DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Zeev Sternhell
Mario Sznajder & Maia Asheri

FAŞİST İDEOLOJİNİN DOĞUŞU

Fransızca'dan Çeviren: Şule Çiltaş

AYRINTI

ZEEV STERNHELL

1935 yılında Polonya'da Yahudi bir ailenin çocuğu olarak doğan Zeev Sternhell küçük yaşta babasını kaybetmiş, annesini ve ablasını da Naziler öldürmüştür. Savaş yıllarını bir subayın yardımıyla çıkardıkları Polonyalı Katolik kimlikleriyle amcası ve halasıyla birlikte geçirmiş, savaş bittiğindeyse Kızılhaç tarafından bir çocuk treniyle Fransa'ya gönderilmiştir. 1951 kışında, 16 yaşındayken bir Yahudi gençlik örgütü himayesinde İsrail'e gönderilmiş ve Magdiel gençlik köyüne yerleştirilmiştir. Sonraki yıllarda Sina Savaşı, Altı Gün Savaşı, Yom Kippur Savaşı ve Lübnan Savaşı'na katılmıştır.

1957-60 yılları arasında Hebrew University of Jerusalem'de [Kudüs İbrani Üniversitesi] politika bilimi ve tarihi okumuş, 1969'da Institut d'Etudes Politiques de Paris'te doktorasını tamamlamıştır. 1976'da *The Jerusalem Quarterly*'nin editörü olmuş, 1981'de mezun olduğu üniversitede hocalığa başlamıştır. Halen Kudüs'te yaşayan ve Hebrew University of Jerusalem'de Tarih ve Politik Bilimler Bölümü'nün başında olan Zeev Sternhell evlidir ve iki kız çocuğu bulunmaktadır.

Eserlerinden bazıları şunlardır:

"Fascist Ideology", *Fascism, A Reader's Guide, Analyses, Interpretations, Bibliography*, der. Walter Laqueur, University of California Press, Berkeley, 1976, s. 315-376.

Ni droite ni gauche. L'idéologie fasciste en France, Paris: Éditions du Seuil, 1983; İngilizce çevirisi: *Neither Right nor Left: Fascist Ideology in France*, Princeton Univ. Press, 1995.

The Founding Myths of Israel: Nationalism, Socialism, and the Making of the Jewish State Princeton Univ. Press, 1999.

Maurice Barrès et le nationalisme français, Bruxelles: Editions Complexe, 1985.

La droite révolutionnaire, 1885-1914. Les origines françaises du fascisme, Paris: Seuil, 1978 ve Paris: Gallimard, "Folio Histoire", 1998.

Les anti-Lumières: Une tradition du XVIIe siècle à la guerre froide, Paris: Fayard, 2006 ve Paris: Gallimard, 2010.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ayrıntı: 665
Ağır: 33

Faşist İdeolojinin Doğuşu
Zeev Sternhell
Maria Sznajder & Maia Asheri

Kitabın Özgün Adı
Naissance de l'ideologie Fasciste

Fransızca'dan Çeviren
Şule Çiltaş

Yayıma Hazırlayan
Sinan Çınar

Düzelti
Songül Kırgezen

"Naissance de l'ideologie fasciste" de Zeev Sternhell
© Libraire Arthème Fayard 1989

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak İllüstrasyonu
Sevinç Altan

Kapak Tasarım
Orhan Deliorman

Kapak Düzeni
Gökçe Alper

Dizgi
Hediye Gümen

Baskı
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No.: 244
Topkapı/İst. Tel.: (0212) 612 31 85
Sertifika No: 12156

Birinci Basım *2012*

Baskı Adedi *2000*

ISBN 978-975-539-688-0
Sertifika No: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No:3 Cağaloğlu - İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Faşist İdeolojinin Doğuşu

Zeev Sternhell

Mario Sznajder & Maia Asheri

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

"AĞIR" KİTAPLAR DİZİSİ

KİTLE VE İKTİDAR
Elias Canetti

İNSANLIĞIN MAHREM TARİHİ
Theodore Zeldin

RUJ LEKESİ
Yirminci Yüzyılın Gizli Tarihi
Greil Marcus

BİZİ 'BİZ' YAPAN HİKÂYELER
Kendimizi Yaratma Üzerine Bir Deneme
William Lowell Randall

MARKSİZM, Ahlak VE
TOPLUMSAL ADALET
R. G. Peffer

İMPARATORLUK
Michael Hardt & Antonio Negri

DİSİPLİN
Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi
Ulrich Bröckling

HEP YUVAYA DÖNMEK
Ursula K. LeGuin

Ahlakî PROTESTO SANATI
Toplumsal Hareketlerde Kültür,
Biyografi ve Yaratıcılık
James M. Jasper

KAMUSAL İNSANIN ÇÖKÜŞÜ
Richard Sennett

CAZ KİTABI
Ragtime'dan Fusion ve Sonrasına
Joachim-Ernst Berendt

KURTLARLA KOŞAN KADINLAR
Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler
Clarissa Pinkola Estés

CİNSELLİĞİN TARİHİ
Michel Foucault

SEKS İSYANLARI
Toplumsal Cinsiyet,
Başkaldırı ve Rock'n'roll
Simon Reynolds & Joy Press

SÜRÜDEN DEVLETE
Toplumsal Bağ Üzerine
Psikanalitik Deneme
Eugène Enriquez

ÇOKLUK
İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi
Michael Hardt & Antonio Negri

BİR AHLAK KURAMI
Genel Etik & Bir Ahlak Felsefesi &
Bir Kişilik Etiği
Agnes Heller

MUTFAK SAVAŞI
Damak Zevkinin Jeopolitiği
Christian Boudan

İKTİSADİ ADALET VE DEMOKRASİ
Rekabetten İşbirliğine
Robin Hahnel

TARİH BOYUNCA KENT
Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler
ve Geleceği
Lewis Mumford

AÇIKLAMALI DÜZÜLKE
Çok Boyutlu Bir Macera
Edwin A. Abbott

METİN ÇÖZÜMLEMELERİ
Yasemin G. İnceoğlu & Nebahat A. Çomak

Dişillik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında
KADIN VE BEDENİ
Yasemin G. İnceoğlu & A. Kar

AVRUPA FİKRİ
Anthony Pagden

ÇİÇEKLERİN KÜLTÜRÜ
Jack Goody

ORTAK ZENGİNLİK
Michael Hardt & Antonio Negri
KÜRESEL DÜNYA
George Ritzer

KARANLIĞIN KÜLTÜRLERİ
Bryan D. Palmer

SİYASAL BİLİNÇDIŞI
Fredric Jameson

TATLI ŞİDDET
Trajik Kavramı
Terry Eagleton

ELEŞTİREL PSİKOLOJİ
Dennis Fox & Isaac Prilleltensky & Stephanie Austin

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yakoov L. Talmon'un (1916-1980) anısına...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İçindekiler

Önsöz 11

Giriş: FAŞİZM KAVRAMI 13

Birinci Bölüm
Georges Sorel ve Marksizmin Anti-materyalist Revizyonu

1. MARKSİZM "TASHİHİNİN" TEMELLERİ 53
2. RASYONALİZM KARŞITLIĞI VE AKTİVİZM: TOPLUMSAL MİTLER 78
3. KARTEZYENİZM KARŞITLIĞI VE PESİMİZM 99
4. SORELCİLİK İLE MİLLİYETÇİLİK BAĞLANTISI 108

İkinci Bölüm
Fransa'da Devrimci Revizyonizm

1. YENİ EKOL 127
2. UYGULAMALI SORELCİLİK 137
3. SOSYALİST VE MİLLİ SENTEZ 162

Üçüncü Bölüm
İtalya'da Devrimci Sendikacılık

1. YİRMİ YIL: 1902-1922 179
2. EKONOMİK OLANIN ÜSTÜNLÜĞÜ VE MARXÇI EKONOMİNİN REVİZYONU 194
3. SOREL, SEFERBER EDİCİ DEVRİMCİ GENEL GREV MİTİ VE GERÇEKLİĞİN DERSLERİ 205

Dördüncü Bölüm
Sosyalist-Milliyetçi Sentez

1. DEVRİMCİ SAVAŞ MİTİ 217
2. LİBYA SAVAŞINDAN SOL MÜDAHALECİLİĞE: İŞÇİ EMPERYALİZMİ, SENDİKA VE MİLLET 220

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

3. MİLLİ SENDİKACILIK, ÜRETİMCİ ÇÖZÜM VE KISMİ KAMULAŞTIRMA PROGRAMI. 240
4. CARNARO SÖZLEŞMESİ'NDEN FAŞİST SENDİKACILIĞA 251

Beşinci Bölüm
Mussolinici Kavşak: Marksizmin Eleştirisinden Milliyetçi Sosyalizme ve Faşizme

1. DEVRİMCİ SENDİKACILIĞIN YÖRÜNGESİNDE 265
2. SOSYALİST BİR MİLİTANIN ENTELEKTÜEL KÖKENİ 280
3. MİLLİYETÇİ SOSYALİZM 291
4. DEVLET VE DİKTATÖR: MİLLİYETÇİ SOSYALİZMDEN FAŞİZME 306

Sonsöz: FAŞİZMİN GİZLİ ÇEKİCİLİĞİ 314

Dizin 343

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dünya bugün, iyi kurulmuş bir diagnostiğin hayret verici sabırsızlığını yaşıyor; akla yatkın olmasa da, onu kabul etmeye hazır ve yaşamaya hiç olmadığı kadar istekli. Döneme özgü bu ruh hali bir tarafa bırakılırsa, yanlış ya da doğru, ekonomi ve politika filozoflarının fikirleri sanıldığından çok daha fazla önemli. Yani, dünya neredeyse yalnızca onlar tarafından yönetiliyor. Doktrinal etkilerden bütünüyle kurtulduğunu düşünen eylem adamları genellikle geçip gitmiş kimi köle ekonomistlerdir. Gaipten sesler duyan etkili hayalperestler, üniversiteli bazı yazar bozuntularının beynine birkaç yıl daha erken doğan ütopyaları akıtır. Giderek, fikirlerin egemenliği doğrultusunda oluşan çıkarların gücünün fazlasıyla abartıldığına şahit oluyoruz. Aslında, hemen değil ancak bir süre sonra etki ediyorlar. Ekonomi ve politika felsefesi alanında, yeni kuramlara yirmi beş otuz yıldan fazla yabancı kalmayan insanlar nadirdir. Bu yüzden, memurların, politikacıların ve hatta kışkırtıcıların gündelik yaşama uyarladıkları fikirlerin çok yeni olma şansları epey az. Fakat, er ya da geç, iyilik ya da kötülük açısından tehlikeli olan, elde edilen çıkarlar değil, bu fikirlerdir.

John Maynard KEYNES,
İşin, Çıkarın ve Paranın Genel Teorisi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Önsöz

Bu kitap birkaç yıl önce başlamış bir araştırmanın sonuçlarından oluşmaktadır. Çalışmalarını yönetme ayrıcalığımın olduğu, Kudüs İbrani Üniversitesi'nin Tarih ve Politik Bilimler Bölümü doktora öğrencileri, epey uzun bir zamandır faşist idelojinin doğuşuyla ilgileniyor. Bu genç araştırmacılardan bazıları, yöntemleri gereği, 1976'da, Walter Laqueur* tarafından yönetilen bir seçkide yayımlanan bir denemede belirttiğim kimi ipuçlarının peşi sıra gittiler. İlgilendikleri, bilhassa, solun faşizme doğru kaymasının mekanizmalarıydı.

Bu çalışmalardan bazıları şimdi olgunlaştı. Aralarından ikisi, her biri kendi katkısını yaparak, buraya dahil oluyor.

III. ve IV. Bölümler, İtalyan devrimci sendikacılık uzmanı, Mario Sznadjer'e ait. Yalnızca bir sunuş kaygısı ve okura daha kapsamlı bir kitap verme arzusu, beni, kuruluşlarını gözden geçirmeye yöneltti. V. Bölümü yazmama imkân sağlayan materyallerin başlıcaları, Maia Asheri ve Mario Sznadjer tarafından ama özellikle, kendisi de İtalyan ön faşizmi hakkında bir incelemenin sahibi Bayan Ashéri tarafından temin edilmiştir. Bu yüzden, kitabın özgün yanlarından pek çoğunu çalışma arkadaşlarıma borçluyum; eserin entelektüel sorumluluğu ve kavramsal çerçevesi bana aittir, zayıflıklarını üstleniyorum.

On sekiz yıldır olduğu gibi, bu kitap da yine Georges Bensimhon'un desteğini aldı. III. ve IV. Bölümlerin çevirisi, bu bölümler üstüne derinlemesine bir çalışma ve metnin bütününün sıkı bir okuması, katkısının yalnızca küçük bir kısmını oluşturuyor. Georges Bensimhon kaynak

* "Fascist Ideology"; Fascism, a reader's guide. Analyses, interpretations, bibliography, W. Laqueur, Univ. of California Press, 1976.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sorunları ya da Fransızca'ya ait problemler konusunda hiçbir karanlık noktaya, hiçbir belirsizliğe müsaade etmemiştir. İlk müsvettedeki sayısız hata, bu kavrayışlı okur sayesinde yok olup gitti. Bu dosta karşı minnettarlığım, birkaç satırda ifade edeceklerimin çok üstündedir.

Kudüs İbrani Üniversitesi'nin İleri Araştırmalar Enstitüsü'ne, onun yöneticisi Profesör Menachem Yaari'ye ve Dr. Shabtaï Gairon ve Bayan Bilhs Gus tarafından yönetilen bütün idari ekibe teşekkürlerimi sunarım. 1986-1987 dönemini bu araştırma merkezinde geçirme daveti, eğitmenlik görevlerimden kurtulmamı ve kendimi bu kitabın hazırlığına vermemi mümkün kıldı. Princeton ya da Stanford'la karşılaştırıldığında daha küçük ve daha yoksul olan Kudüs Enstitüsü, olağanüstü bir entelektüel çevre ve araştırmacıya zamanını en iyi şekilde kullanma olanağı veren büyük Amerikan kuruluşlarının geleneksel özelliklerini taşımaz. Özellikle Anatzia Baram, Sana Hassan, Menachem Friedman, George Mosse, Emmanuel Sivan, Michael Walser ve Jay Winter'in katılımıyla gerçekleştirilen çok disiplinli araştırma seminerimiz, benim için büyük bir zenginlik oldu. Bu grup çalışması için Bayan Anat Banine kusursuz bir asistandı.

Güç maddi koşullara rağmen, önemli bir araştırma merkezine yaraşır nitelikte hizmet vermeyi başaran Kudüs Milli Kütüphanesi çalışanlarına ayrıca teşekkür ederim. Paris Milli Kütüphanesi'nin değişik servisleri de teşekkürlerimi hak ediyor. Son olarak, bana –bir kez daha– bir son dakika finans yardımı yaparak, müsvetteyi fazla geciktirmeden editöre teslim etmemi sağlayan Davies Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'ne minnettarlığımı sunmak isterim.

Genel olarak zor ve okunması güç olan bu metnin yazımı, Bayan Danièle Friedländer'in zekâsı, etkisi ve sabrı sayesinde gerçekleşmiştir.

ZEEV STERNHELL
Kudüs, Yaz 1988

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi – https://rantey.org

Giriş

FAŞİZM KAVRAMI

XX. yüzyılın bütün büyük ideolojileri içinde, faşizm yüzyıl başı itibariyle ortaya çıkmış olan tek ideolojidir. Liberalizm ile Marksist sosyalizm arasında bir üçüncü yol olan faşizm, teknolojik ve entelektüel devrimin XX. yüzyıl başındaki Avrupa toplumunun önüne koyduğu sorunlara farklı bir çözüm önerecektir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından faşist hareketlerin içine düştüğü gerileme, dönemin hakikatlerini gizlememelidir: Faşizm ne istisnai bir olguyu temsil eder ne de 1914-18 felaketinin ardından gelen krizin basit bir sonucudur. Tıpkı bir sapma ya da Benedetto Croce'nin meşhur ifadesiyle söylersek, çağdaş tarihin açtığı bir "parantez" olarak anlaşılamayacağı gibi, yalnızca iki savaş arasına özgü de değildir. İtalyan filozofun düşündüğünün aksine, faşizm ne bir "enfeksiyon" ne de Birinci Dünya Savaşı'nın[1] sonucu olan bir "özgürlük bilincinin çöküş" evresidir. En nihayetinde, XX. yüzyıl Avrupa'sının kurbanı olacağı sıradan bir "Makyavelist" rönesansın ürünü hiç değildir. Friedrich Meinecke ya da Gerhard Ritter'in İkinci Dünya Savaşı'ndan sağ kurtulan bir kuşağa inandırmaya çabaladıkları şeyin aksine, faşizm, yüzyılımız tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır.[2]

1. B. Croce, "The Fascist Germ still lives", *The New York Times Magazine,* 28 Kasım 1943. Bu makalede, hâlâ devam eden bu öteki savaş sayesinde, uygarlığın bedeninde mevcut olan faşist mikrobun olası bir yeniden doğumuna karşı, Croce Batı Dünyasını uyarır. Benedetto Croce'nin faşizm anlayışı hakkında, krş. *Scritti e Discorsi politici (1943-1947),* Bari, Laterza, 1969, C. 1, s. 7-16; C. 2, s. 46-50 ve s. 361-363. Renzo De Felice'in olağanüstü eseri *Comprendre le fascisme* (Çev. Marc. Baudoy), Paris, Seghers, 1975, sayesinde Croce'nin metinlerinin bu yönünü keşfettim.

2. F. Meinecke, *The German Catastrophe. Reflections and Recollections*, Boston, Beacon Press, 1967 (Çev. *Die Deutsche Katastrophe,* 1946). Özellikle "Kitle Makyavelizmi" başlıklı, VII. Bö-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://ramtek.org

Aynı şekilde faşizm, parlak ve şöhretli eseri ile Meinecke ve Ritter'in çalışmalarını takip eden Ernst Nolte'un sandığı gibi Marksizmden kaynaklı bir çeşit belirsizlik de değildir.[3] Faşizmin "anti" tabiatı da onu tanımlamak için yeterli olamaz. Yine dikkate değer bir incelemenin yazarı olan Juan Linz'in tanımına göre, faşizm yalnızca liberalizm karşıtlığı içinde vücut bulmaz.[4] Önemli eserleri ve güçlü önsezileri ile tanıdığımız A. James Gregor'un iddia ettiği gibi "Marksizmin bir çeşidi" değildir.[5] Diğer yandan, faşizm, klasik Marksist yorumun iddia ettiği gibi çökmekte olan kapitalizmin bir evresinde ortaya çıkıveren basit bir antiproleter tepkiye indirgenemez.[6] Yorumlar, bu iki uç arasında giderek çoğalır: Renzo de Felice, Fransız okurlara yönelik eserinde 1960'lı yılların sonuna kadar yayımlanmış ne var ne yok her şeyin –ilginç bir iki noktayı da dahil ederek– mükemmel bir özetini verir.[7] Son yirmi yıla ait bilimsel çalışmalar için okur, Karl Dietrich Bracher, Emilio Gentile, A. James Gregor, George L. Mosse, Stanley G. Payne, Dominico Settembrini, Yaakov Talmon ve Pier Giorgio Zunino ve Pierre Milza'nın çalışmalarına başvurmalıdır.[8]

---

lüm; G. Ritter, "The Historical Foundations of the Rise of National-Socialism", The Third Reich, Londra, Weidenfeld and Nicholson, 1955, s. 381-416. Burada, meslekten bir tarihçi tarafından gerçekleştirilen en taraflı çalışmalardan biri söz konusudur.

Birkaç yıl sonra yayımlanan bir kitapta, Ritter biraz daha dikkatlidir; fakat Nazizmi daima Hitler'in kişiliği ve Almanların, milliyetçiliklerinden çok, ülkelerini krizden çıkmış görme sabırsızlığı ile açıklar: *The German Problem: Basic Questions of German Political Life, Past and Present,* Columbus, Ohio State University Press, 1965, s. 199.

3. E. Nolte, *Le Fascisme et son epoque,* Paris, Julliard, 1970, C. 3, (Çev. *Der Faschismus in seiner Epoche,* 1963). Ernst Nolte'un eseri, Nazi olgusunu önemsizleştirmesine ya da değersizleştirmesine rağmen bir klasik olarak kalır.

Ernst Nolte'un eserinin, bir Avrupa "kötülük felsefesi"nin bir yüzü olarak Nazizmin yorumuyla birlikte bağlantılarının daha ayrıntılı bir eleştirisi için, Z. Sternhell, "Fascist Ideology", W. Laqueur (dd.) *Fascism: A Reader's Guide. Analyses, Interpretations, Bibliography* Berkeley and Los Angeles, 1976, s. 369.

4. J. L. Linz, "Somes Notes Toward a Comparative Study of Fascism in Sociological Historical Perspective", W. Laqueur (der.), *Fascism: A Reader's Guide.,* a.g.y., s. 15-25.

5. A. J. Gregor, *Young Mussolini and the Intellectual Origins of Fascism,* Berkeley, University of California Press, 1979, s. XL.

6. J. M. Cammet, "Communist Theories of Fascism (1920-1935)", *Science and Society,* C. XXXI, 1967, s. 149-163. 1930'lu yıllara dair daha derli toplu bir eseri için de bkz. M.H.Dobb, *Political Economy and Capitalism. Some Essays in Economic Tradition,* Londres, Routledge, 1940; faşizm hakkında s. 259.

7. R. De Felice, *Comprendre le Fascisme,* a.g.y.

8. Bizi burada meşgul eden meseleler son yıllarda çeşitlendi. En dikkate değer eserlere yapılan referanslar notlarda verilmiştir. Bu alanda yayımlanan her şeyin ayrıntısına burada girilmeyecektir. Oldukça kapsamlı ve birçok dile çevrilmiş olan bir bibliyografi de zaten yeni yayımlanmıştır: Philip Rees, *Fascism and Pre-Fascism in Europe, 1890-1945: A Bibliography of the Extreme Right,* Totowa (New-Jersey), Barnes and Noble Books, 1984.

Ernst Nolte'un kitaplarının dışında, en önemli çalışmalar henüz çevrilmemiştir. Belki de bu, faşizm bilgimizi değiştirmeye gerçekten katkıda bulunan kitapların Fransa'da neredeyse hiç bilinmediklerini açıklar. Öncelikli olarak Karl Dietrich Bracher'in en son ve olağanüstü kitabına, *The Age of Ideologies. A History of Political Thought in the Twentieth Century,* New York,

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://pantoy.org

Tanınmış İtalyan araştırmacılarından Renzo de Felice, *Comprendre le Fascisme* [Faşizmi Anlamak] adlı kitabında, söz edilmeye değer değişik yorumların bir çerçevesini verirken, ülkeler ve iktidar biçimlerinin çifte bir tipolojisine dayalı kendi yorumunu da işin içine katar. Mussolini'nin biyografisini de yazmış olan yazar bilhassa İtalya üzerinden yerel özgüllüklere vurgu yapar.[9]

Bizim incelememiz farklı bir perspektifte tasarlanmıştır. Öncelikle, daima eksiksiz bir entelektüel otonomiye sahip politik ve kültürel bir olgu olan faşizmin gelişiminde ideolojinin gerçek önemini yeniden göstermeye yönelir. Unutulmamalıdır ki ideoloji, kültür ile politikanın etkileşimidir. Niyetimiz, 1914 Ağustos'undan önceki yıllarda biçimlenmiş olan bu ideolojik çerçevenin konformist olmayan, avangardist ve devrimci bir tasarıdan beslendiğini göstermektir. Gerçekten de faşizm, kurulu düzene saldırabilen ve entelektüellerin ve kitlelerin desteği için Marksizm ile etkili bir rekabete girebilen bir kopma kuvveti yaratmıştır.

Bu çalışmada, ilgimiz faşizmin oluşum sürecine yoğunlaşıyor. İncelememiz, faşist düşünce hareketinin yükselişine ve bu yükselişin Fransız-İtalyan kültürel bileşimi bağlamında ortaya koyduğu entelektüel yapıların incelenmesine dayanıyor. Entegral milliyetçiliğin, devrimci sağın Fransa'sı faşizmin gerçek anlamda beşiğidir. Bunu daha önce başka yerde savunduğumuz için burada fazla üzerinde durmayacağız.[10] Ama

---

St-Martin's Press, 1984 (orijinal başlık: *Zeit Der Ideologien)* başvurulabilecektir. Yaakov Leib Talmon'un öldükten sonra yayımlanan eseri, *The Myth of the Nation and Vision of Revolution: The Origins of Ideological Polarization in the 20th century,* Londres, Weidenfeld and Nicholson, 1981, anılmayı hak ediyor. 1980'de ölen, *La Democratic totalitaire'in* yazarı, bu büyük tarihçinin anısına 1982 Haziranında gerçekleştirilen Kolokyumun sonuçlarına da başvurulacaktır: *Totalitarian Democracy and after,* Jerusalem, The Magnes Press, 1984. İngilizce yayımlanan daha eski bazı eserler her zaman en iyiler olarak kalıyor. Burada özellikle, A. James Gregor, *The Ideology of Fascism: The Rationale of Totalitarianism,* New York, The Free Press, 1969; *Italian fascism and Developmental Dictatorship,* Princeton, Princeton University Press, 1979; *Young Mussolini and the Intellectual Origins of Fascism,* a.g.y., George L. Mosse, *Masses and Man. Nationalist and Fascist Perceptions of Reality,* New York, Howard Fertig, 1980; Stanley G.Payne, *Fascism: a Comparative Approach Toward a Definition,* Madison, University of Wisconsin Press, 1980 anacağız.

De Renzo de Felice'nin çalışmaları İtalya'da her zaman diğer çalışmalara daha baskın gelmiştir. Onun, Turin'de, Einaudi Yayınları'ndan 1965'ten 1981'e kadar çıkan, 5 ciltlik anıtsal Mussolini biyografisine ve bu son on yıl boyunca yayımlanan üç olağanüstü esere de başvurulabilir: Emilio Gentile, *Le origini dell'ideologia fascista,* Bari, Laterza, 1975 ve *Il Mito dello Stato Nuovo dal Anti-giolittismo alFascismo,* Bari, Laterza, 1982; Pier Giorgio Zunino, *L'ideologia del Fascismo. Miti, Credenze e valori nella stabilizzazione del regime,* Bologne, Il Mulino, 1985.

Fransızcadan, Pierre Milza'nın sentezi *Les Fascismes'ler* ek olarak okunabilir, Paris, Imprimerie Nationale, 1985.

9. R. De Felice, *Comprendre le Fascisme*, a.g.y., s. 19-25.

10. Burada önceki kitaplarıma bakılabilir: *La Droite révolutionnaire, Les Origines franchises du fascisme,* Paris, Seuil, 1978 (cep seçkisi yeni basım, "Points-Histoire", 1985) ve *Ni Droite, ni gauche. L'Idéologie fasciste en France,* Paris, Seuil, 1983 (genişletilmiş yeni basım, Bruxelles, Complexe, 1987).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Fransa, aynı zamanda faşizmin ilk bileşeni olan Sorelci devrimci revizyonizmin de beşiğidir. Fransa'da ortaya çıkan devrimci revizyonizm, İtalya'da entelektüel, politik ve toplumsal bir güce dönüşür. Milliyetçiler ve fütüristlerle kol kola yürüyen İtalyan devrimci revizyonistleri, 1914 yazında, yüzyılın başında başlayan uzun entelektüel kuluçka dönemini tarihsel bir güce dönüştürmelerine izin veren kitle desteğini, uygun koşulları ve lideri bulur.

Fakat, konuyu dağıtmadan, burada önerilen tanımın başka bir unsuru üzerinde ısrar etmek gereklidir: Faşizm hiçbir şekilde Nazizmle bir tutulmayacaktır. Hiç kuşkusuz her iki ideoloji, her iki hareket ve her iki rejim ortak noktalar içerir. Sık sık birbirlerine dokunsalar ya da kesişseler de temel bir meselede ayrılırlar: Alman nasyonal sosyalizminin mihenk taşı biyolojik determinizmdir. Nazizmin temelini oluşturan şey en aşırı şekliyle ırkçılıktır; Yahudilere ve aşağı ırklara karşı savaş, komünizme karşı savaştan daha başat bir rol oynar. Marksistler nasyonal sosyalizme dönebilir; gerçekten de aralarından pek çoğu dönmüştür. Aynı şekilde nasyonal sosyalizm komünistlerle anlaşmalar imzalayıp karşılıklı elçi kabul edebilir, hatta geçici de olsa yan yana bulunabilir. Oysa Yahudilerle bu türden ilişkiler söz konusu olamaz. Yahudiler söz konusu olduğunda olası tek "anlaşma" onların imhasıdır.

Kuşkusuz ırkçılık Almanya ile sınırlı değildir. XIX. yüzyılın sonunda, biyolojik determinizm Fransa gibi bir ülkede de gözlenir; fakat Fransız versiyonunda ırkçılık, devrimci sağın yükselen bir unsurunu teşkil etse de, asla tek başına bir ideolojinin, bir hareketin ve bir rejimin nihai amacı olamaz.

Gerçekten de ırk determinizmi faşizmin bütün versiyonlarında mevcut değildir. Robert Brasillach Nazizminkine çok yakın bir anti-semitizmi açıkça telaffuz etse de Georges Valois'nin Faisceau'sunda böyle bir şey yoktur. Kimi İtalya faşistleri militan bir anti-semitizm uygulasalar da faşist Yahudiler İtalya'da bundan muaf tutulurlar; üstelik hareketin merkezindeki yüzdeleri genel oranın çok üstündedir. Bilindiği üzre, İtalya'da ırkçı yasalar ancak 1938'de ilan edilecektir ve savaş yılları boyunca bir Yahudi, İtalyan birlikleri tarafından işgal edilmiş Nice ya da Haute-Savoie'da, Vichy polisi tarafından idare edilen Marsilya'da olduğundan daha az tehlikede hissedecektir kendini.

O halde ırkçılık, faşizmin var olması için gereken koşullardan değildir; faşist eklektizme dahil olan unsurlardan biridir sadece. Bu nedenle, faşizm ile Nazizmi kapsayan genel bir teori daima gelip problemin bu esas tarafına toslayacaktır. Aslında, böyle bir teori mümkün değildir. Kuşkusuz, benzerlikler mevcuttur; zira iki rejim de "totaliter"dir fakat

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://turkey.org

farklılıklar çok daha fazladır. Karl Bracher, Nolte'un eserinin bütünüyle göz ardı ettiği –kitabın asıl zayıflığı da buradadır zaten– bu farklılıkların önemini iyi görmüştür.[11]

Bu meseleyi açıklığa kavuşturduktan sonra, kendi faşizm kavramımıza dönelim. Faşist ideoloji Marksizme verilecek basit bir karşılık olarak tanımlanamasa da, Marksizmin oldukça spesifik bir revizyonunun belirgin bir sonucu olarak doğmuştur. Söz konusu olan Marksizmin bir *versiyonu* veya Marksizmin *belirsiz bir sonucu* değil, Marksizmin revizyonudur. Bu kitabın hedefi, Marksizmin bu anti-materyalist ve anti-rasyonalist revizyonunu incelemektir. Faşizmi tanımlarken bu önemli özelliğin üzerinde ısrarla durmak gerekir. Zira onu bu yönüyle, materyalizme karşı Marksist kökenli bir başkaldırı olarak algılamayı reddedersek, faşizmin, faşist felsefe ve mitolojinin temel kavramlarının billurlaşması mümkün olmayacaktır. Marksizmin bu yeni ve özgün revizyonunu ortaya atan, devrimci sendikacılığın kuramcıları, Fransa ve İtalya'nın Sorelcileridir. Tam da bu revizyon, faşist ideolojinin doğuşuna katkı sunmuştur.

Bu anlamda, faşizmin yükselişi Avrupa kıtasını XIX. ve XX. yüzyıl kavşağına getiren entelektüel, bilimsel ve teknolojik devrimin yüzlerinden birini oluşturur. Bu devrim, entelektüel ortamı olduğu kadar toplumsal gerçeklikleri de altüst ederek yaşam biçimini alışılmamış derecede değiştirir. Bir anda *Kapital*'in yazarı tarafından gün ışığına çıkarılan ekonominin ve toplumun yasalarının kifayetsizliği keşfedilir. Bir önceki kuşağın gözüne bile ilişmeyen problemlerle yüz yüze gelen yeni kuşak, büsbütün alışılmadık çözümler önerecektir.

Bu yüzden, faşizmi Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarından biri olarak ya da savaş sonrası krize karşı basit bir burjuva savunma refleksi olarak görmeye devam edersek yüzyılımızın bu başat fenomeninden hiçbir şey anlamamış oluruz. Bir uygarlık olgusu olan faşizm, yüzyıl başında hakim olan politik kültürün reddini temsil eder. İki savaş arasının faşizminde, Batı Avrupa'nın bütün öteki faşist hareketlerinde olduğu gibi, Mussolini rejiminde de tek bir önemli fikir yoktur ki 1914 Ağustos'undan önce gelen çeyrek asır boyunca uzun uzadıya olgunlaşmamış olsun.

Bir kopuş ideolojisinin ideal biçimi olan faşizm, salt bir olumsuzluk olarak tanımlanmaz. Hiç kuşkusuz yerleşik sistemlere karşı başkaldırır: liberalizm ve Marksizm, pozitivizm ve demokrasi. Bu her zaman böyle olmuştur: Yeni bir ideoloji, ortaya çıkan politik bir hareket öncelikle gündemi işgal eden düşünce sistemlerine ve politik güçlere karşı diki-

11. Krş. K. D. Bracher "The Role of Hitler: Perspectives of Interpretation", *Fascism: A Reader's Guide*, a.g.y., s. 217.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lir. Kendi dünya görüşünü ortaya koymadan önce Marksizm, bir yüzyıl önce dikta rejimine karşı taarruza geçen liberalizmin karşısına çıkmıştır. Faşizm için de aynı şey geçerlidir: Politik, ahlaki ve entelektüel bir alternatif sistemin bütün bileşenlerini karşılamadan önce liberalizm ve Marksizmle çatışır.

İster yüzyıl dönemecinde tasarlandığı ister 20'li ve 30'lu yıllarda geliştiği gibi olsun, faşist ideoloji organik milliyetçilik ile Marksizmin anti-materyalist revizyonunun bir sentezidir. Liberal ya da Marksist bir bireyselciliğin reddi üstüne temellendirilen devrimci bir iradeyi temsil eder, yeni ve özgün bir politik kültürün önemli bileşenlerini ortaya koyar. Toplumsal, bireycilik karşıtı ve anti-rasyonalist politik bir kültür olarak, ilk zamanlar Aydınlanmacıların ve Fransız Devrimi'nin mirasının reddedilmesine dayanırken, sonradan topyekûn bir değişiklik çözümünün, toplumun bütün tabakaları ile bütün sınıflarının mükemmel bir şekilde bütünleşebileceği bir insan toplumunun sürekliliğini tek başına garanti altına alabilecek entelektüel, ahlaki ve politik bir kadronun inşası üstüne temellenir. Faşizm, Avrupa kıtasının modernleşmesinin sonucu olan belaları ortadan kaldıracağını iddia eder. Toplumun karşıt gruplar halinde parçalanmasına, bölünmesine, piyasaya fırlatılmış basit bir metaya dönüşmüş olan bireyin yabancılaşmasına çare bulmak ister. Modernleşmenin insan ilişkilerine soktuğu gayri insaniliğe karşı ayaklanırken, ilerlemenin nimetlerini kıskançlıkla korumaya çalışır ve asla varsayımsal bir "altın çağ"a geri dönüşü vaaz etmez. Terimin Maurrascı anlamıyla ne gerici ne de karşı devrimci olan faşizm, tam tersine başka tipte bir devrim olarak ortaya çıkar: Kapitalizmden, modern teknolojiden ve endüstriyel ilerlemeden en iyisini çekip alma niyetini ilan eden bir devrim. Faşist devrim, finansal faaliyet motorunu –kâr arayışını– kırmaksızın ya da pazar ekonomisinin temelini –özel mülkiyeti– ortadan kaldırmaksızın, onun zaruri çerçevesini –pazar ekonomisini– yıkmaksızın birey ile toplum arasındaki ilişkilerin doğasını değiştirmeye meyleder. Bu noktada karşımıza faşizmin yeniliğinin bir unsuru çıkar: Faşist devrim, pazarın yasaları tarafından idare edilen bir ekonomiyle desteklenir.

Faşist idarenin İtalya'da liberal ekonomiye dayalı bir korporatizm uygulaması ve faşist hareketin iktidarın ele geçirilmesinden epey önce, Mussolini'nin ağzıyla, devrimden devleti ekonomik yükümlülüklerinden kurtarmasını istemesi yalnızca basit bir fırsatçılığın işareti olmayacak, Mussolini yüzyılın ilk on yılı boyunca devrimci sendikacılık yanlısı entelektüeller tarafından salık verilen ekonomi politik öğütlerini sürdürmekten başka bir şey yapmayacaktır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi https://rantey.org

Fakat faşizm, modernleşmenin bütün nimetlerini, kapitalizmin bütün başarılarını elinin altında toplamaya yönelse de, pazarın kurallarını ve doğal düzenin bir parçasıymış gibi tasarlanan özel mülkiyeti asla tartışma konusu yapmasa da, burjuva değerleri düşman beller: liberalizm, demokrasi, evrenselcilik, bireycilik. Faşist düşünce sistemi yalnızca liberal ve demokratik praksisin yadsınmasına değil, onların felsefi ilkelerinin reddine de dayanır. Aynı şekilde, ilk sırada reddedilen Marksist praksis değil (hiç kuşkusuz tarihte şiddetin rolüne değinen her şey gibi); Marksizmin rasyonalist, Hegelci içeriği ve determinizmidir. Onun için kötü olan, isyan değil; tarihsel materyalizmdir.

Faşist sentez öncelikle bir isyan hareketidir ve bu boyutunun önemi küçümsenmemelidir. Faşizmin modernist ve avangardist yapısı ve gerçek devrimci estetiği dikkatle incelenmelidir. Fransa ve İtalya'da devrimci sendikacılığın teorisyenleri ile entegral milliyetçiler arasında bağ kurulduğu sırada, 1909 tarihli meşhur *Fütürist Manifesto*'nun yazarı Marinetti, bu politik konformizm karşıtlığına kültürel avangardizmin en eksiksiz desteğini verecektir:

1. Tehlike sevdasının, canlılık ve kararlılık alışkanlığının şarkısını söylemek istiyoruz.
2. Cesaret, korkusuzluk ve isyan şiirimizin temel öğeleridir.
3. Şimdiye değin edebiyat, dalgın durağanlığı, kendinden geçişi ve sersemliği göklere çıkardı; biz saldırgan eylemleri, ateşli uykusuzluğu, yarışçının adımlarını, tehlikeli sıçrayışları, yumruğu ve tokadı yüceltmek niyetindeyiz.
4. Dünyanın ihtişamının yeni bir güzellikle zenginleşeceğini ilan ediyoruz: hızın çekiciliği. Kaportası, patlamalar yaparak nefes alıp veren yılanlar misali büyük borularla kaplı bir yarış arabası, kurşun yağmuruna tutulmuşçasına son sürat giden bir araba Semadirek'in Kanatlı Zaferi'nden daha iyidir.
5. Yörüngesi boyunca fırlatılmış, ideal ekseni yeryüzünü boylu boyunca kateden dümeni elinde tutan insanın şarkısını söylemek istiyoruz.
6. Ozan, kadim öğelerin heyecan veren ateşini artırmak için öfke, ihtişam ve savurganlıkla kendini yiyip tüketmelidir.
7. Artık yalnızca mücadelede güzellik vardır. Saldırgan bir tabiat olmadan başyapıt olmaz. Şiir, insan karşısında yok olmalarını emretmek için, bilinmez güçlere karşı şiddetli bir baskın olmalıdır.
8. Asırların en ucunda duruyoruz!... Olanaksız olanın gizemli kapılarını yıkmamız gerekirken geriye dönüp bakmak neye yarar? Zaman ve Uzam dün öldü. Şu anda mutlakta yaşıyoruz; çünkü her yerde hazır ve nazır olan o sonsuz hızı biz yarattık.
9. Dünyanın tek temizliği olan savaşı yüceltmek istiyoruz; militarizmi, yurtseverliği, anarşistlerin yıkıcı eylemini, öldürücü güzel düşünceleri, kadının aşağılanmasını.
10. Müzeleri ve kütüphaneleri yakıp yıkmak istiyoruz; ahlakçılık, feminizm ve bütün o fırsatçı ve faydacı korkaklıklarla savaşmak.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://farley.org

11. Çalışma, zevk ya da isyanla harekete geçen büyük kalabalıkların, modern başkentlerdeki devrimlerin çok renkli ve çok sesli gelgitlerinin, kuvvetli elektrik lambalarının ışığı altındaki cephanelik ve şantiyelerin gece titreyişlerinin şarkısını söylemek istiyoruz, duman çıkaran yılan düşkünü gözü doymaz istasyonların, dumanlarının ipleriyle bulutlara asılı fabrikaların; güneşle yıkanan nehirlerin şeytani bıçağına fırlatılmış jimnastik sıçrayışlı köprülerin, ufku içine çeken macera dolu gemilerin; uzun borularla gem vurulmuş devasa çelik atlar misali raylar üzerinde gidip gelen dev cüsseli lokomotiflerin ve pervaneleri bayrak dalgalanmalarını ve coşkulu kalabalıkların alkışlarlarını andırır tayyarelerin kayıp giden uçuşunun [...] şarkısını söylemek istiyoruz.

Dünyanın tepesinde ayakta dikilip, bir kez daha yıldızlara meydan okumak istiyoruz"[12]

Marinetti, mizansene uygun olarak, çağdaşlarının imgelemini harekete geçirmek için, bu isyan çığlığının atılması gerekli olan yerin Paris olduğunu iyi bilir. Sanatın ve edebiyatın Mekke'si, emsalsiz kültür ocağı Paris, zamanının en meşhur yazarı, savaşın hemen ertesinin milliyetçi kahramanı Gabriele D'Annunzio'nun yaşadığı ve çalıştığı İtalyan kültürünün ayrıcalıklı bir merkezidir de. Zaten Marinetti ve D'Annunzio daha çok Fransızca yazar ve Fransız başkentindeki fikir hareketlerine katılırlar.[13]

Şubat 1909 *Manifestosu*'nu müzik, resim, mimarlık gibi sanatın çeşitli alanlarına uygulanan bir dizi ilke deklarasyonu takip eder. Fütürist bir bilim var olduğu gibi fütürist bir mutfak da vardır. Marinetti hareketi, bu hareketler üzerinde az ya da çok ama asla azımsanmayacak derecede etkili olur. Estetik faşist sentezin ortaya çıkmasıyla, politika ve ekonominin bütünleyici bir parçasını oluşturur.[14]

Saldırganlığı ile etkili olan faşist üslup, yeni etik ve estetik değerleri iyi ifade eder. Bu üslubun bir içeriği vardır: söz konusu olan, kitleleri basitçe harekete geçirme aracı değil, yeni bir değerler ölçüsü, yeni bir kültürel bakış açısıdır. Bütün fütüristler, enerji, dinamizm, makine, hız, içgüdüler ve sezgiler, hareket, irade ve gençlik tapıncını yüceltir; eski egemen burjuva dünyasına karşı bir küçümsemeyi vaaz ederken, şiddetin gerekliliği ve güzelliğini överler.[15]

12. F. Marinetti, *Enquete Internationale sur le vers libre et Manifests du Futurisme*, Milano, "Poesia" Yay., 1909, s. 9-12 ve s. 16.
13. J. Joll, *Intellectuals in Politics. Three Biographial Essays*, Londres, Weidenfeld and Nicholson, 1960, s. 134.
14. A. Y. Kaplan'ın dikkat çekici eseri, *Reproductions of Banality, Fascism, Literature and French Intellectual Life*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1986, s. 26.
15. P. Bergman, "L'Esthétique de la vitesse. Origines et premiere manifestation", *Presence de F.T. Marinetti. Unesco'da gerçekleştirilen uluslararası Kolokyum'un sonuçları* (Jean-Claude Marcade'nin yönetiminde), Lozan, L'Age d'Homme, 1982, s. 20-25; G. Lista, "Marinetti et les anarcho-syndicalistes", a.g.y., s. 84-85.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

O halde bu asileri Sorelcilerin ikizleri olarak kabul etmekten daha doğal ne olabilir? Bu "kahramanlık destanı"na göre doğrudan eyleme ve savaş kültüne tapınmalıdır. Nihayetinde –tarihsel işlevi açısından en önemli olan şey– aşırı bir biçimde milliyetçidir. Marinetti'nin en derin politik inançları, der Giovanni Lista, şiddet ile yurt ya da savaş ile millet ikili fikriyatı ile özetlenebilir. Kilise karşıtlığı ve insanın toptan özgürleşmesini gerçekleştirmeyi telkin eden anarko bireyselciliği ancak bu perspektif içinde anlaşılır. Ömrünün sonuna dek bağlı kaldığı milliyetçi ve savaş çığırtkanı bir ideoloji olan "devrimci yurtseverlik", onun politik fütürizminin mihenk taşıdır.[16]

Marinetti'nin 1910'da kendini Sorelcilerle ve milliyetçilerle birlikte bulması, tam da bu gelenekselcilik ve burjuva karşıtı (anarko bireycilikle birlikte, dönüşümün motoru olarak şiddetin tek ve aynı dinini oluşturan) milliyetçilik zemininde gerçekleşir. Bu konformizm karşıtı ve avangardist devrimci güçlerin buluşması savaştan seneler önce gerçekleşmiştir ve onunla hiçbir ilgisi yoktur.

Avangard sanatlar arasında sayılan ve etkisini 1914'ten çok önceleri derin bir şekilde hissettiren fütürizm, bu dönemde estetik bir düşünceye politik bir ifade verecek olan ilk entelektüel akımdır. İtalyan fütürizmi ve Ezra Pound ile fütürizme daha yakın olan Wyndham Lewis'in başını çektiği İngiliz vortisizmi, faşizmin kültürel tarafını iyi aydınlatır. XX. yüzyılımızın ilk yarısı boyunca, kendi konformizm karşıtlıklarının ve burjuva çöküşü karşısında kendi başkaldırılarının ifadesini orada bulabildikleri anlaşıldığında, bu fikir hareketlerinin Avrupa entelijansıyasının geniş tabakalarında yarattığı etki açıklanabilir. Dahası bu hareketler yeni bir birey-toplum ilişkisi önerebilmiş, aynı zamanda yeni bir güzel ve muhteşem fikrini getirmişlerdir.

Fakat fütürizm, tıpkı milliyetçilik gibi, nispeten iyi tanınan ve nispeten iyi incelenen bir akımdır. Buna karşın, çok az bilindiği için neredeyse anlaşılmamış olarak kalan şey, Marksizmin materyalist karşıtı revizyonunun ürünlerinden biri olarak faşizmin doğasıdır.

Faşist düşüncenin "materyalizm"in gerçek bir reddini içermesi onun önemli bir özelliğidir ve faşist düşünce için, XIX. yüzyılın sonunda liberal demokrasi şeklinde gelişen liberalizm ve bir dalı demokratik sosyalizm olan Marksizm, aynı materyalist illetin değişik yüzlerinden başkasını temsil etmez. Anti-materyalizm ile burada kast edilen XVII. ve XVIII. yüzyılların rasyonalist, bireyci ve faydacı mirasının reddedilmesidir. Politik felsefe açısından, anti-materyalizm, XVII. yüzyılın İngiliz devrimcilerinden Amerikalı ve Fransız devrimcilere varıncaya kadar,

16. G. Lista, "Marinetti et les anarcho-syndicalistes", algy, s. 84.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://mtey.org

Hobbes'tan Kant'a ortaya konulmuş insan ve toplum vizyonunun toptan bir reddidir. Politik pratik açısından ise, ilk kez XVIII. yüzyılın sonunda ortaya konulan ve bir asır sonra Batı Avrupa'nın liberal demokrat rejimleri tarafından büyük ölçüde uygulanan ilkelerin reddini ifade eder. O halde, XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başlangıcına, bu yüzyılların felsefi temellerine, ilkelerinin ve uygulamalarının hakim politik kültürüne genel bir saldırısı söz konusudur. Tartışmaya açılan yalnızca doğal hukuk kuramı ve bireyin önceliği değil, liberal demokrasinin bütün kurumsal yapılarıdır.

Bununla birlikte, anti-materyalizm, "toplumsal sözleşme" versiyonunun ya da İngiliz faydacılığının öne sürdüğü yorumun ve başlangıçtan itibaren, politik yaşamın demokratikleştirilmesini ve toplumsal ıslahatı öngeren liberalizmin yadsınması da değildir sadece. Aynı çerçevede, anti-materyalizm, Marx'ın düşüncelerinin rasyonalist temellerinin bütününe saldırdığı gibi, 1900'lere doğru Marksist ekonominin temel postulatlarının reddini de ifade eder. Marksist determinizmi eleştirileriyle, yüzyılımızın ilk on yılı boyunca, faşist sentezin ana bileşenlerini hazırlayanlar devrimci sendikacılar, solun bu ayrılıkçıları ve konformizm karşıtlarıdır.

Böylelikle, liberalizmin ve Marksizmin tam kalbini hedef alan anti-materyalizm, bu yüzyılın başında dönemin politik yaşamına hakim olan ve onları ayıran her şeyin ötesinde, XVIII. yüzyılın mirasçıları olarak kalan iki büyük fikir bütünü arasında devrimci bir üçüncü yol çizer. Faşizm en net çerçevesiyle anti-materyalizmdir. Fakat liberalizme ve Marksizme karşı dursa da liberalizmden, iktidara saygı ve pazar ekonomisinin mekanizmalarının canlılığını; Marksizmden şiddetin yalnızca savaşın yasalarıyla yönetilen tarihin motoru olduğu inancını ödünç alır.

Felsefi özü itibariyle faşizm, Marksizmin olduğu kadar liberalizmin de temelinde yer alan rasyonalist ve bireyci içeriklerin reddi anlamına gelir. Politik ideoloji ve politik hareketler düzlemindeyse organik ve grup temelli bir milliyetçilik ile Georges Sorel ve Fransa ve İtalya'daki Sorelciler tarafından yüzyıl dönemecinde ortaya atılan Marksizmin revizyonunun bir sentezini temsil eder.

Kendi bütünü içinde, tutarlı, mantıklı ve iyi kurgulanmış bir yapı oluşturan faşist sütun başlığının iki büyük direğinin böylesi bir özelliği vardır. Yanılmayalım: kuramsal gövdesi liberalizm ya da sosyalizminkinden daha az homojen –veya daha çok heterojen– olmadığı gibi, faşizmin entelektüel bagajı onun tek başına seyahat etmesine izin verir. Faşist düşünceyi bezeyen tutarsızlık ve çelişkiler de bir asırdan beridir liberal ya da sosyalist düşünceye eklenenlerden ne daha fazla ne de daha

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

derindir. Mussolini yönetimininki de dahil olmak üzere, değişik parti ve faşist hareketlerin fırsatçılığı, iktidar için mücadele içinde olan ya da iktidara gelen sosyalist partilerin prensipte anlaşma yöntemlerinden dikkati çekecek ölçüde farklı değildir. Bu nedenle, devletin faşistleşme evresi geçilir geçilmez, eskilere bir geri dönüşü talep etmek burjuva kilise ya da krallık taraftarı sağ ile şüpheli ittifakları ve utanç verici gizli anlaşmaları feshetmek amacıyla her zaman daha çok sayıda militan bulunacaktır. Kendilerini "politikacı politikası"nın acı gerçekleriyle karşı karşıya bulduklarında Avrupa sosyalizminin azımsanır olmayan "saf" kalabalıklarının sızlanmalarını hatırlatan şikâyetler de ortaya çıkacaktır.

Kuşkusuz faşizm, sosyalizmin Marx'tan zuhur etmesi gibi tek bir kaynaktan doğmaz. Ama liberalizm de bir tek Marx'tan yararlanmaz ve dahası XX. yüzyılda faşizmden daha yüksek bir entelektüel seviye beklenmeyecektir. Öte taraftan, *Kapital*'in yazarı hayattayken dahi, Marksizm, eğilimler, klikler ve tekkeler halinde bölünmüştü. Engels'in ölümünün ardından, kim Marksizmin yorumunun tekeli üzerinde iddiada bulunabilirdi ki? Kim Marksist inancın savunucusu unvanına layık olabilirdi? Sonuç olarak, kim 1910'lara doğru Marksistti? Benzer sorular faşizmi ilgilendiren şeyler için de sorulabilir; fakat Marksizmle karşılaştırılabilir bir düşünce yapısının yokluğu her şeye karşın bir tutarsızlık işareti değildir.

Faşizmin, XIX. yüzyılın sonunun siyasi sahnesinde ortaya çıkacak iki önemli kurucu elemanının birincisi sosyal Darvincilik ve sıklıkla da biyolojik determinizm temelli grup milliyetçiliğidir. Bu yeni tip milliyetçilik, Fransa'da en açık biçimiyle Barrès'nin, Drumont'nun, Maurras'nın eserlerinde ve Action française [Fransız Hareketi*] çevresinde ifadesini bulur.[17] İtalya'da bağımsızlık mücadelesinden bu yana İtalyan milliyetçiliğinin evrimini en dikkat çekici biçimde sergileyen Enrico Corradini olmuştur. Bu yeni milliyetçilik, geçen yüzyılın sonundan itibaren Fransız Devrimi ruhuna karşı ortaya atılan isyanın anlamını oldukça iyi ifade eder. Corradini'yi, Mazzi'den ya da hatta Barrès'den, Drumont'dan ve Maurras de Michelet'den ayıran uçurum, tam da Jakoben milliyetçilik ile *de la Terre et des Morts* [Toprak ve Ölüler] milliyetçiliği arasındaki mesafe kadardır. Bu Barrèsvari formül, aslında Almanca formül [Blut und

---

* Dreyfus Olayı'nda Dreyfus taraftarı olan sol aydınlara tepki olarak Mauris Puja ve Henri Vaugeois tarafından 1899'da kurulan milliyetçi ve anti-semitik hareket. (y.h.n.)

17. C. Capitan'in kitapları, *Charles Maurras et l'idéologie d'Action francais*, Paris, Seuil, 1972 ve E. Weber, *L'Action franfaise*, Paris, Stock, 1962 (yeni basım. Fayard, 1985) Maurrascı hareket üstüne en iyi iki kitap olarak kalıyor. Aynı zamanda: Z. Sternhell, *Maurice Barrès et le nationalists francais*, Paris, A. Colin, 1972 (yeni basım, Bruxelles, Bütün Eserleri, 1985) ve *La Droite révolutionnaire. Les Origines françaises du fascisme*, Bağ

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Boden*] Fransızca eşinden başkası değildir ve Fransız Devrimi tarafından kutsanmış, farklı bireylerin oluşturduğu bir bütün olarak tasarlanan eski topluluk kuramının yerinin bundan böyle Ulus'un doğal dayanışma teorisiyle doldurulduğunu iyi ifade eder. Bu anlamda, 1890 Fransız kuşağı tarafından hazırlanan düşünce sistemi, aynı dönemde Ren'nin öteki tarafında ortaya konandan pek de farklı değildir. Fransız yazarlarının ve onların çağdaşlarının milliyetçi militanlığı, XIX. yüzyıl sonu Alman milliyetçiliğinin meşhur kuramcısı, tarihçi Heinrich von Treitschke'ninkine tıpatıp benzer. Drumont ile Wilhelm Marr, Jules Guérin, marki de Morès, Adolf Stöcker ile Avusturyalı Georg von Schönerer, Vacher de Lapouge ile Otto Ammon, Paul Déroulède ile Pan-Alman Ligi'nin lideri Ernst Hasse birbirlerine ikiz kardeş kadar benzer.

Karşımızda genel olarak Avrupa'ya özgü bir olgu vardır. Devrimden komüne, "vatan dini" ile "İnsanlık dini"nin bir sentezine de kalkışan bu yeni milliyetçilik için, millet, canlı varlık benzeri bir organizma demektir. Bu "topyekûn" milliyetçilik, bir etik, bireyin iradesinden bağımsız olarak, bütün gövdenin çıkarı adına telaffuz edilen standart bir tutum bütünü gerektirir. Tanımı gereği bu yeni milliyetçilik, her türlü evrensel ve mutlak ahlaki normu inkâr eder: Hakikat, adalet, hukuk topluluğun ihtiyaçlarını karşılamak için mevcuttur. Kapalı ve geçit vermez bir biçimde tasarlanan bir toplum vizyonu, rasyonalizm karşıtı bir şiddet ve aynı şekilde bilinçdışının akla olan üstünlüğü gerçek anlamıyla grup odaklı bir millet vizyonuna biçim verecektir.

Sosyal Darvinciliğin etkisi, Barrès'nin insan aklı aleyhine hayvansal içgüdüyü insan aklıyla karşılaştırdığı gibi karşılaştırmayan Maurrascılarda dahi hissedilir. İrrasyonelin ve içgüdüselin derinliklerini rasyonelin yapaylığından ayırmanın yerinde olduğu fikri, bu kuşağın zihninde yerini bulur.

İnsan varlığının kumaşı olan bu derin ve gizemli güçler kültü, zaruri ve tabii bir sonuç gibi bulaşıcı bir entelektüalizm karşıtlığının zuhur etmesine neden olur. Bu düşünce hareketi için, birbirini besleyen entelektüellere ve rasyonalizme karşı mücadele halkın selametinin bir ölçüsü olur. Tıpkı iki savaş arası kuşağı milliyetçilerinin yapacağı gibi, yüzyıl dönemecindeki birçok milliyetçi, eleştirel akla ve onun ürünlerine karşı uzun sürecek bir davaya girişirken, bunların karşısına insan davranışını belirleyen ve şeylerin gerçekliğini, hakikatini ve aynı zamanda güzelliğini yaratan itkiler olan içgüdüyü, sezgisel ve irrasyonel duygulanımları, heyecan ve coşkuyu çıkarır. Rasyonalizm bir "köksüzler" olgusudur,

* Alm.: Toprak ve Kan: Etnisiteyi kan bağına ve aynı toprak üzerinde yaşamış olmaya bağlayan ideoloji. (y.h.n.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

duyguları köreltir, içgüdüyü öldürür ve milli hareketin motor güçlerini yerle bir eder. Barrès ancak her durumun duygusal içeriğinin gerçek bir değeri olduğunun altını çizer: Düşünce adı verilen süreç bilinçdışı düzeyinde tamamlanır. Bilinçdışına saldırmak milli organizmayı özünden arındırmaktır. İşte bu yüzden, Ulus'un selametini sağlama almak için halka başvurmak, rasyonalizm ve bireycilikle zehirlenmemiş olan halktan zuhur eden kaba gücü, enerjiyi ve canlılığı yüceltmek gereklidir. Hem 1930 hem de 1890 devrimci sağı için, halk yargısının tartışmasız değeri, kendiliğinden oluşundan ve bilinçdışının derinliklerinden kaynaklanır: Yüzyıl dönemecinde olduğu gibi İkinci Dünya Savaşı arifesinde de politik tavrın yeni ölçütleri bunlardır.

Mademki gerçek anlamda millet kalabalıklardan oluşur ve mademki politikanın birinci amacı bu milletin bütünlüğünü ve gücünü garanti altına almaktır, milliyetçilik, toplumsal meselenin çözümsüz kalmasından başka bir şeyi kabul edemez. "Latin Marksizmi"nden çok daha gerçek olan bu "Latin milliyetçiliği"nin en önemli kuramcılarından olan Barrès, "milli" bir hareketin, en yoksul toplumsal tabakaların toplulukla bütünleşmesi sağlanırsa gerçekleşebileceğini ilk anlayacak olanlardan biridir. Barrès aynı zamanda, "milli" bir hareketin ne Marksist ne liberal ne proletaryan ne de burjuva olamayacağını da anlamıştır. Marksizm ve liberalizm, iç savaş hareketlerinden başka bir şey değildir: Bireyci bir toplumda sınıf savaşı ya da herkesin herkese karşı savaşı madalyonun iki yüzünden ibarettir. Böylelikle XIX. yüzyılın sonunda, faşizmin ilk biçimi, milliyetçi sosyalizmin yeni bir sentezi Fransa'da ortaya çıkacaktır. Barrès "milliyetçi sosyalizm" terimini kullanacak olan Avrupa'daki ilk siyasi düşünürlerden biri, belki de en başta gelenidir.[18]

Milliyetçi sosyalizm fikri bütün Avrupa'da çabucak yayılır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında, proletaryanın yükselişinin ve sanayi devriminin ortaya çıkardığı uygarlık problemine yanıt verme niyetindedir. Oldukça çabuk, neredeyse her yerde, kuramcılar, toplumsal meseleye vahşi kapitalizmden ya da sınıf mücadelesinin sosyalizminden başka bir yerde yanıt bulunabileceği düşüncesini destekleyeceklerdir. Milletin bekasının, proletarya ile toplumsal gövdenin bütünü arasında bir barışı gerektireceği fikrine dayalı çözüm, yüzyıl dönemecinin Fransa'sında Barrès, XX. yüzyılın ilk on yılının İtalya'sında ise Enrico Coradini tarafından ortaya sürülmüştür."

Yirmi yıl önceki Barrès gibi, Corradini de İtalyan toplumunun bütün sınıfları arasında ailesel bir dayanışma paktı adını verdiği şeyi canlandırmaya çalışacaktır. 1910'da "milliyetçi sosyalizm" ifadesini kulla-

18. M. Barres, "Que faut-il faire?", *Le Courrier de l'Est*, 12 dizi, 12 Mayıs 1898.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantay.org

nır, sosyalist ve milliyetçi harekete şunları salık verir: Öncelikli olarak İtalyanlara, ülkelerinin maddi ve ahlaki anlamda proleter bir milletten oluştuğunu anlatmak gerekmektedir; ardından, tıpkı sosyalizmin işçilere sınıf mücadelesinin ilkelerini anlattığı gibi uluslararası savaşın zaruriyetini öğretmek gerekir ve nihayet proletarya ile millet arasında barışı tesis etmek gerekir.[19] Savaşın ertesinde, faşist hareketin yükselişi sırasında, Corradini, 1910 yılında Milliyetçi Birlik'in kuruluşuyla birlikte, seneler boyu geliştirdiği düşünceyi kısa bir formül şeklinde şöyle özetler: "Tanımı gereği, politik olarak millici olan milliyetçilik, ekonomi alanında da millicidir, bu ikisi birbiriyle ilişkilidir."[20] Böylelikle İtalyan milliyetçiliğinin kuramcısı, Maksizmden, daha üst bir seviyeye, milli topluluklar arasındaki savaş seviyesine taşımak için sınıf mücadelesi düşüncesini ödünç alır. Temel ilke daima aynı kalacaktır: Şiddet tarihin motorudur.

Özü itibariyle, İtalyan milliyetçiliğinin ilkeleri yirmi yıl önce Fransa'da ileri sürülen ilkelerden pek de farklı değildir. Corradini'nin yaptığı tek özgün katkı İtalyanları varolma mücadelesine, yani savaşa hazırlamaya yönelik "proleter millet" fikridir. Savaş hali, milletler arasında daima egemen olan doğal haldir: Disiplin, otorite, toplumsal dayanışma, ödevin ve fedakârlığın anlamı, kahramanca değerler ülkenin bekası için elzem şartlardır. Birleştirici olan ne varsa olumludur: güçlü bir devlet, her zaman toplumun hizmetinde olan bir birey, aynı azimle milli ihtişama doğru yönelen toplumsal sınıflar. Farklılığa neden olabilecek ne varsa ortadan kaldırılmalıdır. Aydınlanma felsefesi, doğal hukuk kuramı, enternasyonalizm, pasifizm, aynı şekilde burjuva sınıfı egoizmi ya da proleter egoizmi ortadan kaldırılacaktır. Aynı şey demokrasi için de geçerlidir: demokrasi, burjuvazinin sınıf çıkarlarının ifadesinden başka bir şey değildir. Marksist sosyalizme gelince, proletaryanın sınıf çıkarlarına hizmet etmek için milli gövdeyi özünden boşaltmak eğilimindedir. Son olarak, proletaryanın alınyazısını düzeltmek bahanesi altında, burjuva demokrasisiyle ittifak kuran reformist sosyalizme gelir. Bu siyasetçiler ittifakı, der Corradini, günümüz demokrasisinin en büyük yalanıdır. Corradini liberal ve çıkar demokrasisinin karşısına bir

19. E. Corradini, "Principii di nazionalismo", *Discorsi politici (1902-1923)*, Florence, Vallechi Editore, 1923, s. 100-101. 3 Aralık 1910'da Floransa Milliyetçi Kongresi'nde gerçekleştirilen bir konuşma söz konusudur.Aynı zamansa bkz. Ocak 1911'de pek çok İtalyan kentinde Corradini tarafından gerçekleştirilen bir başka konuşma: "Le Nazioni proletarie e il nazionalismo", s. 105-118. Proletarya ile ulus arasındaki barış hakkında, bkz. 9 Şubat 1913'te Roma'da gerçekleştirilen ve İtalya'nın pek çok kentinde tekrarlanan bir konuşma"Nazionalismo e democrazia", s. 154.

20. E. Corradini, "II nazionalismo e i sindacati", 16 Mart'ta Roma Milliyetçi Kongresi'nde gerçekleştirilen konuşma, a.g.y., s. 421.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"halk idaresi" çıkarır; çıkarcılığın, plütokrasinin ve "sınıf asalaklığı"nın karşısına, doğal hiyerarşilere dayanan bir düzen ve otorite rejimi çıkarır. Bu rejim, herkesin refahından sorumlu olan bir üreticiler rejimi, sınıfların işbirliği rejimi olacaktır.[21]

Faşist ideolojiyi biçimlendirecek ikinci önemli bileşeni, liberal ve burjuva karşıtı milliyetçiliğin de paylaştığı Marksizmin materyalizm karşıtı revizyonudur. Düzen karşıtı aşırı solu olduğu kadar, milliyetçi sağı da peşinden sürükleyen bu başkaldırı, sosyalizmin yeni bir versiyonunun radikal milliyetçilikle birleşmesine izin verir.

XX. yüzyıl başında, Batı Avrupa sosyalizmi –elbette, Elbe'nin doğusundaki Almanya da dahil– oldukça önemli iki olguyla karşı karşıya kalır. Öncelikli olarak Marksizmin büyük kehanetleri gerçekleşmemiştir. Hiç kimse o zamanlar toplumsal kutuplaşma ve yoksullaşmanın –gelecekteki devrimin iki *olmazsa olmaz* koşulu– fiilen var olduğunu iddia edemez. Tam tersine, XIX. yüzyılın sonları boyunca, işçi sınıfının yaşam standardı ve alım gücü artar ve toplumsal eşitsizlikler her zaman aynı kalsalar da, halk tabakalarının yaşam koşulları gözle görünür bir biçimde iyileşir. Bu evrim, Avrupa'da eşi görülmemiş bir ekonomik ve politik durumun su yüzüne çıkmasıyla açıklanabilir. Üretim ve tüketim biçimlerini, yaşam ritmini değiştiren, yeni ilerleme ve refah perspektifleri açan XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başının büyük teknolojik ve bilimsel devrimini de zikretmek gerekmektedir. Kuşkusuz, teknoloji devrimi burjuvazinin zaferini sağlamlaştırır fakat sınıf ilişkilerini epey derinden değiştirir. *Komünist Manifesto*'dan yarım asır, Komün'den çeyrek yüzyıl sonra, Batı Avrupa'da, Manchester sanayi cehenneminin ya da Paris'in Kanlı Hafta'sının uzağındayızdır.

Toplumsal ilişkiler daha az hoyrattır; zira meydan savaşına dönüşebilecek çatışmalardan kaçınmak herkesin yararınadır. Fransız-Alman çatışmasının sonu itibariyle, uluslararası durum da dengeye oturur ve kıta o zamana dek bilinmeyen bir dinginlikten faydalanır. Bütün bu faktörler, ki bunlara iyileştirilmiş yaşam koşullarının mümkün kıldığı demografik büyümeyi de eklemek gerekir, XIX. yüzyılın sonunda, şimdiye dek erişilmemiş bir büyüme ve refah döneminin ortaya çıkmasına neden olur. Uzun sürecekmiş gibi görünen bu yeni zenginlik Marx'ın gözlemlediklerinden epey farklı politik ve ekonomik olguların gözlemlendiği bir çevre yaratır. Sosyalist düşünce de ortodoks Marksist incelemenin

21. E.Corradini, "Nazionalismo e democrazia", a.g.y., s. 155, aynı zamanda "Proletariato, Emigrazione, Tripoli" (Mayıs 1911 konuşması), s. 119-134; "La morale della guerra" (10 Ocak 1912 konuşması), s. 137-150; "Liberali e nazionalisti", (6 Aralık 1913 konuşması), s. 183-196;"Le nuove dottrine nazio- nale e il rinnovamento spirituale" (13 Aralık 1913 Trieste ve Fiume'de), s. 199-209.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

açıklamakta güçlük çektiği bir dizi yeni problemi aşmak zorundadır. Bu yeni verilerle birlikte meşhur "Marksizmin krizi" başlamış olur.

Ekonomik dönüşümlere, geleneksel Marksist analizin uygulanabilirliğine engel olan diğer iki değişim eklenecektir: politik yaşamın demokratikleşmesi ve kitlelerin millileştirilmesi. Liberalizm, politik katılımın sınırlı olduğu bir toplumu idare etmek için elit tarafından icat edilen bir siyasal sistemdir. Temsili sistemin genel seçim hakkına, liberalizmin demokrasiye ve kitle toplumuna uyarlanması derin sarsıntılar olmaksızın gerçekleşmez. İki savaş arasının krizleri gibi, yüzyıl dönemecinin krizlerinin önemli taraflarından biri de budur. Liberalizm, politik eşitlik ilkesini benimseyerek, büyük güçlüklerle, liberal demokrasi şeklinde gelişir.

Sanayi yoğunlaşmasının yarattığı yeni kent kitleleri, karar alma mekanizmalarına kısmen de olsa dahil olur. Genel seçim hakkı rejiminde, yönetim her zaman çoğunluğun çıkarları karşısında duramaz. Marksizm; sendikalar, sosyalist partiler ve yerel baskı grupları halinde örgütlenmiş proletaryanın, burjuva demokrasisinin bir gün onun çıkarlarını da gözetebileceği fikrine varabileceğini öngörememişti. Genel seçim hakkının, yüzyıl başında Almanya'da olduğu gibi, politik özgürlüğe eşlik etmese de, gerçek bir bütünleşme gücünü yarattığı ortaya çıkar. Buna, sürekli ekonomik büyümeyi ve peşinden sürüklediği kaçınılmaz toplumsal ilerlemeyi eklemek yerinde olur. Sosyalizmin kurucu babaları sekiz saatlik iş gününü, hafta sonu iznini, sosyal sigortayı öngörememişler, ücretsiz ve zorunlu eğitimi hayal dahi edememişlerdi.

Politik yaşamın demokratikleşmesinin, tıpkı toplumsal ilerleme gibi, ille de sosyalizmi desteklemediği ortaya çıkar. Tam tersine: Avrupa Kıtası'nın modernleşmesi, politik katılım ve kitlelerin seferberliği, bu kitlelerin millileştirilmesini sağlar. Zorunlu eğitim, kırsal bölgelerde okuma yazma, işçi sınıfının kültüre olan yavaş ama sürekli katılımı, proletaryanın sınıf bilincini değil, daha çok milli kimliğin farkındalığını desteklediği çabucak ortaya çıkar. Yeni ücretli tabakaların yapılandırılışı ve aynı şekilde yeni bir hizmet sektörünün gelişmesi, bütün öngörülerin tersine, modernleşmenin sosyalizme karşı bir rol oynadığı kanıtını güçlendirir. Öngörülen kutuplaşma süreçleri ortaya çıkmaz ve politik planda, İtalya'da ya da Almanya'da olduğu gibi Fransa'da da bu evrimin meyvelerini toplayan yine milliyetçi harekettir. XIX. yüzyılın entelektüel devriminden en büyük kârı elde eden, popülist ve devrimci, yine milliyetçi harekettir. Her şey bir yana, ne sosyal Darvincilik ne pozitivizm karşıtlığı ne de Pareto, Simmel, Durkheim ve Max Weber'le birlikte, aslında Avrupa'daki akademik *verili yapının* Marksizme yanıtını temsil

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi https://tanley.org

eden psikoloji ve sosyoloji gibi yeni sosyal bilimler sosyalizmi destekleyemezler. Tıpkı gelişen bu yeni entelektüel ortam gibi, Marksizmin revizyonuna neden olan da işte bu yeni gerçekliktir.

Marksist kuramın bu revizyonu –aslında Marx düşüncesine bağlı ideolojik gövdenin yeni bir yorumu ve onun yeni hakikatlere uyarlanması söz konusudur– baş figürleri Engels'in iki yol arkadaşı, Eduard Bernstein ve Karl Kautsky olan Marksizm hakkındaki büyük tartışmanın izinde gelişir. Bernstein'ın saldırısı, Kautsky'nin karşılık vermesi, uluslararası sosyalizm içinde gelişen tartışmaların etkisi, seneler boyu süren tartışmanın hedefi, meşhur *Bernsteindebatte*'a olağanüstü bir saygınlık kazandırır.

1880-1895 arasında Bernstein'la sıkı ilişkiler kuran Kautsky'nin, sosyalizmi demokrasiden asla ayırmayı tasarlamadığının da altını çizmek gerekir. Fabiancı sosyalistlerin uzunca bir süre etkisinde kalan Bernstein, anayasal bir monarşiyle yetinmeye hazır gibi görünse de Kautsky, cumhuriyetçi ve radikal bir rejimin inşasından başka hiçbir şey tasarlamaz.[22] Genel seçim hakkı ve çoğunluk yasasıyla bütünüyle uyumlu yollar aracılığıyla, toplumun ve Alman Devlet'inin demokratikleşmesine çalışmanın gerekliliği konusunda aralarında hiçbir anlaşmazlık yoktur. Kautsky için "devrim", sosyalist hareket tarafından iktidarın ele geçirilmesinin sınıfların yapısında zorunlu olarak tümden bir değişimi beraberinde getirmesi anlamına gelmektedir; gerisi demokrasinin ellerine bırakılacaktır.[23]

Unutmayalım ki Kautsky, Bismarck'ın anti-sosyalist yasalarının sona ermesinin ardından kabul edilen 1891 Erfurt *Programı*'nın en önemli yazarıdır. Erfurt Kongresi, hem Alman Sosyalist Partisi'nin "Marksistleşmesi"ne hem de İmparatorluğun politik yaşama girişine adanmıştır. Bu nedenle bu belge, çok çabuk bir biçimde, Batı Marksizminin de tartışıldığı güçlüklerin dev aynasına dönüşen temel bir muğlâklığa dayanır. Bu belirsizlik, *Erfurt Programme*'ın kuramsal tarafının devrimci –daha çok "sınıf mücadelesi"– yapısı ile politik ve pratik tarafının "reformist" ve tam anlamıyla demokratik içeriği arasındaki bir çelişkiden kaynaklanır. Kautsky'nin kendi düşüncelerini ifade ettiği 260 sayfalık *Das Erfurter Programme* adlı doküman 1892'de yayımlanır yayımlanmaz sosyalist yazının bir klasiği olur. Bu inceleme pek çokları için yazarının Parti'nin resmi kuramcısına dönüşmesine katkıda bulu-

22. Bernstein'ın entelektüel evrimi konusunda, Peter Gay'in muhteşem eseri *The Dilemma of Democratic Socialism. Eduard Bernstein's Challenge to Marx,* New York, Colliers Books, 1962. Fransızca'da, Pierre Angel'e başvurulacaktır, *Eduard Bernstein et Involution du socialisme en Allemagne,* Paris, 1961.

23. K. Kautsky, *Le Chemin du Pouvoir,* Paris, Anthropos, 1960 (1911 Fransızca çev.).

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

nur. Birkaç yıl sonra, Marksizm hakkında büyük tartışma patlak vereceği zaman, bu belge revizyonistlerin ilk hedefi haline gelecektir.

Böylelikle, Alman Sosyal Demokrat Partisi tam da demokrasi yoluna girdiği bu tarihte ne şiddet ne de devrim hayalleri peşindeyken kendini devrimci bir öğreti ile kuşatılmış bulur. Parti'nin iki lideri, Bebel ve Liebknecht'in asla devrimci eğilimlerinin olmadığını farz etsek dahi, Parti Marksist olduğunda durum değişir. Alman Partisinin Marx ve Engels düşüncesinin en güvenilir emanetçisi olduğu varsayılacak olursa sayısız yabancı sosyalistin gözünde, bu anomali giderek şüpheli bir oportünizm biçimini alır. *Anti-Dühring*'in yazarı 1895'e ölümüne, kadar Kautsky ile sürekli bağlantı halinde kalmamış mıydı?

Kuramı pratikten ayıran bu boşluk, Almanya'da hakim olan, doktrinal uzlaşmazlığın bütün siyasal partilerin ayırıcı özelliği olduğu durumla açıklanabilir. İmparatorluğun siyasal yapıları yüzünden doğru düzgün sorumluluk almaları engellenen bütün Alman partileri, doktrinal saflıklarını ortaya koymakta özgürdü. Erfurt *Programı* yalnızca Engels'i memnun etmek için değil, aynı zamanda Marksizmin kendine has entelektüel içeriğini zenginleştirmek için de yazılmıştı. Sosyalist Parti aynı zamanda Almanya'da politik yaşamın demokratikleşmesi için mücadele ediyordu. Parti demokrasinin erdemlerine ve sosyalizmin, demokrasi yoluyla amaçlarına erişebileceğine inanıyordu.[24]

Buna rağmen, devrimci ideolojinin politik yaşamın gereklilikleri karşısında yetersiz kaldığı git gide daha çabuk aşikâr olur. Sınıf mücadelesi kuramı ile varolan düzenin üstü kapalı kabulü arasındaki uyumsuzluk savunulamaz bir düzeye erişir. Bu uzun süren polemikten –esası 1895-1905 arasında dillendirilen– revizyonist etiket altında su yüzüne çıkan, neredeyse Batı Avrupa sosyalizminin bütünüdür. Zira revizyonizm, 1899'da Bernstein'ın Marksizm eleştirisinin yayımlanışıyla değil, beş yıl önce, *Erfurt Programı*'nın köylü problemine ayrılan bölümleri hakkında tartışmaların yaşandığı, Frankfurt Kongresi'nde ve Bavyera sosyalistlerinin Erfurt programının aşırı Marksist özelliklerine muhalefet etmelerinin ardından başlar.[25] Bu entelektüel tartışma Batı Avrupa sosyalist hareketini oldukça farklı iki önemli eğilim halinde bölecektir. Reformizmin içeriğine ve onun nihai hedeflerine varıncaya kadar her şeyiyle ayrılan bu iki akımın, benzer bir yöntemi vardır: Kuramı uygulamayla uyumlu hale getirmeyi, kuramı ve gerekirse uygulamayı da değiştirmeyi isterler.

24. G. Lichtheim, *Marxism. An Historical and Critical Study,* Londres, Routledge and Kegan Paul, 1974, s. 260-261.
25. C. Schorske, *German Social Democracy,* 1905-1917. *The Development of the Great Schism,* Cambridge, Harvard University Press, 1955, s. 3-16.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Bu iki ekol doğrudan etkileri bakımından karşılaştırılamaz. Biri neredeyse bütün Batı sosyalizmini sarmalar; kuşkusuz "reformist", kelimenin tam anlamıyla liberal ve demokratik bir revizyonizm söz konusudur. İster Bernstein'ın, Turati'nin ve Jaurès'nin yazılarında ister Alman, İtalyan ve Fransız sosyalist partilerin siyasi pratiğinde –1905 birliği aslında Alman sosyal demokrasisinden biraz farklı reformist bir partiyle sonuçlanmıştır– olsun, söz konusu revizyonizm liberal ve demokratik değerlerin meşruiyeti kadar, liberal demokrasi oyun kurallarını da kabul eder. Aslında yalnızca varolan düzenle bir uzlaşı değil, bu düzenin prensiplerinin kabulü de söz konusudur. Bu yüzyıl başında, Batı Avrupa sosyalizminin büyük bir çoğunluğu kapitalist rejimin ve burjuva toplumunun sürekliliğine boyun eğer.

Geriye, klasik Marksist öngörünün başarısızlığını kabul eden bir azınlık kalır. Yine de bu azınlık, kurulu düzenle ideolojik ve politik uzlaşıyı reddeder. Devrimci isteklerinde ısrar eden bu azınlık, haklı olarak, kendi adına "devrimci revizyonistler"[26] unvanını talep eder. Aslına bakılırsa bu revizyonistler 1905'e doğru Batı Avrupa'da devrimci kalacak tek sosyalistlerdir. Öğretiyi, Bernstein revizyonunun giriştiğine zıt bir anlamda düzeltmek isterler. Marksizmi sulandırdıklarını ve onu demokrasinin ışığı altında yorumladıklarını değil, onu yeniden, olmaktan asla vazgeçmeyeceği şeye, burjuva demokrasisine karşı bir savaş makinesine çevirmek için Marksizmin kaynaklarına yeniden döndüklerini iddia ederler. Devrimci revizyonizm, yeniden devrimin hizmetine sunmak için, doktrini denetim altında tutmaya dikkat eder. Devrimci revizyonizme göre, proletaryayı bir seçmen toplamı ya da devleti ele geçirmek ve toplumu iyileştirmek için kalabalıkları hesaba katan politik bir kitle hareketinin belkemiği saymak ona ihanet etmektir. Proletarya devrimin bir vasıtasıdır ve öyle olmak zorundadır.

Kuşkusuz burada söz konusu olan Batı Avrupa'ya özgü sorunlardır. Avusturya-Macaristan'da, üçe ayrılan Polonya'da, Rusya ve aynı zamanda Prusya'da meseleler daha değişik biçimde ortaya konur. Burada bile, Karl Kautsky önemli bir rol oynar. Onun Ortodoks Marksizm ile demokratik sosyalizm sentezi Orta ve Doğu Avrupa devrimcilerine esin verir. Bütün bir kuşak, Plekhanov ile birlikte Rus Marksizminin gerçek ruhani babası olan Kautsky'nin çalışmalarına el atar. Kautsky'de devrimin işlevi, "proletarya diktatörlüğü" değil, tam ve eksiksiz bir demok-

26. "Devrimci Revizyonizm" kavramı Sorelciler arasında 1904'ten itibaren geçer akçedir. Diğerlerinin yanısıra bkz. H. Lagardell, "Le socialisme ouvrier", *Le Mouvement socialiste*, no: 142, 1 Kasım 1904, s. 5 ve 8; R.Michels,"Le Congres des socialistes de Prusse", a.g.y., no: 149, 15 Şubat 1905, s. 251; Arturo Labriola, "Artı Değer ve Sosyalizm", a.g.y., s. 216-217 ve "İtalya'da Sendikacılık ve Reformizm", a.g.y., no: 168-169, 15 Aralık 1905, s. 401-412.

Ücretsiz PDF Kitap için Ziyaret Edin: https://pdfsante.org

rasi ortaya koymasıdır. Kautsky ile Bernstein arasındaki fark, Alman partisinin resmi kuramcısının, demokrasiye geçişte, Marx'ın tanımını yaptığı kapitalist ekonomi mekanizmalarını yansıtan sınıf mücadelesinin otomatizmine verdiği ağırlıkta yatar.[27]

Bununla birlikte, Kautsky'ye, ekonomik gerçeklik yorumunun bütününü ve özellikle sınıf mücadelesi vizyonunu reddeden Bernsteincı revizyonistler tarafından saldırılsa da aynı şekilde "kaderci" tarafına karşı çıkan ve Rosa Luxemburg tarafından başı çekilen sol kanadın da şimşeklerini üzerine çeker. Bu "goşistler" için Kautsky'nin determinist kuramları, Parti'yi, kendi geleneksel bekle gör politikası içinde tutmayı haklı çıkarma amacını güder.

Orta ve Doğu Avrupa radikalleri zaten çoğunluk olarak, Kautsky, Mehring, Victor Adler, Axelrod ve Plekhanov'un eski Marksist gruplarınkinden daha genç bir kuşağa mensuptur. Rosa Luxemburg, Otto Bauer, Rudolf Hilferding, Martov, Radek, Trotsky ve Lenin Doğu Avrupa'nın –hatta belki bütün Avrupa'nın– gerçek bir sarsıntının eşiğinde olduğu inancındadır. Bu 1905 Doğu Avrupa kuşağının göğüslemek zorunda kaldığı problemler, Fransa ya da İtalya'da gündemde olanlardan bütünüyle farklıdır ve elinizdeki incelemeyi ilgilendirmiyor. Fakat "Latin" muhaliflerin büyükçe bir kısmı, Marksizmin bir tahsisinin ardından, ondan uzaklaşır ve hatta kimileri işi, başka bir devrimci harekete, faşizmi kurmaya dek götürürlerken, Doğu Avrupa'nın koşulları, bu konformizm karşıtlarının neden Marksist matrise sıkı bir biçimde bağlı kaldığını iyi açıklar.

Aslında, Fransa ve İtalya'nın konformizm karşıtlarının tersine, bu Doğu Avrupalılar nihai hedeflerinden asla uzaklaşmaz: Kapitalizmin proletarya aracılığıyla ortadan kaldırılması. Onlar için devrimin her şeyden önce kapitalist sömürüye, pazar ekonomisi rejimine son vermekten başka bir amacı yoktur. Bu devrimin aracı ve mirasçısı daima proletarya olarak kalır. Bu adamlar, benimsedikleri devrimci strateji, Parti'nin, devletin ya da proletarya diktatörlüğünün işlevi anlayışlarıyla birbirlerinin epey uzağında yer alsalar da gerçek amaçlarını asla gözden kaybetmezler. İşte, Karl Renner, Rudolf Hilferding, Otto Bauer, Friedrich Adler ve Max Adler'li Avusturya-Macaristan ekolünü, Alexander Israël Helphand takma adıyla Parvus'un ve Karl Radek'in de içinde yer aldığı Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in etrafında birleşen Almanya-Polonya grubu ile, içlerinde Trotsky'nin de yer aldığı Menşevikler ile Lenin'li Bolşevikleri birleştiren budur. Bütün bu adamlar ve bu olağanüstü kadın, çok değişik alınyazıları tadacak, değişik düşünce okulları

27. G. Lichtheim, *Marxism*, a.g.y., s. 268-269.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ve karşıt siyasal akımların ortaya çıkmasına neden olacak ve aralarında çetin rekabetler yaşanacaktı. Yine de hepsi Marksizmin rasyonalist, materyalist ve Hegelci içeriğine sadık kalır. Engels'in uyarıları doğrultusunda, Kautsky tarafından çatılan kavramsal çerçeve daima ortak bir payda inşa eder. Fakat bu, aynı zamanda Orta Avrupa'nın yenilikçilerini Sorelci yenilikçilerden ayıran şeydir de. İşte bu yüzden birileri sistemi asıl içeriğinden boşaltan Marksizmin bir revizyonunu gündeme getirirken, ötekiler de, her biri kendi meşrebince, Marksizmin özüne daima sadık kalır.

Bu şekilde belirlenen sınırlar çerçevesinde, Marksizmin, Max Adler'e, *Kapital*'in yazarında yarı Kantçı bir sosyolog keşfetmesine izin vermek ya da Otto Bauer'in tabiyetler meselesi ve emperyalizm problemleriyle ilgili ya da hatta Rudolf Hilferding'in finans kapitalizmi hakkındaki çalışmalarına esin vermek için ziyadesiyle esnek olduğu ortaya çıkar.[28] Üçü de Marksizme yüksek nitelikte ve büyük önemde katkı sağlar. Max Adler'in çalışmaları entelektüel bir güç gösterisini temsil etse de Hilferding ve Bauer'inkiler yalnızca Marksist düşünceye değil aynı zamanda yıkılmak üzere olan Avusturya İmparatorluğu'ndaki sosyalist partilerin politik eylemlerine de yeni perspektifler kazandırır. Leninci emperyalizm anlayışı, Bauer ve Hilferding'in kuramsal öncüllerinin basitleştirilmiş bir şeklini oluşturur aslında.[29]

Rudolf Hilferding'in *Le Capital Financier* [Finans Kapital*] adlı kitabının ilk baskısı 1910'da Venedik'te yapılır ve büyük bir başarı elde eder. Gösterişten uzak ve teknik bir dille kaleme alınan eser, yeni olguları hesaba katarak, Marksist kuramı ileriye götüren nadir özgün katkılardan biri olarak da ün kazanır. Sosyalizmin büyük isimleri Hilferding'in çalışmasını saygı ile selamlar: Jaurès Meclis kürsüsünde övgüsünü yapar, Lenin 1916'da *L'Impérialisme, stade sûpreme du capitalisme*'i yazmak için bundan esinlenir. *Finans Kapital* 1912 itibariyle Rusçaya çevrilir-

28. Fransızca'dan, Max Adler'e başvurulacaktır, *Democratie et conseils ouvriers*, çeviri, tanıtım ve notlar, Yvon Bourdet, Paris, Maspero, 1967; *Otto Bauer et la Révolution*, Y. Bourdet tarafından seçilen ve tanıtılan metinler, Paris, Uluslararası Araştırmalar ve Belgeler, 1968 ve özellikle R. Hilferding, *Le Capitalisme financier, étude sur le développement récent du Capitalisme*, Almanca Çev. Marcel Ollivier, giriş Y. Bourdet, Paris, Minuit, 1970. Aynı zamanda Jean Maitron et Georges Haupt yönetiminde yayımlanan, *Dictionnaire biographique du mouvement ouvrier international'da* faydalı biyografik bilgiler bulunacaktır, Paris, Les Editions Ouvrieres, 1971, C. 1 (Autriche).
Açıklamalı ve ayrıntılı, kaynakça bakımından zengin başka bir muhteşem antoloji, İngilizcede mevcuttur: *Austro-Marxism*, Tom Bottomore ve Patrick Goude tarafından çevrilen ve yayımlanan metinler, Oxford, Oxford University Press, 1978. Başka bir faydalı katkı da Daniel Lindenberg'i "Yüzyıl dönemecinde Marksist tartışma", P. Ory. (der.) *Nouvelle Histoire des idées poli-tiques*, Paris, Hachette, 1987, s. 275-283.
29. G. Lichtheim, *Marxism*, a.g.y., s. 313.
* *Finans Kapital*, C. 1, Çev. Yılmaz Öner, Belge Yay., 1995. (y.h.n.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://tanrey.org

ken, Fransızca çevirisi için 1970 senesini beklemek gerekecektir... Bu arada kitap yedi dile çevrilir.[30]

Rosa Luxemburg'un, Parvus'un, Radek'in ve Trotsky'nin entelektüel üretimi, büyük kuramsal güçlüklere rağmen, nispeten ortodoks bir Marksizme dahil edilir. Rosa Luxemburg, Marx'ın gelişmekte olan ülkelerdeki kapitalizm kuramına önemli bir katkı yapar: Luxemburg'un, sermayenin "kapalı" sistem şeklinde birikmesi ve sanayi öncesi ülkelerde kapitalist genişleme anlayışı, bütün bir ekonomik büyüme problemini açıklaması açısından önemini hâlâ muhafaza eder. Rosa Luxemburg'a göre kapitalist genişlemenin kendi temellerini zayıflattığını biliyoruz, sistemin kendi içinde çökmesi tarihsel bir hakikate de dönüşür. Çalışmasının analitik zayıflıklarından pek çoğunun ortaya çıktığı yer tam da burasıdır. Aslında bu zayıflıklar, kapitalizmin çöküşünün kaçınılmazlığını, Marx tarafından ortaya atılan varsayımlara dayandırarak kanıtlama ihtiyacından kaynaklıdır.[31] Fakat Rosa Luxemburg ve Rudolf Hilferding benzer istatistiklerden yola çıkarak karşıt sonuçlar çıkarsalar da, Marx'ın yöntemine ve inceleme araçlarına fazla uzak kalamazlar.

Böylelikle Fransız ve İtalyan konformizm karşıtları ile Orta ve Doğu Avrupa'nınkiler arasındaki büyük fark anlaşılmış olur. Avusturyalılar, Polonyalılar ve Ruslar, ki pek çoğu Yahudi entelijansiyasından gelmektedir, Marx'ın ekonomik kuramlarına, sisteminin determinist tarafına, tarihsel zorunluluk fikrine, Marx'ın tarih vizyonuna içkin materyalizme sadık kalma konusunda ellerinden geleni yaparlar ve uluslararası ve "sürekli" bir devrim çerçevesinde düşünürler. Fransa ve İtalya'da ise Marxçı ekonomi anlayışının şiddetli bir eleştirisine dayanan Marksizmin anti-materyalist bir revizyonu başlar. Ortodoksinin peygamberi Kautsky, Ortodoks Marksizmin demokratik sosyalizme dönüşmesinin ustası olmuşken, Fransa ve İtalya'da demokrasiye karşı şiddetli bir kavga başlar.

Diğer taraftan, enternasyonalistler ve bu devrimci entelektüel Yahudiler –Luxemburg, Hilferding, Parvus, Radek, Trotsky, Otto Bauer, Max Adler, Karl Renner ve daha başkaları– milli ve dinsel nefretler yüzünden kangren olmuş bir alana müdahale eder. Doğu'nun az gelişmiş kırsalında olduğu kadar, Batı'nın büyük sanayi merkezlerinde de, herkes, bütün

30. Y. Bourdet, R. Hilferding'e Giriş, *Le Capital financier*, a.g.y., s. 9-13.

31. R. Luxemburg, *L'Accumulation du Capital*, çeviri ve sunuş Irene Petit, Paris, Maspero, 1967. Rosa Luxemburg'un kişiliği, çalışmalarının niteliği, trajik sonu, iki savaş arası kuşağını büyüler ve araştırmacıları her zaman cezbeder. 1967'ye kadar –Irene Petit önsözünde bunu not eder– R. Luxemburg'un eseri, yalnızca 1930'da Lucien Laurat'nın *apercu sur la discussion du probleme depuis la mort de Rosa Luxemburg*'unun (Paris, Riviere, 1930) arkasından gelen kısa tanıtımı, *Accumulation du Capital d'apres Rosa Luxemburg* aracılığıyla Fransız halkı tarafından biliniyordu. Peter Nettl'in usta eseri hâlâ en iyisidir: *La Vie et l'oeuvre de Rosa Luxemburg*, Paris, Maspero, 2 cilt, 1972.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Avrupa boyunca pıtrak gibi çoğalan bu grup milliyetçiliğinden nefret eder. Bu kişiler, milli topluluk, onun toprağı, dini coşkusu, popüler kültürü, onun kabristanı, mitleri, zaferleri ve acımasızlılkarı karşısında asla boyun eğmediler. Hiçbir şey pek çok Batı Avrupa sosyalisti arasında hakim olan bu "bizde" düşüncesiyle karşılaştırılamaz.

1894'te *Kapital*'in üçüncü cildinin yayımlanışıyla, Marksizme karşı girişilen büyük savaşın ilk kılıçları çekilir. Saldırı, 1896'da *Zum Abschluss des Marxschen Systems*'in yazarı Avusturyalı ekonomist Eugen von Böhm-Bawerk tarafından başlatılır. Yayımlanır yayımlanmaz Rusça'ya ve İngilizce'ye çevrilen eser, Avrupa'da olduğu kadar Birleşik Devletlerde de büyük bir başarı elde eder. Üç kez maliye bakanı olan, Viyana Üniversitesi'nde ekonomi profesörü Böhm-Bawerk, dönemin en saygın ve en etkili ekonomistlerinden biriydi. Onun Marx'a ait değer ve artı değer kuramları eleştirisi, meslekten ekonomistler tarafından Marx'a verilen bir tür resmi yanıt gibidir.[32]

Avusturyalı ekonomistin Marksizm karşıtı cenahta genel olarak kabul gören yöntemi, aynı zamanda sosyalist cenahın içinde de gündeme gelen Marksizm eleştirisine ilham verir. Mesela bir Vilfredo Pareto ya da bir Benedotto Croce aynı yola girer. Paretocu eleştiri iki kısma ayrılır: öncelikli olarak 1897'de *Karl Marx:* Kapital, *extraits faits par M. Paul Lafargue* için yazdığı giriş ve ardından *Les Système socialistes* (1902-1903) içindeki iki büyük bölüm gelir.

Marksizmin Paretocu eleştirisinin o günlerde Sorel'e ne kadar yakın olduğunu tespit etmek ilginçtir. İtalyan sosyolog, sosyalizme, Marksist ekonomiye ve artı değere karşı genel bir saldırı başlatır. *Kapital*'in betimsel kısımlarına yönelik saldırı, Marx'a ait yöntemin ve onun "safsataları"nın eleştirisine dayandırılmıştır; fakat çabasının özünü artı

32. 1986'da, kendisi de Marksist ekonomist olan Paul Sweezy tarafından, Hilferding'in bir repliğiyle yayımlanan, Böhm-Bawerk'in usta eseri, *Zum Abschluss des Marxschen Systems*'in İngilizce çevirisi: *Karl Marx and the Close of his System by Eugen von Böhm-Bawerk and Böhm-Bawerk's Criticism of Marby Rudolf Hilferding*, New York, Augustus M. Kelly, 1949, s. vi-x.
Böhm-Bawerk'ten, onun Fransızca *Histoire critique des théorieris de l'interêt du Capital*'ine başvurulabilir, Paris, V.Giard ve E.Briere, 1902 (2 cilt) ve *Théorie positive du Capital*'ine Paris, Giard, 1929.
Böhm-Bawerk'in eleştirisine yanıt olarak, Hilferding, henüz otuz yaşında bile değilken, *Kapital*'e dayandırdığı en önemli Marksist analizlerden birini gerçekleştirir. Pek çok bakımdan, onun eseri ve kariyeri Alman sosyalizminin büyüklüğünü, zayıflıklarını ve son trajedisini temsil eder. Genç yaşında Kautsky tarafından fark edilen Viyanalı Yahudi, Hilferding Avrupa sosyalizminin yükselen yıldızı olur. Sonradan, askeri kredilere karşı oy kullanır ve 1917'de bağımsız sosyal-demokrat partinin kurulmasına katılır. Komünist partinin kurulmasıyla sonuçlanan bölünme esnasında, sağa döner ve SPD saflarına katılır. Weimar Cumhuriyeti'nin son on yılı boyunca, Parti'nin birinci entelektüeli gözüyle bakılan Hilferding, iki kez Maliye Bakanı olur. Nitelikleri ne bakanlık görevinde başarısız olmasına ne de Nazizm konusunda tamamen yanılmasına izin verir. Önce İsviçre, ardından Fransa'ya sürgün edilir ve orada Vichy polisi tarafından Almanya'ya teslim edilir. Sahtede kitapları yıllarıdır, Gestapo'nun elinde ölecektir.

İçerisi PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

değer kuramının eleştirisi oluşturur.[33] Böhm-Bawerk'i tanıyan ve eserine gerçekten değer veren Pareto, toplumlarımızda varolan suiistimalleri, devletin ekonomiye müdahalesinin sonucu olan suiistimalleri haklı göstermeksizin ya da bağışlamaksızın heyecan verici bir serbest rekabet savunusu ortaya atar. Ona göre, ekonomik özgürlüğe vurulan her darbe bir kötülük olduğundan, devletin ekonomi alanına dönük yaptırımlarının tamamen sınırlandırılması gerekmektedir.[34] Pareto bu temaların başlıcalarını *Sosyalist Sistemler* adlı ünlü eserinin ikinci cildinde ele alır. Marxçı ekonomi ve artı değer kuramına yönelik saldırısı, Tarihsel Materyalizm kuramının bir eleştirisine ve "bilimsel bakış açısından Marx'ın eserinin sosyolojik tarafının, ekonomik tarafından daha üstün nitelikli olduğu inancına eşlik eder.[35] İstisnasız bütün bu fikirler, Pareto'nun "yumuşak ve tatlı sosyalizmle ve günümüzde epey güç toplayan demokratik insancılıkla" mücadele etmiş olduğu için saygılarını sunmaktan geri durmadığı Sorel'de mevcuttur.[36] Sorel'e başkaları, mesela bir Croce tarafından "seçkin bir Fransız Marksist"[37] olarak bakılmıştır, kuşkusuz Pareto için aynı durum geçerli değildir.

Aynı dönemde Croce de, Pareto'yu meşgul eden benzer unsurlar üstünde duran bir Marksist ekonomi eleştirisi ortaya koyar ve 1896'dan başlayarak, artı değer kuramının yetersiz kaldığı noktalara eğilir.[38] Sorel bu iki İtalyan düşünürüyle aynı sonuçlara ulaşır; zira onların kendisi ve ekolü üzerindeki etkisi büyüktür. Böylelikle, Böhm-Bawerk tarafından başlatılan tartışmaya rağmen, o sırada Viyana'da Marksist ya da anti-Marksist olmanın mümkün olmadığı, revizyonizmin kök salmadığı otaya çıkar; buna karşın, devrimci revizyonizmin seçim toprağı, Fransız-İtalyan bileşimi içinde durum farklıdır: Orada, Marx'ı, yalnızca bir şiddet sosyoloğu olarak görmeyi tercih edip, Marksizmin ekonomik temellerine şiddetle saldırılabilecek, bu arada XVIII. yüzyıla ve onun ras-

33. V. Pareto, *Introduction à Karl Marx: Le Capital, extraits fails par M. Paul Lafargue*, Paris, Guillaumin (1897). 77 sayfalık bu girişi, 165 sayfa Marx'ın metninden alıntılar ve 8 sayfa Paul Lafargue'nün notları takip eder. Krş. Özellikle, artı değer kuramı için, s. XXVII-XXIX, s. XXXIX-XLIX, s. LX-LXIII.

34. A.g.y., s. XXIX, s. LXXI ve s. LXXIX.

35. V. Pareto, *Les Systemes socialities*, Paris, Giard, 1926 (2. Basım), C. 2, XIV. ve XV. Bölüm, özellikle, s. 398.

36. A.g.y., C. 2, s. 408. Pareto hakkında, R.Cirillo, *The Economics of Vilfredo Pareto*, Londra, Frank Cass, 1979.

37. B. Croce, *Matérialisme historique et economie marxiste*, Essais critiques,Paris, V. Giaird ve E.Briere, 1901, s. 101.

38. B. Croce, *Materialisme historique et economie marxiste*, a.g.y., s. 55. Kasım 1896'da *Le Devenir social*'da yayımlanan "M. Loria'nın tarih kuramları" adlı ilk denemeyi, 1899 tarihli başka bir çalışma takip eder: "Marksist değer kuramının son yorumları" (s. 209-234). Aynı zamanda bkz. s. 101 ve Croce'nin, bir taraftan Marksizmin Sorelci eleştirisine saygılarını sunduğu, bir taraftan Antonio Labriola'nın karşı eleştirisine yanıt verdiği s. 220-221

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://sarte.org

yonalizmine, Descartes'a, enteklektüalizme ve pozitivizme karşı Marx'a başvurulabilecektir.

Zira 1905 civarında –Elbe'nin doğusundaki Almanya için eli kulağındaki devrimi ilan eden sene– Fransa ve İtalya'da sorun, Marksizmin her zaman evrensel tarihin anahtarını verip vermediğini, sosyo-ekonomik gerçekliklerin farkında olup olmadığını ve son tahlilde, Feuerbach üzerine dokuzuncu tezin prensiplerine uygun olarak, dünyayı açıklamakla kalmayıp onu değiştirip değiştiremeyeceğini bilmektir. Endüstriyel proletaryanın sayısal gücünün zirvesine ulaşmış göründüğü fakat Rusya'daki stratejik konumuna sahip olmadığı Fransa gibi bir ülkeye yöneltilmiş olan bu sorular, bir dizi özgün karşılık bulacaktır.

Kopmanın başlangıcında Marksist ekonomi eleştirisi yer alır. Devrimci revizyonizmin ve onun kurucu babası Georges Sorel'in adımını attığı tam da bu alandır. Sorel hiç kuşkusuz bir Rosa Luxemburg'a, bir Rudolf Hilferding'e ciddi bir rakip olarak görülemez. *Introduction à l'économie moderne* adlı yapıtı ya da İtalyanca'ya çevrilen ve *Insegnamenti sociali dell'economia contemporanea* başlığıyla yayımlanan seçme parçalar koleksiyonu, *L'Accumulation du capital** ya da *Finans Kapital* ile karşılaştırılamaz. Aynı şekilde yüzyıl başının Viyana entelektüel ortamı, sosyalist düşünce konusunda, Georges Sorel'in sıklıkla bulunduğu Quartier Latin'deki ortamdan daha üstündür. Fakat bir eserin önemi yalnızca entelektüel düzeyiyle değerlendirilmez; politik etkisi ve işlevi üstünde de durmak gerekir. Sorel'in yazıları, devrimci sendikacılık kuramcılarının benimseyecekleri kavramsal alanı çizer.

Sorel, Marksist bir kuramcı olarak kariyerinin başından itibaren değer teorisine saldırır ve Marksist ekonominin, onu burjuva demokrasisine karşı bir savaş aygıtı olarak tasarlamayan herhangi birine hiç de lazım olmadığı sonucuna ulaşır. Burada, "sürekli devrim" kuramının ilk destekleyicilerinden –belki de gerçek mucidi– olan Parvus'un aklına gelmeyen bir düşünce yatar. Sosyal demokrasinin yöntemlerine karşı geliştirdikleri sert muhalefete rağmen, böyle bir tasarı, bir Lenin'in, bir Rosa Luxemburg'un ya da bir Antonio Labriola'nın asla aklına gelmeyecektir.

Bugün kimileri, Batı Avrupa'da döneminin en tanınmış Marksist kuramcısı olan Labriola'nın eserinden, Almanya-Polonya "ekonomizmi"nin uzağında bir "Latin Marksizmi" ifadesi çıkarmak ister. Sorel'e gelince, o da bir Antonio Labriola, bir Rosa Luxemburg, özyönetim ideolojisinin peygamberi bir Croce'nin dengi, "zamanımızın dogma-

* Rosa Luxemburg, *Sermaye Birikimi*, Çev. Tayfun Ertan, Belge Yay. 2004. (y.h.n.)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://kantey.com

tik olmayan Marksizminin başka bir öncü"sü olacaktır.[39] Oysa Antonio Labriola, tarihsel materyalizmi, ekonomik olmayan faktörlere dayalı, Marksizmin felsefi boyutunun İtalyan versiyonu olan bir "praksis felsefesi" bakış açısından yorumlayacak ilk kişi olsa da, işçi hareketine tamamen yeni bir ekonomi anlayışı sunmak aklından geçmez.[40] Marx'ın eserinin ekonomik olmayan taraflarına ayrıcalık tanımaktan ibaret olan bir yöntem ile, Marksizmin bütün ekonomik tarafının geçersiz olduğunu ilan ederek kapitalizmin sürekliliğini haykıran yöntem arasında büyük fark vardır. Bir ilk çılgınlık döneminin ardından, 1898 senesi ile birlikte Sorel'le bozuşan Labriola bunu çabucak anlar. "Ne yapmalıyım" diye sorar, *Socialisme et philosophie*'nin önsözünde; "Sorel'le *birlikte*'yi yazdıktan sonra bir de Sorel'e *karşıyı* mı yazmalıyım?" İtalyan filozof bu geçici heyecandan dolayı okuyucularından özür dileme ihtiyacı hisseder: "1897'de, der, bunun bu kadar çabuk biçimde, 1898'de bir *ayrılık savaşı*'nın habercisi olabileceğini düşünememiştim.[41] Antonio Labriola, Sorelci yöntemin anlamı konusunda yanılmamıştır.

Rosa Luxemburg'a gelince, kitlesel grev hakkındaki düşünceleri Sorel'inkileri akla getirir. O da öncelikli olarak eylemin ahlaki içeriğiyle ilgilenir. Fakat, Peter Nettl'in ortaya koyduğu gibi, Sorel için genel grev, genel bir eylem kavramının hedeflenen zirvesi anlamına gelir; oysa Rosa Luxemburg genel greve mevcut durumun gerektirdiği bir strateji olarak bakar. Aynı şekilde, Luxemburg'da şiddet kavramı Sorel'de olduğu gibi bir tapınma konusunu oluşturmaz. Luxemburg *Réflexions sur la violence* [Şiddet Üzerine Düşünceler*] metninin yazarı Sorel gibi, sosyal bilimin tarafsızlığına dair düşünceler karşısında derin bir küçümseme duyabilir; vicdanları biçimlendirmeye ve dünyayı değiştirmeye niyet edebilir[42];

39. M. Charzat, *Georges Sorel et la Révolution au xx. siecle,* Paris, Hachette,1977, s. 8, krş. s. 52 (Sorel-Bernstein-Merlino üçlüsünün yerine geçen Sorel-Labriola-Croce üçlüsü hakkında). Bu eserin, hız kaybetmekte olan meşhur özyönetim ideolojisine entelektüel bir saygınlık kazandırmak için yazıldığı doğrudur (s. 251); bu ideoloji aracılığıyla, daha düne kadar kimileri Fransız tarzı bir sosyalizme imtiyaz kazandırmayı umut ediyordu: Marksist değil, hatta dinsel ve "etik" çağrışımlı anti-Marksist bir sosyalizm.

40. Antonio Labriola, *Socialisme et Philosophie (lettres à Georges Sorel),* Paris, V, Giard ve E. Brière, 1899. Bu eser Antonio Labriola'nın, Sorel'e, Nisan ve Eylül 1897 tarihleri arasında yazıdığı uzun bir mektup dizisinden oluşur. Aynı zamanda İngilizce çevirisi: Antonio Labriola, *Socialism and Philosophy* (Çev. E. Untermann), St. Louis, Telos Press, 1980, s. 94. P. Piccone, *Italian Marxism,* Berkeley, University of California Press, 1983, s. 1.

41. Antonio Labriola, *Socialisme et Philosophie,* a.g.y., Sorel bu kopmayı unutmamıştır. Seneler sonra bile, acı acı şikayet edecektir: "On yıl oldu..." diye yazar 1909'da, "benimle tüm ilişkilerini kesmekle kalmadı, aynı zamanda beni resmen afaroz etti..."; Antonio Labriola'nın *Karl Marx, l'Economiste, le Socialiste* (Çev. E. Berth), Paris, Riviere, 1910, s. XXXIII.

* Georges Sorel, *Şiddet Üzerine Düşünceler,* Çev. Anahid Hazaryan, Epos Yay., 2002. (y.h.n.)

42. Bu konuda, P. Nettl, *La vie et l'oeuvre de Rosa Luxemburg,* a.g.y., C. 1, s. 44 ve s. 246 ve C. 2, s. 482.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

fakat proletaryaya, kapitalizmin temellerine dokunmayan ahlaki ve manevi bir devrim kuramı armağan etme taraftarı değildir.

Bir diğer konformizm karşıtı Otto Bauer'in durumu da farklı değildir. Marksizmin Sorelci revizyonunu, yalnızca Ortodoksluktan değil, aynı zamanda Avrupa sosyalizminin özünü oluşturan her şeyden ayıran uçurumun ne kadar derin olduğunu tespit etmek için, bu Viyanalı kuramcının Fransızca'ya da çevrilen kitapçığı, *La Marche au socialisme*'e bir göz atmak yeterlidir. Avusturya sosyalizminin eylem programını açıklayan bu makaleler dizisi, yalnızca büyük sanayinin, bankaların ve büyük toprak mülkiyetinin değil, aynı zamanda köylü ekonomisinin, arsa ve konutların da kamulaştırılmasını destekler.[43] Sorel'in istemediği tam da budur; çünkü basit bir biçimde özel mülkiyete dokunmayı reddeder. Üstelik ona göre eşitlik ve sosyal adalet sefil ruhlu Rousseucu anarşistler ya da Jaurèsci sosyalistlerin sayıklamalarından başka bir anlamı olmayan değerlerdir.

Zira *Réflexions*'un yazarı, Max Adler ya da Antonio Labriola gibi Marx düşüncesinin kimi yönlerini geliştirmeye yanaşmaz ya da Rosa Luxemburg örneğinde olduğu gibi, Marx'ın ekonomik eserini tamamlamakla yetinmeye çalışmaz. Marksizme kendi bütünü içinde –Marx'ın eserinin temellerini de hesaba katarak– bakar ve onun için, Marksizmin, Engels, Kautsky ve Bernstein tarafından belli bir yasalar bütünü çerçevesine oturtulması, başka bir özle doldurmak için ilk içeriğini boşalttığımız bir çeşit kap işlevi görür. Bu yöntem yalnızca *araçlara* değil, aynı zamanda devrimci eylemin *kesinliğine* de uygulanır.

Sorelciler her türlü ilerlemenin her zaman bir pazar ekonomisine dayandığı fikrine bağlı kalır. Bu nedenle liberal ekonominin çarklarına yapılan her müdahale ya da ekonomik ve toplumsal güçlerin serbest hareketlerini engelleyebilecek olan her tür yasama faaliyeti, sosyalizm için ölüm tehlikesi anlamına gelmektedir. Sorel hiç tereddüt etmeden Marxçı ekonomiyi Manchesteryan ekonomiyle özdeşleştirir: Her ikisinin de kaynakları ve prensipleri aynıdır. Bir tek bu prensipler, toplumsal kutuplaşmayı ve her türlü engellemeden azade, etkili, açık, güvenilir, aman vermez bir sınıf mücadelesinin gelişmesini garanti altına alabilir.[44] Bu noktada, kapitalizmin, kendisini yok edecek güçleri bizzat kendisinin ürettiği şeklindeki Marx'ın ilk düşüncesine bağlıdırlar. Ama Sorelciler ile bütün öteki devrimci sosyalistler arasındaki fark, onlar için, tuttukları yolun başlangıcından itibaren, kapitalizmin kendisinin asla sorgulanmaması olgusunda yatar; kapitalizmin yerine koyacak hiçbir şeye

43. O. Bauer, *La Marche au socialisme*, Paris, Sosyalist Parti Kütüphanesi ve *L'Humanite, 1919.*
44. Bkz. 1. Bölüm.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sahip değillerdir, kapitalizm sonrası bir dönem tahayyül edemezler. İşte, Sorel'in *Introduction à l'économie modern*'ninin yayımlanışıyla birlikte, Batı Avrupa'da, kapitalist olguya tamamen boyun eğerek, mülkiyetin ortak kullanımına dayalı bir toplumun, özel mülkiyeti belkemiği haline getiren bir toplumdan her zaman daha iyi olduğu düşüncesine ne olursa olsun sadık kalan bu reformist kuramcılar ile bütün öteki Avrupalı sosyalistlerin ayrıldıkları yer burasıdır.

Mülkiyetin kamulaştırılmasının günümüzdeki sosyalist partilerin, entelektüel ortamın ya da solcu dergilerin yazı kurullarının gündeminde olmaması, durumu değiştirmez: Yüzyılın başında mülkiyetin kamulaştırılması olmadan sosyalizm olmazdı, kapitalist ekonominin tasfiyesi olmadan sosyalist devrim olmazdı. Sorelciler özel mülkiyeti, bireysel kârı ve pazar ekonomisini sorgulamayı reddedecek soldan kaynaklı ilk devrimcilerdendir.

89 ilkelerinin, pozitivizmin ve dayanışmanın kendisinde yarattığı iğrenmenin dışında, sosyal mevzuat, Sorel'in demokrasiye karşı savaş açmasının en büyük nedenlerinden başka biridir: sınıf ilişkilerini bulandıran demokrasi, ahlaki ve entelektüel çöküşü sembolize eden demokrasi, şu korkunç anomaliye, demokratik sosyalizme neden olan demokrasi.

"Bir sınıf liberalizmi! İşte sendikacılık!" diye haykıracaktır, 1905'te İtalyan Sorelciliğinin kurucusu olan Arturo Labriola.

> "Liberalizm öteki sınıfların yanı sıra bizzat kendi adına yasal ayrıcalıklarla çarpışır; yeni tarihsel oluşumların filizlenmesini ve emeğin içinde pasifize olmuş insanlığın büyük umutlarını örgütlü ekonomik güçlerin serbest hareketinin ve mücadelesinin gelişmine bağlar."[45]

Labriola, bu ruh hali ile şunu tespit etmekte tereddüt etmeyecektir: "Kötülüğün durmaksızın ilerlemesine neden olan kapitalizm değilse, sosyalizm tarafından düşünülen yıkma ve yeniden oluşturma işi, hangi prensiple haklı çıkarılacaktır?"[46]

Meselenin düğümlendiği yer tam da burasıdır. Mademki Marksist kehanet yakın bir gelecekte kendini göstereceğinin işaretini vermez, mademki tam tersine, kapitalist ekonominin sağlığı sıhhati gayet yerindedir, o halde Kautsky'nin istediği gibi sosyalizmin ekonomik zorunluluğu sonucunu çıkarmak güçtür. Tek kelimeyle, kapitalizm, kendi yıkımının tohumlarını kendi içinde taşımaz. Bundan da burjuva toplumunu yıkmak için öncelikli olarak sınıf mücadelesine elverişli unsurları, ekono-

45. Arturo Labriola, "Sendikacılık ve Reformizm", *Le Mouvement socialiste*, no: 168-169,15 Aralık 1905, s. 412.
46. A.g.y., s. 397. Aynı zamanda bkz. Onun durum analizi, s. 396-397.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

mik güçlerin serbest hareketini geliştirmek gerektiği sonucu çıkar. Daha da önemlisi, kapitalizmin, Marx'ın ya da pek çok yandaşının tahayyül edebildiğinden çok daha canlı ve çok daha etkili bir kapitalizmin, bütün üretim koşullarına adapte olmayı bilen bir kapitalizmin önüne geçemeyeceği bir kopma, sürekli şiddet ve gizli savaş etkisini *suni olarak* yaratacak yeni unsurları Marksizme dahil etmektir. Diğer yandan, bir çatışma patlak verdiğinde bile, liberal demokrasi rejimi içinde iş gördükleri ve kendilerini yalnızca sistemin mantığıyla yönetilmeye bıraktıkları için, burjuvazi ve sosyalist partiler proletaryanın acil ihtiyaçlarını karşılayan bir uzlaşma için sabırsızlanır. İşçi kitlelerinin mücadeleciliği böylelikle etkisizleştirilir. Bundan, yerleşik düzenin yıkılmasına acil çağrı yapan sosyalizm ile demokrasi arasında temel bir uyumsuzluk doğar.

Böylelikle devrim, ancak üç koşul aynı anda gerçekleşirse vuku bulur. Hep birlikte ele alınan ve bir bütün oluşturan bu üç unsur ya da bu üç unsur dizisi devrimci revizyonizmi inşa eder. Bu unsurlardan yalnızca bir tanesinin ya da içlerinden ikisinin var olması kendi içinde yeterli değildir. Önemli olan bütündür ve sonuçta milli sendikacılık, ardından da faşizm şeklinde gelişecek olan bu bütündür. Bu önsözün başında belirttiğimiz gibi, yüzyılın ilk yirmi yılını işgal eden ve bu kitabın konusunu oluşturan bu evrimdir.

Faşist düşüncenin yükselişini sağlayan bu üç veriden ilki, devrimci dinamiğin, ekonomik faaliyetin evrensel yasalarına uygun olduğu düşünülen pazar ekonomisinin sularına demir atmasıdır.

İkincisi, yeni ve oldukça özel tip katalizörlerin Marksizme dahil edilmesidir. Dağılmaya neden olmaları açısından, aslında bu unsurlar sistemin içeriğini, anlamını ve yapısını değiştirir. Ekonomik mekanizmaların etkileri felakete neden olmadığı için toplumsal mitlere başvurmak, maddi dağılma gerçekleşmediği için de psikolojik ve ahlaki bir kırılma gerekmektedir. Marksizmin bu modernleştirilme ve aşılma girişimi, yalnızca sözcük dağarcığını, özellikle de sınıf mücadelesi kavramını muhafaza eder; buna karşın sosyalizmin temel kavramlarının anlamı kökten değişir. Aslında *Réflections sur la violence*'ın yazıldığı zamanlar, artık etiketin malın niteliğini göstermediği zamanlardır. Bundan böyle sınıf mücadelesi düşüncesi, vitalizmin, sezginin, pesimizmin ve aktivizmin, ahlakın ve erdemin yaratıcısı olan enerji, kahramanlık ve proletaryan şiddet kültünün Marksist rasyonalizmin yerine geçtiği bir ideolojinin üstünü örtmeye yarayacaktır.

Marksizm, XVIII. yüzyıl felsefesinin derinlerine kök salmış bir düşünce sistemidir. Sorelci revizyonizm, Marksizmin rasyonalist Hegelci temellerini, Le Bon'un vaaz ettiği insan doğasının yeni vizyonuyla,

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://kitabey.org

Bergson'un Kartezyencilik karşıtlığıyla, Nietzsche'nin başkaldırısıyla ve Pareto'nun politik sosyolojisinin en son keşifleriyle değiştirir. İradeci, vitalist ve anti-materyalist olan Sorelci sosyalizm bilimciliğe karşı Bergsonculuğu kullanır ve Akla saldırmakta da tereddüt etmez. Onun sosyalizmi, sezgi, enerji ve şiddetli bir öfke kültü üzerine temellendirilmiş bir eylem felsefesidir.

Marksizmin krizinin üstesinden gelmek ve onu aşmak için Sorel tarafından önerilen çözümün büyük yeniliği budur. Ekonomik güçlerin serbest hareketi devrimci süreci başlatmakta yetersiz olduğundan, iflas eden ekonominin yerini psikoloji ile doldurmak gerekmektedir. Bilinçdışının, sezginin derin güçlerine başvurmak, antik Yunan'ı, yeni doğan Hıristiyanlığı, Napolyon'un ordularını vaktiyle büyük yapan bu enerji kaynaklarını harekete geçirmek gerekmektedir: Mitler gerekmektedir; ne elemanlarına ayıramayacağımız ne de çürütemeyeceğimiz "imge sistemleri" olan mitler. Proleter şiddet, amacı bölünme ile felaket arasında gidip gelen bir gerilim halini, sessiz bir savaşı, kurulu düzene karşı gerçekleştirilen ahlaki bir gündelik savaş halini sürdürmek olan bir mittir.

Sorel böylelikle, Marksizme irrasyonel unsurlar dahil ederek Marx'ı düzeltmiş olur. Mit ve şiddet Sorel'de anahtar sözcüklerdir. Geçici değil kalıcı değerlerdir ve aynı zamanda modern politikanın ihtiyaçlarına oldukça uygun kitle seferberlik araçlarıdır. Böylelikle Marksizmin en önemli dayanak noktası giderek değişmiş olur: Psikoloji, devrimci faaliyetin motoru olarak ekonominin yerini alır.

Devrimci revizyonizmin üçüncü temeli, liberal demokratik rejimin, onun entelektüel normlarının ve ahlaki değerlerinin yıkılmasıdır. Yakın tarih, demokrasinin, sosyalizmin kendini kaybettiği bir bataklık olduğunu kanıtladığından, işçi hareketini sosyalist partilerin etkisinden kurtarmak, işçi sendikaları ile sosyalist politik ağlar arasındaki bütün bağları kesinlikle koparmak gerekir. Kısacası, demokratik sistemi bütünüyle yıkmak gerekir.

İki büyük aşamada, faşist bir nitelik kazanan bu devrimci revizyonizm ilkeleri bunlardır. Sorelciler ilk adımda Marksizmi tamamen değiştirerek, yeni bir devrimci ideoloji oluşturur. İkincisinde, demokratik ve rasyonalist çöküşe karşı mücadelede bozguna uğrayan proletaryanın yerine milleti geçirirler. Böylece insanın ve toplumun iki anlayışı olan liberalizm ve Marksizm arasında giderek üçüncü bir yol açılır. Sorelciler demokrat reformistlerle birlikte kapitalizmin, kendi yıkımının tohumlarını kendi içinde taşımak şöyle dursun, teknolojik ilerlemeyi desteklediği inancını taşır. Aynı şekilde kapitalizm yakın bir gelecekte, yıkıcı bir krize girmek zorundaymış gibi de görünmemektedir. Herkes kapi-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi https://kitley.org

talizmin toplumsal bir ilerleme ve refah aracı olduğunda birleşir. Fakat reformistler, kapitalist olguyu kabul ederken, mülkiyetin kamulaştırılması nihai hedefini terk etmezler. Bu, kapitalist ekonominin yasalarını sorgusuz sualsiz bir değer olarak tanıyan Sorelciler arasında söz konusu değildir. Öte taraftan, reformist demokratlar kapitalist olguyu kabul etmelerine ek olarak, politik liberalizmin sürdürülmesini arzu ederken, devrimci revizyonistler demokrasiye, onun manevi mirasına şiddetli bir nefret duyar ve onun kurumsal çarklarını kırmak isterler.

Böylece Sorelcilik, yalnızca kendi otonom kalelerine çekilen sanayi proletaryası elitine dayanmak arzusundaki devrimci bir eğilimin ifadesi olarak ortaya çıkar. Sendikalarında mücadele birimleri şeklinde örgütlenen bu proletarya elitinin değişimin tek faili olarak kaldığına inanır. Devrimci revizyonizm bu konuda Leninizmden derin bir şekilde ayrılır. İleri derecede sanayileşmiş bir ülkede formüle edildiğinden, devrimci revisyonizm köylüleri toptan yok sayar. Sorel öte taraftan, dünyayı değiştirme işini profesyonel bir ekibin ellerine teslim etmeyi tahayyül edemez. Hiçbir şey onda, yalnızca rejimin değil, aynı zamanda kapitalizmin bütün kazanımlarına karşı saldırıya geçen bir Blanquist teknisyenler partisi düşüncesinden daha büyük bir iğrenme yaratamayacaktır.

Sorelci devrim yüzyılın başlarında yavaş yavaş şekillenmeye başlar: *Réflextions*, Fransa ve İtalya'da gün yüzüne çıkan ve bir grev alanını hem devlete hem de yerleşik sosyalist partilere karşı bir isyan olarak yorumlamaya olanak tanıyan yeni işçi militanlığına ideolojik bir destek sağlar. Aslında sendikacı ideoloji, düşünce ve eylem arasında sürekli olarak ortaya çıkan diyalektik ilişkileri iyi yansıtır. Bu ideoloji sendikal örgütlenmeden başlayarak gelişip varolan işçi aktivizmine entelektüel bir kılıf görevi görse de, oldukça çabuk bir biçimde otonom bir varoluş elde eder. Sorelci kuram başlangıçta XIX. yüzyılın sonlarında Fransa'da gelişen sendikal eylemin kayda geçirilmesinden ibaretmiş gibi gözükür. Fakat otonom bir düşünce sistemine dönüşen bu kuram, gerçeklikleri biçimlendirmek için yönetmek ve kullanmak istediği eyleme öncelik verir. İtalya'da devrimci revizyonist kuram, sendikal eylemden önce gelir; Fransa'da tersi geçerlidir. XX. yüzyılın ilk on yılının ardından, Fransa ve İtalya aynı noktada buluşur: Kuram her iki durumda da devrime eksiksiz bir kavram çerçevesi sağlar; fakat devrimin kendisi gerçekleşmez.

Sendikalist kuramın farklı ölçülerde işçi hareketlerinin gerçekliklerinin önüne geçtiği, devrimci ideolojinin proleter örgütlerin reformist uygulamalarının bir fotoğrafından başka bir şey olmadığı anda, her iki ülkede de Sorelciler ile milliyetçileri birleştirecek ideolojik kriz olgunlaşır. Aslında, proleter eylemin sınırları, sendikaların burjuva devletini

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://kantey.org

yıkma kapasitesini olduğu kadar işçilerin maddi refahı için verilecek bir mücadelenin ötesine geçme iradelerini de söz konusu yaparak, oldukça çabuk bir biçimde belirginleşir. Doğu Avrupa'nın büyük sanayi merkezlerinin proletaryası Le Bon'un çizdiği portreye uygundur: (o da) bir kalabalıktan ibarettir. Oysa kalabalık muhafazakârdır. Elbe'nin doğusundaki Almanya'da, Fransa'da ve şiddetli grevlerin yeni bir militanlığın yükselişini ilan edecek göründüğü İtalya'da, bu, genel seçim, sekiz saatlik çalışma, halk üniversiteleri, zorunlu eğitim ve askerlik hizmeti proletaryasının, artık ne Komün proletaryası ne de Bismarck'ın anti-sosyalist yasalarına karşı mücadele eden proletarya olmadığı ortaya çıkar. Bu proletarya, burjuvazi karşıtı devrimin bir faili olmamıştır ve olmayacaktır. Sonuç olarak, ya geri çekilişinde ona eşlik etmek ya da liberal demokrasiyi ortadan kaldırabilecek ve dünyayı çöküşten kurtarabilecek devrimci bir ikame gücünü ona bulmak gerekir.

Devrimci revizyonizmin devrimin vektörünü değiştirebileceğini ileri sürmekteki kolaylığı açıklayan en büyük neden, bu hareketin, Marksizmin demokratik reformizme karşı değişik versiyonlarını düzenleyen güvenlik supaplarının olmayışıdır. Herhangi bir ekol için demokrasi, herhangi bir akım için sürekli devrim ya da Marxçı ekonomi mantığına inanç, herhangi biri için devrimin "öncü" partisi, ister devrimi çıkmaz ayın son çarşambasına havale ederek Marksizmin temel postulatlarına uygun düşmeye, ister yüzyıl başının uluslararası durumuna bakarak, yarı belirsiz bir kargaşa içinde devrim için çalışmaya izin verecek durumlar yaratır. Böyle bir perspektif revizyonizm taraftarlarına yaramaz. İşte bu yüzden kendilerini meşgul eden ikileme buldukları çözüm farklı bir biçimde kendini gösterir: Bozguna uğrayan proletaryanın yerini, modernleşmeden doğan, bağımsızlık ve kültürel bütünleşme savaşlarının modern dünyasının yükselen gücü, millet alacaktır. Millet bütün sınıflarıyla burjuvazinin ve demokrasinin çöküşüne karşı büyük mücadele içinde kenetlenmiştir. Bu süreç savaştan önce tamamlanmış olup, onunla hiçbir ilgisi yoktur.

Bu sosyalizm tarzının yandaşları, devrimci failin işlevini yerine getirebileceğine inandıkları sürece proletaryaya ihtiyaç duyar. 1912'nin yaz aylarında şunları yazan Lagardelle'e kulak verelim:

> "... İşçi hareketi bizi ancak yeni bir kültürün taşıyıcısı olduğu ölçüde ilgilendirir. Proletarya eğer demagoji ve egoizme sürükleniyorsa, dünyayı değiştirecek yollar arayan bilinçler için artık çekiciliği kalmamıştır."[47]

47. H. Lagardelle, "Les Revues", *Le Mouvement Socialiste*, no: 243, Temmuz-Ağustos 1912, s. 153. "Dünyanın, sayesinde dönüştüğü araçlar" diyen bir basım hatası metne sızmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

İşte bunca Sorelcinin, savaştan önce ve sonra, başka pek çok solcu insan gibi neden faşizme kaydığının açıklaması. Bütün bu her renk ve her çeşitten solcu, işçi sınıfının meydanları kesin olarak terk ettiği sonucuna ulaştığı zaman, onun çizgisini takip etmeyecektir. Proletaryanın sosyalizmi varlık gösteremezken, onların sosyalizmi devrimci kalacaktır: Proletarya ile devrim arasında, devrimi seçeceklerdir; proleter fakat ılımlı bir sosyalizm ile proletaryasız fakat devrimci ve milli bir sosyalizm arasında, proleter olmayan devrimden, milli devrimden yana olacaklardır.

Devrimci bir fail olarak milleti keşfeden bu yeni sosyalizm ile kendisi de muhafazakârların eski dünyasına, aristokrat ve burjuvalara, sosyal adaletsizliklere karşı çıkan ve milletin eksiksizliğinin, ancak proletaryayla bütünleşerek sağlanacağına inanan milli hareket arasındaki sentezin kurulması bu denli doğal olacaktır. Bütünü kucaklayan bir sosyalizm ile muhafazakârlıkla ilişiğini kopararak, birliğin ve bütünlüğün haberciliğine soyunan bir milliyetçilik, burjuva düzenine ve liberal demokrasiye karşı eşi görülmemiş bir savaş makinesi oluşturur.

Sorelciler bu yeni doğan faşizme, kapitalist ekonominin bütün yapılarını kırmadan, liberal demokrasi rejiminin ve onun entelektüel ve ahlaki normlarının kökünü kazıyacak bir devrim fikrini katar. Tüccarların ve çığırtkanların dünyasının karşısına, kahramanlık ve erillikten kurulu, pesimizm ve püritenliğin erdem seviyesine yükseltildiği, ödevin ve fedakarlığın yüceltildiği bir dünyayı çıkarırlar. Yeni topluma, eyleme susamış bir gençlikle müttefik bir üretici aristokrasisinden oluşmuş, öncü bir güç egemen olacaktır. Bu noktada Sorel tarafından ortaya atılan büyük bir buluş araya girer: Kitlelerin ilerleyebilmek için mitlere ihtiyaçları vardır: Duygular, imgeler ve semboller bireyleri mantık olmadan eyleme geçirir. Faşizm, Sorel'e ve genel olarak da Sorelcilere başka bir konuda da borçlanacaktır: doğurgan yüce şiddet düşüncesi. Artık bir soyu da olan devrimci eylem, bundan böyle maddi dünyanın bütün dirençlerini alt edebilecektir.

Sorelciler, milliyetçiler ve fütüristler artık buluşmadan edemezler. Egemen kültüre duydukları nefret, burjuva demokrasisine karşı aynı çizgide buluşmalarını sağlar. Milliyetçilik, başarısız olmuş proletaryaya, bir düşünce sistemini politik güce dönüştürebilecek eleştirel kitleyi sağlar. Böylelikle, bu birleşmeye, devrimci düşüncenin, zamanın büyük devrimci gücüyle "heybetli birleşmesi" adını veren devrimci sendikacı Robert Michels'in muradı da gerçekleşmiş olur. Michels proletaryanın bu rolü üstleneceğini görmek istemiş fakat milletle yetinmişti. Yüzyılın ilk on yılının sonuna doğru devrimci sendikacılık fikri yapıyı sağlarken milliyetçi hareket ona kalabalıklar yaratır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Fakat tüm hikaye bundan ibaret değildir. Milliyetçilik, aynı zamanda ön faşizme güçlü iktidar inancını da kazandıracaktır. Kuşkusuz, devrimci sendikacılık kuramcıları kendi içlerinde otoriteye asla saldırmaz; işçi otonomisinin bu başoyuncuları anarşist değildir. Bir sendika, mücadele birimidir; asla bir kulüp değildir. Buna karşın, milliyetçiler arasında epey önemli olan, politik iktidar inancını taşımazlar. Bu yüzden savaş, yalnızca milliyetçiliğin seferber edici kapasitesini kanıtlaması bakımından değil, modern devletin devasa gücünü ortaya koyması açısından da faşist ideolojinin son şeklini almasında belirleyici bir rol oynar. Savaş, ekonomik planlama ve güdümcülük, milli ekonominin seferberlik kapasitesine ve özel mülkiyetin devletin hizmetine sunulması potansiyellerine yeni ufuklar açar. Devlet, milli birliğin yayılışı anlamına gelir ve gücü kitlenin manevi birliğine dayanır. Fakat aynı zamanda devlet, onu güçlendirebilecek her yolu kullanarak geliştirdiği bu birliğin bekçisidir de. Savaş, bireyin fedakârlık kapasitesinin ne denli büyük olabileceğinin, enternasyonalizmin ne kadar yüzeysel olduğunun, toplumun bütün tabakalarını bütüne hizmet için seferber etmenin ne kadar kolay olduğunun kanıtıdır. Savaş komutanın, otoritenin, liderin, ahlaki seferberliğin, kitlelerin eğitiminin, iktidar aracı olarak propagandanın önemini ortaya koyar. Aynı zamanda ve bilhassa demokratik özgürlükleri askıya almanın ve bir yarı diktatörlüğü benimsetmenin ne denli kolay olduğunu da gösterir. Faşistlerin gözünde savaş, bir Sorel, bir Michels, bir Pareto, bir Le Bon tarafından yayılan fikirlerin meşruluğunu büyük ölçüde kanıtlar: Kitleler mitler, imgeler, duygulanımlar eşliğinde ilerleyip itaat etmek ister ve demokrasi bir sis perdesinden başka bir şey değildir. Birinci Dünya Savaşı, faşizmin kurucularının yüzyılın ilk on yılı boyunca ortaya attıkları fikirleri somut bir biçimde tecrübe edecekleri bir laboratuvar olmuştur.

Politik kuram çerçevesinde faşist sentez, 1910-1912 yılları arasında İtalya'da *La Lupa*, Fransa'da *Cahiers du Cercle Proudhon* gibi yayınlarda kendini açıkça ifade eder. Bu sentezin ilk işaretlerinin Fransa'da verilmesinin ardından, böylesi bir fikir hareketinin politik bir güce dönüşmesine uygun koşulların İtalya'da ortaya çıkması için savaşı beklemek gerekecektir.

Aslında, bu yüzyılın başında İtalyan toplumunun mücadele ettiği yarı kalıcı krize bağlı nedenler yüzünden, bu sentezin çiçeklenmesi ve gerçek bir devrimci gücü beslemesi Alp'lerin öte tarafında gerçekleşir. Sorel, orada kendisine başvurulan ve durmadan esinlenilen bir patrik gibidir. Bunlar, faşizmin gerçek ideolojik çekirdeğini oluşturan ve ona ilk kavramsal çerçevesini kazandıran saf kan Sorelciler, etik, vitalist,

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://kanley.org

iradeci revizyonizm yandaşları, yaratıcı ahlak şiddetinin takipçileridir. 1910'da Agostino Lanzillo'nun hazırladığı ilk Sorel biyografisinin yayımlandığı yer İtalya olacaktır. Kendine has kuramlarıysa yine İtalyan üniversite gençleri arasında kök salacaktır.

1912 yılının sonunda, Arturo Labriola, bir anda İtalyan devrimci sendikacılığının entelektüel faaliyet merkezine dönüşen *Avanguardia Socialista* isimli haftalık bir dergi çıkarmaya başlar. Labriola, Turati'nin reformist politikalarına karşı çıkan aşırı sol sosyalist hareketin sözcüsü rolüne soyunur. Sorel'in proleter şiddet kuramını benimser. *Avanguardia Socialista*'da bu kuramın savunucusu Sergio Panunzio 20'li yılların faşizminin en önemli kuramcısı olacaktır. Daha sonra yerini Giovanni Gentile'e bırakır. 1905'te, Enrico Leone ve Paolo Mantica sendikacı fikirleri savunan *Il Divenire Sociale* dergisini kurar. Onları faşizmin gelecekteki en önemli ideologlarından biri, Angelo Oliviero Olivetti takip eder. Olivetti, Lugano'da 1906'da yayımlanacak olan başka bir devrimci sendikacı dergi *Pagine Libere*'yi çıkaracaktır. Derginin rengi zaten milliyetçidir ve miliyetçiler ile sendikacılar arasında gelecekteki bir yakınlaşmayı ilan eder. Bu yakınlaşma, Fransa'daki kaçınılmazlığı gibi, 1908'de İtalyan Sosyalist Partisi'nin devrimci sendikacılık patlamasının ardından doğal bir nitelik kazanır. 1910 Ekim'inde kurulan *La Lupa* dergisinin etrafında bazı gruplar yakınlaşmaya başlar. Uzun ömürlü olmasa da bu dergi, faşizmin entelektüel kuluçka döneminde özellikle önemli bir dönüm noktası oluşturur; çünkü ilk kez Enrico Corradini etrafında toplanan milliyetçileri ve devrimci sendikacılık kuramcılarını bir araya getirir: Paolo Orano, Arturo Labriola, Lanzillo, Olivetti ve aynı zamanda Almanya'dan gelen Robert Michels. Diğer devrimci sendikacılar daha kısa bir yolu seçer ve doğrudan Corradini'nin milliyetçi Cemiyet'ine geçiş yaparlar.

Milliyetçilik ile İtalyan devrimci sendikacılığının sentezi Fransa'da da aynı veriler üzerine kurulur: bir taraftan, demokrasinin, Marksizmin, liberalizmin, "burjuva" değerlerin, XVIII. yüzyılın mirasının, enternasyonalizmin, pasifizmin reddi; bir taraftan kahramanlık, vitalizm ve şiddet kültü. Kitlelerin muhafazakârlığını kırmak için diyecektir 1935'teki ölümüne dek faşizmin ilk kuramcılarından biri olan, devrimci sendikacılığın önde gelen figürlerinden Alman kökenli İtalyan Robert Michels, vitalist ve iradeci bir etikle kitleleri mücadeleye sevk edebilecek bir elit gerekmektedir. Robert Michels yalnızca faşist ideolojiye katkısı ile değil, bu yoldaki öncü eseri, *Les Partis politiques* aracılığıyla da meşhur olmuştur; bu eser bugün hâlâ bir siyaset bilimi klasiğidir. Pareto ve Mosca ile birlikte, genç sosyal bilimlerden yardım alarak faşizme teminat bulmaya çalışır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sorelci revizyonistler ile milliyetçiler arasındaki bağın kurulmasıyla birlikte, sosyalist-milliyetçi sentez çok çabuk gelişir. En önemli devrimci entelektüeller 1911 Libya savaşından yana taraf olur; bütün devrimci sendikacılar, 1914 Ağustos'undan başlayarak hararetle, patlak vermek üzere olan Avrupa savaşına İtalya'nın müdahalesi yönünde kampanyalara katılır. Leninistler gibi devrimci sendikacılar da savaşa kıtanın çehresini değiştirebilecek bir olay, gerçek bir devrimci mücadele olarak bakar. Savaş, büyük insanlık erdemlerinin sergilenebileceği bir alan yaratır: şiddet, kahramanlık, özgecilik, sınıf dayanışması. Savaş ahlaki ve tinsel bir yenilenmenin koşullarını ortaya koyar.

Savaş yılları boyunca ve 1918 Kasım mütarekesini izleyen aylarda, devrimci sendikacılık, milliyetçi sendikacılık şeklinde gelişir. Bu yeni sendikacılık, Sergio Panunzio'nun 1912'de söylediği gibi, artık negatif, kısmi, işçi temelli bir devrimci sendikacılık değil, bütün toplumsal tabakaları bir araya getiren bir sendikacılıktır. Milli sendikacılık 20'li yılların başında, faşist ideolojinin özünü çoktan sentezlemiştir ve korporatizme geçiş pürüzsüz bir şekilde gerçekleşecektir.

Bütün İtalyan devrimci sendikacılar faşist olmayacaktır. Fakat sendikacı önderlerin pek çoğu faşist hareketin kurucuları arasında olacaktır. Pek çokları, devrimci sendikacılığın en ünlülerinden biri olan Benito Mussolini'nin kuracağı rejimde önemli mevkiler işgal edecektir. Mussolini 1909'da, 1904 senesindeki genel grev esnasında sendikacı olduğunu söyleyecektir. Aslında, 1902 ile 1904 arasındaki İsveç sürgününden itibaren, devrimci sendikacılarla iyi ilişkiler içindedir. 1905 yılına kadar, *Avanguardia Socialista* ile birlikte hareket eder; Sorel ve Pareto okur, Olivetti, Panunzio, Alceste De Ambris ve Filippo Corridoni gibi devrimci sendikacılık kuramcıları ve önderlerinden derinden etkilenir. Mussolini çabucak İtalyan sosyalizminin en tanınmış liderlerinden biri olur. Entelektüel ve sıradışı insanların yol göstericisi, karizmatik kişilik, basamakları hızla yükselir; taşra sosyalist liderliğinden, Sosyalist Parti devrimci solunun yöneticisi ve *Avanti!*'nin idarecisi olur. Bu dönem boyunca, özellikle örgütün aldığı politik kararlar yüzünden, partiyi terk etmek isteyen ya da oradan uzaklaştırılan muhaliflerle tartışmalara girişir. Elinizdeki kitabın belli bir bölümü tümüyle politikacı Mussolini'ye ve onun düşüncelerine ayrılmıştır. Bununla birlikte, onun devrimci sendikacılığa karşı muhalefetini, büyük ideolojik seçimlerin değil, yalnızca stratejik politik meselelerin yönlendirdiğine hemen işaret etmek gerekir.

1912, sosyalist liderin düşünce gurularıyla buluşma senesi olacaktır. Mussolini, yükselişinin doruğundayken, birkaç yıl önce partinin ihraç ettiği konformizm karşıtlarına sayfalarını açan *Utopia* adlı bir dergi ya-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://ranley.org

yımlar. O sırada düşünsel bir bocalama içine girer ve devrimci sendikacılık saflarına katılarak yaşadığı gelgitlere son verir. Yaşadığı bu bocalamanın yangın yerine dönen Avrupa siyasetiyle hiçbir ilişkisi yoktur. Fakat vitalist, kahraman, burjuva değerlerinin düşmanı olan bir sosyalizm, halkların alınyazılarının belirlendiği bu Avrupa savaşının dışında kalamayacaktır. Arturo Labriola'nın dümen suyundaki başlangıcından on beş yıl sonra, Mussolini, bütün devrimci sendikacıları pratik olarak savaş yanlısı hareketin içinde bulur. Fakat savaş bir unsur daha ekler: Mussolini, milliyetçiliğin seferber edici gücünü keşfeder. Mütareke esnasında, Mussolini faşizmi bütün çerçevesini çoktan belirlemiş ve bunu devrimci sendikacılığın fikirleriyle bütünleştirmiştir.

Yıllar sonra, kendi formasyonunu ve entelektüel minnettarlığını hatırlatırken, şunları yazmakta haksız sayılmaz:

> "Reformizm, devrimcilik, merkeziyetçilik, işte hatırası bile unutulan terimler; ama faşizmin büyük nehrinde Sorellere, Péguylere, *Mouvement socialiste*'in Lagardelllerine uzanan akımları bulacaksınız ve 1904-1914 arasında, Giolitti darbesiyle hadım edilen ve uyuşturulan sosyalist çevrelere, Olivetti'nin *Pages Libres*'i, Orano'nun *La Louve*'u, Enrico Leone'un *Devenir social*'ı sayesinde yeni bir soluk getiren şu İtalyan sendikacılar grubuna rastlayacaksınız."[48]

İlk bakışta Péguy'nün varlığı şaşırtabilir. Kimileri Péguy'nün adının geçmesini bu epey tanıdık metnin inandırıcılığını sorgulayacak yersiz bir açıklama gibi görebilir. Oysa gerçek tam tersidir: Mussolini kendi militan gençlik atmosferini titizlikle inşa eder. *L'Argent*'ın yazarının zikredilmesi Duçe açısından bir temize çıkarma arzusu ifade etmez, tam tersine faşizmin esin kaynaklarından birine parmak basar: Demokratik sosyalizmin iflasıyla birlikte milliyetçilikte bir güç ve umut odağı keşfeden, sol kaynaklı konformizm karşıtı bir başkaldırı. Mussolini'nin aklındaki, zehrini demokratik Cumhuriyet'in ve reformist sembolizmin canlı timsali Jaurès'nin üstüne salan eski Dreyfusçu bir Péguy'dür.

O halde, Duçe'nin Péguy'nün sövüp saymalarını kendi düşüncesini biçimleyen söylemlerden biri olarak hafızasında tutmasında şaşılacak hiçbir şey yoktur. Zira parlamenter günaha batmış sosyalizmi kim Péguy'den –ve elbette Sorel'den– daha fazla mahkûm etmiştir? Kim Dreyfus "efsanesinin" sosyalist ve "liberal-demokratik" politika şeklindeki yozlaşmışlığına en çok yanıp yakılmıştır? Kim genç ve ateşli devrimci Forli'nin can düşmanı, İtalyan reformistlerinin sadık müttefiki

48. B. Mussolini, *La Doctrine du fascisme, Édition definitive des ceuvres et discours de Benito Mussolini*, C. IX, Paris, Hammarion, ed. (1935), s. 76.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Jaurès'ye daha çok sövüp saymıştır? Jaurès, şu "sahtekâr herif", şu "sapına kadar hain", şu "teslimiyetin bando şefi"[49] değil midir? Bununla beraber, yirmi yıl sonra Mussolini'nin aklında Péguy'den geriye işte şunlar kalır: Anti-semitizmin angaje ve kararlı düşmanı, Dreyfus'un savunucusu olan Péguy değil, özel olarak reformist sosyalizmin ve genel olarak uzlaşma siyasetinin katili olan bir Péguy. Kurulu düzenin bütünleyici bir parçasını oluşturan demokratik ve liberal sosyalizme yönelik şiddetli nefretlerinde, *Avanti!*'nin yöneticisi ile *Notre Jeunesse*'in yazarının doğal müttefik olduğu ortaya çıkıyordu. Onların milleti keşfetmeleri, İtalyan sosyalistini Katolik Fransız yazarına daha da fazla itecektir. Zaten Mussolini, bu çizgi dışı şahsiyet için, kahramanlık militanları ancak kahraman –Péguy savaşta ölmüştür– sayılacağı için, kolaylıkla hayranlığa dönüşebilecek bir ilgi duyar.

Kuşkusuz Mussolini diktatörlüğü Sorel ve Péguy'de olası bir korku yaratabilecektir. Fakat bu iddia Mussolini'nin *L'Encyclopédie italienne*'a açık katkısına halel getirmez: 1932'de yazılmış bu makale, faşizme bir parça saygınlık kazandırmayı amaçlayan *a posteriori** bir yeniden inşadan başka bir şey değildir. Aslında o, yüzyıl başının hakikatlerinin farkındadır. Mussolini tarafından olduğu kadar faşizmin kurucuları arasında yer alan diğer sosyalist militanlar tarafından da yazılan bu döneme ait sayısız metin bunun mümkün olduğunu kanıtlar.

49. Ch. Péguy, *Notre jeunesse,* Cahiers de la Quinzaine, Paris, 1910, s. 21, 27, 39 ve 56; *L'Argent, CEuvres complètes de Charles Peguy, 1873-1914,* Paris, Gallimard, 1928, C. III, s. 395-399 ve *L'Argent (devamı),* a.g.y., C. XIV, s. 133.

* Lat.: Sonradan. (y.h.n.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Birinci Bölüm

Georges Sorel ve Marksizmin Anti-materyalist Revizyonu

1. MARKSİZM "TASHİHİNİN" TEMELLERİ

"...*Réflexions sur la violence*'taki doktrinlerin gölgede kalarak olgunlaştıklarına inanmak için nedenlerim var; eğer etkisiz olsalardı, hiç şüphesiz demokrasi dalkavukları tarafından bu kadar sıklıkla sapkın olarak yaftalanmazlardı."[1]

Sorel, sosyalist kuramcı kariyerini kesin olarak nihayete erdiren "Sendikacılık Gerekçelerim" adlı önemli denemesini 1910'da böyle bitirecektir. Son zamanlarda yoğunlaşan yorum ve övgülerin tersine, Sorel, düşüncesinin anlamını ve amacını allayıp pullamaya çalışmaz.[2] Entelek-

1. G. Sorel, "Mes Raisons du syndicalisme" *Matériaux d'une theorie du prolétariat*, Paris, Marcel Riviere, 1921 (yeni basım Arno Press, New York, 1975), s. 286. Bu deneme seçkisi 1914 Temmuz'unda yayıma hazırdı.

2. Georges Sorel üstüne çalışmalar epey boldur. Fransa'da Sorel üzerine yapılan çalışmalar, 1983'te kurulan ve Jacques Julliard tarafından yönetilen aynı adlı bir kuruluş tarafından desteklenir. Bu kuruluş, değişik katılımlı yıllık *Cahiers*'ler yayımlar. Burada, mesela Michel Charzat'nın, Sorel'in, "politikada klasik ve devrimci bir liberal" olduğunu söylemesi gibi, naif övgüler yer alır. ("Georges Sorel ve faşizm. İnatçı bir efsaneyi açıklamak", *Cahiers Georges Sorel*, I, 1988, s. 47), Michel Charzat ile beraber, "liberalizm" kelimesi o güne kadar bilinmeyen bir anlam taşır... Yine aynı sayıda, Sorel'in otomatikman eleştiriden kurtulduğunu düşünmekte hatalı davranan Jack J. Roth'un haksız bir saldırısı vardır (Pieter Nijhof, "Erdem ve şiddet arasında: G. Sorel'in yeniden inşası", a.g.y., s. 165: "Jack Roth'un bütün bu zorlu çalışması, kendi ivmesini, tanımladığı kişiliğe karşı derin bir kinde bulmuştur.") Fakat bu ilk cilt bizi, Maximilien Rubel'in usta çalışması, "Georges Sorel ve Karl Marx'ın eserinin tamamlanması"na, a.g.y., s. 9-36, Sergio Romano ve Daniel Lindenberg'in birkaç olağanüstü sayfasına, a.g.y., s. 96-106, s. 150-154, aynı şekilde okura zaman kazandıran yayımlanmamış ilginç kısımlar ve kaynakça ipuçlarına götürür. 2 ve 3. Ciltler daha dengelidir: Jacques Julliard'ın katkıları, "Sorel, Rousseau ve Fransız Devrimi", no: 3, s. 5-15 ve Sergio Romano'nun, "Sorel ve Birinci Dünya Savaşının sonunda uluslararası ilişkiler sistemi", a.g.y., s. 39-50, aynı şekilde Pierre Andreu tarafından tanıtılan, Sorel'in Berth'e mektuplarının yayımlanması, (s. 77-150) "militan" dönemin sona er-

tüel katkısının özünün nerede yattığını belirtmekle yetinir: "Eserlerim içinde en önemlisi"[3] *Réflexions sur la violence*'dır. Sorel, *Avenir socialiste des syndicats*'ın başında yer alan "Uyarı"da, "yol gösterici fikirlerinin, *Réflexions*'un yol gösterici fikirleriyle kolaylıkla uyum sağlamadığı pek çok kez ortaya çıkan bir kitapçığı tartışmaya açmanın uygun olmadığını uzun zamandır" düşündüğünü itiraf etmesinde olduğu gibi, bu kitaba büyük bir önem verir.[4]

Les Illusions du progrès ve La *Décomposition du marxisme*'le birlikte, *Réflextions,* Georges Sorel'in eserleri arasında nispeten iyi yapılandırılmış bir bütün oluşturur. *Matériaux d'une théorie du prolétariat*'nın önemi, 1897'den 1914'e kadar sıralanan bu deneme, önsöz ve giriş seçkisinin sunduğu ideolojik panoramada yatmaktadır. Ayrıca *Le Procès de Socrate* –Sorel düşüncesinin sürekliliğini ortaya koyan bir çalışma– *L'Introduction à l'économie moderne* ve *Insegnamenti socialii della economia contemporenea* gibi eserlerine olan ilgiyi de anmak yerinde olur. Sorel bu son iki incelemede, tamamen üstünkörü ele aldığı fakat hiçbir sosyalist kuramcının yanıt vermekten kaçamayacağı meselelere eğilir. Diğer ekonomi incelemelerinde olduğu gibi bu kitaplarında da mülkiyete

---

diğini ilan eder görünür. Sorelci İncelemeler Topluluğu'nun doğumuna vesile olan, Mayıs 1982 Sorel Kolokyumu, 1985'te Seuil Yayınları'ndan, kolektif bir cilde, *Georges Sorel en son temps*'a (Jacques Julliard'ın girişimiyle) yol açmıştır. Epey nitelikli olan bu cilt, ek olarak, mükemmel bir kaynakça içerir. Bununla birlikte, bir iki kâfirin huzurunda sadık yandaşların merasimi idare ettiği bir kilise havasını yansıtır daha çok. Özellikle meselenin bütün Amerikalı uzmanlarının ve Fransız kamuoyunun dikkatini çekmekte usta, önemli katılımcıların olmayışı üzüntü vericidir: Michael Curtis, *Three against the Third Republic; Sorel, Banes and Maurras,* Princeton, Princeton University Press, 1959; Irving L. Horowitz, *Radicalism and the Revolt against Reason. The Social Theories of Georges Sorel,* Londra, Routledge and Kogan Paul, 1961; A. James Gregor, *The Ideology of Fascism: The Rationale of Totalitarianism,* New York, Free Press, 1969; *Roberto Michels e l'ideologia del fascismo,* Rome, Gio vanni Volpe, 1979; *Young Mussolini and the Intellectual Origins of Fascism,* Ber keley et Los Angeles, University of California Press, 1979; Jack J. Roth, *The Cult of Violence: Sorel and the Sorelians,* Berkeley ve Los Angeles, University of California Press, 1980; John L.Stanley, *The Sociology of Virtue: The Political and Social Theories of Georges Sorel,* Berkeley ve Los Angeles, University of California Press, 1981; *R.Vertion, Commitment and change: Georges Sorel and the Idea of Revolution: Essay and Translations,* Toronto University Press, 1978.

Cahiers de Georges Sorel çevresinin yazarları arasından bazıları okunduğunda belli bir rahatsızlık göze çarpar. Onlara bakılırsa, Sorelci incelemeleri yalnızca kendileri icat etmiştir. Oysa özellikle Sorel'in Marksizmle tanışmasının değişik yüzleri hakkında, bu son yılların "keşifleri"nin tümü Fransa'da pek tanımadığımız eserlerde zaten bulunur. Mesela Sorel'in yorumlanması hakkındaki tartışmanın pek çok unsurunu içeren James H. Meisel'in kitabı, *The Genesis of Georges Sorel,* Ann Arbor, Georg Wahr, örnek gösterebiliriz. Meisel, büyük bir bilgi birikimiyle, bugün kimilerinin yeni ve kendileri tarafından bulunmuş gibi sunmak istedikleri makale, broşür ve mektuplara göndermede bulunur: s. 16-19, 26-27, 58-61, 79-92, 106-107, 114-117, 120-125, 132-133, 150-153, 216-231, 259-268. Richard Humphrey'in *Georges Sorel, Prophet without honor. A study in anti-intellectualism,* Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 1951, eserini de belirtelim.

3. G. Sorel, "Avertissement", *Avenir socialiste des syndicats, Matériaux...,* a.g.y., s. 55, krş. s. 5.
4. A.g.y.

dayalı bir devrim kuramının temellerini atmaya çalışır. Bununla birlikte Sorel'in yazıları hiçbir şekilde dönemin Marksist düşüncesini değiştirmez. Bunun için *Réflexions*'un yayımlanmasını beklemek gerekecektir.

O halde Sorel'in özgünlüğünü belirlemek için, XX. yüzyıl başı düşünce hareketlerine yaptığı entelektüel katkı ile önemsiz ayrıntıları birbirinden ayırmak gerekir. Elbette, en ufak bir katkı bile faydalıdır ve bugün fikirden son derece yoksun olan bir solu zenginleştirecek yeni kaynakların peşinden giden biyografa ya da müride çok değerli gelebilir.[5] Buna karşın, düşünce tarihçisinin gözünde, özel bir mektup, bir kitap özeti, sayısız makale arasından bir tanesi, hiçbir durumda bizzat yazarın başyapıtı olarak baktığı eserinin yerini alamaz.

Diğer taraftan, unutmayalım ki Sorel'in sınırları vardı ve bunların farkındaydı. Bir Bergson ya da bir Nietzsche olduğu iddiasında değildi. Bir felsefi sistemin mahiyetini anında kavrıyor ve onu kullanmak için çok çabuk özümsüyorsa da kendisi bir felsefi düşünce yaratamamıştı. Onda bir Renan'ın ansiklopedi ruhu yoktu ya da bir Rudaolf Hilferding'in, bir Max Adler'in formasyonu; bir Taine'in sentez yeteneğini taşımıyordu, Barrès gibi nitelikleri olan bir yazar da değildi; Maurras'nın ortaya attığı ve Action française'e gücünü veren sistemden de düşüncesinden de pek hazzetmezdi. Sorel en önemli yazıları üzerinde dahi çalışmıyordu; hepsi derlenip kitap haline getirilmeden önceki durumlarının izini taşır: Gelişigüzel bir biçimde ideolojik çarpışma içine atılan dergi makaleleri.

Sıra dışı bir yeteneğin kanıtı olan ifadeler, basitleriyle yan yana bulunur onda. Sorel Doğu Avrupa Yahudilerinin Hıristiyan çocukları bir ritüel eşliğinde öldürdüğüne inanıyordu. Siyasi analizleri ve parlamenter demokrasi eleştirisi sövüp saymadan ileri gitmez ve çağdaşı devrimci sendikacı Robert Michels'inkilerle karşılaştırıldığında onunkiler gülümsemeye neden olur. Ne metafizikçi ne sosyolog ne tarihçi ne yazardır; fakat terimin XVIII. yüzyıldaki anlamıyla bir "filozof"tur. İlk eserinden başlayarak, mitlerin uygarlıklar tarihindeki rolünden etkilenen ve uzun bir entelektüel mayalanma ve politik angajman sürecinin sonunda, gerçekten muazzam bir düşünceyi, kahraman mitler, yaratıcı ahlak ve erdem şiddeti kuramını hazırlayacak olan da bu aynı Sorel'di. Marksist tarih vizyonuna eklemlenen bu düşünce, Marksizmi yalnızca proletarya tarafından değil, toplumun bütünü tarafından, burjuva düzenine karşı kullanılmak üzere tarafsız bir savaş makinesi yapacak kadar değiştirir.

5. Kendi içinde meşru olan bir şimdi kaygısı, Jacques Julliard'ın *Georges Sorel en son temps*'ına yazdığı ilginç giriş yazısının gerisine oldukça net yansır: krş. s. 26, yazar orada, Fransız işçi hareketi içinde "hakim kültür" olarak adlandırdığı şeyin akıbetine eğilir. Meşhur "ikinci sol" meselesi, bu manevi, materyalist karşıtı, egemen sosyal demokrasiye olduğu kadar Marksizme de şiddetle karşı olan bir sosyalizmin bu güçlü geri dönüşüne yabancı değil gibi görünmektedir.

Sorel'in hiçbir zaman homojen ideolojik bir bütün kurmaya yeltenmediğini de söylemek yerinde olur. Kendisinin "çeşitlemeler" adını verdiği şeyi de gizlemeye çalışmaz.[6] Dürüst bir biçimde, güzergâhının farklı etaplarını ya da "ardı ardına benimsediğim kanıların çeşitliliği" dediği şeyi allayıp pullamaya çalışmaz.[7] Aslına bakılırsa bunu yapmasının hiçbir nedeni yoktur; ne olursa olsun, entelektüel tavrı tamamen tutarlı ve politik açıdan sıkı bir mantığın ürünüdür.

Aslında, *Procès du Socrate*'dan *Lénin İçin* adlı kitabının meşhur çağrısına kadar Sorel, meselenin özü konusunda pek değişiklik yapmaz. Burjuva toplumu, onun entelektüel, ahlaki ve politik değerleri, Kartezyen rasyonalizm, optimizm, faydacılık, pozitivizm ve entelektüalizm, doğal hukuk felsefesi ve XIX. ve XX. yüzyıl dönemecinde, liberal demokrasiyle sıkı ilişkide olan Aydınlanmacılar'ın uygarlığa ilişkin değerlerinin tümüne büyük bir nefret duymuştur. Sokrates, Descartes, Voltaire, Rousseau ve Comte, "Büyük cetler" ve Jaurès başta olmak üzere onların mirasçıları; işte acımasız bir biçimde çöküşe doğru sürükleyen entelektüel dibe vuruş. Sonuç olarak Sorel için tarih, sınıf mücadelesinin kroniğinden çok, çöküşe karşı durmaksızın verilen bir mücadelenin kroniğidir.

Çürümenin güçlerine karşı daima direnişin enerjisi dikilir: Kahraman Site adına konuşan Anytus, savaşçı değerlerin ilk engelleyicileri olan şu Atina demokrasisi entelektüelleri, Sokrates ve sofistlerin karşısına çıkar. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Pascal, Descartes ve Voltaire'e karşı çıkar ama din duygusu, yükselen materyalizmi ya da arkasından gelen düşüşü engellemeyi başaramaz. Bereket versin ki, Nieetzsche, Bergson ve William James; Rousseau, Diderot, Condorcet ve Auguste Comte tarafından yığılan enkazı kaldırabilecek bir yeni doğuş çabasını ilan eder.

Maurras ve Lenin de aynı işlevi yerine getirir: Her biri kendi meşrebince ve farklı zamanlarda, burjuva demokrasisine karşı mücadelede kullanılacak silahları tedarik eder. Gerçi bir süre sonra göklere çıkarılan Maurras olur; çünkü "Action française eğitimli gençleri demokrasi fikrinin gerilediğine ikna etmeye çalışmaktadır; eğer [Maurras] amacına ulaşırsa çağının büyük adamları arasındaki yerini alacaktır".[8] Birkaç yıl sonra, bu nefret duyulan "plütokratik demokrasilere" karşı savaşın ileri karakolundaki yerini alan Lenin olacaktır: "Sosyalizmin, Marx'tan sonra görüp göreceği en büyük kuramcısı"[9] o olur.

---

6. G. Sorel, "Önsöz" *Matériaux*, a.g.y., s. 3.
7. A.g.y., s. 5.
8. G. Sorel, "Avant-Propos" *Matériaux*, a.g.y., s. 17.
9. G. Sorel, *Refléxions sur la violence*, Paris, Marcel Riviere, 1950 (11. Basım), s. 453-454.

Sırf analitik bakış açısından, Sorel'in eseri kolaylıkla bir dizi önemli düşünce çizgisine bağlanabilir. Bunlar ilgiyi hak eden büyük hatlardır. Aynı şekilde, basılı sayfa sayısı hesaba katıldığında etkileyici olan yazılarının toplamı, aslında mütevazı bir cilt oluşturur. Yirmi kadar büyüklü küçüklü kitap, onlarca dergi makalesi, yüze yakın okuma özeti... Aslına bakılırsa, bu kitapların pek çoğu daha önce yayımlanmış makalelerden oluşturulmuştur. Ancak sayısız yineleme ve tekrar vardır, aynı temalar bıktırırcasına döner dolaşır, bir kitaptan diğerine sözcüğü sözcüğüne yüzlerce kez tekrarlanır.

Sorel düşüncesinin tartışılmaz özgünlüğü, sulama sistemi işlevi gören capcanlı bir göl olmasında yatar; XX. yüzyılın getireceği yeni sentezlerin hazırlandığı bir oluşum döneminin bütün belirsizlikleri ve bütün güçlüklerine çare olur. Mesela, sınıflandırılması Sorelci düşünceden daha kolay olmayan faşizm bu yeni sentezlerden biridir. Sorel'in eseri cezbedicidir ve şaşkınlık yaratır. Alışılmadık, konformizm karşıtı ve tartışma yaratan yapısıyla bütün bir Avrupalı kuşağı etkisi altında bırakacaktır. Burjuva çöküşü karşısında, pek çok insanın dinamik ve kahramanca bir taraf göreceği faşizm için de aynı şey geçerlidir.

Bu uzun yürüyüş Marksizmle başlar. Aslında, emekli mühendis, çok kitap okuyarak kendi kendini geliştirmiş ve daha şimdiden iki büyük cilt ve birkaç makalenin sahibi olan Sorel'in, *Revue philosophique*'in yöneticisine yazdığı ünlü mektupta "modern sosyalizmde... gerçek bir ekonomi bilimini"[10] keşfettiğini söylediği tarih 1893'tür. Marx'ın iyi bir öğrencisi olarak, sosyalizm adına "onun teoremlerinin" uygulanmasını ister; zira "*rasyonel olan ve ispatlanan şey gerçeğe dönüşmek zorundadır*". Bunun dışında, Fransa'da iyice kök salmış "her toplumun rasyonel ilkelerinin yasamaya" dahil edilmesi gerektiğini ifade eden düşünceye uygun olarak, "kamu otoritesinin, rasyonel devlet kurallarına uygun hareket etmesini talep eder. Diğer yandan Sorel, sosyalizmin "Jakobenler tarafından *sömürüldüğüne*" üzülse de, "kendisine destek verenlerin sadece Jakobenler olduğunu" teslim eder ve "Onlar olmadan bazı ayrıcalıklar elde edilebilir miydi?" diye sorar. Sıkı bir politik baskı uygulamasını vaaz eden bu düşünceye sadık kalarak, hiç tereddüt etmeden: "Devrim zamanlarındaki kadar sert bir biçimde kullanılamayacağı doğru olsa da, her türlü değişim güç kullanılarak gerçekleştirilmelidir"[11] diyecektir. *Revue philosophique* böylelikle bize, geleneksel yollara girmeye hazır, yeni bir taraftar takdim eder.

10. G. Sorel, "Bilim ve Sosyalizm", *Revue philosophique de la France et de l'Étranger*, 18. Yıl, no: 5, Mayıs 1893, s. 511.
11. A.g.y., s. 510.

İlk izlenim, sonraki yıl başka bir tavır alışla teyit edilmiş olur: Sorel, *L'Ère nouvelle* dergisinde "Marx'ın kuramını yüzyıllardan beri felsefeye sokulan en büyük yenilik" olarak kabul ettiğini ilan eder. "Bu kuram, bocalamalarımız esnasında verimli bir dönüşümün çıkış noktasını işaret eder. Bütün fikirlerimiz, bilimsel sosyalizm tarafından ortaya konan yeni ilkeler etrafında toplanmalıdır"[12]. Marksistlerin ihmal etmekle suçlandığı "idealist ıvır zıvır"dan bahsetmekten çekinmediği diğer iki uzun denemesi de bu dönemde yayımladığı *L'Ère nouvelle*'de yer alır.[13] Sorel, Marx sayesinde, yalnızca "hakiki bilimi sahte bilimden ayırma" aracını değil, özellikle "ekonomik ilişkilerin sağın ve mutlak bir bilimini de"[14] keşfetmiştir. "Marx tarafından gerçekleştirilen dönüşümün felsefeyi ayakları üstüne oturtma yönünde bir sonucu olmuştur; uzun zamandır onu başı üstünde yürütüyorlardı."[15] Böylelikle nihayet "bilim ile ekonomik alanın ilişkileri araştırılabilecek ve sayesinde insana ait rasyonel bir bilgiyi oturtmanın mümkün olabileceği, uzun süre savsaklanmış, toplumsal ilke serbest kalabilecektir".[16] İdeolojik güzergâhının sonunda, 1910'da, bu yüzyıl başının Marksizminin en derin ve kökten revizyonu tamamlandıktan sonra, Sorel, kendilerini faşizme doğru götüren ideolojik senteze çoktandır angaje olmuş İtalyan öğrencilerine yönelik olarak, vaktiyle "rasyonalist önyargılarla dolu"[17] olduğunu yazacaktır.

Gerçekten de Marx'ın keşfini takip eden ilk metinler, Édouard Berth'in tanımıyla söylersek, "ortodoks Marksist bir Sorel"e ait olan metinlerdir"[18]. Bununla birlikte, doktrini derinleştirdiği ölçüde, Marksizme bakışı değişir. Dört yıl sonra Sorel, Antonio Labriola'nın *Essais sur la conception matérialiste de l'histoire* adlı eserinin Fransızca çevirisine bir önsöz yazacaktır. Labriola, Sorel'i *Le Devenir social* dergisi sayesinde keşfetmiştir: 25 Nisan 1895'te, ona Benedetto Croce'nin bir gün İtalya'da kuramsal Marksizmin doğuşunu göreceğini söylediği ünlü bir mektup yazar.[19] Sorel, sırası gelince Antonio Labriola'yı Fransa'da tanıtır. İtalyan profesörün Marksizmi, o zamanlar Sorel'e

12. Bu makaleler Édouard Berth'in çabalarıyla kitap haline getirilmiştir; G.Sorel, *D'Aristote à Marx (L'Ancienne et la Nouvelle Metaphysique)*, Paris, Marcel Riviere, 1935, s. 94.
13. G. Sorel, *La Ruine du Monde antique. Conception matérialiste de l'Histoire*, Paris, Marcel Riviere, 1933 (3. Basım). Édouard Berth'in bir "Önsöz"üyle (1. Basım 1901), s. 159.
14. G. Sorel, d'Aristote a Marx, a.g.y., s. 96.
15. A.g.y., s. 260.
16. A.g.y., s. 96.
17. P. Andreu, "Marksist Mutlaklığa Ahlaki Hazırlık", *Georges Sorel en son temps*, a.g.y., s. 168.
18. E. Berth,"Avertissement", *G. Sorel, D'Aristote à Marx*, a.g.y., s. 3. s. 1.
19. P. Piccone, *Italian Marxism*, Berkeley, University of California Press,1983, s. 80.

hoş görünen güçlü Hegelci izler taşımaktadır.[20] Bu onun aradığı şeydir ve Marksizmin bir Kautsky ya da Fransa'da bir Paul Lafargue tarafından yapılan yorumları sonucunda bu terimin aldığı kesin ve oldukça sınırlı anlamda Ortodoksluğun sunabileceğinden çok daha fazlasını Marksizmde bulur. Sorel o zamanlar, tarihi sadece ekonomik unsurlarla açıklayan guesdist, "vülger" ve "pozitivist" bir Marksizmden çok daha sofistike bir Marksizm uygulayan Antonio Labriola'ya yakın hisseder kendini.

Sorel'in Antonio Labriola'nın eserine girmesi, tarihsel materyalizmin, genel olarak Marksizmin heyecan verici bir övgüsü, o dönemde en heveslileri "Fransız" sosyalistler olan tenkitçilere karşı Marx'ın bir savunması anlamını taşır. O zamanki liderleri, *La Revue socialiste*'in yöneticisi Rouanet'dir; haliyle Sorel'in çürütmek istediği, "Marx'ın ekonomik materyalizmi ve Fransız sosyalizmi" başlıklı, 1887'de yayımlanan bir Rouanet makalesidir. "Burada, ne kadar asılsız ve temelsiz itiraz varsa Marksist doktrinin karşısına çıkarıldığını göstermeye" çalışır"[21]. *Réflexions sur la violence*'ın yazarı, o sırada Jaurès tarafından girişilen Marksist materyalizm ile belli bir idealizm biçimi arasında bir sentez kurma çabasına karşı olduğu gibi, Marksist saflığının koruyucusu olmayı da arzu eder.[22] Fakat aynı zamanda Sorel, vülger materyalizmin, kolaycı determinizmin, gönül rahatlığıyla Marx'ı sorumlu tuttuğumuz şu meşhur "kaderciliğin" ona aslında tamamen yabancı olduğu gerçeği üzerinde durur.[23] Bir diğer ısrarı da "büyük sosyalist filozofun" "insan zihnine" olduğu kadar, ahlaka verdiği büyük önemdir: Marx'ın gözünde "*sınıf bilincinin* gelişmesi toplumsal meselenin düğüm noktası değil midir?"[24] Diğer taraftan, "Ahlakı yeryüzüne indirmek, onu her türlü fantaziden kurtarmak, onu inkâr etmek değildir; tam tersine ona aklın eserlerine duyulan saygıyla davranmaktır".[25] İşte bu yüzden "*Kapital* ahlaki değerlendirmelerle dolup taşar".[26]

Sorel, Marksizme böyle bir heyecanla atılıyor, böyle sağlam bir biçimde bağlanıyorsa, bunun nedeni ona ahlaki bir içerik atfetmesindendir. Kuşkusuz sosyalizm, "*ekonomik önoluşumların*, tümden bir

20. W. L. Adamson, *Hegemony and Revolution. Antonio Gramsci's Political and Cultural Theory)* Berkeley, University of California Press, 1980, s. 24.
21. *Préface à Essais sur la conception materialiste de l'Histoire*, par Antonio Labriola, Paris, V. Giard et E. Briere, 1897, s. 3.
22. A.g.y., s. 17-19.
23. A.g.y., s. 6-8.
24. A.g.y., s. 9-10.
25. A.g.y., s. 16.
26. A.g.y.

değişimin bir sonucu olduğuna dikkat çeker;[27] bu onun gücünü ve yeniliğini oluşturan şeydir ve tam da bu noktada bir Fourier'nin ya da bir Cabet'nin ütopizminden ayrılır[28]; fakat "onu ahlaksız ilan etmek için"[29] "bu bir gerekçe değildir" der Sorel. Ardından, "sınıfların mücadelesinin etik yapısı" üzerinde, Marx'ın gözünde "akılların ve yüreklerin birleşmesinin", "bir sınıfın tam olarak gelişmesinin yapısı" olduğu olgusu üzerinde ısrar eder.[30]

Yüzyılın son yıllarında, Marksizmin etik boyutundan iyiden iyiye etkilenmiş olan Sorel, Bernstein tarzı liberal revizyonist akıma yakınlaşır. Almanya'da gözlemlenen Kant'a geri dönüşe övgüler düzer:[31] Uluslararası sosyalizme her zaman esin kaynağı olan, en büyük ve en önemli Sosyalist Parti içinde, "merkezin otomatik bir biçimde hareket ettiği" inancına dayanan günümüz sosyalist etiğinde "ağır bir hatanın" olduğu farkedilir.[32] Sorel, özellikle Fransız Marksistleri arasında hakim olan Marksist vülgarizasyona ve onların Blankist eğilimlerine karşı çıkar.[33] Mesela Paul Lafargue'nün: "Filozof tarihçi, toplumsal evrimlerin ve devrimlerin asıl nedenlerini ekonomik alanda –ama yalnızca orada– aramalıdır"[34] demesi gibi, sosyal varlığın yalnızca üretimin gereklerine göre hareket edeceği fikrini kabul etmez. Tam tersine, Sorel için, üretim araçlarının mülkiyetine bu mutlak bağımlılık inandırıcı olmaktan uzaktır. "Bu noktada dinin ve ahlakın kapitalist üretim biçimine ve temellük koşullarına bağlı olabileceğini"[35] düşünmez.

Sorel'in sosyalizmin evrimine büyük bir iyimserlik beslemesi, "neredeyse bütün Marksistlerin uzun zaman boyunca materyalizmin güzelliklerini övme konusundaki abartılı tutumlarından aslında rahatsız olduklarını" düşünmesindendir.[36] Sonuç olarak, argümanlarını "başlangıçta, sosyalizmin kendini bir *felsefi doktrin* gibi ortaya koyduğunu"[37] hatırlatarak özetler. Şu noktada Sorel kararlıdır: "Sosyalizm, dünyaya

27. G. Sorel, "Sosyalist Batıl İnanç", *Le Devenir social*, birinci yıl, no: 8, Kasım 1895, s. 757.
28. G. Sorel, *Introduction à l'économie moderne*, Paris, Marcel Rivière, 1922 (2. Basım), s. 392.
29. G. Sorel, "Sosyalist Batıl İnanç", a.g.y., s. 757.
30. G. Sorel, "Sosyalizm Etiği" *Revue de métaphysique et de morale*, VIII, Mart 1899, s. 286 ve 288, s. 291 vd.
31. A.g.y., s. 292.
32. A.g.y., s. 294.
33. G. Sorel, "Sosyalizmin Krizi", *Revue politique et parlementaire*, C. XVIII, 1898, s. 598-600.
34. P. Lafargue, "Idéalisme et matérialisme dans l'Histoire", *L'Ère nouvelle*, 1 Temmuz 1893. C.Willard, *Le Mouvement socialiste en France (1893-1905): Les guesdistes*, Paris, Editions Sociales, 1965, s. 160.
35. G. Sorel, "XIX. yüzyılda Sosyalist ve Ekonomik Fikirler", *La Revue socialiste*, C. XXXV, Ocak-Haziran 1902, s. 399.
36. G. Sorel, "Sosyalizm Etiği", *Revue de métaphysique et de morale*, C. VII, Mart 1899, s. 292.
37. G. Sorel, "Colajanni İçin Önsöz" *Matériaux...*, a.g.y., s. 178. Bu önsöz, 1900'de Paris'te yayımlanan İtalyan vekil Napoleone Colajanni 'nin eseri, *Le Socialisme* için 1899'da yazılmıştır.

bütün insani eylemlerin yargılama aracını ya da Nietzsche'nin ünlü bir ifadesine uygun olarak, bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesini sağlaması anlamında ahlaki bir meseledir..."[38]

Sorel'in, Dreyfus Olayı'na coşkuyla atılmasının nedeni tam da sosyal yaşamda ahlaki hususlara verdiği ağırlıktır. Dreyfusçu kanatta yerini alarak Marx'ın öğretisine sıkı sıkıya bağlı kaldığını kanıtlamıştır. "Enternasyonal, adaletin ve ahlakın yasalarını protesto etmeyi ve talep etmeyi taahhüt eder."[39] Bu yüzden, Sorel "Proletaryanın çabaları başarısız olduğu" vakit, "demokratik kurumları savunan burjuvaziye destek verir."[40] Sorel, "mücadelenin bu noktada paradoksal bir nitelik kazandığı ve bizzat sınıf mücadelesi ilkesine ters düştüğü" hakikatinin bilincindedir,[41] fakat o sırada "Marksizmin kuramcılarının ölümcül düşman olarak gördükleri insanlar arasında, iyi tanımlanmış ve ekonomiden uzak bir amaç çerçevesine oturtulmuş geçici bir koalisyonun sosyalist düşüncenin otonomisine zarar vermeyeceğini"[42] düşünür. Burada yalnızca kuramsal bir analiz değil, aynı zamanda gerçek bir halk refleksi söz konusudur. Zira, "halk sosyalist düşünceyle ilk temasının ardından, tereddüt etmez, kuramcıları hiç dinlemez, pazarlık bile etmeden burjuvaların tarafına geçer."[43] Sorel, Dreyfus Olayı'nda en fazla gayretle yürüyenler en otantik proletaryan unsurlardır, diyecektir. Jean Allemane taraftarları "hakikatin, adaletin, ahlakın savunusu" için kendilerini ilk sırada öne atacak olanlardır; bu da proleter gruplar içinde, etik fikrinin önemini hiç kaybetmediğini kanıtlar."[44] O halde bu analizin politik sonuçlarının Sorel'i şunu açıklamaya itmesinde şaşılacak hiçbir şey yoktur: "Fransa'da sosyalizm, giderek *demokrasi içindeki bir işçi hareketine dönüşüyor.*"[45] Bu tavır hiç olmadığı kadar aşırıdır ve ne bu olayın sonuçlarını ne de yüzyıl başındaki sosyal çatışmaların gerçeklerini kaldırabilecektir.

Bu dönemde Sorel, başlarda biraz keyfi, sonradan epey geliştireceği bir argümana şekil vermeye başlar. Marx'ı, Engels'den ayırmaya çalışır ve *Capital*'in yazarının savunusuna girişir; bu savunmayı yalnızca *Manifeste Communiste*'i[46] irdelerken aklına takılan evrimi hesaba katmayan Marksistlere karşı değil, aynı zamanda Engels'e karşı da yapar. Bu, o va-

38. G. Sorel, "Toplumsal Eleştirinin Temelleri", *Matériaux...*, a.g.y., s. 170. Sorel Saverio Merlino'nun kitabı, *Formes et essence du socialisme* için yazdığı önsözden bahseder.
39. G. Sorel, "Sosyalizmin Etiği", a.g.y., s. 294.
40. A.g.y., s. 293 (aynı zamanda krş. s. 300).
41. A.g.y.
42. G. Sorel, "Mes Raisons du syndicalisme", *Matériaux...*, a.g.y., s. 263.
43. G. Sorel, "Sosyalizmin Etiği", a.g.y., s. 293.
44. A.g.y., s. 301. "Colajanni İçin Önsöz", *Matériaux...*, a.g.y., s. 177-178.
45. G. Sorel, "Colajanni İçin Önsöz", a.g.y., s. 179.
46. A.g.y., s. 177. Sorel Bernstein'a dayanır.

kitler ciddi öğretisel yetersizlikler içinde olan Fransız sosyalist ortamına göre Marksizmin nispeten derinleştirilmiş bir bilgisini de ortaya koyar.[47]

Bununla birlikte, Marksizme Sorel katkısının özü, 1890'lı yılların uluslararası ortamında oldukça yaygın olan bu tutumda değil, sistemin, daha çok onun kusurlarını gidermeye yönelik bir revizyonu ve bir düzeltisinde yatar. Aslında Sorel Marx'ın sistemine tamamlanmamış gözüyle bakar. Marx, der, "oldukça sağlam ve oldukça kapalı felsefi bir sistemi kaldırıp atmaktan hiç çekinmemiş gibidir[...] hiçbir kuramı tamamlamaya çabalamamıştır", değer ve artı değer kuramı da dahil olmak üzere. Bu nedenle Sorel, Marx'ın öğrencilerini bir "mükemmelleştirme çalışmasına" davet eder.[48] Bu süreç bir on yıl kadar sürer ve sonuçları Sorelci eserin kalbini oluşturur. *Réflexions sur la violence*'ın yazarı çatlakları doldurmaya ve "ustalarının eserini tamamlamak"[49] amacıyla zayıf kısımları güçlendirmeye çalışacak olan bu öğrencilerin ilki olacaktır. Bu büyük mükemmelleştirme çabası, söylemeye bile gerek yok, "Marksist yöntemler tarafından"[50] gerçekleştirilecektir. Sorun öncelikle "bu doktrinin metafizik temelinin ne olduğunu" bilmektir; ardından Marx'ın "genellikle bilimsel bir biçim altında ifade edilmemiş çok sayıda psikolojik prensibi uygulamaya geçirdiği" olgusunu hesaba katmak gerekir.[51]

Marksist ekonominin eleştirisi, Sorelci revizyonun gerçek çıkış noktası, devrimci revizyonizmin bütününün denek taşıdır. İyi bir Marksist olarak Sorel, ustanın ekonomi kavramlarının temeline inmek için hatırı sayılır bir çaba gösterir. 1897'de "Marksist değer kuramını"[52] incelemeye odaklanır; orada hemen önemli "bir çatlak" tespit eder: bu kurama evrensel anlamda geçerli bir kategori gibi bakmak yanlıştır. "Deneyimin ortaya çıkardığı ekonomik problemlerin sıkı bilimsel bir biçim altında" ele alınamayacağını düşündüğü için Pareto ile uzlaşır.[53] *La Décomposition du marxisme*'in yazarı üç yıl sonra, Fransız kamuoyu için ana hatlarını özetlediği *Bernsteindebatte*'ın tam ortasında, Marksist

47. G. Sorel, "Marksizmde Üyopya Var mıdır?", *Revue de métaphysique et de morale*, C. VII, Mayıs 1899, s. 167 ve 174-175. 11 Ağustos 1884 Engels'den Lafargue'a mektup, F. Engels, P. ve L. Lafargue, *Correspondance*, Paris, Editions Sociales, 1956, 1.1, s. 235. Marx Fransa'da Marksizmden bahsederken şunu bile söyleyecektir: "Kesin bir şey varsa, o da benim Marksist olmadığımdır." 2-3 Kasım 1882 tarihli Bersntein'e bir mektubunda Engels tarafından aktarılan bu Marx esprisi *Le Mouvement socialiste*'te yayımlanmıştır, no: 45, 1 Kasım 1900, s. 523.
48. G. Sorel, Antonio Labriola'nın Essais sur la conception matérialiste de l'Histoire'a, a.g.y., s. 14-15.
49. A.g.y., s. 14.
50. G. Sorel, "Mes Raisons du syndicalisme", *Matériaux...*, a.g.y., s. 253.
51. G. Sorel, Essais sur la conception matérialiste de l'Histoire'a Antonio Labriola, a.g.y., s. 13-14.
52. Sorel tarafından *Journal des Économists*'te yayımlanan makalenin başlığı budur. *Revue mensuelle de la science économique et de la statistique*, 5.dizi, XXX, Nisan-Haziran 1897, s. 222-231.
53. A.g.y., s. 225.

ekonominin temel dayanağını açık bir biçimde tartışmaya açar: "Marksist değer kuramının bilimsel uygulanabilirliği yoktur ve bir yığın yanlış anlamaya meydan verir."[54]

Hak ettiği ilgiyi bulamayan başka bir açıklama üzerinde durmak yerinde olur. Aslında Sorel, değer ve artı değer kuramını reddettiği sırada, mülkiyetin kamulaştırılması düşüncesinden de vazgeçer. 1901 Mart'ında *La Revue socialiste* dergisinde yayımlanan bir makalede, kırsal işbirliğinin övgüsünü yaptıktan sonra, "eğer yeni bir çehre kazandırılmaz ise kamulaştırmanın köylüler arasında yaygınlaşamayacağı, bu yüzden doktrini acilen yeniden gözden geçirmenin gerekli olduğu"[55] sonucuna ulaşır.

Başlangıçta Sorel dolambaçlı yollara sapmaz. "Sosyalist ekoller uzun zaman boyunca, *üretimin kamulaştırılması ile mübadelenin kamulaştırılması* arasındaki büyük ayrımları dikkate almadılar"[56] diye yazacaktır. İşte bu yüzden, "bu revizyon... öncelikli olarak bu klasik formüle, *üretimin ve mübadelenin kamulaştırılmasına* yoğunlaşmak durumundadır".[57] Hâlâ iyi bir Marksist olma arzusunu sürdüren Sorel'in, Marksizmin temel dayanaklarından birinin geçerli olduğunu inkâr etmeye gönlü razı olmaz. Ekonomik ve toplumsal realitenin, kapitalizmin evriminin, hatta Marksist sosyalizme mümkün olduğunca direnç gösteren devasa bir köylü kitlesinin varlığının, kamulaştırma fikrini terk etmeye yol açtığını açık açık söylemez. Tersine Sorel, Marksist çevrelerde adet olduğu üzere ve saplantı yaptığı amaç yüzünden, sistemi tamamlayıp düzeltmeye girişir. İşte bu yüzden öncelikli olarak Marx'ı Engels'ten ayırmak ister ve sonunda mübadelenin kamulaştırılması fikrini, mülkiyetin kamulaştırılması fikrinden ayırmak maksadıyla, Engels'e karşı Marx'a başvurur. Mülkiyetin kamulaştırılması zorunlu olarak mübadeleninkini de içerdiğinden, Marx bu kadar açık bir gerçeği –"üretimin ve mübadelenin kamulaştırılması gerçeğini"– hiç nedensiz dile getiremezdi; o halde Marx, "Engels'e söylettiği şeyden başka bir şey söylemek niyetinde" olabilirdi. Bu yüzden "dostunun ancak bir tanesini gördüğü yerde iki farklı meselenin olduğunu fark ettiğini" kabul etmek gerekir.[58] Fakat Sorel *Kapital*'in yazarının zekâsına saygılarını sunsa da intikamcılığının da al-

54. G. Sorel, "Marksizmin Yorumu Konusunda Tartışmalar: Bernsteinve Kautsky", G. Sorel, *La Decomposition du marxisme,* Thierry Paquot tarafından hazırlanan ve sunulan antoloji, Paris, PUF, 1982, s. 149, krş. s. 145-148.
55. G. Sorel, "Ekonomi ve Tarım", *La Revue socialiste,* Mart-Nisan 1901, s. 440.
56. A.g.y.
57. A.g.y., s. 411.
58. A.g.y., G. Sorel, "XIX. Yüzyılda Sosyalist Fikirler ve Ekonomik Olgular", a.g.y., s. 389. "Sosyalist fikirler tarihi açısından Marx'ın katkıları ile Engels'inkileri ayırabilmek her zaman daha faydalı olacaktır."

tını çizer. Bernstein'da da tespit edilebileceğini düşündüğü, Proudhon'a bir geri dönüş olarak baktığı şeye sevinir: "...Üretimin ve mübadelenin kamulaştırılmasını ayrılmaz bir biçimde bir araya getirmenin ve devrimi bir bütün halinde gerçekleştirmenin zorunluluğuna dair bir şüpheye ilişkin olarak sosyalizmde yeni bir düşünce var."[59]

Sorel *Insegnamenti*'de daha da açıktır. 1900 Eylül'ünde Paris'te gerçekleştirilen Uluslararası Kongre'de Jules Guesde'in aldığı tavrı şiddetle eleştirir. Guesde burada, daha sonra meşhur olacak "emeğin özgürleşmesi bir temellük etme meselesine, kapitalist mülkiyetin komünist ya da kolektif mülkiyete dönüşmesi meselesine bağlıdır"[60] formülünü ortaya atmıştır. Sorel için "bütün bunlar belirsizdir" ve Jaurès başta olmak kaydıyla sosyalistler, bu problemleri daha da az açık kılmaya uğraşmaktadır.[61] Sorel bir kez daha Proudhon'a ve mülkiyet ile ekonomik alan arasındaki ayrıma göndermede bulunur.[62] Bu ayrım, daha önce "Ekonomik alanda kamulaştırma" başlığıyla ele aldığı inceleme, *Introduction à l'économie moderne*'de ortaya çıkar; Sorel yalnızca klasik ("mülkiyetin yadsınması çok az sağlam kafanın aklının alabileceği bir şeydir") Proudhoncu anlayışlarla güç birliği yapmaz, aynı zamanda, 1848-1850, *Fransa'da Sınıfların Mücadelesi* için Engels'in 1895'te kaleme aldığı meşhur önsözünden de ayrılır. Marx'ın yol arkadaşı bu önsözde, üretim araçlarının sahiplenilmesinin, modern –"Marksist" demek isteyerek– adını verdiği sosyalizm vasıtasıyla, öteki sosyalist versiyonlardan ayrıldığında ısrar ediyordu. Bu formülün mübadele araçlarının sahiplenilmesine kadar uzaması, Engels için temel önermenin bir sonucunu teşkil eder. Sorel, Engels'in vardığı sonuçla tamamen ayrı düştüğünü ilan eder.[63] Aslına bakılırsa, Sorel Marksizmin temel bir postulatı ve en önemli özgüllüklerinden biriyle çatışmaktadır.

Böylece, Sorel tarafından gerçekleştirilen Marksizm revizyonunun ilk etabı, tamamen doğal bir biçimde, Marxçı ekonominin revizyonunda kendini gösterir. Ekonomi hakkındaki eserini yayınladığı sırada her türlü belirsizliği gidermek ister gibidir: "*Burjuva toplumunda reform yapmak, özel mülkiyeti desteklemektir*; o halde bu kitap tam olarak özel mülkiyetin tartışılmaz bir olgu olduğunu tasarlıyor..."[64] Daha ileride, Proudhon'un ekonomi kavramlarına olan bağlılığını bir kez daha dile

59. A.g.y.
60. G. Sorel, *Insegnamenti sociali della economia moderna. Degenerazione capitalista et degenerazione socialista*, Milano, Remo Sandron, 1907, s. 17.
61. A.g.y., s. 18.
62. A.g.y., s. 20.
63. G. Sorel, *Introduction à l'économie moderne*, a.g.y., s. 138-141.
64. A.g.y., s. 11.

getirir ve orada bile, Marx örneğinde olduğu gibi, *Philosophie de la misère* yazarının eserini tamamlamayı ister:

> "Şimdiye dek teşebbüs edilmemesi daha iyi; zira bu, mülkiyet alanı ile ekonomik alanı belirlemiş olduğundan Proudhon'un en önemli zafer sanlarından biri olacak. Bununla birlikte meselenin çözüldüğünü düşünmüyorum; onu sürdürüyor ve kamulaştırmanın mülkiyeti yaralamayan çok sayıda reformu nasıl doğurabileceğini gösteriyorum."[65]

Bu özel mülkiyet anlayışı, Sorel'in, 1902'de *Revue socialist* tarafından yayımlanan ve amacı, ekonomik ve toplumsal evrimde, belirlenen ve tavsiye edilen şeyi, aslında söylenmeyenlerden net bir biçimde ayırmak olan, uzun bir incelemede sunduğu kapitalizm analiziyle iyi uyuşur:

> "Marx'ta, kökten bir biçimde farklı iki tarihsel gelişim yasası vardır: proletarya serbest bir hareketle, toplumsal yapının mutlak yıkıma doğru yürümesi gibi bir özgürlükle canlandırılmış *olabilir*; kapitalizm mutlak bir kaçınılmazlık hareketine boyun eğer."[66]

"Kapitalist kaçınılmazlık" kavramı Sorel düşüncesinin temel noktalarından biridir ve iyi tanımlanmış bir anlamı vardır. Aslına bakılırsa, hiçbir şey modernleştirici fonksiyonu itibariyle kapitalizmin yerini alamaz, hiçbir tarihsel güç geleceği inşa edemez ve kapitalizmin yerine yeni bir toplum kuramaz. Ekonomik ilerlemenin babası ve dolayısıyla gelecekteki toplumun temellerini atabilecek olan kapitalizmdir.[67] Sorel için, "kapitalist kaçınılmazlık fiziksel bir fenomenin bütün yönlerini taşır. *Sayısız rastlantı kombinasyonu, hareketin kaçınılmazlığına neden olur*. İzole bir olgu incelendiğinde, ona herhangi bir neden atfetmek mümkün değildir; gerçek anlamıyla rastlantısal bir fenomendir o; fakat bütün, o kadar iyi belirlenmiştir ki herhangi biri harekete karşı çıkar gibi olursa, kaçınılmaz bir biçimde bozguna uğramış olacaktır".[68]

---

65. A.g.y., s. 11-12. Böylelikle 1 ve 15 Eylül 1905, no: 162-163, *Le Mouvement socialiste* tarafından yayımlanan Sorel'in bu eserinin övgü dolu bir eleştirisi meseleyi şöyle ortaya koyar: "Yazar, dünyayı yeniden oluşturmak istemez, kamu servetinin daha dengeli bir dağıtımını sosyalizmde gören herkesin arzularını tatmin etmeyi de istemez: bu *idealistlerin* işidir. Dünyayı temsil edildiği gibi, *özel mülkiyete dayalı* olarak ele alır ve basitçe, devletin ya da özel güçlerin, üretimin kendisine dokunmaksızın, bu üretim mekanizması üstündeki denetimi yüzünden, üretimi, günlük yaşamı kısıtlayan ve iyileşmesine izin vermeyen engellerden kurtulacak sosyalist ve demokratik partilerin, kısmi sosyalizasyon kurumlarının çabasıyla nasıl gelişeceğini ya da gelişebileceğini araştırır ve modern ekonomiye yöneltilen en basit ve çözülmesi en kolay problemlerle yetinir" (s.110-111).
66. G. Sorel, "XIX. yüzyılda sosyalist fikirler ve ekonomik olgular", *La Revue socialiste*, a.g.y., s. 519.
67. A.g.y., s. 531.
68. A.g.y., s. 520-521.

Fakat "bu harekete, doğal hareketlerin zorunlu karakterini" veren mekanizma hangisidir? Sorel'in yanıtı büyük bir önem taşır: "Bu mekanizma en yüksek gücüne ulaşmış serbest rekabet faaliyetidir."[69] O halde bu, bütün geleceğin bağlı olduğu pazar ekonomisi çarklarının serbest dolaşımıdır. Sorel "Ekonomik Hareket"in gücü karşısında devletin acizliğini ilan eder; bu defa Engels'in Duhring'le tartışması çerçevesinde geliştirdiği argümanlara başvurur ve "kapitalist toplumun bu esneksizliğini, her şeyin arasına çelik bir set çeken bu *konjonktür* sistemini"[70] tanımlayan Lassalle düşüncesinin pozitif taraflarına hürmetlerini sunar. "En klasik ekonomistlerin"[71] yaklaşımları konusunda Engels'in düşüncesini not etmekten kaçınmaz. Biraz daha ileride düşüncesini şöyle özetleyecektir:

> "Marksist ekonominin bağlı olduğu koşullar biraz derinlemesine incelenirse, Manchester tarzı ekonomiye ne kadar benzediği ortaya çıkar. Patronlar ile işçiler, kapitalist hareketin kaçınılmazlığı ile devletin kayıtsızlığı ya da acizliği arasında eksiksiz bir hukuki bağımsızlık tasarladığını daha önce gördük; bunlar klasik ekonominin üç büyük ilkesidir..."[72]

Buna rağmen bir ayrım vardır; fakat bu ayrım yalnızca "Marksizmin, kapitalizmin eylemlerinin kaçınılmazlığı ile işçi hareketinin özgürlüğü arasında yaptığı ayrımı gözler önüne serer".[73] Bu özgürlük, der Sorel, Marx'ı anarak, emekçilerin "tarihsel evrime" "bilinçli katılımları"nda yatar. Bu "bilinçli katılım, kapitalizmin güçlü bir biçimde gelişmiş olduğu yerde daha kolaydır; işçiler, kendi sınıfları ile kapitalist sınıf arasında bir dayanışma hissetmek zorunda kalmadan serbestçe hareket edebilseler de sanayinin *kafa* ve *kolu* arasında mutlak bir ayrım vardır".[74]

"Doktrinin benzer ilkelerine uzanan" sonuç bundan ileri gelmektedir[75]: İşçi özgürleşmesini besleyen, ekonomik güçlerin serbest hareketidir. Proletaryada sınıf bilincinin ortaya çıkmasının ve gelişmesinin koşullarını yaratan, pazar ekonomisidir. Yalnızca ekonomik liberalizm sınıf mücadelesi mekanizmasını işletebilir; proletaryanın örgütlenmesini, onun birliğini ve disiplinini destekleyen her şey, onu mücadele gücü haline getiren her şey pozitiftir; onu zayıflatan her şey sosyalizme karşı hareket eder. Ekonomik güçlerin eylemini engellemeyi amaç edinen bir

69. A.g.y., s. 520.
70. A.g.y., s. 521.
71. A.g.y.
72. A.g.y., s. 522-523.
73. A.g.y., s. 523.
74. A.g.y., s. 540.
75. A.g.y., s. 529.

politika zarar vericidir; ekonomik korumacılık, işbirliği, şirketlerin yönetimine katılım, devlet yönetimine değişik katılma biçimleri, sosyalizmin bu önemli mekanizmasını tahrif eder.[76]

Sorelciler ve "liberistler", ekonomik liberalizmin en vahşi ilkeleri üstünde mükemmel bir biçimde uzlaşır. O halde, kendisini "iflah olmaz bir liberist" olarak tanımlayan Vittorio Racca'nın *Insegnamenti*'ye yazdığı önsözde "Sorel'in olağanüstü kitabını yürekten"[77] selamladığını ilan etmesi bir tesadüf değildir. Sorelciler ve liberistler bütün sosyal hukuku, bütün korumacı önlemleri, enerjilere ket vurabilecek, güç istencini etkisizleştirecek ya da serbest rekabeti, varoluş ve zafer adına verilen bu aman vermez mücadeleyi etkileyecek her şeyi reddeder. En aşırı liberaller ve devrimci revizyonistlerde ortak olan bu sosyal Darwincilik ve primitif Nietzschecilik unsurları, politik demokrasiyle olduğu kadar sosyal demokrasiyle de her türlü uzlaşmayı dışlar. Sosyal Darwinizm'in basitleştirilmiş ve uyarlanmış bir biçimi olan bu liberalizmin, yaşamın yasalarını ifade ettiği ve mutlak bir ilerleme gereksinimini temsil ettiği kabul edilir. Doğal hukuk ve İngiliz faydacılığı kuramına görülmemiş bir şiddetle karşı çıkar. Tanımı gereği, demokrasinin yadsınmasıdır.

Buna karşın bu liberalizm, Sorel'in ve yandaşlarının tanımladığı şekildeki Marksizmle oldukça iyi uzlaşır. Mademki Marksizm sınıf mücadelesine indirgenir, o halde bir Darwinci ekonomiye ihtiyacı vardır ve doğal toplumsal çatışmaların niteliğini değiştiren her şeyle çatışabilir. İşte bu yüzden Sorelci Marksizm, ister istemez liberal demokrasinin ve demokratik sosyalizmin yadsınmasıyla sonuçlanır. Kuşkusuz, Sorelcilere göre, 1848 Devrimi bağlamında her zaman sosyalizmden bahsedilebilir, Marksizm öncesi sosyalizme geri dönülebilir; fakat Marksizm ile gerek toplumsal kutuplaşmaya gerek toplumsal çatışmaların normal gelişimine güçlü bir engel teşkil eden demokrasi aynı anda uygulanamaz. Sorel, bu meseleler üzerinde pek değişiklik yapmamıştır. *Réflexions*'un tamamlayıcı nitelikte ve Sorel'in 1907 Nisan'ında Paris'te bir araya gelen uluslararası bir devrimci sendikacılar Kolokyumuna katılanlara yönelik bir metin olan *La Décomposition du marxisme*'de, 1902'de öne sürdüğü düşüncelerini sürdürür: Yine ısrarla, Marksizmin "toplumu, aralarında hiçbir bağın kurulmadığı iki sınıf halinde ayıran... Manchesteryen adını verilen politik ekonomiye" yakın olduğu, "demokrasinin, sosyaliz-

76. A.g.y., s. 541.
77. G. Sorel, *Insegnamenti...*, a.g.y., s. XIII-XIV. "Liberizm" terimi, İtalya'da var güçleriyle liberalizmin politik ve felsefi içeriğine olduğu kadar Giolittici *establishment*'e de karşı çıkan ekonomik liberalizm taraftarları tarafından kullanılır. Bu adamlar vahşi bir ekonomik liberalizm uygun görmekle birlikte, doğal haklar kuramı ve 1789'un ilkeleriyle birleşmiş, bütün bir entelektüel altyapıdan iğrenirler.

min ilerlemesini etkili bir şekilde engellemeye çalışabileceğini"[78] belirtir. Her kim Marksizme sadık kalmak istiyorsa, öze, sınıf mücadelesinin yaygınlaştırılmasına geri dönecektir.

Burada önemli olan Sorelci düşüncenin esas yüzünü aydınlığa kavuşturmaktır: Devrimci mücadele pazar ekonomisine bağlıdır ve en kesin biçimde ekonomik liberalizm yoluyla belirlenir. Aslında ekonomik liberalizm, baş gösteren devrimin *sine qua non* (olmazsa olmaz) şartıdır. Fakat Sorel aynı zamanda, ortadan kalkmasını öncelikli bir zorunluluk olarak hissettiren politik liberalizmin yıkımını da vaaz eder. Böylelikle Marksizmin bu revizyonu, kilise taraftarı devrimci sendikacıların kendi cenahlarında geliştirdikleri ve ilk İtalyan faşizminin en önemli bileşenlerinden biri olacak yeni bir devrim düşüncesini ortaya atar.

Sorel açıklamak istediği problemlerin karmaşıklığının farkındadır: "Meselelerin Marx'ın 1847'de tasarladığı kadar basit bir biçimde ortaya çıkmadığını biliyoruz" diyecektir.[79] Kapitalizm tahmin edildiği kadar çabuk gelişmemiştir ve özellikle "Marx tarafından fazlasıyla basitleştirilen işçi hareketidir". Burada Sorel, yüzyılın ilk on yılı boyunca kendisini meşgul edecek olan büyük meseleye saldırır: "Bugün, proletaryanın kapasitesini artırmak için ne yapmak gerektiğini hâlâ bilmediğimizi itiraf etmek zorundayız." Bir şey kesindir: "Sosyalizm... [...] başkaldırının örgütlenmesidir ve devrimci sendika, sosyalistin sahip olduğu yegâne şeydir."[80] Sorel bundan böyle burjuva toplumuna karşı bu mücadele anlayışına bağlı kalacaktır; gerçekliğe teslim olması ve giderek işçi sendikacılığı ve sosyal demokrasi tarafından yönlendirilen bir proletaryayı terk etmeye rıza göstermesi gerektiğinde, başka bir devrimci vektörün peşinden gidecektir.

Avrupa sosyalizmini uyuşukluktan kurtaran ve Sorel'in umutsuzca ona bir çıkış yolu aradığı büyük entelektüel tartışmaya, "çöküş"[81] ya da Marksizmin çözülmesi adını verdiği şey hakim olur. Ki Marksizmin çözülmesi, Sorel'in o zamanlar kısaca Marksizmin "krizi" denilen şeyi analiz ettiği ünlü kitapçığın da adı olacaktır.

Daha önce söylediğimiz gibi, aslında Marksizmin karşı karşıya kaldığı ideolojik sorunsalın Sorelci algısı 1900'den beri fazla değişmiş olmasa bile, bu metin, Sorel'in Marksizmin revizyonu sürecini tamamlamak olduğu bir döneme aittir. Ona göre, Marksizmin krizinin birinci nedeni

78. G. Sorel, *La Décomposition du marxisme*, Paris, Marcel Rivière, 1908, s. 44 ve 61-62.
79. G. Sorel, "XIX. Yüzyılda Sosyalist Fikirler ve Ekonomik Gerçekler", *La Revue socialiste*, a.g.y., s. 401.
80. A.g.y.
81. A.g.y., s. 519. Aynı zamanda s. 541, Sorel, "Marksizmin şimdi çok sayıda insan tarafından terkedildiğini" itiraf etme cesaretine sahip olunmasını isteyecektir.

"Kautsky'nin kendisinin kaçındığını iddia ettiği eylemsizlikte..."[82] yatmaktadır. Bernsteincı revizyonizmin anlamını incelediği 1900'de yayımlanan önemli bir makalede Sorel, Marksizmi "çok eski bir şey gibi"[83] göstermiş olduğu için Kautsky'ye saldırır. Bununla birlikte Bernstein'ın entelektüel çabasına ve Marsizmin değer, *tarihsel zorunluluk* ve diyalektik olmak üzere kimi zayıflıklarına parmak basarak göstermiş olduğu cesarete büyük saygı duymaktadır.[84] Benedotte Croce, Enrico Ferri, Antonio Labriola ve Jaurès'nin kavramlarını gözden geçirmesinin ardından sıra Kautsky'ye gelir: "Bize *bilim* vaat ediliyor ama laf salatasından başka bir şey yapılmıyor; dünyaya etki edecek yeni yollar sunulmuyor..."[85] Sorel, Kautsky'nin zaferinin "Marksizmin kesin yıkımı"[86] anlamına gelmesinden şikâyetçidir. İşte bu yüzden, kararlı bir biçimde Bernsteindan yana durur. Kuşkusuz, Alman yazar yeni bir felsefe ortaya atmamıştır; fakat "amacı o kadar muğlâk değildir ve Marksizmin özünü bütünüyle koruyarak, bizi bizzat kendimiz hakkında düşünmeye davet etmek ister".[87] Sorel'in "Marksist, sendikacı ve devrimci... *yeni ekole*"[88] yönelmesindeki amaç tam olarak budur. Yüzyılın ilk on yılı boyunca, *Mouvement socialiste* ekibi bu yenilenme çabasının merkezi olacak fakat Marksizmin yeniden doğuşu olması gereken şey, sonuç olarak ya Proudhon Çevresi'ne ya Georges Valois'nın Faisceau'suna daha sonra da Vichy'nin İş Sözleşmesine kadar gidecektir.

Bununla birlikte Sorel, Berntein'dan yalnızca revizyonist yöntemi alır; yani içeriği değil, aracı alır. 1900'de Kautsky ve Liebknecht'e karşı Bernstein'ın yanında duran Sorel, Alman sosyal demokrat kuramcının yalnızca yenilikçi rolünü öne çıkarır. Zira Fransız kuramcının ortaya attığı revizyonizm, aslında Bernstein'ınkinden farklıdır. Bu devrimci, anti-rasyonalist ve mitsel revizyonizm, Sorel'in Marxçı düşüncenin bir katmanının keşfi olduğunu düşündüğü ve kendisinden önce hiç kimsenin ihtimal vermediği şeye dayanır: *Kapital*'in yazarının dehasıyla tanımlanmış ve kaynağını "eski sosyalist eğilimlerde"[89] bulduğumuz taklitlerinden tamamen farklı, bir "Marx Marksizminin" varlığına. Marksizmin bu önemli tarafı uzun zaman karanlıkta kalmışsa, "henüz ona uygun düşen önemli işçi örgütlenmelerinin olmayışından-

82. G. Sorel, *La Décomposition du marxisme*, a.g.y., s. 8 ve s. 11.
83. G. Sorel, "Marksizmin Yorumu Konusunda Tartışmalar: Bernstein ve Kautsky", G. Sorel, *La Décomposition du marxisme*, a.g.y., s. 182.
84. A.g.y., s. 154-163.
85. A.g.y., s. 154-163.
86. A.g.y., s. 183.
87. A.g.y., s. 182-183.
88. G. Sorel, Réflexions sur la violence, a.g.y., s. 60.
89. G. Sorel, La Décomposition du marxisme, a.g.y., s. 12; ayrıca krş. s. 28-32, s. 47.

dır"; Bernstein bu durumun farkına varmadıysa, yalnızca İngiltere ve Almanya'yı iyi tanıdığındandır.[90] Şimdi yeni bir işçi hareketi, elbette Fransa'da örgütlenen proletarya şekillenmektedir. Marksizme tamamen yeni bir gözle bakmak gerekir. Hararetle sınıfların ayrılığı ilkesini destekleyen ve her türlü politik yenilik umudundan vazgeçmenin gerekliliğine işaret eden Fernand Pelloutier adıyla özdeşleşen devrimci düşüncenin ve faaliyetin Fransa'daki bu yeniden doğuşu çerçevesinde Sorel, "Marksizmin Bernstein'ın düşündüğü şekilde dönüşememesinin"[91] nedenini açıklar: Basit bir politik kurama dönüşemeyecektir, aynı şekilde tıpkı ötekiler gibi politik bir partiye ya da diğer politik örgütlenmelerin elinden işçi kitlesini almaya çalışan bir seçim makinesine dönüşemeyeceği gibi. Yeni ekol, proletaryanın isyana hazırlığının aracı haline getirerek Marksizme hayat verir; Bernstein'ın yapmadığını tamamen başka bir biçimde gerçekleştirerek bizzat Marksizmin özünü ortaya çıkarmaya çalışır.[92]

Sorel, "ister ütopyacılık ister Blankicilikten kaynaklanan bütün formülleri yavaş yavaş reddedecek, geleneksel Marksizmi, Marksist olmayan her şeyden temizleyecek ve yalnızca, doktrinin çekirdeği olan şeyi, Marx'ın zaferini sağlamlaştıran şeyi korumayı isteyecektir"[93] diyerek, bu yeni ekolün Marksizmin yeniden doğuşuna katkısının neyi içerdiğini açıklamıştır.

Oysa Marx'ın "eserinin değerini" tam olarak temsil eden şey, "vaktiyle şaibeli bir değer olarak bakılan sembolik kısımlarıdır". Bu noktada, "hareketin kendini bilhassa imgeler yoluyla ifade ettiğini, mitsel formüllerin bir felsefenin temel düşüncesinin barındığı formüller olduğunu ve metafiziğin, bilimle farklı bir dil kullandığını"[94] bize öğreten Bergson zikredilir.

Bu metin Sorelci yaklaşımın anahtarlarından birini vermektedir: sınıfların mücadelesi ve son felaket –*Réflexions sur la violence*'ın yazarı tarafından yapılan Marksist yorumun iki dayanak noktası– duygular, mitler ve imgeler açısından ifade edilmiş, sosyalistler umut ve teselli toplamak için Kilise'nin tarihine el atmaya davet edilmişlerdir. "Sosyalizmi kurtaran" devrimci sendikaların rolü, eski Katolik yapının yenilenmesine girişen dini tarikatların rolüyle benzerlik taşımaktadır.[95]

Sorel aynı zamanda, "Marksizmin şu anki krizinin", kuramcıları ayıran tartışmalara –Bernstein revizyonizminin etrafında dönen ya da

90. A.g.y., s. 12
91. A.g.y., s. 56
92. A.g.y., s. 58-59.
93. A.g.y., s. 59.
94. A.g.y., s. 60.
95. A.g.y., s. 63-64.

Dreyfus Olayı'nın söz konusu edildiği– ve "toplumsal alanda yaşanan değişikliklere"[96] indirgenemeyeceğini çok iyi görür. Bu tespit onda, Marksizme, madde dünyasının dirençlerini yıkmaya yönelik bir silah olarak bakma eğilimini güçlendirir.

Kuşkusuz, Maximilien Rubel'in gösterdiği gibi, Sorel, Marx'ın hayattayken bilinen yazılarından sıklıkla kabataslak ve seçimsel bir okuma yapmıştır ve şüphesiz onun *Kapital*'in birinci cildi hakkında sağlam bir bilgisi yoktur. Üstelik, Almancası orijinal metinler üzerinde çalışabilmesi için yeterli değildir. Leszek Kolakowski, Sorel'in, tıpkı sınıf kavramını tanımlarken yaptığı gibi, Marx'ı keyfi bir biçimde manipüle ettiğinde ısrar eder.[97] Aslında, Marx'la ilgilenme zahmetine katlanan herhangi biri, Sorel'in *Matériaux*'da verdiği "sınıf" tanımının, *Kapital*'in yazarının kaygılarıyla örtüşmediğini görebilir:

> "Marx'a göre tam anlamıyla gelişmiş bir sınıf; gelenekler, çıkarlar, politik görüşler aracılığıyla birleştirilmiş ve bütüne bir kişilik atfedilebilecek, ona düşünen ve mantığına göre hareket eden bir varlık olarak bakılabilecek denli kenetlenmiş bir aile birliğidir."[98]

Fakat Sorel için derin bir Marksist felsefe ve ekonomi bilgisi, Marksizmin bir savaş silahı olarak ortaya koyabileceği faydayı anlamada asla zaruri olmamıştır. Burjuvazi ile proletarya arasındaki "sonu gelmez savaşa" girmek için "artı değer kuramı fuzuli"dir, der 1909'da.[99] Daha önce *Saggi*'de, sosyalizmi bilime dönüştürme olasılığını tartışmıştı.[100]

Bu tutumun gerekçesi ortadadır: Sorel, yüzyıl başında kitleleri harekete geçiren şeyin bilim olmadığını iyi anlar: İnsanlar artı değer uğruna kendilerini feda etmezler! İşte bu yüzden Marksizmin bilimsel tarafını önemsiz göstermeye girişir. O halde Rosa Luxemburg, Rudolf Hilferding, Max Adler ve farklı bir düzeyde olsa da aynı çerçevede bir Trotsky'nin, bir Lenin'in arka arkaya giriştiği bu Herkül çabası neye yarar? İşçileri Marksizmin bir bilim olduğuna ikna edince devrim gerçekleşecek midir? Demokratik ve liberal sosyalizm ne olursa olsun yıkılacak, proleter kitleyi yıkıntıdan çekip almak mümkün olacak mıdır?

---

96. G. Sorel, "XIX. Yüzyılda Sosyalist Fikirler ve Ekonomik Gerçekler", a.g.y., s. 519-520.
97. M. Rubel, "Georges Sore ve Karl Marx'ın Eserinin Tamamlanması", *Cahiers Georges Sorel* 1, 1983, s. 27 ve s. 18; L. Kolakowski, "Georges Sorel: Jansenist Marxist", *Dissent*, 22, 1975, s. 78.
98. G. Sorel, *Matériaux d'une théorie du prolétariat* a.g.y., s. 184.
99. G. Sorel, Arturo Labriola'nın eserine önsöz, *Karl Marx, l'économiste, le socialiste*, Paris, Marcel Rivière, 1909, s. XXXVII.
100. G. Sorel, *Saggi di critica del marxismo*, T. Paquot'dan alıntı, *La Décomposition du marxisme*, a.g.y., s. 214.

Sorel için, yanıtlar açık olduğu kadar seçeneksizdir de. Böylelikle rasyonalist ve bilimsel yanılsamaya karşı büyük bir kampanya başlatır. *Reflexions*'a eşlik eden *Les Illusions du progrès* başlıklı eserde, "hem *tarihsel determinizmden* bahsetmenin hem de tarihin, Marksist yöntemin (iyi anlaşıldığı takdirde) büyük bir koruma kolaylığı sağladığı "içinden çıkılamaz bir karmaşıklık" sergilediğini söylemenin şarlatanca ve çocuksu"[101] olduğunu ifade eder. Kartezyen yüzeyselliğin tersine, Marksizm, "yararsız bir bilimin umursamadığını iddia ettiği bu temel gizeme itibar"[102] bahşeder. Tıpkı ekonomi gibi[103] tarih de bir gizem alanına aittir. O halde sosyalizmin amacı bu gizemi yok saymak değil, dünyayı, kaynağını Marksizmden alan olağanüstü bir dinamizm yoluyla değiştirmektir. "Marksist değer kuramının deneyimi, bir doktrine gücünü vermek bakımından belirsizliğin ne kadar önemli olabileceğini bize gösterir",[104] diyecektir Sorel. Rousseau ve Hegel, her biri kendi açısından bakarak, belirsizliği açıklığa tercih eder.[105]

Bu nedenle Sorel için, Marksizmin özü, sistemin sembolik ve apokaliptik içeriğine dayanır. Genel grev düşüncesi, en somut anlamıyla Marxçı Kıyametle ifade edilir ve Marksizmin tek gerçek tarihsel işlevi, savaş aygıtı hizmeti görmesidir. Sendikacı yeniden doğum eğilimlerini ortaya koyduğu *Mes Raisons du syndicalisme*'de, Marksizme canlılığını kazandırmak için, öncelikli olarak proletaryayı, şu "belagatli, insansever, Jaurès'nin yeniden doğması için uğraştığı bu demagojik sosyalizmlerden" kurtarmak gerekmektedir, der ve ekler: "Marksizmi, verimli olanın, toplumların incelenmesine, tarihin dönüşümlerini anlama sanatına, proletaryanın devrimci misyon anlayışına kattığı şeyin muhafazasını garanti altına alan bir revizyona"[106] tabi tutmak gerekir. Sorel, bir biçimde kendi ideolojik kutsal kitabı da sayılan, devrimci sendikacılık ile milliyetçi hareket arasındaki ittifak üzerinde çalışan öğrencilerinin çabalarıyla, 1910 ilkbaharında yayımlanan bu denemenin son sayfalarında, yaklaşımını net bir biçimde ortaya koyar. Bernstein'ın revizyonizmi Marksist kuramı, liberal demokrasinin çarklarından birine dönüşen sosyalist partilerin pratiğine uygun hale getirmeyi tasarlarken, Sorel, "Marksizmin gerçek revizyonunu" yani devrimci bir "doğrudan eylem" kuramını yaratmayı istiyordu: devrimci sendikacılık tarafından

101. G. Sorel, *Les Illusions du Progrès*, Paris, Marcel Rivière, 1947, s. 9. Bu eser öncelikle Ağustos-Eylül 1906 tarihli *Le Mouvement socialiste*'de bir makale dizisi şeklinde yayımlanmıştır.
102. A.g.y., s. 2.
103. G. Sorel, "XIX. Yüzyılda Sosyalist Fikirler ve Ekonomik Gerçekler", a.g.y., s. 389.
104. G. Sorel, *Les Illusions du Progrès*, a.g.y., s. 94-95.
105. A.g.y., s. 104 ve "Önsöz", *Matériaux...*, a.g.y., s. 21.
106. G. Sorel, "Mes Raisons du syndicalisme", *Matériaux...*, a.g.y., s. 284-285.

benimsenen "işçi mücadelesine tam olarak uyarlanan bir işçi hareketi doktrinini".[107]

Sorel, *Mouvement socialiste*'de gün yüzüne çıkaracağı, sonradan *Matériaux d'une théorie du prolétariat*'ya da almak zorunda kalacağı ve *Avenir socialiste des syndicats* adlı araştırmasının başında *Préface de 1905* başlığıyla yayımlayacağı en önemli makalelerinden birinde, Marksizmin bu sert çekirdeğinin tanımını yapar: "Sınıf mücadelesi, sosyalizmin alfa ve omegasıdır."[108] Sosyalist kuramcı olarak on iki yıllık faaliyetin ardından, *Bernsteindebatte*'ye kesin olarak katılmasından sonra, Dreyfusçu kampta ilklerden biri olarak yer almasını takiben, Sorel, "Marksizmde gerçekten doğru, fazlasıyla orijinal, bütün formüllerden daha üstün olanı temsil edenin sınıf mücadelesi"[109] olduğu sonucuna ulaşır. Önemli olan Marksist ekonomi ve tarih görüşleri, artı değer kuramı, yabancılaşma veya proletarya diktatörlüğü kavramları değil sınıf mücadelesidir. Sorel, sınıf mücadelesi düşüncesine tamamen açık, tutarlı ve pratik bir anlam verir. Söz konusu olan, ortodoks Marksistlerin yaptıkları gibi "aydınların kullanımına yönelik sosyolojik bir kavram" değil, "proletarya tarafından sanayi yöneticilerinin tümüne karşı yürütülen sosyal bir savaşın ideolojik tarafı"dır. Bu savaşta, "sendika toplumsal mücadelenin bir aracıdır"[110] ve devrimci sendikacılık Marksizmin özünü tamamlar. Böylelikle, Sorel açısından sosyalizm, Marx'ın düşüncesinde her zaman olduğu şeye, kurulu düzene karşı bir savaş makinesine dönüşmek üzere, bir kuram ve boş bir hayal olmayı bırakır.

Bu yaklaşımın ilk izleri, 1897 itibariyle *L'Avenir socialiste des syndicats* adlı denemede ortaya konmuştur. Sorel materyalist tarih anlayışının izinde sosyalist partilerin yöntemlerine karşı çıkarak iktidar için kesin mücadelenin, onların postlarına bürünmek için burjuvalar tarafından işgal edilen konumları fethetmeye yönelik bir mücadele değil, politik burjuva organizmasının can damarını kesmeye ve ne kadar yararlı tarafı varsa proletaryanın gelişimi ölçüsünde yaratılan yeni bir politik organizmaya aktarmaya yönelik bir mücadele olduğunu açıklar.[111]

Proletarya "sadece ve sadece işçi sınıfı" olarak kaldığı, entelektüelleri dışladığı, burjuva ekolüne kapılmayı reddettiği[112] ve "enerji ve sorumlu-

107. A.g.y., s. 285-286.
108. G. Sorel, "Devrimci Sendikacılık", *Le Mouvement socialiste*, no: 166-167, 1-15 Kasım 1905, s. 274.
109. A.g.y.
110. A.g.y.
111. G. Sorel, "Sendikaların Sosyalist Geleceği", *Matériaux...*, a.g.y., s. 123.
112. A.g.y., s. 131-132.

luk duygularının"[113] yardımıyla, demokrasi mirasıyla ilişkisini kestiği[114] müddetçe özgürleşebilecektir. Demokrasi mirasını terk etmek, öncelikli olarak bireyciliği, liberalizmi ve devrimin gurur tablosuna kayıtlı meşhur çalışma özgürlüğü gibi kimi reformları reddetmek anlamına gelir. O halde proletaryanın özgürlüğü, liberal demokrasininkilere zıt prensipler gereği, toplumun yeni bir yapılanmasından geçer. Sendikacılık, "işçilerin tümünün bir bütün oluşturduğunu,[115] sendikaların aynı zamanda"sosyal merciler"[116] olduğunu ve"emekçiyi, esnafın, burjuva demokrasisinin bu büyük seçmeninin idaresine götürdüğünü"[117] kabul eder. Böylece, yeni ve her türlü burjuva örgütlenmesinden bağımsız bir örgütlenme"[118] oluşacak ve bunun sonucunda işçi kooperatiflerinin yaygınlaşıp büyümeleri desteklenecektir.[119] Bu örgütlenme, "bir kurgudan ibaret olan *yurttaşlar aracılığıyla yönetim*"[120] yerine, "*kaotik bir çoğunluğun*" ve "bütünüyle ideal ve ütopik bir eşitliğin yerine, [...] *örgütlü doğru ve gerçek eşitliği*"[121] kurabilecektir. Ve yine böylelikle "proletarya ruhu"[122] oluşacak, en nihayetinde, klasik politik örgütlenmelerin, yani partilerin, baskı gruplarının, burjuva demokrasisinin aktarım organlarının karşısında olduklarını iddia eden otonom işçi örgütleri kurulacaktır.

Bu işçi otonomisini korumak için, ne pahasına olursa olsun, Dreyfus Olayı'ndaki gibi bir koalisyonun ortaya çıkmasına engel olmak önemlidir. Sorel'in gözünde bu proletarya ile liberal burjuvazi ittifakı, proletaryayı yok etmeye dönük "politik bir devrim"in ideal biçimidir. Zira çatışma mekanizmasının zembereğini kıran, ekonominin ayırdığı şeyi "birleştiren" demokrasidir. Öte taraftan Sorel, kapitalizmin ne otomatik ne de zorunlu olarak sınıf çatışmasına neden olmadığını iyi bilir. Kapitalizm *kaçınılmaz bir biçimde* sınıf mücadelesini ortaya çıkarmaz, kapitalist kaçınılmazlık, ancak ekonomi, üretim ve teknoloji alanında mevcuttur. Kapitalizm belli bir zorunluluğa göre evrim geçiriyor, kapitalistler üretim tesislerini iyileştirmeye, yeni fırsatlar yaratmaya, maliyet fiyatlarını düşürmeye kendilerini mecbur hissediyorlarsa, "hiçbir şey işçileri bir araya gelmeye ve örgütlenmeye zorlayamaz".[123] Bu yüz-

113. Sorel, "Sosyalizm Etiği", a.g.y., s. 299.
114. G. Sorel, "Sendikaların Sosyalist Geleceği", *Matériaux...*, a.g.y., s. 123.
115. A.g.y., s. 102.
116. A.g.y., s. 118 ve 120.
117. A.g.y., s. 113.
118. A.g.y., s. 105.
119. A.g.y., s. 113-114.
120. A.g.y., s. 118.
121. A.g.y., s. 118 ve s. 120.
122. A.g.y., s. 114.
123. G. Sorel, "XIX. Yüzyılda Sosyalist Fikirler ve Ekonomik Gerçekler", a.g.y., s. 519.

den kapitalizm, otomatik olarak ne toplumsal kutuplaşmaya ve sınıflar arası sarsıntıya ne de savaşçı zihniyete ve fedakârlığa neden olabilir. Sınıf mücadelesi varolan düzeni yıkmaya dönük sürekli devam eden bir iradenin olduğu yerde somutlaşır. Kapitalist sistemin mekanizmaları ekonomik ilerlemeyi sağlamak, daima daha zenginler yaratmak, yaşam standardını yükseltmek için yeterlidir. Bu mekanizmalar gerekli fakat bir sınıf bilincini beslemek için yetersizdir. Kapitalist sistem, doğası gereği, devrimci bir ruh halinin besleyicisi değildir ve burjuva düzeninin yalnızca "maddi bir felakete" değil, aynı zamanda "ahlaki bir felakete"[124] de sürüklenmeyi hak ettiği inancını tek başına üretemez.

Sorel, işçilerin durumunda etkili olan büyük değişimlerin farkındadır. Demokratik siyasetin, genel seçim hakkının, toplumsal hukukun, halk eğitiminin ve basın özgürlüğünün sanayi işçilerinin birlik duygusuna karşı hareket edeceği düşüncesindedir. Diğer taraftan, korporasyona itibarının yeniden iade edildiği görülür; işçilerin işlerine yönetici sınıfın olduğu kadar, devletin de giderek daha çok müdahale ettiğine tanık olunur. "Bütün bunlar, sosyalizmin ayırmaya çalıştığı şeyi, Marx'ın indirgenemez olarak ayırmayı düşündüğü şeyi, birleştirmeye sevk eder."[125] Sorel bu gelişmeleri, "Marksizmin şu anki krizi üstünde bir etki"[126] yaratmak için çok yeni ya da henüz çok yetersiz bulsa da, gelecekte epey önemli olacak ve Marx'ın da kayıtsız kalamayacağı yeni bir fenomene parmak basmaktan kaçınmaz. 1897'de önüne koyduğu amaç doğrultusunda, Marksizmi düzeltecek ve tamamlayacaktır. 1914'te, artık Marksizme inancından geriye bir şey kalmadığında, *Matériaux*'nun önsözünde "son araştırmalarda ortaya çıkan verileri kullanarak, Marx ve Engels'in işçi sınıfının geleceği hakkında verdikleri özet bilgileri bir gün tamamlayabileceği"[127] hayalini kurduğu zamanları hatırlatacaktır. On yıl önce, daha o dönemde, "bu son seneler"in, "artık iyice oturmuş görünen sentezleri boşa çıkaracak"[128] "beklenmedik olaylar bakımından epey zengin" olduğunu hissediyor olsa bile *Réflexions*'un yazarı Marx'ın adını asla "özet bilgiler" ifadesiyle yan yana getirmeye cesaret edemezdi.

Aslında, Sorel revizyonizmi zamanının ve yaşadığı çevrenin toplumsal hakikatlerine derin bir biçimde kök salmıştı. Basit bir entelektüel egzersizden ibaret değildi: Sorel, yüzyıl başının büyük grevlerinin ve sendikal yükselişinin gerisindeki, Marksizmin mitsel ve apokaliptik tarafını canlandırmaya çalışır. Grev ve şiddet birer metafor değildir. 1906

124. G. Sorel, "Toplumsal Eleştirinin Temelleri", *Matériaux*..., a.g.y., s. 171.
125. G. Sorel, "XIX. Yüzyılda Sosyalist Fikirler ve Ekonomik Gerçekler", a.g.y., s. 520.
126. A.g.y.
127. G. Sorel, *Matériaux d'une théorie du prolétariat*, a.g.y., s. 2.
128. G. Sorel, "Le Syndicalisme révolutionnaire", a.g.y., s. 265.

yılı Fransa'sında her 16 sanayi işçisinden biri grevcidir; aslında, sayıları yüzler binlerle ifade edilecek düzeye ulaşmıştır. Pek çokları da mücadele halindeki işçilerle dayanışma içinde olanlardır ve grevlerin uzun süreceği düşünülmektedir. Madeleine Rebérioux, 1902'de 22 günlük bir grevden söz eder; yani otuz yıl önce gerçekleştiğinin üç kat fazlası. 1904'te, 1026 grev olur, 1903'tekinden neredeyse iki kat fazla; 271.097 işçi iş bırakır, bu da yaklaşık olarak 4.000.000 iş günü kaybı anlamına gelmektedir. Hareket 1906'da doruk noktasına ulaşır: ortalama 19 gün süren 1039 grev ve 438.000 grevci! Bu, savaşa kadar aşılamayacak bir rekordur. Bu grevlerden bazıları korkunç sefaletlere neden olur: Forges d'Hennebont'da, 1906 Nisanından Ağustosuna kadar, 1800 işçi sığ sularda yakalanan yengeçlerle ve bir parça ekmekle beslenirken grevin sonlarında iş bırakmış bir işçi ailesi haftada 750 gram ekmekle beslenir. Yetmezmiş gibi, askerlerin ateş açması sonucu işçi ölümleriyle karşılaşılır: Eylül 1905'te Longwy'de; 1907 Temmuz'unda Raon-l'Étape'da; Courrières felaketinin ardından, Lens havzasında süvarilerin sahneye girmesiyle kan akacaktır.[129]

Toplumsal gerilimler 1 Mayıs 1906'da doruk noktasına ulaşır. Ülke genelinde bir işçi hareketi ilk defa sistemli bir biçimde hazırlanmıştır; yeni olasılıklar doğuyor görünür. CGT'nin (Genel İş Konfederasyonu) bazı önderleri 1 Mayıs 1906'daki iş bırakma eylemini takip eden geniş bir grev hareketinin ardından genel grevin yaygınlaşacağına inanır; böylelikle inşaat ve mobilya sektörü, matbaa çalışanları, otomobil ve metro işçileri de bundan etkilenecektir.[130]

1906, aynı zamanda *Réflexions sur la violence* ve *Illusions du progrès*'nin yılıdır. Devrimci revizyonizm, grevlerin destanını ve hatta kuramını iyi yansıtır; her türlü fedakârlığa hazır ve görevinin bilincinde kahraman bir proletaryayı görme umudunu ifade eder. Fakat Sorel madalyanın öteki yüzünü göz ardı etmeme konusunda yeterince uyanıktır: Grevdeki işçileri kaygılandıran uygarlığın alınyazısı değil, iş ve yaşam koşullarıdır. İşçi taleplerinin merkezinde sekiz saatlik iş günü vardır, burjuva kültürünün sonunun gelmesi değil.

Öte yandan, 13 Temmuz 1906'da, haftada 24 saat izni zorunlu kılan yasa onaylanmıştır. Ekonomik büyüme, sosyal adaletin işçi koşularını iyileştirmesiyle aynı anda ilerler. Temmuz 1907'de kadın emeğinin korunması hakkındaki yasa, Nisan 1910'da işçi ve köylü emeklileri hakkındaki yasa çıkar. 1 Mayıs mülk sahiplerini korkutsa da, işçilerin mücadelesi şaşkınlık yaratsa da, tıpkı İtalya ve Almanya'da olduğu gibi,

129. M. Rebérioux, *La République radicale*, 1898-1914, Paris, Seuil, 1975, s. 88-89.
130. A.g.y., s. 92-93.

Fransız kapitalizminin dinamizmi toplumsal talepleri karşılamaya ve aşmaya izin veren kaynağı bulur.[131] Sendikalarda örgütlenen proletaryanın Clemenceau pratikten kopuşu genel bir isyanı beslemeye yetmez. 1 Mayıs 1906 bile, ne işçi sınıfının bütününü ne de bütün CGT'yi seferber edebilmiştir.

Böylece, Fransa'ya özgü olmaktan uzak bir durum, tüm muğlâklığıyla ortaya çıkar. İtalyan işçi sınıfı, Fransa'yı sarsan grev hareketlerinden daha önemli ve daha derin grevler başlatır. Bir Rosa Luxemburg'un gözünde 1905 Rus devrimi, kökeni gereği genel bir grev sayılabilir. Fakat, paradoksal bir biçimde, hareketin sınırlarını belirleyen de bu coşku ve bu militancılıktır. Aslına bakılırsa, çok net bir biçimde zemin kazananlar, Almanya'nın, Fransa'nın ve İtalya'nın tamamı reformist olan sosyalist partileridir. Sorel, CGT tarafından başlatılan sosyal çalkantının SFIO'nun (Sosyal Demokrat Sosyalist Parti) ilerlemesini engellemeyeceğini ve son tahlilde Jaurès'nin partisine yararı dokunacağını bilir. Çoktandır ılımlıların bir zaferi olarak görülen Parti'nin kuruluşu ile 1914 Temmuz ayı arasında, üye sayısı 44.000'den 90.000'e çıkmıştır. SFIO, 1906'da 900.000, 1910'da 1 milyon ve 1914'te 1.400.000 oy alır; Temsilciler Meclisi'ne önce 52, sonra 76 ve ardından 101 temsilci gönderir. Sosyalist Parti, Midi Provence ve Languedoc'da nöbeti radikallerden devralmıştır. İşte bu yüzden ne bir kitle partisi ne bir işçi partisi hatta ne de devrimci bir parti olan ancak iki normal yasama süresi içinde büyük bir parlamenter oluşum ve büyük bir seçmen partisi şeklinde ortaya çıkan bir parti söz konusudur.[132] Durum İtalya'da da farklı değildir. SPD'ye (Alman Sosyal Demokrat Parti) gelince, bu dönemde herkesin bildiği gibi İmparatorluğun en önemli siyasi partisidir.

Tüm bunlar devrimcilerin bir yanıt bulmak zorunda oldukları koşullardı. Bir taraftan işçi militanlığının ve burjuva devleti ile girişilen kanlı çarpışmaların tazyiki söz konusuyken; bir taraftan da işçi sınıfının yaşam koşullarını derin bir şekilde etkileyen reformlar yoluyla devrimci ateşi hissedilir derecede düşüren rayına oturmuş bir ekonomik büyüme ortaya çıkıyordu. Bu durum Sorelci mitler teorisine gerçek anlamını verecektir: mitler teorisi, proletaryanın sınıf bilincinin gelişmesi amacını güder; mücadelesini beslemeye, sendikalar içinde örgütlenmiş bir işçi elitini iyice yapılandırmaya ve bu öncü cephe ile iktidardaki burjuvazi arasında derin bir psikolojik uçurum açmaya çalışır. Bu psikolojik uçu-

131. Yüzyıl başında Fransa'da ekonomik büyüme hakkında, Jean-Charles Âsselain, *Histoire économique de la France du XVIII siècle à nos jours*, C. I, *De l'Ancien Régime à la Première Guerre mondiale*, Paris, Seuil, 1984, s. 171.

132. T.-M. Mayeur, *La Vie politique sous la Troisième République*, 1870-1940, Paris, Seuil, 1984, s. 202-203.

rum, burjuva devleti ve onun temsilcileriyle her türlü işbirliğinin kesin bir reddiyle günden günde büyümelidir. Bu düşmanlık yekpare olmalı ve toplumsal reformların reddedilmesi ile kendini göstermelidir: Toplumsal kutuplaşma, bu iradi tutumla gerçekleşecek ve ekonomik büyüme yüzünden bir türlü gün yüzüne çıkamayan kapitalizmin kriz ortamı gerçek olacaktır.

Bu noktada mitler kuramının toplumsal işlevi açık bir biçimde ortaya çıkar. Kapitalizm, toplumu olgunluğunun en son aşamasına taşımadığı için, burjuva düzeni yakın bir gelecekte yıkılacakmış gibi görünmediğinden, maddi taleplere dayalı işçi şiddeti, proletaryayı yeni bir uygarlık yaratacak tarihsel bir güç seviyesine yükseltmediği için, proletaryanın –yalnızca sosyalist politikacıların değil– maddi çıkarlarını burjuvazi ile tesis etmeye hazırlandığı gün be gün ortaya çıktığı için, toplumsal ilişkilere yeni faktörleri dahil etmek gerekir: Topyekûn bir ahlaki başkaldırı, yaşam koşulları için mücadelenin yerini alacak; psikolojik yöntem, geleneksel mekanikçi tutumdan nöbeti devralacak ve irrasyonalizm, sosyalizmin klasik Marksist içeriğine vekalet edecektir. Kitlelerin muhakeme yoluyla hareket etmedikleri ortaya çıktığından, sosyalizm, eski Guesdist geleneğin gerektirdiği gibi, "karın tokluğu partisi" olarak kalmakta inat ettiğinden, kapitalizm çökmediği ve toplumsal kutuplaşma kendini göstermediğinden, yeni toplumsal koşullara uygun yeni tip bir isyan sürecini suni olarak başlatmak gerekir. Marksizmin anti-materyalist revizyonunun merkezinde yer alan mitler kuramının işlevi budur.

2. RASYONALİZM KARŞITLIĞI VE AKTİVİZM: TOPLUMSAL MİTLER

Aslında Sorel, 1899'un sonunda kaleme alınan *Préface pour Colajanni*'den başlayarak Marksizmin mitsel bir yorumuna açılan yeni perspektiflerin farkındadır. Bu, onun en ateşli sosyal demokrat evresinde, sosyalizmi modern demokrasinin bir unsuru olarak tasarlarmış gibi görünmesine rağmen, daha sonraları yeni bir tür devrimci ideolojiyi besleyecek olan yeni bir tür Marksizm revizyonunun entelektüel temellerini attığı anlamına gelir.

Marksizmin sembolik ve mitsel işlevi üzerine Sorelci düşünme tarzının çıkış noktası sınıf kavramıdır. Mükemmel sınıf olmadığından ve mantıksal yapılar ile olguları sık sık birbirine karıştırdığı vaki olan Marx'ın bunu her zaman hesaba katmadığını göz önüne alırsak, "Marksist sınıf kuramı bir soyutlama teşkil eder".[133] Buradan Marx'ın sınıf ku-

133. G. Sorel, "Colajanni İçin Önsöz", *Matériaux...*, a.g.y., s. 184.

ramının entelektüel bir inşa ya da metodolojik bir zorunluluğun sonucu ortaya çıkmış olduğu anlaşılır. Aslına bakılırsa, her şeyden önce Marksizmin bir karakteristiği olarak baktığımız "toplumun dikotomik ayrılması", "sahip olmayanların sahip olanlara' itirazı, gerçekte yoktur.[134] Kuşkusuz "orta sınıfların ortadan kalkmadığı" ve toplumsal ağırlıklarının azalmadığı ortadadır, üstelik yine sınıf kavramı küçük burjuvaziyi anlamak için de uygun değildir.[135] Sorel için, orta sınıflar, merkezinde büyük bir hareketliliğin vuku bulduğu kural dışı bir bütünü oluşturur. Sosyalizm açısından "toplumsal yapının bu aşırı karmaşıklığı"[136], sosyolojik analiz alanında durduğumuz ve sosyolojinin ağırlığını kabul ettiğimiz ölçüde aşılmaz bir engel teşkil eder; şu meşhur "dikotomik ayrılmaya' toplumsal bir gerçekliğin ifadesi olarak değil, bir yöntem zorunluluğu olarak bakıldığında bundan büsbütün başka bir şey anlaşılır. Marx "sınıf mücadelesi doktrininin belirsizliğinden" tek başına sorumludur; bizzat Marx'ın kendisi, "kendi düşüncesinde tam olarak bilimsel olanı, tam olarak eğitici olandan ayırmakta epey zorluk çekmiştir". Sorel için, Marksist sınıf mücadelesi kuramının değeri, "bize bir fikri özümsetmeye çalışan sanatsal bir imgenin değeriyle"[137] karşılaştırılabilir. Tam da bu yüzdendir ki sosyalist militanlar eğer bunu kitlelere anlatmak niyetindeyseler, "*devrimci fikri*" kavramak durumundadırlar. Sorel'in söylemek istediği şey, aslında "dikotomik ayrılmanın' toplumsal çatışmaları kuramsal bir çerçeveye yerleştirebilecek bir "soyutlama' olduğu, tamamen tutarlı bir tarih vizyonu gereği, toplumsal çatışmaları örgütlemeye izin vermesi bakımından seferber edici ideolojik bir değer içerdiğidir.[138]

Bu perspektiften bakıldığında "bilim yapmak ayrı, bilinç oluşturmak ayrı bir şeydir". Sorel, Marx'ın usta eserinin gerçek yansıması olarak düşündüğü, *Kapital*'in sondan bir önceki bölümünü inceler.[139] Onun için, Marx'ta gelecek anlayışına egemen olan –ve 1867'nin ekonomik gerçeklikleriyle pek de denk düşmeyen– bütün hipotezler harfi harfine kabul edildikleri sürece çok zayıf bir ilgi görürler. Buna karşın, "bu *apokaliptik metni*... bilinç oluşturmak adına inşa edilmiş düşüncenin bir ürünü, bir imaj olarak yorumlamak zahmetine katlanılırsa... Marx'ın, proletaryanın sosyalist eylem kurallarını dayandırmayı düşündüğü ilkeler iyice *ortaya çıkar*".[140] Kendi tanıklığına bakılırsa, bu metin onun düşüncesinde

134. A.g.y., s. 185.
135. A.g.y., s. 185-186.
136. A.g.y., s. 188.
137. A.g.y., s. 188-189.
138. A.g.y., s. 188.
139. A.g.y., s. 188-189.
140. A.g.y., s. 189.

önemli bir yer işgal eder: "Sanırım, *Réflexions sur la violence*'da geliştirdiğim mitler doktrinini ilk defa burada saptadım."[141]

Aslında Sorel'in, kendi kafasında, Marksizmi tamamlayacak olan sürece girmesi bu andan başlayarak olmuştur. Bu süreç, İtalyan sosyalizminin liderlerinden biri olan Enrico Ferri'ye cephe aldığı *Introduction à l'économie moderne*'le birlikte gelişir. Sorel, Ferri'yi, "bilimin egemen gücüne inanan ve sosyalizmi sıvıların denge yasalarını ispatlar gibi ispatlayacağını iddia eden şu zekâ özürlü"[142] insanlardan biri gibi görmektedir... Bu noktada, yerine, yalnızca pratik yararlılığı açısından kendini aklayan, pragmatik ve görelilikçi bir sosyoloji koyarak pozitivist[143] sosyolojiye saldırır.[144]

Bu yeni sosyolojiyi, Bergsoncu felsefenin geleneksel felsefeye yönelttiği eleştirilere dayandırmak niyetindedir. "Gerçekliğe, hareketli olana ve sürekliye ulaşmak için, geometri örnek alınarak inşa edilen eski Yunan yöntemini terk etme vaktinin gelip gelmediğini" soran *L'Évolution créatrice*'in yazarına dayanarak, "kavramlar yoluyla bilginin toplumsal olgulara olabildiğince kötü uyarlanmış olduğunu"[145] ilan eder. Bir adım daha atar ve bu kez Vico'dan, "bir Marksist için en önemli otoritelerden biri" olarak gördüğü şu "büyük Napoliten"den yardım diler: Tarihte, [...] düşüncenin, şeyleri kuramsal olarak anlamayı başarmasından önce şeyleri duyumsayan ve şiirsel bir biçimde ifade eden kaba bir sağduyu vardır.[146] Sonuç olarak bu sağduyu, reel toplumsal hareketin bir sezgisi olacak, seyrini tamamlamadan ve gidimli düşünce bunun merhalelerini tasarlamadan önce sezilmesine olanak tanıyacaktır.[147]

O halde Sorel'e göre, sosyalizmin güncel zorlukları, bilimsel yöntemle değil, "bir toplumsal mitler teorisine"[148] başvurarak aşılır. Ona göre mitler, insan düşüncesinde oldukça önemli bir rol oynamışlar ancak felsefe tarihi bunlardan çok açık bir fikir üretmeyi henüz başaramamıştır. Sorel bu bağlamda, daha önce *Le procès de Socrate*'da[149] üstünde

141. A.g.y., 1914'te eklenmiş, 2. not.
142. G. Sorel, *Introduction à l'économie moderne*, a.g.y., s. 386.
143. A.g.y.
144. A.g.y., s. 384. Ayrıca, P. Kahn, "Sorel'de Mit ve Toplumsal Gerçeklik", *Cahiers internationaux de Sociologie*, C. XI, 1951, s. 133.
145. G. Sorel, *Introduction à l'économie moderne*, a.g.y., s. 386-387.
146. A.g.y., s. 390.
147. P. Kahn, "Sorel'de Mit ve Toplumsal Gerçeklik", a.g.y., s. 134.
148. G. Sorel, *Introduction à l'économie moderne*, a.g.y., s. 394. Bu eserin 2. Basım'ında, burada kullanılanda, Sorel bir dipnot ekler: "*Réflexions sur la violence*'da mitler kuramı daha sağlam bir biçim almıştır."
149. A.g.y.

durduğu, Platoncu mitlere[150] çok karakteristik bir biçimde göndermede bulunur. Mit, işlevi, fikirler arasındaki ilişkileri, bunların imgesi olmaya yönelen olgular arasındaki ilişkilere çevirmek olan bir semboldür; sembol, öyküsel ve dramatik biçime büründükçe ve bunun sonucu olarak bir eylem ve kişilik içerdikçe mit söz konusu olacaktır, der Paul Kahn.[151]

Sorel kendi mitler kuramına benzer bir işlev atfeder. Fakat kuram henüz yalnızca bir eskizden ibarettir; 1905'te tamamlamaya çalışsa da ancak 1906'nın ilk yarısında *Le Mouvement socialiste*'de yayımlayacağı *Réflexions*'da tam olarak geliştirilmiş olacaktır. Böylelikle Marksizme tamamen yeni bir anlam vermeye girişir. Sorel, "Marx'ın düşüncesinin temeline" dalmış olduğunu düşünür; ("her türlü felsefi düşünceye oldukça yabancı") Kautsky başta olmak üzere, "resmi Marksistlerin" kuşkulanmadığı "doktrinin gizli mekanizmasını" keşfetmiş olduğuna inanır.[152] Bu aşamada, garip bir biçimde, Belçika sosyalizminin yükselen yıldızı ve demokratik revizyonizmin en tanınmış sözcülerinden biri olan Émile Vandervelde'e savaş açar. *Réflexions*'un yazarı, demokratik sosyalizmin yüzyılın başında kadük olarak baktığı klasik Marksizmin kimi "dogma"larını Vandervelde'e karşı savunacaktır. İster doğrudan doğruya Bernstein'dan esinlenmiş, ister basit bir biçimde ekonomik ve sosyal gerçeklikten sonuçlar çıkarmış olsun, Vandervelde, Marxçı düşüncenin üç temel unsuruna –artan sefalet yasasıyla bir tutulan emek değer yasasına, kapitalist tekelleşme yasasına ve ekonomik ve politik iktidar arasındaki bağlantı yasasına– aşılmış olarak bakar.[153] Öteki sosyalist kuramcılar Marx'a ait mirasın çok daha önemli bir parçasını reddederler. Nasıl olur da Sorel gibi bir revizyonist *Introduction à l'économie moderne* öncesi sosyo-ekonomik çalışmalarında bile bizzat kendisinin saldırdığı Marksizmin bu taraflarını hararetle savunur?

Bu sorunun yanıtı, mitler kuramının onun düşüncesinde bundan böyle işgal ettiği yerde yatar. Sorel giderek, mitin ve onun toplumsal faaliyetin motoru olarak oynayacağı önemli rolün farkına varır. Onun için mesele, Marx'ın kapitalizm analizinin bilimsel olarak doğru olup olmadığı, yalnızca belli bir dönemin ekonomik hakikatlerini ifade edip etmediği ya da evrensel bir açıklama unsuru sağlayıp sağlamadığı gibi, sosyal demokrat Ferri, Turati ya da Jaurès kadar, ortodoks Marksist Kautsky ya da Antonio Labriola hareketi takipçilerinin de kendilerini

150. G. Sorel, *Le Procès de Socrate, Examen critique des thèses socratiques*, Paris, Alcan, 1889, s. 344-355.
151. P. Kahn, "Sorel'de Mit ve Toplumsal Gerçeklik", a.g.y., s. 133.
152. G. Sorel, *Introduction à l'économie moderne*, a.g.y., s. 389.
153. A.g.y., s. 394.

tükettikleri sorular değildir. Bu tartışmaların işin özüne, yani proletaryanın devrimci eylemine tamamen yabancı olduğunu anladığı için, Marksizmin metamorfozunu gerçekleştirmeye girişir. Bu metamorfoz, mesela "Sanatın Toplumsal Değeri"[154] başlıklı makalesinde ifade ettiği gibi, ancak eski "rasyonalist önyargılarından" kurtulduğu zaman tam olarak mümkün olacaktır. 1901 tarihli bu makaledeki rasyonalist estetik ve gizli sanat eleştirisi anlayışı birkaç yıl sonra dikkate bile alınmayacaktır. Burjuvaziye karşı sürekli mücadele, Marksizmin anti-rasyonalist bir revizyonunu gerektirir. *Réflexions sur la violence*'da ve *La Décomposition du marxisme*'de gelişip serpilmeden önce, bu yaklaşımın bir eskizi *Introduction àl'économie moderne*'de verilmiştir.

Aslında Sorel, Avrupa sosyalistlerinin büyük çoğunluğu tarafından –kapitalizmin evrimi sayesinde alınan dönemeç nedeniyle– bilimsel değerlerini yitirmiş olarak kabul edilen bu meşhur "dogmalar"ı terk etmeyi reddediyorsa, bunun nedeni, bir doktrinin hakikati ile mücadele aracı olarak kullanılır olma değeri arasında hiçbir ilişkinin olmadığını anlamasıdır. Sorel'de Marksist düşüncenin en tartışılır unsurları –ona göre "yaşam ve sosyalizmin ilerlemesi için önemli olan kimi şeylerdir" bunlar– birdenbire önem kazanıyorsa, sadece ve sadece apokaliptik karakterleri yüzündendir.[155] "Marx muhtemelen felaket kavramını, sınıf mücadelesini ve toplumsal devrimi çok açık bir biçimde aydınlatan bir mit gibi ortaya koymuştu." Önemli olan, "*tartışmalı kuramların* modern devrimci eylemden zorunlu olarak ortaya çıkması"[156] olgusudur ve "sosyalizmin bilgelerinin artık kabul etmek istemediği ve militanların "her çeşit tartışmadan uzak aksiyomlar" olarak baktığı bu kuramları, "mitler şeklinde ele almak"[157] yerinde olacaktır. Sorel bu bağlamda, "Marx'ın, devrimci harekete ilişkin açıklamalarında eski hikâyelere ilişkin yaklaşımlarına göre daha mutlu olduğu"[158] gerçeğinde ısrar eder. Dolayısıyla Marksizm her şeyden önce devrimci bir eylem felsefesidir. Aynı zamanda Sorel, "birkaç yıl önce sosyalistlere, devrimin bir ihtimal varacağı *sonla* değil, *hareketle* ilgilenmelerini salık veren"[159] Bernstein'ı da anar. Fakat "kendi kendime, mitleri kullanmadan, prensiplerden eyleme geçmenin akıllıca bir tarafının olup olmadığını soruyorum" diye tamamlar.[160] Mitler kuramı böylelikle Sorelci düşüncenin

154. G. Sorel, "Sanatın Toplumsal Değeri", *Revue de métaphysique et de morale*, C. 9, 1901, s. 275.
155. G. Sorel, *Introduction à l'économie moderne*, a.g.y., s. 395-396.
156. A.g.y., s. 396.
157. A.g.y.
158. A.g.y., s. 390.
159. A.g.y.
160. A.g.y., s. 394.

gerçek dayanağı ve "yeni ekol" tarafından ortaya atılan Marksizm revizyonunun ana ekseni olur. "Sosyalizmin dünyayı değiştireceğini"[161] umut eden insanlar tarafından girişilen Marksizmin Sorelci revizyonu, yüzyıl başında gümbürdeyen işçi başkaldırısına kuramsal zemin görevi görmek ve bütün bir uygarlığı çöküntüden kurtarmak için icat edilmiş olur.

Le Procès de Socrate'a hakim olan Platoncu şemada, Sorel'in mitler kuramı, *Introduction à l'économie moderne*'de eskiz halinde bulunan ve *Réflexions sur la violence*'da tam olarak geliştirilen Bergsoncu şemanın yerini alır. Sorel, miti gerçek bir çalışma aracı, eylemin bir motoru olarak kullanacak ve ona mutlak bir değer atfedecektir. Miti düşüncenin alanından alarak duygulanım ve eylem alanına yerleştirir. Bu yüzden Sorelci mitler kuramı oldukça karakteristik iki boyut içerir: Bir taraftan yeni bir düşünce biçimidir, bir taraftan yeni bir politik eylem biçimine açılmayı ister; mitsel düşünce, düşünen ve çıkarımda bulunan düşüncenin karşısındadır. Rasyonalist zihniyetin karşısında duran dini bir zihniyettir. Bu düşünce dolaysız bir işlev barındırır: kitleleri harekete geçirmek ve dünyayı değiştirmek. Sorelci mit, eyleme eşsiz bir çağrı ve teşvik gücü taşımaktadır, tükenmek bilmez bir yenilenme, ahlakçılık ve kahramanlık kaynağı şeklinde kendini gösterir.[162] Mit, düşünce ve eylem demektir, efsanelerin yaratıcısıdır, bireye tarihi yaşamaktansa bu efsaneyi yaşaması imkânını tanır, hiçbir şeyin yıkamayacağı bir imanla donanmış olan berbat bir şimdinin ötesine geçmesini sağlar. İşte bu yüzden, Sorel'de mit ve rasyonalite karşı karşıya gelir. Bu zıtlık sayesinde mit, toplumsal bir güç oluşturur: Kitleleri harekete geçirerek yüzyıl başında ekonomik ve toplumsal gerçekliğin ortaya çıkardığı engelleri aşmaya izin verir.

Marksizmin Sorelci revizyonunun kaynakları bunlardır. Bu tutum, gerçeklik karşısında boyun eğmeyi reddeder, Marksizmin entelektüel içeriğini oluşturan şeyi terk etme pahasına da olsa, onun devrimci icaplarına bağlı kalmak ister. Böylelikle Sorel, Marksizmin bütün farklılıklarının karşısına gerçek bir asi gibi dikilir. Mitler kuramı, proletaryaya tarihsel işlevini üstlenme izni verdiği gibi, maddi dünyanın engellerini aşma izni de verir. Bu irrasyonel unsurun –mitin– kullanımı sayesin-

161. G. Sorel, "Mes Raisons du syndicalisme", *Matériaux...*, a.g.y., s. 285.

162. P. Kahn, a.g.y., s. 151. Paul Kahn, Sorelci mitler kuramının bir belirsizliğe dayandığını düşünür: mit ile mistisizm arasındaki karışıklık. Ayrıca s. 153. Aynı şekilde S.P.Rouanet'nin olağanüstü makalesi, "Irrationalism and Myth in Georges Sorel" de yoklanabilir. *Review of Politics*, C. 26, 1964, s. 45-69. Bu konuya ayrılan çalışmaların son tarihi Michael Tager'in makalesidir, "Myth and Politics in the Works of Sorel and Barthes", *Journal of the History of Ideas*, Ekim-Aralık 1986, s. 625-639.

de toplumsal kutuplaşma tamamlanmış olur. Kapitalist mekanizmanın üretemediği sınıf mücadelesi, artık tarihsel bir güç olacaktır. Sorel'in analiz ettiği ve aşırı derecede karmaşık bulduğu toplumsal gerçeklik, bir anda parlak bir basitliğe bürünür. İnsani güdülenmelere dair büyük soru da aynı şekilde birden basitleştirilmiştir. Mit bu nedenle, olağanüstü bir etkinlik aracı olarak ortaya çıkar ve her türlü başarısızlık tehlikesine karşı tamamen bağışıklık kazanma kolaylığı sunar. Sonuç olarak, klasik rasyonel analize boyun eğmeyecek, bu da ona görece sonsuz bir müdahale kapasitesi verecektir.

Sorelci mitler, "imge sistemleri", yani "büyük toplumsal eylemlere katılan insanlara", "gelecekteki eylemlerini, davalarının zaferini garanti eden mücadele imgeleri şeklinde" tasarlamalarını mümkün kılan tertiplerdir.[163] Sorel, "dikkat çekici önemli mitler" olarak, "primitif Hristiyanlık, Reform ve Fransız Devrimi yoluyla inşa edilenleri" zikreder; aynı biçimde "sendikacıların genel grevi ve Marx'ın apokaliptik devrimi de mittir".[164] Sorel, Marksizmin bu irrasyonalist yorumunun öneminin tam olarak farkındadır: "Mit terimini kullanarak değerli bir buluş yaptığımı sanıyordum; çünkü bu şekilde, genel grevi önemsiz bir eleştiriye indirgeyen ve onun pratik olabilirliğine itiraz eden insanlarla her türlü tartışmayı reddediyordum."[165] "Mitler kuramı"nın bu potansiyeli, yalnızca "her türlü entelektüalist felsefenin denetimini" görmezden gelmeye olanak tanıması olgusunda değil, aynı zamanda tarihsel olguları, psikolojik refleksleri, "entelektüalist felsefenin açıklayamayacağı"[166] davranış biçimlerini anlaşılır kılması olgusunda da yatar. Zira "entelektüalist felsefe", yani geleneksel felsefe, Napolyon'un askerinin yaptığı fedakârlığı, Roma'ya has erdemi ya da Greklerin zafer aşkını aydınlatmak zorunda kaldıkça, kifayetsizliği ortaya çıkar. "Militan Kilise Mitiyle" karşı karşıya gelen rasyonalizm ne yapabilir? Sorel, "entelektüalist felsefenin, büyük tarihsel hareketlerin açıklanmasında yetersiz kaldığı"[167] sonucuna ulaşır.

Sorel mitlerin içeriğini incelemez, hatta hiçbir yerde mit sözcüğünün tanımını yapmaz. Onların toplumsal işlevleri üstüne yoğunlaşır; Sorel'in mitleri "toplumsal mitler"dir, bunları "şimdi üzerindeki etki araçları şeklinde" düşünmek gerekir:[168]

163. G. Sorel, *Réflexions sur la violence*, a.g.y., s. 32-33.
164. A.g.y., s. 32.
165. A.g.y., s. 34.
166. A.g.y., s. 35-36.
167. A.g.y., s. 35-38.
168. A.g.y., s. 177 ve s. 180.

"Göstermek istediğim, böylesi imge sistemlerini herhangi bir şeyi unsurlarına ayırır gibi analiz etmeye kalkışmak gerekmediği, bunları tarihsel güçler şeklinde, bütün olarak ele almak gerektiği ve bilhassa, gerçekleşmiş olayları, eylemden önce kabul edilmiş olan temsillerle karşılaştırmaktan sakınmak gerektiğidir."[169]

Sorelci "toplumsal mit", "kitleler kendinden geçtiği zaman"[170] gerçek boyutları kestirelemeyen "bir tablo"ya dönüşür; "bir tarihsel açıklamalar planına uygulanabilen kısımlar halinde ayrıştırılamaz durumdadır"[171] ve uygulanması, onu "her çeşit çürütmeden uzak"[172] tutma avantajı sağlar. Sorel pek çok kez bu düşünce üstünde durur:

"Mitlerin gelecekteki tarih planında fiili olarak ortaya çıkacak ayrıntılar içerdiğini bilmek çok az önem taşır: Bunlar astrolojik almanaklar değildir; içerdikleri şeyin hiç gerçekleşmediği bile vakidir, ilk Hıristiyanlarca beklenen felaketin gerçekleşmemesi gibi."[173]

Oldukça önemli bir metinde, kendi tasarladığı insan davranışının yeni anlayışı karşısında rasyonel analizin acizliği meselesine yeniden döner ve düşüncesini şöyle açıklar:

"Mitleri, şimdi üzerindeki etki araçları şeklinde değerlendirmek gerekir; onları maddi olarak tarihin akışına uyarlama biçimine dair her tartışma, anlamdan yoksundur. *Tek başına önemli olan mitin bütünüdür*; onun parçaları, yapı içindeki mevcut fikre katkısı sayesinde yarar sunar. Bu yüzden, sosyal savaş esnasında vuku bulan talihsizlikler ve proletaryaya zafer getiren kesin çatışmalar üzerinde kafa yormak yarar sağlamaz; devrimciler hayali bir genel grev tablosu çizerek bütünüyle yanılıyor olsalar dahi, bu tablo, devrime hazırlık sırasında ilk elden bir kuvvet unsuru olabilecektir; elbette eğer sosyalizmin bütün özlemlerini mükemmel bir biçimde anlar ve eğer devrimci düşüncelerin tümüne, diğer düşünce biçimlerinin onlara sağlayamayacağı bir kesinlik ve bir biçim verebilirse.
Genel grev düşüncesinin erimini değerlendirmek için, politikacılar, sosyologlar ya da uygulamalı bilim yaptıkları iddiasında olan insanlar arasında geçerli olan tartışma yöntemlerini terk etmek gerekir. Çürütebileceklerini sandıkları tezin değerini hiçbir biçimde düşürmeden, göstermeye çalıştıkları ne varsa hasımlara bırakılabilir; genel grevin kısmi bir gerçeklik ya da

169. A.g.y., s. 32-33.
170. A.g.y., s. 44.
171. A.g.y., s. 47.
172. A.g.y., s. 49.
173. A.g.y., s. 179. Sorel aşağıdaki dipnotu ekler:
"Yok olan bu toplumsal mitin, Katolik yaşamda önemli bir rolü olan bir özverinin yerine nasıl geçtiğini göstermeyi denedim; toplumsaldan bireye bu evrim bana bir dinde tamamen doğal geliyor" (*Le Système historique de Renan*, s. 374-382).

yalnızca halkın imgeleminin bir ürünü olması önemli değildir. Bütün mesele, genel grevin, sosyalist doktrinin devrimci proletaryadan beklediği her şeyi tam olarak içerip içermediğini bilmektir."[174]

"Her türden ütopik karışımlı saf mitler" nadiren varken, "günümüz devrimci mitleri neredeyse saftır; kesin bir mücadeleye hazırlanan kitlelerin faaliyetini, duygularını ve düşüncelerini anlamaya izin verirler"[175]. Genel grev şu mit biçimine aittir: "Genel greve önemini veren' onun "motor gücüdür". Genel grev düşüncesi bize aynı zamanda, "kitleler tarafından kabul edilen mitler olmadığı müddetçe, hiçbir devrimci harekete neden olmaksızın, sonsuza dek devrimlerden bahsedilebileceğini"[176] de gösterir. Fakat "mutlak bir devrim içeren genel grev mitine girdiğimiz" andan itibaren her şey kolay, açık ve iyi tanımlanmış olur. Öncelikli olarak, sosyalizm, ona proletaryanın *devrimci eğitim* işlevini de atfeden Marx için gerçek anlamını bulur;[177] "bütünüyle söze dökülebilen bir doktrin" olmaktan çıkar ve kolaylıkla bir orta yola, yani demokratik sosyalizme doğru yönlendirilebilir.[178] "Genel grev mitinin yaygınlaşması ve beyinlere sağlam bir biçimde yerleşmesiyle"[179] yeni, genç ve dayanıklı bir güç, "her seviyeden tutkuyu sömüren, kimi maskaraları eğlendiren ve ahlaksızların hayran kaldığı bu yaygaracı, geveze ve sahtekâr sosyalizmin karşısına dikilir".[180]

Sorel'in beslendiği büyük tutku, yukarıda da gördüğümüz üzere, "bahtsız öğrencilerin uzun zaman" yaptıkları gibi Marx'ın metinlerini "yorumlamak yerine", "doktrinini tamamlamakta"[181] ısrar eder. Bu amaçla Bergson'a başvurur: "Bergson felsefesine borçlu olduğumuz bilgileri kullanarak', "bu mitler kuramını derinleştirmek"[182] isteyecek ve bu kuramları kendi Marksizm revizyonunun ekseni haline getirecektir.

---

174. A.g.y., s. 180-181, krş. s. 185:
"Şimdi daha uzağa gitmemiz ve genel grevin yansıttığı tablonun gerçekten eksiksiz olup olmadığını, yani modern sosyalizm tarafından kabul edilen bütün mücadele unsurlarını içerip içermediğini kendimize sormamız gerekir. Ama öncelikli olarak, meseleyi açıklığa kavuşturmak gerekir, bu, bu yapının doğası hakkında daha yukarıda verilen açıklamalardan yola çıkarak kolay olacaktır. Genel grevin bölünmemiş bir bütün olarak kabul edilmek zorunda olduğunu gördük; bu nedenle, ayrıntılı hiçbir uygulama sosyalizm anlayışına fayda sağlamaz; bu bütünü parçalara ayırmayı denediğimiz zaman, bu anlayıştan bir şeyler kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olduğumuzu da eklemek gerekir. Marksizmin temel tezleri ile genel grev tablosunun yansıttığı bütünün farklı yüzleri arasında temel bir benzerlik olduğunu göstermeye çalışacağız."
175. A.g.y., s. 45-46.
176. A.g.y., s. 45.
177. A.g.y., s. 48.
178. A.g.y., s. 39.
179. A.g.y., s. 48.
180. A.g.y., s. 172.
181. A.g.y., s. 48.
182. A.g.y., s. 40.

Sorel, *Données immédiates de la conscience*'ın yazarından, "özgürce hareket etmenin, kendine sahip olmayı gerektirdiğini, saf sürede yerini almak olduğunu" öğrenmiştir. Oysa "bu özgürlükten, bizi sarmalayan tarihsel çerçeveleri kırmak amacıyla, kendi içimizde yeni bir insan yaratma çabası gösterdiğimiz zaman faydalanırız.[183] Tam da bu noktada, Sorelci yöntemin anlaşılması için gerekli olan bir fikir karşımıza çıkar: Sendikalar içinde biçimlenmiş birey, tıpkı ilk Hıristiyanlar, Roma lejyonerleri, devrimci savaşların askerleri ya da Mazzini'nin öğrencileri gibi, kahramanca değerlerden beslenen bir üretici ve savaşçıdır; Napolyon'un askerleri gibi, fedakârlık ve özveri dolu, kendini kurban etmeye hazır, zafere susamış bir mücadelecidir. Mitlerle taşınan bu insanlar, somut ve ivedi sonuçlar beklemez, faydadan nefret eder, ulu ve yüce olanın açlığı içindedirler. Tarihe tek başlarına hakim olacaklardır.

Sorel, Bergson'dan, "hareketin, duygusal yaşamın özü olduğunu" öğrenir; o halde "yaratıcı bilinçten hareket açısından bahsetmek yerinde olur".[184] "Harekete geçtiğimiz zaman, şimdiden önce yer alan, bize bağlı olan eylemlerden oluşmuş, tamamen yapay bir dünya yaratmış oluruz. Böylelikle özgürlüğümüz adamakıllı anlaşılmış olur."[185] Sorel'in çıkardığı işlevsel sonuç, "yapay dünyaların genel olarak herhangi bir iz bırakmadan zihnimizden uzaklaştığı; fakat kitleler coşkuya kapıldığında, toplumsal bir mit inşa eden bir tablonun hemen tanımlanabileceğidir".[186]

Marx'ı doğru düzgün tamamlamak ve düzeltmek için Bergson'un öğrettikleri tam zamanında yetişir ve Marksizmin rasyonalist içeriğinin yerine "devrimci mitler"in geçmesini sağlar. Artık ekonominin ya da sosyolojinin, tarihsel ya da politik analizin yasaları söz konusu değildir: Mitler "şeylerin tanımları değil, irade ifadeleri[187] ve imge bütünleridir; her çeşit analiz düşünülmeden önce, sosyalizmin modern topluma karşı giriştiği savaşın çeşitli tezahürleriyle ilgili olan duygular kütlesini *bir bütün olarak ya da yalnızca sezgiyle* hatırlatabilirler."[188] Genel grevi mit açısından tanımlamak için kısaltılmış olsa da, aynı formül daha ileride kelimesi kelimesine kullanılmıştır.[189] Sonuç olarak mit, "bir grubun inançlarına", ifadesini hareket dilinde bulan inançlara benzer"[190] ve "her

183. A.g.y., s. 42-43.
184. A.g.y., s. 43.
185. A.g.y.
186. A.g.y., s. 44.
187. A.g.y., s. 46.
188. A.g.y., s. 173.
189. A.g.y., s. 182: "İlgili bütün duyguları içgüdüsel olarak hatırlatabilecek bir imgeler tertibi..." ve krş. s. 177.
190. A.g.y., s. 47.

türlü yaşam koşulunda içgüdüler sayesinde zihinde" temsil edilir.[191] Bu yüzden, "dilin tam olarak açık bir biçimde veremediği bu sosyalizm sezgisine olanak tanıması mantıklıdır".[192] Sorel, bu şekilde tasarlanan "devrimci sosyalizm" ile din arasındaki analojinin farkındadır. Bilimin ve eleştirinin üstünde olduğunu iddia eden, hatta "ahlaki bir reforma" davet eden her şeyin dinle bir tutulduğunu bilir. Sorel burada yeniden "yeni psikoloji" adını verdiği şeyi devreye sokar: "Bergson bize, dinin derin bilincin bölgesini tek başına işgal etmediğini; devrimci mitlerin de orada dinle aynı sıfatla yer aldıklarını öğretmiştir"[193] der. Sorel, bu yöntemi iyi kullanarak, "olağanüstü bir yapıt yoluyla bireyin öğrenimini, hazırlığını hatta yeniden inşasını"[194] mümkün kıldığını umabilecektir.

Fakat Bergson felsefesi, yalnızca Marksizmi tamamlamaya değil, aynı zamanda Marksizmde öz olarak ne varsa yerini almaya gelir ve Marksizmin söz dağarını olduğu kadar devrimci amacını da koruyarak, içeriğini kökten bir biçimde değiştirmeye olanak sağlar. Sorel'in Bergson düşüncesinin erdemleri üzerinde, yani bu düşüncenin Marx'ın "sayısız ve kimi kez büyük" hatalarını ortaya koyduğu noktalar üzerinde uzun uzadıya durması bir tesadüf değildir.[195]

Marksizmi rasyonalist içeriğinden arındıran Bergsonculuk, Kautsky'den esinlenmiş, daha da kötüsü, reformist gevezeliğe yenilmiş, Ortodoksluğun prangası altındaki Marksizme bütün dinamizmini geri verir. Bergson'daki Kartezyen düşünce karşıtlığı ile beslenen Marksizm, Sorel için olmaktan asla vazgeçemeyeceği şeye dönüşür: kurulu düzeni yıkma eğilimindeki proleter hareketten esinlenen bir eylem ideolojisi. Sorel'in düşüncesinde devrimci sendikacılık, Bergson düşüncesinden kaynaklanan en eksiksiz uygulamayı temsil eder: "Bergson doktrinine göre, devrimci sendikacılar, bütün bir sosyalizmi genel grev dramı içine hapsederek, "toplam bilginin temsil ettiği bütün avantajlara sahip olan bir yöntemi analize uyguluyorlar."[196] Diğer taraftan, "Bergson düşüncesinde, hareket, bölünmemiş bir bütün olarak görülür; bu da bizi dosdoğru sosyalizmin apokaliptik anlayışına götürür".[197]

Bergson sayesinde, devrimci sendikacılık kendini "resmi" Marksizmden kurtarabilmiştir; Bergson'la birlikte olgular okuluna girmiş olup kaynaklara geri dönebiliriz.[198] Böylelikle elde edilen, der Sorel,

191. A.g.y., s. 177.
192. A.g.y., s. 182.
193. A.g.y., s. 49.
194. A.g.y.
195. A.g.y., s. 176-177.
196. A.g.y., s. 173.
197. A.g.y., s. 174. Sorelci irrasyonalizm hakkında, S. P. Rouanet'nin makalesi, a.g.y., s. 60.
198. A.g.y., s. 186.

"Bergson'un *entegral deneyim* adını verdiği şeydir".[199] Sorel'e göre, Bergsoncu spiritüalizmle birlikte, sosyal demokrat skolastiğin engellerinden, Marx'ın Almanya'da üretilen ağır ve kırılgan açıklamalarından kurtulmak ve "proleter düşüncenin çağdaş dönüşümlerini tam olarak" takip ederek, "Marksizmi mükemmelleştirmek[200]" mümkün olacaktır. Bergson, sosyalizme, "her şeyin bir matematik yasasıyla ilişkili olabileceğini" tasarlayan bu "boş ve yanlış bilimden" kendini kurtarma olanağı verir.[201] İşte, Sorel'in "küçük bilim" adını verdiği, karşısına felsefeyi koyduğu ve pozitivizm ile bir tuttuğu şey tam da budur.[202] Pozitivizm, felsefeyi öldürmekle tehdit ediyordu; fakat felsefe "hiç de ölü değildir ve Bergson sayesinde canlı bir şekilde uyanmıştır"; metafizik, "insana sözüm ona bilimsel çözümler verme yanılsamasını göstererek ve zihni *küçük bilimin tiksindiği* gizemli bölgeye doğru götürerek görevini devam ettirir".[203] Comte'la beraber Katolikliğin bir karikatürünü üretmeyi başaran Pozitivizm (*küçük bilim*), "evvelce Üniversite'de moda olan rasyonalizmle dalga geçen"[204] kültürlü çevrelere varıncaya topa tutulur. Bu bağlamda, Sorel, "belirsizliği Katolikliğe karşı bir itiraz olarak görenlere karşı duran" Pascal'ı hatırlatır. Brunetière'le beraber, zamanının insanlarının en Kartezyen karşıtı olarak tanımladığı Pascal'ın tarafında yer alır.[205]

Bir düşünceyi ya da sosyal bir olguyu büyük yapan aslında tam da onun gizemli ve karanlık tarafıdır. Bu gizemli taraf, "faydacı alana" yerleşmeye izin vermez, mesela "tamamen bir mit olduğunu bilerek" genel greve mutlak bir biçimde inanmaya olanak tanır".[206] Sosyalizmin belirsizliği,

> "proleter ruhun toplumsal çatışmalar sırasında tasarladığı ve adına genel grev dediğimiz büyük yapı yoluyla, proleter hareketin topyekûn, doğru ve göze çarpan bir biçimde kendini temsil etme kolaylığına hiçbir surette engel olmaz. Bu temsil biçiminin kusursuzluğunun, genel grevi bir çeşit tarihsel ayrıntı haline getirmek iddiası söz konusu olduğu anda yitip gidebileceğini asla unutmamak gerekir; *her parçasına sahip çıkmak ve kapitalizmden sosyalizme geçişi bir felaket olarak tasarlamak gerekir. Bu felaket sürecinin tanımını vermek mümkün değildir*".[207]

199. A.g.y., s. 187-188.
200. A.g.y., s. 188-189.
201. A.g.y., s. 206. Ayrıca, bilimin geleceği öngörmekle kalmayıp aynı zamanda evrensel mutluluğu yönetip inşa edeceği fikrine dayalı, "bilimin burjuva anlayışı" hakkında s. 204-205.
202. A.g.y., s. 208, s. 207.
203. A.g.y.,
204. A.g.y., s. 209.
205. A.g.y.
206. A.g.y., s. 220.
207. A.g.y., s. 217.

Sosyalizm, bu mitsel ve irrasyonel alanda gelişerek, "yaratılmasına şu *küçük bilimin* de epey katkıda bulunduğu"[208] "Marksizmin krizini" aşmayı başaracaktır. Sosyalizme "böylesi yüksek bir ahlaki değer ve böylesi büyük bir sadakat"[209] sağlayan şey genel grev mitinin "sınırsızlık karakter"idir. Bu belirsizlik özelliği gerçek devrimci hareketleri büyük yapan geleceğe mutlak bir inanç duyulmasını sağlar. Zira, bir hazırlık çalışmasına dönüşmesinden, genel grev mitinden beslenmesinden bu yana, "herhangi bir başarısızlık, sosyalizme karşı kanıt olarak gösterilemez".[210] Genel grev çerçevesi içinde ifade edildiğinden beri, sosyalizm, basit bir model, entelektüel bir çalışmanın ürünü, hatta bir soyutlama olmayı bırakmıştır.

Mit ile ütopya arasındaki büyük farklılık tam da burada yatmaktadır: Ütopya analiz edilebilen, tartışılabilen ve çürütülebilen entelektüel bir yapıdan başka bir şey değildir; "mevcut mitlerimiz insanları varolanı yıkma amaçlı bir savaşa hazırlamaya yönlendirirken"[211], ütopya, der Sorel, "zihinleri reformlara yönlendirir". Bu mitler aynı zamanda, "Marksizmin en kapsamlı alanını faydalı bir biçimde keşfetmeye"[212] imkân tanır. O halde mitsel, iradeci ve vitalist içeriği yararına hedonist ve materyalist özünden boşaltılmasının ardından, Marksizmden geriye kalan, onun devrimci araçsallığıdır. Kabuklaşmış ve güçsüz entelektüel bir aygıttan ibaret olan Marksizmden Sorel'in müdahelesi ile düzeltilmiş, tamamlanmış ve mükemmelleştirilmiş, baş edilemez bir seferber edici güç ortaya çıkar.

Grevler destanı böylelikle ideolojik zeminini bulur. Genel grev miti "zengin ve yüce bir sosyalist ideoloji[213]" yaratacaktır; ilk kez "Marksizmin temel ilkelerini"[214] tam olarak anlaşılır kılan bir mücadele ideolojisi doğmuştur. Aslında, rasyonalist içeriğinden arındırılmış ve Bergsonculuk tarafından dönüşüme uğratılmış bir Marksizme verilen bu yeni anlam, sınıf ve sınıf mücadelesi düşüncesine ilk işlevlerini vermeyi mümkün kılar. Grev, "temel olarak düşman iki grup halinde bölünmüş" bir toplumun "dikotomik olduğu tezini" somutlaştırır: onun sayesinde toplum, kendini "bir çarpışma alanında, iki kampa, yalnızca iki kampa ayrılmış"[215] bulur. Genel grev miti, grevlere tamamen yeni bir anlam kazandırır; onun sayesinde her özel çatışma bütünsel "bir sosyal savaş ola-

208. A.g.y., s. 217.
209. A.g.y., s. 217.
210. A.g.y., s. 50.
211. A.g.y., s. 46-47.
212. A.g.y., s. 189.
213. A.g.y., s. 329.
214. A.g.y., s. 189.
215. A.g.y., s. 189-191

yı" boyutuna erişir ve kendi içinde çok az önemli olsa da, her yerel grev "bir topyekûn felaket perspektifi taşır". Genel grev fikri "sosyalizmin her daim genç kalmasına" ve "bölünmenin asla yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmamasına"[216] neden olur.

Olağanüstü bir seferber edici mit olan genel grev miti, başka bir büyük avantajı daha taşır. Sorel, Le Bon'dan "kalabalıklar"ın aslında muhafazakâr olduğunu öğrenmişti. "Zamanımızın en orijinal fizikçilerinden biri"[217] olarak baktığı Le Bon'a büyük bir saygı duymaktaydı ve Le Bon'un eserini ilk selamlayanlardan biri olmuştu.[218] Sorel, psikolojik faktörün, işçi unsurunun burjuva düzenine entegrasyon sürecindeki önemini anlamıştı: "Kendine saygı, paradan daha fazla, isyandan burjuvaziye geçişin büyük motorudur." Fakat söz konusu olan yalnızca istisnai ya da az sayıda durum değildir: "İşçi kitlelerinin psikolojisi kapitalist düzene o kadar kolay uyarlanır ki, toplumsal barış burjuvazi tarafından hemen satın alınabilecektir."[219]

Proletaryanın burjuva düzenine entegrasyon sürecini kırmak, üreticileri entelektüellerin etkisinden kurtarmak, "sosyalist anlayışı kahramanlığa daha yaraşır hale getirmek", bütün bunlar genel grev fikrinin işlevleridir ve aynı şekilde bu fikir Marx'ın kişisel düşüncesini ifade eder.[220]

Reforma tabi tutulmuş ve kahramanca bir Marksizmin entelektüel, duygusal ve psikolojik motoru olan mitler kuramı, somut ifadesini proleter şiddette bulur. Orada naif metaforlar değil, engellenen bir durumu değiştirmeye yönelik, hazır politik çözümler söz konusudur. Mademki, proletaryanın "bizzat üretim yoluyla birleştirilip, örgütlenmediği"[221] ve karşısında, enerjik, "içtenlikli ve sadık bir biçimde gerici"[222] bir kapitalist sınıf bulamadığı şeklindeki Marksist öngörü gerçekleşmiyor" ve mademki, tek kelimeyle, devrim tek başına gerçekleşmiyor ve gerçekleşmeyecektir, başarısız determinist mekanizmanın yerine devrimci iradeyi getirmek gerekir. Mitler kuramı, böylelikle devrimin motoru, şiddet ise aracı olur. Mitler kuramının ve şiddetin kullanımı Marx'ı erişilebilir kılar: "Marx bize, proletaryanın bütün hazırlığının, yalnızca varolan

216. A.g.y., s. 193.
217. A.g.y., s.192.
218. Le Bon hakkında, Serge Moscovici'nin muhteşem eseri, *L'Age des foules*, Paris, Fayard, 1981, Cep Yay., Bruxelles, Bütün Eserleri, 1985. Bundan başka Robert A. Nye'ın çalışması da başvurulabilecektir, *The Origins of Crowd Psychology, Gustave Le Bon and the Crisis of Mass Democracy in the Third Republic*, Londra, Sage, 1975.
219. G. Sorel, Réflexions sur la violence, a.g.y., s. 192.
220. A.g.y., s. 192-193, s. 200 ve s. 202.
221. A.g.y., s. 195.
222. A.g.y., s. 273.

şeylerin düzenine karşı kararlı, giderek büyüyen ve tutkulu bir direncin örgütlenmesine bağlı olduğunu anlatmak ister."[223] Bu hazırlık "*doğrudan ve devrimci yöntemin*"[224] uygulanması ile gerçekleşir.

Fakat bu noktada Marx, ortaya çıkıveren bu yeni durumu öngörememiş, dövüşmekten imtina eden, gücünü hafifletmeye çalışan, ederi ne olursa olsun sosyal barışı satın alan bir burjuvazi tahayyül etmemişti. Dünyayı benzersiz bir süratle modernleştirme yoluna giden kapitalizmin toplumsal misyonunu tamamlayamayacağını ve birleşmiş, örgütlenmiş, kendi gücünün ve misyonunun bilincinde olan proletaryayı yaratamayacağını da tahmin edememişti. Modernleştirmenin teknolojik planda tam anlamıyla olağanüstü fakat toplumsal, ahlaki ve politik planda kesinlikle feci sonuçlar getireceğini öngörememişti. O ne burjuvazinin ne de proletaryanın çöküşünü bekliyordu. Sosyalist partilerin, evvelce misyonlarının bilincinde olan bu proleter partilerin, sınıf işbirliğinin araçlarına dönüşeceğini ve demokratik sosyalizmi üreteceklerini düşünememişti. Marx, proletaryayı ve onunla birlikte uygarlığı kurtarmak için, sınıf bilinci, mücadele iradesi, toplumsal kutuplaşma gibi şeyleri suni bir biçimde yaratmanın gerekli olacağını tasavvur edememişti. Uygarlığın çöküşe sürüklenmesini engellemek için, burjuvaziye iştahını, proletaryaya coşkusunu iade etmenin gerekli olduğu bir durumu aklına getirememişti. Resmi sendikal örgütün, "politikanın bir biçimine, bir başarıya ulaşma aracına" dönüşebileceği bir konjonktürü hayal edemediği gibi, "cumhuriyetçi hükümetin ve insan severlerin sosyal hukuku geliştirerek ve grevlerdeki işveren direncini ılımlaştırarak, sosyalizmi ortadan kaldırmayı kafaya koydukları bir durumu tasarlayamamıştı"[225]. Bu yüzden:

> "Marksist anlayışın öldüğüne inanmalı mıyız? Asla; zira proleter şiddet, toplumsal barış çatışmaları yatıştırdığını iddia ettiği anda sahneye çıkar; proleter şiddet işverenleri üretici rolüne hapseder ve demokratik bir bataklığa batmış göründükleri ölçüde sınıfların yapısını yenilemeye yönelir."[226]

Zira "burjuvazi ne denli ateşli bir biçimde kapitalist olursa, proletarya da o kadar savaş ruhu ile dolu ve devrimci güce inanç içinde olacak, hareket teminat altına alınacaktır".[227] Sınıfların bu bölünmesi,

223. A.g.y., s. 196.
224. A.g.y., s. 95.
225. A.g.y., s. 82. Ayrıca Waldeck-Rousseau'nun "Sendikaları Siyasi-Ceza Kurumlarına Dönüştürme Projesi Hakkında", s. 94-95, s. 300, s. 308 ve s. 312.
226. A.g.y., s. 119-120.
227. A.g.y., s. 114.

"bütün bir sosyalizmin temeli"[228] olduğundan, "felakete sürükleyen bir devrim kavramına"[229] ve sonuçta "sosyalizmin tarihsel görevini yerini getirmesine"[230] olanak tanıyacaktır.

Sorel, *Réflexions*'un önemli bir pasajında, şiddetin tarihsel rolünü şöyle özetler:

> "Bu şiddet, kapitalizmi bir tek kendi maddi rolüyle meşgul olmaya zorlar ve vaktiyle taşıdığı savaşçı nitelikleri ona geri verme eğilimindedir. Büyüyen ve güçlü bir biçimde örgütlenen bir işçi sınıfı, kapitalist sınıfı, endüstriyel mücadele içinde ihtiraslı kalmaya zorlayabilir; fethe ve zenginliğe susamış bir burjuvazinin karşısına, birleşmiş ve devrimci bir proletarya dikilirse kapitalist toplum kendi tarihsel kusursuzluğuna erişecektir.
> Proleter şiddet böylelikle Marksizmin önemli bir unsuruna dönüşür. Eğer bu şiddet doğru düzgün sürdürülürse, artık işçi sınıfının efendisi ve düzenin bekçisi geçinemeyecek olan parlamenter sosyalizmi de ortadan kaldırabileceğini ekleyelim."[231]

Bununla birlikte Sorel'de –düşüncesinin önemli bir noktası budur– şiddet, yalnızca bir araç değildir, "uygarlığın birincil çıkarlarına hizmet etmesi" bakımından kendi içinde bir değer inşa eder. "Böylelikle çok güzel, çok kahramanca bir şey olarak ortaya çıkar"[232] zira "proleter şiddet, gelecekteki devrimi garanti altına almakla kalmaz, aynı zamanda, eski enerjilerine kavuşmak için, hümanizm tarafından alıklaştırılmış Avrupa milletlerinin sahip olduğu tek yol gibi görünmektedir".[233] Dünya barbarlıktan onun sayesinde kurtulacak ve devrimciler "ışığın antik dünyada sürmesine katkıda bulunan" Termofiller'in savunucuları gibi tarihe giriş yapacaktır.[234]

Hiç kuşkusuz, söz konusu olan barbarlık, burjuva çöküşünü, kahramanca ve savaşçı değerlerin reddini ifade eder. Savaş, Sorel için mükemmel bir moral kaynağı anlamına gelir: "Yüksek ahlaki inançlar... hiçbir şekilde muhakemelere ya da bir bireysel istencin eğitimine bağlı değildir; insanların katılmayı kabul ettikleri ve belli mitlerle ifade edilen bir savaş haline bağlıdır."[235] Dinsel mücadeleler ya da devrimci çarpışmalar, şeytana karşı ya da özgürlük için verilen savaş, ilk Hıristiyanlar ya da Protestan tarikatlar tarafından yapılan fedakârlıklar, Eski Rejim'e

228. A.g.y., s. 273.
229. A.g.y., s. 96.
230. A.g.y., s. 279.
231. A.g.y., s. 120.
232. A.g.y., s. 130.
233. A.g.y., s. 120.
234. A.g.y., s. 131.
235. A.g.y., s. 319.

karşı mücadele halindeki liberaller ya da Bismarck tarafından zulmedilen Alman sosyalistleri aynı hakikatin suretleri gibidir: yalnızca sürekli gerilim halinde yaşayan insanlar "yüce" olana erişebilir. "Yüce" kavramı, Sorel'in bu meseleyi ele aldığı *Réflexions*'un on bir sayfası boyunca on dört kez tekrar edilir! Bu ifade, destan ve kahramanlık, özveri ve özgeciliğin eşanlamlısıdır. Ahlak ancak insanların, savaşçının zor yaşamını sürdürdüğü yerde ve görev duygusuyla hareket ettiği zaman söz konusudur. Ahlak hiçbir durumda faydacılık, materyalizm, egoizm ve olasıcılık ile bir arada bulunamaz. İşte bu yüzden, genel grev kavramının var olduğu yerde, mücadelenin çetin olduğu yerde, darbelerin alınıp verildiği yerde, "neticeler uzaktadır ve yüce sayesinde ortaya çıkarlar".[236]

Tıpkı iki genel grev tipi –proleter genel grevi ve politik genel grev– ve iki sosyalizm –proleter sosyalizm ve politikacıların sosyalizmi– olduğu gibi, birbirinden farklı iki savaş türü de mevcuttur: ozanların kutladığı, kahramanca yapılan, en soylu ve en saf duyguları esinleyen savaş ve amacı hasmının ganimetlerini paylaşmak ve "politikacılara emellerini gerçekleştirme izni vermek"[237]olan savaş. Sendikacı genel grev antik geleneğe benzer: "Proletarya, her türlü toplumsal düşünceyi mücadele düşüncesi ile ilişkilendirerek... çarpışma için örgütlenir; tarihsel rolü icabı oldukça net bir zafer ve militan duruşuna bağlı bir kahramanlık duygusu taşır; değerinin ölçüsü olacak zorlu sınav için can atar."[238]

Hiç kuşkusuz Sorel için, savaş faillerine içkin olanın dışında, proleter şiddet zorunlu olarak büyük bir vahşet düzenini gerektirmez. Fransız Devrimi'ne ve "büyük cetlere" o kadar da saygı duymayan Sorel, jakobenden iğrenir. Nefret ya da vahşet içermeyen proleter şiddetini –zafer ve onura susamış askerlerin tabiri caizse "nötr" şiddeti– bir çeşit devlet terörizmini[239] temsil eden burjuva gücünden ayırmaya ihtiyaç duymasa da, proleter şiddeti devrimci terörden net bir biçimde ayırmaya çalışır. Danton ve Robespierre, onun gözünde, "ezilenlere karşı her türlü kötülüğü yapabileceğini düşündüğü" Jaurès kadar tiksindiricidir. Sorel'e göre, *Histoire socialiste de la Révolution française*' adlı yapıtında, "Bay Pantolon'a yaraşır bir felsefe ile giyotin tedarikçisi bir politikayı"[240] bir araya getiren Jaurès, tıpkı 1793 "teröristleri" gibi, kana susamış demokrat politikacı arketipidir. Politikacı adetleri pek değişmez ve Robespierre, "o zamanların parlamenter kurumlarının yasal oyunu gereği" Meclis'te artık çoğunluğu sağlayamayacağı gün idam edilecektir. Buna

236. A.g.y., s. 315-326.
237. A.g.y., s. 246-248.
238. A.g.y., s. 249.
239. A.g.y., s. 267.
240. A.g.y., s. 157-160.

karşın, proleter şiddetin "bu yasaklamalarla hiçbir ilgisi yoktur"[241] ve "kanın oluk oluk boşalması"[242] hiç de gerekli değildir.

Vahşet ve barbarlık jakoben ve burjuva demokrasisine aittir; bunlar entelektüellerin yönetiminde doğaldır, tıpkı Sorelci düşüncede, burjuva gücünün bir yüzünden başka bir şey olmayan devlet kültünün, ister sosyalist ister liberal ya da muhafazakar bütün politikacıların gerçeği olması gibi. Sorel, biçimi ne olursa olsun, politik diktatörlükten iğrenir: Burjuva devleti ya da proleter diktatörlüğü aynı şeydir. Bernstein'la birlikte, proletarya diktatörlüğünün toplumu yalnızca "efendiler ve köleler" şeklinde ayırmaya götüreceğini, sonuç olarak sınırlı sayıda bir politikacılar grubunun komutası altındaki bir proletarya ordusundan bahsedilemeyeceğini düşünür.[243] İşte bu yüzden Sorel, aynı zamanda politik partilerin ve parlamentoların efendileri olan entelektüellerin saltanatının sonu demek olacak şeyi, devletin ortadan kaldırılmasını uygun görür.[244] Devrimci sendikacılık, demokratik sosyalizmin yan etkilerini ortadan kaldırmak ve devleti proletaryayı yönetmek ve onu köleleştirmek[245] amacıyla kullanmayı planlayan "politikacı elite" karşı durmak için, "özgür insanlar" atölyesinin kurulmasını ister. "Üretici halka"[246] "efendilerini değiştirebilme" çözümünden başka çözüm önermeyi tahayyül edemeyen bu "terbiyeli sosyalizm" karşısında Sorel, uygarlığı burjuva çöküşünün sürüklendiği uçurumdan tek başına kurtarabilecek, bu üreticilerin isyan ruhuna seslenir.[247] Proleter şiddet sayesinde "modern dünya, üreticilerin maneviyatını garanti altına *alabilen* öncü motora sahip olur".[248]

Sorel,18 Mayıs 1908'de, *Le Matin*'de yayımlanan "Şiddetin Savunusu" başlıklı meşhur makalesinde, düşüncesinin bir özetini verecektir: Grev bir savaş olgusudur, sosyal devrim, her büyük grevin bir muharebe demek olduğu bu savaşın bir uzantısıdır.[249] "Örgütlenmiş her orduda doğal bir biçimde gelişen onura çağrı yaparak" devrimci sendikacılığa yüksek bir uygarlaştırıcı değer atfeden sosyal savaştır, tıpkı vaktiyle "antik cumhuriyetlere modern kültürümüzün dekorunu oluşturan fikirleri sağlayanın"[250] savaş olması gibi. Sosyalizmi, "düşünce, beklenti, genel grev hazırlığı" olarak anlayan devrimci sendikacılar da bu "ağır, baş

241. A.g.y., s. 160-161.
242. A.g.y., s. 273. Ayrıca s. 279, 283 ve 314.
243. A.g.y., s. 253. Ayrıca s. 250-252.
244. A.g.y., s. 238-240 ve 249.
245. A.g.y., s. 263-265.
246. A.g.y., s. 240 ve 265.
247. A.g.y., s. 351-355.
248. A.g.y., s. 388.
249. A.g.y., s. 434.
250. A.g.y., s. 435-436.

edilemez ve yüce işi" omuzlayarak "aydınlık toplumumuzun üzerinde yükselir ve dünyaya yeni yollar öğretmeyi görev sayarlar".[251]

Ahlakı kurtarmak ve devamlılığını sağlamak için, "motorları" değiştirmek, coşkunun, fedakârlığın, çileciliğin, yüce olanın, zaferin ve özgeciliğin güçlerine başvurmak gerekir. Şiddeti salık vermek, faydacılığı, materyalizmi, liberalizmi, doğası gereği yozlaşmış ve yozlaştırıcı demokrasiyi ortadan kaldırmak, iğrenç ve aşağılık parlamenter demokrasiyi durdurmak[252] gerekir. Başka bir deyişle, bireyin selametinin her türlü toplumsal örgütün ereği olduğu fikrine dayanan bütün ideolojileri ve bütün politik güçleri yıkmak gerekir. Pozitivizmden olduğu kadar, her türlü materyalistin ortaya koyduğu düz ve kayıtsız optimizmden de kurtulabilmek gerekir.

Pesimizm, Sorel düşüncesini anlamanın başka bir önemli unsurudur ve Marksist revizyonun temel bir yönünü oluşturur. Sorel'in ısrarına bakılırsa *Réflexions* pesimizm odaklıdır. "Bu doktrin olmadan dünyada önemli hiçbir şey gerçekleşemez." "Yunan felsefesi büyük ahlaki sonuçlar yaratamadıysa, bunun nedeni genel anlamda çok optimist olmasıydı. Sokrat bile zaman zaman katlanılmaz derece optimistti."[253] Sorel, *Réflexions*'da optimizmi bir kez daha mahkûm etmek için, ilk eseri *Le Procès de Socrate*'da ele aldığı bir konuya yeniden döner. *Les Illusions du progrès*'de, Kartezyen rasyonalizmini ve Aydınlanmacıların felsefesini uzun uzadıya ele almaya devam eder.

Sorel düşüncesinin gerçek sürekliliği, bu temaların incelenmesiyle kendini belli eder. Sorel çok araştırmış, temel görüşlerini asla değiştirmemiştir. Rasyonalizm karşıtlığı ve pesimizm, eski zamanlar kültü ve kahramanca değerler, Aydınlanmacılardan nefret, *Le Procès Socrate*'dan başlayarak *Matériaux d'une théorie du prolétariat*'ya varıncaya kadar düşüncesine temel teşkil eder. *Procès de Socrate*'da iki tür etik ayırt eder: savaşçı etik ve entelektüel etik. Savaşçı etik antik Site'nin kahramanca değerlerini; entelektüel etik ise Aydınlanmacı bir uygarlığın çöküşünü temsil eder. "Yeni Atina'da... dinsel ve kahraman nitelikli eski uygarlık, Sofistler tarafından yıkılmıştır.[254] Diyalektikçi ve tartışmacı, ahlak ve geleneklerin bozguncusu, aile ve Site'nin yıkıcısı Sofistin prototipi Sokrat'tır.[255] Onunla beraber bütün yenilikçiler mah-

251. A.g.y., s. 434-436.
252. A.g.y., s. 341-343.
253. A.g.y., s. 13.
254. G. Sorel, *Le Procès de Socrate,* a.g.y., s. 41. Ayrıca s. 33-34, s. 44 ve s. 206. Bu mesele hakkında, yine bkz. Neil Mclnnes, "Georges Sorel on theTrial of Socrates", *Politics,* C. 10, 1975, s. 37-43.
255. A.g.y., s. 90-99, s. 101, s. 179 ve s. 225.

kum edilmiştir: Çöküş, içlerinde antik Site'nin sembolü Homeros'un da yer aldığı felsefecilere karşı küçümseme ile başlar.[256] Ardından kadının özgürleşmesi, "kurgusal aile temelli yeni toplumsal örgüt" ve Perikles demokrasisi gelir.[257] V. yüzyılın açık toplumunun, yani "yetki vermenin zorunlu olarak politikacılar ya da mevkilerini kaybedenler yararına bertaraf edildiği"seçim sistem"inin Sorel'de uyandırdığı iğrenme, yerini, bir "akil adamlar hükümeti"[258] fikrinin kendisinde yarattığı tiksintiye bırakır. Filozofların eylemi devam etmektedir, "artık askerler ve denizciler değil, yalnızca septik ve spritüel esnaflar vardır". "Askeri disiplin ve savaşa hazırlık temelli" eski toplum, "bu meşhur diyalektikçiler" tarafından harap edilir ve bu sebeple Atina "İtalyan cumhuriyetlerinin seviyesine"[259] düşer. Entelektüeller, kapalı toplum yandaşları üzerinde etkili olmuşlardı ve "ancak eski yöntemle, genç kuşağı kahramanlık şiirleriyle besleyerek, kahraman kuşaklar yaratılabileceğini düşünüyorlardı".[260] Sorel, entelektüellerin asıl günahına işaret ederek bitirir. "Sokratik ekollerinin büyük acizliği, optimizmleriydi. Kitleleri, varolan şeylerin iyi işleyişlerini, uyumunu ve rasyonalitesini überek heyecanlandıramazsınız."[261]

Sokratikler tarafından yayılan entelektüel ve ahlaki çürümenin tersine, antik uygarlık Homerosçu mitlerce desteklenmiştir ve bu mitler varlıklarını sürdürdüğü ve Marathon kahramanlarının ruhu hakim olduğu müddetçe Antik Yunan güçlüydü çünkü cesur ve disiplinliydi. Bu noktada Sorel, ilk kez, mitlere dayalı bir uygarlığın, rasyonalist ve materyalist bir uygarlık karşısında daima üstün geldiği fikrini ortaya atar ve bu fikirden ayrılmaz. Sokrat ve Sofistler tarihin mahkemesi önünde suçludur ve çöküşün tohumlarının taşıyıcısı olan Sokrat'ın ölümüne, halkın selametinin bir ölçüsü olarak bakılmalıdır.

Çöküş saplantısı, burjuva değerleri ve düşüncesinden nefret, bütün bir entelektüel faaliyeti boyunca, Sorel düşüncesinin iki büyük sabiti olarak kalacaktır. Proletaryan şiddetin kuramcısı, Marksizme tam bir dönüş yapmıştır; çünkü başından itibaren, bir uygarlığın sonunu hazırlayan faktörler ile yenilenmeye ve yeni bir başlangıca izin veren faktörler tarafından meşgul edilmiş, burjuva düzenine karşı daha önce icat edilmemiş en olağanüstü aygıtı Marksizmde bulduğu için de oraya dönmüştür. Sorel ilk kitabından itibaren çöküş meselesi üzerinde du-

256. A.g.y., s. 211-216.
257. A.g.y., s. 154-161, s. 236.
258. A.g.y., s. 183, s. 237-238; aynı zamanda s. 177, s. 178-179 ve s. 184.
259. A.g.y., s. 237-239 ve s. 207; ayrıca s. 209.
260. A.g.y., s. 235.
261. A.g.y., s. 277, ayrıca s. 218 ve s. 346.

rur; *La Ruine du monde antique*'de, "antik kahraman Site anlayışına"[262] düşman olan burjuva ruhunu eleştirir. "Bütün modern ülkelerde" aynı şey geçerlidir: "militer ruh, burjuva ruhu yararına güçsüz düştüğünde, toplumsal düşünce de zayıflar."[263] "Sanayi işçisinin yerini kahraman Site savaşçısının alacağı, makinelerin yerini de orduların alacağı gün" modern dünyanın ahlaki çözülüşüne engel olunacaktır.[264]

Kafası çöküş kabusuyla haşır neşir bir ahlakçı olduğundan, her tür politika onun için öncelikli olarak bir etiktir. "Ahlakı, hukuku ve bilimi birbirine karıştırdığını" gördüğü ve sonuç olarak "ahlakta yalnızca olasıcılığı, politikada ise keyfiliği"[265] desteklediği için, Sokrat'a saldırır. Olasıcılık! İşte büyük eleştiri: "Bütün bu felsefe bize inançsız bir ahlak bırakıyor. İyi olan, olasıcılığın ölçüsüyle değerlendiriliyor."[266] Bu yüzden Sorel, Sokrat'ı suçlayanların, onu toplumu tehdit etmekle ve gençliğin ahlakını bozmakla suçlamakta haksız olmadıklarını düşünür; onun etiği "tiksindiriciydi" ve kenti yıkmaya çalışıyordu.[267] Aslında, Sorel'in bütün eserine ahlaki bir kesinliğin sürdürülüşü ve "ahlaki bir reforma"[268] çıkabilen yolların arayışı hakim olmuştur.

Clarté'de, ölümünden sonra ustasına adadığı makalede, Edouard Berth, Sorel'i meşgul eden şeyin "modern dünyayı, antik dünyayı harabeye çevirene benzer bir çöküşten hangi kuvvetin kurtarabileceğini keşfetmek"[269] olduğunu söyler. Sorel, insan doğasının çöküşe doğru sürüklendiğini[270] düşünüyordu; dağılma ve yıkıma doğru giden bu kaymanın durdurulması, toplumun kendini yenileyerek ölmekten kurtulması gerekliydi. Bireyin baştan çıkarıcı şeylere ve tutkulara direnebilmesi, kendi içinde onur ve ödev duygusunu koruyup geliştirmesi için, modern yaşamın genel gevşekliğinden uzak, kimi dış unsurlara dayanması elzemdir. Sorel bütün yaşamını bu sağlam şeylerin peşinde tüketmiştir; bu yüzden, kendi varyasyonlarını asla gizlemeksizin, fikirleri bu denli değişiklik gösterir.

Sokrat zamanındaki Atina toplumunun ve düşüncesinin incelenmesi açısından *Le Procès de Socrate,* yeterli bir yapıt sayılmaz. Mesela

262. G. Sorel, *La Ruine du monde antique. Conception matérialiste de l'Histoire,* Paris, Marcel Riviere, 1933 (3. Basım). Édouard Berth'in bir "Önsöz"ü ile (1. Basım 1901), s. 134.
263. A.g.y., s. 133, krş. s. 136.
264. A.g.y., s. XIII. Edouard Berth tarafından aktarılmıştır.
265. G. Sorel, *Le Procès de Socrate,* a.g.y., s. 9.
266. A.g.y., s. 92.
267. A.g.y., s. 9, s. 13 ve s. 16.
268. A.g.y., s. 9, s. 13 ve s. 16.
269. Jean Prugnot'nun G. Sorel'e "Önsöz"ünden alınmıştır, *Lettres à Paul Delesalle,* 1914-1921, Paris, Grasset, 1947, s. 92. Berth'in makalesi 15 Eylül tarihlidir.
270. G. Pirou, *Georges Sorel,* Paris, Marcel Rivière, 1927, s. 15.

orada, "*Şölen* ve *Devlet*" diyalogları için "Yunan dehasını değersizleştiren iki kitap"[271] bile denilir. Fakat önemli olan bu değildir. Sorel, bütün kitap boyunca, Sokrat'ın zamanı ile VXIII. ve XIX. yüzyıl arasındaki paralelliği göz önüne serer. Sokrat, Descartes, Voltaire, Rousseau, Jakobenler ya da sona eren yüzyılın politikacıları aynı uzantıda yer alır.[272] Sokrat ve Sofistler, Homeros ahlakını yerle bir etmiştir; modern dünyanın ahlakı ise XVIII. yüzyıl, jakobenizm, pozitivizm, demokrasi, paralı insanlar ve entelektüeller tarafından erozyona uğratılmış ve harap edilmiştir. Sorel, Anytus'dan yanadır. O da yüzyılı yozlaştıran ve başarı kültüne tapınan zevk düşkünü burjuvaziye karşıdır. Yalın bir toplum ister ve Hıristiyan ahlakının özü sayılan pesimist değerlerin hayalini kurar.

3. KARTEZYENİZM KARŞITLIĞI VE PESİMİZM

Hartmann'dan derin bir şekilde etkilenen Sorel için,[273] pesimizm, çöküşe karşı büyük kavganın öncüsüdür. Pesimizm üç farklı unsur içerir. Öncelikli olarak, "dünyaya yönelik bir kuram olmaktan ziyade, bir töre metafiziğidir; kurtuluşa doğru atılan bir adımdır"; dahası "hayallerimizin gerçekleşmesinin karşısına çıkarılan" nesnel engellerin farkına varmaktır ve nihayet –işin özü buradadır– "doğal zayıflığımıza olan derin inancın"[274] ifadesidir. Ancak pesimizme doymuş bir uygarlık ihtişama erişebilir, tarihi büyük güçlere ve kahramanlık, fedakârlık, çilecilik gibi büyük insani erdemlere gerçeklik kazandırır. Pesimizm, tıpkı mit fikrinin merkezinde yer alması gibi, kıyamet fikrini doğurabilir. Primitif Hıristiyanlıkla birlikte, der Sorel, "tam olarak gelişmiş ve bütünüyle güçlendirilmiş bir pesimizm ile karşılaşırız". Bu "kutsal ordunun bir parçası olma ihtiyacı... pek çok kahramanca eyleme, cesur bir propagandaya neden olmuş ve ciddi bir ahlaki ilerleme yaratmıştır".[275] Filozofların optimizmi, "dünyaya açgözlülüklerini tatmin edebilecekleri olağanüstü şeylerle dolu büyük bir mağaza gibi bakan"[276] kentli, tüccar ve zengin nüfus arasında doğmuşken, kahramanlığa doymuş Yunan pesimizmi, "savaşçı, göçebe ve yoksul kabilelerin" gerçekliğiydi. XVI. yüzyıl Kalvinizm'inin "bize belki daha öğretici bir gösteri sunmasına karşılık" Doğu çileciliğine, sıklıkla pesimizmin dikkat çekici bir ifadesi olarak bakılır;

271. G. Sorel, *Le Procès de Socrate*, a.g.y., s. 10.
272. A.g.y., s. 108-109, s. 172, s. 239-240, s. 349.
273. G. Sorel, *Réflexions sur la violence*, a.g.y., s. 13-15, s. 20-22, s. 113-289-292.
274. A.g.y., s. 17.
275. A.g.y., s. 21.
276. A.g.y., s. 19.

günah ve kader dogmaları, "pesimizmin ilk iki yönüne, insan türünün sefaletine ve toplumsal determinizme uygun düşer".[277]

Buna karşın optimizm, "düz bir felsefenin bütün yanılsamalarını" görünür kılar. Maddi uygarlığın başarılarını takıntı haline getiren optimist, evrensel mutluluğun herkes için hemen geleceği inancı içinde yaşar. Sorel, Hartmann'la birlikte, çağdaş dünyanın efendilerinin ekonomik güçler tarafından optimizmin yoluna itildiğine inanır.[278] Materyalist, egoist ve yüzeysel olan optimist bir kişi, politikada, "kararsız hatta tehlikeli bir adamdır; zira tasarılarının temsil ettiği büyük güçlüklerin farkında değildir". Ne yazık ki, büyük bir güçle donanmış olsa da, "optimist, ülkesini en kötü felaketlere sürükleyebilir". "Olayların gidişatını tarihsel zorunluluklar yoluyla" açıklamak yerine, herkesin mutluluğu için tehlike arz ettiğini düşündüğü kötü niyetli insanları ortadan kaldırmak eğilimindedir. Üstelik "optimizm, gözle görülür bir rahatlıkla, devrimci öfkeden en komik toplumsal barışa geçebilir".[279] Bu portrede, jakoben ya da sosyal demokratları, Robespierre ya da Jaurès'yi, bütün "doğal hukuk yandaşlarını", rasyonalizmin bütün çılgın taraftarlarını tanımak mümkündür.[280]

Kitap haline getirilmeden önce, *Le Mouvement socisliste* dergisinde Ağustos'tan Aralık 1906'ya kadar yayımlanan *Les Illusions du progrès, Réflexions*'da başlatılan rasyonalizm davasına adanmıştır. Sorel burada düşünceler tarihine dalar ve yöntemi "Marksist tarihçi"[281]lerin yöntemidir. Peki bu Marksist yöntem neye dayanır? Sorel merkezinde şu meşhur tümcenin yer aldığı *Manifesto*'dan bir bölüm aktarır: "Bir çağın egemen fikirleri (*herrschenden Ideen*) yalnızca egemen sınıfın fikirleri olmuştur." Oysa, mademki "ilerleme kuramı, burjuvazinin galip gelen sınıf olduğu dönemde bir dogma olarak tasarlanmıştır", Marksist yöntem yoluyla "onun [ilerleme kuramı] burjuvazinin oluşumunun, yükselmesinin ve zaferinin gözlemlendiği ortamın koşullarına ne kadar bağlı olduğunu araştıran kim olursa olsun onu ilgilendirir".[282] Egemen sınıfın, zamanının egemen düşüncesini yaratıyor olması anlayışı ve sınıf mücadelesi ilkesi, 1906'da Sorelci düşüncenin özünü oluşturur. Bir yöntem, çalışma aracı savaş silahı olarak algılanan bir Marksizm, rasyonalist özü bütünüyle reddedilen bir Marksizm. Sorel revizyonu, Marksizmi korumayı

277. A.g.y., s. 20-22.
278. A.g.y., s. 14-15.
279. A.g.y., s. 16-17.
280. A.g.y., s. 28-30. Rasyonalizmin Sorelci eleştirisi hakkında, özellikle Leszek Kolakowski, "Georges Sorel: Jansenist Marxist", a.g.y., s. 79.
281. G. Sorel, *Les Illusions du Progrès*, a.g.y., s. 6.
282. A.g.y., s. 5-6.

arzularken, rasyonalist postulatlarından ve felsefesinden arındırmayı ihmal etmez. Avrupa'nın entelektüel tarihinde yer alan kendi yaptığı bir diğer önemli değişim açıklaması kolaylıkla Sorel'e uyarlanabilir: "Edebi bir devrim, Voltaire tarafından kullanılan avadanlığı komik durumuna düşürdüğünde, Voltaireci ruh ortadan kalkmıştır. Maddenin düşünce üstünde uyguladığı etkiye işaret etmek için bu denli dikkat çeken örnek çok az bulunur."[283] Aslında, Bergson, Nietzsche, Hartmann, Le Bon ve William James, Marx'a ait avadanlığı eskimiş kıldıklarında, Sorel yeni bir mücadele aracının peşine düşecektir.

Rasyonalizmin reddi Sorelci revizyonizmin kilit taşıdır. Fakat Sorel kendini pozitivist vülgerleşme eleştirisi –sonuçta, bu yüzyılın başında oldukça banal olan– ile sınırlı tutmaz. Zor olanı tercih eder ve rasyonalizmin tam kalbini hedef almaya karar verir; yani Kartezyenciliği. Hiç kuşkusuz eleştirisi çoğunlukla çocukçadır. Böylelikle, Descartes'a karşı yardıma çağrılan Brunetière olacaktır.[284] Fakat bu noktada bunun pek bir önemi yoktur. Spengler de başka türlü davranmayacaktır. Böyle bir durumda, önemli olan eserin bilimsel niteliği değil, etkisi ve anlamıdır.

Sorel, tarihsel materyalizmin bakış açısından, Kartezyenciliğin, "bir ideolojinin, eğilimlerini ifade edebilecek formülleri orada bulan bir sınıf tarafından benimsenmesinin"[285] dikkat çekici bir örneği olduğunu iddia eder. Bu "geveze rasyonalizm" dine saldırır, "kesin bir biçimde optimisttir" –özgürce eğlenme heveslisi bir toplumun hoşuna giden şey– ve nihayet "etiği, yerleşik kullanımlara saygı göstermeyi salık veren kurallar bütününe indirger".[286] Bu "Kartezyen ahlakın aslında hiç olmadığını" ifade eder ve sonuç olarak, Kartezyenizme bağlanan her şey ne faydalı ne de kesin, hiçbir şeye götürmeyen edebiyat" sayılmalıdır. Descartes "hayatın anlamına asla kafa yormamış gibidir", bu da "Hıristiyan boyunduruğundan kurtulmaya can atan" insanların işine gelir"[287]. Kartezyencilik, gelenekleri tavsayan ve yüzeyselliğin, ciddiyetsizliğin, bilimsel vülgerleşmenin, "sağduyu"nun hükümranlığını sürdürdüğü bir toplumda ideal olandır: "salon müdavimlerine yaraşır"[288] bir felsefedir. Hiç kimse Kartezyenciliği, usta vülgarizatör, vasat ve nüfuzlu Fontenelle'den daha iyi temsil edemez.[289] Günah korkusunun, namusa saygının ve pesimizmin yitip gittiği, kadınlara dair geleneklerin iyiden iyiye yozlaş-

283. A.g.y., s. 28.
284. A.g.y., s. 16-48.
285. A.g.y., s. 37.
286. A.g.y., s. 46-48.
287. A.g.y., s. 47-48.
288. A.g.y., s. 45-46. Ayrıca, s. 36.
289. A.g.y., s. 37.

tığı ve Hıristiyanlığın yok olmaya yüz tuttuğu bu toplum, zevk almak ve eğlenmek isteyen bu toplum, bu yönelimini haklılaştırmaya ihtiyaç duyar: Bu yüzden, XVII. yüzyıl sonunun, Descartes'ı başına taç edecek olması normaldir.[290] Bundan böyle Fransız felsefesi, bu "tam anlamıyla kendine has, onu dünya insanlarına sempatik gösterecek rasyonalist özelliklerle"[291] belirlenmiş olacaktır.

Kartezyencilik "belirsiz ilerleme"[292] kuramının kaynağında da yer alır. Oysa, der Sorel,

> "ilerleme, modern demokrasiye kadar gidecek olan büyük akımın daima önemli bir unsuru olacaktır; çünkü ilerleme doktrini, yarından kaygı duymaksızın, barış içinde günümüz nimetlerinden faydalanmaya müsaade eder. O, eski aylak soylular sınıfının hoşuna gitmişti; demokrasinin iktidara getirdiği ve yakın bir düşüş tehlikesi ile korkutulan, devletin sağladığı bütün avantajlardan dostlarını faydalandırmak isteyen politikacıların da her zaman hoşuna gidecektir".[293]

Kartezyen felsefe, bugün üzerinde demokrasinin yükseldiği temelleri bu şekilde inşa etmişti; doğayı, Descartes yöntemiyle yarattığı iddiasında olan ve "basit hakikate dayalı gerçek bilimin ortaya çıkardığı problemlerin derinleştirilmesiyle"[294] hiçbir ilgisi olmayan bir bilimle dolu olan bu demokrasinin. Hatırlayacak olursak, Sorel buna *Réflexions*'da "küçük bilim" adını verir: bu "*burjuva bilimi*"[295] rasyonalizmin yol açacağı ne varsa içerir. "Küçük bilim", insanların, akıldan faydalanarak, kozmolojide varolan bütün güçlükleri çözdükten sonra, günlük yaşamın güçlüklerini çözme kapasitelerini de geliştirir. İşte bu yüzden, günümüzde, "rasyonalizm yanılsamasına karşı çıkmaya yeltendiğinizde, anında bir demokrasi düşmanı sayılırsınız".[296]

Sorel daha sonra XVIII. yüzyıla geçer ve Turgot'nun eserini tamamlayan Condorcet'nin davasını inceler. Condorcet, demokrasiyi teşvik etmiş, bilgilerin vülgarizasyonunun savunmasını yapmış, "edebiyattan gazeteciliğe, bilimden salon ya da geveze meclislerin rasyonalizmine, özgün araştırmadan ateşli söyleve geçişi"[297] övmüştür. Kararlı bir sınıf ideolojisi sergileyen bu ciddiyetsizlik yüzyılı, kendini bir "soyutlama

290. A.g.y., s. 32-33 ve s. 37-38.
291. A.g.y., s. 48.
292. A.g.y., s. 35.
293. A.g.y., s. 49.
294. A.g.y., s. 49-50.
295. A.g.y., s. 49-50.
296. A.g.y., s. 50.
297. A.g.y., s. 54. Ayrıca s. 53 ve 55-88, s. 181-185,192-196.

sefahatine"[298] vermiştir. Bilindiği gibi, Maurras başka hiçbir şey söylememiştir. Bu soyutlamalardan en büyüğü –Maurras "yığınları" kasteder– toplumsal atom ya da soyut vatandaş olarak bir birey anlayışına dayalı, sözleşme ideolojisidir. Locke'un doğal hukuk kuramı, basit ticari korporasyon olarak bir toplum algısı ile ifade edilir. *Toplum Sözleşmesi* "genel irade ile özdeşleştirilen aklın rolünü yükseltirken"[299], bu rasyonel, faydacı ve optimist doktrin, fizyokratların tedrisatından geçmek zorundaydı.

Anlamsız ve gelişigüzel XVIII. yüzyıl, aydınların, kanaat önderlerinin saltanatını ilan eder; çağdaş demokrasiye, "şarlatanların egemenliğine"[300] adanan, "seküler, yurtsever ve burjuva bir din" miras bırakır. Sorel şimdi, modern demokrasinin ruhunu tanımlamak için, orada "ilklerin felsefesini" gören Léon Daudet'nin uzmanlığına başvurur. Fakat kendisi de, demokrasinin bu olduğundan, XVIII. yüzyılın vülgerleşmesinin vülgerleşmesinden beslenen şey olduğundan emin değildir.[301]

İşte bu yüzden, öncelikli olarak halk ile Voltaire yüzyılının edebiyatı arasındaki bağları koparmak ve proletaryayı Aydınlanmacıların kültürüyle zehirlenmiş entelektüellerin hâkimiyetinden kurtarmak yerinde olur. Ardından, emeğe, atölye deneyimine –"emekçilere atfedilen üretici güçlerin gerçekten kalifiye her işçide uyandırdığı sevgi duyguları– ve sanat beklentisi olarak kabul edilen yüksek üretime dayalı bir kültürün temellerini nihayet atmak gerekir. Emekçi ile makine arasındaki ilişkiler, proletaryanın efendilerine karşı savaşına neden olan yücenin hissettirdikleri, devrimci sendikacılık içinde karşımıza çıkan büyüklük duyguları, "burjuva kültürüne üzülmekten başka bir şey yapmayan bir kültüre, temel görevi" görebilir. Geleneklerin saflığına ve klasik kültüre dayalı üreticiler uygarlığı, demokratik sıradanlıktan kaçabilecek ve dünyanın çöküş içinde yitip gitmesine engel olabilecektir.[302]

Bunun dışında sosyalizmin, demokratik reformizmin ahlaki ve maddi çürümesinden başka bir şey olması gerekir. *Les Illusions*'a son verirken, Sorel bize, 1899'da dile getirdiği "sosyalizmin bir ahlak felsefesine dönüşmesi dileğini" hatırlatır; bu dönüşüm, o sırada neredeyse demokrasiyle aynı ölçüde bundan mahrum olan bir harekete ihtişamını verecekti". Sorel için, bu şekilde ortaya atılan problemin çözümü *Réflexions*'da henüz taslak halde bulunuyordu; zira yalnızca Marksiz-

298. A.g.y., s. 74, s. 80 ve s. 87.
299. A.g.y., s. 87, s. 97-100, s. 106 ve s. 250.
300. A.g.y., s. 196.
301. A.g.y., s. 267 ve s. 276.
302. A.g.y., s. 277-286 ve s. 335-336.

min revizyonu –elbette Sorelci revizyon– sosyalizmi "ihtişam ve çöküşün yasalarına" uygun yola sokabilir.[303]

Ahlakçı, spiritualist, rasyonalist karşıtı bu revize edilmiş, düzeltilmiş, gerçekten dönüştürülmüş sosyalizm, bütün kötülüklerin entelektüel babaları, can düşmanları, Sokrat ve Descartes'a karşı –Sorel'in, aralarında bir benzerlikten çok daha fazlasının olduğunu düşündüğü[304]– Pascal ve Bergson'a başvurur. Sorel, tıpkı Bergson'un spirutializmiyle şaşkına döndüğü gibi, Pascal'dan da büyülenmiştir. Pascal ateizme karşı çıkar, ruhu mucize ile cezbedilmiştir, bu yüzden "Tanrıyı önemsizleştirerek ansiklopedicilere yol"[305] açan Descartes'ın kusursuz anti-tezinden yanadır... Sorel bir süpürüşte XVII. ve XVIII. yüzyıl entelektüel mirasının özünü alır götürür: Descartes, Locke ve Rousseau, rasyonalizm, optimizm, ilerleme kuramı, doğal yasalar kuramı ve bireyler bütünü olarak toplum kavramı. Sorel, Hobbes ve Locke'tan beri hakim olan atomcu birey anlayışından nefret eder. Onun için, liberalizmin, demokrasinin ve doğası değiştirilmiş sosyalizmin sorumlusu atomcu birey anlayışıdır. Aynı zamanda Fransız toplumunun sekülerleşmesine, geleneklerin gevşemesi ve ahlakın yok olup gitmesi mümkün olmadan asla işlemeyen bu sürece işaret eder.

Sorel'in 1909'da sosyalizmi terk ettiğinin altını çizmek gerekir. Fakat devrimci iştahı her zaman yerinde olacaktır: Aktivizm, mitler kuramının doğal ve gerekli sonucudur. Onun için pratik, kuramın önünde gider ve tek başına eylem hesaba katılır. Sendikacı kuramcı için, bir yöntemin esas etkisi, niteliklerinden daha fazla değerlidir: ne Kantçılıkın ne Stoacıların ne de Proudhon'un fazla etki yaratamamış olduklarına dikkat çeker. İnsanın kendini eyleme atması için, "inancın bütün bir bilince hakim olması ve düşüncenin hesaplarının zihinde temsil edilme vakti bulmadan önce harekete geçmesi"[306] gerekir. İşte bu yüzden Sorel, adına *ütopya* dediği her türlü entelektüel yapıyı reddeder ve onun karşısına mitin seferber edici gücünü çıkarır.

Mitin tersine, ütopya bileşenlerine ayrılabilir; bir gelecek fikri gerçekleştirmeye ve bu gelecek hakkında kafa yormaya olanak tanır.[307] Rasyonalistler, yani ütopyacılar, bu "boş ve sahte bilimin tapınıcıları",[308] imgelem ve içgüdünün güçleri önünde saygıyla eğilmeyi reddettiklerinde eylem kapasitelerini kısırlaştırırlar. Rasyonalist oldukları için optimist

303. A.g.y., s. 335.
304. A.g.y., s. 51. Pascal hakkında, s. 38-48.
305. A.g.y., s. 40.
306. G. Sorel, *Réflexions sur la violence*, a.g.y., s. 315-316.
307. A.g.y., s. 46-47.
308. A.g.y., s. 206-207.

olan soyutlama taşıyıcıları, sistem üreticileri, Sokrat'tan başlayarak parlamenter sosyalizmin Sorbonnelularına varıncaya kadar, bütün entelektüeller her şeyi her zaman yozlaştırır: Sokratçılık tarafından şiddetle eleştirilen Yunan Sitesi'ni, muzaffer Kartezyencilik tarafından yıkılan, inanca, çileciliğe ve pesimizme bulanmış sade klasik kültürü, belagat ustaları ve salon akademisyenleri tarafından doğru yoldan uzaklaştırılan proletaryayı... Yüce olanın, özgeciliğin ve kahramanlığın taşıyıcısı, yeni bir uygarlığın yaratıcısı olan yeni proleter barbarlık, "resmi doktorlarımızın *uygarlaşmış* sosyalizminin"[309] entelektüalist kokuşmuşluğuna karşı ne pahasına olursa olsun savunulmalıdır.

> "*Küçük bilimin* bu doktorları... açık ve farklı fikirleri yalnızca düşüncede kabul etmek istediklerini yüksek sesle itiraf ederler; - aslında bu, eylem için yetersiz bir kuraldır zira bütün dikkatimizi çeken renkli ve net bir şekilde çizilmiş imgelerin müdahalesi olmadan büyük bir şey gerçekleştiremeyiz."[310]

Burada, burjuva entelektüellerinin (üstelik Avrupa'nın neredeyse her yerindeki işçi militanların gözünde şüphelidirler) bir saldırısının değil, rasyonalizmin, entelektüalizmin, pozitivizmin ve aslında, kesin bilimlerin sınırlı alanının dışına uygulanmış olduğu varsayıldığı ölçüde, bizzat bilimsel yöntemin bir saldırısının söz konusu olduğunun altını çizmek önemlidir.

Proletarya devrimci görevini yerine getiremiyorsa, bu, devrimin terk edilmek ve dünyanın entelektüel ve burjuva çöküşüne bırakılmak zorunda olması anlamına gelmez. Aslında, Sorel'le birlikte başka bir devrimci eğilim biçimi ortaya çıkar, burjuva fakat aynı zamanda rasyonalist, son derece optimist ve laik bir uygarlığa ait, yeni bir ret biçimiyle tanışılmıştır. Bu noktada sorgulanan bütün bir hümanist gelenektir, yani bireyin ve insan türünün birliğinin mükemmelleştirilmesi düşüncesi. Sorel, faydacı ve araçsal kavramlarından nefret ettiği bu rasyonalist ve temel olarak materyalist sistemden, yalnızca sınıf mücadelesi ile genel grev mitinin gücünün yaratacağı felaketçi kutuplaşma fikrini alır. *Réflexions*'un, *Illusions*'un ve *Décomposition du marxisme*'in mürekkebi henüz kurumuştur ki, sınıf kavramı yerle yeksan olur: Marksizmin Sorelci revizyonundan geriye kalan, burjuva, rasyonalist ve laik uygarlıktan iğrenme ve bunu tereddütsüz yıkma arzusudur.

Rasyonalizm karşıtlığı, yüzyılın ilk on yılında Sorel düşüncesinin gerçek yol göstericisidir. Bu yüzden, aynı zamanda *Matériaux d'une*

309. A.g.y., s. 130. Ayrıca krş. s. 200 ve s. 434.
310. A.g.y., s. 218.

théorie du prolétariat başlığı altında toplanan ve savaş arifesinde, kendi tavrını özetlediği deneme seçkisinin önsözünün ana teması olması normaldir.

Sorel, gerçekte, doğal yasayla aynı zamanda, "ilerleme, yenilenme ya da yaratma, evrensel akıl fikirlerini" yücelten "XVIII. yüzyıl entelektüalistlerine" karşı *Les Illusions*'daki savlarını hatırlattıktan sonra, yeniden "tarih bilimciliğe"[311] sapan rasyonalistlere saldırır. "Sembollerimizi zehirleyen", "psikolojik güçleri elinden geldiğince" ortadan kaldıran ve bizi ütopyaya sürükleyen rasyonalizme karşı, William James'in pragmatizmine başvurur.[312] Marksizm revizyonu yanında, Hegel bile fazla lütuf bulamaz. Hegelci rasyonalizm, James'in pragmatizmiyle yer değiştirmiştir. "Kendine derin filozof süsü vermeyi başaran"[313] Hegel, tarihin karanlıklarına itilmiştir; tıpkı "sosyal demokrat eğilimli gazetelerin, proleterlere, helenizmle dolu bir dünyada rasyonalizmin zaferini garanti altına alabilecek bir eğitim verebileceğini"[314] umut eden, "bilimsel sosyalizmin kurucusu" gibi. Marksizmin Sorelci revizyonu, yalnızca Ortodoksları (Kautsky, Guesde ve Lafargue) değil, aynı zamanda reformistleri (Jaurès, Turati ya da Enrico Ferri) ve Antonia Labriola'yı reddedecek noktaya ulaşır.[315] Rasyonalizme bulanmış bütün bir kültürün reddi ve onun sulara gömüldüğünü görme arzusu Sorel'i, Marx'ı ve Hegel'i olduğu kadar, kendi kuşağının Marksistlerini de reddetmeye götürür. Edouard Berth, *Réflexions*'da, Sorelci Marksizmin sonunun kesin işaretlerini görmekte haksız değildir. 1913'te kaleme alınan ve sembolik olarak "Pascal'ın Zaferi" başlıklı *Méfaits des intellectuels*'deki sonuç kısmında, Berth şunları yazacaktır:

> "*Réflexions sur la violence*'da Sorel tam olarak sendikacı felsefeyi bu yavan optimizmden kurtarmaya çalışmıştı ve Daniel Halévy'ye mektubunda -ki önsözü teşkil eder- pesimizmin bütün tarihsel değerini gözler önüne seriyordu. Sendikacılık burada, "Ortodoks Marksizmden", hayatın optimist ve bilimci anlayışına, yani bir burjuva anlayışına, XVIII. yüzyıl çerçevesine uyarlanan Marksizmden net bir biçimde ayrılıyordu."[316]

Sorel'in kendisi de düşüncesinin değiştiğinin adamakıllı farkındadır. Savaşın arifesinde, *Matériaux*'nun yayımlanmasına hazırlandığı sırada, "Sendikacılık Gerekçelerim" adlı uzun makalesinin İtalyanca çevirisi-

311. "Önsöz" *Matériaux...*, a.g.y., s. 23-24.
312. A.g.y., s. 22-25, s. 35, s. 39.
313. A.g.y., s. 21. Sorel'in Hegel'e yönelttiği birincil eleştirileri iyi ortaya koyan bu sayfadan not 3.
314. A.g.y., s. 44.
315. G. Sorel, *Les Illusions du Progres*, a.g.y., s. 2 ve s. 4.
316. E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, Paris, Marcel Riviere, 1926 (2. Basım), s. 339.

nin, yazarın bundan böyle "sosyalist yazın"dan vazgeçtiğini duyurduğu bir notun ardından geldiğini, 1910'da okuyucusuna hatırlatmak ister. 1914'te ise, o zamanlar kendisini bu kararı almaya iten nedenlerin "hâlâ geçerli olduğunu"[317] yazacaktır.

Savaşın hemen öncesinde, Croce'nin meşhur formülü "sosyalizm öldü"yü kendi formülü olarak benimsemiştir. Fakat eğer sosyalizm öldüyse bu, yalnızca onun "Marksizmin çürümesi" olarak tanımladığı entelektüel süreç yüzünden değil, daha ağır bir neden yüzündendir. Eğer Marx'ın rüyasını gördüğü bu "muhteşem destan" bir seraptan, eğer "Marx tarafından ilan edilen devrim bir kuruntudan ibaretse, "çok kısa bir süre içinde, kapitalist toplumun yıkıntıları üzerinde bir üreticiler uygarlığı kurmaya aday, kahraman, yeni bir değerler yaratıcısı proletaryanın hiçbir yerde var olmadığı ve muhtemelen de asla var olamayacağındandır.[318] *Réflexions*'da da tanımını yaptığı, "ulusun öteki kısımlarından iyiden iyiye uzaklaşarak... her türlü toplumsal görüşü mücadeleyle ilişkilendirerek savaşmak için" örgütlenmek üzere olan bu proletaryanın, "tarihin büyük motoru olarak"[319] tasarlanan, bütünleştirilmiş ve saf, pesimist ve çileci bu proletaryanın, faydacılık tarafından olduğu kadar, burjuvazi tarafından da erozyona uğratıldığı ortaya çıkar. Alman işçisi "demokrasi müfrezelerine katılıyorsa" bu, "sıradan insanın, neredeyse bir çırpıda gerçekleşecek şekilde tasarlanan büyük fırsatların serabıyla büyülenmedikçe kendini asla yeni bir girişime bırakmaması yüzündendir".[320]

Hiç kuşkusuz Sorel için bu, kesin bir dönüm noktasıdır. "Sendikaların Sosyalist Geleceği"nden başlayarak, onun bütün sosyalizmi,"yeni ekolün" hiçbir şey yaratmadığı ilkesine dayalıdır; çünkü yaratılacak hiçbir şey yoktur: Bunlar, sosyalizmi atölyelerinde üreten üreticilerdir ve proletaryanın hizmetine girmek zorunda olan entelektüellere işçi başkaldırısının kuramını yazmaktan başka bir şey kalmaz. Oysa motivasyonlarında, kaygılarında, fikirlerinde ve tavrında, burjuvaziden pek de farklı olmayan bir proletaryanın keşfi, Sorelci sosyalizmi derinden sarsar.

Sonuç olarak, kurulu düzenin reddinde direnen herhangi bir kimseye, yüzünü, bu yüzyılın başında ortaya çıkan gerçek devrimci güce dönmek düşer yalnızca. Milliyetçilikle birlikte, Sorelciler, burjuva demokrasisinden, XVIII. yüzyıldan, laik düşünceden, Fransız Devrimi'nden

317. G. Sorel, "Önsöz", *Matériaux...*, a.g.y., s. 2.
318. A.g.y., s. 3-4. Sorel Croce'den alıntı yapar: "Sosyalizm Sendikacılıkta Son Sığınağını Bulmuştu; Bu Biçimde De Öldü" (s. 4, not 2).
319. G. Sorel, *Reflexions sur la violence*, a.g.y., s. 249.
320. G. Sorel, *Mattriaux..*, s. 4 ve s. 19.

fakat aynı zamanda geleneğe ve klasik kültüre saygıdan toplu olarak nefret etmeye başlar. Devrimci sendikacılığın kuramcısının Aydınlanmacıların felsefesine karşı sürdürdüğü güçlü kampanya, Sorel'in Maurrascılar üzerindeki etkisini açıklar: Materyalist ve rasyonalist özünden arındırılmış bir Marksizmden gelen devrimciler ile materyalist ve rasyonalist özünden, yani liberalizminden, bireyciliğinden, bireyler topluluğu olarak kendi toplum anlayışından arındırılmış bir milliyetçiliğin öncüleri olan milliyetçiler arasındaki anlaşma tam da budur. Materyalizm karşıtlığı, burada ortak paydayı ve dönemin iki konformizm karşıtı akımının buluşma noktasını teşkil eder.

4. SORELCİLİK İLE MİLLİYETÇİLİK BAĞLANTISI

Sorel entegral milliyetçiliğe 1909 yazında katılmıştır. Zaten aynı yılın Nisan ayında, *Enquête sur la monarchie*'nin ikinci baskısını okuduktan sonra, devrimci sendikacılığın kuramcısı, Action française'in kurucusuna hayranlığını ifade etmişti.[321] Üç ay sonra, 16 Temmuz'da, İtalyan devrimci sendikacılığının en önemli dergisi, Enrico Leone'un *Divenire Sociale*'inde epey ses getiren bir Maurrascılık övgüsü kaleme alır; bu övgüyü, 22 Ağustos'ta *L'Action française*'de "Anti-Parlamenter Sosyalistler"[322] başlıklı makalesiyle devam ettirecektir. Bu makale, entegral milliyetçilik ile devrimci sendikacılığın Sorelci versiyonunun "zirvesi" anlamına gelir. Gerçek bir işlevsel sentez olmasa da, Fransa ve İtalya'nın Sorelci genç kuşağının gerçeği olacak bir birleşme olacaktır.

Sorel'in makalesinin "başlığı", devrimci sendikacılığın entelektüel liderinin desteğinin Maurrascıların gözündeki anlamını iyi ifade eder. Sorel şimdiye kadar asla böyle bir coşkuyla göklere çıkarılmamış, inanmış müritler çevresi dışında, asla ve hiçbir yerde böylesine hayranlık gösterisiyle karşılaşmamıştır. "Anti-demokrat sosyalizmin parlak ve derin kuramcısının, şimdiden böylesine beğenilen *Réflexions sur la violence* ve *Révolution dreyfusienne*'in yazarının, gerçekte *La Révolution dreyfusienne*'in içeriğini oluşturan liberal demokrasiye karşı sonu gelmez saldırıları, yinelediği, düz ve basmakalıp bir makaleden başka bir şey üretmemesi hiçbir şeyi değiştirmez. Önemli olan, "Dreyfusçu devrimin Fransa'nın manevi güçlerine tek başına zarar verdiği [...]" inancıdır. "Bu çöküş ruhuna karşı enerjik bir karşı çıkış yükselmeliydi: Action française'den başka hiçbir sosyal grup, hem bilimlerin hem de inancın

321. G. Sorel, 6 Temmuz 1909, "Georges Sorel'den Charles Maurras'ya Mektup", P. Andreu, *Notre Mattre M. Sorel*, Paris, Grasset, 1953, s. 325-326.
322. G. Sorel, "Parlamenter karşıtı sosyalistler. M. Georges Sorel'den Bir Makale", *L'Action Francaise*, 22 Ağustos 1909. Orijinal başlık "La disfatta di mufles".

bu zorlu görevini yerine getirecek durumda değildi [...]. Maurras'nın dostları, ülkemizde neye ellerini sürdülerse kirleten *hödüklere* karşı adamakıllı mücadeleye girişen cesur bir ön cephe oluşturuyor. Bu genç insanların değeri tarih içinde ortaya çıkacaktır; zira onların sayesinde ahmaklığın hükümranlığının yakın gelecekte son bulacağını umut edebiliriz."[323]

Maurrascılar övgüler yağdırarak mukabele ederler: Bir yerde "Sorel'in analizinin eşsiz gücü"nden bahsedilir ve "modernist tezlerin en derin eleştirmeni"[324] olarak değerlendirilir, başka bir yerde, "Fransız sosyologlarının en içe işleyeni ve en güçlüsü"[325] olarak temsil edilir. Bütün bunlar nedendir? Barrès ve "ustamız Édouard Drumon'la birlikte, "Péguy'nün *Le Mystère de la charité de Jeanne d'Arc*'ının temsil ettiği Fransız yurtseverliğinin bu yeni ve derin gösterisini" selamlamış olmak için "Bu olağanüstü eser" diye yazar 14 Nisan 1910 tarihli *L'Action française*'de, "belki de edebiyatımızın başyapıtları arasında sayılacaktır." Onun sayesinde, Gambetta usulü "yalanlara" ve "şakalara", "yurtseverlik, fırsatçı hokkabazlar tarafından komik duruma düşürülmüş olmasaydı imkânsız olacak olan", "Dreyfusçu devrime" son vermek mümkün olacaktır. Bu, Hıristiyan özü olmadan yurtseverliğin olmaması demektir. Milliyetçi uyanış Katolikliğin itici gücüyle sıkı bir biçimde ilintilidir. "Vatandan saygı ile bahsetmek' isteyen her yazar, der Sorel, "Hıristiyan doğaüstü"ne başvurmalıdır. "Böylesine Katolik bir iddia", "bütün ahmakların, yararlandıkları politik iktidarın bugün nasıl da sallantıda olduğunu hissettiklerini" ortaya çıkarır; zira, bu metinle ilişkili olarak "okur, Fransa'nın sonsuz ruhuyla bağlantıda olmaktan vazgeçmemiştir". Sorel için, Péguy'nün Katolik yurtseverliği anti-rasyonalist büyük haçlı seferine bir boyut daha eklemiştir: "Yurtseverlik bize, rasyonalistlerin hiçbir şekilde anlayamayacağı bir bakış açısıyla sunulmuştur... Burada sanat, aldatıcı görünüşlerle yetinen sahte bilim karşısında galip gelir ve hakikate ulaşır."[326]

Sorel bir anda milliyetçi olmamıştır; vülger ve şovence bir yurtseverliği benimsemez. Ondan, zengin ve saygın, basit bir muhafazakâr politikacı olan Barrès önünde eğilmesi beklenemez. Bir Déroulède tiradı onun ilgisini çekmeyecektir. Bir krallık yanlısının ruhu birdenbire arz-ı endam edemez. Sorel, Jules Lemaître değildir. Onu cezbeden, ne Maurrascı sistemin rasyonalist ve pozitif tarafı ne de Action française'in kuru-

323. A.g.y.
324. "M. Georges Sorel'den Mektup", *Revue critique des idées et des livres*, C. X, no: 155, 25 Temmuz 1910, s. 101.
325. G. Sorel, "Fransız ruhunun uyanışı. *Le Mystère la Charite'de Jeanne d'Arc*", *L'Action Francaise*, 14 Nisan 1910, krş. "başlık".
326. A.g.y.

cusunun otoriter ve sevilmeyen kişiliğidir. Neredeyse her yerde yoldan çıkmış biri olarak bakılan, siyaset yaşamına atıldığından beri karşısına kim çıkarsa çıksın kavgalı olan, ihtiyar ve aksi bir adam olan Sorel, kolay lokma değildir. İç tutarlılığı tarihçinin gözünden kaçmayan "varyasyonları", çağdaşlarının gözünde, onun eksantrik, güvensiz ve kafa karıştırıcı biri gibi düşünülmesine neden olur. Croce ona saygı duysa da, 1898'de bir Antonio Labriola, 1906'da bir Jaurès ya da bir Bernstein, 1910'da bir Lagardelle için, Sorel, beklenmedik, her zaman tamamen başka bir yöne gitmeye hazır bir şahsiyettir.

Aslında, yıllarca süren bir entelektüel mayalanma sürecinin bitiminde anlaşılmıştır ki, onun yöntemi son derece yüksek bir tutarlılığın örneğidir. Sorel bir hevesle değil, Action française ideolojisinin bazı önemli taraflarıyla yakınlığı gereği hareket eder. Şiddeti vaaz etmesi, proletaryayı burjuvaziye, liberal demokrasiye, XVIII. yüzyıla ve devrime karşı göğüs göğse çarpışmaya teşvik etmesi, pesimizmin Hıristiyan erdemlerini göklere çıkarmasıyla, devrimci emekçiyi "tarihsel mirasın ilkesini tanımaya" davet etmemiş midir? Napolyon yönetiminden bahsederek, "büyük devrimler aracılığıyla korumanın muazzam rolünde"[327] ısrar eder. Kuşkusuz bu çeşit tavır alışlar yalnızca Maurrascıların kulağına hoş gelir. Aslında, Sorel'in düşüncesi, faşizmin yerel versiyonunun oluşturduğu, bilhassa Almanya'da çiçeklenecek olan bu "muhafazakâr devrim"in Fransız versiyonu olarak ortaya çıkar. Bu ekol, Spengler, Moeller van den Bruck, Paul de Lagarde, Julius Langbehn ve Ernst Jünger'in eserleriyle tanınır hale gelir.[328] Muhafazakâr bir devrim. İşte 1912'nin Soreli.

Öte yandan, sendikacı kuramcı, Maurrascılığa yaklaşıyorsa, aynı zamanda yeni bir devrimci enerji kaynağına ihtiyaç duyması yüzündendir. Onu cezbeden ve büyüleyen kralcılık değil, "Action française'e kaydolan ateşli gençliktir"[329]. Sorel, kral yanlısı olmasına rağmen Maurrascı harekete meyleder. Unutmayalım ki bu dönemin Action française'i, yirmili yıllarda hakim olan iyiliksever kadın, toprak sahibi ve deniz subayı hareketinden bir hayli farklıdır. Kuşkusuz, Camelots du Roi*, Action F.'nin öğrencileri, iki savaş arası Quartier Latin'ine ör-

327. G. Sorel, *Réflexions sur la violence*, a. g.y., s. 124.

328. "Muhafazakar devrim" fikriyle ilgili olarak, Almanya ile Fransa arasında ortaya konabilecek çok ilginç karşılaştırmalar vardır. Bu mesele hakkında, daha yeni gerçekleştirilen ve başvurmanın yerinde olduğu incelemeler için, Z. Sternhell, "Emmanuel Mounier ve Fransa'da otuzlu yıllarda liberal demokrasi çekişmeleri", *Revue francaise de Science politique*, C. 34, no: 6, 1984, s. 1141.

329. Georges Sorel'den Pierre Lasserre'e mektup, *Nation francaise*, no: 130, 2 Nisan 1958, P. Andreu'dan alıntı, "Georges Sorel'den Edouard Berth'e mektuplar –İlk kısım: 1904-1908", *Cahiers Georges Sorel*, C. 3, 1985, s. 93.

* Action française'e bağlı kral yanlısı örgüt. (ç.n.)

nek olacaktır; fakat hareket, artık halka hitap eden bir temel bulduğu ya da "millet"i "toplumsalla" kaynaştırdığı iddiasını sürdürmeyecektir. Bununla birlikte bu yüzyılın başının Maurrascılığının özlemi budur: Drieu la Rochelle 1934'te, 1914'ten önce AF'ye atfettiği "faşizmin halk canlılığı"ndan bahsetmekte haksız değildir,[330] ne de büyük Sorel uzmanı Pierre Andreu'nun, 1936'da, Sorel ve sendikacı kuramcı ile milliyetçiler arasındaki yakınlaşma hakkında bir makaleye *Fascisme 1913* adını vermekte.[331] "Eğer Action française tarafından baştan çıkarılmışsam, diye yazar Drieu, bu, Action française'in Proudhon Çevresi aracılığıyla sendikacı devrimin hamlesiyle birleşmesi ölçüsünde olmuştur."[332]

Bir kez daha, Pierre Andreu'ya, Sorel'i en iyi anlayan, otuzlu yılların Pierre Andreu'suna başvurmak fena olmaz:

> "Sorel, Marksizmden yalnızca sınıf mücadelesini alır. Bu mücadele onun için sosyalizmin özü ve umududur. Sosyalizmi kapitalizm ile karşı karşıya getirmez; kahramanca bir savaşta, proletaryayı burjuvazi ile karşı karşıya getirir. Sorel, burjuvaziye karşı, kapitalist üretim sistemine karşı esip gürlemekten çok daha kıyıcıdır. Bütün sosyalist sistemleri şiddetle eleştirir ancak kapitalizmi eleştirmez."[333]

Aynı dönemde, daha az angaje ve daha az öngörülü olmayan başka bir gözlemci, Thierry Maulnier de öyle görünmesine rağmen Sorel'in asla gerçek anlamda değişmediğini anlamıştır: Demokrasi düşmanıdır; duruma göre yüzünü ya Maurras'ya ya da Lénin'e döner. Lenin'de, der Maulnier, Sorel, "demokratik vülgerleşmeye karşı insanın, liderin, yaratıcının misillemesini, proletaryan şiddetin sosyalist ihanete karşı misillemesini"[334] görür.

1914 felaketinden önceki yıllarda, Action française tek gerçek muhalefet hareketidir. Solda, cumhuriyetçi konsensüs ile bütünleşme gözle görünür bir şekilde hızlanır. Sorel'in kuramcısı olduğunu iddia ettiği devrimci sendikacılık ilerlemez ve işçiler demokratik sosyalizm yoluna girer. Liberal Cumhuriyet'e muhalefetin canlı sembolü Gustave Hervé bile seferberlikten epey önce yurtseverlik karşıtlığını terk eder. 1912'ye doğru, *La Guerre sociale*'in yöneticisi, *Mouvement socialiste*'i yayımlamaya devam eden Lagardelle gibi biri, kurulu düzenle barış yapar. Demokratik sosyalizmin –hiç olmadığı kadar kendinden emin– bir parça-

330. P. Drieu La Rochelle, *Socialisme fasciste*, Paris, Gallimard, 1934, s. 221.
331. P. Andreu, "Fascisme 1913", *Combat*, no: 2, Şubat 1936.
332. P. Drieu La Rochelle, *Socialisme fasciste*, a.g.y., s. 106.
333. P. Andreu,"Sorel'in Sosyalizmi", *L'Homme nouveau*, no: 17, Haziran 1935.
334. T. Mauhiier, "Georges Sorel'in anti-demokratik sosyalizmi", *La Revue universelle*, no: 21, 1 Şubat 1936, s. 373.

sını oluşturan kurulu düzene karşı mücadele etmek için geriye yalnızca, rejim, onun kurumları ve uygulamalarıyla değil, aynı zamanda onun manevi temelleriyle de bağını koparan Maurrascı hareket kalır. Action française, milliyetçilik ile topyekûn yıkımı talep eden cumhuriyet rejimi arasında mutlak bir uyuşmazlık olduğunu haykırır ve kendini, liberal ve demokratik fikirleri alt etmeye yönelik güçlerin başında görmek ister. Action française, vaktiyle "Makedon Falanjı"nın "Asya halklarının demokratik kalabalıklarının üstesinden geldiği gibi, liberal demokrasinin hakkından gelecek Çelik Tugayı kurmak ister".[335] İşte bu, Sorel'i hiç rahatsız etmeyecek bir hedef, bir düşünme tarzı ve bir söz dağarcığıdır. Kısacası, AF'nin genç militanları ve onların bu nefret ve tiksinti uyandıran burjuva Cumhuriyeti'ne karşı her gün mücadele veren güçlü, etkili liderleri, Sorel için yalnızca doğal müttefikler değil, tek olası müttefiklerdir. Tıpkı Maurrascılar için olduğu gibi onun için de demokrasinin meşruiyeti yoktur, doğaya karşıdır ve kötülük üretir.

Demokratik Site'nin dışına bile isteye kamp kuran bu insanların buluşması, Action française'in ilk mevcudiyet yıllarından itibaren genellikle işçi, özel olarak da devrimci sendikacılık çevrelerinde sarf ettiği çabalarla büyük oranda kolaylaştırılır. Maurras ve çevresindekiler SFIO ve onun değişik bileşenlerinden bir şey çıkmayacağını anlar. Fransız sosyalizmi, bir taraftan, demokratikleşme yolunda geri dönüşü olmayan bir yola girmiş, her nasılsa yalnızca öteki Batı Avrupa sosyalist hareketlerinin yaşadığı süreci takip eder; bir taraftan da Dreyfus Olayı bütünleşme faktörü rolü oynamıştır. Action française de yüzünü *La Révolution dreyfusienne*'in yazarına döner; eser, bu ünlü olayın sert bir eleştirisidir ve ondan sonuçlar çıkardığını inkar etmez.[336] Sorel, böylelikle bir sembol ve bir umut olur. Sorel'in bu yılların milliyetçi havasına[337] katkısı, cumhuriyetçi konsensüsten kopmaya hazır kuvvetlere yeni olanaklar açar.

Aslında, Maurrascı hareket, başlangıcından itibaren konformizm karşıtı solun merkezindeki düşüncelerin evrimini sürekli bir ilgiyle takip eder. Marksizmin derin bir revizyonuna dayandırılan bu orijinal sosyalizm –özel mülkiyeti, kârı ya da liberal ekonominin bütününü değil, yal-

335. "Action Francaise Birliği", *L'Action Francaise*, 1 Ağustos 1905, s. 224-225.

336. *La Révolution dreyfusienne*, Paris, Marcel Riviere, 1909. Sorel için Dreyfus Olayı, gerçek bir politik devrim olmuştur: "Savaş Konseyleri tarafından iki kez mahkum edilen Kaptan Dreyfus'un rehabilitasyonu, eski zamanlardan epey belirgin bir biçimde ayrılan, yeni bir çağın geleneklerimizde yarattığı büyük bir sarsıntının ardından gerçekleşebilmiştir..." (s. 10). Ayrıca s. 24, s. 31, s. 32, s. 36, s. 45-49, s. 57, s. 64.

337. Bilhassa Eugen Weber'in iyi tanınan eseri: *L'Action Francaise*, Paris, Stock, 1962 (yeni basım. Fayard, 1984) ve *The Nationalist Revival in France, 1905-1914*, Berkeley, University of California Press, 1968, aynı şekilde R. Wohl'un olağanüstü eseri, *The Generation of 1914*, Cambridge, Harvard University Press, 1979.

nızca liberal demokrasi ve onun felsefi temellerini sorgulayan bir sosyalizm– Action française'de derin yankı uyandırır. Zira Maurras, 1900'den başlayarak konformizm karşıtı sola doğru bir açılım yapmak için zemin hazırlamaya başlamıştı: "*Saf* bir sosyalist sistem, her türlü demokratlaşma unsurundan kurtulmuş olacaktır" diye yazıyordu.[338] Kuşkusuz Maurras, Marksist eşitçilik ve enternasyonalizme saldırır fakat buna karşın onun için, "*demokratik ve kozmopolit unsurlardan kurtulmuş bir sosyalizm* milliyetçiliğe, güzel bir eldivenin güzel bir ele yaraşması gibi yaraşır".[339] Jacques Bainville, Jean Rivain ve Georges Valois, liberal demokrasiye, genel seçim hakkına, XVIII. yüzyıla ve 1789 mirasına karşı bütün başkaldırı hareketlerini, her bir politik eylemi ve bilhassa proletarya ile Cumhuriyet arasında gelecekte bir kırılma umudu yaratabilecek her fikri didik didik araştıracaklardır. Bu "aşırı solcu anti-demokratların", bu "anti-demokrat sosyalistlerin"[340] ortaya çıkışı bu çevrelerde layıkıyla değerlendirilir; genç Acition française için bu durum paha biçilmezdir.

Maurrascılar, Sorel'in çalışmalarının anlamını tam anlamıyla kavrayacak olan ilkler arasındadır. Jean Rivain "devrimci sendikacılığın organı... *Mouvement socialiste* çalışanları" arasında "en çok sözü geçen", "birinci dereceden"[341] eserlerin yazarını selamlamak için "ahmakların bozgununu" beklemez. Milliyetçi yazar, kitabın sonuçları ortada olduğundan, *Réflexions*'u okuma zahmetine bile katlanmaz. Sorel'in entelektüel güzergâhı ve çalışmaları hakkında bilgisi, *L'Avenir socialiste des syndicats* ve *Introduction à l'économie moderne*'e odaklanması için yeterlidir. Rivain, Sorel'in, mesela meslek ve kooperatif birliklerine bakışındaki elitist karakterin altını çizer.[342] Aslında Sorel, kooperatiflerin "başarısı, kaybedenleri elemelerine ve kendi bünyelerinde, işleri patronlar gibi idare eden yetenekli insanlar yaratmalarına bağlıdır, diye düşünür. Bunlar gerçek küçük girişim birlikleridir". Bir dipnotta şunları ekleyecektir: "Kuşkusuz Yunan filozofları, onları aristokrat olarak adlandırır."[343] Rivain, Sorelci sosyalizmin ne kapitalist ekonomiden ne de özel mülkiyetten uzaklaşmayı gerektirmediğini iyi anlamıştır; buna

338. *L'Action frangaise*, 15 Kasım 1900, s. 1863. Bu meselelerin daha derin bir incelemesi için, Z. Sternhell, *La Droite révolutionnaire*, a.g.y. ve P. Mazgaj, *The Action Francaise and Revolutionary Syndicalism*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1979.
339. Maurras, *Dictionnaire politique et critique*, Paris, Fayard, 1931-1933, C. V, s. 213. Ayrıca krş. Maurras'nın, "Sosyalist Adına", *L'Action Francaise*, no: 34, 15 Kasım 1900, s. 859-867.
340. J. Bainville, "Aşırı Solcu Anti-demokratlar", *L'Action Francaise*, 15 temmuz 1902, s. 121-128; J. Rivain, "Anti-demokrat Sosyalistler", *L'Action Francaise*, 1 ve 15 Mart 1905, s. 412-418 ve 470-487.
341. J. Rivain, "Anti-demokrat Sosyalistler", a.g.y., s. 470.
342. A.g.y., s. 476.
343. G. Sorel, *Introduction à l'économie moderne*, a.g.y., s. 174 ve a.g.y., not 2.

karşın, bu anlayışın elite ihtiyacı vardır ve şiddetli bir biçimde anti-demokratik ve Rousseau karşıtı bir görünüm alır. Zekice, iyi çatılmış ve uzun alıntılarla desteklenmiş incelemesinin ayrıntılarına girmek lüzumsuz olacaktır. Rivain Sorelci demokrasi ve devrimci gelenek anlayışını mükemmelen anlamıştır: "Devrimci felsefe" adına, der, Sorel, "Action française'den elde edebileceğimize inandığımız ve imzamızı atabileceğimiz bir prensip bildirisi"[344] gerçekleştirmiştir.

7 Aralık 1911'de, o sıralar konformizm karşıtı sol ile ilişkilerden sorumlu olan Georges Valois, Action française'in IV. Kongresi'nde şunları söyler: "Dostlarımızın sendikacılık militanlarıyla karşılaşması asla basit bir tesadüf değildir. Konumları ve güncel eğilimleri gereği, birbirlerine olabildiğince yabancı olan milliyetçi hareket ile sendikacı hareket, ortak bir amaçtan çok daha fazlasını taşır."[345] Valois burada yalnızca önceki saptamaları hatırlatır. Jean Rivain 1908'de, sendikacılık ile Action français'in ortak amacını tanımlarken zaten buna değinmişti: "cumhuriyetçi ve demokratik rejimin yıkılması".[346] Hiç kuşkusuz, Sorel ve Action française'in buluşması, demokratik bir politik kültürün, onun felsefi temellerinin, ilkelerinin ve uygulamasının bu acımasız eleştirisi neticesinde gerçekleşmiştir. Sorel, Maurrascı gençler arasında hissettiği bu yükselme, güç ve şiddet açlığı ile baştan çıkarılmıştır. Varolan politik ve ahlaki düzeni mutlak bir biçimde reddediş-lerini alkışlar.

Sorel, Valois'yı 1910'da sık sık görür ve Édouard Berth'i bu Maurrascı militanın kollarına itecek olan kendisidir.[347] Böylelikle sosyalist-milliyetçi dergi fikri, *Cité française* olgunlaşır. Önemsiz kişisel husumetler yüzünden bu dergi asla gün yüzüne çıkmayacaktır. Fakat 1910 Temmuz'unda, derginin yayınlanacağını ilan eden broşür, girişimin anlamını yine de iyi ifade eder ve Sorel imzasını taşır:

> "Bu dergi, demokrasinin aptalca gururu, hümanist zırvalıklar, yurt dışından gelen modalarla midesi bulandırılan, bütün bunlara karşı Fransız ruhuna bağımsızlığını geri kazandırmaya çalışan ve bu amaca ulaşmak için, milli düşüncenin öncüleri tarafından açılan soylu yolları izlemekte kararlı olan akil adamlara yöneliktir."[348]

344. J. Rivain, "Anti-demokrat Sosyalistler", a.g.y., s. 473.
345. G. Valois, "Milliyetçilik ve Sendikacılık", *L'Action Francaise*, özel sayı, 31 Aralık 1911, s. 559.
346. J. Rivain, "Sendikacılığın Geleceği", *L'Action Francaise*, 15 Eylül 1908, s. 467.
347. P. Andreu, "Georges Sorel'den Edouard Berth'e Mektup - Birinci kısım: 1904-1908", a.g.y., s. 94.
348. Marcel Riviere tarafından yayımlanan ve Pierre Andreu'nun eseri, *Notre Maitre M. Sorel*'e ek olarak yeniden basılan a.g.y., *s. 329, La Cité francaise*'in tanıtımı, "Fransız bağımsızlığı".

Bu fikirler "*Cité française* Bildirisi"nde geliştirilmiştir:

"*Cité française*'in kurucularının, farklı yargıları vardır; fakat şu noktada tam olarak uzlaşmışlardır: Modern dünyaya ait sorular, uygarlığa uygun bir şekilde çözülmek istenirse, demokratik kurumları yıkmak kesinlikle gereklidir. Çağdaş deneyim, demokrasinin, Kentin bütün sınıfları, esas olarak da işçi sınıfı için en büyük toplumsal tehlikeyi oluşturduğunu öğretir. Demokrasi, tefecilerle birleşmiş ya da onların hâkimiyetinde birtakım politikacı çetelerinin üreticileri sömürmesine izin verir.
O halde, demokrasiye rağmen, Site'yi ve sınıfları, demokratik fikirlerin uzağında örgütlemek gerekir. Sınıfların kendi içlerinde varolan fakat demokratik fikirlere bulanmış bilincini uyandırmak gerekir. Her sınıfa has erdemleri uyandırmak gerekir; bunlar olmadan hiçbiri tarihsel misyonunu tamamlayamaz [...].
Bu mücadele için, bunun zorunluluğu konusunda hemfikir olan herkesten, hummalı bir işbirliği ve eksiksiz bir özveri talep ediyoruz.

ÉDOUARD BERTH, GEORGES SOREL, JEAN VARIOT, PIERRE GILBERT, GEORGES VALOÏS."[349]

Cité française'in başarısız olmasından altı yıl sonra, Sorel ve Valois'nin işe yaramayan projelerinin amaçlarını devam ettiren *L'Indépendance* ortaya çıkar. *Cité française,* Georges Valois'nın Jean Variot'ya olan husumeti yüzünden şahlanamadıysa ve Sorel'se, tam tersi, ona olan sadakati yüzünden, devrimci sendikacılar ile milliyetçilerin bu ilk ortak girişimini engellemeye karar verdiyse de *L'Indépendance* katarını keyfince idare etmekte tamamen özgürdür.

Dergi, Mart 1911'den Temmuz 1913'e kadar yayımlanır; iki aylıktır ve tam olarak 48 sayı çıkar. Varlık gösterdiği uzun süre boyunca, doğru formülü, tatmin edici formatı, kurucusuna yaraşır yazı kurulunu –öncelikli olarak Tharaud ve Jean Variot kardeşlerin yardımcı olduğu– nafile arayacaktır. 1912 Ekimi'nde, Barrès, Bourget ve Francis Jammes yazı kuruluna girer; fakat bu değişiklik, dergiye bir canlılık, bir renk ya da başka herhangi bir özellik katmaya yetmez. Berth ve Valois işbirliğine gitmez ve "işçi taleplerini... milli talepler kadar meşru"[350] kabul etmesine rağmen, *L'Indépendance,* haftalık dergi *Actioon française*'i gerçek anlamlıyla taklit etmeyi başaramaz.

Aslında orada da aynı temalarla karşılaşırız: milliyetçiliğin, antisemitizmin, kültürün, klasisizmin, greko-romen mirasın savunusu, Sorbonne'a ve laik eğitime karşı mücadele. *L'Indépendance,* Gambette ve Milli Savunmaya –Cumhuriyet Bismarck'ın bir yaratığıdır!– karşı uzun

349. A.g.y., s. 327-328.
350. "Bağımsızlığın Yeni Biçimi Hakkında", *L'Independance,* 15 Haziran1912.

süren kampanyalara atılsa da, Midi'deki kral yanlısı isyana özel bir saygı gösterir.[351] Pareto, Le Bon ya da Claudel ile işbirliğine rağmen, kendini ifade etmeyi başaramaz ve ihtiyacı karşılayamaz. Sorel *L'Indépendance* döneminde, Action française'in basit bir uydusu ve Maurras'nın bir kuklası olur. Zaten1910'da, Action française'in düzeysiz kavgaları benimsediği ve bütün muhalifler ve bütün devrimciler gibi, nefret ettiği muhafazakâr sağa karşı Maurrascı hareketi coşkuyla savunduğu görülmüştü.[352]

L'Indépendance da aynı zeminde yerini alır: Yeni derginin Manifestosu'nda "*L'Indépendance* politik bir partinin ya da edebi bir hareketin aracı olmayacaktır"[353] şeklinde ifade edilen iyi niyetlere rağmen, okuyucular, Maurrascı derginin eksik, etkisiz ve sıradan bir ekini okuyormuş izlenimine kapılır. Durum şaşırtmayacaktır: Sorel 1912'de "Fransız kültürünün bugün Charles Maurras tarafından savunulduğunu ilan etmemiş midir?"[354]

Sorel, o zamanlar Maurras'ya o denli itaat etmektedir ki, kendi dergisinden, Drumont'un eski *Libre parole*'ü ya da Guérin'in *L'Antijuif*'inin altında kalmayacak bir anti-semit organ yaratır. Action française için, anti-semitizm yöntemsel bir zorunluluk, gerçek bir tarihsel ihtiyaçtır. "Bu anti-semitizm damarı olmadıkça her şey olanaksız ya da son derece zor görünür. Her şey onun sayesinde düzene girer, pürüzsüzleşir ve sadeleşir. Yurtsever iradeyle anti-semit olunamazsa, basit fırsatçılık duygusuyla olunabilecektir"[355] diye yazar 1911 Mart'ında Maurras. Sorel bu fikri benimser ve uzun ve şiddetli bir anti-semit kampanyaya atılır. Yaşayan en ünlü anti-semitlerden, "Fransızların, devletlerini, geleneklerini ve fikirlerini, her yere hakim olmak isteyen Yahudi istilasına karşı savunmak zorunda olduklarını"[356] söyleyen Urbain Gohier için uzun bir makale yazar. "Dreyfusçu dönemde", Fransa'nın çöküşünden sorumlu tuttuğu bütünYahudilere her türlü tehdidi savurur.[357] Derginin 1-15 Mayıs ve 1 Haziran 1912 sayıları üç bölümlük "Bazı Yahudi İddiaları" başlıklı kapsamlı bir denemeyle devam eder; bu denemeden,

351. G. Sorel, "İntikamın Terki", *L'Indépendance*,1 Nisan 1911, s. 75 ve 84-87; J. de Merlis, "Midi'de VII yılın kralcı ayaklanması", a.g.y., 15 Şubat 1913, s. 329-344.
352. 21 Mart 1910 tarihli, Sorel'in Peguy'e Orleansdükü Arthur Meyer hakkındaki mektubu ve P. Andreu tarafından aktarılan, *Le Gaulois*, "George Sorel'in Edouard Berth'e maktupları...", a.g.y., s. 94
353. P. Andreu, *Notre Maitre M. Sorel*, a.g.y., s. 332'ye ek olarak, "Bağımsızlık Manifestosu"
354. G. Sorel, "Bir İki Yahudi İddiası (son)", *L'Independance*, XXXI, 1 Haziran 1912, s. 336.
355. Ch. Maurras, *L'Action Francaise*, 28 Mart 1911, C. Capitan-Peter, *Charles Maurras et l'ideologie d'Action Francaise*'de geçen, Paris, Seuil, 1972, s. 75.
356. G. Sorel, "Urbain Gohier", *L'Independance*, C. II, Eylül 1911-Ocak 1912, s. 320.
357. G. Sorel, "Dreyfusçu Zamanlarda", *L'Indépendance*, XXXVI, 10 Ekim 1912, s. 29-56.

Yahudilerin, özellikle entelektüellerinin ve yazarlarının, Fransa'yı fethe başladıkları ve "gelişigüzel göçlerle katıldıkları Kent'in manevi mirasına saldırdıkları"[358] öğrenilir. Derginin 1 Temmuz 1913 tarihli sayısı, Isaac Blümchen adlı birinin dergiye gönderdiği sözüm ona bir çağrıyı aktarır: "Fransızlar hakkında Yahudi sözleri." Sözde, bir Yahudi tarafından yazılan bu metin, kendilerini kuşatan kötülüğün doğasını Fransızlara gösterme amacını güder. Benzer bir çaba, 1912 Nisan, 1913 Şubat ve Nisan sayılarının "İki haftada bir" ve "Yankılar" sütunlarında da görülür.

Hepsi bu değil. *L'Indépendance,* bütün Batı Avrupa'da, Dreyfus Olayı'nın kapanışından nazizmin başlangıcına kadar, Yahudilere yöneltilen ritüel cinayet uygulaması suçlamasını büyük bir pervasızlıkla yeniden gündeme getirmeye cesaret eden ender yayınlardan biridir. Pek çok kere, tartışılmaz tarihsel bir olguymuşçasına bunu yapar.[359] Sorel'in Croce'ye mektuplarında yakaladığımız Aziz François'ın işaretlerine ve Aziz Janvier'nin soyuna yapılan sık anıştırmalardan da bu durum anlaşılmaktadır; bu mektuplarda mucizeler hakkında ve Yahudilere karşı sayısız gözlem yer alır.[360]

Anti-semitizm, entegral milliyetçilikle bağlantının unsurlarından birini teşkil eder. Sorel'in Missiroli'ye mektuplarında yaptığı anti-semit yorumlamalar bir saplantı halini alır;[361] Berth ve Lagardelle ile yazışmalarında ise iyice artar. Kendine saygı duyan pek çok anti-semit gibi, Sorel ya özellikle bir Yahudi için dostluk ya Bergson gibi "iyi bir Yahudi"ye hayranlık ya da modern Siyonizm için coşku duyar.[362]

Sorel'in anti-semitizmi, Maurras karşısında geri çekilmesinin bir sonucu değildir. Orada gerçek bir fikir birliği söz konusudur. Diğer taraftan, geçici olsa bile, Maurrascı akımla –Dreyfusçu dönemi ya da Le-

358. *L'Independance,* 1 Haziran 1912, s. 332.

359. J. de Labroquere, "Choses de Russie", *L'Indépendance,* Mart-Ağustos 1911, s. 331-337 ve Eylül 1911, s. 12-28. Bir yıl sonra, *L'Indépendance* "Kiev ritüel cinayetini" yayımlayarak, ilk bölümü aşağıdaki gibi olan soruşturmasına son verir:
"Genç André Youchinsky'nin ölümünü hatırlayalım, Avrupa'da büyük bir heyecan yarattı. Bu çocuk, dinsel törenler için Hristiyan kanı kullanan Yahudi bir tarikatın üyeleri tarafından *vahşice öldürüldü.* Kimi çevrelerde inkâr edilmeye çalışılan böyle bir tarikat gerçekten vardır ve bu büyük olayı örtbas etmeye çalışan kim olursa olsun Yahudi dünyasının bazı şeyleri gizlemekte büyük çıkarı olduğunu kanıtlar. André Youchinsky'nin ölümü hakkındaki suçlamaları yok saymak açısından eşsiz bir fırsat ortaya konmaktadır. Eğer bütün dünya Yahudileri bu olay etrafında bir belirsizlik yaratmaya çalışıyorlarsa –vaktiyle daima ışıktan bahsetseler de!– bu, Kiev ritüel cinayeti konusunda söylediğimiz şeyi desteklemekten başka bir şeye yaramayacaktır. (10 Ekim 1912, s. 107-108.)

360. S. Romano, "Georges Sorel ve Benedetto Croce", *Georges Sorel en son temps,* a.g.y., s. 260. Seçkin bir İtalyan uzmanın bu kısa incelemesi dikkat çekici ustalıktadır.

361. A.g.y.

362. S. Sand, "Sorel, Yahudiler ve Anti-semitizm", *Cahiers Georges Sorel,*v. 2, 1984, s. 27-28. İçeriği zayıf, gülümsetme derecesinde övgülerle dolu bu makale, daha önce Sorel'in dikkatli okurları tarafından keşfedilmiş olsalar da, bir iki faydalı bilgi de içerir.

nin sempatizanı olduğu zamanlar kadar olmasa da– çabucak ve kolay bir şekilde bütünleşmesi, milliyetçiliğin kopma yeteneğine inancını iyi ifade eder. Burjuvazinin bütün kokuşmuşluğu ve aksaklıklarıyla kemirilen proletaryan elit, ahlaki iflasını aşikâr ederken, kendi geleceğinden emin olan milliyetçilik, tam bir yükseliş içindedir. Bu noktada, aşırı soldan aşırı sağa kadar, üstünde anlaşılan bir hakikat vardır: "Yeni bir milliyetçilik ile karşı karşıyayız. Bu yeni milliyetçilik taşarcasına akıyor" diye yazar Francis de Pressensé, Nisan 1911'de.[363] İki yıl sonra, Action française'in VI. Kongre'sinde, Valois kararlıdır: "Bundan böyle toplumsal değişimleri yönetecek olan akıl ve duygu güçlerinin taşıyıcısı milliyetçiliktir." "Milliyetçiliğin bu yükselişi", halkın zihninde, "milli değerlerin, sosyalist değerlerin yerini almasına"[364] neden olur. Valois ve Berth, yeni bir duyarlığın vücut bulduğunu, yeni ihtiyaçların muhalif çevreler yarattığını hisseder. İhtiyar Sorel'in *L'Indépendance*'ı, son sözünü söylemiş görünen *Réflexions* ve *Les Illusions* ile birlikte tam bir başarısızlıktır. Sorel, milliyetçiliğe katılımı dışında, seneler vardır ki tek bir yeni fikir üretememiştir. Sorel'in *Cité française*'in hazırlıkları sırasında birlikte çalışmaya teşvik ettiği Berth ve Valois, bu yüzden ortak bir serüvene atılır: 16 Aralık 1911'de Proudhon Çevresi'nin açılış konferansı gerçekleşmiştir ve sonraki yılın ocak ayında çevrenin ilk *Cahier*'si çıkar.

Proudhon Çevresi'nin, bu ilk *Cahier*'nin başında yayımlanan "Bildirisi", yalnızca fikirleri değil, aynı zamanda başarısız *Cité française*'i yayına hazırlayan metinlerde adı geçen formülleri –kelimesi kelimesine– de kullanır. Eski *Cité française*'in yayınını duyuran ilan, zaten Proudhon'a bir seslenişle son buluyordu: "Fransa'da yayımlanan tek büyük yazar."[365] Yeni dergi her bakımdan –içerik, düşünce ve formülasyon– *Réflexions*'un yazarının terk etmek zorunda kaldığı *Cité française*'in ölü doğmuş projesini takip eder. İlk sayının başında yer alan "Bildiri"nin ilk iki pasajı başlama vuruşu olur:

> "Politik meseleyi çözmüş olan ya da onların düşüncelerinden uzaklaşan cumhuriyetçi, federalist, entegral ve sendikalist milliyetçi kurucular, Proudhon'un eserinde ve çağdaş sendikal hareketlerde karşılaştıkları Fransız geleneğinden ödünç alınan ilkeler gereği, *Cité française* örgütüne aynı derecede tutkundur ve hepsi şu noktalarda tam olarak uzlaşmaktadır:

363. F. de Pressensé, "Chronique du mois", *Le Mouvement socialiste*, no: 230, Nisan 1911, s. 288.
364. G. Valois, "Sınıfların Yanlış Mücadeleleri", 28 Kasım 1913'te Action Francaise'in 6.Kongresine sunulan rapor, *Histoire et Philosophies sociales*, a.g.y., s. 574 (ek). Aynı zamanda Henri Massis ve Alfred de Tarde'ın tanınmış eseri, *Les Jeunes Gens d'aujourd'hui*'ye de başvurulabilecektir, Paris, Plon, 1913.
365. G. Sorel, "Fransız Bağımsızlığı", P. Andreu, *Notre Maitre, M. Sorel*, a.g.y., s. 331.

Demokrasi geçen yüzyılın en büyük hatasıdır. Eğer yaşamak istiyorsak, eğer çalışmak istiyorsak, eğer toplumsal hayatta Üretim ve Kültür adına en yüksek insani garantilere sahip olmak istiyorsak, eğer uyarlığın ahlaki, entelektüel ve maddi sermayesini korumak ve artırmak istiyorsak, demokratik kurumları kesinlikle kökünden ortadan kaldırmak gereklidir."[366]

Sorel, hiçbir şeyin *Cité française*'in amaçlarından uzaklaştırmaya engel olamadığı *Cahiers*'nin tanıtımına neden katılmamıştır? Her şeye rağmen onun düşünce çizgisindedirler. Kuşkusuz Maurrascıların, Proudhoncuların iyi niyeti konusunda şüpheleri vardır ve bir noktada, Berth'e "iyi sonuç vermeyebilecek bir işe"[367] dahil olmamasını önerir. Bununla beraber, Sorel'in Berth'e yazdığı mektupları sunan Pierre Andreu'nün notunda belirttiği gibi, bu ilk çekinceli tepkilerin ardından Sorel, "Proudhon Çevresi'nin anti-demokratik ateşiyle tutuşmuş gibidir".[368] O halde bu çekinceler nedendir?

Verebileceğimiz tek yanıt Sorel'in fikirleriyle değil, karakteriyle ilgilidir. Ekip çalışmasına uygun değildir; örneğin *Cité française* girişimine damgasını vuran olaylar, kaçınılmaz kavgalar, kendini beğenmişlik yüzünden yarım kalan gazetecilik serüveni. Zira kurucular, kendi açılarından, yerlerini sağlamlaştırmak için her şeyi yapar. Bu Çevre, Proudhon ve Sorel'in idaresi altındadır. Üstelik, ona gerçekten ilham veren düşünce hiç kuşkusuz Sorel'in düşüncesidir. *Cahiers*'nin içeriği bunu tam olarak doğrular. Aslında, ilk *Cahiers* (Ocak-Şubat 1912) –Gilbert Maire bu sayıda "Georges Sorel felsefesini" inceler– Proudhon ve Sorel arasında paylaşılmış olsa da, çifte bir sayı olan (Mayıs- Ağustos 1912, *Cahiers* III-IV) üçüncüsü ,"Georges Sorel'e Saygı"ya ayrılmıştır. Ayrıca bu sayıda, en öncü genç Maurrascılardan birinin, savaş sırasında ölen Henri Lagrande'ın ilginç bir makalesi vardır: "Sorel'in eseri ve Proudhon Çevresi"[369]

Bu olayda çok daha manidar olan, Sorel'in, Proudhon Çevresi'nin sendikacı-milliyetçi sentezini asla inkâr etmemesi gerçeğidir. Çevre, bunu not edelim, Maurras'ya değil yalnızca Sorel'e saygı sayısı yayımlar ve Action française'in kurucusunun yetkisini sendikacı kuramcının yetkisinden daha az zikreder. Maurras orada küçük bir makale[370], Sorel kısa bir mektup yayımlar.[371] İki kutsal hayalet, ikinci kuşak tarafından sürdü-

366. "Bildiri", *Cahiers du Cercle Proudhon*, I, Ocak-Şubat 1912, s. 1.
367. P. Andreu, Georges Sorel entre le noir et le rouge, Paris, Syros, 1982, s. 85.
368. P. Andreu, "Georges Sorel'den Edouard Berth'e mektuplar...", a.g.y., s. 95.
369. *Cahiers du Cercle Proudhon*, III-IV, Mayıs-Ağustos 1912, s. 125-133.
370. Maurras, "A Besançon", *Cahiers du Cercle Proudhon*, I, Ocak-Şubat 1912, s. 3-8.
371. *Cahiers du Cercle Proudhon*, V-VI, Eylül-Aralık 1912, s. 263-265. Bu mektup, Daniel Halévy'nin Proudhon hakkındaki bir makalesiyle ilgilidir.

rülen bir olaya kişisel olarak mesafeli duruyorsa da gölgelerinin varlığı konusunda şüpheye düşülemeyeceği doğrudur. Fakat yine de uzaktan da olsa kolaylıkla seçilebilen Sorel'in gölgesidir.

Cahiers'nin tanıtımı esnasında, *L'Indépendance*'ın yayımına devam eden Sorel gibi, Maurras'nın da kendi yayınları olduğunu unutmamak gerekir. Çevre'nin girişimi, radikal unsurların bir geri dönüşünü sağlar; bunlar gerçekten yeni bir politik yol arayanlar, gençlik ateşiyle serüvene atılanlardır.

İşte bu yüzden Çevre, Sorel'in eseri değilse de onun himayesini, ismini ve şöhretini asla reddetmez ve eseriyle övünme ve ondan sonuçlar çıkarma hakkını asla tartışmaz. Aforoz etmekte, eleştirmekte, karşı çıkmakta öylesine hızlı, öylesine alıngan olan Sorel –önemsiz şeyler yüzünden Péguy ile kopma noktasına gelir– *Cahiers* tarafından yayılan fikirlere karşı tek söz etmez. Bütün bir sol, "bölünmeye"[372] şiddetle karşı çıkan *Mouvement socialiste* ekibi de dahil olmak üzere, onu bir hain sayarken, Sorel, sosyalist-milliyetçi sentezin onun iradesine karşı, hatta ondan bağımsız olarak hazırlanmış olduğunu ima eden ne bir makale ne de basılı tek bir kelime ortaya atar. Hiçbir şey onu durduramayacaktır; dergisini yönetir, yazmaya devam eder. Ne olursa olsun sessizliğini koruyacaktır. İtalyan ve bir dereceye kadar da Fransız basını, büyük heyecan uyandıran bir mesele hakkındaki yorumlarla dolup taşarken, bu sessizlik, onayın sessizliğinden başkasına yorulamaz. *L'Indépendance* yayından kalkacağı zaman, Sorel'in Berth'e bir kopyasını önerdiği anlaşılmayacak mıdır?

> "Sizi, demokrasi organizasyonu hakkında yazdığım bölümü okumaya davet ediyorum; sanırım orada epeyce önemli fikir var. Eğer Rivière *Matériaux pour une théorie du prolétariat* kitabı için bunu kullanmak istemiyorsa, Proudhon Çevresi'nin *Cahiers*'sinde yayımlansın isterdim."[373]

O halde Sorel'in isminin, *Cahiers*'nin yazı kurulunda bulunmaması, entelektüel ya da politik bir tertip yüzünden değildir. Gerçek nedenler, en ünlü İtalyan takipçilerinden biri, Angelo O. Olivetti'nin[374] dediği gibi, "Boulogne-sur-mer'in *huysuzunun*" (aynen) kolektif girişimlerin adamı olmaması olgusuna dayanır. Kişiliğinin otoriter, çoğunlukla da bayağı tarafı, karşısında tamamen silinmeyi reddeden herhangi biriyle kalıcı işbirliğine gitme yeteneksizliği, on iki yıl önce, *Mouvement socialiste*'in

372. H. Lagardelle, "Demokrasinin Sendikacı Eleştirisi", *Le Mouvement socialiste*, no: 228, Şubat 1911, s. 81.
373. 11 Eylül 1914 tarihli Sorel'in Berth'e mektubu, P. Andreu'nun, *Notre Maitre, M. Sorel'e* ek olarak basılan a.g.y., s. 334.
374. A.O. Olivetti, "Sindacalismo e Nazionalismo", *Pagine Libere*, 5. Yıl, no: 4, 15 Şubat 1911. Olivetti Boulogne-sur-Seine demek istiyor. (Metinde Fransızca *Grincheux*.)

başlangıcında zaten ortaya çıkmıştır. Yaşının ya da entelektüel üstünlüğünün gerektirdiği gibi, devrimci sosyalizmin bilgesi rolünü oynamak yerine, keskin kinini göstermekten ve Lagardelle, önerilerini harfi harfine yerine getirmezse pençelerini çıkarmaktan, acımasız saldırılarda bulunmaktan, ne zaman herhangi bir şey ya da kimse canını sıksa yaralayıcı bakışlar fırlatmaktan vazgeçmez.[375] Berth ve Valois yeni bir maceraya atıldıklarında, Sorel, artık bunca kaybedilmiş savaştan sonra, bir haber bürosunun yorucu işlerini üstlenmekte isteksiz, ihtiyar bir adamdır.

Bununla birlikte, sosyalist-milliyetçi sentezle dayanışmasını daha iyi göstermek, hangi tarafta olduğunu bildirmek için, Edouard Berth'in *Méfaits intellectuels*'ine coşkulu bir önsöz yazar ve böylelikle mesele hallolur. 1914 Ocak ayında yazılmış bu ilk önemli metin, yazar ile önsözü yazan arasında içerik konusunda mükemmel bir uyum olduğunu ima eder. Oysa unutmayalım ki bu eserin amacı, sistemli bir biçimde Proudhon Çevresi'nin eserini taçlandırmaktır. Berth, Sorel'in gönül rahatlığıyla desteklediği bu sentezi şöyle özetleyecektir:

> "Dionysos ile Apollon'un kardeşçe ittifakından ölümsüz Yunan trajedisi çıkmıştır [...]. Aynı şekilde, Maurras ile beraber *Action française*, Apollonvari ruhun yeni timsalidir; onun Sorel'le, Dionysosçu ruhu temsil eden sendikacılıkla ittifakı, yeni bir *büyük yüzyıla*, dünyayı uzun zaman şaşkına dönmüş ve büyülenmiş bir halde bırakan bu *tarihsel başarılardan* birine, hayat verebilecektir."[376]

Sorelciliğin tarihsel anlamı budur. Onun gerçek boyutları, 1914 yazında, XIX. yüzyılın eski dünyası sulara gömüldüğünde belirginleşmeye başlar. Aynı yılın Ocak ayında, William James'den alıntılayarak, Sorel şöyle yazıyordu: "Dünya sahnesinde, büyük roller üstlenen yalnızca kahramanlıktır."[377] Fırsat kollayan İtalyan yandaşları gibi, Sorel'in kendisi de savaş devrimini bekler. Uzun Avrupa barışı ona epeydir yalnızca "ahlaki ve entelektüel bir zayıflık nedeni" olarak değil, aynı zamanda "ekonomik zayıflığın, giderek iktidarını yitiren bir girişim ruhunun" nedeni olarak görünür ve ekler:

---

375. Lagardelle, 1898'de Berlin'de incelemeler yapar; iki adam arasında, son kopma seneleri olan 1910 yılına kadar devam eden uzun mektuplaşmalar o zaman başlar. Sorel'in Lagardelle'e mektupları, Lagardelle tarafından *Educazione fascista*'da yayımlanmıştır, C. IX, Mart (s. 229-243), Nisan (s. 320-334), Haziran (s. 506-618), Ağustos-Eylül (s. 760-783) ve Kasım 1933 (s. 956-975). Düşünce tarihine duydukları ilgi çok sınırlıdır. Aynı zamanda J. Levey'in yayımlanmamış tezi, *The Sorelian Syndicalists: Edouard Berth, Georges Valois and Hubert Lagardelle'de* başvurulacaktır, New York, Columbia University, 1967, s. 65-67 (mikrofilm)

376. E. Berth, *Les Mefaits des intellectuels*, a.g.y., s. 355.

377. G. Sorel, "Önsöz-Edouard Berth'e Mektup", *E.* Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., s. XXXVI.

> "Şüphesiz bu durum sonsuza dek sürmeyecek: Fransa'da savaşçı ruhu uyandırmak için fazla bir şey yapmaya gerek yoktur ve böyle bir uyanış, bütün Avrupa'nın tam bir altüst oluşuna neden olabilir. Büyük bir savaş, bugün ılımlılık ve toplumsal barış arzusunu destekleme amacını güden nedenleri ortadan kaldırma etkisini taşır."[378]

Başka bir yerde de,

> "yönetme iradesi olan insanları iktidara taşıyan büyük bir yabancı savaşı ya da burjuvalara devrimci gerçeği gösteren ve onları –Jaurès'nin herkesi ayakta uyuttuğu– hamasetli boş sözlerden tiksindiren proletaryan şiddetin büyük bir uzantısını"[379] düşünür.

Buna rağmen, savaş, bu kadar beklenen savaş patlak verdiğinde, Sorel, onu şiddetle yargılar: Liberal demokrasinin pes etme noktasında olmadığını çabucak anlamıştır.

Öte taraftan Sorel bir siyasetçi değildir; onda ne Mussoli'nin içgüdüsü ne öteki İtalyan sendika kuramcıları ve yöneticilerinin reaksiyonları vardır; Michels, Panunzio, Orano, Olivetti, De Ambris, Blanchis ve olağanüstü elebaşı Corridoni. Bu Avrupa savaşının getirdiği fırsatların farkına varmaz. Unutmayalım ki Sorel dış dünyayı çok az tanımaktadır, ihtiyar ve bitkindir; olayları Ambérieu-en- Bugey'den görüldüğü gibi değerlendirir ve oradan, Eylül 1914'te, Berth'e umutsuz bir mektup yazar. Herkese ve her şeye karşı sıkıntı ve hor görüsünü ifade eder. Öncelikli olarak, kutsal Birlik'e karşı: Mun ile Maurras'dan Hervé'ye kadar, Vaillant ve Jules Guesde'i birleştiren bu koalisyon, "milletin temel çıkarlarını savunmanın zaruriyeti yüzünden değil", "Prusya'nın savunduğu disiplin fikirlerine olan kin" yüzünden dağılmıştır; ardından, "ayrılık hakkındaki yasanın yaratıcılarıyla uzlaşacak olan" papayla ilgili olarak; nihayet, "monarşi ile yönetilen bir ülkede toplumsal güçlerin teşkil ettiklerine ilişkin asla ciddi bir fikri olmayan"[380] Maurras'ya yönelik olarak.

Sorel "Avrupa'da hâlâ ciddi, büyük ve *Romalı* olarak kalabilen her şeyi bitirecek olan"[381] bu uğursuz koalisyonun zafere ulaşacağını çok çabuk hisseder. Buna rağmen, devrimci, anti-materyalist ve anti-liberal yeni dalganın ilk başarılarının eli kulağındadır. Onaylanacaklarında Sorel

---

378. G. Sorel, *Insegnamenti Socialii dell'Economia Contemporanea*, a.g.y., s. 388.
379. G. Sorel, E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., s. 19-20. Berth, *Réflexions*'un 124. Sayfasını referans verir, bu metin, burada geçen basımda bulunmaz. Berth'in bildiği fakat yanlış aktarılan başka bir kaynak söz konusu olabilir.
380. G. Sorel, 11 Eylül 1911 tarihli E. Berth'e mektup, P. Andreu'nun *Notre Maître, M. Sorel*'e ek olarak basılan a.g.y., s. 333-334.
381. A.g.y., s. 333.

neredeyse ölecektir. Sendikal-milliyetçi sentez yeni doğan faşist ideolojiye ilk içeriğini kazandırır. Bu sentez, Sorel'in özgün katkısı olmaksızın olanaksız olacaktı: XVIII. yüzyılın, Voltaire'in ve Rousseau'nun, Fransız Devrimi'nin, rasyonalizmin ve optimizmin, liberal demokrasinin ve burjuva toplumunun mirasının düşmanlığını öğütleyen Sorel; demokratik eşitçiliğin, sınırlı sayıda yasanın, hümanizmin ve pasifizmin topyekûn reddini vaaz eden Sorel; kitle toplumunun sürülerini yönetecek olan elitlerin hukukuna saygıya davet eden, klasik kültüre itibarı ve gelenek ve mirasın gücüne yoğun bir imanı talep eden Sorel; son olarak, Katolikliğe, disiplin kaynağı ve bu sebeple de imha güçlerine karşı her gün savunulacak olan uygarlığın temel bir bileşeni olarak bakan Sorel; kısacası Hıristiyan, pesimist ve kahraman yüzyılların ihtişamını Avrupa uygarlığına geri veren Sorel.

Bununla birlikte –faşizmin temelinde yer alan Sorelci sentezin önemli bir unsuru budur– Katoliklikte önemli olan, iman değil, disiplin, iffet, pesimizm gibi toplumsal erdemlerdir. Yüzyıl başının bütün başkaldıranları gibi, Barrès ve Maurras gibi, Sorel de Hıristiyan metafiziği ile değil, uygarlığın geleceğinin teminatı olabilecek bir düzenin tohumu şeklindeki Hıristiyanlıkla ilgilenir.

Sorel'i meşgul eden, proletaryanın ya da milletin değil, uygarlığın alınyazısıdır. Proleter ya da milli cemaat, beklenen büyük değişimin araçlarından başka bir şey değildir. İşte bu yüzden bu devrim, asla kapitalist ekonominin temellerine dokunmaz. Sorelci kapitalizm karşıtlığı, liberal ve burjuva sistemin politik, entelektüel ve ahlaki taraflarıyla sıkı sıkıya ilişkilidir; kapitalist ekonominin temellerini, ilkelerini, rekabetçi çarklarını sorgulamak söz konusu değildir. Sorelci devrim, doğal yasalar kuramını yıkmak, insan haklarını ortadan kaldırmak, demokratik politik kültürün faydacı ve materyalist temellerini zayıflatmak isterken, özel mülkiyete asla dokunmaz. Üretici kavramı, proleter kavramının yerini almaya meyledeceğinde, Sorelciler, ustanın devrimci kuramını giderek daha çok tartışacak ve devrimci bir kapitalizmin, plütokrasinin, büyük sermayenin, Borsanın, tecimenlerin, alıp satanların, para babalarının düşmanı olan bir üreticiler kapitalizminin temellerini atacaktır. Pazar ekonomisine, rekabete, devletin ekonomik faaliyete müdahale etmemesine sıkı sıkıya bağlı devrimci bir kuram.

Böylelikle yeni bir tür politik iyilik vizyonu vücut bulur ve bu vizyon mitlerin yardımıyla kitleleri seferber etmek ister. Erdemin yaratıcısı olan şiddet fikrini destekler. Ahlaki, entelektüel ve politik devrimi gerektirir. Ateşli bir pesimizm içeren, koyu rasyonalizm karşıtı spiritüalist bir devrim vaaz eder.

Sorel, faaliyetine son noktayı koyduğu sırada, çabasını takip edecek müridinin eserine önsöz yazarken, harekete geçen güçlerin doğasının farkına varır:

> "Bergsonculuk sayesinde, Descartes'tan başlayarak entelektüalist felsefelerle inşa edilen hayaletlerden kurtulmuş yeni bir kuşağın, on beş ya da yirmi yıl içinde, artık yalnızca kötülüğün kuramını açıklayabilecek insanları dinleyeceğine inanmıştım [...]. Pek çok kez, kendimi serüvene atmaktan kaçınarak, uçuruma şöyle bir bakmışlığım vardır; bir vakitler, *Illusions du progrès*'nin sonunda Pascal'ın bazı metinlerini yorumlamayı düşünmüştüm; fakat çağdaşlarımıza çok iğrenç gelen bir konuyu ele almamayı akıllıca buldum. Bununla birlikte kötülüğün metafiziğine layık olan yeri verecek olan çağın oluşmaya başladığının bazı işaretlerini tespit ettiğimi düşünüyorum."[382]

382. G. Sorel, "Önsöz- Edouard Berth'e Mektup", E. Berth, *Les Méfaits de intellectuels*, a.g.y., s. XXXVII-XXXVIII.

İkinci Bölüm

Fransa'da Devrimci Revizyonizm

1. "YENİ EKOL"

Ağustos 1904'teki 139. sayısıyla birlikte, *Mouvement socialiste* [Sosyalist Hareket] in ilk serisi son bulur. Hubert Lagardelle'in dergisi, 15 Ocak 1899'da, ilk sayısının yayımlanmasından altı yıl sonra, Sorelciliğin bir çeşit resmi yayın organına dönüşür. O zamana kadar nitelikli bir dergiydi; fakat büyük Alman dergilerine kıyasla sosyalist dünyada pek bir ağırlığı yoktu. *Le Mouvement socialiste* başlangıç yıllarında dönemin klasik külliyatını yayımlayacaktır: Marx'ın pek çok metni, Jaurès'nin katkıları, Kautsky, Bernstein, Rosa Luxemburg, Webb'ler, Antonio Labriola ve Emile Vandervede gibi yabancı kuramcıların makaleleri. *Bernsteindebatte* kendisine düşen yeri alırken, Fransa'daki sosyalist birliğe çağrılar, Dreyfus Olayı ya da Millerand vakası da göz ardı edilmez.

Edouard Berth'in 1903 Ocak ve Şubat[1] aylarındaki ilk önemli makaleleriyle birlikte, derginin Sorelciliğe dönüşü başlar. Otuz yaş daha genç olan Berth, sınırsız bir hayranlık duyduğu Sorel'in en yakın dostu ve en sadık yandaşıdır. Sorel için de Berth, karısından sonra en çok sevdiği varlıktır.[2] Berth, Sorel'in gölgesinde yaşar, *Réflexions*'un yazarıyla kurduğu neredeyse baba-oğul ilişkisi ile varolur ve değerli çalışmaları Sorel'in eserinin bir yansımasıdır. Fransa ve İtalya'nın devrimci sendikacı çevrelerinin olduğu gibi, Paris'te de Berth, Sorel'in hatırasının bekçisi ve sözcüsü olmuştur. Bütün ortak kariyerleri boyunca, özellikle Fransız devrimci revizyonistleri ile Maurrascı milliyetçilerin birleşmeleri sıra-

1. E. Berth "Sosyalizm ya da Devletçilik", *Le Mouvement socialiste*, no: 111, Ocak 1903, s. 1-18; E. Berth, "Toplumsal Katoliklik ve Sosyalizm", *Le Mouvement socialiste*, no: 130, 15 Kasım 1903, s. 321-350.
2. P. Andreu, "Georges Sorel'den Edouard Berth'e Mektup", a.g.y., s. 79.

sında da bu ilişki devam etmiştir. Pierre Andreu, her ne kadar Berth'in Action française'e yakınlaşmasının Sorel'den daha uzak bir ihtimal olduğunu kabul etmek zorunda kalsa da onu Sorel'in, olgunlaşmasına katkıda bulunduğu fakat yaşın ve ihtiyatın net bir biçimde ifade etmesini engellediği fikirlerinden aşırı sonuçlar çıkarmaya itenin gençlik ateşi olduğunu düşünmekte haksız sayılmayız.[3]

Berth, Sorel'i, *L'Ère nouvelle* dergisindeki "Eski ve Yeni Metafizik" başlıklı makale dizisi ile karşılaştığında keşfeder. O sırada felsefe lisansını geçmiş, Sorbonne'da öğretmenlik sınavına hazırlanmaktadır.[4] 1898'de eğitimine devam etmekten vazgeçer ve ateşli bir Dreyfusçu olarak politik mücadeleye atılır. O zamanlar, tam anlamıyla sıradan bir ilk eser olan ve 1901'de yayımlanan *Dialogues socialistes*'de karşılaştığı rutin bir sosyalizm taraftarıdır. Çok sonraları, savaş Proudhon Çevresi'nin sosyalist-milliyetçi sentezini silip süpüreceği sırada, Berth sola dönecek ve genç Komünist Parti'nin izinde, özellikle de *Clarté* dergisinde mücadele edecektir. Sorel'in ölümü üzerine, bu dergide ustası için bir övgü yazısı yayımlayacak ve *Réflexions*'un yazarının ilk biyografsini yazan Agostino Lanzillo ile çatışacaktır. Ateşli Sorelci Berth, Mussolini tarafından yönetilen, İtalyan faşizminin düşünsel dergisi *Gerarchia*'daki bir makalesinde, *Réflexions*'un mirasını talep edecekti: "Faşizm, belki de, sendikacılığın Usta'sının bütün eserinin üstü kapalı arzusu olan bir misyonu gerçekleştirme şansına sahip olabilecektir: Proletaryayı sosyalist partinin egemenliğinden kurtarmak, onu manevi özgürlük ve idealizmin temelleri üstüne oturtmak, yaratıcı şiddetin nefesiyle canlandırmak. Bu hakiki devrim yarının İtalya'sına şekil verecektir."[5]

Sonuç olarak, Bolşevizm yüzünden hayal kırıklığına uğrayan *Méfaits des intellectuels*'in yazarı, 1925'te *Clarté* ile işbirliğine son verecek ve Sorelci sendikacılığa geri dönecektir. 1932'de, 1924'te *Clarté*'de yayımlanan Lenin üzerine bir makale olan "*Du Capital aux Réflexions sur la violence*"[6] da dahil olmak üzere, 1926 ile 1929 arasında yayımlanmış bütün makalelerini kitap haline getirecektir. Bu, Edouard Berth'in son kitabı olacaktır. O tarihten itibaren iki savaş arası geçen bütün bir zaman boyunca, Berth inancın koruyucusu olacak, Sorel'in eserini ve hatırasını asla azalmayacak bir sebatla savunacaktır.

3. A.g.y., s. 81
4. Edouard Berth'in biyografisi için, bkz. P. Andreu, "Edouard Berth kaynakçası", *Bulletin of the International Institutefor Social History*, C. 8, 1953, s. 196-204, aynı şekilde J. Levey'in yayımlanmamış tezi, *The Sorelian Syndicaliste: Edouard Berth, Georges Valois and Hubert Lagardelle*, a.g.y., s. 33-34, s. 38-44 ve s. 241-250.
5. E. Darville (E. Berth), "Faşizm Dersi", *Clarté*, no: 26, 1922, s. 43 ve E. Berth, "Georges Sorel", a.g.y., no: 21, 1922, s. 495-496.
6. Paris, Marcel Rivière, 1932.

Boris Souvarine'in küçük dergisi *La Critique sociale*, 1931'de Sorel'i Marksist ekonomiden "hiçbir şey anlamamakla" suçladığında ve bunun "sosyalizmle hiçbir ilgisinin olmadığı"[7] sonucuna vardığında, Berth, büyük bir güvenle: "*Réflexions sur la violence*'ın, *Justice* ve *Kapital*'in ardından, şimdiye kadar modern işçi hareketine esin veren en parlak eser olarak kaldığı"[8] yanıtını verir. 1935'te, kırk yıl önce kendisini Sorel'in fikirleriyle tanıştıran makale dizisini ("Eski ve yeni metafizik") *D'Aristote à Marx* adıyla kitap haline getirmeyi üstlenerek ustasına son kez saygılarını sunar.

Berth, bu son Sorelci inanç açıklamasını yayımladığı sırada, vaktiyle, birlikte Proudhon Çevresi girişimini üstlendikleri ve 1925'te, hiçbir zaman İtalya dışında örgütlenmemiş ilk faşist hareket olan Faisceau'yu kuran Georges Valois'nın savunusuna girişir. Bu sırada Valois da eskilere bir geri dönüş peşindeydi. O zamanlar, Mussolinici versiyonundan, Fransız örneklerine, Stalincilik kadar, faşizmin de en kavrayışlı eleştirmenlerinden biridir. Aslında, 1934'teki yayımlanışından itibaren, Valois'nın *Le Nouvel Age*'ı, "solcu" bir dergi olarak ortaya çıkacak ve her yerde "büyük kapitalist" komplonun izini görme eğilimini sürdürecektir. Bununla birlikte sıklıkla keskin görüşlüdür. 1935'te, Marceau Pivert tarafından desteklenen Georges Valois'nın SFIO'ya katılım isteği, 45. Kısım tarafından kabul edilmiş fakat Seine'in Federal Konseyi tarafından reddedilmiştir.[9] Paul Rivet tarafından kurulan "Anti-faşist Gözlem Komitesi" de aynı şekilde onun adaylığını reddedecektir. 5 Mart 1935'te, *Le Nouvel Age, La Révolution prolétarienne*'in reddettiği, Edouard Berth'in "Valois vakası" hakkındaki uzun makalesini basar. Bu makale, *Mouvement socialist*'in eskilerinden olan Robert Louzon'un içini döktüğü, Valois'ya karşı bir taşlamaya yanıt verir; Berth, Louzon'un otuz yıl önce epey gürültü koparan uzun anti-semit bir makaleye imza attığını hatırlatmaktan imtina etmeyecektir.[10] Sonuç olarak, herkes yanılabilir, der Berth: "Olağanüstü, görülmemiş tarihsel bir durumun sonucu" olan Proudhon Çevresi de bir hata işlemiştir. Berth'in gözünde, Valois'nın değişimleri

7. Bu değerlendirmeler *La Critique sociale*'de yer alır, no: 3, Ekim 1931, s. 107. Croce'nin *La Critica*'sında basılmadan evvel, Sorel'in Croce'ye mektuplarından bölümler yayımlamaya son veren P.K. ve L.L. imzalı bir mektup söz konusudur. *La Critique sociale*, no: 1, Mart 1931, s. 9-15 ve no: 2, Temmuz 1931, s. 56-65. Bu mektuplar (s. 9, no: 1), şüphesiz Souvarine yüzünden, Berth'in, sevimsiz olarak değerlendirdiğ bir biçimde tanıtılmışlardır.

8. E. Berth, "Sorel...sosyalist değildir!", *La Révolution prolétarienne*, no: *124*, Şubat 1932, s. 25-57 ile 28-60 (bu sayfa numaralandırma sistemi o zamanlar bu "goşist" dergi tarafından kullanılmıştır).

9. 25 Aralık 1935 tarihli *La Révolution prolétarienne*, 17 Aralık 1935 *Le Populaire* ve 21 Aralık 1935 *Le Nouvel Age*.

10. R. Louzon, "Dreyfusçuluğun iflası ve Yahudi Partisi'nin zaferi", *Le Mouvement socialiste*, no: 176, Temmuz, 1906.

ne denli büyük ve şaşırtıcı olursa olsun, "daima inatla ve tutkuyla tek bir amacı takip etmiştir ve bu da işçi sınıfının özgürleşmesidir".[11]

Hiç kuşkusuz, Valois'nın savunusunu üstlenirken Berth'in yaptığı, geleneksel bölünmeleri aşmak için o anki son çabayı reddeden bir sola, kendi ve Sorel'in geçmişini açıklamaya ve ikna etmeye çalışmaktır. Bunu yaparken de radikalizmin firarileri sayılan Déat ve onun "neo"ları, Doriot, Barbé ve Saint-Denis'nin adamları, Bergery ve Jouvenel ile karşı karşıya gelmekten çekinmez. Burada amaç, "milli" ile "toplumsal" olanın kaynaşması olarak kalır ve dil, içerik ve temayül Proudhon Çevresi'nin Sorelci eski sentezine benzerdir.

Mouvement socialiste'in kurucusu Hubert Lagardelle, Berth'le aynı yıl, 1875'te doğmuştur. Berth felsefe lisansından öteye gidemez ve Paris'in birçok hastanesinde görev yapan mütevazı bir memur olarak kalırken, Lagardelle hukuk doktoru ve Paris Temyiz Mahkemesi'nde avukat olmuştur. Fakat daha derin ve kuramsal düşünceye daha odaklı olan düşünür Berth'dir. Sorel'in izinde ve çoğu kez Fransızca'ya çevirdiği İtalyan kuramcılarının yanında, doktrinsel çalışmayı gerçekleştiren Berth olur. Lagardelle bir gazeteci, bir vakanüvis, çabuk reaksiyon verme yeteneği olan bir gazete yöneticisidir, asla bir düşünür olamamıştır. Seyahatlara çıkar, Brüksel, İstanbul, Milano, Viyana ve Doğu Avrupa başkentlerinde konferanslar verir. Berlin'de eğitim gördüğü için Almanca bilir fakat dönemin kuramsal tartışmalarına katılmaz; Ren ötesinin kuramsal tartışmalarının ayrıntılarını Berth'le –ki o da Marx ve Engels'in, Kautsky, Bernstein ve Rosa Luxemburg'un diline hakimdir– aynı yoğunlukta takip etmez. Politik geçmişi çoğunlukla süt limandır. Buna karşın, güncel olana bağlı, aktif bir biçimde Fransız sosyalizminin iç meselelerinin içinde olan bir parti insanıdır. İnanmış bir Guestçi, 21 yaşında POF (Fransız İşçi Partisi) üyesi, Kautsky hayranı Lagardelle, 1896 Saint Mandé Programı'na karşı mücadele eder. Berth ve Sorel gibi Dreyfusçu'dur; 1900-1902 yılları arasında sosyalist birlik uğruna Millerandcılığa ve milliyetçiliğe karşı savaşır.[12]

11. E. Berth, "Valois davası", *Le Nouvel Age*, 5 Mart 1935.

12. Bu dönem boyunca Lagardelle'in yazılarının temsili örneği olarak ve *Le Mouvement socialiste* tarafından 1900'e doğru yayımlanan yabancı sosyalistlerin denemelerinin niteliği hakkında bir fikir vermesi için, bkz. Aşağıdaki makaleler: "Birliğe Doğru", no: 46, 15 Kasım 1900, s. 577-580; "Guesde-Jaurès Konferansının Dersi", no: 48, 15 Aralık 1900, s. 705-707; "Yurtseverlik yarışması", no: 65, 1 Eylül 1901, s. 257-259; "Lagardelle'in "berrak ve genç zihnine hayranlık duymamızın gerektiği Alman sosyal demokrasisinin meşhur kuramcısı Kautsky'ye" dalkavukluk ettiği Tours Kongresi Hakkında", no: 81, 1 Mart 1902, s. 385-388; "Sözcükler ve Gerçekler", no: 82, 8 Mart 1902, s. 433-435; "İnatçı Yanılsamalar", no: 121, 1 Temmuz 1903, s. 187-190. R. Luxemburg, "Bir taktik meselesi", no: 14, 1 Ağustos 1899, s. 132-137; K. Kautsky, "Millerand Davası ve Fransız Sosyalizmi", no: 46, 15 Kasım 1900, s. 592-599 ve Lagardelle'in "Kautsky makalesi hakkında" yanıtı, a.g.y., s. 600-606.

Lagardelle, Sorel'i muhtemelen *Le Devenir social* dergisi aracılığıyla tanımıştır.[13] İki adam, Sorel ile Berth'in ilişkisinin yoğunluk seviyesini asla yakalayamasa da, çok yakın oldukları dönemlerde, Sorel'in, eski Guesdisti ve favori yandaşını aynı seviyeye koyması için yeterince yakın ilişkiler sürdürür.[14] Sorel ve Berth'in *Mouvement socialiste* ile işbirliği, biri için 1908'in sonunda, diğeri için 1909'un başında, yani usta ile öğrencide sosyalist milliyetçi sentez olgunlaşmaya başladığı sırada son bulur.

Lagardelle'in Sorelciliğe dönmesi Berlin ikameti ve sonrasında gerçekleşir. *L'Avenir socialiste des syndicats*'nın yazarı, genç Guesdisti, Marksizmi revize etmenin ve onu Fransız Ortodoksluğunu karakterize eden ideolojik bükülmezlikten kurtarmanın gerekli olduğuna ikna etmeyi başarır. 1902'de, *Mouvement socialiste* haftalık olarak çıkmaya başladığında, Lagardelle, en azından devrimci sendikacı kuramın politik ve ahlaki boyutları itibariyle, inanmış bir Sorelcidir.[15] Berth'in tersine, Sorel'i büyüleyen büyük uygarlık meseleleriyle ilgilenmez ve kendini bir kongre kürsüsünde, felsefi bir tartışmanın içinde olmaktan çok daha rahat hisseder. Lagardelle, politik bir faaliyet olarak, sosyalist Parti'yi içeriden fethetmeyi deneyen İtalyan devrimci sendikacılarla ilişkiye geçer. Aynı cüretkârlıkla olmasa da Lagardelle Guesde'e, Vaillant'a ve Jaurès'ye saldırır; 1907 Nancy ve 1908 Toulouse Kongresi'nde, şiddetle sendikal tezleri savunur. Böylelikle kuramcı Berth ile Parti yönetimi nezdinde "yeni ekol"ün sözcüsü, militan Lagardelle arasında bir işbölümü gerçekleşir. 14 Ağustos 1907'de Nancy Sosyalist Kongresi önünde yaptığı şaşırtıcı konuşma, devrimci sendikacılığın gerçek bir politik manifestosu ve aynı zamanda 1906 Amiens Kongresi sırasında Sosyalist Parti karşısında CGT (İşçi Sendikası) tarafından desteklenen durumların ateşli bir savunusudur.[16] Sonraki yıl, Lagardelle'in Jaurès'ye kahramanca göğüs gerdiği Toulouse Kongresi'nde de durum değişmez.[17] Aynı yıl, 3 Nisan 1907'de, Victor Griffuelhes'in başkanlığında, Robert Michels, Hubert Lagardelle, Arturo Labrioa ve Boris Kritchewski gibi isimleri bir araya getiren uluslararası bir konferans Paris'te gerçekleşecektir.[18]

13. J. Levey, *The Sorelian Syndicalists*, a.g.y., s. 65.
14. G. Sorel "Devrimci Sendikacılık", *Le Mouvement socialiste*, no: 166-167, 1-15 Kasım 1905, s. 267.
15. Ocak 1902 tarihli yayının başında yer alan not (no: 73), s. 1-3.
16. H. Lagardelle, "İş Konfederasyonu ve Sosyalist Parti-Nancy Sosyalist Kongresi'ne Müdahale", *Le Mouvement socialiste*, no: 189-190, 15 Ağustos-15 Eylül 1907, s. 97-112, no: 191, 15 Ekim 1907, s. 283-287. Bu metin, Guesde et de Vaillant'nın konuşmalarıyla broşür olarak yeniden basılmıştır, *Le Parti socialiste et la Confederation Generate du Travail*, Paris, Marcel Riviere, 1908,.
17. *15, 16, 17 ve 18 Ekim 1908 tarihlerinde Tulus'da gerçekleştirilen SFIO'nun* 5. Ulusal Kongresi sonuçlarına başvurulacaktır. s.d., s. 252-274 ve s. 351-355.
18. *Syndicalisme et Socialisme: discours prononces au Colloque tenu a Paris le 3 avril 1907*, başlığıyla bir araya getirilen destek mahiyetindeki metinler Paris, Marcel Riviere, 1908.

1906-1907 yılları "yeni ekolün" faaliyetinin doruklarında olduğu yıllardır. Açıkça söylemek gerekirse, yeni ekol ifadesi, Sorel, Berth ve Lagardelle'e uygun düşer. Sorel bunun tartışılmaz lideri ve esinleyicisidir. *Réflexions* ve yayımlanmak üzere olan *Illusions* ile donanmış, Lagardelle'le beraber Parti merkezinde saygın bir mücadele sürdüren, Michels, Arturo Labrioa, Panunzio, Orano, Dinale ve İtalyan devrimci sendikacılığının öteki kuramcıları tarafından fora edilen yoğun faaliyeti destekleyen "yeni ekol", Amiens Kongresi tarafından benimsenen fikirlerin pek çoğunu tartışır. Meşhur Amiens Sözleşmesi, özellikle Fransız sendikacılığının devrimci iradesini ve parti politikalarının dışında kalma kararını ilan eder.

Fakat aynı zamanda Avrupa devrimci sendikacılığına sunulan olanakların sınırları da ortaya çıkar. Öncelikle, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin Mannheim ve İtalyan Sosyalist Partisi'nin Roma'da gerçekleştirilen kongreleri devrimcilerin uğradığı bozgunu onaylamış olur. Bu da Robert Michels'i Alman sosyalizminin iflasını haykırmaya[19] ve Paolo Orano'yu da "İtalyan sendikacılığının düşmanının, Sosyalist Parti[20] olduğunu" ilan etmeye götürecektir.

Durum Fransa'da da kötüleşir ve Amiens Kongresi'nin coşkusundan geriye pek bir şey kalmaz. Aslında, SFIO'nun (Sosyal Demokrat Sosyalist Parti), öteki sosyalist partiler gibi, kendisine bir politika dayatılmasını istemediği ortaya çıkar: Bir meclis kürsüsünden Jaurès, Guesde ve Vaillant'a saldırmak bir şey, Parti çoğunluğunu ikna etmek başka bir şeydir. Ne SFIO, ne Fransız emekçilerinin büyük çoğunluğu, "sendikal hareketin devrimci değeri"[21]nin tanınmasını istediği zaman Lagardelle'i takip etmeye hazırdır. CGT, sekiz saatlik çalışma ve gündemdeki toplumsal reformlarla devrimden daha fazla ilgilenir.

Devrimci eğilimlerinde ısrar eden Sorel ve Berth böylelikle Lagardelle'den ayrılır. Sorel, 1910'da, Marksizmle ilişkisini kesin olarak keser ve *Cité française*'i çıkarmaya hazırlanır.[22] Aynı dönemde, İtalya'nın Sorelcileri, Corradini ile birleşmek ve ilk sayısı 1910 Ekiminde çıkacak olan *La Lupa*'yı kurmak için Parti'yi terk eder. Fransa'da sendikacılar ile milliyetçiler arasındaki ittifakın ilanı İtalyan devrimci sendika çevrelerinde coşku yaratır: Lanzillo, övgülerle dolu Sorel biyografisinde, Orano *La Lupa*'da ve "Sorel Fenomeni"nden bahseden Aralık 1910 tarihli *Pa-*

19. R. Michels, "Mannheim sonrası Alman sosyalizmi", *Le Mouvement socialiste*, no: 182, Ocak 1907, s. 7-9 ve s. 13-14.
20. P. Orano, "Sendikalar ve İtalyan Sosyalist Partisi", *Le Mouvement socialiste*, no: 193, 15 Aralık 1907, s. 462.
21. H.Lagardelle, "İş Konfederasyonu ve Sosyalist Parti", a.g.y., s. 287.
22. Krş. önceki bölüm.

gine Libere dergisinde, Fransada hazırlanmakta olan sosyalist-milliyetçi senteze gereken önemi gösterirler.[23]

Berth'i Valois'ya iten, Sorel'dir; hiç şüphesiz genç anarşisti *L'Humanité nouvelle*'de çalıştığı zamanlardan tanır. Bu dergi, 1898'de, Sorel'in devrimci sendikacılığın kuramcısı olarak ortaya çıkışının ilk işareti olan "Sendikaların Sosyalist Geleceği" başlıklı denemeyi yayımlamıştır.[24] Sorel 1912'de, kendisine hayran olan, sürekli pohpohlayan ve övmekten vazgeçmeyen, en küçükleri –1878 doğumlu Valois, Berth'den üç yaş küçüktür– otuzlarında olan adamlarla Proudhon Çevresi'nin kurulmasına katkıda bulunur.

Lagardelle'e gelince, ilk Guesdist düşüncelerine geri döner. Sorel ve Berth, alçakça materyalist olan bir uygarlığa duydukları nefret uyarınca demokratik ve liberal düzenle uzlaşmayı kökten reddettikleri için, Maurrascı milliyetçilerle birleşseler de, Lagardelle, kendi adına, her zaman "temel ilkenin kendisini değil, kötüye kullanımlarını" reddettiğini, "kökten bir olumsuzlamayla, temsil ilkesini, asla mahkûm etmediğini[25]" ifade eder. Bu köklere geri dönüş, böylesi bir temel dönüşümün ardından beklenen vicdan muhasebesi olmadan gerçekleşir. Lagardelle, Proudhon Çevresi'nin sosyalist milliyetçi sentezindeki "şaşırtıcı gerçeğin", kendisinin demokrasi hakkındaki görüşlerini sarihleştirmeye ittiğini dört sayfada basitçe anlatır. Daha öncesinde, *Mouvement socialiste* ekibinin, *Revue socialiste* ile birlikte başarısız bir kaynaşma girişimi gerçekleştirdiğini öğreniriz. Lagardelle bu başarısızlığa çok üzülmüş görünür: Gündemdeki "yeni problemler", ona göre bütün sosyalist güçlerin tam olarak birleşmesini gerektirir ve *Le Mouvement socialiste*, görevini asla ihmal etmemiştir; devrimci sendikacılık asla "*yeni bir ekol* değil, daima yenilenen ve gençleşmekten vazgeçmeyen bir fikir hareketi olmuştur".[26] Böylesi bir entelektüel destan için çok fazla şey söylenebilir ama bu kadarı da yeterlidir.

Sorel ve Berth'in *Mouvement socialiste*'ten ayrılması üzerine İtalyanların sosyalist hareketten hemen ayrılmadıklarını tespit etmek ilginçtir. Berth'in son yazısı –Proudhon'un yüzüncü yaş dönümüne ithaf edilmiş bir makaledir bu[27]– Ocak 1909 tarihliyken, Orano, Olivetti, Panunzio ve

23. H.Lagardelle, "Demokrasinin Sendikacı Eleştirisi", *Le Mouvement socialiste*, no: 228, Şubat 1911, s. 81.
24. P. Andreu, "Georges Sorel'den Edouard Berth'e mektuplar: Birinci Kısım 1904-1908", a.g.y., s. 81 ve J.Levey, *The Sorelian syndicalists*, a.g.y., s. 131-133.
25. H. Lagardelle "Demokrasinin Sendikacı Eleştirisi", a.g.y., s. 85.
26. H.Lagardelle, "Yeni Problemler", *Le Mouvement socialiste*, no: 236, Aralık 1911, s. 321-325.
27. E. Berth, "Proudhon'un Yüzüncü Yıldönümü", *Le Mouvement socialiste*, no: 206, Ocak 1909, s. 49-55.

Arturo Labriola aynı yıl boyunca yazmaya devam eder.[28] Orano ve Olivetti –ki kendisi 1910 Mart'ında bir mülakat da verir– 1909'un sonunda ayrılır fakat Panunzio, Labriola, Leone, Tullio Masotti ve Michels 1910 yayın yılında derginin künyesinde görünmeye devam ederler.[29] 1911 Şubat'ında, *La Cité française*'in ilanı sırasında, Lagardelle, yalnızca "Sorel ile bizim neo-monarşistlerimiz arasında önerilen anlaşmaya" değil, aynı zamanda genç İtalyan nasyonal sosyalizminin iki dergisi, *La Pupa* ve *Pagine Libere*'e saldırır.[30] Bu dergilerin yöneticileriyle kopuş, Arturo Labriola, Sergio Panunzio ve Robert Michels'in Lagardelle'e yazı vermelerine engel olmaz.[31] Arturo Labriola'nın son makalesi 1912 Ocak tarihli ve Panunzio'nunki 1913 Temmuz'udur.[32] Michels bile, Alman sosyoloğun sendikaların oligarşik eğilimleri hakkındaki tezlerine eleştiride bulunan *Mouvement socialiste*'in yöneticisine yanıt vermeye can atar.[33]

İtalyan milliyetçi sendikacılığının kurucularıyla yaşanan bu kopuş bir anda gerçekleşmese de, derginin yapısı baştan aşağı değişir; şimdi J.-B. Séverac, Gaston Lévy ya da Francis de Pressensé'nin seslendiği okur kitlesi, Sorelci sosyalizmin çoktan ölüp mezara gömüldüğüne ikna edilir. Dergi gerçek varoluş nedenini yitirir: *Le Mouvement socialiste,* Mayıs-Haziran 1914 tarihli son sayısında, Marx ve Engels'in yayımlanmamış mektuplarını, Lagardelle'in Marx ile Bakunin arasındaki kişisel ilişkiler hakkındaki bir makalesini ve C. Bouglé ve Daniel Halévy –tehlikeli kışkırtıcılardan sayılamayacak iki yazar– imzalı yazıları yayımlar. Son olarak J.-B. Séverac'ın "sosyalist partinin seçim zaferine"[34] ilişkin –seneler boyunca, parlamenter demokrasi hakkında küfür ve suçlamaları oluk oluk akıtmaktan vazgeçmeyen bir yayıncılık için sıradan olmayan bir şey– uzun bir makalesi bulunur.

---

28. Mayıs sayısında (no: 210) Orano'nun imzası bulunur; Temmuz-Ağustos sayısında (no: 212) Olivetti, Arturo Labriola ve Orano'nunkiler; Eylül ve Kasım-Aralık (no 213 ve 215-216) sayılarında ise yine Labriola'nın imzası vardır.

29. 1910'daki Ocak sayısında (no: 217) Labriola'nın; Mayıs-Haziran sayısında (no: 221) Panunzio'nun; Temmuz sayısında (no 222) Leone'un; Ekimde (no: 224), Masott'nin; Kasım sayısında (no: 225) Leone ve Michels'in, son olarak Aralık sayısında (no: 226) bir kez daha Panunzio'nun imzası yer alır.

30. H.Lagardelle, "Demokrasinin Sendikacı Eleştirisi", a.g.y., s. 81. Ayrıca krş. Lagardelle'in *Cahiers du Cercle Proudhon*'un dergisinde yakında yayımlanacağını duyurduğu "Proudhon ve Neo Monarşitler", a.g.y., no: 237, Ocak 1912, s. 65-69.

31. 1911 senesinin *Le Mouvement socialiste*'i, no: 227 (Ocak) ve 228 (Şubat), Michels'in "Partilerin otokratik anayasası" başlıklı iki kısımlık bir çalışması için; no: 229, Mart (Panunzio); no: 223, Temmuz-Ağustos (Labriola).

32. No: 237, Ocak 1912 (Labriola). Temmuz-Ağustos 1912, no: 243, Eylül-Ekim 1912, no: 244 ve Temmuz-Ağustos 1913, no: 253-254'de Panunzio'nun imzası bulunur.

33. R. Michels, "Oligarşi ve Sendikalar (Tartışma)", *Le Mouvement socialiste,* Ocak-Şubat 1913, s. 90-96.

34. J.-B.Séverac "Parlamento seçimleri ve sosyalist parti", *Le Mouvement socialiste,* no: 263-264, Mayıs-Haziran 1914, s. 329.

Lagardelle, savaş süresince ve savaşı takip eden yıllar boyunca, faydalı hiçbir faaliyet gerçekleştirememiştir. Toulouse'a çekilir ve yerel yönetim meseleleriyle ilgilenir.[35] 1926'da, *Mouvement socialiste*'in eski yöneticisi Georges Valois'nın Faisceau'sunun Toulouse şubesine katılır.[36] O zamanlar yeniden aşırı solda mücadele veren Edouard Berth'ten on dört yıl sonra, Lagardelle, Valois'nın yaymayı sürdürdüğü sosyalist milliyetçi senteze katılır. Bununla birlikte Faisceau'da önemli bir görev üstlenmeyecek ve ancak, aylık *Plans* dergisinin yayımlanmasıyla birlikte, 1931 Ocak ayında gerçek anlamda görünür olacaktır. Bu tarihte, liberalizm ve anti-Marksizm ile kol kola girmiş planlamacılık, modernleşme, sendikacılık yolunda daha ileri gitme çabasını yüzyıl başının devrimci sendikacılığının başka bir temsilcisine bırakan Valois da sola dönmüştür.

Plans'ın başyazarı eski Faisceau'lu Philippe Lamour olsa da yayına egemen olan Lagardelle'in kendisidir. Dergi yüzünü tekniğe, görkeme, Walter Gropius ve Le Corbusier'nin kentine, Fernand Léger'nin sanatına dönmüştür ve neredeyse ideal bir faşizmin öncü ve yenilikçi destekçisidir. Bununla birlikte, kararlı bir biçimde organik, uyumlu bir toplumdan, "reel insan" toplumundan yana tavır alır. Zira faşizmde tam olarak iki eğilim vardır: bir taraftan, "büyük kentin, kapitalizm olduğunu söylüyorum"[37] diyerek işçiyi büyük kente karşı savunan Drieu'nunki ve bir taraftan, tamamen yeni kent kültüne, yeni bir estetiğe olan eğilim.[38] Normal olarak bu yenilikçi estetik zevk, mimari ile sınırlı kalmaz: *Plans*, "görsel dinamizmimizi, harmonik olmayan müziğimizi, gürültücü sanatımızı ve özgür kelimelerimizi doğuran fütürist duyarlılığın unsurlarını" açıklayan Marinetti'yi yayımlar.[39]

Bu öncü temaların yanında, Lagardelle tarafından geliştirilen doktriner düşüncenin aslı pek de özgün unsurlar içermez. Kapitalizmin, demokrasinin ya da parlamenterciliğin eleştirisi hep aynıdır: Mevcut kriz, bireyci toplumun, modern yaşamın koşullarına adapte olma güçlüğünü ifade eder. Demokrasi "yalnızca bireyi tanır, gruba yabancıdır", "bireyi hassas niteliklerinden yoksun bırakır" ve onu "kuramsal bir gruba" çe-

35. Dönemin makaleleri *Sud-Ouest: une région francaise* adı altında bir araya getirilmiştir, Paris, Librairie Valois, 1929.
36. Z.Sternhell, *Ni Droite, ni gauche, L'idologie fasciste en France*, a.g.y., s. 149.
37. P. Drieu La *Rochelle, Socialisme fasciste*, Paris, Gallimard, 1934, s. 108.
38. Le Corbusier'nin makaleleri: "Yeni bir kent eski kentin yerini alıyor", *Plans*, no: 8, Ekim 1931, s. 49. "Descartes Amerikalıdır", a.g.y., no: 7, Temmuz 1931, aynı şekilde *Plans*'ın 1931 senesi için izleyen sayıları; 1,2,5,7,8 ve 9. Sayılarda Le Corbusier'nin makaleleri 49. sayfadan başlar; 6. sayıda 65. sayfadan; 3. sayıda 33. sayfadan.
39. F.-T. Marinetti "Yeni duyarlılık", a.g.y., no: 7, Temmuz 1931, s. 91. P. Latercier, "Otomobilin etiği", a.g.y., no: 1, Ocak 1931, s. 46.

virir.[40] Bireyci demokrasinin kusuru "üreticiyi savunmasız bırakmış"[41] olmasıdır. Nihayet "grup tarafından toplumun yüzeyine taşınan gerçek insanın en suçlanan tipini ortaya koyan" sendikacılık, kurulu düzenle ve "soyut insanla"[42] gerçek bir kopuşa olanak tanıyacaktır. Gerçek insanla beraber yalnızca yeni bir toplum değil, aynı zamanda yeni bir kültür de doğacaktır.

Bütün bunlar, otuz yıl önce, tamamen aynı ifadelerle, *Mouvement socialiste*'in sütunlarında zaten sık sık tekrar edilmişti. Lagardelle, Henri de Jouvenel'in isteği üzerine Fransa'nın Roma büyükelçisi olduğunda, *Plans*, 1933'te yayınına ara verir. Quoi d'Orsay'de, Duçe'nin, *Mouvement socialist*'in eski yöneticisi ve ekibine karşı hissettiği entelektüel borç duygusu biliniyordu ve aynı zamanda pek çok İtalyan devrimci sendikacılık kuramcısının faşist rejimi kuranların ayrıcalıklı çevresine dahil olduğu da bir gerçekti. Üstelik, *Enciclopedia Italiana*'nın Gentile ile birlikte kaleme aldığı ünlü makalesinde, Duçe, Lagardelle ve *Mouvement socialiste*'i faşizmin büyük membalarından biri olarak zikretmemiş miydi?[43] O halde İtalyan başkentinin eski sendikacıya en güzel karşılamayı yapmasında şaşılacak bir taraf yoktu.

Lagardelle Roma'da, ekonomik ve toplumsal meselelerle yakından ilgilenir. O sıralar sendikacılığın eski amaçları ile örtüştüğünü düşündüğü korporatizmi iyiden iyiye benimser. Bu da Vichy'nin kendisine teklif ettiği Çalışma Bakanlığı görevi için iyi bir hazırlık anlamına gelir. 8 Nisan 1942'de atanan Bakan Lagardelle, kendisine verilen imkânsız bir vazife yüzünden güveni kırıldığı için ertesi yıl Kasım ayında bu görevden ayrılacaktır.[44] Eski sendika kuramcısı, son defaya mahsus olmak üzere tekrar gazeteci olur ve Vichyci sendika gazetesi, *La France socialiste*'in idaresini üstlenir; orada, Georges Dumoulin, Georges Lefranc ve Francis Delaisi gibi eski sendikacılarla buluşur. Lagardelle, İtalyan korporatizmini sonuna kadar savunacak, yeni bir sosyalizmin gerekliliğini vaaz edecek ve Müttefiklerin ilerleyişinde "paranın vahşi kültünün"[45] elde ettiği zaferin tehlikesini görecektir. Bir çeyrek yüzyıl önce, Geor-

40. H. Lagardelle, "Demokrasinin Ötesinde. Soyut insandan reel insana", a.g.y., s. 24-25.
41. H. Lagardelle "Demokrasinin Ötesinde. Reel İnsan ve Sendikacılık", a.g.y., no: 3, Mart 1931, s. 12.
42. A.g.y., s. 17, Ayrıca H. Lagardelle, "Supercapitalisme", a.g.y., no: 10, Aralık 1931, s. 7. ve "Kapitalizm", a.g.y., no: 9, Kasım 1931, s. 16; "Bir Kültürün Sonu", a.g.y., no: 5, Mayıs 1935, s. 9.
43. *Supra*, 1. Bölüm.
44. J. Levey, *The Sorelian Syndicalists*, a.g.y., s. 370.
45. H. Lagardelle, "Barbarların Dönüşü", *La France socialiste*, 5 Nisan 1944. Ayrıca, örnek olarak, Lagardelle'in 1944 Ocağından Haziran'a kadar *La France socialiste*'in izleyen sayılarındaki makaleleri: 31 Ocak, 9 Şubat, 15 ve 29 Mart, 25 ve 31 Mayıs, 12 Haziran. Ayrıca bu dönemde, J.Levey, *The Sorelian Syndicalists*, a.g.y., s. 331-333.

ges Sorel, aynı Müttefiklerde plütokrasinin zaferini görmüştü. Haziran 1940'ta, Belçika İşçi Partisi'nin başkanı Henri De Man da benzer görüşleri ifade etmişti.

2. UYGULAMALI SORELCİLİK

Sorelcilerin gözünde, devrimci revizyonizm, XIX. yüzyılın sonu, XX. Yüzyılın başı itibariyle, Marksizmin krizi olarak adlandırılan şeye verilen ilk yanıttır. Üstelik, Marx'ın düşüncesiyle uyuşabilen tek yanıt olma özeliği taşır. Onlar için bu kriz, "teori ile pratiğin ayrılmasının"[46] mantıksal sonucudur. İşte bu yüzden "Bernstein'ın önünü açtığı entelektüel devrimi var güçleriyle" alkışlar, onun gibi, "teori ile pratiği"[47] uyumlu kılmak isterler. Kuramın ideolojik bir kapsam kazandırdığı pratik, sosyalist partilerin değil, savaş birimleri içinde örgütlenen mücadele halindeki proletaryanın pratiğidir sadece. Bununla beraber Sorelciler, "felsefi açıdan *Kant'a geri dönüşü*" içeren idealist bir tepkinin Marksist determinizmin yerini alması sonucu ortaya çıkan Marksizmin "ayrıştırılması" sürecini kabul etmezler. Berth "soyut, evrensel, sonsuz bir ahlakın zirvelerinde" uçmayı reddeder, aynı şekilde "kaçınılmaz ekonomik evrimin" yerine "bir o kadar kaçınılmaz demokratik evrimi"[48] koymayı istemez. "Marksizmi gençleştirmek istiyorsak" diye yazacaktır, "bunca çabayı, Marx'ın kuramlarının *ekonomik tarafına* değil, *politik tarafına* yöneltmeliyiz." Zira ona göre, Marx'ta önemli olan, "onun eylem felsefesidir". Marx "eylemin büyük *filozofu*" olmuştur. Üstelik "bir ekonomist olarak, hiç şüphesiz eserinin pek çok bakımdan geçersiz olduğu ortaya çıkacaktır".[49] Berth bu noktada Arturo Labriola'nın Marxçı artı değer kuramının zayıflıkları hakkındaki düşüncelerine ve *Ruine du monde antique*'e yazdığı önsözde, toplumsal değişim faktörü olarak bilimin önceliğini reddeden Sorel'in yetkisine başvurur.[50] Sorelcilere göre, "eylemin teoriden değil, teorinin eylemden çıktığı" düşüncesi, "Marksist sosyalizmin en temel özelliğidir" ve devrimci bir pratiğin son şansıdır.[51]

Bu iddia "yeni ekolün" tutumunda tamamen başattır. Sorelciler için, "eylem birincildir" ve "teori, bunun *a posteriori* [sonradan gelen] sistemleştirilmesinden başka bir şey değildir". Bundan da Marx'ta önemli

46. H. Lagardelle, "İşçi sosyalizmi", *Le Mouvement socialiste*, no: 142,1 Kasım 1904, s. 1.
47. H. Lagardelle, "İş Konfederasyonu ve Sosyalist Parti", Mart 1904, s. 319.
48. E. Berth, "Kant'a Dönüş", *Le Mouvement socialiste*, no: 134, 15 Mart 1904, s. 319.
49. E. Berth, "Kaynakça Notları", *Le Mouvement socialiste*, no159, 15 Temmuz 1905, s. 432 ve no: 150, 1 Mart 1905, s. 255.
50. A.g.y.
51. E. Berth, "Toplumsal Katoliklik ve Sosyalizm", a.g.y., s. 331 ve H. Lagardelle, "Siyasi ve Toplumsal Tarihçe", a.g.y., no: 157, 1 Nisan 1905, s. 497-498.

olanın ekonomik analiz değil, "sınıf mücadelesinin sosyolojik kuramı" olduğu ortaya çıkar. Sorelciler yalnızca Marksist ekonomi kuramının geçersiz olduğunu değil, "Marksist ekonomik sistemin"[52] olmadığını da düşünürler. Sorel gibi, Berth de "Manchester tarzı kuramlar ile Marksist kuramlar arasında göze çarpan bir analoji" oluğunu tespit eder. Berth'in "çok büyük" olarak nitelendirdiği ancak haklı olarak pratikte neredeyse geçersiz ve çok az önemli bulduğu tek farkları, "Marksistler kapitalizmi tarihsel bir kategori sayarken liberallerin, kapitalizmi *sonsuz bir ekonomik kategori* saymasıdır".[53]

Sorelciler tarafından girişilen Marksizmin revizyonunun bütün anlamı buradadır. Onlar için Marksizm savaş demektir, devrimci eylem demektir. Marx ne ekonomist ne filozoftur; o sınıf mücadelesinin sosyoloğudur. Sosyalizm böylece benzersiz bir unsura indirgenir. Bu şartlarda, sınıf mücadelesi bir hakikat olmayı bıraktığı gün, sosyalizm varoluş nedenini tam olarak yitirir. Bununla birlikte, sınıf kavramı buhar olup uçsa bile, aktivizm, devrimci mücadele daima baki kalacaktır. Basitçe söylenecek olursa, devrimin *taşıyıcısı* değişmesi gereken unsurdur.

Fakat 1905 senesi için sınıf mücadelesi söz konusudur ve gelişebileceği koşulları teşvik etmek, üretmek gereklidir. Bu sebeple Sorel, proletaryadan, liberal demokrasinin oyun kurallarını reddederek reformizmle çatışmasını, emekçilerin acil çıkarlarını destekliyor olsa dahi endüstriyel gelişmeyi sınırlandırabilecek her türlü önlemi püskürtmesini, sosyal hukuku geri çevirmesini ve nihayet kalan son gücüyle "sınıf mücadelesini maddi çıkarlar savaşına indirgeyecek olan"[54] her yöntemle çatışmasını ister.

Aslına bakılırsa, Sorelciler için proletarya, çökmekte olan burjuvaziye karşı kullanmak istedikleri bir silahtan başka bir şey değildir. "*Demokratik klanların* karanlık ve çorak rekabetlerinin" içinde yer almak için "adına yaraşır bir *sınıf mücadelesini*" reddeden bir proletaryaya hiç ihtiyaçları yoktur; üstelik bu demokratik klanların tartışmaları "refah devletinin kifayetsiz söz dağarı etrafında gerçekleşir".[55] Modernliğine dikkat çekilen Berth'in bu formülü 1913 tarihlidir; fakat yalnızca 1904'ten itibaren ortaya çıkan bir fikri devam ettirdiği ortaya çıkar.[56] İlke meselelerine ilişkin olarak 1904 ve 1913 arasında çok az şey de-

52. E. Berth,"Toplumsal Katoliklik ve Sosyalizm" a.g.y., s. 330-331.
53. A.g.y., s. 329.
54. G.Sorel, "Modern Ekonominin Toplumsal Öğretileri", *Le Mouvement socialiste*, no: 158, 1 Temmuz 1905, s. 298-299.
55. E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., s. 290-291 (1913 notu).
56. Berth, "Jaurès'nin "Konuşmaları", *Le Mouvement socialiste*, no: 145, 15 Aralık 1904, s. 317. Berth burada "herkesi yüksek koruması altına alan koruyucu devlet"in sosyal demokrasi anlayışına karşı çıkar.

ğişmiştir ve o dönemde Proudhon Çevresi'nin düşüncesi, 1904-1905 koşullarının doğal sonucundan başka bir şey değildir. Sorelciler, proletaryanın kendini demokrasiden kurtararak, "burjuva toplumuna tarihsel mükemmelliğini ve işçi sınıfına toplumsal olgunluğunu bütünüyle kazandıracak olan bu görkemli ve epik tavrı"[57] göstermesini her zaman beklemiştir.

Sorel'in ve Fransız takipçilerinin, eylemlerinin başından itibaren, kilise karşıtlığı içinde yer almayı reddettikleri gerçeği üstünde de ısrarla durmak gerekir.[58] Zamanı geldiğinde bu tavır, Katolikliği, milli geleneğin önemli bir bileşeni sayan Maurrascılarla yakınlaşmalarını kolaylaştıracaktır.

Marksizmin revizyonunun diğer bütün revizyonist eğilimlere de ilham veren temel tarafı, Marksist ekonominin eleştirisidir. Daha önce de gördüğümüz gibi, Sorel Marksizm eleştirisine çok erken başlar; Berth *Introduction à l'économie moderne*'den çıkardığı sonuçları kendisine mal ederek onu takip edecektir. Sorelciler için, mübadelenin ve devletin kamulaştırılması hakkındaki Proudhoncu tezleri zamana uyarlamak gereklidir fakat –burası önemli– bütün bunlar "özel mülkiyete dokunulmaksızın"[59] gerçekleştirilmelidir. Bu, artık sorgulanamayacak olan bir postulattır.

Sorel ve Berth ekonomist değildir. *Réflexions*'un yazarı, yine de övgüye değer bir çaba gösterir ve İtalyan "liberistler" onu sevecenlikle karşılar. Berth'e gelince, Marxçı ekonomi ve Manchester tarzı ekonomi hakkında bir iki Sorel formülünü tekrar etmekle yetinir. Fakat bu formülasyonlar fazla geliştirilemeden kalır. Avrupa devrimci sendikacılığının bağrında, Marxçı ekonominin gerçek eleştirisi İtalyan üniversitelerinin ayrıcalığı olarak kalır. Enrico Leone ya da Arturo Labriola gibi profesyonel ekonomistlerle karşılaştırıldığında, Boulogne-sur-Seine'li bu alaylının dönemin entelektüel tartışmaları içinde epey yetersiz kaldığı ortaya çıkar. Şüphesiz, *Mouvement socialiste*'in yazarlarıyla birlikte, meseleye parmak basmak amacıyla Labriola'dan da iki büyük makale isteyen Lagarelle bunun farkındadır. İtalyan kuramcı, ayrıntıları İtalyan dergilerinin sayfaları arasında sıkışıp kalan bir gösterinin işe yarar sonuçlarını yalnızca Fransızca olarak sunar.[60]

Labriola için, ekonomist Marx yaşadığı çağın sınırları içinde kalır. Artı değer kuramı o zamanlar "asla çürütülemez gerçek bir sağduyu

57. E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., s. 291 (1913 notu). Aynı metin, E. Berth, "Toplumsal Katoliklik ve sosyalizm", a.g.y., s. 328.
58. G.Sorel, "Modern Ekonominin Toplumsal Öğretileri", a.g.y., s. 298.
59. E. Berth, "Politika ve Sosyalizm", *Le Mouvement socialiste*, no: 132, 15 Ocak 1904, s. 29.
60. Bkz. III. ve IV. Bölüm

örneği gibi" ortaya konuyordu. Kuram Fizyokratlar, Adam Smith, Ricardo ve bilhassa Ricardocu ekol üzerinden, zorunlu olarak Marksist açıklamaya dahil ediliyordu. Bu yüzden artı değer kuramı, Engels'in düşündüğü gibi Marx'ın bir keşfi değildir ve kuşkusuz Marx'ın bilimsel büyüklüğü ona dayandırılamaz. Bir Rodbertus ya da bir Thompson aynı derecede bu ortak alanın sistemcileri olma unvanını talep edebileceklerdir.[61] Ama asıl mesele bu değil, "artı değerin kapitalist üretimin değil, *iş piyasasının normal koşullarının* doğrudan bir fenomeni olduğu" gerçeğidir... Bu kapitalist ilişki, yani proleterler ile kapitalistlerin mevcudiyeti ve kârı doğuran işgücünün sözleşmeli yabancılaşması değil, üretimin değişik faktörlerinin pazar koşullarıdır.[62] Labriola'ya göre bu, artı değerin her zaman olması anlamında, Marxçı artı değer kuramının kesinlikle bir hatadan ibaret olmadığı anlamına gelir; Marx'ın işaret ettiği ve tanımladığı gibi, hatalı olan daha ziyade bu fenomenin failidir. Öncelikle küçük burjuva sosyalizmi, ardından demokratik reformizm tarafından kurulan bütün bir yapı bu hataya dayanır: ağırbaşlı, insansever ve hassas bir sosyalizm. Bu yüzden bilimsel hakikati yerine oturtmak ve bilhassa "işçi hareketinin pratik olarak yıkımını engellemek"[63] amacıyla, kuramı bu kötü gidişattan çekip kurtarmak gerekir. Aynı bağlamda, Labriola kapitalizm ve yoksullaştırma felaketinin meşhur yasalarını reddeder. Zira ona göre, bu iki hipotez Marksistlerce yanlış nitelendirilir: Aslında, anti-kapitalist hareketin temel idelojisine sıkı bir biçimde bağlıdırlar.[64]

Böylece yapının tümü pratik olarak yıkılmış olur. Labriola başka bir önemli makalede büyük bir açıklıkla şunu ifade eder: "Bizim karşı çıktığımız, kapitalist toplumun dayandığı ekonomi anlayışı değildir." Bu, sosyalizmi yanlış yönlendirmek olacaktır. Zira, "insan emeğinin üretici etkinliğini en yüksek seviyesine taşıyan bir toplumun' mirasçısı olan sosyalizm, "kapitalizmin ekonomik ilkelerini geliştirmek ve daha geniş bir ölçekte uygulamaktan başka bir şey yapmaz".[65]

Kuşkusuz tek başına sosyalizm bunu beceremez. O halde, reformizme ya da yakında Leninizm adını alacak Marksizm versiyonuna iş düşmektedir. Bunun nedeni, bu iki çıkıntının"üniter ve devletçi bir plan çerçevesinde tasarlanan bir sosyalizm"[66] kategorisine bağlanmak zorunda olması yüzündendir ve bu sosyalizme "çağdaş ekonominin

61. Arturo Labriola, "Artı Değer ve Reformizm", *Le Mouvement socialiste*, no: 149, 15 Şubat 1905, s. 218.
62.A.g.y., s. 223-224.
63. A.g.y., s. 224-226, s. 229.
64. A.g.y., s. 213-214.
65. A. Labriola, "Sendikacılık ve İtalyan Sosyalizmi", *Le Mouvement socialite*, no: 179, Ekim 1906, s. 49.
66. A.g.y.

normal gelişimi olarak" bakmamalıdır. Bundan da ekonomik güçlerin serbest hareketini asla engellememek gerektiği sonucu çıkar: Kapitalizmin, "toplumsal yıkım" tehdidi altında, "harikalar yarattığı" bu iki ilkeye –"üretken birlik ve kişisel sorumluluk"– [67]asla dokunulmamalıdır. Aynı neden yüzünden, "toplumsal koruma önlemlerinin kapitalizmin hamlesine engel olmasından ve tasarrufa darbe vurmasından" kaçınmak gerekir: Devrimci sendikacılık "sefalet içinde bir eşitlikten miras almayı"[68] reddeder.

Son olarak toplumsal çatışmanın nedeni ve doğasının açıklaması gelir. Proletarya kapitalizmin değil, "hiyerarşik ve kapitalizme has, toplumsal örgütlenme ilkesinin"[69] karşısına dikilir. Bu iddia faşist sentezin içeriğinin iyi bir şekilde anlaşılması için esastır. Yine Labriola'ya kulak verirsek:

> "Kapitalizmin örgütlenme ilkesi, kapitalizmi *bir patron* ve sermayeyi *egemen bir entelektüel güç* olarak ortaya çıkarır, yani emekçilerin birliğini aşan bir şey olarak. İşçileri kapitalistlerin karşısına çıkaran asıl gerçek tam olarak budur. Kapitalist, bir patron olarak ortaya çıkar, emekçiler bütünü, bir köle sürüsü gibidir. İşçilerin birliğinin dışında kalan akıl, örgütleyici ve yönetici güç, *sermayenin elleri arasındaki basit otomatlara benzer.*"[70]

Eğer bütün mesele buysa, İtalyan devrimci sendikacılık kuramcılarının pek çoğunun, birkaç yıl sonra, nasıl olup da korporatizmde uygun bir çözüm gördükleri ve Lagardelle'in, *Libération*'un arifesinde, en son yazısına kadar neden sendikacı ilkelere sadık kaldığı kolaylıkla anlaşılır. Aynı zamanda, faşist partilerin üyeleri olan bütün bu sosyalistlerin, iki savaş arası boyunca, korporatizmi neden proletaryanın yabancılaşma duygusuna bir yanıt olarak gördükleri de ortaya çıkar. Eğer işçiye, patronun değil toplumun hayrına üretme duygusu kazandırılırsa, eğer korporatif örgüt çerçevesinde hiyerarşik ilişkiler kökten değişikliğe uğratılırsa ileri doğru büyük bir adım atılmaz mı? Eğer "sosyalist devrimin amacı, işçi ile üretim aygıtı arasındaki kopukluğu ortadan kaldırmak ise"[71], eğer bu amaç yalnızca bundan ibaretse, eğer "tam bir endüstriyel özgürlük idaresi altında, üretimin kişisel yönetiminden ekonomik yaşamın toplu örgütlenmesine varıncaya kadar..., gelecekteki özgür insanlar

67. A.g.y.
68. A.g.y., s. 59.
69. A.g.y., s. 49 ve s. 51, krş. s. 52: "Toplumsal devrimin kapitalizm tarafından yaratılan birlik ve sorumluluk ilkesine dokunmayıp, yalnızca onun otokratik örgütüne uzanması bundan kaynaklanır."
70. A.g.y., s. 50.
71. A.g.y., s. 51.

toplumunun somutlaştırılabileceği bir toplumsal form dizisinin mevcut olabileceği tahayyül edilebilirse",[72] devletin burjuvazinin elinde basit bir araçtan başka bir şey olduğunun keşfedileceği gün, korporatizm, neden bu yeni toplumsal formlardan biri olmasın? Bu çözüm, devrimci sendikacılığın, "kapitalistleri yoksullaştırmak"tan ibaret olan ve "kapitalist uygarlığın meyvelerini... bu meyveleri veren ağaçla beraber"[73] ortadan kaldıran her önleme bir felaket olarak bakmasından daha meşru değil midir? Yirmi yıl sonra, bütün İtalyan ve Fransız faşistlerinin Sovyet komünizmine karşı kullanacağı argüman da bu olmayacak mıdır? Fakat neo-sosyalist Déat'nın bahsettiği şu meşhur "ara rejimlerin" gerçek entelektüel kaynakları ya da Henri De Man tarafından ortaya atılan, sömürünün ekonomik bir fenomenden çok psikolojik bir mesele olabileceği fikri özellikle burada aranmaz mı?

Geriye devlet problemi kalır. "Sosyal devrim, atölyede yıkacağı şeyin, toplumun üstünde varlık göstermesine izin vermeyecektir" der Labriola. Bu devrim, "devlet çözülmeden gerçekleşmeyecektir".[74] Fakat bütün biçimleri altında devlet ve politik bir iktidarın bireyin ellerine teslimi söz konusu değildir. Sorelcilik anarşizmden iğrenir; yalnızca ekonomi alanında bireycidir. "Sendikal fikirler açısından anarşistlerle aralarında "tam bir uçurum" vardır, der Berth.[75] İster köken itibariyle zanaatsal, tarımsal ya da yaşamsal olsun ister Rousseau'dan ya da Tolstoy'dan esinlensin, anarşizm; bir idealizm, bir entelektüalizm, "metafizik bir *basitçilik*", "soyut ve suni bir rasyonalizm"dir.[76] Anarşizm "toplumsal fikrinin yadsınması", "XVIII. yüzyılın basit bir yankısı" ve "atom birey"dir;[77] "anarşizmin soyut insanı", "Rousseau'da ilkel ya da XVIII. yüzyılın, büyük burjuva yüzyılının son tohumu olan Diderot'da ancak kötümser"[78]dir.

---

72. A.g.y., s. 53.
73.A.g.y., s. 59.
74. A.g.y., s. 52.
75. E. Berth, *Les Nouveaux Aspects du socialisme*, a.g.y., s. 5. Anarşizmin tanımı hakkında, aynı zamanda E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., s. 123-124 ve s. 126-128.
76. A.g.y., s. 36, s. 46-47, 49-50, s. 63.
77. A.g.y., s. 63.
78. A.g.y., s. 4. Anarşizm ve sendikacılık iki somut mesele konusunda hâlâ aşırı bir dirençle çarpışıyor: evliliğin kutsiyeti ve kapitalist uygarlık vizyonu. Anarşizm tarafından "mutlak payesi verilen" özgürlük fikri "aileyi çözerken", sendikacılık, Proudhon'un izinde, cinsel birlikteliğe "değiştirilemez, çözülemez bir birlik" olarak bakar (s. 50). Bile isteye püriten ve Katolik, kilise karşıtlığına şiddetle karşı olan Sorelci sendikacılık, orada da kendini sosyalizmin diğer eğilimleri arasında bir çıkıntı gibi bulur. Birkaç yıl sonra, bu, Latin ülkelerinde bilhassa Katolikliğe bulanmış bir milliyetçilikle buluşma noktalarından biri olacaktır. Berth, kapitalizm konusunda daha az kararlı değildir: devrimci sendikacılık, kapitalist uygarlık için yalnızca bir tür anti-pati duymaz, daha önce de gördüğümüz gibi ona karşı derin bir hayranlık da hisseder (s.37-38).

Berth ve Labriola, anarşizm ile bireyciliği benzer biçimlerde suçlar. Anarşizm ve bireycilikte "samimi, kusursuz bir optimizm, insanın iyi niyetine saf bir inanç" bulmayı beklemek saflık olacaktır; "insanın daima sevecen öz doğasına"[79] derin bir biçimde inanmış olan "yeni ekolün" kuramcıları, ne liberal demokrasiye ne sosyal demokrasiye ne de halk egemenliği ilkesine dayalı herhangi bir yönetim biçimine güvenir. Muhaliflerin, kalabalıklar yasası olarak gördükleri demokrasiye bakışlarındaki küçümseme, görüldüğü gibi, asla burjuva ve parlamenter pratikle sınırlı değildir: bu eleştiri bizzat demokrasinin temellerini hedef alır. Elitler ve etkin sendikacı azınlıklar kültü, insanların kendi kendilerini yönetme yeteneklerine olan inanç demek olan bu çocuksuluğa aşırı bir horgörü ile bakmayı gerektirir.

Devrimci sendikacılık kuramcıları, toplumsal disipline tabi olmayı reddeden bireyden tiksinir ve hiçbir "mutlak ve aşkın özgürlük"[80] tanımaz. Berth, "otorite ile özgürlük, devlet ile birey arasında soyut bir zıtlığın"[81] varlığına dahi inanmaz ve halkın kendisini, kolektif bir varlık, sosyal biri olarak hissettiği fikrini destekleyerek önemli bir adım daha atar. Berth için olduğu kadar Proudhon için de "varlık, grup demektir".[82] Sorel'in yandaşı, "otoritenin şimdiye kadar hep gerekli olduğunu" ve "uygarlığın zora dayalı olarak başladığını, başlamak zorunda kaldığını ve bu zorlamanın yararlı, yapıcı ve yaratıcı olduğunu"[83] açık bir biçimde" kabul ederek, düşüncesinde diretecektir.

Bu yüzden, devrimci sendikacılık kuramcıları devletin ya da otoritenin ortadan kalkmasını hiçbir zaman önermez, Labriola'nın yazdığı gibi, anarşistlerin "bireye devrettiği"[84] "devlet otoritesinin, sendikalara *dağıtıldığı*" bir sürecin destekçileridirler. Böyle bir perspektifte, "sosyalizmin devlet karşıtı denilen eylemi", "legal otoritenin... yani devletin sendikaya transferi" şeklinde oluşur.[85] "Bu yeni toplumsal organ"ın gelişimi çerçevesinde, "sendikayı, aşama aşama devletin yerine geçen otoriter bir organ haline getiren nesnel zorunluluk"[86] ortaya çıkar.

Meseleyi iyice açıklığa kavuşturursak: "Sendikacılık, o tanıdık olumsuz ve tutucu anlamıyla, ancak Bay Bergson'un Bilimi yıkmak isteye-

79. A.g.y., s. 36.
80. E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., s. 282-283.
81. E. Berth, *Les Nouveaux aspects du socialisme*, a.g.y., s. 34.
82. E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., s. 286.
83. E. Berth, *Les Nouveaux aspects du socialisme*, a.g.y., s. 34-35
84. A. Labriola, "İtalya'da Sendikacılık ve Reformizm", *Le Mouvement socialiste*, no: 168-169, 15 Aralık 1905, s. 409.
85. A.g.y., s. 408.
86. A.g.y., s. 409.

ceği kadar devleti yıkmak ister, diye yazacaktır Berth.[87] Sendikacılar, devletin, onun birleştirici rolünün, modernleştirici işlevinin, modern tarihte işgal ettiği yerin bilincindedir.[88] Devletin reddi, tıpkı özel mülkiyetin yadsınması gibi, onlar için tamamen kabul edilemezdir. Kendisine karşı ayaklandıkları devlet, mevcut demokratik devlet ya da "her türlü uluslararası rekabeti" ortadan kaldırarak "muzaffer demokrasiyi" kutsayan reformistlerin olmasını istediği sosyalist devlettir; "pasifist bir korumacılık" geliştiren ve toplumsal güçlerin serbest hareketine engel olan bir devlettir.[89] Kapitalizmi, bireysel bir patron çeşitliliği yerine geçebilecek bir devlet-patronla değiştirmeyi reddederler; zaten böyle bir devlet "kötü bir sanayi"[90] demektir. "Devlet sosyalizmi" adını verdikleri şeye var güçleriyle karşı çıkarlar ve o zamanlar geçerli olan koşullar içinde, Berth ve Lagardelle anlamlı bir slogan ortaya atar: mademki devletin gelişmesi, tam olarak liberal demokrasinin ya da sosyal demokrasinin güçlenmesi anlamına gelmektedir o zaman, "Daha Az Devlet Mümkün!"[91]dür.

Aslında, sendikacı-devrimci düşünce daima destek aldığı ekonomik liberalizmin ilkeleriyle uyumludur. Devletin toplumsal ilişkilere "sürekli müdahaleciliğine", demokratik devlet adına gerçekleştirilen bu geçekten nefret edilesi temayüle, "ilgisinin daimi kanıtını" işçilere zerk etmek istemesine ve "patronları ikna etmesine" şiddetle karşı çıkarlar.[92] Devrimci sendikacılık, "dokunduğu şeyi güçsüzleştiren", "zayıfları gönülsüzce savunan ve bilhassa kendi büyümesine öncelik veren"[93] "bu sıcak sera rejim"inden nefret eder. Hiç kuşkusuz bu, sosyalist militanların alışkın olmadığı ve geleneksel işçi kitlesinin kulağını tırmalayan bir dildir. Onlardan önce davranan Berth bunun farkındadır: "Fakat o zaman *bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler* taraftarısınız. Sizin liberalizminiz garip bir biçimde burjuva liberalizmine benziyor! Savunduğunuz, Darwincilik için mücadeledir: Tuhaf bir sosyalizm doğrusu!"[94]

Berth tarafından bu şekilde çürütülse de sosyalist çevrelere epey yayıldığı gözlenen bu argümanda Sorel'in takipçisi, haklı olarak oldukça

87. E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., s. 172.
88. Örneğin E. Berth, *Les Nouveaux aspects du socialisme*, a.g.y., s. 8; "Sosyalizm ya da Devletçilik", a.g.y., s. 13; H. Lagardelle, "Fransa ve Barış", *Le Mouvement socialiste*, no: 159, 15 Temmuz 1905, s. 412.
89. H.Lagardelle, "Fransa ve Barış", a.g.y., s. 414.
90. E. Berth, "Sosyalizm ya da Devletçilik", a.g.y., s. 3.
91. E. Berth, *Les Nouveaux aspects du socialisme*, a.g.y., s. 4; H. Lagardelle, "Sosyalizm ve Asgari Program", *Le Mouvement socialiste*, no: 87, 12 Nisan 1902, s. 678-679.
92. H.Lagardelle, "Fransa ve Barış" a.g.y., s. 414.
93. A.g.y., s. 412.
94. H. Lagardelle, "Sosyalizm ve Devletçilik", a.g.y., s. 10.

zayıf fakat epey karakteristik bir savunma bulur: "Liberal burjuva kavramı, soyut bir kavramdır. [...] İzole bireyler varsayar; sosyal burjuva fikri, mutlak bir atomculuğun fikridir."[95] Devrimci sendikacılık onun karşısına somut insanı, üreticiyi çıkarır ve burjuva kültürünün yıkıntıları üzerinde "bir üreticiler kültürü"[96] kurar. Bu üreticiler kültürü, bireyi "dünyanın motoru"[97] olarak tasarlamayı reddeder ve "soyut insan"ın yerine atölyenin bir parçası olan işçiyi koyar: Devletin otoritesinden pay almaya gelen, yeni sosyopolitik hücre, atölyedir.

İşte bu yüzden sendika, bütün işçi sınıfı adına konuşma hakkı talep eder: "Gönüllü organizma, farklı işçi iradelerini bir bütün halinde birleştirdiğini iddia eder." Burada Berth önemli bir unsuru ekler: Sendika, "kitlenin, yetenekliler, en iyiler, işçi eliti tarafından yönetilmesidir".[98] Sorel düşüncesinin temel bir prensibini oluşturan bu elitçilik, şimdi açık bir biçimde kendini gösterir ve derhal mücadele fikriyle birleşir. Anarşistler sendikaları "bir çeşit anti-otoriter metafizik kulüp"[99] haline getirmek isterlerken, Sorelciler, inanmış militanlardan oluşan bir elit tarafından disiplin altına alınan, sağlam bir biçimde örgütlenen ve idare edilen mücadele birimleri şeklinde tasarlarlar. Zaten, Lagardelle için "sınıf bilinci" fikri "bütünün davasının, bireyin davasının üstünde olması duygusu"[100] ile tanımlanır. Toplumun, onu tanımlayan bireylere göre bu önceliği, Sorelcilik kadar, faşizme geçişin anlaşılması açısından da önemlidir.

Kuşkusuz sendikalı işçiler, der Lagardelle, "insanlık onurlarını fethetmeye, bir efendiler toplumunun ortadan kalkmasına"[101] susamışlardır; fakat Berth tarafından, bu yeni toplumun karakteristik özellikleri ve ilkeleri, gerçek doğası konusunda şüpheye yer bırakmayan imge biçimleri şeklinde tanımlanır:

> " 'Düzenli orduların yerine koyduğumuz şey, diyordu Proudhon, sanayi şirketleridir.' İşte Proudhon'un bu şirketler hakkında düşünceleri: 'Nihayet, emekçinin, *taburda bir asker gibi*, makine hassasiyetiyle hareket ettiği; *akıllı ve kendinden emin* binlerce gönüllünün, tıpkı bir hareketli kollar konseriyle daha kolektif bir güç yaratmaları gibi, üstün bir iradeyle kaynaştığı *devrimin gerçek orduları*, işçi şirketleri ortaya çıkıyor.' Bu, askeri düzen dediğimiz şeyin, işçi düzenine mükemmel bir aktarımı değil de nedir?"[102]

95. A.g.y.
96. E. Berth, Les Nouveaux aspects du socialisme, a.g.y., s. 3-6.
97. H. Lagardelle, "Kaynakça Notları", *Le Mouvement socialiste*, no: 179, Ekim 1906, s. 171.
98. E. Berth, "Sosyalizm ve Devletçilik", a.g.y., s. 11.
99. E. Berth, *Les Nouveaux aspects du socialisme*, a.g.y., s. 6.
100. H.Lagardelle, "İşçi Sosyalizmi", a.g.y., s. 6
101. H. Lagardelle, "Fransa ve Barış", a.g.y., s. 416.
102. E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., s. 286-287. Beth *L'Idée générale de la Révolution*'dan aktarıyor s. 259 ve s. 232.

Hiç kuşkusuz böyle bir aktarım söz konusudur ve Sorelciler tarafından öne sürülen ideal toplumsal örgütlenme budur.

Öte yandan, 1908'de yayımlanan *Les Nouveaux Aspects du socialisme*'de Berth, "üretici güç" ile "bütün üretici-olmayanlar"[103] arasında temel bir ayrımı ortaya atar. Faşist sentezin başlangıcındaki bu temel ayrım, 1907-1908'de yayımlanan *Les Méfaits des intellectuels* başlıklı hacimli kitabı oluşturan makaleler dizisinde ortaya atılan ayrım ile önemli ölçüde desteklenmiştir. Bu incelemeye göre, tek bir kapitalizm değil, kapitalizmin iki ayrı biçimi vardır: "Ticaret kapitalizmi ve sanayi kapitalizmi."[104] "Üretici güçlerin gerçek ilerlemesine fazla uygun olmayan", "rekabeti dışlamak, pazarı istikrarlı hale getirmek isteyen", ekonomik ve toplumsal ilişkilerin düzenleyicisi olan bir devlete ihtiyaç duyan ticaret ve tefeci kapitalizmi, doğrudan eylem sendikacılığının en büyük düşmanıdır.[105] Fakat, anlamlı bir biçimde, "sanayi kapitalizmi" hakkında asla böyle bir şey söylenemez. Berth tarafından yapılan ayrım öylesine açık, o kadar belirgin ve kategoriktir ki, herkes rahatlıkla anlayabilecektir. Berth'in ayrımı daha az sarih olmayan ikinci bir belirlemeye eşlik eder: Eğer "devlet kavramı bir burjuva kavramıysa", bu, "daha önce söylediğimiz gibi, tacir ve entelektüel burjuvazinin eseridir".[106]

Bu ayrımlar, Berth'in, Ocak 1904'te *Mouvement socialiste*'in okurları için incelediği *Introduction à l'économie moderne*'de de yer alır. Bunlar *Les Méfaits des intellectuels*'de de bulunurlar ve "burjuvazinin gerçek üretici kısmı" ile "üretici-olmayan"lar, "para babaları" arasındaki temel ayrımın başka bir yüzünü sergilemeyi amaçlar. Birileri devlet himayesinden kurtulmak ister ve devletten yardım dilemekten vazgeçmeyen ötekilerin "asalaklığı" ile mücadele eder. Bu yüzden bugün "finans erbabının sosyalist fikirler ifşa etmesinin, doğal olarak, sosyalizmin, onlar için en uç sınırlarına vardırılmış devletçilik olmasının"[107] ortaya çıkması hiç de şaşırtıcı değildir.

Burjuvazi ve proletarya gibi iki klasik kategori yerine geçen, üreticiler ile asalaklar arasındaki ayrım, yaratıcı, doğurgan kapitalizm ile kısır, çalışan unsur aleyhine işleyen finans arasındaki bu farklılaştırma, Marksist bir ayrım değildir. Buna karşın, yüzyılın başında devrimci revizyonistlerin düşüncesinde önemli bir rol oynar. Sosyalist-milliyetçilerin abartı

103. E. Berth, Les Nouveaux aspect du socialisme, a.g.y., s. 16-17. Ayrıca bkz. *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., s. 287-288.
104. E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., s. 264-265.
105. 105. A.g.y.
106. A.g.y., s. 211.
107. A.g.y., s. 267.

derecesinde ciddiye aldıkları bu ayrım en sonunda faşizmin ekonomik ve toplumsal düşüncesinin temellerinden biri haline gelecektir. Kendi açısından, Lagardelle de "koruyucu devlet" ile "savaşçı devlet"i oldukça farklı bir biçimde görür. Her ikisi için aynı eleştirel vurgular yoktur.[108] Sorelciler için, liberal ya da sosyalist olsun, demokrasinin hizmetindeki otorite ile sendikanın, "kitlenin heyecanını hiç kaybetmediği"[109] "tam anlamıyla otonom, manevi bir topluluğun' bütün özelliklerini taşıyan güçlü bir şekilde yapılandırılmış bu savaş biriminin hizmetindeki otorite arasında temel bir ayrım vardır.

Zira, der Lagardelle, "yalnızca eşit bireyler varsayan politik demokrasiyi" "işçi demokrasisinden' bir uçurum ayırmaktadır. İlki "belirsiz ve kaotik", ikincisi "sabit ve organik"tir. Lagardelle örgütlenmemiş bireye, "politikanın karşı rüzgârlarının ardı ardına savurduğu bu insan tozu"[110]na büyük bir küçümseme duyar. Onun için, hiç şüphesiz izole emekçi, "işçi yönetimi ilkesini meslek grupları aracılığıyla kırmak" iddiasında değildir; o, "güçlü bir hiyerarşi"nin gerekliliğini de kabul etmelidir, bu, "belirsizlikten" ve "politik demokraside gerçekleşen fikir hareketlerinin muğlak yapısından"[111] kaçınmaya izin verecektir. Berth buna, insanları "psikolojik atomlar"[112] gibi algılayan bu "soyut ve metafizik anlayışa" yönelik itirazını da ekler.

Kuşkusuz, *Mouvement socialiste*'in yöneticisi "kitlenin, örgütlendiği ölçüde sürekli denetiminin de"[113] mümkün olmasını ister. Ancak hangi denetim yönteminin etkin bir şekilde kullanılabileceğini hiçbir yerde belirtmemiştir. Buna karşın, "sosyalist demokrasinin, politik demokrasinin yasalarından değil" "işçi demokrasisinin kurallarından esinleneceğini"[114] şart koşmuştur. Bu "işçi demokrasisi", elitizme ve eşitliğin kategorik reddine dayalıdır. Öncelik her zaman "daha bilinçlilere" aittir: "Soyut bir eşitlik anlayışı, burada yerini, aslında emekçiler arasında varolan farklılıklara dayalı, reel bir eşitlik kavramına bırakır" der Lagardelle. "Hepsi aynı seviyede değildir; çünkü hepsi aynı yetenekleri taşımaz."[115] Sonuç olarak, güçlü bir biçimde hiyerarşikleştirilmiş, disiplinli, elitist, birey karşısında daima topluma öncelik veren bu "işçi

108. H. Lagardelle, "Fransa ve Barış", a.g.y., s. 412.
109. E. Berth, *Les Nouveaux aspects du socialisme*, a.g.y., s. 31.
110. H.Lagardelle, "Politik Demokrasi ve Ekonomik Örgüt", *Le Mouvement socialiste*, no: 94, 31 Mayıs 1902, s. 1015 ve no: 95, 7 Haziran 1902, s. 1082.
111. H.Lagardelle, "Politik Demokrasi ve Ekonomik Örgüt", a.g.y., s. 1015-1016.
112. E.Berth "Sosyalizm ya da Devletçilik", a.g.y., s. 9.
113. H.Lagardelle, "Politik Demokrasi ve Ekonomik Örgüt", a.g.y., s. 1016.
114. A.g.y.
115. A.g.y., s. 1015-1016. "Hıristiyan Demokrasisi" ve "liberal demokrasiye" karşı "İşçi Demokrasisi" düşüncesi hakkında, krş. E.Berth, "Toplumsal Katoliklik ve Sosyalizm", a.g.y., s. 344.

demokrasisi", "seçim ajitasyonları dışında, işçi yaşantısının en küçük ayrıntılarını düzenlemekle yükümlüdür".[116]

Bu yüzden meşhur işçi özgürlüğü burada, belli bir totalitarizm biçimine epey yakın, kendine has hatlar kazanır. Böylesi bir kavramsal çerçevede, bir Michels, kitleleri, toplumsal evrimin yönünü belirleme güçlerini tamamen yadsıyarak, bir enerji kaynağı olarak tasarlayan elitist kuramın, materyalist tarih anlayışı ve sınıf mücadelesi fikriyle asla çelişkili olmadığını göstermekte hiç güçlük çekmeyecektir.[117] Aynı şekilde bu, Sorelci olmayan bir Émile Pouget'ye, proletaryanın doğrudan eyleminin "gönüllü ve barışçı ya da çok güçlü ve çok şiddetli görünümler altında kendini ifade edebileceği" sonucunu çıkarmasına izin verecektir. Sendikacılık ile "demokratizm" arasındaki büyük ayrım, sendikacı lidere bakılırsa, demokrasinin "genel seçim hakkı mekanizması yoluyla bilinçsizlere yön göstermesinden ve içlerinde geleceği taşıyan azınlıkları bastırıyor"[118] olmasından ibarettir. Böylece aşırı sosyalist sol, bilinçli ve aktivist azınlıkların yönettiği şiddetli isyan kültü karşısında, demokrasiyi ve aynı zamanda parlamenter sistemi küçümsemeyi kural haline getirir.

Bundan böyle, Victor Griffuelhes'in, genel seçim hakkının geleceğini sorgularken hiç çekinmeden, "eski eşya deposuna fırlatılacağından eminim"[119] demesinde şaşılacak bir yan yoktur. İşte bu yüzden Lagardelle, "Fransız sendikacılığının, proletaryanın demokrasiye karşı tepkisinden doğduğunu" iddia etmekte haksız değildir; bu demokrasi, "burjuva egemenliğinin yaygın bir biçimi"[120]nden başka bir şey değildir. Émile Pouget'ye gelince, o da, konfederal örgütün eylem yöntemlerinin "vülger bir demokrasi fikrinden" esinlenemeyeceğini ifade eder: "Genel seçim hakkı sürecinden kurtulan bir çoğunluğun rızasının ifadesi değillerdir."[121] Aslında Pouget, demokratik prosedürler işçi örgütlerinde geçerli olduğunda, "bilinçsiz ve sendikalı olmayan çoğunluğun istençsizliğinin her türlü eylemi paralize edebileceğine dikkat çeker. Fakat azınlık, isyan düşüncesinin henüz canlandırmadığı ve harekete geçirmediği bir kitlenin ataleti karşısında, talepleri ve isteklerinden feragat etmeye hazır değildir. Sonuç olarak, dirençli kitleyi hesaba katmaksızın, hareket

116. H.Lagardelle, "Politik Demokrasi ve Ekonomik Örgüt", a.g.y., s. 1082.
117. R. Michels, *Political Parties,* Londra, Jarrold, 1915, s. 407. 1914'te yayımlanan Fransızca baskısı, tıpkı 1971'de Flammarion tarafından René Rémond'un bir önsözüyle yayımlanan son baskısı gibi kısaltılmış bir baskıdır.
118. E.Pouget, *La Confédération Générale du Travail,* Paris, Marcel Rivière, 1909, s. 35-36.
119. V.Griffuelhes, *L'Action syndicaliste,* Paris, Marcel Riviere, 1908, s. 37.
120. H. Lagardelle, "Fransa'da Sendikacılık ve Sosyalizm", *Syndicalism et Socialisme,* a.g.y., s. 36-37.
121. E.Pouget, *La Confédération Générale du Travail,* a.g.y., s. 34.

etme zorunluluğunun bilincinde olan bir azınlık söz konusudur".[122] Ona göre, hiç kimse "azınlığın tarafsız girişimini ağır bir biçimde eleştirmemeli", en nihayetinde militanların tarafında olan "bilinçsizler" ancak "sıfır insan"[123]dırlar. Bu aşırı elitçilik, sendikacı anlayışın oldukça karakteristik bir özelliğidir ve Pareto ve Michels gibi, eserleri, faşizmin itiş gücünü gözle görünür biçimde besleyen, modern toplumsal bilimlerin kimi kurucuların tutumundan pek de farklı değildir.

Bu uzun dönem boyunca, Sorel, Pouget ve Lagardelle, her biri kendi meşrebince, sosyalizmin yalnızca "sınıfların mutlak bir ayrımına, her türlü politik yenilenme umudunu terk etmeye"[124] dayandırıldığını kanıtlamaya çalışır. Aslında böyle bir anlayış, politik, seçime dayalı ve parlamenter mücadelenin terki ve sosyalist partinin felci anlamına gelir. Sınıf ile parti, "sınıf ile kanı"[125] arasındaki zıtlık, sendikacılığın temel direğini temsil ediyor ve sosyalistler, sınıf mücadelesi ile parti mücadelesini özdeşleştirerek yanlış bir yorumda bulunduğunda, bundan, sendikacılık açısından ister istemez, uygulamada, proletaryayı örgütlü bir güç olarak yarış dışı bırakan bir tarafsızlık biçimi ortaya çıkar.

İşçi dünyasındaki fikir hareketlerine her zaman duyarlı olan Action française, kendisini devrimci sendikacılığa yaklaştıran benzerlikleri ortaya çıkarmaktan imtina etmez. Kuşkusuz CGT buna kayıtsız kalacaktır; onlar için sosyal demokrasiyle ilişkilerin kopması asla ciddi anlamda söz konusu edilmemiştir. Demokrasinin her koşulda en büyük kötülük olarak kaldığını düşünenler –Sorel, Berth, Emile Janvion– Maurrasçı hareketin cazibesine kapılacaktır.

Bununla birlikte, yalnızca Sorelcileri değil, aynı zamanda Pouget ve Griffuelhes gibi Sorelci şiddet kuramıyla o kadar da uyuşmayan ve burjuva çöküşünün problemlerine eğilmektense sendikal yaşamın somut meseleleriyle meşgul olan sendika liderlerini de sürükleyen anti-demokratik ve elitist tepkinin derinliğini azımsamak büyük bir hata olacaktır. Fakat bu yakınlaşma Sorelcilerde, Fransız proletaryasının devrimci potansiyeline ve liderlerinin onu mücadeleye sevketme iradesine yönelik büyük umutlar uyandırır.

Burada, sonuçları gelecek için ağır olacak bir ayrımı, Fransız sendikacılığı ile İtalyan sendikacılığı arasındaki farkı tespit etmek önemlidir.

---

122. A.g.y., s. 34-35.
123. A.g.y., s. 35.
124. G. Sorel, *La Decomposition du marxisme*, a.g.y., s. 58. Ayrıca *La Confederation Genirale du Travail*, a.g.y., s. 10 ve s. 37-38, aynı şekilde H. Lagardelle,"Önsöz" *Syndicalisme et Socialisme*, a.g.y., s. 5: sendikacılık "anbean, ortaya çıktığı şekilde, demokrasinin sürdürdüğü sınıfların birliği sahtekârlığını yıkmaya çalışıyor".
125. E. Pouget, *La Confederation Générale du Travail*, a.g.y., s. 25.

Fransa'da CGT'nin yöneticileri Sorel'e karşı mesafeli bir tutum alırken, İtalya'da bir Michele Bianchi, bir Alceste De Ambris, bir Filippo Corridoni –dönemin bütün grevlerinin başında yer alan sendika liderleri– kuramcılarla ortak hareket eder. Fransızlar kendilerinden oldukça emindir ve Sorel'in onlara sunduğu kavramsal çerçeveye ihtiyaç duymamak konusunda gruplarına güvenmektedirler. İtalya için durum böyle değildir; işçi başkaldırısı, dayanışmayı örgütleyebilecek, benzer bir amacı sayısız yerel, bölgesel, kültürel farklılıklarla doğal olarak ayrılmış bir kitleye yöneltebilecek, seferber edici ideolojik bir dayanağın acil ihtiyacı içindedir.

Burjuvaziyi ve demokrasiyi entelektüel ve ahlaki açıdan gayrımeşru kılmak, Sorelcilerin ilk kaygısı olarak kalır. Böylece Berth, Sorel'e hoş gelen bir fikri yeniden ele alarak, "toplumsal fikri"nin "burjuva olamayacağı"nın, onun "ancak iki biçime bürünebileceğinin" altını çizer: *asker* ya da *işçi*.[126] Onun için savaş, daima "her türlü erdemin kaynağı ve ilkesi" olarak kalır: Kahraman Site, "kahraman ve savaşçı idealin gevşediği gün"[127] yok olur.

Tıpkı hocası gibi, Berth de "Sokratik kültürü" ve Sokrat'ı kötüler. Bu "ilk çöküş" öğretilerinin, bu "kahraman ve savaşçı Helen Site yıkıcılığının"[128] karşısına, "yaşamın ve evrenin trajik"[129] anlayışını çıkarır. Yine Sorel gibi, "uçarı ve pornografik", çürümüş ve yozlaşmış XVIII. yüzyılı eleştirir. Buna karşın, *Méfaits des intellectuels*'in yazarı "entelektüalizmi yerle bir eden"[130] Bergson'u ve "*üstün insanının*... devrimci sosyalizme katılabileceği"[131] Nietzsche'yi göklere çıkarır. Comte ve pozitivizm, rasyonalizm, entelektüalizm ve faydacılık kötüyü; Proudhon ve Nietzsche iyiyi temsil eder: Bize insanın hem "kendini aşmak zorunda olduğunu" hem de "tarihin kahraman ya da kutsal eserinin tamamlandığı büyük mücadelelere katılarak bir kahraman olabileceğini" öğrettiği için Nietzsche; Savaş'ın nasıl da "her şeyi en yüce seviyesine yükselttiğini" ve insanı "doğadan daha büyük"[132] yaptığını anladığı için Proudhon.

Berth, "*yeni bir yaşam felsefesi*" ve yeni bir "değerler hiyerarşisi" istediğini kabul eder; artık orada "egemen yeri bilim değil, eylem işgal

126. E. Berth, "Sosyalizm ya da Devletçilik", a.g.y., s. 12.
127. A.g.y., s. 12-13.
128. E. Berth, *Les Méfaits des Intellectuels*, a.g.y., s. 258-260.
129. A.g.y., s. 332.
130. A.g.y., s. 59-60, s. 64, s. 259-260. E. Berth, "Sosyalizm ya da Devletçilik", a.g.y., s. 1.
131. E. Berth, "Kaynakça Notları", *Le Mouvement socialiste*, no: 179, Ekim 1906, s. 183. Nietzsche hakkında, krş. Nietzsche'nin "Zamansız Düşünceler", *Le Mouvement socialiste*, no: 200,15 Temmuz 1908, s. 52-63.
132. E. Berth, *Les Nouveaux aspects du socialisme*, a.g.y., s. 59-60; E. Berth, "Toplumsal Devrim mi Yoksa Yasal Gelişme mi?", *Le Mouvement socialiste*, no: 143, 15 Kasım 1904, s. 129; E. Berth, "Revue critique", *Le Mouvement socialiste*, no: 142, 1 Kasım 1904; E.Berth, "Kaynakça Notları", a.g.y., s. 180-181; *Les Mefaits des intellectuels*, a.g.y., s. 126.

edecektir".[133] Üstelik, devrimin, üretim araçlarının kamulaştırılması hakkındaki soyut formüller ile değil, "bütün çağımızı sarsan büyük derin duygular"[134] ile gerçekleşeceğini düşünür. İşte bu yüzden, yeniden Nietzsche'yi hatırlatarak, Alman filozofun "İngiliz fikirleri" adını verdiği şeye, Bernstein başta olmak üzere ne yazık ki reformistlerin bağlı kaldığı, liberalizm ve demokrasiye karşı derin bir küçümseme hisseder. Berth için bu, proletaryanın "güç istencidir" ve sosyalizme yeni bir görünüm kazandıracak olan işçi şiddetini bileyecektir.[135] İşte böyleliklerdir ki, Marx'ı düzeltmek ve tamamlamak için Sorel'in izini takip eden Berth, sosyalizm için yeni yapılar önerme kararlılığıyla, yeni esin kaynakları[136] olarak Nietzsche ve Proudhon'a başvuracaktır. Fakat proletaryayı mücadele birimleri halinde örgütlemeden önce, demokrasiyle olan geleneksel –politik ve duygusal– bağın kopması gerekir.

Berth ve Lagardelle'in demokrasi algısı, Sorel'in onlar üzerindeki etkisi arttıkça şekillenmeye başlar. 1902'den başlayarak Lagardelle, "demokrasi ilkesinin –demokratik yönetimden daha fazla– sosyalist proletaryaya önem verebileceğini"[137]ama yine de "kimi yönleriyle onunla uyuşan sosyalizmin, demokrasi tehdidi altına gireceğini"[138] iddia eder. Mart 1902'de, Jaurès'nin coşkuyla Fransız Sosyalist Partisi tüzüğünü oylattığı Tours Ulusal Kongresi'nin ardından hazırlanan sosyalizm vizyonunu büyük bir şehvetle reddeder. Bu tüzük, sosyalizmi, İnsan Hakları Bildirisi'nin kaçınılmaz bir tamamlayıcısı olarak temsil eder.[139] Lagardelle, "sosyalizmin, demokrasinin mantıklı bir sonucundan başka bir şey olmadığı" fikrini reddeder ve "sosyalizmin temeli olan sınıf mücadelesi anlayışı" ile demokrasi arasında önemli bir çelişki olduğu sonucuna ulaşır.[140] "Millerand deneyimi" ve Dreyfus Olayı'nın[141] iflasının

133. E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., s. 124.
134. E.Berth, "Toplumsal Katoliklik ve Sosyalizm", a.g.y., s. 348 ve "Politika ve sosyalizm", *Le Mouvement socialiste*, no: 132, 15 Ocak 1904, s. 35.
135. E. Berth, "Kaynakça Notları", a.g.y., s. 180-181.
136. Proudhon kültü hakkında –yine Marx'a bağlı– krş. E. Berth, *Les Nouveaux aspects du socialisme*, a.g.y., s. 42-43; "Toplumsal devrim mi yoksa yasal gelişim mi?", a.g.y., s. 125; "Profesör Menger'in Ütopyası", *Le Mouvement socialiste*, no: 136, 15 Mayıs 1904, s. 36-37.
137. H. Lagardelle "Demokrasi ve Sınıf Mücadelesi", *Le Mouvement socialiste*, no: 91, 10 Mayıs 1902, s. 895.
138. H. Lagardelle, "Sosyalizm ya da Demokrasi", *Le Mouvement socialiste*, no: 86, 5 Nisan 1902, s. 631.
139. C. Willard, *Le Mouvement socialiste en France (1893-1905). Les Guesdistes*, Paris, Editions Sociales, 1965, s. 525.
140. H. Lagardelle,"Demokrasi ve Sınıf Mücadelesi", a.g.y., s. 1009-1012.
141. *Le Mouvement socialiste* dergisinde Dreyfus Olayı'nın sonuçları hakkında, bilhassa krş. A. Morizet'nin makaleleri "Bay Clemenceau ya da İktidardaki Dreyfusçuluk", no: 181, Aralık 1906 ve R.Louzon, a.g.y.

ardından, Lagardelle, her yerde ifşa ettiği "çürümeyi" ve aşırı solun Tours programının içerdiği burjuvazinin unsurlarıyla kaynaşmasını eleştirmekten vazgeçmeyecektir.[142] Zira bu program, "devlet sosyalizmi"nin, Tarn'daki radikal komiteler ve sosyalist grupların ortak adayı Jaurès'nin sembolü olduğu "yeni *sosyal demokrasi*"nin zaferinin işaretidir.[143]

İki yıl sonra, söylenenlerin tonu hissedilir derecede sertleşir: "Fransa'da sosyalizm, demokrasinin etkisiyle çürümüştür"[144] der Lagardelle ve ekler: "Şu anki sosyalizm demokrasi engelini aşamıyor."[145] Berth için demokrasi bir çeşit arafı, Eski Rejim ile sosyalizm arasında doğal ve zorunlu bir engeli teşkil ediyorsa da "sosyalizm ile demokrasi arasında temel bir çatışma vardır".[146] Bu, devrimci sendikacıların yalnızca reformistlerden değil, aynı zamanda, 1905'te *Parlementarisme et socialisme* başlıklı bir kitabın yazarı olan Kautsky de dahil olmak üzere, Ortodoks figürlerden de ayrıldıkları temel bir problemdir. Berth bu eseri, muzaffer bir sosyalizmin parlamenter sisteme yeni bir hayat verebileceği ve tamamen başka amaçlara hizmet edebileceği fikrini destekleyen Ortodoksluğun işlediği temel hatanın en çarpıcı örneği olarak takdim eder. Parlamenter sistemin, burjuvazinin politik egemenliğinin ilk biçimi olması ve tıpkı demokrasinin kurallarının işçi dünyasında yaşam hakkı iddia edememesi gibi, onunla birlikte ortadan kalkmasının gerekmesi ona göre bir yanılsamadır.[147]

Aşağıdaki alıntı, Sorelcilerin demokrasiye karşı hissettiklerini ve fikirlerini iyi ifade eder. Orada, ilk bakışta düşünüldüğü gibi, demokrasi uygulamasının değil, demokratik sistemin bazı temel ilkelerinin eleştirisi söz konusudur:

> "Yasanın, çoğunluğun oy verme cinneti ve aptal dogmasıyla birlikte, demokrasinin burada ne işi var? [...] Gizli oy. Güzel. Üstelik demokrasinin mükemmel bir sembolü! Şu yurttaş. Titreyerek kendi egemenliğini uygulamaya gelen Egemen'in şu azası. Bakın, saklanıyor, gözlerini toplumdan kaçırıyor. Hiçbir bildiri, iç düşüncesini, egemenlik eylemini meraklı gözlerden kaçıra-

142. H. Lagardelle, "Materyalizm ve Sosyalizm", *Le Mouvement socialiste* no: 88,19 Nisan 1902, s. 727-729; "Sosyalizm ve Asgari Program", a.g.y., s.781; "Politik demokrasi et ekonomik örgüt", a.g.y., s. 1010-1012.
143. H.Lagardelle, "Sosyalizm ve Asgari Program", a.g.y., s. 684 ve "Sosyalizm ya da Demokrasi", a.g.y., s. 629-630.
144. H. Lagardelle, "Parti Eylemi ve Sınıf Eylemi", *Le Mouvement socialiste*, no: 149,18 Temmuz 1905;, s. 284.
145. H. Lagardelle, "İşçi Sosyalizmi", a.g.y., s. 2.
146. E. Berth, "Kaynakça Notları", *Le Mouvement socialists*, no: 152, 1 Nisan 1905, s. 494-495; *Les Nouveaux aspects du socialisme*, a.g.y., s. 15.
147. E. Berth, "Kaynakça Notları", a.g.y., s. 493-494. Ayrıca krş. Arturo Labriola, "Sosyalizmin Taktik Hatası" *Le Mouvement socialiste*, no: 157, 15 Haziran 1905, s. 229; H. Lagardelle, "İşçi Sosyalizmi", a.g.y., s. 2-4.

mayacaktır; tıpkı bir hırsız gibi izolasyon kabinine giriyor ve işte tek başına! Zamanımızın şu sözde efendisi bilinciyle birlikte, derin düşünceler içindedir, özgürdür, Leibnitz'in monadı gibi özgür; bütün kapı ve pencereler kapalı! Zira demokrasi, özgürlüğü aslında bu şekilde tasarlar: Bu monad özgürlüğüdür ya da eğer isterseniz, Epikür'ün özgürlüğü; dünyadan el etek çekmiş, kendi egoist ve yalnız ataraksiyasının huzuru içinde, günlük yaşamın kaygı ve sıkıntılarından uzak, yalnızlığı ve hiçliği içinde özgür ve egemen. İşte demokrasinin Halk-Kral'ı tarifi şöyledir: Kolektif gücünden geriye, kendisi sayesinde, titreyerek ve kendini gizleyerek, egoizmine ve korkaklığına terk edilmiş bilinçlerinin sessizliğinde, sözüm ona egemenliklerini uygulamaya gelen, bir korkunç gölgeler seremonisinden başka bir şey kalmaz."[148]

Demokrasiden tiksinmeye varan bu reddediş, Sorelcilerin yalnızca, sendikacı ya da politikacı olsun, "*reformist revizyonculuğa*", "ahlaki bozulma" ve bunların sonucu olan[149] "parlamenter geri kalmışlığa" karşı değil, aynı zamanda sosyalizmin her türlü "Guesdist" anlayışına karşı sürdürdüğü vahşi kampanyanın özünü oluşturur. Bu "*zahmetsiz sosyalizmi*"[150] mahkûm etmek, "reformist, demokratik ve idealist devlet sosyalizminin boşluğunu ve yalanını"[151] lanetlemek için hiçbir yargılama yeterince ağır, hiçbir hakaret yeterince yaralayıcı değildir; entrika koridorlarıyla, parlak nutuklarıyla ve şu pazar ve fuar tarzına has gösterileriyle[152] meşhur uluslararası kongrelerde eğlendiğini gördüğümüz, "iliklerine kadar burjuva olan" bu sosyalizmdir.

Mouvement socialiste çevresi düşmanlıklarını Fransa ile sınırlandırmak istemez. Dergilerinin sayfalarında, Robert Michels gibi İtalyan konformizm karşıtlarına geniş yer verir. Arturo Labriola ve Enrico Leone, reformist şef Turati'nin önderliğinde adaya yerleşmek isteyen "sosyalizmin bu evcilleştirilmiş piçi"yle henüz hesaplarını görmemişlerdir. O Turati ki, Milano burjuvazisi tarafından, "Leonard'ın Kilisesi ve Son Akşam Yemeği'nin yanı başına konulabilecek bir çeşit yerel üçüncü harika" olarak görülmektedir ve elbette buna, "monarşi karşısında yerlere kadar eğilen" ve "sosyalizmin gerçek anlamda yegâne devrimci anlayışını"[153] kendilerinin temsil ettiğini iddia eden "reformist soytarılık" eşlik eder.

148. E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., s. 238-239.
149. H. Lagardelle, "İşçi Sosyalizmi", a.g.y., s. 2-4; E. Berth, "Toplumsal Devrim mi Yoksa Yasal Değişim mi ?", a.g.y., s. 133.
150. E. Berth, *Les Nouveaux aspects du Socialisme*, a.g.y., s. 8, s. 19-23, s. 31.
151. E. B E. Berth, "Profesör Menger'in Ütopyası", a.g.y., s. 44.
152. E Berth, *Les Méfaits des Intellectuels*, a.g.y., s. 211-212.
153. Arturo Labriola, "Sosyalist Partiler (İtalya)", *Le Mouvement socialiste*, no: 132, 15 Ocak 1904, s. 148 ve s. 145. Ayrıca s. 142-149; Arturo Labriola, "Artı Değer ve Reformizm", a.g.y., s. 214. Ayrıca krş. Arturo Labriola, "İtalya'da Sosyalizm", *Le Mouvement socialiste*, no: 136, 15 Mayıs 1904, s. 4-5 ve E. Leone, "İtalya'da Genel Grev ve Proleter Politikası", *Le Mouvement socialiste*, no: 142, 1 Kasım 1904, s. 9-15.

1906, Sorelciler için önemli bir tarihtir. Bir taraftan, *Réflexions*'un yayımlanmasıyla birlikte ideolojik yapı olgunluğuna erişir; bir taraftan, İtalya'da sendikacılığın devrimci entelektüelleri ile Sosyalist Parti arasındaki büyük çarpışma başlar. Sendikacılarla savaş, 1905'te, Enrico Ferri'nin *Avanti*'den uzaklaştırılmasıyla patlak vermiştir. Leone, sosyalist gazetenin sütunlarında 1904 genel grevini desteklemişti; bu kitle eylemi karşısında oldukça isteksiz görünen gazetenin yöneticisi, merkezci lider Enrico Ferri, Parti yönetiminin güvenini kazanarak, onu istifaya zorlar. Leone'la birlikte Michele Bianchi, Paolo Orano ve Tomaso Monicelli de gidecektir;[154] herkes 1910 sosyalist-milliyetçi sentezinin oluşmasında aktif olarak yer alacak ve sonunda faşist hareketin temelleri atılacaktır. Bu kişiler aynı zamanda sosyalist politikanın gerçek verilerinin ve İtalyan toplumsal gerçekliklerinin farkına varmaya başlar. Bir taraftan, Sosyalist Parti ile çatışma onlara kaçınılmaz gelir; bir taraftan, proletaryanın devrimci potansiyeli hakkındaki şüpheleri artar.

Parti ile ilişkiler açısından, 1906'da iki akım ortaya çıkar: Arturo Labriola, Sosyalist Parti'ye yönelik acı eleştirilere rağmen, henüz buradan ayrılmayı –bu noktada Lagardelle'in bir tür benzeridir– reddettiği evrededir ve sendikacıları "kendi eyleminden sorumlu olmadıklarına"[155] ikna eder. Buna karşın, aynı yılın yaz aylarından başlayarak, Ottavio Dinale, sınıf mücadelesini salık veren sendikacıların, büyük bir seçim kuruluşuna dönüşmüş bir partiyle daha ne kadar yürüyebileceklerini merak ettiğini söyleyecektir.[156]

Konformizm karşıtları, devrimci eğilimlerinin karşılaştığı büyük yapısal güçlüklerin ayrımına vardıklarında hayal kırıklıkları daha da derinleşir. "Sınıf mücadelesinin sosyalizmi, ülkemizin tarihsel koşullarında büyük bir beklentidir" diye yazar Arturo Labriola, "deneyim göstermektedir ki, seçmen kitlesi sınıf mücadelesinin katışıksız ilkelerine dirençlidir."[157] Sergio Panunzio'ya gelince, çağdaş sosyalizmin büyük kuramsal güçlüklerinin, "kitlenin sosyalist bilincini fazla meşgul etmediğini"[158] düşünür. Dinale'in, "proletaryanın, yeni bir kanamaya maruz kaldığı her sefer onu güçsüz ve isteksiz bırakan bu pasif

154. Leone'nin *Divenire sociale*'ı tarafından yayımlanan ve *Le Mouvement socialiste* tarafından çevrilen istifa edenler manifestosu, no: 157, 15 Haziran 1905, s. 255-264.
155. Arturo Labriola, "Sendikacılar ve Sosyalist Parti", *Le Mouvement socialiste*, no: 176, Temmuz 1906, s. 240.
156. O. Dinale, "İtalyan Sendikacılığı Üstüne Tartışmalar", *Le Mouvement socialiste*, no: 177-178, Ağustos-Eylül 1906, s. 357 ve s. 363-365.
157. Arturo Labriola, "Sendikacılar ve Sosyalist Parti", a.g.y., s. 472.
158. S. Panunzio, "İtalya'da Sosyalist Durum", *Le Mouvement socialiste*, no: 177-178, Ağustos-Eylül 1906, s. 373.

psikolojiyi"[159] kastederek açıkça ifade ettiği de aynı düşüncedir. İşte bu yüzden Labriola gibi Dinale de "yüksek bir insanlığın tek garantisi"[160] olacak "devrimci bir kitle" yaratacak olan bu "kahramanlık duygusunu" proletaryaya esinleyebilenin ancak ve ancak şiddet olduğu sonucuna ulaşır. Paolo Orano'ya göre, bu devrimcilerin takılıp kaldıkları amaç: "Sosyalist demokratikleşmenin kireciyle yoğrulmuş bu ürkütücü laik imparatorluğun barbarları"[161] olmaktır.

Yüzlerini daima Fransızlara dönen İtalyanlar, Komün tarafından kutsanmış işçi hareketini arzular ve büyük güçlükler içinde mücadele eder: Bir yandan bölgesel rekabetler, bir yandan Batı Avrupa'nın geri kalanında kamusal yaşamın alışılmadık derecede bozulması söz konusudur. İtalya'nın Sorelcileri tarafından çizilen tablonun kararması ve ağızlarının bozulması da şaşırtmayacaktır. Robert Michels'in Alman Sosyalist hareketinin bütünüyle iflas ettiğini haykırması oldukça şaşırtıcıdır. Uzun süre uluslararası sosyalist arenaya hakim olan bu büyük parti, Engels'in, Kautsky'nin, Bernstein'ın ve Rosa Luxemburg'un partisi hakkındaki iflas tespitindeki hiddet, İtalyan korformizm karşıtlarıyla yarışır. Konformizm karşıtı Fransız, İtalyan ve Almanlar, dayanışma hissiyle birlikte hareket etmek isterler. Öncelikle, kendi ülkelerinin sosyalist partileri onları reddettiği için; ardından –en belirgin yakınlık noktaları burasıdır– Avrupa sosyalizminde ayakta kalan ne varsa, onu, hâlâ sağlam bir biçimde temsil ettiklerine inandıkları için birlikte hareket etmek isterler. "Parlamenter sistem sosyalizmi öldürür, der Michels; Almanya'da olduğu gibi, Fransa'da ve İtalya'da da, bu her yerde böyledir."[162] Bu devrimcilerin gözünde, Almanya, sosyalizmin laboratuvarıdır ve Alman sosyalizmi başka yerde olup biten her şeyin habercisidir. Gelişme halindeki bütün Avrupa sosyalist partileri Bebel'in partisinin gücünü kıskanmıştır.

Oysa Almanya, tehlike konusunda bizi açıkça uyarır. Zira, diye sorar Michels, üç yüz bin üyeli, genel seçimlerde üç milyon oy alan bir partinin kendi ülkesinde en ufak bir değişiklik gerçekleştiremeyeceği ortaya çıkıyorsa, demokrasiden daha ne beklenebilir? Böyle bir parti devleti liberal anlamda dahi etkileyemiyorsa genel seçim hakkı neye yarar? Açıklanan oyların üçte birini işe yaramaz addeden bir sistemin mekanizmalarından hâlâ ne beklenebilir? Sonuç olarak, sosyalist kitlelerin,

159. O. Dinale, "Sosyalist Parti ve İtalya'da Sınıf Katliamları", no: 17-18, Ağustos-Eylül 1906, s. 342.
160. A.g.y., s. 343 ve Arturo Labriola, "Sendikacılar ve Sosyalist Parti", a.g.y., s. 243.
161. P.Orano, "İtalya'da Sendikalar ve Sosyalist Parti", a.g.y., s. 472.
162. R.Michels, "Alman Sosyalist Partisi'nin Tehlikeleri", *Le Mouvement socialiste*, no: 144, 1 Aralık 1904, s. 201.

ahlaki bir eğitim almış olmanın hatası olarak, "tembel ve eyleme uygun olmadıkları" ortaya çıkıyorsa, bir partiye, sendikalara, paraya, gazetelere, okullara, spor kulüplerine sahip olmak neye yarar?[163] Üç yıl sonra, 1907'de, Michels SPD'nin düzenli olarak kayıtlı üye sayısını dört yüz bin olarak hesaplar. Bu devasa parti, örgütün kendi başına bir amaç olduğu, olağanüstü bürokratik bir aygıttan ibarettir.[164]

Aynı şey, bir milyon üyesiyle muhteşem bir bürokratik sisteme egemen olan ve "düzen duygusunu, azmi ve nitelikli finans çalışanlarını" Prusya Devleti ile paylaşan Alman sendika hareketi için de geçerlidir. Yalnızca ekonomiyi dikkate almakla açık açık övünen bu sendikacılığın tek ideali, ağzına kadar dolu kasalara sahip olmaktır.[165] Eski büyük kuramsal tartışmalar, ölmüş bir geçmişe aittir. Kautsky, Rosa Luxemburg ya da Clara Zetkin'ler, parlamenter sistemin İmparatorluğun ek dişlisine dönüştürdüğü bir partide etkisiz bir azınlıktır. İster İngiltere'ye ister Fransa'ya karşı olsun, savaş durumunda, hükümete karşı oldukça devrimci bir manifesto yayımlanacak ve ardından düşmanın üzerine de yürünecekti, der Michels.[166] Ahlaki ve politik olarak yoldan çıkmanın bir emaresi olarak gördüğü, sosyalist liderlerin Alman yurtseverliğini eleştirir. Savaş fenomenini "saldırgan savaş" ve "savunma savaşı" şeklinde ikiye ayırma fikrini çocuksu gevezelik sayan G. Hervé'nin düşüncesini benimsemekte tereddüt etmez. Böylelikle kendi partisiyle birlikte büyük güçlüklere mal olan cesur bir anti-militarist kampanya sürdürür: Paris'te gerçekleşen bir konferans serisinin bitiminde, neredeyse ihanetle suçlanır.[167]

Her şeye rağmen, devrimin gerçekleşebilecek gibi göründüğü an 1904-1905 arasıdır. 1904 İtalyan genel grevi, bir başarı –pek çok nedenden dolayı böyledir– olarak algılanmıştır ve Alman sosyal demokrasisinin Eylül 1905 tarihli Iéna Kongresi, Michels'e göre, sınıf mücadelesi taktiğine yakınlaşma anlamında, "solda hafif bir yön değişikliğini" temsil eder. Avrupa'nın öteki ucunda, Rusya'da isyan yeni patlak vermiştir. Ren nehri ötesi sosyalizmin büyük sansüründen geriye kalanlara bakılırsa, sosyalist topluma erişme aracı olarak, parlamenter sisteme

163. R.Michels, "Alman Sosyalist Partisi'nin Tehlikeleri", a.g.y., s. 199-200. Ayrıca s. 193-199.
164. R. Michels, "Mannheim sonrası Alman Sosyalizmi", a.g.y., s. 20.
165. R. Michels, "İşçi Sendikaları", *Le Mouvement socialiste*, no: 158, 1Temmuz 1905, s. 314-315.
166. R. Michels, "Alman Sosyalist Partisi'nin Tehlikeleri", a.g.y., s. 195-197.
167. Bkz. *Le Mouvement socialiste* R. Michels'in "Gelecek Uluslararası Sosyalist Kongre", no: 188, 15 Temmuz 1907, s. 43-45, "Alman Sosyalistleri ve Savaş", no: 171,15 Şubat 1906, s. 129-136 ve "Alman Sosyalizmi Üstüne Tartışmalar", no: 176, Temmuz 1906, s. 228-237; "Alman Sosyalistlerinin Yurtseverliği ve Essen Kongresi", *Le Mouvement socialiste*, no: 194, 15 Ocak 1908, s. 5-13.

inanmayanların sayısı günden güne artar.[168] Fakat bu umutlar kısa sürelidir. Eylül 1906'da, Berlin proletaryası, Alman sendikacılığının gerçek anlamda iflasına yol açan acı bir yenilgi yaşamıştır. Yüz kadar madenci tarafından başlatılan bir grevin ardından, otuz üç bin işçi misilleme olarak işten atılmıştır. Kendinden emin işverenler karşısında, sendikalar proletaryayı yıkıma sürükler.[169]

Böylelikle Michels, güçlüklerin, yalnızca işçi örgütlerinin donatıldığı aygıtlarda ve oligarşilerde değil, aynı zamanda, 1904'ten başlayarak, "bilinçsiz ve kör proletarya"[170] adını verdiği şeyin temsil ettiği toplumsal gerçeklikte yer aldığı sonucuna ulaşır. Kentin kimi polis memurları karşısında korkudan tir tir titreyen bu işçi kitlesi, en azından geçmişte kuramsal tartışmalara olan iştahıyla tanınıyordu[171] ve yöneticileri hiç olmazsa seçim konusunda kendilerini şanslı sayıyorlardı. 1907'de bu da sona erer: Parti tek bir seçim dahi kazanamaz! Berth fırsatı kaçırmaz ve vaktiyle kuramsal üstünlüğü ile bu kadar gurur duyan, gerçeği aramaya bu kadar inanmış[172] Alman Partisi'nin dönüştüğü bu "büyük teolojik sosyalist kurum"un açık yarasını deşmekten aldığı zevk, yerini, Lagardelle'in Şubat 1907'de SPD'nin seçim başarısızlığını kabul etmesinin yarattığı sevinç patlamasına bırakır.[173]

Benzer bir düşünce çizgisi İtalya'da ortaya çıkar. Sosyalist hareketin "kendini seçim yoluyla temsil etmesi"nden başlayarak, der Arturo Labriola, sosyalizmin seçim başarısı ile reel ilerlemesi arasında "hiçbir bağlantı olmadığı" giderek artan bir kesinlikle ortaya çıkmıştır. "Sosyalist toplum, sosyalistler iktidara yaklaştıkları zaman kendini gerçekleştirmekten hiç bu kadar uzaklaşmamıştır"[174] diye devam eder. Son olarak hesabı verilmemiş gizli anlaşma ve döneklikleri apaçık ortaya koyan seçim bozgunları gelir: "Sosyalizm" der Labriola, "demokrasiden başka bir şeydir."[175]

---

168. R.Michels, "Alman Sosyalizmi ve Iena Kongresi", *Le Mouvement socialiste*, no: 166-167, 15 Kasım 1905, s. 305 ve s. 307.
169. R. Michels, "Berlin Metalurjistler Grevi", *Le Mouvement socialiste*, no: 170, 15 Ocak 1906, s. 96-100.
170. R. Michels, "Gelecek Sosyalist Enternasyonal Kongre", a.g.y., s. 39. Ayrıca Michels'in tanıttığı *Essays in Socialism, new and old* ve E. Belfort Bax'ın ifadeleri, *Le Mouvement socialiste*, no191, 15 Ekim 1907, s. 349;R. Michels, "Alman sosyalistleri ve Savaş", a.g.y., s. 139; R. Michels,"Alman Sosyalist Partisi'nin Tehlikeleri", a.g.y., s. 198-199.
171. R. Michels, "Alman Sosyalist Partisi'nin Tehlikeleri", a.g.y., s. 200-201.
172. E. Berth, "Kaynakça Notları", *Le Mouvement socialiste*, no: 174, 15 Mayıs 1906, s. 180-181. Ayrıca "Kaynakça Notları", no: 150, 1 Mart 1905, s. 253-254.
173. H. Lagardelle, "Alman Sosyalizmi ve Seçimler", *Le Mouvement socialiste*, no: 183, Şubat 1907, s. 196-197.
174. Arturo Labriola, "İtalya'da Sendikacılık ve Sosyalizm", *Syndicalisme et Socialisms*, a.g.y., s. *12*.
175. A.g.y., s. 13.

O halde, diyecektir Lagardelle, geriye yalnızca doğrudan eylem kalır: "Sınıf mücadelesi bütün bir sosyalizm demektir.[176] Fakat bu noktada devrimci sendikacılığı gadre uğratacak bir probleme çarparız: Sınıf mücadelesinin kendisi toplumsal bir gerçeklik oluşturmaz. Bütün parçaları yaratmak, kapitalizmin yaratmakta güçsüz kaldığı bu kahramanlık, fedakârlık ve özveri duygularını geliştirmek proletaryaya kalır. "Zafere karar verecek olan sadece devrimci idealizm [...], mücadele tutkusudur" der Nancy Kongresi'nde, Jules Guesde'e hitap ederek Lagardelle.[177] Michels bilhassa ekleyecektir: İşçi sınıfının özgürleşmesinin arkasından gelen bir hareket, "fedakârlıkları ölçüye vurmaya ve bundan korkmaya başladığı zaman, yalnızca etkisini değil, aynı zamanda, varolma nedenini de yitirir". Oysa fedakârlık düşüncesi, "bizzat bilincin" bütün gücüyle ortaya çıkması için ön koşul ve tek "tarihsel faktör"dür.[178] Lagardelle'e gelince, proleterlerin cesaretini artırmak, "istençlerini eğitmek", onları "eyleme hazırlamak" ve "bizzat kendi tarihlerini yaptıklarından hiçbir şeyin kader olmadığını" [179] işçilere öğrettiği için "doğrudan eylemi" vaaz etmek gerektiğini ilan eder. Üç yıl önce Michels, "yanlış anlaşılmış tarihsel bir materyalizmin"[180] korkunç sonucu olarak Alman proleterlerinin yaşadığı "*ahlaki susuzluk*" durumuna karşı zaten bir mücadeleye başlamıştı. İşte devrimci sendikacılık entelektüelleri, Sorelci eğitimi Marksizmin anti-materyalist revizyon çalışmalarına bu şekilde dahil ederler.

Sorelcileri sosyalist-milliyetçi senteze götüren tutumun etaplarını ayırt etmek kolaydır. İlk zamanlar, muhalifler hem en kaba fırsatçılığın mazereti olduğuna inandıkları belli bir idealizmden –isteyerek ütopyacılıkla karıştırılmış– hem de ekonomik determinizmden kendilerini kurtarmak ister. Böylece, onların gözünde yanlış anlaşılmış ve kifayetsiz bir Marksizmin iki kolundan başka bir şey olmayan reformizm kadar Ortodoksluktan da uzaklaşırlar. Sorelciler bu "sapmalar" karşısında, Marx'a ve gerçek Marksizme bir geri dönüşü vaaz eder: Ahlaki bir değer seviyesine yükseltilmiş, sınıf mücadelesinin Marksizmidir bu. Zira Sorelciler için, evrimlerinin bu noktasında, Marksizm, öncelikli olarak, savaş halinde olan homojen toplumsal sınıfların var olduğu postulatına dayanır. Bu çatışmalı durum, onların gözünde, geleceğin anahtarını verir. Aynı zamanda bu çatışmayı yatıştıran ya da yatıştırabilecek olan

176. H. Lagardelle, "Önsöz", *Syndicalisme et Socialisme*, a.g.y., s. 3.
177. H. Lagardelle, "İş Konfederasyonu ve Sosyalist Parti (Nancy Sosyalist Kongresine Müdahale)" *Le Mouvement socialiste*, no: 189-190,15 Ağustos 1907, s. 111.
178. R. Michels,"Alman Sosyalistleri ve Savaş", a.g.y., s. 138.
179. H. Lagardelle, "İş Konfederasyonu ve Sosyalist Parti (Nancy Sosyalist Kongresine Müdahale-son)", *Le Mouvement socialiste*, no: 191,15 Ekim 1907, s. 285.
180. R. Michels, "Alman Sosyalist Partisi'nin Tehlikeleri", a.g.y., s. 202.

herkesi aman vermez bir kavgaya çağırırlar: politik demokrasi, insan hakları, evrensel değerler, sosyal Katoliklik, reformist sosyalizm. Sınıflar arası ilişkiler, güç ilişkileridir: Sorelciler orada bir gerçeği tespit etmekle yetinmez, "bu tespiti kural"[181] haline getirmek istediklerini haykırırlar. Güç, der Lagardelle, "dünyanın dönüşümünün failidir" ve sınıf mücadelesi "modern dünyanın gerçek zembereğidir".[182] Berthe göre, Marx'ın gerçek büyüklüğü, mülkiyet sorusunu sormuş olmasından değil –ondan önce başkaları bunu yapmıştır– kendi sınıf mücadelesi kuramını hazırlayarak "eylemi, yaşamı, oluşumu soyut düşüncenin ötesine"[183] taşımış olmasından gelir. Bu anlamda Fransız Sorelcileri faşizmin gelecekteki kuramcısı Panunzio tarafından ortaya atılan formülü benimser: "Sendikacılık, Marksizmin tarihsel eşdeğeridir.[184] Fakat onlar da *Onsekizinci Brumaire*'i okumuşlardır ve bir patates çuvalına benzeyen toplumsal bir kategorinin, bir sınıfın nesnel özelliklerini temsil etse dahi, terimin Marksist anlamıyla, bir sınıfı biçimlendiremeyeceğini bilirler: "bilinci" yoktur, yalnızca mücadelede oluşan "irade birliği" yoktur.[185]

Oluşum yılları boyunca, yeni yeni ortaya çıkan Sorelcilerin, "bu sınıf egoizminin, yüksek ahlaki beklentilerle uyuşmayacağını ve *sosyalist düşüncenin ve bilincin moral bozucu bir biçimde azalmasına*[186] neden olacağını" çoktandır anladıkları doğrudur. Fakat bu, asıl sorunun yalnızca bir tarafıdır. 1900'den başlayarak Berth, "mekanik ve kaçınılmaz bir evrime" olan inanca ve bütün devrimci eğilimleri paralize eden "burjuva toplumunun sözüm ona baş döndürücü çürümesine" yönelik körü körüne güvene saldırıyordu. Küçük burjuvazi ve köylü sınıfı proletaryaya girmediği için, kapitalizm, sosyalizm için daha az çalıştığı için, sosyalizmin "bizzat kendisi adına daha fazla çalışması"[187] gerekmez miydi? Bu vülger determinizme, "Bilim'in dogmatik tahminlerine" olan inanç, sosyalizmin bozgununa, geride "utanç verici bir reformizmden başka bir şey bırakmayan ve eski devrimci formüllerle şişinen"[188] tam bir bozguna neden olmaz mıydı?

181. E. Berth, "Jaures'nin Konuşmaları", *Le Mouvement socialiste*, no: 144, 1Aralık 1904. Krş. Berth, "Toplumsal Devrim mi Yoksa Yasal Gelişim mi?", s. 134-135; "Revue Critique", *Le Mouvement socialiste*, a.g.y., s. 100-101; "Politika ve Sosyalizm", *Le Mouvement socialiste*, 15 Ocak 1904, s. 24-25. Ayrıca H. Lagardelle, "Politik ve Toplumsal Tarihçe", *Le Mouvement socialiste*, no: 152, 1 Nisan 1905, s. 499; "Parti Eylemi ve Sınıf Eylemi", a.g.y., s. 282; "Kaynakça Notları", *Le Mouvement socialiste*, no: 179, Ekim 1906; "Demokrasi ve Sınıf Mücadelesi", a.g.y., s. 892-893.
182. H. Lagardelle, "Fransa ve Barış", a.g.y., s. 416.
183. E. Berth, "Revue Critique", a.g.y., s. 104
184. H. Lagardelle, "Kaynakça Notları", *Le Mouvement socialiste*, no: 179, Ekim 1906, s. 173.
185. E.Berth, "Kaynakça Notları", a.g.y., s. 175-176.
186. E. Berth, "Sınıf Mücadelesi Hakkında", *Le Mouvement socialiste*, no: 25, 1 Ocak 1900, s. 26.
187. A.g.y., s. 26-27.
188. E. Berth, "Toplumsal Devrim mi Yoksa Yasal Gelişim mi?", a.g.y., s. 138-139.

Devrimci sendikacılığın müdahale ettiği tam da budur: "Kapitalist kaçınılmazlığın kutbunu işçi özgürlüğünün kutbuna taşır. Onun en büyük kaygısı proletaryayı *pasiflikten aktifliğe* geçirmektir"[189]. Doğrudan eylem ve genel grev Sorelcilerin vaaz ettiği bu iradeciliğin uygulamaya konmasını gerektirir.[190] Berth, Sorel'in arkasından gelerek, bu başkaldırının derin doğasını iyi bir şekilde aydınlatan önemli bir pasajda şöyle söyler:

> "Şeylerin toplamı olan varlıklarda olduğu gibi bireylerden oluşan toplu varlıkların da hukuki ve metafizik gerçekliklerine tam olarak kavuşmaları için, şiddetli muhalefet gerekir: Evrensel çatışmayı temsil eden yaşamın kendi yasası bunu gerektirir."[191]

Bu sosyal Darwincilik unsuru, Sorelci mite eklenecektir. "Görkemli ve yüce bir mit" olan genel grev mitiyle birlikte, "bir fikirle" değil, "tamamen yeni *kolektif bir ruh hali*, bütünüyle değişmiş *toplumsal bir sezgiyle*"[192] karşılaşırız. *Les Méfaits des intellectuls*'i oluşturan makaleleri kitap haline getirdiği sırada, esasında, der Berth, Sorelyen mit "*bir irade ifadesidir* [...]." Sorel, dünyada *yalnızca akılla* hiçbir şey yapılamayacağı basit tespitinden yola çıkar; akıl temel olarak görelidir ve eylem mutlağın yerini alır.[193]

Akla karşı derin bir meydan okumanın eşlik ettiği bu aktivizm kültü, büyüklük ve erdem kaynağı, gerçek bir savaş hayranlığı ile katmerlenir. Berth, bir kez daha, çatışmanın, "evrenin temel inancı" olduğunu söylemek için Proudhon'a başvurur. Bunu takiben, sanayi "bir savaş alanı"na benzetilir ve savaş "manevi yaşantımızın en derin, en yüce fenomeni"[194] olarak tanımlanır. Nihayet çatışma, o olmadan kitle hareketinden söz edemeyeceğimiz bu seferber edici gücü doğurur:

> "Grev, bir yaşam ve kitle psikolojisi fenomenidir; burada çok güçlü, çok bulaşıcı, neredeyse coşturucu kolektif duygular devreye girer; [...] her işçi kendini bu bütünlüğe kaptırma, onda yok olma iradesi taşır: Kişisel egoizm, özel çıkar, şahsi sefil kaygılar, gizli küçük korkaklıklar yok olur gider;

189. A.g.y., s. 139.
190. E.Berth, "Kaynakça Notları", a.g.y., s. 179. Bu notlar Ağustos 1906'da *Sozialistische Monatshefte*'de Bernstein tarafından Sorel'e karşı başlatılan saldırıya bir yanıt teşkil eder. Ayrıca doğrudan eylem konusunda, *Les Nouveaux aspects du socialisme*, a.g.y., s. 20-21 ve s. 33-34.
191. E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., s. 207. Ayrıca "Toplumsal katoliklik ve sosyalizm", a.g.y., s. 300.
192. E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., s. 201-202, s. 212-213. Ayrıca s. 271 ve s. 293-294.
193. A.g.y., 1913, s. 12.
194. E. Berth, *Les Nouveaux aspects du socialisms*, a.g.y., s. 51-52 ve s. 58. Ayrıca krş. s. 28-29, s. 54, s. 60 ve "Toplumsal Devrim mi Yoksa Yasal Gelişim mi?", a.g.y., s. 126-128.

yalnızca elektriklenmiş bir kitle, hep birlikte ve güçlü bir hamleyle kahramanlığın ve yücelik duygusunun zirvelerine taşınan kompleks bir kolektif kişilik vardır."[195]

Milliyetçi sosyalizme ve faşizme geçişin kavramsal dayanağı böylelikle Büyük Savaş'tan çok önce parlatılır. İki savaş arasının hiçbir kuramcısı faşizm tarafından uygun görülen birey ile toplum arasındaki ilişkilerin doğasını bundan daha iyi belirleyemeyecektir. Hiçbir faşist yazar savaştan, kahramanlıktan, eril değerlerden başka türlü bahsetmeyecektir. Materyalist ve bireyci içeriğinden arındırılmış, XVIII. yüzyılın rasyonalizmine demirlemiş Marksizmden geriye, şiddet, Güzel'in ve Yüce'nin kaynağı, tarihin motoru olarak algılanan bir çatışma anlayışı kalır. Bütün bir sosyalizm, liberal demokrasinin değerlerine ve ilkelerine karşı bu uzlaşmasız savaşa indirgenir. Bu başkaldırının aracı olan sendika, yeni bir uygarlığın kurucusu olarak talep edilen kahraman bir proletaryanın bütün erdemlerinin mükemmel bir ifadesi olmalıdır.

Ne var ki burjuva düzenine karşı saldırıya geçen mücadele birimleri olarak sendikalarında örgütlenen kahraman, özgeci proletaryanın, ancak imgelemde, kuramcı ve entelektüellerinin istekleri ve umutlarında var olduğu anlaşılmışken sosyalizmi tek bir faktöre indirgemek bütün yapıyı bir yıkıma hasretmek demektir. Çünkü proletaryanın özgürleşme aracı rolünü oynayacak olan sendikanın –Michels'e kulak verirsek– sosyalist partiler de dahil olmak üzere, bütün örgütler gibi, bir oligarşi tarafından yönetilen bir örgüt olduğu çok çabuk ortaya çıkar. Bütün örgütler gibi bir bürokrasi geliştirir, ne proleter enternasyonalizmle ne de insanlığın geleceğiyle hiçbir ilgisi olmayan özel çıkarları vardır. Proletarya, en azından sanayileşmiş ülkelerde, bir kalabalıktan başka bir şey değildir ve kalabalık doğası gereği belirsizliklerle dolu olup, muhafazakârdır: Aktif hale gelmesi için, bir mite, ödevlerinin bilincinde olan devrimci bir elite gereksinim duyar.

Proletaryanın tuttuğu yolun, tıpkı demokrasi gibi çıkmaza girdiği anlaşıldığında, nihayet hakikat ortaya çıkar. Proletaryanın büyük çoğunluğu, acil maddi çıkarlarına dokunmayan her şeye direnç gösterir. Sosyalist partiler ve sendikalar demokrasiyi kabul eder ve demokrasiden mümkün olduğunca faydalanmak ister. Devrimci eğilimlerinde ısrar edecek olan kim olursa olsun başka bir çözüm bulacak, uygarlaştırıcı işlevinden kaçınan proletaryayı başka bir tarihsel güçle değiştirmesi gerekecektir.

195. E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., s. 238.

3. SOSYALİST VE MİLLİ SENTEZ

1907'ye doğru, proletaryanın devrimci kapasitesi ve buradan yola çıkarak, sosyalizmin tanımına ilişkin şüpheler muhaliflerin düşüncesine egemen olur. Bu konuda açıklama yapacak sadece Michels ve İtalyanlar değildir. Berth, 1906 Ekim'inde, şimdiye kadar çok az işçi hareketinin sınıf mücadelesinin bu kahraman anlayışına eriştiğini teslim eder. "Proletarya" diyecektir, "misyonunda başarısız olabilir; sosyalizmin gerçekleşmesi için nesnel bir zorunluluk yoktur." Bununla birlikte, bu bozgundan, işçi sınıfının sosyalizmin "zorunlu öznesi" olmadığı sonucunu çıkarmanın gerekmeyeceğini de ekler. İşçi hareketi ille de sosyalist bir yol tutturmaz fakat "işçi hareketi olmaksızın muhtemel bir sosyalizmden bahsedilemez".[196] Michels daha ileri gider: Kapitalizmin "proletaryaya değil, proletaryanın *yeni bir biçimine* meydan vererek sosyalizme hayat verdiği; bir ideoloji olarak sosyalizmin ondan önce var olduğu" tezine karşı çıkar. Alman kuramcı için, bunu ileri sürmek zıddını iddia etmek kadar faydasız olacaktır. Üstelik sosyalizmi doğuran Fikir değil, aslında –burası önemlidir– "proletaryanın Fikirle birliğinden doğan sosyalist sınıf hareketidir". Proletarya olmadığı sürece sosyalist hareketten bahsedilemez; fakat "eğer Fikir yoksa aynı şekilde sosyalizm de yoktur".[197] Michels için, devrimci sendikacılığın bütün önemi "*Fikrin* sınıfla gösterişli birleşmesi"[198]nde yatar. Sendikacılık "yalnızca proleter değil, aynı zamanda devrimci sosyalisttir"; Alman gerçekliğinin müsamahasız gözlemcisi, *Partis politiques*'in gelecekteki yazarı, "tek başına sınıf egoizminin devrimci bir amaca erişmek için yeterli olmadığını" çok çabuk anlar. Tam tersine, Krupp silah fabrikaları tarafından istihdam edilen işçi kitlelerinin ekonomik egoizmi, onları devrime değil, militarizme sürükler. Krupp, proletaryanın ölümcül düşmanları tarafından verilen siparişleri topladıkça, orada çalışan işçilerin ücretleri de o oranda artar. Öteki ülkelerin silah üretmek ve cephanelikler inşa etmekle meşgul sayısız işçisi için de aynı şey geçerlidir. Bu yüzden, "acımasız sınıf egoizmini, sosyalist anlayış seviyesiyle değiştiren *bu etik unsurlar*" olmadan işçi özgürleşmesi hareketinin geleceği yoktur.[199]

Öte taraftan Michels, "Proletarya" olarak adlandırmaya alıştığımız toplumsal grubun homojen bir varlık olmadığı hakikatinin bilincindedir. Farklılıklar yalnızca sanayi merkezleri ile kırsal bölgeler arasında değil, aynı zamanda farklı sanayi kesimleri arasında da hayli belirgin-

196. E. Berth, "Revue critique", *Le Mouvement socialiste*, no: 179, Ekim 1906, s. 167.
197. R. Michels, "Revue critique", *Le Mouvement socialiste*, no: 184, 1 Mart 1907, s. 282-283.
198. A.g.y., s. 281.
199. A.g.y., s. 280-281.

dir. Korporatif ve mesleki çıkar, kolaylıkla işçi dayanışmasına karşı bir rol oynar. Bu, sendika çevrelerinde kabul edilen, Berth ve Lagardelle tarafından bıktırırcasına tekrar edilen bir fikirdir.[200] Ancak bunların bütün ani etkilerini sezmekte Fransız Sorelcileri çok yavaştır. Onların, Michels'in tersine, özü itibariyle, sendikanın, herhangi bir toplumsal organizmadan çok az farklı olduğunu ve ona yarı Mesihsel umutlar bağlamanın faydasızlığını anlamaları epey vakit alacaktır.

Sınıfın, yalnızca aynı ekonomik çevreden gelen ve dayanışma bilinciyle hareket eden insanların oluşturduğu bir kategori olmadığı çok çabuk ortaya çıkar. Sınıf, Sorelciler tarafından birbiriyle uyumsuz bir soyut unsurlar bütünü olarak algılanan politik partilerin mutlak zıddını temsil etmez. Bütün devrimci sendikacılık bu şekilde sorgulanır. Michels, sendikanın, her örgüte ait hatalardan muzdarip olduğunu gösterdiği gibi ve her temsil Berth'e göre "sadece bir ihanetten ibaretse", aynı tehlike işçi örgütlerinin yolunu gözler ve aynı kader onları bekler. İşçi kitleleri kendi kendilerini temsil edemezler ve sendikalar siyasi partilerle aynı özdendir. Liberal demokrasinin dişlisi olarak burjuvalaşma ve yön değiştirmeye neden olan siyasal parti değil, örgütün ta kendisidir.[201]

Güzergâhları biraz farklı olsa da devrimci sendikacılığın kuramcıları, proleter özgüllüğün bir yanılsama olduğu sonucuna ulaşır: Proletarya, devrimcilerin rüyasını gördüğü Mesihsel niteliklerle donanmış değildir, dünyayı çöküşten kurtarmak için acil çıkarlarını feda etmek istemez. Hesap ortadadır, sanayi proletaryasının Batı Avrupa'daki büyük çoğunluğu, Almanya'nın, Fransa'nın ve İtalya'nın büyük reformist partilerinde bulur kendini. Bu şekilde ortaya çıkan ve daha ileri gitmek istemeyen İngiliz işçi sendikası ya da yüzünü gizlese de toplumsal devrimi belirsiz bir geleceğe ertelemeyi kabul eden Fransa'nın, Almanya'nın ve İtalya'nın işçi örgütleri, sonunda sosyal-demokrat konsensüste huzur bulur. CGT, sosyal demokrasinin aktarma kayışına döner ve işçi sendikasının bir mücadele birimi dışında her şey olduğu ortaya çıkar. SFIO ile Jaurès ve Vaillant'ın eseri CGT arasındaki yakınlaşma devam eder ve sıklaşır. Parti hiçbir şeyden vazgeçmez, ne ana ilkelerinden ne de reform uygulamasından; buna rağmen, seçimlerde CGT'liler ona destek vermek konusunda anlaşmaya varamaz. Devrimci sendikacılığın davası anlaşılmış gibidir: Bundan böyle sosyalizmin bir parçasını oluşturan

200. Örneğin krş. a.g.y., E. Berth, "Politika ve Sosyalizm", no132,15 Ocak 1904, s. 33-34; H.Lagardelle, "Bourges Sendika Kongresi. İşçi Kongresi ve Sosyalizmi", *Le Mouvement socialiste*, no: 142, 1 Kasım 1904, s. 31.

201. R. Michels, "Revue critique", *Le Mouvement socialiste*, a.g.y., s. 282 ve E. Berth, "Revue critique", a.g.y., s. 166.

burjuva düzeniyle bütünleşmeyi reddeden, çabalarında sebat ettiğini ve kurulu düzenin temellerini zayıflattığını iddia eden kim olursa olsun, zorunlu olarak kendini yeni bir devrimci aktör saymalıdır. Bu yeni aktörün, devrimin içeriğini ve hedeflerini yeniden tanımlaması da gerekecektir. Şu an için kesin olan, proletarya başkaldırısının geçit vermez olduğudur. Devrim ahlaki bir devrim, entelektüel ve manevi bir devrim olarak kalacak; ancak bir proletarya devrimi olmaktan vazgeçecektir.

Sorelcilerin umutsuzluğu proletaryaya bağladıkları umudun boşa çıkmasıyla artar. Genel grev mitiyle tutuşturulmuş bir proletaryanın erdemlerine olan mutlak inancın esirlerinin, işçi ayaklanmasının kuramcılarının alternatif çözümü yoktur. Sosyalistler arasında bu durumda olan bir tek onlardır. Tek bir postulata dayandığı için, entelektüel durumları aşırı bir kırılganlık arz eder: Bu sosyalizm çeşitliliği deneyimin şokuna dayanamaz. Her şeyi işçi başkaldırısının kendiliğindenliğine bağlamış olduklarından, geri çekilme ve isyanı belirsiz bir geleceğe havale etme olanakları yoktur. Bolşevikler gibi, son darbeyi vurma fırsatı bekleyerek, kendilerini entrikaya atamaz ya da son çare olarak demokratik sosyalizme katılamazlar. Üstelik, Batı Avrupa'da durum çok da değişiyor görünmemektedir. Leninistler ve daha genel olarak da Marksist matrise sadık kalan Orta ve Doğu Avrupa devrimcileri yer sarsıntısını hissedip kendi zamanlarını beklerken, Fransa ve İtalya'nın Sorelcilerinin kendini dayatan sonuca hemen boyun eğmekten başka şansları yoktur: Devrimci sendikacılığın enkazının yarattığı boşluk, mücadeleye devam edebilecek başka bir toplumsal güçle doldurulmalıdır.

Edouard Berth, sosyalist-milli senteze çoktandır angaje olduğu bir sırada, başarısızlıktan ders çıkarır ve bunun nedenleri hakkında kendini sorgular. Eğer,

> "sendikacılık, demokrasi bataklığında çabucak çözülüyor ise", bunun nedeni, "İsa'nın gelecekte yeniden doğacağı mitinin primitif Hıristiyanlık içinde oynadığı rolü, işçi hareketi içinde oynamak zorunda olan genel grev mitinin, politikacı entrikalarıyla temas edince hemen çözülmesindendir: Demiryolu işçilerinin grevi ona ölümcül bir darbe indirmiştir".[202]

Demokrasinin, entelektüel rekabette olduğu kadar politik mücadelede de devrimci sendikacılık için çok güçlü olduğu ortaya çıkmıştır. Rejimin demokratikleşmesi ve toplumsal reformların işin içine girmesiyle sosyal mücadeleler alanında ezilen sendikacılık, kendini demokrasinin seferber edici gücü karşısında dirençsiz bulur. Fakat Berth, demiryolu

202. E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels* (1913), a.g.y., s. 13. Ayrıca s. 12.

işçileri grevinin başarısızlığının ya da işçi militanların işten çıkarılmasının daha derin bir fenomenden kaynaklandığı gerçeğinin farkındadır: Eğer "sendikacılık fikri, sosyalist fikirle aynı dejenerasyona bu kadar çabuk sürüklenmişse..., işçi sınıfının burjuva felsefesiyle, yani XVIII. yüzyıl felsefesiyle *ahlaki ayrılmasını* gerçekleştirmeyi henüz başaramamış olmasındandır".[203] Sendikacılık, kendini sosyalist hareket içinde ayrışarak harabe haline gelmiştir. Oysa 1913'te, Edouard Berth için,

> "sosyalizm, sayısız versiyonuyla, uygarlığın saf ve basit bir yadsınmasından, modern dekadanlığın bir yüzünden, son etkilerine kadar vardırılan ve sınırı aşan çağdaş dağılmadan başka bir şey değildir".[204]

Bu yüzden, sendikacılığı ve onunla birlikte uygarlığı kurtarmak için iki büyük hakikatin bilincinde olmak gerekir. Öncelikli olarak, otantik – sendikacılığın anladığı anlamda– sosyalizm ile klasik kültürle beslenen "tarihsel boyut"un anlamı arasında bir bağ olduğunu görmek gerekir; tıpkı sosyalizm ile Hıristiyan eğitiminin verdiği "yüce ahlaki iştah" arasında bir ilişkinin olması gibi. Bu sebeple, "gelenek ile devrim arasında çelişki değil işbirliği vardır". Bu hakikat, o zamanki hakim sosyalist anlayışın gözünden kaçar; zira o, tamamen yeni bir insanlık kurmanın saçma rüyasını görür. Bu arada, bu taklit sosyalizm, üstünde gerçekten yeni bir yapının yükseltilebileceği temelleri yerle bir eder. "İşçilerin ruhunda en hastalıklı duyguları, imha zevkini, keyif ve huzur iştahını, tutkulara, içgüdülere ve kusurlara ket vuran her şeyden yakasını sıyıran bu romantik ve olumsuz özgürlük özlemini uyandırmakla" yetinmez mi"?[205] Sorel için olduğu kadar Berth için de asıl mesele kültür ve ahlak meseleleridir. Katolik püritenlikleri, bu bakış açılarının bir yüzünü oluşturur.

İkinci hakikat "genç burjuvazide ortaya çıkıyor görünen kahraman değerlerin uyanması"na[206] bir anlam yüklemekle ilgilidir. Zira "burjuvazinin ruhunda tartışılmaz bir biçimde değişen kimi şeyler vardır": "Savaşçı ve dindar Ruh, barışçıl ve insancıl tin karşısında galip gelir."[207] En az on yıldır düşünülmeyen bu "Katolik, yurtsever, klasik Rönesans",[208] Kilise ve ordunun övgüsünü yapan Agathon soruşturmasının, Péguy ve Renan'ın torunu Psichari'nin yazılarının aydınlattığı bir hakikat olur. Rousseau ve ansiklopedistlerle birlikte, XVIII. yüzyıl unutulmaya

203. A.g.y., 1913, s. 338.
204. A.g.y., 1913, s. 105.
205. A.g.y., s. 112-114.
206. A.g.y., 1913, s. 14-15.
207. A.g.y., 1913, s. 301-302.
208. A.g.y., s. 346-347.

mahkûm olur; gözde yüzyıl *Büyük Yüzyıldır*. Berth, Sorel'den alıntı yaparak, Pascal, Descartes'ı yenmiştir, der.[209]

Başka bir deyişle, asla gelmeyen bir işçi rönesansından bağımsız olmayan burjuva rönesansı, proletaryanın çöküntüye doğru yavaş ama sürekli kaymasına rağmen gerçekleşir. Uygarlığın kaderi, bundan böyle sınıfların çatışmasına bağlı olmaktan çıkıp proletaryanın burjuvaziyi taklit etme kapasitesine mi dayanacaktır? Benzer bir kahraman değerler uyanışı işçi gençliğinde üretilir,[210] "yeni ortaya çıkmış görünen yarı uykulu burjuvazi" güçlenerek yoluna devam eder "ve sonuç olarak işçi sınıfını sırası gelince uyandırmaya zorlarsa",[211] "yeni bir klasik, savaşçı ve devrimci çağa" giremez miyiz?[212] Ve işte roller tersine döner: Burjuvazi, devrim meşalesini proletaryanın mecalsiz ellerinden çekip alır. Yeni ilerleme gücü bundan böyle modern devrimci harekete kendi damgasını basacak bu burjuvazidir.

Bu durum, Sorelcilerin güzergâhında bir kilometre taşı olur. Savaşın arifesinde, tıpkı yeni bir sosyalizm anlayışının açık seçik ortaya çıkması gibi, devrimin özgün bir bakış açısı gün yüzüne çıkar. Bir kez daha yolu açan ve 1909'dan başlayarak, devrimci sendikacılığın ilkelerine sadık kalan Berth'le çatışmaya giren Michels olmuştur. Berth, Alman sosyoloğunu sosyalizmi basit bir ideolojik yapı, daha rasyonel ve daha adil bir ekonomik düzene bir özlem şeklinde tasarladığı için eleştirir. Proletaryanın sınıf çıkarının artık sosyalizmi üretemeyeceğine ve proletaryanın mevcut durumunun devrimci idealizme elvermediğine inanmış olan Michels için, sosyalizm, bir sınıf durumuna değil, bir fikirler sistemine katılımla özetlenir. Berth haklı olarak bundan, Michels'in, sosyalizm ile proletarya arasında yalnızca ampirik bir ilişki kurduğu sonucunu çıkarır.[213]

Michels'in analizinden, sosyalizmin işçi sınıfından bağımsız olarak var olabileceği sonucu çıkar. Bütün işçi sınıfı sosyalist değildir, dünyadaki bütün işçi sendikaları sosyalist değildir ve bütün sosyalistler işçi değildir. Bu yüzden sosyalizm ile proletarya arasındaki ilişkiler hayati ilişkiler değildir; sosyalizm yalnızca proletarya için değil, bütün bir millet için var olabilir. Sosyalist kuramcılar Henri De Man ve Marcel Déat da Michels'in ardından aynı sonuca ulaşacaktır. Yaklaşık beş yıl sonra Berth de aynı yola girer. Michels için, proletaryasız bir proletarya ola-

209. A.g.y., 1913, s. 301-302.
210. A.g.y., 1913, s. 15.
211. A.g.y., 1913, s. 292.
212. A.g.y., 1913, s. 15.
213. E. Berth, "Revue critique", a.g.y., s. 166-167. Berth, Michels'in, "İtalyan Sosyalist Hareketinde Proletarya ve Burjuvazi" başlıklı bir çalışmasına saldırır, *Archiv fur Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, Tubingen, J.-C.-B. Mohr, 1906. Michels'in *Mouvement socialiste*'in (no: 184) 1907 Mart sayısındaki "Sosyalist Tartışma" yanıtı s. 278-288.

biliyorsa, Berth için de proletaryasız bir devrim, başka bir deyişle proletaryasız ahlaki, entelektüel, dinsel ve milli bir yeniden doğuş olabilir. Berth, savaş öncesinde, bu sırada İtalya'da sürgünde olan Michels'e ve Sorelcilere katılır: Berth için, bundan böyle, kahraman değerlerin taşıyıcısı olan, uygarlığın yeniden doğuşunu ilan eden ve milleti uykusundan uyandıran Action française burjuvazisidir. Bu, proletaryanın muhtemel bir dirilişini sağlayacak olan burjuvazidir. İşte bu yüzden "Sorel ve Maurras'yı, Fransız ve Avrupa yenilenmesinin bu iki ustasını selamlamak gerekir".[214]

Sorel ve Maurras çatışmak şöyle dursun, tıpkı Apollon ve Dionysos gibi birbirlerini tamamlar. Apolllon ve Dionysos'un ortak bir düşmanı vardır: Trajedinin yıkıcısı, Voltaire'in atası, entelektüelin arketipi Sokrat.[215] Maurrascı Apollonizm ile Sorelci Dionysozim arasındaki uyum, Sokrat ile Descartes hâkimiyetinin beklenen sonunu, XVIII. yüzyılın bozgununu ve Pascal'ın zaferini ilan eder.[216] Sorelciler, bu "milliyetçi ve sendikacı çifte harekete"[217] ustanın öğretisinin temeli olduğunu düşündükleri şeyi ekler: "Şiddetin tarihsel ve uygarlaştırıcı değerini", bu "çok güzel, çok soylu ve çok kahraman şeyi." Böylece, sendikacılığın "gerçek toplumsal değerinin; devrimci, vahşi, şeytani yapısında bulunduğuna" dair inançlarını ifade ederler. Savaş ise, "gösterişli, yüce ve korkunç gerçeklik", "pesimizm temelli kahraman bir yaşam felsefesi" içerir ve "XVIII. yüzyıl felsefesinin yavan optimizmiyle pek de bağdaşmaz".[218] Bütün faşistler aynı nakaratı tekrar edecektir.

Sorelciler, bu yeni senteze Proudhon'un mirasından katkı yapacaklardır: elbette, savaş kültü fakat aynı zamanda aile (Proudhon ailede "*mistik bir kurum*" görür) ve bozulmayacak evlilik kültü, ayrıca özel mülkiyete mutlak saygı.[219] Sendikacı başkaldırı, entelektüalizmden ve entelektüellerden iğrenmeyi getirir; bunlar, klasik kültürün, kahraman ve savaşçı değerlerin reddedilmesini ve Nietzsche'nin dediği gibi, soyut yapıdaki bütün bir burjuvazinin oluşumuna katılımı simgeler. Bu soyutlamalar çılgınlığı ve klasisizme karşı bu mücadele, entelektüeli, demokrasinin temel dayanağı, "insanlığın eğitimi için gerekli olan bütün disiplinleri bozan ve tahrip eden, tamamen negatif bir isyanın taşıyıcısı yapar".[220]

214. E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., s. 292.
215. A.g.y., 1913, s. 84-86.
216. A.g.y., 1913, s. 357.
217. A.g.y., 1913, s. 292.
218. A.g.y., 1913, s. 299-303.
219. A.g.y., s. 312-313 ve s. 350-351.
220. A.g.y., 1913, s. 95-100.

Action française "klasik yeniden doğuşun başlangıcını", yani "kahraman, politik ve hukuki ihtişama yönelik doyumsuz bir iştahı"[221] beraberinde getirir; demokrasinin "tamamen mekanik ve bütünüyle maddileşmiş yüzeysel düzeninin tersine, ciddi, organik, ruhani, canlı ve özgür bir düzen kurmaya" çalışır.[222] "Milliyetçiler ve sendikacılar" bu ortak temel üzerinde "demokrasiye karşı",[223] "kendisine, insancıl, barışçıl ve rasyonalist ideal adını veren... bu iğrenç ideale karşı mücadeleye"[224] girişir ve Aralık 1911'de bu ortak gövde etrafında Proudhon Çevresi'ni kurarlar.

Valois ve Berth tarafından canlandırılan Proudhon Çevresi, Valois'nın yazdığı üzere, "sol denilen milliyetçiler ve anti-demokratlar için ortak zemin"[225] görevi görmek ister. Proudhon'un himayesi altında, Sorel'den de etkilenir; XIX. yüzyıl boyunca karşı karşıya gelen iki Fransız geleneğinin buluşmasını hazırlayan iki guru vardır: demokrasiyle kirletilmemiş, ulusalcılık ve sendikacılık tarafından temsil edilen milliyetçilik ve otantik sosyalizm.[226] Esasen, Çevre'nin kurucuları, *Réflexions sur la violence*'ın yazarında, *Philosophie de la misère*'in yazarının otantik bir yandaşını görür. Sorel'i entelektüalizm karşıtlığı, romantizm karşıtlığı, Kantçılık karşıtlığı ve Bergsonculuğu ile, burjuva ve liberal değerlere, demokrasi ve parlamenter sisteme karşı hissettiği küçümseme ile değerlendirirler. Gilbert Maire, "toplumsal devrimi mistik bir bakış açısı ile gören", "kafaların değil kolların felsefesi" olan otantik bir Marksizme dayalı sendikacılığı; Dreyfusçu, demokratik sosyalizmden, doğaya karşı müttefikler sosyalizminden ayıran her şeyin altını çizer.[227] Maurrascılar Sorel'i sevinçle karşılar; zira Jaurès'ye karşı Marx'a, "cumhuriyetçi savunma" dayanışmasına karşı proleter sınıfın çıkarına, sosyalizme karşı sendikacılığa, Rousseau, XVIII. yüzyıl, demokrasi ve liberalizme karşı yeni toplumsal bilimlere başvurmaya olanak tanımıştır.

Çevre'nin, Proudhon'un himayesi altına girmesi, seçtikleri yolun başından itibaren, devrimci sendikacılık kuramcılarının, Franc-Comtois'yı, Marx'ın eşi olarak görmesiyle mümkün olmuştur. Marksiz-

221. A.g.y., s. 90-91.
222. A.g.y., 1913, s. 275.
223. A.g.y., 1913, s. 110.
224. A.g.y., s. 49.
225. G. Valois, "İlk Senemiz", *Cahiers du Cercle Proudhon*, Mayıs-Ağustos, 1912, s. 157. *Cahiers* iki ayda bir, Ocak 1912'den Ocak 1914'e kadar yayımlanır.
226. G. Valois, "Sorel ve Sosyal Yapı", *Cahiers...*, Mayıs-Ağustos 1912, s. 111-112. Bu sayının tümü Georges Sorel'e saygıya ayrılmıştır. Ayrıca krş. J. Darville (Edouard Berth'in takma adı), "Plütokrasinin uyduları"*Cahiers...*, Eylül-Aralık 1912, s. 209; "Çevre'nin Bildirisi", a.g.y., s. 174. Çevre'nin kurucuları iki eski devrimci sendikacı, Berth ve Riquier ve altı "toplumsal" Maurrascı, Valois, Henri Lagraage, Gilbert Make, René de Marans, André Pascalon ve Albert Vincent'dir.
227. G. Maire,"Georges Sorel'in Felsefesi", *Cahiers...*, Mart-Nisan 1912, s. 62-74.

min revizyonu derinleştikçe, Proudhon, mesela Berth'in düşüncesinde "modern sosyalizmin atası"[228] olarak Marx'a baskın gelir. Action française, başlangıçtan itibaren onu bir "usta" olarak görür. *Philosophie de la misère*'in yazarı, hareketin haftalık dergisinin "Ustalarımız" başlıklı köşesinde özel yerini alır. Proudhon, *L'Action française*'deki bu özel yeri, Maurrascıların onda hissettikleri cumhuriyetçilik karşıtlığı, Yahudi düşmanlığı, Rousseu nefreti, devrime, demokrasiye ve parlamenter sisteme olan küçümsemesi, milleti, aileyi, gelenek ve monarşiyi savunması ile elde eder.[229]

Proudhon Çevresi'nin Cahiers'si, kendi hesabına, *De la Justice dans la Révolution et dans l'Église*'in yazarının eserinde tekrarlanan temaları sürdürür. Bununla birlikte, kendi sosyalizm anlayışına daha çok vurgu yapar. Üstelik "fikirleri dışında, Fransız politikasına ilişkin sezgileri yüzünden Proudhon'a müteşekkir olan Maurras'nın ardından, *Cahiers* de kendisine borçlu olduğunu bildirir;[230] düzene olan tutkusunun ötesinde, Fransa'nın üstünlüğünü göstermek ve Fransız Milleti adına Avrupa'nın geri kalanını yönetme hakkını isteme peşindedir; ne de olsa "insan uygarlığının en büyük çiçeği orada yetişir".[231] Valois'ya gelince, "Proudhon'u harekete geçiren devrimci tutku" üzerinde ısrarla durur; bu tutku, şimşeklerini Fransız toplumu ve mülkiyet üzerine çekmektense, gerçek suçlulara, Yahudi kapitalizmine ve dışarıdan dayatılan toplumsal düzene yöneltir.[232] Berth ise, Maurrascılara, derin bir birlik ve düzen duygusunun göstergesi olan "Fransa'ya has", köylü, savaşçı bir sosyalizm, "temiz Fransız kaynağından'[233] alınan bir sosyalizm uygulayan bir Proudhon sunar. "Doğrudan eylemin faydasından, aklın hizmetindeki şiddetin güzelliğinden hiç kimse onun kadar açık seçik bahsetmeye cesaret etmemiştir, diye yazar Gilbert Maire."[234]

Sorelciler ve Maurrascılar, Aydınlanmacıların ve devrimin mirasına karşı aynı entelektüel isyandan beslenir. Hepsi Sorel'i, Bergson'un bir öğrencisi, "sezgisel felsefenin ateşli bir yandaşı"[235] sayar. *Réflexions sur*

228. E. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, 1913, s. 115.
229. "Ustalarımız", *L'Action franfaise*, 1 ve 15 Temmuz 1902, s. 63-75 ve 145-152; Ustalar arasında, anti-semitizmi için Voltaire'e, milliyetçiliği için Fourier'ye ve ilerleme ve modernizme karşı küçümsemesi için Baudelaire'e başvurulacaktır; a.g.y., 15 Ocak 1901, s. 147-153; 1 Mayıs 1901, s. 730-732; 1 Eylül 1902, s. 394-398.
230. Krş. Maurras, "Besancon", *Cahiers...*, Ocak-Şubat 1912, s. 4.
231. P. Galland, "Proudhon ve Düzen", *Cahiers...*, Ocak-Şubat 1912, s. 31-33; H. Lagardelle, "Proudhon ve Avrupa Düzeni", *Cahiers...*, Mart-Nisan 1912, s. 97.
232. G. Valois, "Proudhon Ruhu", *Cahiers...*, Ocak-Şubat 1912, s. 34-43.
233. J. Darville,"Proudhon" *Cahiers...*, Ocak-Şubat. 1912, s. 10-13.
234. G. Maire,"Goerges Sorel'in Felsefesi", a.g.y., s. 80.
235. A.g.y., s. 62.

la violence'ın yazarı, Bergson'u savunmaktan asla imtina etmemiş,[236] Le Bon ve Pareto'ya da her zaman saygılarını sunmuştur.[237] Aynı şey, Michels ve Pareto'nun çalışmalarını tümüyle bilen ve referans gösteren Berth ve Valois için de geçerlidir.[238] Bu, "Action française'in fikirleri ile sendikacıların özlemleri arasındaki "temel yakınlaşmayı"[239] –"milliyetçiliğin, sendikacılık gibi ancak demokrasinin ve demokratik ideolojinin tamaman bertaraf edilmesiyle zafer kazanabileceği"[240] inancı– açıklamaya katkıda bulunur.

Valois, kendi açısından, sendikacılık ile milliyetçilik arasındaki "bağın" kurulduğunu ilan eder ve Berth bu "çifte isyanın" ancak

> "para rejiminin tamamen bertaraf edilmesiyle ve kahraman değerlerin, günümüz Avrupa'sının boğulduğu bu iğrenç burjuva materyalizmi üstündeki zaferiyle sonuçlanacağını iddia eder. Başka bir deyişle, altına karşı Gücün ve Kanın bu uyanışının[...] plütokrasinin kesin bozgunuyla sona ermesi gerekir."[241]

Fakat "her ikisi de anti-liberal ve anti-demokratik olan bu iki büyük milli enerji akımının" "plütokrasi"ye, "büyük sermayeye", "yüksek finansa"[242] karşı verdiği mücadele, aynı zamanda Fransa'nın bozulması ve çürümesine karşı bir savaştır.

Édouard Berth, 1912'nin sonunda, bir milliyetçi sosyalizm klasiğinde, Sorelcilerin umutsuzluğu ve isyanını özetler. "Burjuvazinin, aristokrasiyi olduğu kadar halkı da içine sürüklemeyi başarmış göründüğü"[243] "iğrenç pozitivizmi" eleştirir. Zira "pesimizm, faydacılığı, materyalizmi, soylu, burjuva, proleter, kim olursa olsun herkesi, kemirir".[244] O dönemde entegral miliyetçi çevreye yakın duran devrimci sendikacı Berth'i okuduğunuzda, Gentile'in bir metniyle karşı karşıya kaldığınızı düşünebilirdiniz: İtalyan düşünür de faşizmde, her şeyden önce pozitivizme

236. Örneğin krş. *Reflexions sur la violence*, a.g.y., s. 8-9, s. 41-42, s. 173, s. 186-188 ve *L'indépendance*, 1 Mayıs 1911, s. 190-192.
237. Le Bon hakkında, Sorel'in *Psychologie del'Education (L'Indépendance*, 11 Nisan 1911, s. 109-110) başlıklı heyecan verici yorumu ve aynı şekilde Le Bon'un görkemli bir makalesi: "Modern büyü hakkında", *L'Independance*, Eylül 1911, s. 1-11. Le Bon ve Pareto *L'Indépendance'da* da, birlikte çalışır, 1 Mayıs 1911, 1 Mart ve 1 Mayıs 1912.
238. J. Darville, "Plütokrasinin Uyduları", a.g.y., s. 187 ve G. Valois, *La Monarchic et la Classe ouvrière*, a.g.y., s. XLVII-XLVIII.
239. J. Darville, "Monarşi ve İşçi Sınıfı", *Cahiers...*, Ocak-Şubat 1914, s. 29.
240. A.g.y., s. 15.
241. J. Darville, "Plütokrasinin Uyduları", a.g.y., s. 209, krş. bu makaledeki Pareto'ya göndermeler.
242. H. Lagrange, "Sorel'in Eseri ve Proudhon Çevresi", *Cahiers...*, Mayıs-Ağustos 1912, s. 129 ve G. Valois, "İlk Senemiz", a.g.y., s. 158-159.
243. J. Darville (E. Berth), "Plütokrasinin Uyduları", a.g.y., s. 195.
244. A.g.y., s. 202.

karşı bir isyan görmemiş midir? Muzaffer faşizmin resmi filozofu, aynı fikirleri ifade etmekle kalmaz, savaş öncesinde, Fransız devrimci sendikacısıyla tam olarak aynı sözcük dağarcığını da kullanır. Batı Avrupa faşist hareketleri ya da Mussolini rejimi ideolojisinin özü, çoktandır Maurrascılar ya da Fransız Sorelcileri tarafından yayımlanan bu derginin sayfalarında bulunur.

Berth için, "temel olarak sabitleyici, materyalist ve kozmopolit nitelikteki para rejimine" neden olan pozitivizm Fransa'ya, burjuva materyalizminin özünü ve esasını, vurguncu ve banker Yahudi'yi sokmuştur"[245] Böylelikle,

> "sosyalizm ve sendikacılığın birbiri ardına İsrail'e geçtiği ve bu mide bulandırıcı ve baş belası ideolojinin –özünü, Maltusçuluk, Katoliklik karşıtlığı ve milliyetçilik karşıtlığının oluşturduğu– savunucularına dönüştüğü ortadadır [...] ve gerçekte, öyle görünüyor ki, halk, rant beklentisi olmayan her şeyle tamamen ilgisini kesen, toplumsal ya da uluslararası kargaşa korkusuyla yaşayan ve en ortalama maddi doyumlardan müteşekkil, aptal ve kaygısız bir barış isteyen, olaylardan elini eteğini çekmiş rantiyecinin mutluluğuna hevesleniyor".[246]

Berth, "burjuva çöküşüne" ve "doğmak üzere olan bir halka sona ermekte olan burjuva çöküşünü"[247] aşılayan "her türlü burjuva pasifizmine" karşı şiddetle saldırır. Burjuva çöküşü, halka, "kırsal ve kentsel bir demokrasinin ürünü olan yarı aç ve dilenci, irileşmiş bir devleti" miras bırakır, "evrensel durgunluğa" ve proletaryanın, "çökmekte olan burjuvaziden onun en kötü fikirlerini"[248] ödünç almasına neden olur.

Bu çöküşün etkilerinin önüne geçmek için, dün olduğu gibi bugün de, yalnızca tek bir çözüm vardır: savaş. "Savaş, der Berth, çıtkırıldım ve sıskalardan oluşan boş bir halkın hayal ettiği ölü eser değildir. Güçlü endüstriyel ve ticari gelişimin temelinde, bir güç hakikati, bir savaş hakikati yatar."[249] Savaş uygarlığın gelişmesinin teminatıdır ve onunla birlikte devletin ve milletin davası ortaya konmuş olur.[250] Sorel'in takipçisi, "savaş bizim tarihimizdir, yaşantımız ve bütün bir ruhumuzdur" ifadesini dillendiren Proudhon'u ve "milli bağımsızlık duygusu, tıpkı dini duygular gibi, fedakârlığın en inanılmaz gösterilerine neden

245. A.g.y., s. 195.
246. A.g.y., s. 195-196.
247. A.g.y., s. 198.
248. A.g.y., s. 201-202.
249. A.g.y., s. 202.
250. A.g.y., s. 203.

olur"[251] diyen Arturo Labriola'yı zikreder. İnsan soyunu "evrensel burjuvalaşmadan" ve "sonsuz barış klişesinden"[252] yalnızca şiddet kurtarabilecektir.

Bu sebeple, ahlakın ve uygarlığın kurtarılması için Sorel tarafından vaaz edilen haçlı seferini başlatacak olan Berth, "içgüdüsel ve çıkar gereği pasifist olan...uluslararası plütokrasiyi" eleştirmekten çekinmez; bu plütokrasi, yalnızca maddi hakimiyetine zarar verebileceği [için] kahraman değerlerin yükselişinden"[253] korku duyar. Bu yüzden Berth, Sorel'in *L'Indépendence*'ında yayımlanan ve Pareto'nun, bu plütokrasiyi, "Orta Çağdaki Yahudiler ve tefeciler kadar korkak olarak" tanımladığı[254] bir metninden uzun bir alıntı yapar. Onun silahı demirden değil altındandır; kurnazlık etmeyi bilir, savaşmayı bilmez: bir tarafta avlanır, bir tarafta tehlikeyi göze alamadığından geri döner; enerjisi azaldıkça zenginliği artar; *ekonomik materyalizm ile tüketildiğinden, giderek duyguların idealizmini tanımama noktasına gelir.*[255]

Pareto, Labriola ve Corradini'nin ardından Nietzsche gelir. Berth, Alman filozofun izinde "*ortalamanın gücünü*, yani demokratik, burjuva ve liberal (*vasat* olanı nitelendiren sözcük, Nietzsche'de *liberal* sözcüğü ile birdir) bayağılığın gücünü"[256] ortadan kaldırmak ister.

Sonuç ortadadır:

> "Aslında, paralel ve eşzamanlı giden milliyetçi ve sendikacı çifte hareketin, para rejiminin tamamen bertaraf edilmesi ve kahraman değerlerin, günümüz Avrupa'sının boğulduğu bu iğrenç burjuva materyalizmi üstünde galip gelmesiyle son bulması gerekir. Başka bir deyişle, Pareto'nun ilk semptomlarına işaret ettiği ve Sorel'in *Réflexions sur la violence* ile ve Maurras'nın *Si le coup de force est possible* ile açıkladıkları, Gücün ve Kanın altın karşısındaki bu uyanışının plütokrasinin kesin bozgununa neden olması gerekir."[257]

Uygarlığı kurtarmak için, "birilerini, sendika idealinin zorunlu olarak milletten vazgeçmeyi içermediğine, birilerini de, milli idealin zorunlu olarak toplumsal bir barış programını barındırmadığına inandırmak gerekir. Zira savaşçı ve devrimci duygularda ciddi bir uyanışın ve kahramanlık, millet ve işçi değerlerinin muzafferane bir yükselişinin

251. A.g.y., s. 204-205.
252. A.g.y., s. 206.
253. A.g.y.
254. Burada S.F. Finer'in,"Pareto and Pluto-Democracy: The Retreat to Galapagos" isimli önemli bir makalesine dikkat çekmek gerekir, *American Political Science Review*, C. 62, no: 2. Haziran 1968, s. 440-450, yazar burada Pareto'nun yorumuna ön faşizm açısından karşı çıkar.
255. J. Darville (E.Berth), "Plütokrasinin Uyduları", a.g.y., s. 206.
256. A.g.y., s. 180.
257. A.g.y., s. 209.

yaşanacağı gün, işte o gün, paranın hâkimiyeti sarsılacak ve biz plütokrasinin rezil uyduları rolünü oynamaktan kurtulacağız".[258]

Proudhon Çevresi, burjuva ideolojisinin ayağını kaydırmak için yeni bir etik önerir; bu etik, bütünüyle liberal düzenin fakat aynı zamanda demokratik sosyalizmin yerine geçme iddiasındadır. Ödev ve fedakarlığa dayandırılan, yeni, erkeksi, kahraman, pesimist ve püriten bir dünyanın, savaşçı ve keşişçe bir yaşantının öncelendiği bir dünyanın yaratımını gerektirir; öncü bir gücün egemenliğinde olan bir toplum, bir proletarya eliti, çökmekte olan burjuvaziye karşı eyleme susamış entelektüel bir gençlikle müttefik bir üreticiler aristokrasisi arzu eder. Artık bu sentezin faşist olarak adlandırılmasına ramak kalmıştır.

Zira Fransada demokratik ve liberal düzene karşı patlak veren bu milli ve toplumsal isyanda, faşizmin en uç klasik özelliklerinden hiçbiri eksik değildir; anti-semitizm bile. Dreyfus Olayı aracılığıyla, Boulangizm zamanından başlayarak, anti-semitizmin tam olarak amacı jakoben demokrasinin kavramsal yapıları kadar politik yapılarını da kırmak olmuştur. Anti-semitizm, liberal ve sosyal-demokrat konsensüse karşı isyanın temel bir unsurudur: Kriz döneminde Hervé ve *La Guerre sociale* ekibi gibi aşırı sol konformizm karşıtları içinde yer edindiği gibi *Le Mouvement socialiste*'de de ortaya çıkar. İki eski Dreyfusçu olan Sorel ve Berth'de karşımıza çıkan anti-semitizm, Proudhon Çevresi zamanlarında sosyalist-milliyetçi tezin önemli bir bileşenine dönüşecektir.[259]

Sorelcilerin faşizme katkılarının tamamlayıcılığı açısından bir diğer önemli unsur üzerinde de durmak gerekir: Devlet anlayışları. Esasında, saldırdıkları ve yerini almak istedikleri yalnızca demokrasinin –materyalizmin ve rasyonalizmin– temel ilkeleri değildir; aynı zamanda bir ön faşizm tarafından desteklenecek olan bir devlet anlayışını da hazırlarlar. Devrimci sendikacılık kuramcılarının burjuva devletine muhalefeti, onları entegral milliyetçiliğe karşı otomatik olarak bağışıklı kılamamıştır. Daha önce yukarıda biraz bahsedilmişti; fakat daha detaylı açıklamalar getirmemize müsaade edilsin. Sorelcilerin kötüledikleri devlet, kurum olarak devlet değil, demokratik, çoğulcu devlettir, böylesine aşağılanan, genel seçim hakkının devleti, lanetlenmiş politik partilerin devletidir. Yıkmak istenilen devlet, politik ve toplumsal reformların devletidir, Batı Avrupa liberal demokrasisi çerçevesinde tasarlanan devlettir. Bir kez daha söyleyelim: sorgulanan asla otorite değildir. Sorelciler toplumsal ve politik disiplini ya da birey karşısında toplumun önceliğini asla kötülemez. Bu insanların devrimci sendikacılık ile entegral milliyetçili-

258. A.g.y., s. 210.
259. E. Berth, Les Méfaits des intellectuels, a.g.y., 1913, s. 14, s. 65-68, s. 71 ve s. 115.

ğin sentezini gerçekleştirirken neden hiçbir zorluk yaşamadıkları böyle açıklanabilir. Her iki ideoloji de aslında Batı uygarlığı ve onun çöküşünü engellemek için kullanılacak araçlar konusunda benzer bakış açısını paylaşır, tıpkı uygulanacak politik çözümler konusunda uzlaştıkları gibi.

Berth'in başkaldırdığı devlet, "modern demokratik devlettir", yani "soyut, merkezileştirilmiş, pasifist bir devlettir.

> "Devlete ait görevlerden, savaşçı (ordu, diplomasi, yargı) tabiatına uygun olan görevlerden el çekerek, yabancı ve asalaklara has görevlerle, mali ve idari görevlerle iştigal eden... bir devlet."[260]

Yıkılmasında beis görmediği devlet, "*savaşçıyken pasifist olan, politik* ve *ekonomik*"[261] bir karakter kazanan devlettir. Mussolini, iktidara gelişinin arifesinde, bu formüllerden hiçbirini değiştirmeye çalışmaz. *Mouvement socialiste* zamanlarında, yüzyılın ilk senelerinin sloganını devam ettirdiği sırada, Berth'in hedef aldığı yine bu dejenere kurum olur: "*Daha az devlet ve onun mükemmel bir şekilde etkisizleştirilmesi mümkündür*";[262] yıkmaya çalıştığımız, "ütopyanın modern biçimi ve eski Koruyucu devletin eşi olan sosyalist halk devleti" yapılarıdır.[263] Fakat bu Koruyucu devletin –haftalık iznin, yaşlılık sigortasının, zorunlu eğitimin devleti– reddi, devletin ekonomik ve sosyal görevlerinin reddi anlamına gelmez.

Bu yüzden, doğasının bozulmaması koşuluyla, devlete olumlu bakılır. Berth pek çok kez şunun üstünde durur: Devlet "bir savaşçıdır"[264] ve böyle olmak zorundadır. İşte Action française'in tam olarak istediği şey budur. "Köpek Takımyıldızı gerçek bir köpeğe ne denli benziyorsa"[265], der *Méfaits*'nin yazarı, Maurrascıların yenilemek istediği devlet de modern demokratik devlete o denli benzeyecektir. Action française ile birlikte,"devrimden kaynaklı bütün modern düşüncenin ölümünü hazırlayan"[266] bu devleti, yani "*entelektüel-olmayan bir devleti*"[267] böylelikle diriltir. Onun gerçek doğası, "Savaş yoluyla İnsanı gerçekleştirmiş olmasında" yatar. Bu ideal devlet, kalıtsal, otoriter, demokrasinin, siyasi partilerin, baskı gruplarının, genel seçim hakkının ve çoğunluk yasasının bütün engellerinden kurtulmuş devlettir.

---

260. H. Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, a.g.y., 1913, s. 52-54.
261. A.g.y., s. 53.
262. A.g.y., 1913, not 1, s. 354.
263. A.g.y., s. 163.
264. A.g.y., 1913, s. 97.
265. A.g.y., s. 52.
266. A.g.y., 1913, s. 347.
267. A.g.y., 1913, s. 57. Ayrıca krş. s. 97, s. 162-163, s. 304-306.

Belirsiz bir geçmişin izi olan, bazılarının hâlâ bir miktar şüphe duydukları bu durum için, Berth kendi düşüncesini netleştirir:

> "Bana kalırsa, sendikacıların ilk iddialarını doğrulamaları gerekmektedir; zira ne söylenirse söylensin ve ne yapılırsa yapılsın, devlet problemi bütün gücüyle varlığını sürdürüyor ve devlet otonom vatanlar ve milli uygarlıklarla aynı problemi yaşıyor."[268]

Sonuç olarak, Sorelci bütün ekonomik kavramlara sadık olan Berth, "milli ve sendikacı çifte saldırı"nın neden ibaret olduğunu kesin bir dille ilan eder: Bu isyan, "devletin savaşçı anlamda yenilenmesini ve ekonominin dışına itilmesini" amaçlar. Sorel'in yandaşı, sosyalizm-milliyetçilik sentezinin bu önemli tarafını vurgulama fırsatını hiç kaçırmaz: "Adına layık Bir devletin yenilenmesi" demek, gücü ve nitelikleri politik çerçeve ile sınırlandırılmayan fakat "ekonomi alanındaki izleri", "güçlü bir şekilde örgütlenmiş bir sivil toplum"[269] tarafından engellenen bir iktidarın oluşturulması anlamına gelir. Kuşkusuz her şey "sivil toplum"dan anladığımız şeye bağlıdır. Ekonomik ve finansal çıkarlar, tekeller, büyük para sahipleri ve farklı mesleklerin ayrıcalıklıları da sivil toplumu temsil edebilir. Bu alanda, İtalyan korporatizminin gerçeklikleri çok da farklı olmayacaktır. Siyasal partiler ve bu kadar nefret edilen fikir grupları elenecek fakat güçlü ve iyi yapılandırılmış ekonomik çıkarlar, ekonomi politikası onların yararına hareket etmesi koşuluyla, devletin serbest hareket etmesine izin verecektir. Tıpkı iktidardaki faşizmde olduğu gibi, devrimci sendikacılıkta ve entegral milliyetçilikte, liberalizm daima ekonomiyle sınırlı kalacaktır.

Uzun süreçli bir Marksizm revizyonu ardından bu şekilde hazırlanan devlet anlayışı, niyetlerinde daha net olamazdı. "Eşzamanlı ve biri aşırı sağa, diğeri aşırı sola yakın bu iki hareketin" amaçları hiç de anlaşılmaz değildir; "Modern dünyanın selameti ve Latin insanlığımızın görkemi için", demokrasiyi "istila etmeye" girişmişlerdir.[270] Dünya, der Berth, *Méfaits*'yi bitirirken, "Tanrı'ya, devlete, Mülkiyet'e, İnsan'a karşı mükemmel bir isyan" gösterisi sunar; laiklik, demokrasi, sosyalizm, feminizm, işte bu evrensel ayaklanmanın değişik biçimleridir; fakat bu, dinin, devletin, mülkiyetin, eril ve pederşahi iktidarın daha güçlü ve sağlam çıkmak zorunda olduğu bir sınavdan başka bir şey değildir.[271] Bu "evrensel ayaklanma"nın kısa sürmesi için, Sorelciler ve Maurrascılar

268. A.g.y., s. 56.
269. A.g.y., s. 110-111. Ayrıca s. 99-100 ve s. 163.
270. A.g.y., 1913, s. 353-354.
271. A.g.y., s. 345-346.

tarafından ortaya atılan devrimci taarruzun başarıya ulaşması gerekir. Bu "büyük modern başkaldırı"nın anlamı budur, "Otoritesi de her yerde zafere ulaşacaktır".[272]

Berth yanılmamıştır. Gerçekten de XVIII. yüzyıla, materyalizme, rasyonalizme, liberalizme, Ortodoks Marksizme, reformist sosyalizme ve demokrasiye karşı bu "büyük isyandan" otorite her satıhta zaferle çıkmıştır. Yüzyılımızın ilk on yılının sonundan başlayarak, Fransa ve İtalya'da bu isyan faşizme dönüşecektir. Faşist düşüncenin bütün esas bileşenleri Ağustos 1914 patlamasından önce olgunlaşmıştır. Entegral milliyetçilik ile rasyonalist ve Hegelci içeriğinden arındırılan post-Marksist sosyalizmin sentezinde önemli olan, onun, ilk top atışından önce hazırlanmış olmasıdır. Evet, Sorelciler savaştan çok önce bu yeni devrim anlayışını şekillendirmişlerdi: Bu devrim anlayışında bozguna uğrayan proletaryanın yerini alması için burjuvaziyi seferber etmeyi seçen bir devrim anlayışı ortaya atılmış; hedefi, işçi sınıfının değil Batı uygarlığının selameti olan ve esas amacı bireyin önceliğine dayanan bütün bir liberal ve demokratik kültür politikasının yıkılması olan bir devrim anlayışı öngörülmüştür.

Fakat bu devrim, aynı zamanda, eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını mülkiyetin kamulaştırılmasında gören bir toplumun Marksist bakış açısını da hedef almıştır. Pazar ekonomisinin yandaşları olan Sorelciler, Marksizmi gerçek bir metamorfoza tabi tuttuktan sonra, Proudhon'a ve özel mülkiyet ilkesine sadık kalır. Bu şekilde bütünüyle yeni bir devrim tipi üretirler: anti-liberal ve anti-Marksist bir devrim, gücünü tek bir sınıftan değil, bütün toplumsal sınıflardan alan bir devrim, ahlaki, entelektüel ve politik bir devrim, ulusal bir devrim. Devrimci sendikacılık ile milliyetçiliğin birbirine yakınlaşması, 1914-1918 Fransa'sında, entelektüel bir sentez evresini aşmaz; fakat Alpler'in öte yakasında, ateşkes ertesine hakim olan kaygı atmosferinde bu sentez, zamanın en büyük devrimci gücüne dönüşme yolundadır.

272. A.g.y., s. 352.

Üçüncü Bölüm

İtalya'da Devrimci Sendikacılık

1. YİRMİ YIL: 1902-1922

Arturo Labriola tarafından yönetilen konformizm karşıtı bir grup, 1902 senesinin son ayları boyunca, İtalyan Sosyalist Partisi'nde, kendini partinin devrimci kanadı gibi sunan bir fraksiyon oluşturur.[1] Bu fraksiyon kuzeyin sanayi proletaryasına dayanması ve ülkenin bütününü, bilhassa nüfusu büyük oranda oluşturan güneyli halk kitlelerini gözden çıkarması yüzünden yalnızca reformist sosyalizmi eleştirmekle kalmaz; sosyalist devrimin, zamanı geldiğinde, üretim süreçlerini burjuvazinin elinden alacak bir işçi sınıfının mücadele sendikaları halinde örgütlenmesiyle sonuçlanacağını da var gücüyle iddia eder. Bu tutumun taraftarları devrimci sendikacı ismini bu yüzden almıştır. İlk devrimci sendikacı grup 1902'nin sonunda Milano'da kurulur ve entelektüel lideri olan Arturo Labriola, aralık ayında haftalık *Avanguardia Socialista*'nın yayımına başlar. Sorel'den derin bir biçimde etkilenen[2] bu burjuva entelektüeller grubu, Napoli'de oldukça aktif olan Leone ve Longobardi'nin ekibinden pek çok müttefik bulur.[3] Bu grubun geliştir-

1. İtalya'da devrimci sendikacılık ve sosyalizm hakkında, bkz. R. Michels, *Storia critica del socialismo italiano dagli inizifino 1911*, Florence, La Voce, 1926; L.Valiani, "Il Partito Socialista Italiano dal 1900 al 1918", *Rivista Storica Italiana*, LXXV, 1963 ve A. Riosa, *Il sindacalismo rivoluzionario in Italia e la lotta politico nel panito socialista dell' et & giolittiana*, Bari, De Donate, 1976.

2. Fransa'da devrimci sendikacılığa bir giriş için, Sorel'in, onun ideolojisinin hazırlığındaki rolü ve sol-sağ, sağ-sol göç sendromu hakkında, bkz. H. Dubief *Le Syndicalisme révolutionnaire*, Paris, A. Colin, 1979; J. Julliard, *Fernand Pelloutier et les origines du Syndicalisme d'action directe*, Paris, Seuil, 1971; Z. Sternhell, *La droite révolutionnaire-1895-1914. Les origines françaises du fascisms*, Paris, Seuil, 1978.

3. A. Labriola, *Spiegazioni a me stesso*, Naples, Centra Studi Sociali Dopo-guerra, s.d., s. 117.

meye çalıştığı ideoloji, sendikalar halinde örgütlenen işçilerin doğrudan eylemi ilkesine dayanır; aynı dönem boyunca, ana çerçevesi hem seferber edici bir mit hem de meşru mücadele aracı olarak algılanan genel grev fikrine dayanır.

Bu ideolojinin yarattığı güçlü etki ve onu uygulamaya koyma isteği PSI [İtalyan Sosyalist Partisi]nin merkezinde bir bölünmeye neden olur. Esasen, reformist sosyalistlerin lideri Filippo Turati, Bernstein'ın kuramsal modelini kabul eder ve onu İtalyan gerçekliğiyle uyumlu bulur. Ona göre, sosyalizm, PSI mensuplarının büyük çoğunluğunu oluşturan ülkenin kuzeyinin sanayi işçilerine kimi olanaklar sağlamak maksadıyla liberal sistemin en gelişmiş akımlarıyla işbirliğine gidebilir. Demokrasinin kendi kuralları düşünüldüğünde, sosyalistler, yalnızca seçmenlerine vaat ettikleri "malı teslim etmek" için değil, aynı zamanda desteğini daim kılmak için de acil yardıma ihtiyaç duyar. Reformizm bu hedefi yerine getirmelerine izin verir.

İtalya'da devrimci sendikacılığın doğuşu, Yarımada'nın dışında doğan fikir hareketleriyle ilişkilidir; fakat bu ideolojinin oraya girdiği andan başlayarak, kendini kimi yerel sosyo-tarihsel verilerce şartlandırılmış halde bulur. Bu verilerin devrimci sendikacılığın kaderi üzerindeki etkisi büyüktür: ilk olarak, bilhassa ekonomik alanda, kuzey-güney karşıtlığı; ikinci olarak, uzun bir sosyalist geleneğin olmayışı yüzünden PSI'nın kısmi istikrarsızlığı; üçüncüsü, politik bir merkezcilik geleneğinin yok denecek denli az olmasına da yol açan İtalya'nın yeni birleşmesi ve bir ölçüde, ülkenin hızlı endüstriyel gelişimindeki kötü coğrafi dağılım; nihayet, sendika geleneğinin olmayışı ve buna bağlı olarak, işçi örgütlerinin yetersizliği.

Diğer taraftan, 1900-1910 arası –1907 krizi dışında– İtalya'da, sanayileşmiş kuzeye fazlasıyla hizmet eden fakat tarımcı güneye acı çektiren korumacı politikaya bağlı olarak, hızlı ekonomik büyüme ve göreli refah yılları oldu.[4] Neredeyse bütün bu uzun dönem boyunca, hükümetten sorumlu olan, liberallerin lideri Giovanni Giolitti'dir. Siyaseten becerikli oluşu ve uzlaşma konusundaki eşsiz yeteneği ülkeyi yüksek bir siyasi istikrar seviyesine yükseltirken, solu etkisizleştirmeyi de başarır.

4. Birleşmesinden, Birinci Dünya Savaşı'nın öncesine kadar, İtalya'nın ekonomik gelişimi L. Cafagna'da tanımlanır, "The Industrial Revolution in Italy, 1830-1914, C.M. Cipolla (der.), *The Fontana Economic History of Europe,* Glasgow, Fontana, Collins, 1975, C. IV, 1. Kısım. Ayrıca bkz. R. A. Webster, *Industrial Imperialism in Italy, 1908-1915,* Berkeley-Los Angeles University of California Press, 1975. Başvurulacaklar arasında: S. Lanaro, *Nazione e lavoro,* Venezia, Marsilio, 1979 ve *L'Italia nuova. Identita e sviluppo, 1861-1988,* Torino, Einaudi, 1988 de vardır. Savaş dönemi hakkında, bkz. L. Salva torelli, G. Mira, *Storia dell'Italia nel periodo fascista,* Vérone, Mondadori, 1972, C. I. Sermaye birikimi sürecinin Marksist bir yorumu ve İtalyan ekonomisinin zayıflıkları hakkında, bkz. P.Grifone, *Il capitale finanziario in Italia,* Turin, Einaudi, 1971.

Liberal demokrasiye karşı şiddetli muhalefetleri ve PSI'nın politikasına düşmanca tutumlarına rağmen, devrimci sendikacılar partiyi ancak 1907'de terk edeceklerdir. O zamana kadar, sosyalist solu doğrudan eylem yolunu benimsemeye ikna etmeye çalışarak, seçimlerin örgütlenmesinde aktif bir rol oynamakta tereddüt etmez ve kendilerini, genel grevin hemen ardından gelen 1904 yasama kurullarında PSI'nın adayları olarak gösterirler. Kendini politika karşıtı ilan eden bu hareket, ilk günden itibaren oldukça politik bir tutum sergileyecektir: Parti'nin bölgesel ve ulusal kongrelerine ve sosyalist basında reklamı da gerektiren seçim kampanyalarına katılım gibi. Enrico Leone ve Paolo Orano 1905'e kadar *Avanti!*'nin yazım ekibine katkıda bulunur. Devrimci sendikacılar, Ortodoks Enrico Ferri kanadıyla işbirliğine girerek, parti yönetimini içerden ele geçirmek için bir girişimde bile bulunur.[5]

Yoğun aktivitelerine rağmen, bu radikaller, PSI'nın merkezinde bir azınlık olarak kalır. Görüşlerini partiye benimsetmek konusunda o kadar umutsuz değillerdir ve bir iki başarı kazandıkları da görülür. 1904 Şubatı'nda, partinin Lombardie, Brescia'da gerçekleştirilen bölgesel kongresi esnasında, *Avanguardia Socialista*'nın editörlerinden Walter Mocchi, Labriola ile beraber sosyalizmin devrimci ve eylemci yapısını teyit eden bir önerge sunar. Turati tarafından ortaya atılan anarşizm suçlamalarına rağmen, önerge benimsenir. Birkaç hafta sonra, Nisan ayında, Bolonya'da gerçekleşen ulusal bir kongre esnasında, bir devrimci sendikacılar ve Ortodoks kanat ittifakı, radikallere, reformistlerin tezlerini tamamen çürüterek, kendi tezlerinin desteklenmesine olanak tanıyacaktır.[6]

Aynı şekilde, devrimci sendikacılığın dikkat çeken kimi şahsiyetleri –Labriola, Leone, Soldi– Milano'da Mart 1904'te kurulan Korumacılık Karşıtı Birlik'e destek verecektir. Oylarını radikal De Viti De Marco'dan

5. Roberts anti-politik sendikacılık kavramlarını abartıyor. Burada yalnızca Leone'yi aktarıyoruz; Michels'in İtalyan sosyalizminin durumu hakkındaki bir makalesine yanıtta şöyle yazar: "Her ekonomik mücadele politik bir mücadeledir, o halde sendikacılığın ekonomik mücadeleleri aynı şekilde politik mücadelelerdir de. Meslekten sendikacılar partinin üstlendiği bütün sınıf işlevlerine sahiptir. (E. Leone, "Postilla", Il *Divenire Sociale*, 16 Eylül 1908, s. 296.) Bu satırlar, politik alanı ekonomik alana bağlamak isteyen devrimci sendikacıların görüşünü iyi aydınlatır; fakat oynayabileceği ve oynamak zorunda olduğu rolü ne olursa olsun gizlemez. Kuramlarını uyarlamaya ve modernize etmeye, politik olarak uygulamaya koyma aracı bulmaya çalışsalar da, bu kavramlar, başlangıçta kabul edip saygı gösterdikleri Marx okumalarından kaynaklanır.
Roberts, devrimci sendikacılığın "ekonomist" eğilimlerine ve Marksizmle kökensel bağlarına geri dönmelerine önem vermez; bu da onu hareketin anti-politik olduğu sonucuna götürür. Bkz. D.D. Roberts, *The Syndicalist Tradition and Italian Fascism*, Chapel Hill, N.C., The University of North Carolina Press, 1979, III. Bölüm: "The Origins of the Anti-political Vision."
6. Politik bütünleşme ve PSI içindeki devrimci hizip faaliyetleri hakkında, bkz. A. Riosa, *Il sindacalismo rivoluzionario in Italia*, a.g.y., III. Bölüm.

yana kullanan devrimci sendikacılar, tanımı gereği korumacılık karşıtı, merkezinde sosyalizmin filizlenebileceği kapitalist bir sistemin kurulmasını mümkün kılabilecek, "liberist" bir sistemin zorunlu olduğunu ilan eder.[7] Devrimci sendikacıların düşüncesine göre, *Lega antiprotezionista* [Korumacılık Karşıtı Birlik], birbiriyle sıkı ilişki içinde olan iki probleme yanıt getirebilecektir: İlk olarak, korumacı politikaların İtalyan ekonomisine ve Mezzogiorno'nun tarımsal gelişimine verdiği zararlar; ikinci olarak da hem devletin hem de sanayileşme yolundaki kuzeyin yeni burjuvazisi ile parlamenter ve reformist sosyalizmin güçlendirilmesi ve korumacılığın mirasçıları olan sanayi işçilerini ilgilendiren güçlendirme.

1904 genel grevi, devrimci sendikacılığın kuramcıları tam bir entelektüel kaynaşma içindeyken araya girer. Giderek yayılmasıyla şaşkınlık yaratacak olan bu hareket, onlar için gerçek bir dönemeç olacaktır; zira grev, 4 Eylül'de Sardunya Buggerru'da düzen güçlerinin neden olduğu işçi ölümlerine doğal bir tepki şeklinde patlak vermiştir.[8]

Bu hareket, İtalya'da olduğu gibi Avrupa'nın bütün sosyalist çevrelerinde genel grevin devrimci doğası ve işlevi konusunda tartışmalara neden olur. Bu tartışmalar sonucu, Rolland-Host önergesi, Amsterdam'da gerçekleşen Uluslararası Sosyalist Kongre tarafından kabul edilecektir. Bu önerge, genel grevin devrimci silah olarak kullanılmasını reddederken savunma amaçlı kullanımına izin verir.[9] Amsterdam'da reformist sosyalizm kazanmıştır; devrimci sendikacılar yalnızca Fransız delegasyon tarafından desteklenmiştir.[10]

Buggerru hadisesinden bir gün önce, Hubert Lagardelle, *Avanguardia Socialista*'da mesele hakkında devrimci sendikacıların durumuna ilişkin düşüncelerini yayımlamıştı: Aynı üretim alanında örgütlenen bütün üreticilerin kapitalist rejime karşı isyan duygusuyla hareket etmesi ve toplumsal devrim anlayışına katılmasıyla, genel grev, devrimci proletaryanın önemli bir fraksiyonunun inanç eylemi haline gelir.[11] Lagardelle ve diğer devrimci sendikacılar için, genel grev, işçilerin kulla-

7. Bu nokta hakkında, bkz. a.g.y., s. 135 ve Riosa'nın olağanüstü bir incelemesi *Il sindacalismo...*, a.g.y., s. 61-83.
8. A. Aquarone, *L'Italia giolittiana (1896-1915). I. Le premesse politiche ed economiche*, Bologne, Il Mulino, 1981, s. 257. Olayların tarihsel sıralamasına ilişkin bir açıklama burada gereklidir. Buggerru çatışmalarının ardından, sosyalist işçi çevreleri, bu tür olayların tekrarlanacağı bir durumda otomatik olarak genel grev başlatma kararı almışlardı.
9. A.Labriola, "Il congresso di Amsterdam", *Avanguardia Socialista*, 28 Ağustos 1904, s. 1.
10. E.Ferri tarafından yönetilen, Amsterdam'daki İtalyan heyeti saflarına hiçbir devrimci sendikacı temsilcisi katmamıştı. Devrimci sendikacılar tarafından Brescia, Bolonya ve Amsterdam'da sürdürülen tartışma hakkında, bkz. A.Riosa, *Il sindacalismo...*, a.g.y., III. Bölüm.
11. H.Lagardelle, "Lo sciopero generale e il socialismo", *Avanguardia Socialista*, 3 Eylül 1904, s. 1.

nacağı gerçek bir silahtır. Genel grevde, *doğrudan eylemin* özünü, doğru yoldan çıkmışları sosyalizm yoluna sokmanın, emekçilerin eğitiminin ve yenilgilerinin devrimci projeye iletilmesinin mükemmel bir aracını görürler. Kısacası onlar için genel grevi reddetmek, yalnızca ve yalnızca sosyalizmi reddetmek anlamına gelir.[12]

Grev, önce 16 Eylül 1904'te Milano'da patlak verir ve çabucak bütün ülkeye yayılır. İşçilerin, Labriola çevresinden sendikacı Dugoni'nin ortaya attığı polis ve ordunun başka işçi kıyımlarına girişmemesi için genel grev başlatma çağrısına uymaları, devrimci sendikacılığın işçi sınıfının içine sızmasının bir sonucu olarak değil, daha ziyade işçi sınıfının genel grev fikrine duyarlılığının bir kanıtı olarak yorumlanmalıdır. Sorun, PSI'nın Brescia'daki bölgesel kongresi ve Nisan 1904 Bolonya Ulusal Kongresi sırasında gündeme getirilmiştir. Aslında grev Sicilya'da, yerel polisin 14 Eylül'de tarım işçilerinden oluşan bir gösterici grubunun üzerine ateş açtığı Castelluzzo olaylarına tepki olarak başlamıştır. Sekiz kişi yaralanır.[13] Ertesi gün bütün İtalya haberi duyar ve Milano'da, İş ve İşçi Bulma Kurumu olayla ilgili yorumları tartışmakla meşgulken, beş bin işçi iş bırakır. 16 Eylül'de genel grev kararı alınır.[14] Hareket ülkeyi felce uğratır: artık ne toplu taşıma ne ekmek ne pirinç ne benzin vardır.[15]

Avanguardia Socialista, grevi,"Proletarya diktatörlüğünün ilk beş günlük deneyimi"[16] başlığıyla verir. Esasen, bir proletarya diktatörlüğünün epey uzağındayızdır. Milano İş ve İşçi Bulma Kurumu'nda, Sorel'in, Berth'in ya da Lagardelle'in tersine, en azından eyleminin başlarında bir sendika lideri rolüne soyunan Labriola, bu grevin geleceği konusunda epey tereddütlüdür. *Avanguardia*'nın yöneticisi ve çalışma arkadaşları, siyasi proje, koordinasyon ve denetim eksikliğinin grevcilerin kararlılıklarında yaratabilecek sonuçların farkındadır. Fakat, bilhassa PSI yönetiminin, hareketi hiç de devrimci bir yöne sürüklemeyeceğini ve de bunu istemediğini bilirler. Devrimci sendikacılar açısından olayların gelişimi, temelde reformist olan sosyalist bir parti ile potansiyel olarak devrimci proletarya arasındaki ayrılığın bir kanıtı olacaktır.

20 Eylül'de grevin bitmek üzere olduğu açıkça ortaya çıkar. Bunun, Parti'nin politik kademesi tarafından iki gün önce alınan hareketi dur-

12. Bu mesele hakkında, A. Riosa, *Il sindacalismo...*, a.g.y., s. 145.
13. G. Procacci, La lotto di classe in Italia agli inizi del secolo XX, Roma, Riuniti, 1970, s. 386.
14. 1904 grevinin sendikacı-devrimci yorumları ve kökenleri hakkında, bkz. Hareketin başından itibaren *Avanguardia Socialista*'da yayımlanan günlük bülten; A. Lanzillo, *Le Mouvement ouvrier en Italie*, Paris, Marcel Riviere, s.d. (muhtemelen 1910) ve A. Labriola, *Storia di dieci anni 1899-1909*, Milano, 1975 (1. Basım 1910).
15. A. Lanzillo, *Le Mouvement ouvrier en Italie*, a.g.y., s. 17.
16. Bkz. *Avanguardia Socialista*, 24 Eylül 1904, s. 1.

durma kararıyla hiçbir ilgisi yoktur; zira bu kararı grevciler toplu olarak reddetmiştir.[17] Böylece İtalyan devrimci sendikacıları genel grev fikrinin *praxis*le çatışmasına tanık olur. Şimdi ortaya çıkan bu hakikatten sonuç çıkarma vaktidir. Onlara göre, sanayileşmiş kuzeyin, güneyin emekçilerinin üzüntü duyduğu olaylara bir genel grev aracılığıyla karşılık vermesi iyiye işarettir. Bu süreçte olayların merkezinin Parti değil, İş ve İşçi Bulma Kurumu olduğunu da iddia ederler. Onlar için bu, Sorel'in kuramlarının İtalya'daki erken bir uygulaması anlamına gelir; belki de bir genel grevden diğerine, kendilerini harekete geçiren ideolojiye adapte olmaya çalışan Labriola ve arkadaşları tarafından kısmen benimsenmelerini de açıklar.

Devrimci sendikacıların reform karşıtı tartışmaları Eylül sonrasında sonu gelmez bir hal alır. Paolo Orano ve Enrico Leone, 1905 Haziran'ında *Avanti!*'nin yazı kurulundan atılır.[18] Aynı günlerde, devrimci sendikacı yöneticiler, bilhassa Ferrara, Parma, Piombino ve Apulia'de yerel işçi örgütlerine sızmayı başarır.[19] Fakat sonuç olarak, 1904 Eylül grevini izleyen genel grevlerin bilançosu olumsuzdur. Labriola, genel grevleri desteklemeyerek emekçilerin çıkarlarına ihanet etmekle suçladığı PSI'nın parlamenter kanadına karşı saldırılarına devam eder.[20] PSI'nın devrimci sendikacıların aktivizmini ya da genel grev meselesi hakkındaki tavırlarını pek de hoş karşılamadığı doğrudur. Bu yüzden Parti'nin –1906'da Milano'da kurulan Genel İş Konfederasyonu'nun denetimini hemen ele geçiren– reformcu yönetimi, en azından ulusal organları açısından, bütün devrimci sendikacıları merkezlerinden uzaklaştırmakta başarısız olmayacaktır. Böylece devrimci sendikacılar, enerjilerini, bölgesel mücadelelere ve mücadeleci bir sendika elitinin oluşmasına yoğunlaştırma kararı alacaklardır.[21]

---

17. Burada, 18 Eylül 1904 Milano olaylarına göndermede bulunuyoruz; montaj işçileri siyasi iktidarın grev kırma kararını –İş ve İşçi Bulma Kurumunca alınan– reddeder. Labriola ve yandaşları grevi sona erdirmekten yanadır; fakat işçilerin tepkisi karşısında, devrimci sendikacı lider, greve devam çağrısı yapmaya karar verir. Bkz."Il quinto comizio. Lo sciopero continua!", *Avanguardia Socialista*, 24 Eylül 1904, s. 1.

18. G.B. Furiozzi, I*l sindacalismo rivoluzionario italiano*, Milano, Mursia, 1977, s. 35.

19. Bkz. A. Rover, "Il sindacalismo rivoluzionario in Italia", *Ricerche Storiette*, 1 Haziran 1975, s. 14-17 ve F.M. Snowden, *Violence and Great Estates in the South of Italy, Apulia 1900-1922*, Cambridge, Cambridge University Press, 1986, VI. Bölüm.

20. A. Labriola, "Da socialista a reazionario-Lettera aperta a Napoleone Colajanni", *Avanguardia Socialista*, 22 Nisan 1905, s. 1.

21. Hiç şüphesiz devrimci sendikacı elitizmi Mosca ve Pareto'nun kuramlarına çok şey borçludur ve aynı şekilde Labriola, Leone, Longobardi ve İtalyan ön Marksizmi hakkındaki eserinde Giovanna Cavallari'yi destekler; fakat aynı zamanda Sorel tarafından vaaz edilen ahlaki Rönesans'a da çok şey borçludur. Bkz. G.Cavallari, *Classe dirigente e minoranze rivoluzionarie, Il protomarxismo italiano: Arturo Labriola, Enrico Leone, Ernesto Cesare Longobardi*, s.l., Jovene Editore, 1983, s. 221-226.

Devrimci sendikacıların, kendilerini anlayışlarının gelişmesine ve yayılmasına adamaları da 1904 grevini takip eden seneler esnasında olmuştur. 1905'te, Roma'da, Enrico Leone ve Paolo Mantica, iki haftada bir yayımlanacak olan bir bilimsel sosyalizm dergisinin, *Il Divenire Sociale*'in yayımına başlar. 1906'nın sonunda, Lugano'da, uzun zamandır sosyalistken devrimci sosyalist olan Angelo Oliviero Oivetti, *Pagine Libere*'yi çıkarır. Bu iki yayından ilki 1910'a, ikincisi –kısa süreli bir iki kesinti dışında– faşist dönemin başlangıçlarına kadar yayımlanmaya devam edecektir.

Bütün bu çabalara rağmen ve bütün cephelerde yenilmiş olsa da parti politikalarının ve parlamenter sistemin uygulamalarına –günlük yaşamda şiddetle eleştirdiği kuralları benimsese de– ideolojik olarak karşı çıkan devrimci sendikacılık, kendini sosyalist hareketin merkezinden çabucak dışlanmış bulur. Sosyalist mücadeleyi sendikalarda sürdürme önerisi, Ekim 1906 Roma Kongresi sırasında PSI tarafından reddedilir. Bu öneriyi kabul edenler kendilerini azınlık ve soyutlanmış hisseder. 1907 Temmuzunda –sendikal örgütlerin bilhassa güçlü ve örgütlü olduğu ve aynı yılın Mayıs ve Haziran aylarındaki başarılı grevlere öncülük ettiği– Ferrare'de gerçekleştirilen bir devrimci sendikacılar toplantısı sırasında, hareketin, PSI'yı terk etmesine ve faaliyetlerini "sendikalist siyasete" yoğunlaştırmasına karar verilir. Bu amaçla, hareketi içeriden fethetmek için CGL ile birleşme kararı alınır. Birkaç ay sonra, kasım ayında Parma'da gerçekleştirilen bir toplantı sırasında, PSI reformcularının hakim olduğu CGL'nin siyasi anlayışına karşı mücadele etmek için, bir Milli Direniş Hareketi kurmaya karar verirler. Bu kez, İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun azimli ekibi tarafından oluşturulan, grev tekniklerinde tecrübeli yeni bir eylemci kuşak iş bırakma hareketlerinin yönetimini ele alır. Esasında, işçi militanlar, 1904 grevinin ertesinde, Arturo Labriola ve arkadaşları tarafından geliştirilen devrimci sendikacı ideolojiyi benimseyerek sola doğru bir kayma sürecine girmişlerdir. Böylelikle, işçi militanlar o zamana kadar bir düşünce sistemi olma evresini geçemeyen devrimci sendikacılığa, gerçek tarihsel değerini kazandırmış olurlar. Devrimci sendikacılık onlarla birlikte gerçek bir toplumsal güce dönüşür. En parlakları devrimci sendikacılığın yöneticilerinden olacak olan bu militanlar, 1907 ve 1908 büyük tarım işçileri grevlerini yönetir. Michele Bianchi, Alceste De Ambris, Filippo Corridoni, sendikacılığı, sınıf ve parti karşıtı radikal bir hareket olarak tasarlar. İyi örgütlenmiş bir işçi elitinin, burjuvazi ile tartışmayı daima kendi etrafında toplayabileceğine ve mücadeleden galip çıkabileceğine inanırlar.

Mücadeleci sendikacı elit tezi, 1908 Parma köylü genel grevi esnasında test edilir.[22] Bu grev, örgütlü tarım işçilerini, toprak sahipleri birliği ile karşı karşıya getiren çatışmanın doruk noktasını temsil eder. Grev 1 Mayıs'ta patlak verir ve 44 gün önce mülk sahipleri tarafından alınan lokavt kararına, bütün emekçilerin verdiği bir yanıta dönüşür.[23]

Parma İş ve İşçi Bulma Kurumu, çabucak hareketin asıl merkezine ve aynı zamanda gerçek bir dayanışma ocağına dönüşür. Sendikacılar arasında toplanan bağışlar grevcileri destekleyecektir. Disiplin ve örgütlenme en üst seviyededir; bu da 33.000'den fazla emekçinin sekiz haftadan fazla bir zaman boyunca her türlü faaliyeti durdurması anlamına gelir.[24] Grev, ordunun ve 20 Haziran olaylarının araya girmesiyle son bulacak, grev kırıcılarıyla yaşanan gerginlikler, ordunun İş ve İşçi Bulma Kurumunu işgal etmesine, grev fonlarına ve diğer belgelere el koymasına neden olacaktır.[25] Resmi sosyalizm, tepkisini, devrimci sendikacıları "aforoz ederek" –ifade, konu hakkında önemli bir çalışmanın yazarı Furiozzi'ye aittir– gösterecek; PSI da onları ihraç etmekte fazla vakit kaybetmeyecek ve bunu Eylül 1908 Floransa Kongresi sırasında gerçekleştirecektir.[26]

Bu noktada, özellikle sisteme karşı mücadele konusunda aşırı tutumlarına rağmen, devrimci sendikacıların, toplumsal değişim sürecini kademeli bir evrim olarak gören bir yaklaşımı benimsediğini belirtmek gerekir. Motivasyonları bilhassa pratik düzendir. Yüzyılın ilk on yılının Fransız işçi hareketiyle karşılaştırılan İtalyan işçi hareketi, henüz zayıf ve kötü örgütlenmiştir. Kuşkusuz, ideoloji alanında yer aldıkları sürece, sendikacı kuramcılar aşırılık yanlılarıdır ve tartışmalarda, sayısal ağırlıklarının çok daha ötesinde, önemli bir yer işgal ederler. Fakat, fikirler dünyasını terk etmek zorunda kaldıklarında durumları daha belirsiz, hatta daha çok tartışmalı hale gelir. Siyasi intihar tehlikesi olmadan hareket edemezler. Bir diğer önemli unsur, seçmen tabanlarının olmayışıdır ve devrimci sendikacı ideolojinin ortaya çıkmasının, işçi sınıfında kitle örgütü ve merkezi bir örgütün kurulmasından önce geldiği gerçeği ile ilişkilidir.[27]

---

22. Mayıs 1907'de, Alceste De Ambris Parma İş ve İşçi Bulma Kurumunu bir greve sürüklemişti. Bkz. T.R. Sykes, "Revolutionary Syndicalism in the Italian Labour Movement; the Agrarian Strikes of 1907-1908 in the Province of Parma", *International Review of Social History*, 21, 1976, s. 186-211.
23. "Lo sciopero generate agrario", *L'Internazionale*, 3 Mayıs 1908, s. 1.
24. "Lo sciopero generate agrario si estende", *L'Internazionale*, 5 Mayıs 1908, s. 1 ve "La celebrazione d'una data", *L'Internazionale*, 21 Haziran 1919, s. 1.
25. T.R. Sykes, "Revolutionary...", a.g.y., s. 204-206.
26. G.B. Furiozzi, Il sindacalismo rivoluzionario..., a.g.y., s. 40-41.
27. 1906'da kurulan CGL, Confederazione Generate del Lavoro.

Sınıf bilincinin proletarya aracılığıyla edinilmesini içeren Marx'ın devrimci modeline alınan mesafeyi –en azından kısmen– açıklamak için, çok sayıda devrimci sendikacı yöneticinin güneyin burjuva-sosyalist çevrelerinden geldiklerini eklemek yerinde olur. Kuşkusuz bu kişiler sosyalizme bir başkaldırı geleneği getirmekle birlikte, Mezzogiorno tarım işçilerinin dikkate alınmasına ilişkin gerçek bir iradeye de neden olmuşlardır. Sonuç olarak, sanayileşmiş kuzey ile tarım güneyini devrimci şema içerisinde birleştiren bir model bulmaya çalışırlar. Bu amaçla Labriola, Leone ve devrimci sendikacılığın diğer entelektüelleri, Marx'ın ekonomi kuramlarını gözden geçirmeye çalışır. Bunun asıl nedeni, Marksist determinizmin beklendiği gibi işlememesidir. Ardından, İtalya örneği açısından, reformist sosyalizm ile liberal burjuvazinin işbirliği, yalnızca kurulu düzenin güçlendirilmesi değil, aynı zamanda kuzey ve güneyi geleneksel olarak ayıran uçurumun derinleşmesi anlamına gelir. Bu sürecin dolaysız sonucu, bilhassa gelişmekte olan güneyden kaynaklı yoğun bir göçtür ve bu durum, yüzyılın ilk on yılının bitiminde, devrimci sendikacılar kadar radikal milliyetçileri de meşgul eder. Toplumsal ve milli özün yitirilmesi anlamına gelen, azgelişmişliği onayan ve göçü kabul eden bir sisteme karşı bu mücadele, sosyalist milliyetçi sentezin büyük ortak paydalarından biri olur.

Böylece 1910 yılına doğru, milliyetçiler ve devrimci sendikacılar varolan siyasal sisteme karşı aynı nefreti paylaşır. Ölümcül bir hastalığın pençesindeki bir İtalya imgesi, Giolotti'in şahsında kişileştirilen "liberal parlamenter demokrasi" onlara yeni bir çözüm önerir: savaş. Radikal milliyetçiler ve devrimci sendikacılar –bazıları 1911'den itibaren fakat pek çoğu 1914'te– savaşın, yüksek dozda zerk edildiğinde, İtalya'yı kemiren kötülüğü ortadan kaldırabileceğini düşünme noktasına gelirler.[28]

Hiç kuşkusuz, devrimci sendikacıların bu tutumu, birkaç yıl önceki anti-militarizm ve devrim hakkındaki düşüncelerinin epey uzağındadır. Sorel, orduda, "devletin en açık, en somut ve köklerine en bağlı ifadesini"[29] görüyordu. Devrimci sendikacıların gözünde devlet, emekçileri ezen ve tiranlığını en iyi şekilde uygulamak için orduyu kullanan bir yapıydı. O sıralar, anti-militarizm ve yurtseverlik karşıtlığı, Sorel'in gözünde, devrimci güçler ile devlet arasındaki çatışmanın iki ifadesini temsil ediyordu.[30] Bu bakış açısı, işçi hareketinin enternasyonalist niteliği ve orduya katılmayı reddederek Avrupa'da bir savaşa engel olabilece-

28. *Il mito della grande guerra* adlı eserinde Mario Isnenghi tarafından önerilen bakış açısı budur, Rome-Bari, Laterza, 1973; bu eser, yalnızca savaşın İtalya'ya kendi iç meselelerini aşma izni verebileceği düşüncesine alan hazırlayan entelektüel akımların parlak bir incelemesidir.
29. G. Sorel, "L'antimilitarismo in Francia", *Avanguardia Socialista*, 6 Ocak 1906, s. 1.
30. A.g.y.

ği hipotezi ile ilişkiliydi. Uluslararası sosyalizm, milli dayanışmadan öte, işçi sınıfının dayanışmasını haykırıyordu. Gustave Hervé, işi, Fransa'da askerlik hizmetini reddetmeleri ve devletle her türlü işbirliğinden kaçınmaları için devrimcilere baskı yapmaya kadar vardırabilecekti.

Hervé'nin tavsiyeleri İtalya'da bir karşılık bulmuştur. Zamanında hatırı sayılır sayıda grev yöneten Filippo Corridoni, 1907 Mart'ında antimilitarist bir broşürün yayımına girişir: *Rompez le file*! (Sırayı boz!)[31] Fakat ne yazık ki Corridoni dostları tarafından bile takip edilmeyecektir. Aynı günlerde Labriola, Hervé'nin savaş karşıtı argümanlarını tartışmaya çoktan başlamıştır.[32]

Zira Labriola'nın savaş karşısındaki duruşu, 1907'den başlayarak yavaş yavaş değişmeye başlar. Devrimci sendikacılığın diğer kuramcıları (Orano, Olivetti) ile birlikte, "millet" ve "savaş" kavramlarının, "sendikacılık" ya da "sosyalizm" kavramlarına fazla aykırı olmadığını ve bu yüzden doğrudan reddedilemeyeceklerini iddia edecektir. Orano 1910 senesinin sonunda, Roma'da, sayfalarını devrimci sendikacılık ile radikal milliyetçilik arasında köprü kurmaya çalışanlara açacak olan *La Lupa*'nın yayımına girişir. Bir önceki yıl Turin'de, *Il Tricolore* gibi popülist bir milliyetçiliğin savunuculuğunu yapan radikal milliyetçi bir iki derginin çıktığına şahit olmuştur. Bu rastlantı, o sırada radikal milliyetçilik, halk kitlelerinin desteğini aramakla meşgul olduğundan çok doğaldır. Devrimci sendikacılık aynı zamanda, devlet, işçi ve millet arasında varolan ilişkilerin doğasını belirginleştirmeye çalışmaktadır.

Devrimci sosyalizm Libya krizinin neden olduğu tartışmaya girdiğinde savaşın rolü ve millet fikri hakkında herkesin duruşu ortadadır. Libya savaşından önceki aylar boyunca, Trablusgarp'ı işgal etmenin ve Türkiye ile silahlı çatışmaya girmenin gerekli olup olmadığına dair büyük bir tartışma başlamıştır. Katolik ve milliyetçi basın müdahaleden yanadır, Enrico Corradini sömürge davasına insan kazanmaya çalışmak için ülke turuna çıkar.[33]

Savaş kışkırtmacılığına karşı PSI'dan CGL'ye kadar bütün sol, tam bir fikir birliği içindedir. Aynı şekilde, İtalya Türkiye'ye ültimatom gönderdiğinde, 27 Eylül 1911'de genel grev ilan edilmiştir. Eylem hükümeti

31. "Impressioni e ricordi", *L'Italia Nostra*, 26 Ekim 1918, s. 2.
32. Bkz. A. Labriola, "Intorno al herveismo", *Pagine Libere*, 1 Ekim 1907.
33. D. D. Roberts, *The Syndicalist Tradition...*, a.g.y., s. 47. Roberts burada, milliyetçi *L'Idea Nazionale* gazetesi tarafından oynanan önemli rolün altını çizer. Ayrıca bkz. M. Degl'Innocenti, *Il socialismo Italiano e la guerra di Libia*, Roma, Editori Riuniti, 1976, s. 17 ve s. 20-23, yazar Katolik ve milliyetçi gazeteleri destekleyen ekonomik çıkarları ortaya koyar ve "yeni haçlı seferi", "Kutsal Savaş" ve "Vaat Edilmiş Topraklar"a yürüyüşü destekleyen nüfussal itkilere dikkat çeker.

geri adım atmaya ikna edemez. Kamuoyunun büyük kısmı, bilhassa güney, Libya operasyonunu destekler.[34]

Müdahaleye omuz veren devrimci sendikacılar bütün bir yıl boyunca feryat figan etmekten ve fırtınalar estirmekten kaçınmaz.[35] Bununla birlikte İş ve İşçi Bulma Kurumunun, savaş karşıtı kampanyada sosyalistlerle birleşmesine ve 27 Eylül tarihli genel grev kararını desteklemesine engel olamazlar. Labriola, Orano ve Olivetti öncülüğündeki devrimci sendikacılığın entelektüel kanadı ile De Ambris rehberliğindeki sendika yöneticileri arasındaki uzlaşmazlık, *Pagine Libere*'in yazı kurulunun feshine ve 1911 sonunda, gazetenin yayımının durdurulmasına neden olur. Bununla birlikte bu kopuş kısa süreli olacaktır.

Burada devrimci sendikacılığın entelektüelleri tarafından oynanan rol açıkça görülür. Kuramcılar, işçi militanlardan daima biraz öndedir. Parti'nin resmi çizgisinden uzaklaşmakta daha hızlı davranır ve sendika liderlerinin ya da Mussolini gibi politikacıların uzun bir kararsızlık evresinden sonra nihayet benimseyecekleri bir politika hazırlarlar. Kuramcılar, Parti merkezinde olduğu gibi sendikalarda da bütün militanlara karşı öncülük görevlerini yerine getirir.

Libya savaşı, devrimci sendikacıların millet ve savaş kavramlarının ortaya çıkardığı soruları çözmelerine pek de yardımcı olmaz. Millet ile devlet –ilki proletaryaya katılmış, ikincisi burjuvaziye katılmıştır– arasındaki kavramsal ayrım, daha sonra devrimci sendikacılığın, İtalya'nın 1914'te Fransa ve İngiltere'nin yanında savaşa girmesini desteklemesine neden olacak ideolojik değişim ortamını hazırlayacak olsa da, hareketin genel tutumu, entelektüelleri saymazsak, anti-militarist kalır. Fakat devrimci sendikacılığın kuramcıları ile resmi sosyalizmi en fazla savaş mevzusu ayıracaktır. Devrimci sendikacılar, Kasım 1922'de Modène'de gerçekleştirilen kongreleri esnasında, kendi sendika merkezlerini kurmaya, yani parti denetimindeki CGL'yi terk etmeye karar verir. Örgütlerine, yalnızca PSI'nın ve onun uzantısı CGL'nin karşısında değil, aynı zamanda, devrimci sendikacılığın ilkelerine uygun olarak, bütün diğer

34. A.g.y., s. 45. PSI'nın devrimci kısmının başındaki Benito Mussolini, genel grevin en önemli yöneticilerinden biri olmuş ancak sonuçları onu tam anlamıyla hayal kırıklığına uğratmıştır.

35. Libya savaşı konusundaki anlaşmazlıklar, De Ambris ve Mantica'yı *Pagine Libere*'nin kadrosundan ayrılmaya götürür. Bu da yayımına ara vermesine neden olacaktır. Tartışma makaleleri *L'Internazionale* tarafından da yayımlanmıştır. Çatışmanın argümanları seçki biçiminde de çıkacaktır: *Proe contra la guerra di Tripoli, Discussioni riel catnpo rivoluzionario,* Naples, Societa Editrice Partenopea, 1912. Orada Labriola, Olivetti, Barni, De Ambris, Polledro ve Tancredi'nin makaleleri toplu halde bulunur. Libya kampanyasına karşı çıkan Leone, bir yıl once *Espahsionismo e colonie*'ye yazmıştı, Roma, Tipografia Editrice nazionale, 1911. Arturo Labriola, yine 1912'de, *La guerra di Tripoli e l'opinione socialism*'i yayımlar, Naples, Morano, 1912, burada müdahale lehine argümanlarını sergiler.

politik ya da sendikal oluşumlar karşısında tam bir bağımsızlığı uygun görürler. Böylelikle 1913 senesinin sonunda 100.000'den fazla üyesiyle USI (Unione Sindacale Italiana) doğar.[36] Aynı dönemde CGL'nin üye sayısı 300.000 civarındadır. USI üyeleri yoğun bir faaliyet sergiler ve gerek tarım gerek sanayi ve maden sektöründe pek çok tartışmada yer alır. USI, *Settimana rossa* (Kızıl Hafta) döneminde de benimseyeceği sendikacılığın geleneksel anti-militarist çizgisini benimser: Sol 7 Haziran 1914'te, militarizme karşı sokaklara dökülür; Villa Rosa'da, Ancône yerel cumhuriyetçi partisinin genel merkezinde, polis ve karabinalı askerler kalabalığa ateş açar; iki gösterici o sırada, üçüncüsü hastanede ölecektir.[37] Hemen ardından neredeyse bütün bir ülkeye yayılacak bir genel grev patlak verir. PSI, CGL ve SFI (Demiryolu İşçileri Sendikası), işçileri iş bırakmaya çağırır. Milano'da, Corridoni ve Mussolini pek çok gösterinin başında yer alır. Şiddet bu gösterilerin bir parçasıdır. Bazı yerlerde grev gerçek bir isyan halini alır; Romagna'da neredeyse silahlı ayaklanmaya döner. Asker düzeni sağlamak için müdahale eder.

İtalya, daha Kızıl Hafta şokunu üzerinden atamadan savaş sorunuyla karşı karşıya kalır. Ağustos 1914'te, Üçlü İttifakla bağlı olmasına rağmen, savaşa girmez. Oysa, Libya müdahalesi konusunda onu bölen en kötü kavgalar esnasında bile, devrimci sendikacılığın bütün bileşenleri en azından bir konuda uzlaşıyorlardı: Genel çatışma durumunda, İtalya muharebe sahasını Fransa ve Büyük Britanya'nın yanına taşımalıydı. Onlar için, Avusturya-Macaristan'a bağlı Prusya İmparatorluğu en temel karşıtlığı temsil ediyordu. Bu yüzden devrimci sendikacılık, savaş patlak verdiğinde, müdahaleci solun başında yer alır. Bu, 1914 Ağustos'unda İtalya'yı tarafsız kalmaya davet eden ve hükümeti, her şeye rağmen, eğer isterse devrimci bir genel grev başlatmak ve tercih edilen taraf ne olursa olsun, ülkeyi çatışmaya sokmakla tehdit eden bir çözümü benimseyen USI saflarında çalkantılara neden olur.[38]

Böylelikle, 18 Ağustos 1914'te, USM'nin (Alceste De Ambris, Union Syndicale Milanaise) kürsüsünden tarafsızlığa karşı şiddetli bir saldırı başlatır ve Almanya'ya karşı Fransa ve İngiltere'ye yardım etmenin gerekliliğini savunarak bu savaşı Fransız Devrimi ile aynı düzleme yerleştirir.[39] USI üyelerinden –o sırada mahkûm olan, USM yöneticisi

36. G, B. Furiozsi, *Il sindacalismo rivoluzionario*..., a.g.y., s. 50-55.
37. "Come avvenne Teccidio di Ancona", *L'Internazionale*, 20 Haziran 1914, s. 1. Kızıl Hafta genel grevi hakkında daha fazla bilgi için, bkz. "La fiera protesta del Lavoratori romani", a.g.y., s, 5;"Le meravigliose giornate proletarie di Milano", a.g.y., s. 2 ve E. Santarelli, *Il socialismo anarchico in Italia*,Milano, Feltrinelli, 1959, s. 164.
38. "Il proletariato e concorde", *L'Internazionale*, 8 Ağustos 1914, s.l.
39. A. De Ambris, "I sindacalisti e la guerra", *L'Internazionale*, *22* Ağustos 1914, s. 1.

Corridoni gibi– bazı devrimci sendikacıların katıldığı bu beyanat, örgüt merkezinde derin bir bölünmeye neden olur. Anarşist Armando Borghi'nin başını çektiği çoğunluk, tarafsızlıktan yana olur. USM, Parma İş ve İşçi Bulma Kurumu ve bir kısım devrimci sendikacı USI'yı terk eder ve 1914 Ekim başında *Fascio rivoluzionario d'azione internazionalista*'yı (Enternasyonalist Devrimci Eylem Birliği) kurarlar. Bu Birliğin Olivetti tarafından kaleme alınan manifestosu, aynı ay çıkmaya başlayan *Pagine Libere*'nin yeni dizisinin ilk sayısında yayımlanmıştır. Yine aynı ay, PSI tarafsız tavrını terk etmeye karar verir ve Kasım 1914'te *Il popolo d'Italia*'nın yayımlanmasına girişir; Mussolini'nin katılacağı hareket de bu olur.[40]

Hükümetler arasındaki huzursuzluk ve gizli görüşmelerle geçen aylar sonrasında, İtalya, Mayıs 1915'te savaşa girer. Müdahaleci sol ilk amacına ulaşmıştır: İtalya'yı düşmanlığa sürüklemek. Politik tavırlarında tutarlı olan devrimci sendikacı yöneticiler gönüllü savaşır. İtalya'nın savaşa girmesinden yalnızca birkaç gün sonra, De Ambris, Massotti, Coconi ve Fava askere alınır ve cepheye gönderilir. Asker kayıt bürolarında kendini gösteren devrimci sendikacı yöneticilerden ellisi içinden en tanınmış otuz altısı seçilecek ve cepheye gönderilecektir. Altı ay sonra, bu otuz altı kişiden altısı ölecek, dokuzu yaralanacaktır.[41] Bu arada ortak bir kararla birkaç yönetici sendika ile ilgilenmek üzere geride bırakılacaktır.

Savaş patlak verdiğinde devrimci sendikacılığın ideolojik evrimi geriye dönüşü olmayan bir yola girmiştir. Sosyalist-milliyetçi sentez 1914 Ağustos'undan önceki senelerde olgunlaşmıştır; fakat hiç kuşkusuz bu korkunç sınav onun evrimini epey hızlandırır. Millet ve sosyalizme ilişkin fikirler bundan böyle *La Lupa*'da daha önce işaret edildiği şekilde ya da Trablusgarp Savaşıyla ilgili büyük tartışma esnasında Arturo Labriola, Orano ve Olivetti tarafından tavsiye edildiği şekilde gelişmeye devam edecektir. 1917 senesi, Marksist köklerinden uzaklaşmış, giderek "milli" bir karakter kazanan bir sosyalizme kayma sürecinde önemli bir tarihtir. Söz konusu sene aynı zamanda, Caporetto bozgununun derinden sarstığı bir İtalya'nın milli çıkarları açısından korkunç olan Bolşevik devriminin dünya gündemine bomba gibi düştüğü senedir. Devrimci sendikacılık, her zamankinden çok daha fazla, milli çıkarı sorgulamayan, aynı zamanda devrimci sendikacılık kuramcılarının aslında daima hatalı olarak belirledikleri bir modeli de temsil eden bir devrime karşı,

40. R.De Felice, *Mussolini il rivoluzionario,* Turin, Einaudi, 1965, IX. Bölüm.
41. "*Il loro ed nostri*", *L'Internazionale 25* Aralık 1915, s. 3 ve "Alceste De Ambris", *L'Internazionale,* 6 Kasım 1915, s. 1.

milletten yana yer alacaktır. *Avanguardia Socialista*'nın en parlak günlerinde dahi, kapitalist müktesebatın bu yıkıcı devrimi onlara bu kadar uygun olamazdı.

Mayıs 1918'de, devrimci sendikacıların USI'yı (Unione Socialista Italiana) kurmak için otonom sosyalistlere katılması da doğal karşılanır. Bu siyasi hareket, devrimci sendikacı ideolojiye bağlı, müdahaleci sol düşünceler ile milliyetçi ve devrimci fikirlerin bir sentezini gerektirir. 1919'un sonunda USI, parlamentoda on iki sandalye kazanmayı başarır. Labriola da seçilmiştir ve Giolitti'nin teklif ettiği Çalışma Bakanlığını kabul eder.[42]

Alceste De Ambris, savaşın son yılı boyunca *Pagine Libere*'yi hemen gölgede bırakan ve milliyetçi sendikacılık kuramcılarının organı haline gelen *Il Rinnovamento*'yu yayımlamaya başlar. Bu dergi faşizme geçişte çok önemli bir yer edinecektir.

Bu yeni kurulan dergi yüzyıl başının ilk yıllarındaki *Avanguardia Socialista* dergisi gibi, pek çok kez harekete yol gösteren bir dergi oldu. Aslında, 1918 Haziran'ında Milano'da kurulan Unione Italiana del Lavoro (İtalyan İşçi Birliği), devrimci sendikacılık ideolojisinin bu gelişimine sahip çıkacaktır. Bu birliğin gazetesi olan *L'Italia Nostra*, ki daha sonra *Battaglie dell'UIL* ismini alacaktır, "vatan inkar edilmez, vatan fethedilir!" sloganını benimser. İtalyan İşçi Birliği, 1919-1920'de, yani kritik "*biennio rosso*" [Kızıl Yıllar] boyunca milliyetçi sendikacı fikirlerin bir araya gelme yeri olmuştur.

1919 Mart'ında Dalmine grevi patlak verir. Sendikalı işçiler ilk defa üretimi kendilerinin yönetme yeteneklerini ve kârın en iyi şekilde yeniden dağıtımını sağlama alarak, fabrikayı mal sahiplerinden daha verimli bir biçimde yönetme yeterliliklerini ispatlamaya çalışır. Grev, birkaç gün sonra ordu tarafından kırılır. Bir yıl sonra, grevin liderleri eylemlerinin başarısızlığını PSI ve CGL'nin kötü amaçlı manipülasyonlarına bağlar.[43]

Bu andan itibaren, sendikacı-milliyetçi ideoloji işçilerin işletmenin yönetimine, hatta özyönetime katılımı fikrini destekleyecektir.[44] Fakat geçmişin öğrettikleri unutulmamıştır. Ağustos-Eylül 1920'de, kuzeyin sanayileşmiş bölgesinin denetimini ele geçirdiklerinde, devrimci sendikacılar otoritelerin müdahalesini gerektirebilecek tehlikeyi sezerler. Aynı zamanda, başarının, işçilerin bütün sanayi sektörünü ele geçir-

42. G.B. Furiozzi, Il sindacalismo rivoluzionario..., a.g.y., s. 64-65.
43. S. Nosengo, "Dalmine Docet", *Il sindacato operaio*, 5 Mart 1920, s. 1.
44. "L'Unione italiana del Lavoro si dichiara dispota ad assumere la gestione delle fabbriche", *L'Internazionale*, 4 Eylül 1920, s. 1.

meleri ve işletmeleri durumda sağlanabileceğini düşünürler. Ancak bu şekilde devlet ve ardından *ipso facto* [kendiliğinden] devletin "tepki" kapasitesi etkisiz kılınabilir. Bu yüzden kısmi genel grevler doğaları gereği sonuçsuzdur ve daha da kötüsü, devlet aygıtına darbe indiremediği için, kaçınılmaz olarak baskıya neden olurlar.[45]

Milliyetçi-sendikacılar sanayide özyönetim önerilerini Çalışma Bakanı Arturo Labriola'ya sunarlar ve Başbakan Giolitti, bir uzlaşmayla çatışmayı durdurmayı başarır. İşçilere, çalıştıkları şirketin yönetimine katılım ve kendi finanslarını denetleme hakkı tanıyan bir yeniden örgütlenme tasarısı benimsenir.[46] Giolitti sanayicilere fabrikalarını, işçi örgütlerine de onurlarını iade eder. Sovyet tarzı bir devrimin önüne geçmiş olduğu inancındadır.[47] Aslında, İtalya'da faşizme doğru bir sıçramaya neden olduğunun farkına varmaz. Sağladığı uzlaşma, temsil ettiği liberal burjuvazinin geniş kesimlerini izole etmiştir.

1920 Ağustos ve Eylül olayları, İtalya'yı devrimin ve iç savaşın eşiğine getiren bir genel grev senaryosu olur. Solda, sendikacı-milliyetçiler arka arkaya reformizmi ve maksimalizmi aşmak zorunda kalır. Çatışmanın gerçek doğasının politik olduğu kadar ekonomik olduğu inancındadırlar. Fabrika işgallerinin yayılması bu inancı doğrulamış gibidir. Onlara göre, ekonomik sebepleri olsa bile, bu genel grev, eğer politik düzende bir çözüme yönelik olursa ve bütün ülkeye yayılırsa iyi bir sonuca ulaşabilir. Bu bakış açısı, devrimci sendikacılığın, en az yirmi yıl önce çıkış noktasını ve referans kuramını oluşturan Marksist sosyalizmden epey uzaklaştığının, korporatist ve üretimci bir model anlayışına yöneldiğinin işaretidir.

1919 Eylül'ünde Fiume Olayı patlak verdiğinde, milliyetçi sendikacılık hemen D'Annunzio'yu destekler.[48] UIL için Fiume, İtalya'nın bütünleyici bir parçasıdır. 1919'un sonunda orada ikamet eden De Ambris, kent komutanlığının kabine sekreterliği görevi için 1920 yılının Ocak ayında geri döner.[49] Sendika lideri bu vasıfla, birkaç ay sonra Fiume Anayasasına, Carta del Carnaro'ya [Carnaro Sözleşmesi] dönüşecek olan şeyin taslağını meşhur milliyetçi *Condottiere*'e sunacaktır. Pek çokları için faşist korporatizmin ilk önoluşumlarından biri olarak kabul edilen bu siyasi belge, 1920'de milli sendikacılığın rehberi haline gelir.

45. "La grande battaglia dei metallurgici", *L'Internazionale*, 25 Eylül 1920, s. 1.
46. "Il nuovo testo del decreto", *Avanti!*, 21 Eylül 1920, *in-:* P.Nenmi, *Storia di quattro anni: 1919-1922*, Milan, Sugarco Edizioni, 1976, s. 115.
47. G.Giolitti, *Memoirs of my Life*, Londres et Sydney, Chapman and Dodd, 1923, s. 439, s. 441.
48. Bkz. "Cronache politiche. L'impresa di Fiume", *Il Rinnovamento*, 15 Ekim 1919.
49. R. De Felice, *Sindacalismo rivoluzionario e fiumanesimo nel carteggio De Ambris-D'Annunzio*, Brescia, Morcelliana, 1966, s. 65-66 ve Mussolini il rivluzionario, a.g.y., s. 552-553.

Fabrika işgallerinin başarısız oluşu ve Fiume girişiminin uğradığı talihsizlik, pek çok devrimci sendikacının faşist kampa geçme kararının arka planında yer alır. Faşist hareket, Milano'da, 23 Mart 1919'da, Piazza San Sepolcro toplantısı sırasında Mussolini tarafından kurulmuştur. Kurucu üyeleri arasında, Agostino Lanzillo ve Michele Bianchi gibi seçkin devrimci sendikacı yöneticiler bulunur. 1919 ve 1920'de, faşizm ile milliyetçi sendikacılık arasındaki ilişkiler, 1920'nin sonuna doğru, faşizmin –özellikle tarım sektöründe– daha şiddetli ve daha gerici bir hal almasına kadar yoğunlaşarak devam edecektir.

1920-1922 yılları, faşizmin politik bir hareket olarak güçlenmesinin de yıllarıdır. Milliyetçi sendikacılık için bu yıllar, faşizmi içeriden değiştirmenin mi, yoksa tam tersine, sol kanadını kurtarmak için onu bölmenin mi daha faydalı olacağının sorulduğu yıllardır. Sonuç olarak galip gelen, ilk seçenek olur ve sayısız devrimci sendikacı -Panunzio, Orano, Olivetti, Bianchi, Rossi, Dinale, Mantica, Ciardi, Razza, Racheli, Rocca, Amilcare De Ambris (Alceste'in kardeşi), Masotti, De Pietri –Tonelli ve Renda gibi– faşist olur. Devrimci sendikacılığın ortak amaçlarından geriye pek bir şey kalmadığında, önce faşizme, ardından rejime sadakatle hizmet edeceklerdir.

2. EKONOMİK OLANIN ÜSTÜNLÜĞÜ VE MARXÇI EKONOMİNİN REVİZYONU

İtalyanların devrimci sendikacı kurama en özgün katkısı Marksist ekonominin revizyonudur. İtalyanlar, sendikaların toplumsal işlevi, "eril" bir sosyalizmi desteklemenin gerekliliği, demokrasinin ya da entelektüalizm karşıtlığının eleştirisi konusunda, Fransızlar tarafından biçim verilmiş düşünce sistemine fazla bir şey ekleyemediler. Buna karşın Arturo Labriola ve Enrico Leone'un ekonomik analizi, Sorel ve saf kan Sorelcilerin devrimci sendikacılığa bahşedemedikleri bilimsel bir boyut kazandırır.

Bütün devrimci sendikacılar gibi, Labriola da işe, "üretimin birleşmiş bir işçi sınıfı tarafından otonom bir şekilde yönetilmesinin" devrimci sendikacılığın ideali olarak kaldığını iddia etmekle başlar.[50] Reformist sosyalizmin politik faaliyetinin üstyapısal karakterinin karşısına, bu sürecin –toplumun merkezindeki yapısal ilişkilerin bir devrimi olacak şekilde– ekonomik doğasını çıkarır. Eylem alanlarının temel ayrımı, devrimci sendikacı eylem ile Sosyalist Parti'nin eylemi arasındaki doğal ayrımı tanımlar. Bir taraftan ekonomik alanda doğrudan eylem; bir taraftan, karşıt olarak, politik alanda dolaylı bir eylem.

50. A. Labriola, *Riforme e rivoluzione sociale*, Lugano, Societa Editrice Avanguardia, 1906, s. 10.

Reformist sosyalistler sendikayı yalnızca mesleki sendika olarak dikkate alırlarken, devrimci sendikacılar, devrimci sendikalardan oluşan işçi sınıfının mücadele araçlarının zorunluluğunu ilan eder. Mesleki sendikanın olumlu rolünü inkâr etmeseler de, Labriola gibi devrimci sendikacılar, kapitalist ekonominin doğası gereği, bu sendikaları oldukça sınırlı bir eylem alanı olarak görürler. Bu alanın sınırları, kapitalizmin işçi taleplerine yalnızca kendisine bir kâr sağlaması ölçüsünde razı olmasıyla belirlenir. Kâr olmadığı müddetçe, sermaye, sendikalı işçileri işsiz bırakarak, kâr elde ettiği şu ya da bu sektöre yönelmekte asla tereddüt etmez.[51] Labriola bu tip sendikanın burjuva toplumu için bir tehlike yaratamayacağını iddia eder. Tam tersine, yerel gerilimleri azaltarak, kapitalizmi sürdürür. Aynı şekilde, bu örgüt biçimi, işlevini –sermayeyi maksimuma çekmek– yerine getirdiğinde, ancak iki yol arasında tercih yapabilir: devrimci bir araç olmak ya da olmayı bırakmak.[52]

Oysa, diye ekler Labriola, baskı altındaki ya da yöneticileriyle çatışma halindeki bir toplumsal grubun kendi toplumsal mekanizmalarını örgütlemeye yönelmesi olgusu ciddi olarak dikkate alınırsa, o zaman sendikanın işçiler için neden kaçınılmaz olduğu anlaşılır. Tıpkı sendikanın, neden sosyalist entelektüeller tabakasının oluşumundan önce geldiğinin anlaşılması gibi.[53]

Devrimci sendikacılığın bu evredeki amacı, "serbest emekçilerden oluşan bir toplumun"[54] örgütlenmesi olarak kalır. Yöneticileri, güçlerini ekonomik alanda yoğunlaştırmak ister; zira devrimin gerçekleşeceği yer tam da orasıdır. Devletin rolü ikincildir; devlete yalnızca idari ve ekonominin dışında görevler verilir. Politik eylemin olumlu olarak değerlendirilebileceği tek an, mücadelenin ekonomik alana yoğunlaşmasından önce gelen ara evre anıdır. Devrimci sendikacıların gözünde, bu evre boyunca politik eylem, proletaryanın çıkarlarının savunusu için bazı faydalar sağlayabilir. Marksist açıdan, Labriola ve arkadaşlarının "ekonomik devrim"le ulaşmak istedikleri şey, altyapıda bir değişimdir, ki bu değişimin aynı zamanda üstyapıda da bir değişiklik getireceği kabul edilir.

Marx tarafından ilan edilen devrime uygun koşulları yaratmakta geciken determinist mekanizmalar, sendikanın eksikliklerini giderecektir.

51. A. Labriola, "I limiti del sindacalismo rivoluzionario", *Il Divenire sociale*,1 Ağustos 1910, s. 213.
52. A.g.y., s. 214.
53. A. Labriola, *Riforme e rivoluzione sociale*, a.g.y., s. 10.
54. A.g.y., Bu devlet kavramı, devrimci sendikacılığın Carnaro Sözleşmesi'ne kadar tanıyacağı bütün versiyonların ana hattı olacaktır. Alceste De Ambris'nin Carnaro Sözleşmesi'nde sunduğu şekildeki sendikal korporatizme değil, Alfredo Rocco'nun milliyetçi korporatizmine dayanır.

İşe koyulmak o denli acildir ki, burjuvazinin iktidarı ve egemenliği, demokratik sosyalizmin desteğiyle giderek güçlenmektedir.

Burada, gelecek için büyük önem taşıyan yeni bir unsur araya girer. Labriola özgür üreticilerden oluşan bir toplumun devrimci sendikacı idealini sunduğunda, *bütün* üreticilerin iradesinden doğan uzlaşmaya dayalı ilişkileri tanımlar.[55] Proletaryadan *değil*, üreticilerden bahseder. Marksist kavramsallaştırma ve terminolojiden kaçınan "üreticiler" kategorisi, savaşın hemen ertesinde Lanzillo, Panunzio ve De Ambris'in politik yazılarında karşılaşacağımız korporatist bir örgüt tipine işaret eder. Kısacası, üreticiler, üyeleri bir sosyo-ekonomik çıkarlar topluluğu yoluyla birbirine bağlı olan meslek örgütleri halinde gruplandırılmalıdır. Bir korporasyonun çıkarları, şu ya da bu korporasyonun çıkarlarıyla karşı karşıya gelebilir. Hiç kuşkusuz bu şema, temel ölçütünün emekçi ile üretim araçları –emeğin kapitalist tarafından sahiplenilmesi ve sömürülmesi ile sonuçlanan– arasındaki ilişki değil, emekçiler ile üretim süreci arasındaki ilişki olması ölçüsünde Marksizme ters düşer. Bu nedenle, üretici sınıf-kategorisi, gelecekte, üretim sürecinin *bütün* aktörlerini, başka bir deyişle işçileri, teknisyenleri, idarecileri, kapitalist sanayicilere varıncaya kadar yöneticileri içerebilecektir. Devrimci sendikacılar bu üreticilerin karşısına, üretim sürecine katkıda bulunmayan herkesten oluşan bir *asalak* sınıf-kategorisini çıkarır. Marksist sınıf mücadelesi modeli, önce proleterler ve diğer bazı üreticilerden, daha sonra bütün üreticilerden oluşan ve altsınıfları oluşturan bir korporasyon modeli ile değiştirilir. Bu model, devrimci sendikacılar için basit bir biçimde gerçeği yansıtır; fakat daha önemlisi, toplumsal mesele ile milli meselenin bütünlüklü bir çözümünü sunma avantajına sahip olmasıdır. 1919-1920 yıllarının faşizmi bu ideolojik evrimden kaynaklanır.

Diğer taraftan, devrimci sendikacılar ahlaki bir iyileşmenin, işçileri üretim sürecini ele alacakları güne hazırlayacak olan idari ve teknik mükemmelleşmenin gerekliliğine, iradeci unsuru da ekler. Bu üç faktör, proletaryanın merkezinde bir elitin doğmasına neden olabilir. Devrimci sendikalar şeklinde örgütlenen bu elitler, burjuva toplumuna karşı mücadeleyi sürdürecek ve onu, sermayenin hiçbir yasal ayrıcalığının olmayacağı ve emek-sermaye ilişkilerinin serbest piyasa düzenini tanıyacağı, "liberist" bir ekonomi sistemine doğru götüreceklerdir. Görüldüğü üzere, bir kez daha Marksist modelin epey uzağındayızdır.

Devrimci sendikacılık, sendikayı, gelecekteki toplumun çekirdeği, serbest üreticilerin çoğalacağı bir eğitim okulu olarak görür.[56] "Yeni in-

55. A.g.y., s. 214.
56. A.g.y., s. 230.

san", sendikada, teşebbüs dolu, reformist sosyalizmi çamurlu sulardan çekip çıkarabilecek yaratıcı bir mucit oluverir. Hiç kuşkusuz, yaratıcı-üretici-artist imgesi bize Sorelci düşünceyi çağrıştırır. Bu insan tipi, hünerin, cesaretin ve girişimin kanıtı olarak tasarlanmıştır; bu nitelikler, hesapçı rasyonalizmle birleştiğinde materyalizmin devrim karşıtı doğası tarafından örtbas edilir.[57] Bu noktada devrimci sendikacılık, rasyonalizme ve Marx'ın diyalektik materyalizmine böylesine yabancı olan, insan doğasının irrasyonel görünümlerine vurgu yapar.

Arturo Labriola ve Enrico Leone'nin düşüncesinde ve eserinde politikanın ekonomiye bağımlılığı net bir biçimde ortaya çıkar.[58] Bu anlayış, onları, son noktasına kadar taşınan bir "ekonomizme" götürür ve orada alt ve üstyapı arasındaki Marksist diyalektik ilişki artık tanınmaz olur. Kullanılan unsurların hedonist ekonomiyle, Jevons ve Walras tarafından önerilen klasik sonrası ekonominin matematik modelleriyle bütünleşmesi, Labriola ve Leone'u, kuramsal argümanlarını devrimci sürecin ekonomik tarafına yoğunlaştırmalarına götürür. Böylece hedonizmin ekonomik ilkelerini Marx'ın tarihsel analizine eklemenin olanaksızlığı ortaya çıkmış olur. Aynı şekilde, bu konuda özellikle Marksizmin ekonomi dışı taraflarında takılıp kalan Sorelci revizyondan ödünç aldıkları kuramlarının tarihsel tarafını savsaklamayı tercih ederler. Bu tarihsel koşullar ve kuramsal problemler bütünü, Sorel'in fikirlerinin İtalyan devrimci sendikacılığı üstünde yaratacağı etkinin önemini açıklayacaktır.[59]

"Her gün daha da derinleşen bir sınıf çatışmasının yanıltıcı tahminlerinden esinlenen devrimci sendikacılığın eski taktiği tam anlamıyla başarısızlığa uğramıştır."[60] Böylece Leone, Marksizmin yüzyıl başındaki krizini tanımlar. İç baskılar ve birbirini izleyen krizler kapitalist sistemin çöküşünü getirmemiş, aynı şekilde proletaryanın devrimci bilinç kazanma süreci de bunun aşınmasını o kadar hızlandırmamıştır. Tam tersine, krizler ve baskılar, politik bir dayanak bulan düzenleyici mekanizmaların kurulmasına katkıda bulunmuştur. Sosyalist kampta, bu,

57. A.g.y.

58. Labriola ve Leone Marksist ekonomi kuramları üstüne pek çok makale yazmış ve sayısız tartışmaya katılmıştır. Burada onların, artı değer teorisini yeniden gözden geçirmeye çalıştıkları iki önemli eserine dikkat çekiyoruz. A. Labriola, *La teoria del valore di C.Marx, Studio sul Libra III del Capitale,* Milan- Palerme, Sandron 1899. Bu inceleme Tenore Akademi Pontiane yarışması için hazırlanmıştır. Eser, başka bir adaya tercih edilecek olan Benedetto Croce'nin müdahalesi yüzünden basılmamış görünmektedir; E. Leone, *La revisione del marxismo,* Rome, Biblioteca del Divenire Sociale, 1909. Bu kitap daha önce *Il Divenire sociale*'de yayımlanan makalelerden oluşur.

59. Sorel ile İtalyan devrimci sendikacılığı arasındaki ilişkiler için, bkz. G.B. Furiozzi, *Sorel e l'Italia*; Floransa, D'Anna, 1975.

60. E. Leone, *Il sindacalismo*, a.g.y., s, 35.

Almanya'da Bernstein, Fransa'da Jaurès, İtalya'da Turati reformizminin ortaya çıkışı demektir. Marksizmin "bu krizini"aşmak için Labriola ve Leone, Marksist ekonominin mihenk taşı olan değer teorisine yeni bir boyut kazandırmaya girişir.[61]

Labriola, ekonomik süreçler tanımının bu süreçleri anlamaya başlamamızla ilgili olduğu gerçeğinin farkındadır. Kuşkusuz, Marx'ın değer teorisi –artı değer– proletaryanın, ekonomik sürecin bakış açısından değerlendirilen mükemmel bir tanımıdır.[62] Kesin bir bilim olması gereken ekonomide metafizik meselelerin gereksiz olması yüzünden, nedenlere temel teşkil eden ahlaki ilkelerin açıklamasıyla, değeri şartlandıran faktörleri keşfetmekten daha az ilgilenir.[63] Neo-klasik ekonomi açısından Labriola'nın arayışı, genel denge anlayışı olarak tanımlanabilir.[64] Labriola, ekonomik süreçleri daha iyi anlamanın yolu olarak gösterilen Avusturya ekolünün –Menger, von Wieser, von Böhm-Bawerk– psikometrik tekniklerinin etkisine de maruz kalır. Pareto, genel süreç ile bireyin ekonomik aktör olarak fayda ve egoizminin kıstası olan kişisel saikler arasındaki ilişkiye ek bir vurgu yapar.

Arturo Labriola ve Enrico Leone böylelikle "marjinal fayda" ile "maksimum hedonist" ilkelerini Marx'ın değer kuramı ile bütünleştirmeye çalışacaklardır.[65] Leone işe, Marksist ekonomi ile modern bilimsel ekonomi arasındaki bakış açısı farkına işaret etmekle başlar. İlki için birey, son noktayı, toplumsal bütünde başlayan uzun sürecin bitimini teşkil eder; buna karşın ikincisi, bireyin ekonomik tutumuna analizin çıkış

61. A. Labriola, "Sul momento attuale della scienza economica", *Pagine Libere,15* Şubat 1507 (aslında 1906), s. 13. Bütünüyle ekonomi bilimindeki son araştırmalara ayrılan bu makale, Labriola et Angelo Oliviero Olivetti tarafından hazırlanan en yeni fakat en önemli devrimci sendikacı yayın olarak ön sıradaki yerini aldı.
Burada üç makaleye daha işaret etmemiz ve salık vermemiz gerekiyor: Labriola ve Leone tarafından ele alınan Marx'ın ekonomi kuramlarının revizyonunu ortaya koyan ve inceleyen, R.Faucci, *Gli Italiani e Bentham. Dalla, "Félicita" pubblica all'economia del benessere,* Milano, Franco Angeli Editore, 1982. Bu makaleler: V.Gioia, "Enrico Leone fra marxismo el edonismo", s. 43-64; E. Santarelli, "Calcolo edonistico e sfrutamento del lavoro nel marxismo 'microeconomico' di Enrico Leone (1898-1916)", s. 65-90 ve S. Perri, "Economia politica o economia pura? Arturo Labriola e la revisione del marxismo", s. 232-252. Marx'ın politik revizyonu için, bkz. E. Santarelli, *La revisione del marxismo in Italia,* Milano, Feltrinelli, 1977. Labriola ve Leone'nin genel olarak ekonomi düşüncesine katkısının öneminde ısrar ediyorsak, sosyalizmden faşizme giden ideolojik geçitte oynadıkları başat role işaret etmek içindir.
62. A.Labriola, "Sul momento attuale délia scienza economica", a.g.y., s. 8-9.
63. A.g.y., s. 13.
64. Burada, Labriola'nın, Vilfredo Pareto'yla Lozan'da çalıştıklarını ve ustanın ekonomi kuramlarından epey etkilendiklerini hatırlatmak faydalı olur. Pareto Walras'ın en meşhur öğrencilerinden biri olmuştur; her ikisine de modern değerler kuramının öncüleri olarak bakılır. Walras, dengenin niceliklere karıştığı ve fiyatın pazardaki fiyat hareketinin sonucu gibi göründüğü genel denge analizini geliştirmiştir. Bkz. R.B. Ekelund Jr. ve R.F. Hébert, *A History of Economic Theory and Method,* Tokyo, McGraw Hill, 1983, XVI. Bölüm.
65. Ekonomide hedonist ilke hakkında, R.B. Ekelund Jr. ve R.F. Hébert, a.g.y., XVI. Bölüm.

noktası olarak bakar.[66] Sonuç olarak, eğer ekonomi bilimi gerçekliklere dayanmak istiyorsa, öncelikli olarak *homo economicus*'un tutumunun incelenmesine dayandırılmalı ve genel denge kuramının ilkelerini dikkate almalıdır. Labriola ve Leone tarafından önerilen düzeltmeler, onları, devlet müdahalesinin minimuma indirgendiği ve bütünüyle serbest bir pazarda işleyen ekonominin, ekonomik olmayan hiçbir sınırlamayı tanımadığı bir "serbest üreticiler toplumu"[67] tasarlamaya götürür.

Leone, sosyalizmin, mesela Antonio Labriola ve Antonio Graziadei gibi önemli figürlerinin, hedonist ekonomiden bahsedildiğini duymak istemediklerini bilir ve Benedetto Croce'den yardım ister. Croce, hedonizmde ekonominin tam anlamıyla bilimsel bir yaklaşımını görür ve bu yaklaşımın, aynı bakış açısını paylaşmasalar ve farklı amaçlara ulaşmaya çabalasalar da, biri diğerine rahatsızlık vermeden Marksist kuramla bir arada bulunabileceğini iddia eder.[68] Kendi revizyon girişiminde Leone'un aradığı şey, "ekonomi biliminin en son keşiflerine en iyi şekilde adapte olabilen, daha üstün bir senteze, kuramsal sosyalizmin daha yüksek ve daha doyurucu bir formülasyonuna"[69] ulaşmaktır. Bireyin hedonist tutumuna yoğunlaşmak için, ekonomiyle ilişkisinin olmadığını düşündüğü her unsuru kendi analizinden çıkarıp atmak ister.[70] Sendikacı kuramcı bu şekilde, ona tuhaf gelen her türlü engellemeden kurtulup tek başına ekonomik tutumun gözlemlenebileceğini ummaktadır. Walras gibi o da, "saf" ekonomi biliminin, "toplumsal uyumun bireysel egoizm yasasının serbest işleyişi aracılığıyla yakalanacağını"[71] kanıtlayabileceğine inanmıştır. Hedonist ekonomi

66. E.Leone, "Il materialisme nella storia", *Il Divenire sociale,* 16 Ağustos 1905, s. 249.
67. "Özgür üreticler toplumu" hakkında, bkz. A. Labriola, "I limiti del sindacalismo rivoluzionario", *Il Divenire sociale,* 1 Ağustos 1910, s. 212-215 ve 6 Ağustos 1910, s. 226-230. Paolo Favilli, Labriola ve Leone tarafından başlatılan Marx'ın ekonomi kuramının revizyonu hakkında olağanüstü bir makale yazmıştır; orada liberist bir anti-Marksist ekonomi şemasının Marx'ın modeline uyarlanma girişimlerinin, Marksist içeriğin önemsizleştrildiği bir bütünü nasıl yarattığını mükemmelen ortaya koyar. Favilli'nin analizi hassas ve doğrudur. Bununla birlikte, epeyce bir unsurun –Favilli'nin makalesinde belirttiği– bunun kasıtlı bir niyet olmadığını kanıtladığını da söylememiz gerekiyor. Devrimci sendikacılığın iki kuramcısı, kendilerine eskimiş gelen ya da revize edilmesi gereken Marksist ekonominin bazı taraflarını düzeltmeye ve tamamlamaya çalışmıştı. Böylece, burada tanımını yaptığımız sentezi önerdiler. Ne olursa olsun, sonuçta, çıktıkları yerden ulaşacakları yere geleceklerini öngörememişlerdi. Takipçileri faşizme yaklaştıkları zaman da onları onaylamaktan kaçındılar hatta uzaklaştılar. Bkz. P.Favilli, "Economia e politica del sindacalisino rivoluzionario. Due riviste di teoria e socialismo: 'Pagine Libere'e Diveniresociale' ", *Studi Storici,* 1975, no: 1.
68. E. Leone, *La revisione del marxismo,* a.g.y., s. 50.
69. A.g.y., s. 42
70. Leone ekonomik olmayan faktörlerin ekonomik sürece etkisini dikkate almanın gerekliliğini iddia eden Paretoyla anlaşamaz. Bkz. V. Pareto, "Le mie idee", *Il Divenire socials,* 16 Temmuz 1910, s. 195.
71. E. Leone, *La revisione del marxismo,* a.g.y., s. 67.

ilkelerinin, insan doğasına uygun oldukları için evrensel uygulamaya müsait olduklarını ekler. Birey, ihtiyaçları olduğu için ekonomik alanda hareket eder. Toplumsal ihtiyaçlar bireysel ihtiyaçların toplamıdır. Minimum çabaya karşılık maksimum kâr hedonist ilkesi evrensel olduğundan, bundan, değerin çaba ile kazanç arasındaki ilişkinin işleyişi olduğu çıkar. Başka bir deyişle, işçi ya da sanayici, köylü ya da toprak işçisi olsun, her birey minimum çabaya karşılık maksimum kâr isteme eğilimindedir. Bu yüzden, gerçek anlamda serbest bir pazarda, "maliyetlerin, çabaların ve emeğin herkes için eşitliği, aynı şekilde kâr ve ücretlerin eşitliği", gerçekleşebilir bir idealdir. Fakat Leone çözülmesi gereken bir sorun kaldığının farkındadır: Serbest piyasa ekonomisinden elde edilen sonuçlar –izafi denge ve eşitlik– ve sosyalizmin eşitlikçi ilkeleri nasıl dengelenebilir?[72] Burada, Avusturyalı ekonomist Sax tarafından, her ikisi de farklı ihtiyaçların karşılanmasına adanmış, özel bir ekonomi ile kolektif bir ekonomi arasında yapılan bir ayrım, liberalizm ile sosyalizm arasındaki olası çelişkiyi aşmasına yardım edecek ve grupların ve bireylerin hedonist ilke gereği hareket ettikleri sonucuna ulaşmasını mümkün kılacaktır.[73]

Leone için, bireysel ya da kolektif olarak çalışma kararı, bütünüyle ekonomik bir karardır ve ancak hedonist ilkelerle açıklanabilir. *La revisione del marxismo* [Marksizmin Revizyonu] adlı kitabın yazarı Leone, üreticiler arasında eşitliğin liberist ekonomiyle yakalanabileceğini, kuşkusuz bunun da sosyalizm ile liberalizm arasında bir ortaklığa götüreceğini kanıtlamak ister. Böyle bir şema herkesin kendi ekonomik egoizmine istediği gibi yön vermesini gerektirir. Gerçek sosyalizmin –devrimci sosyalistlerin olmasını istediği türden bir sosyalizmin– işlemesi için, devletin, Parlamento'nun, Bürokrasi'nin, Mahkemeler'in, reformist sosyalistlerin, liberallerin ve bilhassa entelektüellerin –kısaca üretim sürecini burjuvazinin sınırlı çıkarlarına bağlayan bütün yapılar ve güçlerin– dışarıda bırakılması çok önemlidir. Leone ve Labriola serbest bir ekonomik sistemin, sendikalı emekçilerin desteğiyle, işleri yoluna koyabileceği inancı içindedirler.

Aynı şekilde Leone, bireysel ve kolektif hedonizm pratiğinin, denge ekonomisine götürerek, özgürlük ile eşitlik arasındaki çelişkiyi aşabileceğini de düşünür. Bu yüzden, ekonomik hedonizmin uygulanması,

72. A.g.y., s. 68.
73. Leone, liberalizm ile sosyalizm arasında uygun gördüğü ilişkiyi doğrulamak amacıyla, toprağın kolektif sahipliği ve üretimin örgütlenmesi sayesinde "maksimum hedonist" tarım üretiminin başarıyı yakalayacağını düşünen Walras'ı örnek gösterir. Serbest pazar politikaları –kişisel çıkar kavramlarıyla ilgili– ile sosyalizm arasındaki uçurumu kapatmak için anılacak önemli bir örnek tipi; bkz. E. Leone, *La revisione del marxismo*, a.g.y., s. 68.

sosyalizmi, işlemeyen devrimci kuramların tıkadığı çıkmazdan çekip alabilecektir. Leone için, proleter sosyalizm eğer yeniden işler olmak istiyorsa "entegral bir liberalizm" olmalıdır.[74] Liberizm, ekonomik özgürlük demektir; sosyalizm siyasi eşitliğe susamıştır. Ancak mutlak ekonomik özgürlük durumunda toptan bir ekonomik özgürlük yakalanabilir. Leone bu sonucu, akışkanlar mekaniği ilkesinde olduğu gibi, bir denge durumuna ulaşma eğiliminde olan pazar mekanizmalarının düzenleyici işlevleri aracılığıyla açıklar. Sendikacı kuramcı, sosyalizmi, proletaryanın enerjisine dayalı öznel ve iradeci toplumsal çağa girmesi için, proletaryanın toplumsal bilinç temelinde örgütlenmesinin bir sonucu olan nesnel toplumsal iktidara dayalı metafizik durumundan –"neredeyse teolojik" olarak nitelendirdiği– çıkarmaya çalışır. Kısacası, sosyalizmi, işçi sınıfını oluşturan bireyler bütününün hedonist dürtülerinin çizdiği yola sokmak ister.

Leone, Marx'ın artı değer kavramını, "felsefi bir karşılığın verileceği kavramsal bir soyutlamanın ürünü"[75] şeklinde sunar. Bu soyutlama, gerektiğinde siyasi bir çözüme (artı değer fenomeninin devrim tarafından ortadan kaldırılması) dayanak noktası görevi görebilecektir; fakat hiçbir durumda artı değerin işçiler için yarattığı tahribatı açıklayabilecek bilimsel bir yorumun temeli olarak kullanılamaz.

Leone, artı değeri hedonist bakış açısından açıklamak için, zevk ve acı eğrileri çizer. Sermayenin, tekelci yapısı ve üretim araçlarını denetimi yüzünden, işçiyi zevk ve ıstırap arasındaki bir denge noktasının ötesinde üretime zorlayabileceğini bildirir; bu nokta, çaba ve fayda arasındaki denge noktası da olabilir. Leone bu noktaya "ekonomik uğrak" adını verir. Sermaye, işçiden, ekonomik uğrağın ulaştığı noktanın ötesinde üretmesini talep ettiğinden, işçinin üstmarjinal fayda payları ürettiğini söylemek doğru olur; ki bu kısımlar, kapitalist için bir ürünken, işçi için hiçbir değeri yoktur. Fayda eğrisinde aynı fenomen, "üstmarjinal çaba" ya da "üstmarjinal çaba payları" olarak tanımlanmıştır; o da kapitalist için ürün olurken, işçi için değersiz kalır.[76]

Böylesi bir durum, sermayenin burada hiçbir yapıcı gücü olmadığından, doğal denge ekonomisinde var olamaz. Doğal denge ekonomisinde, işçi ekonomik ana, yani çaba ile fayda, zevk ile ıstırap arasındaki denge noktasına ulaşır ulaşmaz üretimi durdurmuş olacaktır. O halde, böyle bir senaryoda kapitalist hiçbir artı değer ümit edemez.

---

74. A.g.y., s. 70.
75. E. Leone, "Il plusvalore nell'edonismo e nel marxismo", *Il Divenire sociale*, 16 Temmuz 1907, s. 187.
76. A.g.y., s. 184-185.

Bu noktada devrimci sendikacılığın evrimi açısından son derece önemli bir unsurun altını çizmek yerinde olur. Aslında Leone için, sınıf çıkarları arasındaki asıl çatışma, hedonist bakış açısından sunduğu ve evrensel olarak geçerli saydığı çatışmadır; zira bu çatışma, insan doğasına içkin ekonomik egoizme dayalıdır. Oysa, Marx'ın artı değeri kavramsal bir kategoriden başka bir şey değildir; bu yüzden, sınıf olarak kimliği ve varoluşu bu kavrama bağlı olan toplumsal sınıf, Leone ve pek çok devrimci sendikacı yöneticisi için bir gerçekliğe değil, bir kavrama da dönüşür.[77] Leone, Marx'ın, en azından ekonomi alanında bilimsel açıklıktan yoksun olduğunu düşünür. Onun için Marx'ın kuramları, alternatif bir öneriyi değil, yalnızca klasik ekonominin bir eleştirisini oluşturur. Bu yüzden Labriola ve Leone, pazarın işleyişini anlamalarına ve ekonomik denge yolunu bulmalarına olanak tanıyan, daha işlevsel iktisadi bir analize ulaşmak isterler. Zaten Marx'ın ekonomi kuramlarının bilimsel zayıflığı revizyonlarını gerektirir: Ancak bu süreç, devrimci sendikacılığın fizyonomisini derin bir şekilde değiştirebilir. Zira bu akıl yürütme tarzıyla Marksist kavramsallaştırma arasındaki fark büyüktür. Leone için, izafi denge durumunda, kapitalistler, işçileri ekonomik anın, yani fayda ve çaba arasındaki dengenin ulaştığı o anın ötesinde üretmeye mecbur bırakma kapasitelerinin sonucu olan hedonist maksimum fazladan faydalanır. Bu yüzden sosyalizm, ekonomiyi, işçilerin çıkarının zarar görmeyeceği genel bir denge durumuna götürme eğiliminde olmalıdır; zira ancak bu durum artı değerin kapitalistlerce biriktirilmesine izin vermeyecektir. Elbette, bu ancak liberist ekonomide mümkündür. Kuşkusuz böylesi bir modelin toplumsal sonucu, sınıf mücadelesinin sona ermesidir. Bu model, ne proletarya bilincini ne politik devrimi gerektirir; zira eşitliğe doğru iktisadi eğilim evrensel ve özneldir; insan doğasına içkin olduğu için evrenseldir, her bireyin tavrının özelliği yüzünden özneldir.

Labriola ve Leone, bu tip iktisadi devrimin, Marksist sosyalizmle ortak olabileceği materyalist dayanağın bilincindedir. Bununla birlikte, esasen öznel ve insan doğasında irrasyonel olan şeyi dikkate alan bir ekonomik güdülenme sistemini tanımlamaya çalışırlar.[78] Marx'ın ekonomik nesnelliği, meta-ampirik ve mantıklıyken, analizlerinin doğası gereği ampirik ve psikolojik olduğunu iddia ederler.[79] Bu yüzden

77. A.g.y., s. 186. Bu makalenin son kısmında, Leone, Marx'ın ekonomik modelinin belli başlı problemlerinden birini, dönüşüm meselesini ele alır. Marx'ta değer kuramını hedefleyen devrimci sendikacıların eleştirisinin daha ayrıntılı bir açıklaması için, bkz. R. B. Ekelund Jr. ve R. F. Hebert, *A History of Economic Theory,* a.g.y., s. 238-240.
78. E. Leone, "Il materialismo nella storia", a.g.y., s. 251.
79. E. Leone, "Il plusvalore nell'edonismo e nel marxismo", a.g.y., s. 186.

kendileri gerçeklikten ayrılmazken, Marx soyut kalır. Psikolojik yöntem böylece klasik Marksist yöntemin yerini alır.

Devrimci sendikacılığın kuramcıları için, gerçekte işçinin motivasyonu, onun sınıf bilinci değil, ekonomik egoizmidir ve varolan ihtiyaçlar tek başına ekonomik ihtiyaçlardır. Bu tarz uslamlamayı bir kenarda tutarak, bu kuramcılar, sonuçlarını tarihsel araştırmadan çıkaran ve bireysel davranıştaki ekonomik temsillerine ulaşmak için, insanları ekonomik özneler konumuna indirgeyen bir analizin geçerliliğini reddederler. Sonuç olarak devrimci sendikacı model, emekçilerin örgütünü, proletaryayı emek ile sermaye arasında bir denge bulmaya çalışmaya iten hedonist güçlerin devamı olarak görür. Sendikalaşan emek de, sermaye tarafından yükseltilen engelleri daha iyi aşmak için devrimci bir yol izler; bu yol, sermayenin kendisinin kurduğu yasal bir sistem tarafından savunulur.[80] İşte bu yüzden, devrimci sürecin sonuna, ancak genel ekonomik denge durumunda ulaşılacaktır; yani burjuvazi ve proletarya üretim araçlarıyla aynı ilişkiye sahip olduklarında. Sendika, işçi hareketi çerçevesinde işlemek zorunda olan bir örgüttür ve devrimci genel grev, sistemi sarsmak ve zayıflatmak için tanımlanan yöntemdir.

Hiç şüphesiz bu ideolojik bütün, devletin etkisinin azaltılmasını hedefler. Liberizm, devletin ekonomiye olduğu kadar, ekonomi yasalarına da *müdahalesini* yanlış bulur; fakat her şeyden önce, korumacılığa karşıdır. Yüzyılın ilk seneleri boyunca, İtalya'da hükümetin korumacı politikası, daha önce de görüldüğü gibi, sanayileşmiş kuzeye ayrıcalık tanımış fakat tarımsal güneyi ciddi bir biçimde ihmal etmiştir. Devrimci sendikacılık, önce politik, ardından ideolojik nedenler yüzünden kesin bir şekilde korumacılık karşıtı olarak ortaya çıkacaktır.[81]

Arturo Labriola, serbest üreticiler toplumunun liberist idealinin yansıttığı resmi, Ağustos 1910'da, *Il Divenire sociale*'de "Devrimci Sendikacılığın Sınırları" başlığı altında yayımlanan iki makalede ele alır. Bu iki metinde, sanayiyi teşvik eden yapısına rağmen, korumacı politikanın nasıl çabucak tutucu olabileceğini göstermeye çalışır. Aslında, ekonomi büyüdüğü müddetçe işçiler böyle bir politikadan fayda sağlar. Ancak resesyon dönemi geldiğinde korumacılığı destekleyen reformist sosyalizmi takip etmek işçilerin çıkarlarına ters düşer. Sanayi işçileri de üreti-

80. E. Leone, *Il sindacalismo*, s. 163-164. Mart 1904'te, bizzat Labriola Giretti, De Viti et Einaudi tarafından kurulan korumacılık karşıtı liberist birliğe üye olmuştu. Bkz. A. Labriola, *Storia di died anni 1899-1909*, a.g.y., VIII. Bölüm; A. Ridsa, *Il sindacalismo rivoluzionario in Italia...*, a.g.y., II. Bölüm.

81. Kuzey-güney dikotomisi problemleri ve korumacılık karşıtlığı konusunda, ayrıca bkz. D. Marucco, *Arturo Labriola e il sindacalismo rivoluzionario in Italia*, a.g.y., IV. Bölüm: "Güney meselesi", s. 130-142 ve A.J. Gregor, *Young Mussolini and the Intellectual Origins of Fascism*, Berkeley, University of California Press, 1979, s. 18-20.

min örgütlenme biçimini değiştirmeyi deneyecektir ve bu da en iyi devrimci sendikacılığın doğrudan eylem yoluyla gerçekleşebilir. Labriola ve Leone mücadeleyi ekonomik alana yerleştirir: bir taraftan, sendikalar halinde örgütlenen emekçiler, bir taraftan, devletin ve onun yasal aygıtının üretim süreçlerinin denetimini sağlamasına izin veren burjuvazi. Bu ancak örgütlü emekçilerin, mücadeleleri sayesinde İtalya'yı devrimci bir kriz durumuna sürüklemeyi başarmalarıyla, reformizm ile liberal sistem arasında yaratılan anti-devrimci cepheye engel olabilmeleriyle mümkündür. Sonuç olarak ülkenin iki bölgesinin eşitsiz gelişiminden ve İtalya'da, güçlü çıkarlarla *kuruluşa* bağlı olmayan kesimlerin az gelişmişliğinin sürdürülmesi anlamına gelen militer savurganlıktan kaçınmış olacaklardır.

Devrimci sendikacılığın liberist ekonomik görüşleri, hareket, Libya'ya müdahalenin arifesinde kuzey-güney karşıtlığı ve göç problemiyle güçlü bir şekilde ilişkili olan sömürge meselesiyle yüz yüze geldiği zaman paramparça olur. Pek çok devrimci sendikacı yönetici gibi, Labriola da İtalya'nın yaşadığı bağımlılık ve azgelişmişlik problemlerinin farkındadır. Gelişmeye yardım ettiği düşünülen yabancı sermaye ithalatına izin veren sıkı bir liberist politika, bağımlılığı daha da ağırlaştırır. Fakat diğer taraftan, bir bağımsızlık politikası, her türden korumacı pratikler yaratma ve devletin ekonomik yaşama müdahalesine yol açma olasılığı yaratır. Labriola, Orano, Olivetti, Rocca ve diğer devrimci sendikacılar Trablusgarp'ın işgalinden yanayken, liberist itikata olan sadakatıyla Enrico Leone, Libya savaşına tamamen karşıdır.[82] Devrimci sendikacılığın ekonomik ideolojiyle ilişkileri yüzünden (vitalist anlayışlarla, anti-militarist ve devlet karşıtı konumlanmalarla) savaş ve sömürgecilik hakkındaki tartışma, hareketin yönetim merkezinde bir tartışmaya neden olur ve 1914-1915'te patlak verecek olan müdahalecilik tartışmasını hazırlar.

Burada Leone'un kendisiyle ne kadar tutarlı olduğunun altını çizmek gerekir. Onun anti-entelektüalizm şiddeti, bir Sorel'in, ya da öncelikle kendi ekonomi analizine kök salması açısından, bir Berth'inkinden farklıdır. Leone, ustası Achille Loria gibi, hiçbir şeyin ekonomik çıkarlarına etki edemeyeceğini düşünür. Aynı zamanda, bu entelektüellerin pek çoğunun hükümet içinde, belediye yönetiminde, basın ve üniversitedeki pozisyonları, burjuvazinin yüzü suyu hürmetine bahşedildiğinden, emekçiler karşısında onların güvenilirliğine ikna olunamaz. İşveren-işçi ilişkisinde yerine getirdikleri aracılık görevi, şimdilik daha

82. Leone'nin Libya'ya müdahale konusundaki tavrı hakkında, bkz. E. Leone, *Espansionismo e colonie...*, a.g.y.

çok bunun tersi oluyor görünse bile, uzun vadede yalnızca işverenlere ayrıcalık tanır.[83]

Leone, bu entelektüel altsınıfın ayakta kalmak için başka herhangi bir sınıf gibi davranmak ve "üretici olmak, yani ekonomik üretim faaliyetlerine katılmak"[84] zorunda olduğunu iddia eder. Devrimci sendikacı ideolojisi açısından, "maddi olanın sosyalizasyonuna, fikirlerin sosyalizasyonunun karşılık geldiği"[85] açıktır. Bu yüzden Leone, üretim süreci ile ilişkili her bireye olabildiğince açmak istediği alan olan entelektüel çalışmaya bütün üreticilerin katılması prensibini ortaya koyar. Aslında Leone, Sorel'in entelektüalizm karşıtlığını ekonomik bakış açısından ifade eder. Bernstein'ın reformizmi dayandırdığı politik ve ahlaki etkenleri açıklar; ona göre reformizm, işlevleri yüzünden burjuvaziye bağımlı olan sosyalist entelektüellerin maddi olarak geçinme arzularını gizlemek için buldukları argümanın değişik taraflarından biridir.

Böylelikle Marx düşüncesinin revizyonu, devrimci sendikacılık tarafından benimsenen anti-reformist tavrı içerir. Labriola ve Leone, Marksist sosyalizmin temeli olarak gördükleri ekonomik alanda, Marksist yönteme, bilimsel bir temele dayalı alternatif bir çözüm sunmaya girişir ve oldukça farklı bir tip sosyalizmin kurulacağı yeni temeller önerirler. Tamamen bu yolda çabalayarak ve modern ekonomi bilimini kullanarak, Marksizmi kendi alanında alt etmenin mümkün olduğunu kanıtlarlar. Devrimci sendikalistler kendilerini Böhm-Bawerk ya da Pareto'nun rakibi olarak görmeyip devrimci olarak gördükleri için ve burjuva anti-Marksistlerinden olmayıp, burjuva düzenine ve demokratik sosyalizme karşı saldırıya geçen "goşist" muhaliflerden oldukları için, önerdikleri sosyalizm de anti-Marksist ve devrimcidir. İşte bu revizyonun gerçek dayanağı bundan ibarettir.

3. SOREL, SEFERBER EDİCİ DEVRİMCİ GENEL GREV MİTİ VE GERÇEKLİĞİN DERSLERİ

"Sorel'in sosyalist tarihçedeki önemi, bana göre, Marx ve Engels'inkine yakındır ve hiç şüphesiz, Proudhon'unkinden daha üstündür",[86] der, Sorel'i, Antonio Labriola ve Croce'yle karşılaştıran Lanzillo. Proudhon'un, Sorel üzerindeki, bilhassa burjuvazi ile proletaryayı ayıran ve karşı karşıya getiren koşulları algılaması üzerindeki etkisini bi-

83. E. Leone, *Il sindacalismo*, a.g.y., s. 103.
84. A.g.y., s. 107.
85. A.g.y., s. 108.
86. A. Lanzillo, "Giorgio Sorel nella storiografia", *Il Divenire sociale*, 1 Ağustos 1910, s. 220.

lir. Proudhoncu üretim anlayışlarının –üretimin artması ve tüketimin azalması– devrimci sendikacılığa sızması Sorel aracılığıyla olmuştur. Lanzillo, Marksist sosyalizme mesafe alarak, Proudhon'un fikirlerinin ağırlığını kabul eder.[87]

İtalyan devrimci sendikacıları, Sorel'i, sosyalizmi parlamenter-liberal-burjuva bataklığından çekip alabilecek, öngörülü bir düşünür olarak görür. Sorel'in sosyalist otoritesi, Antonio Labriola ile karşılıklı mektuplaşmaları, *Le Mouvement social*'deki makaleleri ve sendikaların sosyalist geleceği hakkındaki yazılarıyla doğrulanmış ve giderek artmıştır.[88] Panunzio, Sorel'i, Marksizm revizyonu ile ideolojiye yeni bir soluk kazandıran adam olarak tanımlar. Fransız Hubert Lagardelle, Ernest Lafont ve Edouard Berth'i, Alman Robert Michels ve Friedberg'i, İtalyan Arturo Labriola ve Enrico Leone'u Sorel'le aynı entelektüel aileye dahil eder.[89] Benzer bir çerçevede, Michels, Sorel'in İtalyan devrimci sendikacılığına getirdiği dört temel temayı ortaya çıkarır: 1) sosyalist saflık kavramı, başka bir deyişle sosyalizmdeki saflık eksikliği fikri ve bu saflığa ulaşmak için sosyalist hareketi yeniden örgütleme zorunluluğu; 2) devrimci sendikacılığın sosyalist bir ekonomi yaratma kapasitesi kuramı; 3) şiddet noktasına gelme ihtimali ve 4) kitleleri biçimlendirme aracı olarak genel greve olan inanç.[90]

Hareketin iki ekonomisti Labriola ve Leone, Sorel'in sendika anlayışının *L'Avenir socialiste des Syndicats*'da yayımlanan ilk biçiminden bir hayli etkilenmişti. Buna karşın, *Réflexions sur la violence*'da gün yüzüne çıkan devrimci genel grev anlayışından etkilendikleri söylenemez. Analizlerine hakim olan ekonomik yaklaşımda "şiddet" ve "mit" gibi kavramlar kolaylıkla yer bulamaz. Bu kavramlara Lanzillo, Panunzio, Olivetti ve Orano gibi meslekten ekonomist olmayan, Sorel tarafından *Réflexions*'da ortaya atılan ahlaki devrim kavramını benimseyen öteki devrimci sendikacı kuramcılarda rastlanır. İki ekonomist ihtiyatlı bir şekilde geride mücadele ederken, faşizmin kurucu babaları arasında yer alan, yine bu saf Sorelciler olacaktır. Sorelci mitler ve şiddet kuramına bağımlılık derecesi, sonraki tavır alışlarla alakasız değildir.

L'Avenir socialiste des Syndicats'te yer alan sendikacılık hakkındaki fikirler, bütün İtalyan devrimci sosyalistleri tarafından resmen onaylanmıştır; bu fikirler, politik ifade araçları olarak doğrudan eylem tekniklerini –anti-parlamenter ve anti-demokrat yönelimle birlikte– kullanacak

87. A. Lanzillo, *La disfatta del socialismo*; Critica della guerra e del socialismo, Florence, Libreria della Voce, 1919.
88. P. Orano, "Giorgio Sorel", *Pagine Libere*, 1 Haziran 1907.
89. S. Panunzio, "Socialismo, sindacalismo e sociologia", *Pagine Libere*,15 Ocak 1907, s. 173.
90. R. Michels, *Storia critica del socialismo*..., a.g.y., s. 324.

olan emekçilerin devrimci sendikalar halinde örgütlenmesi ile özetlenebilir. Buna karşın, tarihin itici gücü olarak "yaratıcı şiddet"in ve kitlelerin bütün sosyalist fikirlerinin ve devrimci duygularının metaforu olarak devrimci grev mitinin Sorel'i, *Réflexions sur la violence*'ın Sorel'i, ideolojik olgunluklarına daha önce revize edilen –ekonomi kuramı açısından Labriola ve Leone tarafından, tarihsel kuram açısından Sorel tarafından– bir Marksizm çerçevesinde ulaşan bu entelektüeller grubunu –Orano, Lanzillo, Panunzio, Olivetti, Rocca, Dinale, Mantica, Corridoni– pek de etkilemez. Bu, onların, Marksizmden birbiri ardına uzaklaşarak, nihayet tümüyle anti-Marksist bir pozisyon almalarına yol açacaktır.

Bu durum, Labriola'da güçlü Sorelci tınılar olmadığı anlamına gelmez; örneğin *Avanguardia Socialista*'nın yöneticisi, devrimci sendikacılığın tanımlarını, "muzaffer bir yaşamın yöntemi" olarak değerlendirmiştir. Gelgelelim metinlerinin dört başı mamur bir analizi, Labriola'nın teknik ve ahlaki iyileşmeye ve ekonomik gelişmeye dayanan kademeli bir ilerleme sürecini desteklediğini gösterir.[91] Aynı dönemde Leone, istemsiz bir tarihsel etken olarak Sorel'in "yaratıcı şiddet"ine –ve genel anlamda şiddete– dikkat çeker. İster kendiliğinden ister planlanmış olsun, şiddete karşı çıkar. İktidarın –özellikle de ekonomik iktidarın– işçiler tarafından ele geçirilmesi ve elde tutulmasını yaratıcı ve pozitif olarak değerlendirirken, şiddete başvurmayı yıkıcı ve olumsuz olarak düşünür.[92] Dahası, ekonomik bir kategori olmaması hakikati şiddet kavramının yalnızca ekonomik prensiplere dayanmak isteyen bir sistemle bütünleşmesini zora sokar.

Bütün bu nedenler yüzünden, İtalyan devrimci sendikacılığı, sıkı bir Sorelci itaatin düşündürebileceğinden çok daha pragmatik bir harekete dönüşür. Aslında bu, hareketin liderliğinin, ideologların, kuramcıların, politikacıların ve yazarların görevini üstlenmesiyle ilgilidir. Bunun dışında, hareketin milli yönüne destek veren işçi liderlerinin katkısı, bu süreçte belirleyici bir rol oynamıştır. De Ambris, Corridoni, Bianchi, Rossi ve Rossoni gibi kişiler, kuramcıların argümanlarına, işçilerin İş ve İşçi Bulma Kurumu'nda edindikleri uzun örgüt ve mücadele deneyimlerini ekler. Onlar için yalnızca bir mit değil aslında bir mücadele aracı olan genel grev tecrübelerini de getireceklerdir. Bu kişiler, hükümet baskısı ve "beyaz muhafızlar" aracılığıyla hissettikleri burjuvazinin gücünü tam olarak ölçebilmişlerdir. Solun diğer kesimleriyle politik ittifakın ne kadar gerekli olduğunu da bilirler. Kuşkusuz, mesela Olivetti, Panunzio ve özellikle Orano tarafından özümsendiği şekliyle Sorelci devrimci

91. A. Labriola, *Spiegazioni a me stesso*, a.g.y., s. 124.
92. E. Leone, *Il sindacalismo*, a.g.y., s. 226-227.

etiğin önerilerine eklenen bu etki, devrimci sendikacı ideali başka baharlara ertelemeye neden olurken hareketin siyasal yaşamda içinde kök salmasına yol açmıştır.

Sorel ve Fransa'nın Sorelcileri XIX. yüzyıl sonunun İtalyan entelektüel yaşamında özel bir yer işgal eder. İtalyan devrimci sendikacılarına göre, Fransa, Alman revizyonizminin sosyalist dünya üzerindeki egemenliğini dengeleyecektir. *Il Divenire sociale* ve *Pagine libere*, Sorel'in dışında, Berth'i, Lagardelle'i ve aynı zamanda Griffuelhes ve Pouget'yi yayımlar. İtalyanlara Kautsky'nin mesajını aktaran ve yüzyılın ilk on yılı boyunca şiddetle İtalyan devrimci sendikacılığına işaret eden Michels, Sorel, Berth ve Lagardelle'in eserinde Marx, Proudhon, Bakunin ve Nietzsche'yi içeren bir sentez girişimi görür.[93] İtalyan devrimci sendikacıları Marksist olmayan ekonomik ve sosyolojik kuramlarla ilgilenmeleri itibari ile Fransızlardan farklılaşırlar. Labriola ve özellikle Leone büyük neo klasik ekonomistlere başvurur: Walras, Edgeworth, Jevons, Cournot. Fakat bilhassa kapısını çaldıkları yazar Vilfredo Pareto olacaktır.[94] Zaten Lozanlı profesör de, Enrico Leone'ye büyük bir itibar gösterir ve bunu dile getirir.[95] Modern siyaset biliminin temel direği Gaetano Mosca, onun *Éléments de Science politique*'inde devrimci sendikacıların analiziyle sayısız ortak nokta bulan Panunzio tarafından incelenmiştir.[96] Hiç kuşkusuz Le Bon'un toplumsal psikolojisi de mükemmel bir biçimde özümsenir.[97]

Bununla birlikte, İtalyan devrimci sendikacılığının entelektüel açıdan oluşumunda belirleyici bir rol oynayan Sorel'dir. En parlak üç düşünür, Francesco Saverio Merlino, Benedotte Croce ve Antonio Labriola ile mektuplaşmalarından, genç devrimci sendikacıların gözünde sosyalizm alanında şöhretli bir otoritesinin olduğu anlaşılır. Demokrasi ve parlamenter sisteme yönelik tezleri, öncelikle Lanzillo, Orano, Panunzio ve Olivetti tarafından, ardından bütün bir devrimci sendikacı hareket tarafından sürdürülmüştür. Labriola, Leone, Mocchi ve İtalyan Komünist Partisini kuracak olan Gramsci ile birlikte Longobardi, demokrasi ve parlamenter sistem karşısında belirsiz bir tutum benimsemişlerdir.[98] Sorel'in eleştirisini özümsemek konusunda hiçbir güçlük hissetmezler.

93. R. Michels, "Kautsky e i rivoluzionari Italiani", *Il Divenire sociale*, 1 Kasım 1905.
94. A. Labriola, "Sul momento attuale della scienza economica", a.g.y., s. 17.
95. V. Pareto, "Le mie idee", a.g.y., s. 194.
96. S. Panunzio, "Autonomia, Liberia e reazione", Il *Divenire sociale*, 1 Mart 1910, 1 Nisan 1910,16 Nisan 1910, 1 Mayıs 1910.
97. Bu konu hakkında, bkz. P. Mantica, "L'Antropologia delle classe poveri", *Il Divenire sociale*, 1 Temmuz 1905.
98. Labriola 1904'te PS adayı olarak seçilmedi. Bir defaya mahsus olmak üzere, ancak 1913'te bağımsız sosyalist sıfatıyla seçilecek ve 1920'de, savaş sonrasının ilk Giolitti kabinesinde Çalışma Bakanı olacaktır.

Marksizmin eleştirisine Sorelci katkının özü, gördüğümüz gibi, Marksist başkaldırı mekanizmasının tarihsel işlevini yerine getirmesini mümkün kılan etik bir zorunluluk önerisinden ibarettir. Oysa, Sorel ve onunla birlikte pek çok devrimci sendikacıyı yalnızca proletaryayla yetinmemeye iten tam da bu etik kriterdir. Sorelci modeli, *Réflexions*'un yazarının genel greve ve şiddet fikrine verdiği anlamı kabul eden herkes, sonunda işçi sınıfından kopma noktasına gelir. Ekonomistler bunun dışında değildir: Labriola ve Leone, Marx'ın ekonomi şemasını bütün üreticilere açtıkları zaman, Sorelci etik kategorilerinin, değişik emekçi gruplarının –sendikalar, "üretici elitler" halinde örgütlenen üreticiler gibi– "özgür bir üreticiler toplumu"nun devrimci sendikacı idealine ulaşmak için girdiği farklı yolların öncüleri olarak sürdürülmelerine olanak tanır.[99]

Sonuç olarak, farklı görünmelerine rağmen, Sorel, Arturo Labriola ve Leone'nin en nihayetinde rasyonalizm ve entelektüalizm karşıtı cephede buluştuklarını tespit etmek ilginçtir. Etik ve duygusal bir değişime ilk çağrı, yeni bir kahraman çağa yol açabilir. Böyle bir süreci iyi yönetmek için, entelektüel-rasyonalist politikacı, kuşkusuz kahraman yerine geçemez. İtalyanlar, egoist dürtüleri –"maksimum hedonist"– *homo economicus*'un davranışının asıl açıklaması olarak gören ekonomik bir analiz sayesinde, entelektüellerin ve onların rasyonalizminin reddedilmesi noktasına gelirler. Çünkü devrim ancak ekonomik alanda gerçekleşebilir; entelektüel politikacının süreci sonuna kadar götürememesi hatta bu konuda bir yardımda bulunamaması gayet doğaldır.

Bununla birlikte, devrimci sendikacı düşünceye gerçek anlamda hakim olan Sorelci temel mesele, devrimci grev meselesidir. Bu mesele, kuramsal ve pratik açıdan, yüzyılın ilk on yılı boyunca devrimci sendikacılık yöneticileri tarafından incelenmiştir. Arturo Labriola, İtalya'nın bir devrime izin verebilecek sosyo-ekonomik olgunluğa henüz erişmediğini düşünür. Bu yüzden de, devrimci sendikacıların derhal grev isteyenlerin heyecanını frenlemek zorunda olduğunu açıklar. Labriola, bir grevin monarşiyi yıkmayı ve bir Emekçiler Cumhuriyeti kurmayı başarsa dahi, uzun soluklu olamayacağını iddia eder. Zira, öncelikle, ülkenin gelişim durumu henüz buna hazır değildir ve Emekçiler Cumhuriyetini "taşıyabilecek" işçi sınıfı sayısal anlamda yetersizdir, hatta hiç yoktur.[100] 1904 Eylül grevi esnasındaki olayların seyri, devrimci sendikacıları seçtikleri yolun doğru olduğuna ikna edecektir. Genel grev mümkündür;

99. Sorel ve faşizm anekdotları hakkında, bkz. J.L.Talmon, *The Myth of the Nation and the Vision of Revolution*, Londra, Seeker and Warburg, 1981, s. 458.
100. A. Labriola, "Tirando le somme", *Avanguardia Socialista*, 24 Eylül 1904, s. 2.

Emekçiler Cumhuriyeti ise henüz değil. İşçilerin kurduğu bu cephanelikte genel grev en etkili silahtır.[101]

Labriola, genel grevden, yalnızca reformist yaklaşımın neden olduğu ahlaki çöküntüye bir son vermesini değil, sendikacılığın sınıf mücadelesinde oynadığı önemli rolü onaylamasını da bekler; böylece Labriola bu alanı partiye tahsis eden reformist yaklaşımı yıkar.[102]

Kariyerinin bu döneminde, Sorel'in İtalyan devrimci sendikacılığı üzerindeki etkisi, iradecilikte, sendikacılığın önceliğinde, özü gereği genel grevde doruk noktasına taşınan bir çatışma olarak tasarlanan sosyalizm vizyonunda kendini gösterecektir.[103] Walter Mocchi, İtalyanların, Fransız kuramcının doğrudan Marx'tan kaynaklanan bazı yaklaşımlarını sürdürdüğünü iddia eder.[104] Bir diğer devrimci sendikacı, 1914'ün sonunda *Popolo d'Italia* ile işbirliğine gidecek olan Antonio Polledro, 1904 genel grevinin ertesinde, toplumsal çatışma kutuplaşmasının, sınıflar arası mesafenin açılmasının ve her türlü uzlaşma olanağının bertaraf edilmesinin olaylara yansıdığını ve Marx'ın toplumsal mücadelelerin yoğunlaşması hakkındaki tezlerini doğruladığını yazar.[105] Bununla birlikte, eğer emekçiler, burjuvazinin yerini almalarına izin veren ahlaki ve teknik bir seviyeyi yakalarlarsa, genel grevin savunma silahı olmaktan çıkıp devrimci silaha dönüşeceğini ekler.[106]

1908'de, devrimci sendikacılık liderleri "grev jimnastiğinin" –Paolo Mantica sürekli grevlere başvurulduğu için bu adı takmıştı– Parma işçilerinin örgütlenmesini güçlendirdiğini, işçilerin sosyal uyum seviyeleri yükseltiğini ve Sorel'in sendika eliti için kaçınılmaz kabul ettiği üç niteliği yani fedakârlık, girişim ve disiplini arttırdığını fark eder. Bu özellikler Parma işçilerine eylemlerini uzun süre devam ettirme izni vermiştir.[107]

Parma grevinin bir diğer önemli etkisi, Orano'nun sözleriyle, "savaşçı sınıfın sendikal mücadeleye, enerjiye ve somut direnişe dayanan ve tek amacı sendikacı doktrin ve propaganda olan *eğitimini* olgunluğa eriştirmek"[108] olmuştur. Devrimci sendikacılar, genel grevin işçilerin birleşmesini gerektirdiğini düşündükleri gibi, bir kez başladıktan sonra, tıpkı iradelerin aynı amaca yönelmesi gibi, grevin bu birleşmeyi hızlan-

101. "V giornata - Tultimo comizio", *Avanguardia Socialista,* 24 Eylül 1904, s. 2.
102. A. Labriola, "Tirando le somme", a.g.y., s. 2.
103. *Avanguardia Socialista*'nın yardımcı editörlerinden Walter Mocchi şöyle yazar: "Sorel'i benimsediysek, üstelik onu aynı zamanda fikirlerimizi zenginleştirmek için benimsediysek ne ala"; W. Mocchi, "Dopo la sciopero generale", *Avanguardia socialista,* 30 Eylül 1904, s. 1.
104. W. Mocchi, "Dopo lo sciopero generale", a.g.y., s. 2.
105. A. Polledro, "La manifestazione proletaria", *Avanguardia Socialista,* 7 Ekim 1904, s. 2.
106. "Politica Proletaria", *Il Divenire sociale,* 16 Ocak 1909, s. 23.
107. P. Mantica, "Mentre a Parma si sciopera", *La Cultura socialista,* 15 Haziran 1908, s. 155.
108. P. Orano, "I risultati di un grande sciopero", *La Cultura socialista,* 15 Haziran 1908, s. 137.

dırdığına ve artırdığına da inanmaktaydılar. Bu inanç, seferberliğin şiddetlendirdiği mücadele ruhu kadar, sendikaların, yalnızca güçten müteşekkil olan ve onları çatışmaya mecbur eden bir burjuva toplumuna karşı artan kinine de bağlıydı.[109]

Orano, Parma grevinin, Sorel'in genel grevde tespit ettiği seferber edici mit karakterini doğruladığını düşünür: "Genel greve inanmak gereklidir; bu şekilde onu Ferrara ve ardından Parma bölgesinde yakaladığı geniş boyutlara ulaştırmayı başarabiliriz. Örgütlü kitlelerin vakur ve kahraman itaatsizliğine inanmak, her defasında biraz daha savaşçı, her defasında biraz daha yaygınlaşan sürekli direnişin, mülk sahiplerinin aşınmasına neden olabileceğini ve anlamını en aza indirgeyebileceğini kendi paylarına onlara öğretmiştir."[110]

Agostino Lanzillo, genel grevin, devrimci sendikacılığın anti-parlamenter yapısını güçlü bir biçimde beslediğini ekler.[111] Fakat Parma grevi esnasında sendikacı-devrimci kuramları uygulamanın epey tehlikeli olduğunu düşünen Labriola, De Ambris, Corridoni ve onlar gibi düşünen öteki sendikacı yöneticilerini desteklemez. Onun için, sendikacıların, öncelikli olarak örgütlü bir işçi hareketinin partiler sisteminden daha faydalı olduğuna emekçileri ikna etmeye çalışmaları önemlidir. Oysa Labriola için, söz konusu grev bu tutumun başarısını tehlikeye sokar.[112] Onun açısından bu durum, devrimci sendikacıların PSI'yı terk etme kararı aldıkları Ferrare Kongresi'nin hemen ertesinde olduğundan çok daha acil bir nitelik taşımaktadır.

1908 deneyimi, devrimci sendikacıların pek çok ders çıkarmalarına vesile olacaktır: 1) Mesela Parma İş ve İşçi Bulma Kurumu gibi, güçlü ve yapılandırılmış bir sendikal örgüt, tarım emekçileri ile hizmet sektörü işçileri ve çalışanları arasında yüksek seviyede bir dayanışma ve işbirliğine neden olabilir; 2) süregelen rejim yüzünden, hasım olanın dahi her zaman hükümet ve orduya başvurması nedeniyle, çatışmayı coğrafi olarak sınırlandırmak mümkün değildir; 3) devrimci sendikacılık, birleşmiş bir burjuvaziye karşı mücadeleyi sürdürmek için Sosyalist Parti ve diğer potansiyel müttefiklerin desteğinden vazgeçemez; 4) vakti geldiğinde, sendika elitinin grevin sürdürülmesi ve direnç göstermesini cesaretlendirmek için gereken gücü ve teminatı oradan alsa da eğitim, propaganda, grev ve örgütlenme seneleri, sendikalılar arasında kimi düzenlemelere dayalı tutumların su yüzüne çıkmasını desteklemiştir.

---

109. "Le forme della resistenza", *Il Divenire sociale*, 16 Ekim 1908, s. 313.
110. P. Orano, ", I risultati...", a.g.y., s. 139-140.
111. A. Lanzillo, *Le Mouvement ouvrier...*, a.g.y., s. 34-40.
112. A.Labriola, "Per la teoria dello sciopero", *Pagine Libere* 15 Haziran 1908, s. 712-713.

Altı yıl sonra Mussolini şunları yazacaktır:

"Bugün bir yanılsama ve tehlikeli bir 'boşluğu' ifade eden kızıl blok, yarın devrimci bir konjonktür tarafından dayatılabilir. Bu yüzden kendiliğinden ortaya çıkıverecektir."[113]

1911 Eylül ayında örgütlediği genel grev Libya'ya müdahaleyi engelleyemese de, aynı Mussolini, bu aracın "proletaryanın hizmetindeki en etkili savaş silahı"[114] olarak kalacağını savunacaktır. De Ambris de, hiçbir gerçek hazırlığın "Kızıl Hafta" genel grevinin yerini tutmadığını teslim ederek, bu grevde olağanüstü bir *psikolojik hazırlık* aracı görür.[115]

Bununla birlikte, savaştan hemen önceki aylar boyunca, bu isyankârların saflarında tam bir kargaşa hakim olur. Düşmanlıklar başlamadan önce, kahraman zamanların devrimci sendikacılık ruhundan uzak her türlü çözüm tasarlanmaya başlar. Ortaya çıkan izlenim, esas olarak harekete egemen olanların zihnindeki izlenimidir. De Ambris, sendikacıların, anarşistlerin, cumhuriyetçilerin, sonuç olarak solun bütün güçlerinin birleşmesini vaaz eder.[116] Doğası gereği politik olan böyle bir koalisyon, ekonomik alandaki doğrudan eylem ilkesiyle tam olarak uyumlu değildir. Olivetti de, *Pagine Libere*'nin yayımını sürdürdüğü sırada, 1914 yazında "bütünsel bir devrimciliği"[117] amaçlayan yeni bir "revizyon ve uyarlama" formülünü ortaya atar. Sonuç olarak bundan, tümel çözümleri uygulamak açısından daha yerinde olan politik ekonomik bir modele yönelmek adına, genel grevin ekonomik ve mitik yaklaşımını terk etme noktasına ulaşılır. Bu değişiklik, muhtemelen genel grevin siyasi başarısızlığına fakat aynı zamanda ve bilhassa genel grev silahını üretim sürecine zarar vermeden kullanma olanaksızlığıyla ilgilidir. Genel grevin doğal sınırları Labriola ve Leone tarafından belirlenmiştir: Proletarya, ne ahlaki açıdan ne de teknik olarak üretim sürecini ele almaya henüz yeterince hazır değildir. Durum bu olduğu sürece üretim sistemi korunmalıdır.

Başka bir deyişle, öngörülebilir bir gelecekte kapitalizmin yerine koyulabilecek hiçbir şey yoktur. Bu sonuç, savaş yılları boyunca ve ateşkesi izleyen senelerde bütün ağırlığını hissettirecektir.

Aslında devrimci sendikacılık, devrimci sürecin, bozguna uğramış, hatta düzensiz bir üretim sistemine yerleşmesinden ne pahasına olursa

113. B. Mussolini, "Un blocco rosso?", *Utopia* 15-28 Şubat 1914, s. 69.
114. B. Mussolini, "La settimana rossa", *Utopia*, 15-31 Temmuz 1914, s. 242.
115. A. De Ambris, "Dopo la bufera", *L'Internazionale*, 20 Haziran 1914, s. 1.
116. A. De Ambris. "Ancora in tema di Unita", *L'Internazionale*, 1 Ağustos 1914, s. 1 ve "Dopo la bufera", a.g.y., s. 1.
117. A. O. Olivetti, "Ricominciamo", *Pagine Libere*, 10 Ekim 1914, s. 4.

olsun kaçınması gerektiği ilkesine sadık kalır. Geçmişte yaptıkları gibi, üretimi olası en yüksek seviyede korumanın gerekliliğine -bu hep sadık kaldıkları ilkelerine- vurgu yaparlar. Bu arada milli dayanışma fikrini, bir süre sonra da Bolşevizm karşıtlığını hiç değiştirmedikleri bu ilkeye ekleyiverirler. Sendikacılar, burjuvazinin mirasını almak ister. Bu noktada bir kez daha eski bir Sorelci prensibe, daha zengin ve daha üretici bir topluma özlem duymaya sadık kalırlar; fakat şu anda, yalnızca burjuvazinin mirasçısı olmak yeterli değildir; burjuvaziden daha yoksul bir toplum miras almaktansa, burjuvazi ile daha zengin bir toplumu paylaşmayı tercih ederler.[118]

Bolşevizm karşıtlıklarının temel gerekçesi şudur:

> "Burjuva ekonomi rejiminin düşmesine neden olan, bütün bir üretici organizmayı çözen, endüstriyel kesimde düzensizlik yaratan, başı bozukluk ve sefalete sürükleyen Bolşevizm, bu dünyanın en anti-sosyalist ve en anti-proleter fenomenidir."[119]

De Ambris, Bolşevizmin yalnızca yıkıcı olduğuna değil, aynı zamanda, yıkmak istediği düzenin yerine koyacak başka bir mekanizma kuramayacağına da inanır.[120] Endüstriyel lokavta direnecek ve üretim sürecinin devamlılığını sağlayacak yeni bir genel grev biçimi bulmak gerekir.[121] Bu yeni tip silah da, devrimci sendikacılık idealinin takip etmek istediği evrime uygun olmak, yani, üretimi yönetmek, hatta yönetimi burjuvaziyle paylaşmalarına olanak tanıyacak ahlaki ve teknik seviyeye emekçileri yükseltmek durumundadır.

Devrimci sendikacılık ve ardından milli sendikacılık, alanda yaşanan başarısızlıklar ve ideologlarının, devrimin motoru olarak sınıf yerine milleti tercih etmeleri yüzünden, yavaş yavaş devrimci genel grev fikrinden uzaklaşır. Bir sınıf grev, bir millet ise savaş yapar. Üreticiler arasında yüksek bir dayanışma seviyesi gerektirdiğinden, üretici bir model, iki savaşa geçit vermez.

Sonuç olarak, devrimci grev fikri gerçekliğin sınamasına direnemez fakat seferber edici bir mit olarak ayakta kalmayı başarır. Sorel bu öneriyi İtalyan devrimci sendikacılarının öncelikle sendika eliti oluşturmakla meşgul olduğu ve eğitime ve ahlaka odaklandıkları bir dönemde yaptığı için devrimci grev fikri gerçekleşme olanağı bulamamıştır. Milliyetçi sendikacılığa gelince, devrimci mit ve savaşı tercih edecektir.

---

118. C.Morisi, "Orizzonti nuovi", *Battaglie dell'unione italiana del lavoro*,5 Nisan 1919, s. 1.
119. A.g.y.
120. A. De Ambris, "Bolscevismo e sindacalismo", *L'Internazionale*, 26 Nisan 1919, s. 2.
121. "I fatti della settimana", *L'Internazionale*, 29 Mart 1919, s. 1.

Dördüncü Bölüm

Sosyalist-Milliyetçi Sentez

1. DEVRİMCİ SAVAŞ MİTİ

XX. yüzyılın ilk on yılı boyunca fora edilen bütün çabalara rağmen, İtalyan devrimci sendikacıları, genel grev yoluyla hiçbir devrimci değişimi gerçekleştirmeyi başaramaz. Fikirler alanında, Sorelci mit, pratik alandaki genel grevler kadar etkisiz olmuştur. Nihayet sınıf mücadelesi de Labriola ve Leone'nin Marksizm revizyonu, üretimciliği devrimci sendikacı anlayışa dahil edince, daha sorunlu bir konuya dönüşür. Yeni üreticiler, tıpkı çıkarlarının üretim sürecini engelleyebilecek her türlü çatışmadan kaçınmayı onlara dikte etmesi gibi, toplumun bütün verimsiz unsurlarıyla -asalaklarla- mücadele etmelidir.[1]

Devrimci sendikacılık, tezlerinin geçerliliği noktasında solun çoğunluğunu ikna etmeyi başaramamıştır. Bu yüzden 1907'de Ferrara'da kararlaştırılan kopma gerçekleşecektir.[2] Hareketin sınıf mücadelesine olan *itikatı* giderek azalırken, işçi sınıfının "ahlak seviyesi"nin yükseltilmesi çabası ve elitist anlayışlar daha çok ön plana çıkar. Devrimci sendikacılar, genel grev yerine başka bir şey önermenin gerekliliğini -onların gözünde temel bir gerekliliktir bu- her şeye rağmen savsaklamazlar. Demokrat-liberal yapıların yıkılmasında başarısız olan genel grevin yerine, daha geniş bir yelpazeye yönelik, başka bir seferber edici mit bulmak zorunda olduklarını iyi bilirler. İtalyan toplumu bu yıkım için gerekli ve yeterli iç koşulları üretemeyeceği için de dış faktörlere başvurmak yerinde olur. Sonuç olarak seçilen katalizör, savaş olacaktır.

1. Elbette, bütün ekonomik güçlerin açık bir pazarda serbestçe rekabet edebilecekleri merhaleye göndermede bulunuyoruz. Bununla birlikte, milliyetçi sosyalizm tarafından talep edilen toplumsal dayanışma, kaynağını, doğrudan doğruya üretime bağlı olan bütün sektörler arasındaki çıkar ortaklığında bulur.
2. Bkz. A. Riosa *Il sindacalismo rivoluzionario in Italia...*, a.g.y., s. 360.

Kuramcılar için, bu kararın alınması ya da hareketin merkezine benimsetilmesi kolay değildir. Zira, bu yüzyılın başında, devrimci aşırı soldan gelen bu kişiler için, savaş, enternasyonalizm ve militarizm hakkındaki düşüncelerini gözden geçirmek kolay değildir; zira millet ve vatan gibi kavramlar karşısındaki tavırlarını değiştirmeleri de hiç kolay olmamıştır. Yıllarca savaşın emekçilerin çıkarlarına ne kadar ters olduğu kanıtlanmaya çalışılırken, birdenbire müdahaleciliği desteklemek zordur. Bu evrim sorunsuz olmaz. Buna karşın, "parlamenter demokratik liberalizme", Giolitti virüsü yoluyla bulaşan bu ölümcül hastalığa yakalanan bir İtalya temsili, pek çok insanı, olası tek çarenin savaş olduğunu düşünmeye itecektir. Bu düşünce, sağda, milliyetçiler arasında geçerli olduğu kadar, giderek solda, devrimci sendikacılar arasında da geçerli olur.[3] Sonuç olarak, Ağustos 1914'te, devrimci sendikacılığın en önemli yöneticileri, İtalya'nın Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı savaşa girmesini talep edecektir.

Vaktiyle, askere alınanlar arasında bir "sınıf bilinci" geliştirmek amacıyla geleneksel sendikacılığın anti-militarizmi kışlalara sızmayı denemişti. Aynı şekilde, ordunun "sosyal savaşta" burjuvaziye verdiği otomatik desteği önlemek maksadıyla, sendikacılar, orduda geçerli olan asi, grevci ve millet karşıtı işçi algısını değiştirmeye çalıştılar. Bu amaçla, her askerde var olduğunu düşündükleri "insan ve emekçi" bilincine başvurdular.[4] Bu girişimlerini, mantıksal argümanın gücüne inanmayı telkin eden rasyonalist bir geleneğe bağlamak gerekir. Fakat 1907'de anti-rasyonalist akımlar yönlerini devrimci sendikacılığa çevirdiler ve onlarla birlikte, ordu ve savaşla ilgili karmaşık duygular yayıldı, millet ve yurt kavramları başka anlamlar kazandı.

Arturo Labriola savaşın araçsallığına dikkat çekerek tartışmayı başlatır: "Keskin bir bıçak, cerrahın ellerinde hayat verirken katilin ellerinde hayat söndürür."[5] Bunlar savaşa ahlaki değerini veren hedefler ve aktörlerdir. Bu yüzden Labriola, haklı nedenlere dayalı bir savaşın olabileceğini ortaya atar. Örneğin Hervé'nin her durumda salık verilen barışçı yaklaşımının bir anlamı yoktur.[6] Sorel'in fikirlerinden etkilenen İtalyan kuramcı, yurt ve yurtseverliğe birer kavram olarak değil, aklın ve akıl yürütmenin ötesinde duygular olarak bakar. Böyle bir bakış açısında sosyalizm ile yurtseverlik arasındaki çelişki, yurtseverlik, ortak dili, geleneği ve kültürü temsil etme eğilimi gösterdiği zaman geçersiz

3. Bkz. M. Isnenghi, *Il mito della grande guerra*, a.g.y., s. 7-22.
4. C. Lazzari, "Il diritto antimilitarista", *Avanguardia Socialista*, 22 Eylül 1906, s. 1.
5. A. Labriola, "Intorno al herveismo", a.g.y., s. 389.
6. A.g.y.

kılar. Labriola, *Komünist Manifesto*'nun "işçilerin vatanı yoktur" iddiasını, Marx'ın zamanındaki proletaryanın ağır yaşam koşullarıyla ilgili bir düşünce olarak açıklar. İşçi sınıfı ancak devletten sosyal güvence, eğitim, siyasal haklar gibi bazı faydalar sağlamaya başladığı zaman ortak dil ve geleneği içselleştirmeye başlar.[7] Fakat devlet orduyu baskıcı amaçlar için kullandığında, işte o zaman, sosyalist bakış açısından, "orduyu devletin iradesiyle çalıştırılan bir araç haline getiren kör otomatizmi ortadan kaldırmayı başardığımız ölçüde sosyalizm gerçekliğe dönüşür".[8]

Bu bakış açısı en uç ifadesini ordunun genel grev fikrinde bulur. Bu tarz bir ifade devrimin gücünü ortaya çıkaracaktır. Sorelci bakış açısından ordunun grevi, "klasik" genel grevden daha az devrimci olmayan bir mittir. Bu mitin kendini gerçekleştirir olmaması, özendirme gücünden hiçbir şey kaybettirmez; zira ordunun burjuva devletinden ayrılmasını gerektirir. Böylesi bir "âna" uygun koşulların savaş durumunda ortaya çıkma şansı daha yüksektir. Savaş pekâlâ sosyalizme faydalı olabilir. Kültürel-dilsel yurtseverlik kavramını benimsemesi, Labriola'yı, işçilerin savaş zamanında bu milli-kültürel alanı savunmakta tereddüt etmeyecekleri sonucuna ulaştırır. Yurtseverlik ile sosyalizm arasındaki çelişki bir kez ortadan kalktıktan sonra, Labriola ve diğer devrimci sendikacıların Libya savaşı sırasında benimseyecekleri müdahaleci tutumun önü açılmış olacaktır.[9]

Arturo Labriola bu yola tek başına girmeyecektir. 1910'da gerçekleşen ikinci sendikacı kongre esnasında Paolo Orano soruyu sorar ve hemen arkasından yanıtı yapıştırır:

> "Savaşa son verme ihtimaline inanabilir miyiz? Hayal kurmayalım! Savaş bir gerekliliktir, ilerlemenin baharıdır. O halde ilerleme, neden sınıflar savaşını devletlerarası savaşa tercih etmeyi gerektirmesin?"[10]

Gerçek anti-militarizmin, burjuva devletini ordudan ayırmayı ve böylece orduyu gerçekten etkisiz hale getirmeyi başaran anti-militarizm olduğunu iddia ederek sözlerini sürdürür. Yalnızca sınıf bilinci ve sendikal eylem, verimsiz boş bir propagandayla hiçbir ilgisi olmayan bu anti-militarizm seviyesine erişebilir. Orano için, görkemli geçmişine rağmen İtalya yok olmak üzeredir zira öteki güçlerin ileri sürdüğü iddialardan yoksundur. Bunun nedeni liberal burjuvazi aracılığıyla ülkeyi denetle-

7. A.g.y., s. 391.
8. A.g.y., s. 396.
9. N. Tranfaglia, "Prefazione", A. Labriola, *Storia di died anni*, a.g.y., s.xv.
10. P. Orano, "L'Antimilitarismo", *Il Divenire sociale*, 16 Eylül 1910, s. 3.

yen İtalyan kapitalizminin, ordunun ve donanmanın ihtiyaçlarını karşılamak yerine, askeri harcamalardan elde edebileceği kârdan başka hiçbir şey düşünmemesidir.[11]

Giovanni Papini ile birlikte, yüzyılın ilk on yılı boyunca kültürel milliyetçiliğin temellerini ortaya koyan Giuseppe Prezzolini de sendikacı kuramı benimser ve işçilerdeki yurtseverlik eksikliğini açıklamaya çalışır:

> "Burjuvazi, proleteryaya yurtseverlik duygusu kazandıracak her şeyi ortadan kaldırdığı için sendikacı proletarya, uğruna kanını vermek isteyeceği yurt fikrine karşıdır, egemenlerin yurduna karşıdır."[12]

Prezzolini, sendikalar tarafından teşvik edilen ve desteklenen burjuvazi ile işçiler arasındaki çatışmanın depreşmesinin, İtalyan toplumunun ihtiyacı olan ahlaki canlanmaya neden olabileceği inancındadır. Bu canlanma en güzel ifadesini savaşta bulacak, işte o zaman "deha, cesaret, şiir ve tutku, yüksek adalet ve trajediye has kahramanlık" her yerde hüküm sürecektir.[13]

Sorelci toplumsal savaş ve ahlaki devrim kavramları, *Reflexions*'da ifade edildikleri haliyle, Labriola, Orano ve Prezzolini'nin yazılarında açıklığa kavuşur. Bu üçü için, devrimci sendikacılık, artık otomatik olarak anti-militarizmin yanında yer almaz. Ahlaki kategoriler savaşta en belirgin görünüşlerine kavuşur. Toplumsal değişim –devrim– sosyal savaş üzerinden devreye girmezse, başka bir senaryo zorunlu olur: uluslararası savaş.

2. LİBYA SAVAŞINDAN SOL MÜDAHALECİLİĞE: İŞÇİ EMPERYALİZMİ, SENDİKA VE MİLLET

Paolo Orano, Libya savaşından bir yıl önce, 1910 Ekim'inde, *La Lupa*'nın yayımına başlamıştı. Bu derginin yazı kurulunda Sorel'in, Hervé'nin ve Péguy'nün isimleri, Labriola, Michels, Missiroli, Pietri-Tonelli ve Fovel'inki ile yan yanaydı.[14] Bu noktada, 1910'da, Sorel'in, Action française ile yakın ilişkilerini eleştiren İtalyan solunun saldırılarına

11. P. Orano, "L'Insipido Adriatico", *Pagine Libere,* 1 Haziran 1909, s. 620-623.
12. G. Prezzolini, *La teoria sindacalista,* Naples, Francesco Perella Editore, 1909, s. 123.
13. A.g.y., s. 117.
14. Sorel'in adı, bu dönemde çoktandır monarşist-anarşist çevrelerle bir tutulur. Onun etkisi hakkında, G.B.Furiozzi: *Sorel e l'Italia,* a.g.y., s. 245. Mario Missiroli en tanınmış İtalyan siyasi gazatecilerden biridir. Adı geçen dönemde devrimci sendikacılığa çok yakın durur ve Sorel'le karşılıklı mektuplaşır. Bkz. G. Sorel, *Lettere a un amico in Italia,* Bologne, Capelli, 1963. Ekonomist Alfonso di Pietri Tonelli faşizme katılacak olan devrimci sendikacı entelektüellerden biridir. *Pagine Libere*'ye yazar. Massino Fovel de sendika mücadelesine angaje bir milliyetçidir.

maruz kaldığına dikkat çekmek yerinde olur. Sorel'in İtalyan devrimci sendikacılığının merkezindeki en yakın takipçisi olan Agostino Lanzillo, *Il Divénire sociale*'de yayımlanan bir dizi makale ile ustasının savunmasını üstlenmiş, tamamen Sorelci şiddet –elbette bu durumda proleter şiddet– anlayışından yana argümanlar ortaya koyarak Hervé'ye ciddi bir biçimde saldırmıştır.[15]

Devrimci sendikacılığın en önemli ideoloğu olan Sorel'in, anti-militarizmi ve anti-rasyonalizmi dahil ederek Maurrascı milliyetçiliğe yaklaşması, radikal milliyetçi Corradini'nin ilgisini çekmiştir. Corradini, önceki yıllarda sendikacı-milliyetçi bir kliğin doğmasına ve büyümesine şahit olmuştu.[16] Corradioni'ye göre, İtalyan toplumunun sorunlarını çözecek bir savaş için ön koşul olan devrimci sendikacı doğrudan eylem, bir mücadele iradesini ortaya koyar öncelikli olarak. Corradioni sendikacı elitler ile aristokrat ve anti-demokratları bir arada görmek ister.[17] Bu türden bir akıl yürütme milliyetçiliğin sendikacılığa eklemlenmesini mantıklı ve verimli bulur. Böylelikle Mario Viana ve Enrico Corradini, iki hareketin ortak noktalarını ortaya çıkarmaya çalışacaklardır. milliyetçi *Triclore* gazetesinde bu konuda makaleler yayımlarlar.[18] Bu şekilde, iki eğilimin ortak düşmanı olarak parlamenter sistemi gösterirler. Viana kendi hesabına, yabancı sermayenin istilasını tek başına etkisizleştirebilecek üretici bir ekonomide, sermaye ve emeğin sahip olmaktan kaçınamayacağı çıkar kimliğini ortaya koymaya çalışır. Bu arada, kendilerinin de bir üretim genişlemesini talep ettiklerini sendikacılara hatırlatır.[19] Milliyetçilik, milli ekonomik dayanışma doktirini iken, Corradini, sendikacılığı, ekonomik bir sınıf dayanışması doktrini olarak görür. Onun için millet, sınıf ile uluslararası sahne arasında aracıdır. Millet, bireylerden müteşekkil sınıf olduğundan, minimum çaba maksimum fayda hedonist ilkesi, sınıf için olduğu kadar millet için de geçerlidir. Bununla birlikte, Corradini için millet ahlaki bir faktördür ve

15. A. Lanzillo, "Gli Anarchici e noi", *Il Divenire sociale,* 1 Mayıs 1910, s. 104-105. Lanzillo, Sorel'in savunusu söz konusu olduğunda hiçbir çabadan kaçınmaz. Bkz. "La bancarotta della demagogia", "Giorgio Sorel nella storiografia", "La dissoluzione del regime democratico", "Ancora contro il demagogismo", *Il Divenire sociale*'de çıkan bütün makaleler, 6 Şubat 1910, 1 Eylül 1910, 16 Eylül 1910,1-16 Eylül 1910.

16. E.Corradini, *Discorsi politici (1902-1903),* Florence, Vallecchi, 1923, s. 60.

17. A.g.y., s. 57.

18. Bu gelişmeler ve Biella grubu hakkında, bkz. F. Perfetti: *Il nazionalismo italiano dalle origini alla fusione col fascismo,* Bologne, Capelli, 1977, s. 93. Biella grubu –ilk milli oluşum–tüzüklerinin 2. maddesi: "Üretici sınıflar arasındaki sınıf mücadelesi kavramı ile sınıf işbirliğininki arasındaki çelişki, emperyalist fetih eğilimli milli bir birliğin temelidir" der, F. Perfetti, *Il nazionalismo italiano...*, a.g.y., s. 101. Bu beyanat, ilk defa 16 Temmuz 1909 tarihli *Il Tricolore*'de çıkmıştır.

19. M. Viana, "Lotta di classe e solidarieta nazionale", *Il Tricolore,* 16 Eylül 1901, Perfetti, F., *Il nazionalismo italiano...*, a.g.y., s. 100.

bilhassa öyle kalır; tarihsel gelişim içinde egemen faktörü oluşturur. Eylemlerini tam bir kararlılık ve tam bir bilinçle gerçekleştirecek en geniş işlevsel insan bütünüdür.[20]

Corradini tarafından altı çizilen diğer bir ortak nokta, milliyetçilik ve sendikacılık yandaşlarını heyecanlandıran fetih arzusudur. Buradan hareketle Corradini, milliyetçiliğin ve sendikacılığın kahraman ruha ve bu ruha uygun nitelikleri geliştirmenin gerekliliğine yaptıkları çağrıda bir benzerlik bulur. Bu benzerliklerden yine ortak bir tutku doğar: emperyalizm. Bu tutku görünüşte iki farklı biçimde –milli emperyalizm ve işçi emperyalizmi– ortaya çıkmış olsa dahi, iki versiyonu da aynı kalır.[21] Zira bu iki hareket aynı tutumu barındırır: pasifizmi durdurmak, baskıya karşı durmak, burjuva çöküntüsüyle mücadele etmek. Birini diğerine, milliyetçiliği sendikacılığa ulaştıran köprünün inşasını hızlandırmak için, Corradini aşağıdaki sentezi önerecektir:

> "Diğerlerine göre daha alt konumlarda olan milletler vardır, tıpkı diğer sınıflara göre daha alt konumda sınıfların olması gibi. İtalya proleter bir millettir. Göç bunun kanıtıdır. İtalya dünyanın proleteridir."[22]

Corradini'nin analizi, devrimci sendikacılığın burjuvazi karşıtı mücadelesini uluslararası arenaya taşımayı empoze eder. Ona göre İtalya, proleter bir millet olma yolundadır. Bu eğilim, bilhassa ülke sömürgelerden yoksun olduğu için hızlanacaktır: Elde edilecek topraklara kendi vatandaşlarını yerleştirecek ve buralardan ihtiyacı olan hammaddeleri sağlayarak sanayi ürünleri için piyasalar yaratabilecektir. İtalya, burjuva milletlerin eriştiği seviyeye, uluslararası ticaretin büyük bir kısmını denetleyen sömürgeci güçlerin seviyesine yükselmelidir. Dışgöç, İtalya için iki kat tehlikelidir, der Corradini: Nüfusun azalması ülkeyi potansiyel olarak faydalı bir işgücünden mahrum bırakmazla kalmaz, aynı zamanda rakip milletlerin gücünü de artırır.[23]

Savaş, kısır döngüden çıkmanın tek yoludur. Muzaffer, uluslararası ve burjuva karşıtı bir savaş, İtalya'ya layık olduğu yeri geri verecektir: "Böyle bir perspektifte, milliyetçilik, sosyalizm ve sendikacılık da dahil olmak üzere, bütün fraksiyonlardan Tanrı'nın Ateşkesi'ni isteme eğilimindedir."[24]

---

20. E. Corradini, *Discorsi...*, a.g.y., s. 62.
21. A.g.y., s. 69.
22. E. Corradini, "Nazionalismo e sindacalismo", *La Lupa,* 16 Ekim 1910, s. 2.
23. E. Corradini, "La nazioni proletarie e il nazionalismo" ve "Proletariate, emigrazione, Tripoli", *Discorsi,.,* a.g.y., s. 103-118 ve 119-134.
24. E. Corradini, "Nazionalismo e sindacalismo", a.g.y., s. 2.

Kahramanlık ve fetih arzusu, çökmekte olan burjuvazinin merkantilist değerlerinin karşısına çıkarılması gereken ahlaki değerlerdir. Bu fikirler, Corradini'nin devrimci sendikacılık, liberalizm ve milliyetçilik hakkındaki politik tartışmayı konu edinen *La Patria lontana* [*Uzak Yurt*] isimli kitabında ortaya konmuştur. Milliyetçiler ve sendikacılar, birleşme noktalarını, liberalizm karşıtlığında, eski burjuva elitinin bertaraf edilmesini ve yerini, emperyalist irade, yani fetih ve ahlaki yenilenme arzusu ile dönüştürülmüş yeni bir elitin almasını vaaz eden bir liberalizm karşıtlığında bulurlar.[25]

Her şeye rağmen, 1910'da, devrimci sendikacılar, kendilerini, genel grevi uluslararası savaşın hizmetine sunmayı kabul etmeye ya da proleter şiddet ilkesini emperyalizm ile değiş tokuş etmeye götürebilecek dönemeci almaya henüz hazır değildir. Corradini'nin de milliyetçilik ve sendikacılık hakkında yazdığı *La Lupa* sayısında, Labriola, iki tip milliyetçilik tanımı yapar:

> "Bir yanda silah sanayicilerinin ve müteahhitlerin milliyetçiliği, diğer yanda sendikacılar tarafından desteklenen, işçide milliyetçilik duygusu uyandıran, yurt ile birlikte mülkiyetin korunmasını da öngören kültürel milliyetçilik vardır."[26]

Labriola, İtalya'nın sosyo-ekonomik bütünleşmesinin işçilerin katılımı olmaksızın gerçekleşmeyeceğine inanmıştır. Ona göre, İtalya, birçok heterojen bölgeden gelen insanların oluşturduğu dilsel birlikten başka bir şey değildir ve üstelik heterojenlik işçi sınıfı arasında daha da belirgindir. İşçilerin ekonomik durumları İtalyan kapitalizminin esenliğiyle doğrudan ilgili olduğu müddetçe kendilerini ülkenin ekonomik durumuyla çok daha ilgili hissedeceklerini düşünür. Avusturya ile rekabet ülkenin finans gücüne ciddi şekilde zarar verebilir ve uzun vadede Akdeniz etkisinin dışlanmasıyla son bulabilir. Adriatik meselesi işçiler tarafından ciddiye alınmalıdır çünkü onları da ilgilendirir.[27] Buna karşın Labriola, politik milliyetçiliğin bir gerileme olduğuna dikkat çeker. Milliyetçilik geleneğe dayanır: Oysa İtalya'da gelenek, bölgecilik, iç rekabet, eski kuşkular ve uzun süren düşmanlıklar anlamına gelir. Ayrıca politik milliyetçilik, "asalak bir bürokrasiye, onursuz bir orduya ve koşulların esiri iradesiz bir Prens"ten[28] başka bir şey olmayan bir devlete giden yolu açar.

25. Ayrıntılı bir betimleme ve devrimci sendikacı, liberal ve milliyetçi tartışmasının analizi için, bkz. M.Isnenghi, *Il mito delta grande guerra*, a.g.y., s. 10-15.
26. A. Labriola, "I due nazionalismi", *La Lupa*, 16 Ekim 1910, s. 1.
27. A.g.y.
28. A.g.y.

Böyle bir devlet büyük bir tasarıya önderlik edemez. Aslında, her şey çoğunluğa, yani işçilere bağlıdır. Ne yazık ki işçi sınıfı, ister savaş ister devrim söz konusu olsun, mücadele edebilecek gibi görünmez. Labriola için bu yetersizlik hevesli liderlerin olmayışı ile alakalıdır: "Turati ve Ferri'nin zafer kazandığı yerde ne Napolyon ne Garibaldi vardır."[29] Yalnızca İtalyan bilincinin uyanması bu felç zincirini kırabilir. Bu bilinç –Labriola buna İtalyan kolektif kimliği demeyi tercih eder– dilsel, edebi ve kültüreldir. İşçiler ülkenin bütünleyici parçası olacak ve bunu hissedeceklerdir. İşçi, kültür aracılığıyla İtalya'yla özdeşleşeceği andan itibaren otomatik olarak çıkarlarının farkına varacak ve onları destekleyecektir. Labriola bu yüzden aşağıdan zuhur eden kültürel milliyetçiliği destekler; bununla birlikte, Labriola millet ile devlet arasında bir ayrım yapılması gerektiğine de inanır. Milliyetçilik, ancak devlet tarafından, savaş ya da zorunlu askerlik hizmeti yoluyla dayatılabilir. Fetih arzusu, işçi sınıfı saflarından fışkırmalıdır: Ancak o zaman işçiler mücadele edebileceklerdir. Labriola kendi tezleri ile Corradini'nkiler arasındaki benzerliklerin farkındadır. Onun için şiddet ve savaş iki farklı şeydir.[30] Halkın emperyalizmi, kuşkusuz monarşide değil, milliyetçi de olsa, ancak cumhuriyet rejiminde ortaya çıkabilir. Bununla birlikte, bir İtalyan kültürel birliği arayışının, devrimci sendikacılığı milliyetçiliğe yaklaştırdığı doğrudur.[31] Bu kültürel öncelik iddiası devrimci sendikacı düşüncenin bir değişmezidir; bu değişmez, Labriola'nın *Pagine Libere*'nin ilk sayısında, hareketten yola çıkarak hazırladığı "Presentazione"da görülmekteydi.[32]

Böylelikle, Libya savaşı öncesinde kimi devrimci sendikacı entelektüeller milliyetçi kampa yakın durur. Onları Trablusgarp'ın fethini desteklemeye iten nedenlerin başında kültürel ve ahlaki düzenin gereksinimleri gelir; savaş bir şiddet, kahramanlık ve fedakârlık okuludur; onun sayesinde risk almanın, disiplinin ve hiyerarşinin zevki öğrenilir. Savaş tek kelimeyle, onlarsız ihtişamın eksik kalacağı bu erdemlerin olağanüstü okuludur. Sorelciliğin bu ilk dersleri, Fransa'nın tersine, bunları uygulamaya geçirme fırsatının yakalandığı İtalya'da iyice özümsenir.

Fakat bir başka nedenler dizisi de mevcuttur. Trablusgarp'ın işgali için mücadele ettikleri sırada, Orano, Labriola ve Olivetti, İtalya'nın ve İtalyan işçilerinin bu fetihten sağlayacakları ekonomik faydaları öne sürer. Aynı şekilde böyle bir savaşın eğitim yönünden devrime sağlayacağı

29. A.g.y.
30. A.g.y.
31. Postilla, *E.* Corradini, "Nazionalismo e sindacalismo", a.g.y., s. 2.
32. "Presentazione", *Pagine Libere,* 15 Aralık 1906, s. 4.

ahlaki avantajlara ve pedagojik sonuçlara dikkat çekerler. Böylece Labriola "Ah dostlarım, proletarya ve İtalya neden bir devrim yapamıyor biliyor musunuz? Size söyleyeyim, bir savaş yapamadıkları için",[33] diyebilecektir. Bu, işçi sınıfının genel grev yoluyla bir devrime önderlik etme kapasitesi hakkında bazı sendika yöneticilerinin yavaş yavaş zihnine yerleşen bir çeşit hayal kırıklığı itirafıdır. Burada devrimci genel grev mitini, daha seferber edici olarak değerlendirilen başka bir mücadele senaryosuyla, devrimci savaşla ikame etmeyi hedefleyen girişimin ilk işaretleri görülür.

Labriola, savaş deneyimini kültürel milliyetçiliğe tercih ettiğini belirtecek ve şunu tavsiye edecektir: "Bırakalım burjuvazi gerçek mücadeleyi proletaryadan öğrensin, o burjuvaziye karşı nasıl bir hızla mücadele edileceğini göreceksiniz."[34]

Savaştan yedi ay önce, Angelo O. Olivetti sendikacılar ile milliyetçiler arasındaki ortak noktaların altını çizmek için Sorelci söylemi kullanır ve şunları ifade eder:

> "Şu anda, milliyetçilik ile sendikacılık arasındaki ilk benzerlik, her ikisinin de, uzlaşmayı ne düşüncede ne de uygulamada kabul eden bir canlılık ve irade doktrini olmasıdır."[35]

Olivetti iki ideolojide de ortak olan bu içeriği tanımlayarak, okuyucularına, bunun, daha önce Schopenhauer ve Nietzsche'nin felsefesinde bulunduğunu hatırlatır. Devrimci sendikacılığı, eylem ve güç istencinin, aynı amaca, yani değişime doğru yöneldiği bir idealizm olarak ortaya koyar. Üstelik milliyetçilik ve sendikacılık, kurulu düzeni ebedileştirmekten başka bir şeye yaramayan kademeli değişim ve uzlaşmayı reddeder. Nihayet her ikisi de son güçleriyle materyalizme karşı ayaklanırlar:

> "O halde sendikacılık ve milliyetçilik, anti-demokratiktir ve burjuva karşıtıdır; iğrenç bir biçimde materyalist olan bir toplumdaki iki aristokratik eğilimdir. Biri, bir üreticiler elitinin doğması için her şeyi yapar, diğeri bir ırk elitinin egemenliğini ilan eder."[36]

Bu düşüncenin elitist ve aristokratik tarafı, Sorel'i olduğu kadar Corradini'yi de akla getirir. Olivetti, burjuva toplumunu trajedi ve

---

33. A. Labriola, "La prima impresa collettiva della nuova Italia", *Pro e contra la guerra di Tripoli*, a.g.y., s. 49.
34. A.g.y.
35. A.O. Olivetti, "Sindacalismo e nazionalismo", *Pro e contro la guerra di Tripoli*, a.g.y., s. 15. Bu makale ilk kez *Pagine Libere*'de yayımlanmıştır, 15 Şubat 1911.
36. A.g.y., s. 16-17.

kahramanlık yoksunluğu yüzünden eleştirir. Borsa ve küçük iş adamlarının denetimindeki bir toplumdan hiçbir şey bekleyemeyeceğimizi söyler. Bununla birlikte milliyetçilik, gerçeklikten kopuk, saf bir kuramdan başka bir şey değildir. Yalnızca küçük bir elit onun anlamını kavrayabilir. Vatan bir soyutlamadır; bu yüzden, çekiciliği sınırlıdır. Buna karşın, üretim daha somuttur; o halde işlevsel bir mitin temeli olabilir. Olivetti'nin "mobil milliyetçilik" adını verdiği şey, tam da soyut tarafı yüzünden, az sayıda kişinin ideolojisi kalmaya mahkûm edilmiştir. Zira uygulamaya koyma zamanı geldiğinde, kitlelerin "vatan" kavramı için gerekli soyutlama seviyesini yakalayamayacakları ortaya çıkacağından, bu mobil milliyetçilik kurumsallaşmış militarizme dönüşecektir.[37]

Corradini, Olivetti'nin mantığını elbette reddeder. Fakat, politik olarak geçerli olması için, milliyetçiliğin kitlelere açılması gerektiğinin farkındadır. Oysa kitleler, proletaryadır. O halde yapılması gereken, işçilere farkındalık kazandırmak ve sendikacı milli dayanışma ile üretimcilik kavramlarını birleştirmenin yolunu bulmaktır. Bu amaçla Corradini, kapitalist ile işçi arasında aracı olan politikacının gereksiz olduğunu ileri sürer. Politikacıya mesafe alınırsa, üretimci bir ekonomi çerçevesinde mülk sahibi ve işçi karşılıklı makul kazançlarına en iyi katkıyı yapmak için daha yaratıcı olacaktır.[38]

Böyle bir yöntem Trablusgarp meselesine yaklaşımı büyük ölçüde kolaylaştırır. Bununla birlikte Labriola, Orano ve Olivetti, seçimlerinden ahlaki erdemlerin gelişmesini beklediklerini ve kültürel milliyetçiliğin –bunda ısrarcıdırlar– bu erdemleri doğurabileceğini açıklarlar. Bununla beraber amaç, toplumsal –ama yalnızca toplumsal– değişim olarak kalır. "Klasik" milliyetçilerin tersine, devrimci sendikacılar, savaşın, milli bir tasarının ifadesini, hatta canlı örneğini temsil etmeyeceğini iddia eder; savaş olsa olsa toplumsal değişimi hızlandıran bir yol olabilir. İki hareketten kimi entelektüellerin bazı önemli noktalarda –her birinin elitleri için önerilen aristokrat karakter, değişimin olmazsa olmaz koşulu olarak ahlaki değerlerin çiçeklenmesi– hemfikir olmalarına rağmen, iki düşünce ekolünün eğilimleri henüz birbirinin yerine geçebilir değildir.

Devrimci sendikacıların ve milliyetçilerin yoğun İtalyan dışgöçünden duydukları kaygı, başka bir birleşme noktası oluşturur. Sendikacılar bu göçte elbette yoksulluktan kaçış arzusu görür. Fakat ekonomik buna-

37. A.g.y., s. 18.
38. Bu konu için, bkz. E. Corradini, "Utilita nazionalista delle organizzazione operaie", *Il Tricolore, 1* Ağustos 1909 ve M. Viana, "La lotta di classe e solidarieta nazionale", *Il Tricolore,* 16 Eylül 1909. Bu iki makale Perfetti'ye alınmıştır, F., *Il nazionalismo italiano...*, a.g.y.

lım her şeyi açıklamaya yetmez. Eğer İtalyanların daha az değişken bir toplumsal ideolojileri olsaydı, ülkedeki kanama bu kadar şiddetli olmayacaktı.[39] Sendikacılar, göçmeni onaylamasalar da, göçlerin altında yatan yoksulluk ve ıstırapları bildiklerinden, onu anlamaya çalışırlar. Milliyetçiler ise Avrupa kıtasının pek de korunaklı olmayan bir ülkesindeki bu nüfus hareketliliğinin ekonomik ve askeri etkileri ile ilgilidirler.[40] Sendikacılar içinden bazıları Libya'daki zaferin bu kanamayı durduracağını iddia eder. Ötekiler, göç meselesinin yakıcılığını inkâr etmeksizin, savaşın bunu çözemeyeceğini savunur.

Devrimci sendikacılar –Libya'ya müdahale lehine mücadele edenler dahi– kendilerine sosyalist olarak bakmaya devam eder. Olivetti bunu hepsi adına ifade edecektir: Burjuva kapitalizminin yükselişi, işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki toplumsal çatışmada zaruri bir aşama olduğu için arzu edilmiştir ve Libya savaşı bu çatışmada önemli bir rol oynayabilir.[41] Kendi adına, güneyi göz ardı etmeyen Labriola şöyle yazar: "Libya'da sürdürülen eylem, muhtemelen şimdiye kadar Mezzogiorno yararına girişilen en önemli ve en ciddi girişimdir."[42] Sömürgeleştirilmiş bir Libya, güneyin ekonomisini dönüştürecektir. Üstelik, eğer İtalya Trablusgarp'ı almazsa, en iyi ihtimalle, İtalyan ekonomik çıkarlarını dikkate almadan, fethedilen toprağı kullanmak üzere başka bir güç bunu üstlenecektir. Sonuç olarak, proletarya kaçınılmaz bir biçimde ilk ve en sert etkilenen sınıf olacaktır.[43] Böylelikle, Libya savaşına çağrı yapan devrimci sendikacılar bu bölgenin fethinden kaynaklanabilecek bütün avantajları sayıp dökmekten kaçınmaz. Elbette maddi çıkarlar –işlenmiş ürünler için kullanılacak hammadde kaynağı– fakat aynı zamanda göç meselesinin çözümü söz konusudur. Metropole yakın bir yerleşim merkezi, gitmek zorunda olanlara önerilebilecek ideal adrestir.[44] Olivetti bu savaşta, işçiler adına "aristokratik bir devrimciliği" ve bir fetih arzusunu ifade etme fırsatını görür; bunlar, üretim sürecini üstlenmeleri için kaçınılmaz niteliklerdir:

> "İşçi sınıfı büyük fethe hazır olduğu gün, burjuvaziyle birlikte İtalya'nın Türkiye'ye karşı kullandığı dili kullanacaktır: pratikte teyit edilen, gücün sonsuz dili... Antik Roma'nın dili..."[45]

39. Bkz. E. Lazzari, "L'Italia errante", *Avanguardia socialista,* 9 Haziran 1906.
40. E. Corradini, "Relazione presentata al prime congresso nazionalista a Firenze il 3 dicembre 1910", *Discorsi...,* a.g.y., s. 91-102.
41. A.O. Olivetti, "L'altra campana", Pro e contro la guerra di Tripoli, a.g.y., s. 111.
42. A. Labriola, "La prima impresa...", a.g.y., Pro e contro la guerra di Tripoli, a.g.y., s. 54.
43. A.g.y., s. 50.
44. P. Orano, "Verso *Tripoli*", *La Lupa,* 10 Eylül 1911, s. 1. Sendikacılar, Arjantin gibi bazı ülkelerin İtalyan göçüne kapılarını kapatmalarını görme inançlarını gizlemez. *L'Internazionale de* İtalyan göçüne şiddetle karşı çıkan bir Buenos Aires öğrenci birliğinin varlığını hatırlatıyordu.
45. A.O. Olivetti, "L'altra campana", a.g.y., s. 115.

Biraz farklı bir nedenler dizisi Libero Tancredi (nam-ı diğer Massimo Rocca) tarafından geliştirilir. Tancredi, dünya ölçeğinde bir proletarya devriminin patlak vermek üzere olduğuna inanmasa da Libya girişimini haklılaştırır. Bununla birlikte mevcut durumundan mümkün olduğunca faydalanmayı salık verir. Savaş en azından,

> "1) proletarya için devrimci eğitime; 2) burjuvazi için uyanma işaretine; 3) ekonomik kaynakları büyüyecek olan burjuvazi ya da proletarya için gelecekteki bir genişleme garantisine; 4) bir ülke hükümetinin ve yurttaşlarının içine gömüldüğü kısırlıktan kurtulmasına"[46] hizmet etmelidir.

Tancredi, savaştan ve fetihten, barışa ve kayıtsız kalmaya göre çok daha fazla fayda sağlanacağını ilan ettiğinde bir devrimci gibidir. Burjuvazinin ise kendini sınayacağı meydan okumalar sayesinde, sınavdan güçlenmiş ve olgunlaşmış olarak çıkacağını düşünür.[47] Avrupa çapında bir çatışma öngören Trancredi, zamanı gelince, İtalya'ya özgürlük alanını açacak cumhuriyetçi bir milliyetçiliğe çağrı yapar: "Devrim –din adamlarına has– monarşik Avusturyalı sosyalist feodalizme karşı kendisini koruyacak güçleri birleştirmelidir."[48] Bu tarz milliyetçilik, toplumsal değişim talep eden ve Almanya ve Avusturya-Macaristan imparatorları tarafından temsil edildiğine inanılan kötülüğe tepki duyan öteki milliyetçilerle aynı alanda gelişir.

Bununla birlikte, devrimci sendikacılık ile milliyetçilik arasındaki yakınlaşmada, Libya savaşı yalnızca bir ilk etabı teşkil eder. Sendikacı yöneticilerin pek çoğu ve onların sosyalist görüşlerini paylaşan, yüksek sınıf mensubu bir kuramcı olan Leone, bu sefere karşı çıkar. Hatta bu noktada reformist sosyalistlerle uzlaşıyor görünmekten hiç hoşlanmadıkları halde bu sefere karşı çıktıklarını ifade ederler. De Ambris, Corridoni, Mantica, Leone, Masotti, Barni ve Polledro Libya'ya müdahale politikasına ve Türkiye ile savaşa karşı kışkırtılan genel grevden yanadır.[49] Enrico Leone bu çarpışmaya coşkuyla atılır ve politik-militer bir sömürgeciliğin, sendikacılığın amaçlarından herhangi birine katkıda bulunabileceği düşüncesine şiddetle karşı çıkar. Leone, doğal ekonomik büyüme ile politik-militer yollarla ulaşılan suni büyüme arasında çok net bir ayrım yapar.[50] Paolo Mantica da işçilerin, Roma Bankası'nın

46. L. Tancredi,"Una conquista rivoluzionaria", Pro e contro la guerra di Tripoli, a.g.y., s. 222.
47. L. Tancredi, "Libero Tancredi spiega", *L'Internazionale*, llnovembre 1911, s. 1.
48. L. Tancredi, "Una conquista...", a.g.y., s. 223.
49. Bu konuda, G.B. Furiozzi, II sindacalismo rivoluzionario italiano, a.g.y., s. 47 ve M. Degl'Innocenti, *II socialismo italiano e la guerra di Libia*, a.g.y., s. 114-115.
50. Leone'nin tavrı hakkında, *Espansionismo e colonie*, a.g.y. ve ayrıca G. De Falco, "L'espansionismo e le colonie in un libro di Enrico Leone", *L'Internazionale*, 9 Mart 1912, s. 3, ve, aynı yazardan, "L'adesione di Enrico *Leone" L'Internazionale*, 2 Nisan 1912, s. 1.

çıkarlarını savunmak için kan dökmeye gönderilmesini anlayamaz ve dolayısıyla desteklemez.[51] Mantica, Roma Bankası'nı gericiliğin sembolü, daha da kötüsü, İtalyanca konuşan bölgeleri denetleyen Avusturya-Macaristan'ın nesnel suç ortağı sayar. Masotti'ye göre, sendikacılık savaşa karşı olmalıdır; çünkü savaş, hanedanın, Katolik ve Kilise yanlısı bankerlerin proleter karşıtı politikasını yansıtır.[52] Giuli Barni de kesin bir biçimde savaşa karşıdır; fakat yine de Labriola, Olivetti ve Orano gibilerinin tavrını anlamaya çalışır: bunca mücadele ve çaba yıllarının ardından, devrimci grevin başarısızlığına ve savaş öncesi dönem boyunca sendikacılığın durgunluğu ve eylemsizliğine toplumsal devrime inanan insanların kayıtsız kalamayacağını ve onların başka bir yol ve yöntem aramaya girişeceğini kabul eder. Milliyetçiliğe gelince, diye ekler Barni, ya monarşizmi destekleyip tarih dışına itilmeyi ya da cumhuriyetçi olup uygulanabilir olma şansı elde etmeyi seçmelidir.[53]

Bu dönem boyunca durum değişmez. Savaşa karşı olan devrimci sendikacılar grubuna rehberlik eden De Ambris'dir. Sınıf mücadelesi ilkesine sadık kalır ve şimdilik işçiler ve kapitalistler arasında herhangi bir işbirliğine gitmez. Ona göre sendikalı işçiler üretim sürecini ele geçirecekleri gün, ihtiyaç duyacakları ahlaki ve teknik mükemmelleşmeyi yalnızca sınıf çatışmasından alacaklardır. Trablusgarp, onun için, on beş yıl önce Etiyopya'nın fethi girişiminin daha tutkulu yeni bir versiyonunu temsil eder. De Ambris kararlıdır: İşçiler militarist ya da finansal amaçlar için değil, yalnızca kendi çıkarları için mücadele etmelidir, yani "kendi zincirlerini kırmak için".[54] Onun düşüncesine göre, Labriola, Olivetti ve Orano herkesten fazla suçlanmalıdır; zira işçi mücadelesinin gerçeklerini bilirler. Onun gözünde bunlar, safsatalarının kurbanı sahte devrimcilerdir ve sonuçta asalaklara hizmet edecek ve burjuva devletini güçlendirecek bir saldırganlığı ortaya koyarlar.[55] Mantica da yalnızca finans çevrelerinin kâr sağlayacağı bir savaşı istemez. Buna karşın, eğer millet ve devlet uyuşmazsa güç gösterisi olarak savaş arzu edilir bir eylem olabilir.[56] Aslında böyle bir inanış, Hervé'ye karşı saldırılarında Labriola'nın da tanımladığı gibi, bizzat kültürel milliyetçiliğin özünü yansıtır: Halkın çoğunluğunun –emekçiler– kendini millet özdeşleştirmesi ve millet içinde bir yer edinmesi koşuluyla millet bir referans bütünü olabilir.

51. P. Mantica, "Cos'è che vale l' "Impresa di Tripoli", *L'Internazionale*,7 Ekim 1911, s. 3.
52. T. Masotti, "L'ora che volge", *L'Internazionale*, 30 Eylül 1911, s. 1.
53. G. Barni, "Tripoli e il sindacalismo", *Pro e contro la guerra di Tripoli*, a.g.y., s. 163.
54. A. De Ambris, "Il Congresso generate. Una lettera di Alceste De Ambris", *L'Internazionale*, 4 Kasım 1911, s. 1.
55. A. De Ambris, "Stabiliamo la responsabilita", *L'Internazionale*, 25 Kasım1911, s. l.
56. A. De Ambris, "Stabiliamo la responsabilita", *L'Internazionale*, 25 Kasım1911, s. l.

1911'de, savaşa karşı olan devrimci sendikacılar, savaşı, devletin, Katolik finans çevrelerinin dublörü olmayı kabul ettiği bir tiyatro oyununa benzetirler. Üstelik savaşı milleti ilgilendirmeyen bir devlet meselesi olarak takdim ederler. Buna karşın 1914'te, savaş bütün bir milletin meselesi olacaktır. Bu iki tarih arasında, politik inceleme kategorisi olarak ele alınan savaş hakkındaki tartışma epey canlanacak ve devrimci sendikacıların düşüncesinde kayda değer bir yer edinecektir.

Eleştirilere yanıt veren Labriola, sendikacı kriterin ancak sınıf çıkarları söz konusu olduğunda belirleyici olabildiğini iddia eder. Oysa sendikacılığın karşılayamadığı, sınıflar üstü hususlar ve genel çıkarlar vardır.[57] Bu mantık, Mantica tarafından anında reformizmle suçlanacaktır.[58] Labriola düşüncesini temellendirmek için De Ambris tarafından milliyetçiliğe bulaşmakla suçlanan Olivetti'ye geri döner: Kuşkusuz bütün isteğinin, Corradini'nin adamlarıyla safları sıklaştırmak değil, politik olayları bütünüyle sendikacı bakış açısından incelemek olduğunu bildirir.[59] Labriola ve Olivetti, politik milliyetçiliğe mesafe almaya çalışarak, devrimci sendikacılığın kuramcıları olarak kendilerini ifade etme haklarını korumaya ve durumu tamamen bağımsız bir biçimde incelemeye çalışır. Bu ayrıcalığı o denli kararlılıkla talep ederler ki, devrimci sendikacılığın programının yeni koşullara ilişkin somut ya da uygulabilir hiçbir şey önermediğini düşünürler.[60]

Sonuç olarak, De Ambris ve Mantica, *Pagine Libere*'nin yazı kurulundan ayrılmayı kararlaştırır. De Ambris sendikacılık konusunda kendininkinden bu denli farklı düşünceleri destekleyen kişilerle çalışmaya devam edemeyeceğini bildirir. Mantica aynı kişileri –Olivetti, Orano, Labriola– gündelik sendikal faaliyete tamamen ters bir proletarya gerçekliği dayatmakla suçlar.[61] On yıl evvel, Marx'ın revizyonunda kendisine rehberlik eden ekonomik liberizm ilkelerine sadık kalan Enrico Leone'ye gelince, iyi bir ekonomist olarak şu mantığı geliştirir: "Evet genç arkadaşlar, büyüme gereklidir; fakat silahlarla değil. Yalnızca kâr amaçlı büyüme faydalıdır. Savaşa dayalı büyümeye gelince, felaketle sonuçlanır."[62] Leone savaşa dayalı büyümeyi asalakça bir fenomen sayar. Büyüme, yalnızca ekonomik gelişmeye ve rekabete bağlı olursa üretici bir karakter kazanabilir. Doğal bir politik-savaşa dayalı büyüme, aşırı

57. A. Labriola, "Gli intellettuali...", a.g.y., s. 2.
58. P. Mantica, "Unaspiegazione necessaria", *L'Internazionale*, 4 Kasım 1911, s. 3.
59. A.O. Olivetti, "Una dichiarazione di Olivetti", *L'Internazionale*, 30 Aralık 1911, s. 2.
60. A.O. Olivetti, "Una dichiarazione di Olivetti", *L'Internazionale*, 30 Aralık 1911, s. 2.
61. "A. De Ambris e P. Mantica si ritirano da "Pagine Libere", *L'Internazionale*, 25 Ekim 1911, s. 1. *Pagine Libere*'nin yayım kararı hakkında, D. D. Roberts, *The Syndicalist Tradition and Italian Fascism*, a.g.y., s. 104.
62. G. De Falco, "L'espansionismo e le colonie...", a.g.y., s. 3.

vergilendirme ve askeri harcamalar nedeniyle, ekonomik açıdan bağlayıcı ve üretim karşıtı olup sendikacı-devrimci bakış açısından olumsuzdur.

Bununla birlikte, devrimci sendikacılık açısından gerçek problem Libya değil, Savaş'ın gerçek değeridir. Savaş ve devrim arasındaki ilişki, birinin diğerinden çıkardığı dersler, devrimci genel grevin yerini alacak olan yeni bir seferber edici mit arayışı, millet kavramına yönelik olumlu tavır... Bütün bunlar 1911 ve 1912 yılları boyunca harekete yöneltilen sorulardır. Hiç şüphesiz, Libya'ya müdahale çerçevesinde başlatılan savaşın işlevi ve inandırıcılığı ile millet kavramı konusundaki tartışmaların, 1914'te devrimci sendikacı çevrelerde oluşan şüpheleri ortadan kaldırmaya ve tereddütleri gidermeye büyük ölçüde etkisi olmuştur. Devrimci sendikacılık, mevcut durumu, devrimci savaş mitinin ve müdahaleciliğin birbiriyle kesiştiği bir durum olarak değerlendirir.[63] Devrimci sendikacılığı parçalayan, sancılı ve şiddetli bu uzun tartışma, 1914 yazında gerçekleşen görüş birliğine büyük ölçüde katkıda bulunur. "Libya macerası"nın sert muhalifi Alceste De Ambris'nin o sırada müdahaleci solun başında yer alması bir tesadüf değildir. Trablusgarp seferi sırasında parlatılan devrimci sendika kuramı, duraksamaya imkan vermeyen koşullarla yüz yüze gelir. Bundan böyle bütün devrimci sendikacılar, bu Avrupa savaşının devrimci potansiyeli üzerinde uzlaşır; hepsi onda yalnızca burjuva devletinin değil, bütün bir milletin girdiği bir savaşı görür. 1911 yılındaki anti-militarist grevlerin liderleri de –bir Corridoni ya da bir Mussolini– dahil olmak üzere Trablusgarp seferine tamamen karşı çıkanlar millet için savaşa gireceklerdir.

Libya savaşına karşı tavır alan devrimci sendika yöneticileri, 1911-1914 arasında kararlı bir anti-militarist propaganda vaaz ediyordu.[64]

63. D. D. Roberts, *The Syndicalist Tradition and Italian Fascism* adlı eserinde yalnızca Labriola, Olivetti ve Orano'nun Libya'ya müdahaleden yana olduğunu iddia eder, a.g.y., G. B. Furiozziy ise, *Il sindacalismo rivoluzionario* adlı eserinde bu müdahale dolayısıyla hareketi kateden derin krizi tanımlamaya çalışır, a.g.y., Degl'Innocenti *Il socidlismo italiano e la guerra di Libia*'da, a.g.y., ulusalcıları, Sorelcilerin kültürel alanında bulan (bununla birlikte büyük ölçüde pozitivist kalan) birinciler, yani entelektüeller ile işçi haklarını korumak ve sendikaları güçlendirmek için daima bir mücadele sürdüren ikinciler, yani işçi yöneticileri arasında cereyan eden tartışmayı nihayet iddia edebileceğine inanır. Degl'Innocenti, aristokratik bakış açısının, entelektüellere, zamanın elit yönetici güçlü şövalyeleri gibi hissetmelerini –değişebilir bir elit modeline dayanarak– sağladığını iddia eder. Ancak, entelektüel "statü"lerine rağmen, Labriola gibi adamların politik ve sendikal yaşama aktif olarak katıldıklarını ve De Ambris ve Mantica gibi diğerlerinin de entelektüel nitelikler ve yeteneklerden yoksun olmadığını belirtmek gerekir. Kendi payımıza, Libya macerasının öneminin, savaş ve millet kavramlarına devrimci kategori damgası yapıştırmaya izin veren ideolojilerin evriminde yattığını düşünüyoruz.

64. Libya savaşından kaynaklı anlaşmazlıkların ve CGL'nin, Mayıs 1912'de, Milano İş ve İşçi Bulma Kurumu ve Cento'nun üyeliğe kabulünü (devrimci sendikacılar tarafından denetlenen) reddetmesinin sonucu olan problemlerin ardından, De Ambris, özerk bir sendika merkezi kurmaya karar verir, USI –Unione Sindacale Italiana– 23-25 Kasım 1912'de Modena Kongre'sinde kurulur. Daha ayrıntılı bilgi için, G.B. Furiozzi, *Il Sindacalismo rivoluzionario italiano*, a.g.y., s. 51-54.

Burjuva liberal devletini ve özellikle bu devletin grevleri kırmak ve gösterileri dağıtmak için orduyu kullanmasını reddediyorlardı. Temmuz 1914'teki Kızıl Hafta esnasında, hükümet, anti-militarist göstericilere karşı önce polisi, ardından orduyu gönderir. Sendikacılar anında genel grev başlatır. Hareket bazı yerlerde düzen karşıtı bir başkaldırıya döner. Kızıl Hafta sayesinde ortaya çıkarılan devrimci potansiyel, sendika yöneticilerini, düşüncelerini, bu potansiyeli gerçekliğe dönüştürenin ne olduğuna odaklanmaya iter.

Libya savaşına yönelik tartışmalar esnasında, bütün devrimci sendikacılar Avrupa meselesinde hemfikirdi: Üçlü İttifak ülkeleri gericiliğin temel kaynağıydı. Bu yüzden *Internazionale* dergisi –aralarında anarşistler ve cumhuriyetçiler de bulunmaktaydı– etrafında bir araya gelen insanların "İşçiler ayaklanın! Kahrolsun savaş!"[65] sloganını atmaları mantıklıydı. Ne olursa olsun, birkaç mistik pasifistin parolası olarak yorumlanmaması gereken bir slogandı bu. Aslında, bu başlığı taşıyan makale, halklar arasındaki bu "utanç verici" savaşı, "özgürleştirici" bir iç savaşa dönüştürme olasılığı hakkında spekülasyon yapmakta tereddüt etmez. Devrimci sendikacılık, Avrupa ülkelerinin savaşı karara bağlayacakları tarihte işçilerin kitle seferberliğine engel olabilecekleri hayaline hiç mi hiç kapılmaz. Libya savaşı ile gündeme getirilen yurtseverlik dalgasını ve 27 Eylül 1911 tarihli genel grev başarısızlığını hiç unutmamışlardır. Diğerleri gibi De Ambris de, yalnızca iyi örgütlenmiş birkaç "seçilmiş" işçi grubunun ideolojik anlamda savaşa meydan okuyabileceğini bilir. Savaşı devrime dönüştürme olasılığı, devrimci sendikacılığın iradeciliği ve aktivizmi ile bütünüyle tutarlıdır. İşçiler durumu kendi lehlerine döndürmelidirler:

> "Bırakalım Hükümetler ortalığı ateşe versinler!
> Öfke onları silip süpürecek.
> Kahrolsun savaş! Yaşasın Devrim!"[66]

Bu savaş, başlangıçtan beri, bir Avrupa mücadelesi şeklinde ortaya çıkmaz. Savaşın toplumsal yapıları, halkların politik ve etik koşullarını altüst edeceği duygusu hakimdir.[67] Devrimci sendikacılar böyle bir fırsatı kaçırmak istemez ve var güçleriyle harekete geçerler. Bu savaşı özgürlük güçleri ile gerici güçler arasında bir çatışma olarak göstermekte tereddüt etmezler. Corradini'nin argümanı bunun tam karşıtıdır: Savaş alanında ganimet aramaya giden artık proleter millet değil, tam tersine, özgürlükçü milletler ile gerici milletleri karşı karşıya getiren savaştır.

65. "Proletari in piedi: Abbasso la guerra!", *L'Internazionale*, 1 Ağustos 1914, s. 1.
66. A.g.y.
67. "Mentre tuona il cannone", *L'Internazionale*, 1 Ağustos 1914, s. 1.

USI, her şeye rağmen aynı fikirde değildir: Armando Borghi yönetimindeki üyelerinden pek çoğu, solun geleneksel tavrına sadık bir biçimde şiddetle anti-militarist kalır.[68] Kendi adına, bu koşullarda, serbest üreticiler toplumunun devrimci sendikacı modeli ile yetinen Enrico Leone, devletin, politikanın, iktidarın ve savaşın aynı nehre aktıklarını ve bu nehrin kaynağının, burjuvazi tarafından denetlenen üretim süreci olduğunu bildirir. "Güç yalnızca sonuçta değildir, güç temeldedir... Kim ki politika, kim ki savaş der, aslında devlet der."[69] Leone için ordu, yalnızca proletaryayı bastırmak için vardır. Ona karşı mesafe almak, bir serbest üreticiler toplumunun inşası için kaçınılmazdır. Savaş ve ordu, devrimci sendikacılığın ortadan kaldırmaya çalıştığı burjuva üretim tarzına bağlı olduğundan, müdahalecilikten yana olmanın anlamı yoktur.[70]

Fakat hareket çoktan kararını vermiş, 1 Ağustos 1914'te, Tulio Masotti gericiliğe karşı devrimi savunmanın gerekliliğinden bahsetmiştir.[71] Aynı esnada, tarafsızlık, barış adına terk edilir. Savaştan aklanmış olarak çıkan bir Avrupa vizyonu yayılır. Paolo Mantica, "savaşın dehası savaşı yok ettikten ve barışı yarattıktan sonra gelecek günler, İnsanlığın altın defterine kayıtlı tarihin en güzel sayfası olacak"[72] diyecek kadar bunu hisseder. 1915'te yayımlanan bir kitapta ise, Arturo Labriola, ordunun demokratikleşmesini, sosyalizmin krizine olası çarelerden biri olarak bakar. Orduya, subaylar kastını kırmasını ve monarşiyle bağlarını koparmasını önerecektir; böylelikle ordu halka daha yakın olacaktır.[73]

Aynı dönemde, yorulmaz propagandacı Alceste De Ambris, PSI ve CGL'nin tavrına şiddetle saldırır ve işçileri, Alman emperyalizmine karşı Batı uygarlığını savunmaya çağırır.[74] De Ambris savaşın, miadını

68. Borghi'nin 1914 Ağustos'unun başında, USI aracılığıyla savaşa karşı bir önerge benimsetmeyi başardığını hatırlatmak gerekir. USI içindeki savaşa karşı tavırlar hakkında, A.Caliaghi, "Atto di sincerita", *L'Internazionale,* 29 Ağustos 1914 ve "II proletariate e concorde", *L'Internazionale,* 29 Ağustos 1914, s. 1.

69. E. Leone, "La Societa delle genti e la guerra", *Utopia,* 15 Ağustos-1 Eylül 1914 s. 318-371.

70. F. Andreucci, T. Detti, *Il Movimenio operate italiano. Dizionario Biografico, 1853-1943,* Roma, Editori Riuniti 1977, C. III, s. 91. Leone, efsanevi devrimci genel grevi değil, liberist yaklaşımı terk edecek son devrimci sendikacılardan biridir.

71. T. Masotti, "Per la liberta dell' Europa", *L'Internazionale,* 8 Ağustos 1914, s.l.

72. P. Mantica, "Guerra e *speranze*", *L'Internazionale,* 15 Ağustos 1914, s. 3.

73. Çözülecek diğer iki problem: 1. güçlü demokratik eğilimlerle sanayileşmiş bir kitle toplumu ile aynı ülkede geleneksel bir monarşinin varoluşu arasındaki dikotomi ve 2. uluslararası diplomasinin gizli çarklarının işleyişi. Bkz. A. Labriola, *La conflagrazione europea e il socialismo,* Rome, Atheneum, 1915, s. 193-197. Bu kitabın yayımlanması sırasında, Labriola iki yıldır bağımsız sosyalist temsilcidir.

74. 18 Ağustos 1914'te Milano'da gerçekleştirirlen USI Kongresi'nde yapılan çağrı. Devrimci sendikacı liderin ilk müdahaleci adımının tasviri hakında, bkz. R. De Felice, *Mussolini il rivoluzionario,* a.g.y., s. 235-236 ve *G.G.Furiozzi ,II sindacalismo rivoluzionario italiano,* a.g.y., s. 60.

dolduran politik kategorilerin revizyonuna yol açacağına ve toplumun evrimine en iyi uygun düşünme tarzları karşısında eski düşünme tarzlarını ortadan kaldıracağına artık ikna olmuştur. Onun gözünde, sosyalist enternasyonalizm artık burjuva pasifizminden başka bir şey değildir. Bununla birlikte De Ambris, en şiddetli saldırılarını Almanya'ya yöneltir. Fichte'nin tarihsel mistisizminin, işçileri ve onların temsilcisi Sosyalist Parti'yi dışlamaksızın, Alman toplumunun bütün tabakalarına nüfuz ettiğini düşünür. Bir Alman bozgunu, Junker'lerin militarizminde sığınak bulan feodalizm kalıntılarını sonsuza dek ortadan kaldıracak, İtalyan irredantizmi ve halkların kendi kaderlerini tayin hakları meselelerini çözerek, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu ortadan kaldıracaktır. Bu bozgun, Alman sosyalizmini, Alman milletinin ihtişamlı alınyazısına inanmaktan kurtaracak ve onu devrimci yola sokacaktır. Fakat her şeyin ötesinde, "Avrupa yangınının büyük ve gerçek bir devrimin değerine sahip olduğu söylenmiştir. Bu bir hakikattir".[75] Bir savaşın neden olduğu insan kayıpları ve yıkımlar, bu savaş ancak devrimciyse veya devrime götürüyorsa katlanılabilirdir. De Ambris için zorunlu sonuç, İtalya'nın Almanya'ya karşı Fransa ile birleşmesidir.

Sergio Panunzio da aynı argümanı destekler: "Milliyeti ne olursa olsun, sosyalizmin galip gelmesini isteyen birisi, bu zaferin karşısına çıkacak en büyük engelin, Alman feodal ve militer hegemonyasının ortadan kaldırılmasından yana *olmalıdır.*"[76] Panunzio, sosyalizm ile savaş arasında hiçbir çelişki görmez. Tam tersine, askeri bir müdahale olmadan sosyalizmin kalıcılığını hayal edemez. Başka bir makalede, devrimin, aslında savaşın devamından başka bir şey olmadığını göstermeye çalışır ve okura *Avanguardia Socialista*'nın 6 Ağustos 1904 tarihli sayısında yayımladığı düşünceleri hatırlatır:

> "Savaş, sosyo-politik ilişkilerin belirlenmesi için *gerekli,* ani ve etkili bir çözüm olarak algılanırsa eğer, sosyalizm davasını, *herhangi bir reformizmden daha hızlı* etkinleştirebilen bir şey olarak görünür."[77]

Devrimci sendikacılık için, 1914-1915 dönemi tartışmaları, anti-reformist söylemi sürdürmekten başka bir şeye yaramaz. Tutturdukları yola sadık kalan sendikacılar, resmi sosyalizmin genel çizgisinin karşısında, eylemci-iradeci bir tutumu tercih eder. Politik ideoloji ile gerçeklik arasındaki diyalektik etkileşimin son derece doğurgan olduğu yeni-

75. A. De Ambris, "I sindacalisti e la guerra" *L'Internazionale,* 22 Ağustos 1914, s. 2.
76. S. Panunzio, "Il socialismo e la guerra", *Utopia,* 15 Ağustos-1 Eylül 1914, s. 324.
77. S. Panunzio, "Guerra e socialismo", *Avanti!,* 12 Eylül 1914, s. 2.

den ortaya çıkar. İdeolojisini -sendikalar, İş ve İşçi Bulma Kurumları, doğrudan eylem ve politika aracılığıyla- gerçekliği biçimlendirebilecek bir güç olarak tasarlayan devrimci sendikacılık, ideoloji ile ideolojik uyuma büyük bir alan açan politik pratiğin alanı arasında bir karşılıklı ilişki ve etki ağı yaratmıştı. Bundan dolayı devrimci genel grev hakkındaki kuramsal tartışma, 1903-1904 seneleri boyunca sendikacılığı uzun süre meşgul etmiştir. 1904 grevi, harekete, ideolojik düşünceyi teşvik eden bir gerçeklik benimsetir; böylelikle fikir, kendi boyutlarını genişletir ve seferber edici mitin özelliklerini bütünleştirir. Devrimci genel grev, devrimci sendikacılık düşüncesinin ve eyleminin ana temasına dönüşür. Devrimci savaş fikri birçok açıdan aynı kaderi yaşayacaktır. Labriola, 1907'de Hervé'nin tavırlarının eleştirisine girişir; bu da kendisini –Olivetti ve Orano ile birlikte– millet ile devleti ayrı tutan kültürel milliyetçiliğe götürecektir. Libya savaşı sırasında, kendilerini bekleyen devrimci mücadelede militanlar için kaçınılmaz olan formasyonu kazandıracak olan savaşın pedagojik değerine özellikle vurgu yapılacaktır. Bu vesileyle, nihayet, işçilerin emperyalizmi fikri ortaya atılır: Yalnızca savaş, işçilere kahramanca ve muzafferane erdemleri uygulama fırsatı verir. Devrimci sendikacılığın, 1914'te, savaş karşısındaki tavrını etkileyebilecek muğlâklıkları kesinkes ortadan kaldırmaktan başka şansı kalmamıştır. Bunun sonucu, müdahaleci sol ve devrimci savaş mitinin benimsenmesi olacaktır.

Devrimci sendikacılığın uzun vadeli gerçek hedefi serbest üreticiler toplumu olsa da, bu seferber edici mit, kısa vadede somut bir yanıt ve eylem araçları sağlar. Aynı şekilde seferber edici mit, güncel olaylar ile gerçekleşmesi uzak bir geleceğe havale edilen ideal arasında köprü görevi görür. Zira, idealin gerçekleşmesi için, yalnızca devrimci bir durum değil, onun ortaya çıkışına katkı yapacak nitelikte elit insanlar da gereklidir. 1914'te Alceste De Ambris'nin etrafında toplanan militanlar ve yöneticiler için de bu elit önemlidir. Labriola'ya gelince, enternasyonalizmin toptan yenilgisini tespit eden *Avanguardia Socialista*'nın eski yöneticisi, kültürel milliyetçiliğe başvurur ve savaş zamanında, sınıf ilişkilerinin, bilhassa nüfus, belli bir eğitim ve bilinç seviyesine ulaştığı zaman, milli ilişkilerden daha az önemli olduğunu iddia eder.[78] Gericilik bozguna uğradığından, enternasyonalizm, artık İmparatorluğa ve gericiliğe boyun eğen Alman sosyalizmine hizmet etmeyeceği belirsiz bir geleceğe havale edilmiştir.[79]

78. A. Labriola, *La conflagrazione europea...*, a.g.y., s. 186. Burada, savaş zamanında milliyetçilikten yana rol oynayan psikolojik faktörleri ortaya koyar.
79. A. De Ambris, "Bancarotta!", *L'Internazionale*, 5 Eylül 1914, s. 1.

Buna karşın, savaş, kapitalizmi bir zayıflatma aracı olarak temsil edilir. Böylelikle, tarafsızlığa karşı yeni bir argüman ortaya atılır: "Barışı destekleyen, farkına varmadan kapitalizmin korunmasını da destekler."[80] Sosyalizmin iki önemli özelliği olan enternasyonalizm ve kapitalizm karşıtlığı, birbirinden bağımsız değerlendirilmesi durumunda, tarafsızlığın ve müdahaleciliğin zıt bakış açılarına götürebilir.[81]

Olivetti, 1914 Ekim'inde, *Pagine Libere*'nin yayımına tekrar başlar. Elbette dergi, kendisini, devrimci sendikacılık kuramcılarının bir organı gibi sunar. Aynı sayıda, birkaç ay önce ilk defa işçileri müdahalecilerin tarafında yer almaya davet eden Enternasyonalist Devrimci Eylem Birliği'nden yana bir tavır alışla karşılaşılır.[82] En saf devrimci sendikacı gelenekte olduğu gibi, Birliğin Manifestosu da bir kuramsal ilkeler ve pragmatik ideoloji kombinasyonudur:

> "Büyük tarihsel çelişkiler, ideolojik olarak inkâr edilerek değil, pratikte aşılarak giderilir. Savaş, sözcüklerle ya da kısır yadsımalarla yapılmaz, ilk nedenin bertaraf edilmesi ya da ona güç ve başarı veren faktörlerin azaltılması ile yapılır."[83]

Olivetti'ye göre, devrimci hareketlerin, etnik ve milli sorunları çözmek zorunda olmasının nedeni, bu sorunların toplumsal devrimin yolunda birer engel olmasını önlemek içindir. Savaş bir çözüm fırsatı olabilir.[84] Çünkü Avrupa –bu en azından devrimci sendikacı analizin iddia ettiği şeydir– kapitalizmin her yerde aynı çıkar ve benzer özlemleri taşıdığı seviyeye henüz ulaşmamıştır. Sonuç: İşçilerin evrensel çıkarlarını, henüz var olmayan bir duruma diyalektik karşılık olarak öne sürmek için henüz çok erkendir. Zira bu, proleter enternasyonalizmin başarısız oluşunu açıklar. Olivetti, pek çok toplumun hâlâ, dinsel çekişmeler, gelenek, kültür ve dil meseleleri gibi ekonomik olmayan çatışmalar evresinde olduğuna dikkat çeker. Kimi toplumların diğerleri üzerindeki baskısının ve bundan doğan milli kurtuluş mücadelelerinin çoğalması-

80. S. Panunzio, "Guerra e socialismo", a.g.y., s. 2.
81. Burada, USI'nın müdahaleci kanadının –De Ambris ve Corridoni'nin rehberliğinde ve bilhassa Parma ve Milano militanlarının desteğinden faydalanan– tarafsızlıktan yana tavır alması yüzünden merkezi terkettiğini belirtmek gerekir. *L'Intenazionale*'in etrafında toplanan bu hizipler UIL'nin (Unione Italiana del Lavoro) kurucu eğilimleri arasında olacaktır.
82. Fascio'nun bu manifestosu 5 Ekim 1914 tarihlidir; *Pagine Libere* aynı ayın 10'unda yayımını sürdürür.
83. "Ai Lavoratori d'Italia", *Pagine Libere*, 10 Ekim 1914. Bu yeni grubun manifestosu –Fascio Rivoluzionario d'Azione Internazionalista– Deccio Bacchi, Michele Bianchi, Ugo Clerici, Filippo Corridoni, Amilcare De Ambris, Attilio Deffenu, Aurelio Galassi, A.O. Olivetti, Decio Papa, Cesare Rossi, Silvio Rossi, Sincere Rugarli, Libero Tancredi imzası taşır.
84. A.O. Olivetti, "Europa 1914", *Pagine Libere*, 10 Ekim 1914, s. 11.

nın sebebi budur. Bitirirken şunları söyleyecektir: "Tüm insanların özgürlüğü için mücadele, yalnızca ücretlinin kurtuluşunu hedeflemez."[85]

Devrimci sendikacılık, 1914'te, milliyetçilik ile sosyalizmi harmanlayarak kuramsal bir yanıt oluşturmayı amaçlayan girişimi çoktan üstlenmiştir. Bu yolun, kendilerine, Avrupa savaşının ortaya çıkardığı hakikatlerle, en önemlisi de genel grev vasıtasıyla sendikacı bir devrime aday olan özgün kavramların başarısız oluşuyla dikte edildiğini söylerler. Eğer işçi sınıfı kendi gücüyle devrime ulaşamıyorsa, milletin kendisi bunu başarabilir. Bu bakış açısı, sendikal sosyalizmin üretimci doğasına denk düşer. Örneğin Lanzillo, yeni bir üretim düzeninin, ister istemez milli bağımsızlık ve otonomiyi, ekonomik özgürlüğü, yasaların uygulanmasını ve daha iyi bir teknolojiyi içerdiğini düşünür.[86] Güçlü bir millet bu önkoşulları sağlayabilir.

Dünya savaşı gerçeği, devrimci sendikacıları, argümanlarını geliştirmeye ve yalnızca gerçekliğe uyarlanmakla kalmayıp düşünceye rehberlik eden ve eylemi yöneten kavramsal bir sistem önermeye zorlamıştır.[87] Onların kurdukları devrimci savaş miti, müdahalecilikle ilgili tartışmada bakış açılarını destekleyecek analiz kategorilerini verecektir. Varolan yapıları sarsacak olan savaştır, genel grev değil. Parlamento dışı politik faaliyet açısından –halk iradesini ifade etme kapasitesine sahip tek politika olan– doğrudan eylem, ancak savaş yanlısı kampanyada ve hatta savaşta uygulanacaktır. Devrimci savaş miti, politik bir seferberlik aracı ve toplumu eylemsizlikten çekip almak için eyleme bir çağrıdır. Bu yüzden devrimci sendikacılar, liberal, sosyalist-reformist ya da anarşist olsun, savaşa karşı çıkan herkesi muhafazakârlıkla itham ederler.

> "Bugün, bir tarafta, Kral'dan anarşiste varıncaya kadar, bütün muhafazakârların aynı hamurdan yapıldığını, hepsinin *ejusdem farinae* [Aynı türden] ürünler olduğunu; diğer tarafta, yeni bir şeyler isteyenlerin, güç, irade ve hakkaniyet göstermek için kendini aşmaya çalıştığını görüyoruz."[88]

İşlevsel tarafına dikkat çekilen mit, entelektüeller ve devrimci sendikacılık yöneticileri –özellikle De Ambris, Olivetti, Panunzio, Lanzillo, Corridoni– tarafından hazırlanan kavramlar ile bu kişilerin çağrısını dikkate alan kitleleri birleştirir. Devrimci savaş miti durumunda, öne sürülen imgeler, millet olarak İtalya'yı savunma zorunluluğu ile mille-

85. A.O. Olivetti, "Il vaso di Pandora", *Pagine Libere*, 10 Ekim 1914, s. 3.Ayrıca A. Labriola, *La conflagrazione europea...*, a.g.y., s. 192, orada, değişik ülkelerde kapitalizmin gelişiminin farklı etaplarını inceledikten sonra, "ülkeler kadar sosyalizmler olduğu" sonucuna ulaşır.
86. A. Lanzillo, "Il fallimento del socialism", *Pagine Libere*, 15 Kasım 1914, s. 3.
87. A.O. Olivetti, "Ricominciamo", *Pagine Libere*, 10 Ekim 1914, s. 2.
88. A.O. Olivetti, "Menzogne", *Pagine Libere*, 10 Ocak 1915, s. 4.

ti güçlendirmeye yönelik toplumsal bir adaletin zorunluluğunu birleştirmeye çalışıyordu. Bu yüzden, devrimin millet sayesinde, milletin de devrim sayesinde kendini tamamlayıp gerçekleştirdiği kabul edilmişti. Bu amaç, ne soyut bir varlık olarak anlaşılan İtalyan toplumuyla ne de onu tamamlayan güçlerin bir araya gelmesiyle gerçekleşmeyeceğinden, başka bir amaç bulmak gereklidir: Bu da savaş olacaktır. Genel grev ve savaş, sendikacı-devrimci ideoloji ve pratikte mitsel bir ifade kazanan iki politik gerçekliktir. Her ikisinin de seferber edici mitler olarak kullanılmalarının nedeni, toplumsal çağrışımlarla yüklü olmaları ve buna bağlı olarak, İtalyan toplumunun bazı kesimlerinde yankı bulmalarıdır. Değişebilir bir gerçekliğe hizmet etmek üzere tasarlandıklarından, içerikleri değişken ve tartışmalıdır. Fakat ne genel grev ne de savaş, devrimci sendikacılar tarafından arzu edilen değişimi ne olursa olsun yaratamayacaktır. Buna karşın, İtalyan toplumu, bir dizi sosyo-politik tartışmayı ve devam etmekte olan savaşın neden olduğu dönüşümleri yakından tanıyacaktır. Başka bir devrim gelecek, o da faşist devrim olacaktır.

Milliyetçilik ile sendikacılık arasındaki Sorelci buluşmayı en iyi temsil eden sendikacı-devrimci Olivetti'dir. Ona göre, savaşın peşi sıra gitmek zorunda olan devrim, sendika ve millet için ortak etik bir proje olacaktır. Bu projenin içinde kahramanlık, gönüllülük, fetih arzusu ve fedakârlığa hazır olmak gibi özelliklerin yanında[89] toplumsal adalete egemen olmak için işçilerin ihtiyaç duyduğu bütün nitelikler ve milli adaleti tesis etmek için millet de vardır.[90] Devrimci sendikacılar, devrimci savaş mitine olan inançlarında tutarlı olduklarını gösterirler: İtalya'nın savaşa girmeye karar verdiği gün, kitleler halinde orduya yazılırlar.[91]

Libya savaşının başarısız olduğu noktada Birinci Dünya Savaşı devreye girecektir: Kendi amacı içinde savaş ve millet kavramının devrimci sendikacılık içinde yarattığı uzun anlaşmazlığı gizlemek bu savaşla mümkün olmuştur. Sosyalist müdahaleciliğin politik iflası, sınıf mücadelesinin arka planındaki genel grev mitinin politik anlamda hükümsüzlüğü, kuramcıları, sınıf ile millet, devrimci grev ile devrimci savaş arasında bir seçim yapmaya götürür. Devrimci sendikacılara göre, devrimci savaş, Fransız Devrimi'nden başlayarak kazanılmış her türlü toplumsal avantajı tehdit eden gerici Almanya'ya karşı koymalıdır. Devrim-

89. A.g.y., s. 5.
90. Bkz. Olivetti'nin *Pagine Libere*'de yayımladığı makaleler, 1914 sonu ve 1915 başı: "Parole Chiare", "Menzogne", "Il Vaso de Pandora".
91. "I loro ed i nostri", *L'Internazionale*, 25 Aralık 1915, s. 3.

ci savaş aynı zamanda, İtalya'nın milli bütünleşmesini sonuçlandırmalı ve toplumu burjuvazinin etkisinden kurtarmalıdır. Nihayet devrimci savaş devrimci sendikacılığın tasarladığı toplumsal devrime rehberlik etmelidir.[92]

Devrimci genel grev miti, devrimci sendikacıların sosyalist hareketin merkezinde sürdürdükleri anti-reformist tartışma esnasında biçim almıştı. Enternasyonalizmin ölü bir düşünce olduğunun ortaya çıkmasına rağmen ve PSI tarafsız bir çizgi benimser –sosyalizmin genel pozisyonuna uygun olarak– bunun üzerine yapılan benzer tartışmadan devrimci savaş miti doğar. Doğrudan eylem ve grevler, gradüalizmde (parlamenter sistem) gedik açmayı hedefliyordu; oysa şimdi müdahalecilik yandaşları tarafsızlık düşüncesine saldırır. Sendikacı-devrimci ideolojide her daim hazır olan iradeci unsur, ister grev ister savaş söz konusu olsun, kendi ifadesini her zaman mitte bulur. Grevde olduğu gibi savaşta da, ahlak yüksekliği sendikacı-devrimci elit için kaçınılmazdır. Genel grev miti, devrimci sendikacılık tarafından benimsenen sosyalizm tipini, gericilikle çatışan bir sınıf mücadelesi sosyalizmini temsil ediyordu. Yeni ifadesinde ise, mit seviye değiştirir; en azından coğrafi boyutlarıyla daha bir genişlik kazanır. Bununla birlikte gericiliğe karşı çıktığını ve savaşan sosyalizmin ifadesi olmaya devam ettiğini belirtmeye özen gösterilir. Bu sosyalizm anlayışı 1914'ten itibaren, pek çokları için devrimci sendikacılığı milliyetçi sendikacılığa dönüştürecek süreçte geçerli olacaktır.

Devrimci savaş miti, aynı zamanda güncel iki durumla karşı karşıya kalan bir ideolojinin doğal sonucuydu: devrimci patlama eşiğindeki bir toplumsal gerçeklik ve uluslararası savaş. Bu bağlantı, savaş sonrası krizi patlak verdiğinde, ortamın, milliyetçi bir sosyalizmin –devrimci sendikacılığın mutasyonu– bir tür ön faşizmin oluşumuna katkı yapmasına ve bu ön faşizmin dayanaklarından birine dönüşmesine uygun olacağı gibi bir atmosfere neden olmuştur.

92. Bu durum, sonradan Bolşevik fikirleri ve pratiği reddedecekken, başlangıçta neden devrimci sendikacıların Rus Devrimi'ni memnuniyetle karşıladıklarını açıklar. Olumlu görüşler için, bkz. A. De Ambris, "Gli eccessi della Rivoluzione", *L'Internazionale*, 31 Mart 1917, s. 1 ve aynı yazardan, "Profezia russa", *L'Internazionale*, 7 Nisan 1917. Anti-komünist tavır alışlar için, bkz. A. De Ambris, "Bolscevismo e sindacalismo", *L'Internazionale*, 26 Nisan 1919, s. 2; A.O. Olivetti, "Esame di coscienza", *L'Internazionale*, 1 Mayıs 1920, s. 1 ve "Terno secco", *Pagine Libere*, 25 Nisan 1920.

3. MİLLİ SENDİKACILIK, ÜRETİMCİ ÇÖZÜM VE KISMİ KAMULAŞTIRMA PROGRAMI

Savaş sonunda, milli sendikacılık –"vatan inkar edilmez, vatan fethedilir"[93]– olarak tanımlanacak değişimler geçiren devrimci sendikacılık, ideolojik bir akım olduğunu iddia eder; Carnaro Sözleşmesi de onun "anayasal"[94] ifadesi olacaktır. Kuşkusuz bu öncü manifestoyu, aynı dönemde *Pagine Libere* ve *Il Rinnovamento*[95] gibi dergilerde, Olivetti, Panunzio, De Ambris, Orano ve başkaları tarafından yayımlanan metinler izlemiştir. *L'Internazionale* ve *İtalia Nostra* gibi dergiler ve sayısız yerel gazete, şu ya da bu biçimde, milli sendikacılığın ve UIL'in ideolojisinin ve düşüncelerinin propagandasını yapmıştır. Devrimci sendikacılık, sınıf mücadelesine ait özgün sosyalist ideolojiden ciddi olarak uzaklaşan uzun bir yolu kat etmiştir. Yurtsever bir konuma gelir ve bunu milli dayanışmanın ilkesi haline getirir.

Sağ ile sol, devrimci sendikacılık ile faşizm arasındaki sınır çizgisini açıklayacak en önemli faktörlerden birini, bazı sendikacılık kuramcılarının ortaya sürdüğü devrim anlayışında aramak gerekir. Amaç ve araç diyalektiği sınırlar arasındaki geçirgenlik derecesini daima belirler. Militan bir anti-faşiste dönüşecek olan De Ambris gibi birinin, İtalyan milli davasını önemli bulması, devrimin gerçek doğası ve hedefinin sosyo-ekonomik değişim olduğunu unutturmamalıdır. De Ambris için, elitizm, ahlaki üstünlük ve milliyetçilik, İtalyan toplumunun devrim amaçlı seferberliğini hızlandıracak işlevsel araçlardan başka bir şey değildir. Buna mukabil, Lanzillo, Orano, Olivetti ve Panunzio gibi sonradan faşist olacak diğerleri, devrimi etik değişim açısından algılar. Onlar için, korporatist ve üretimci sosyo-ekonomik modeller, İtalya'yı ihtiyaç duyduğu ahlaki devrime götürebilecek süreci destekleyecektir. Bu son isimler, durgunluk ve çöküşten kaçınmak istese de, sürekli değişim –bizzat tarihin özü olan bir değişim– halinde yaşamak zorunda olan Sorelci bir toplum anlayışını iyi özümsemişlerdir.

---

93. Bu slogan UIL'ın resmi haftalık dergisi Italia *Nostra*'ya aitti, bu dergi 1919 *Battaglie dell' Unione Italiana del Lavoro* adını alacaktır.

94. Bu konuda, bkz. M. Ledeen, *The First Duce*, Baltimore-Londres, The John Hopkins University Press, 1977, 9. Bölüm; R. De Felice, *Sindacalismo rivoluzionario e fiumanesimo net carteggio De Ambris-D'Annunzip*, Brescia, Morcelliana,1966, s. 90-91; ayrıca, La *Carta nel Carnaro nei testi di Alceste De Ambris edi Gabriele D'Annunzio*, Bologne, Il Mulino, 1973; G.B. Furiozzi, *Il sindacalismo rivoluzionario...*, a.g.y., s. 74-75 ve D.D.Roberts, *The Syndicalist Tradition...*, a.g.y., s. 179-181.

95. *Il Rinnavamento*, Alceste De Ambris yönetiminde, 1918 Mart'ı ile 1919 Ekim'i arasında yayımlanan aylık bir dergidir. Yeni milliyetçi korporatist eğilimin bir organıdır ve korumacı fikirleri savunur. *Pagine Libere* Şubat 1920'de bir kez daha ortaya çıkacak ve aylık olarak yayımlanacaktır. Milano'da, Angelo O. Olivetti yönetiminde çıkacaktır.

Onlar için, fetih arzusu –iradeciliğin bu en mükemmel ifadesi– ile canlandırılmış ve öteki ideal özgecilik ve kahramanlık niteliklerini uygulayan bir elitin varlığı, kuşkusuz işlevsel düzene değil, içkin düzene aittir. Onlar, devrimlerini öncelikle etik bir dönüşüm olarak tanımlarlar. Bu sendikacıların gözünde, yalnızca manevi değerler değişimine götüren bir elit, korporatist-sanayici sistemin kurulmasını sağlayacak, bu da İtalya'yı, politik liberalizmin sürüklediği tarihsel açmazdan çekip çıkaracaktır.

İtalya kriz üstüne kriz yaşarken ve İtalyan toplumu şiddetle sarsılırken, milli sendikacılığın anti-Marksist sosyalizm ile milliyetçilik karışımını hayata geçirmesi 1919-1920 kızıl senelerine rastlar. Aynı dönem boyunca –İtalyan toplumunu parçalanmaktan ve kaotik ve verimsiz bir Sovyet tipi devrimden koruyacağı varsayılan milli bir dayanışma adına– milliyetçi sendikacılığın aslında daha az sosyalist, daha fazla milliyetçi olduğu ortaya çıkacaktır. Sosyalizm karşısında bu geri çekiliş, yüzyıl başı ile birlikte Marksizmin revizyonuyla başlatılan uzun bir sürecin sonudur. Savaş arifesinde müdahalecilik yanlıları ile tarafsızlar arasında patlak veren tartışma, bu süreci hızlandırmıştır. Lanzillo 1918'de, sosyalizmin başarısızlığını anlatan kitabını yayımladığında, dönüşü olmayan yola girilir.[96] Seneler boyunca, devrimci sendikacılık, oldukça seçmeci bir yaklaşımla sosyalizmi incelemişti. Amacı sosyalizmde kendi sosyal değişim anlayışını destekleyecek bir şeyler bulmaktı. De Ambris'e göre bu anlayış Mazzini, Marx ve Bakunin'den ilhamını almıştı. "Bütün bu ustalardan, doğru, iyi ve mümkün olanı alıyoruz ve kendi devrimimizi bunun üstüne inşa edeceğiz.[97] Devrimci sendikacılığa göre, Marksist sosyalizm, ne ekonomik alanda –hedonizm ile genel denge kuramlarını birbirine eklemenin gerekliliği bundan ileri gelmektedir– ne politik alanda –müdahaleci tavrı benimsemek için enternasyonalist tezleri terk etmenin gerekliliği de bundan kaynaklanmaktadır– tam bir yanıt öneremeyiştir. 1914'te, Lanzillo da çoktandır sosyalist bir çözümün determinist mantığını ihmal etmiştir:[98] Sosyalizmin başarısı kapitalizmin sonucuydu; oysa, onun kendini geliştirmesi için milli bir çerçeveye ihtiyacı vardı. Lanzillo bu yüzden kendi iradeci sosyalizmini "mütevazı niyeti esenlik ve refah olan, milli sınırlarla belirlenmiş bir sınıf hareketi"[99] olarak tanımlar.

Panunzio, sosyalizmin bilimsel ve materyalist geçerliliğini inkâr eder. Sosyalizmi Alman felsefi geleneğinin idealist akımı içinde sınıflandırır.[100] Bu kuramcının gözünde, sosyalizm ancak milliyetçi, idea-

96. A. Lanzillo, *La disfatta del socialismo*, a.g.y.
97. A. De Ambris, "Programma d'azione", *Pagine Libere*, 5 Kasım 1914, s. 3.
98. A. Lanzillo, "Il fallimento del socialismo", a.g.y., s. 3.
99. A.g.y.
100. S.Panunzio, "Il lato teorico e il lato pratico del socialism", *Utopia*, 15-31 Mayıs 1914, s. 201.

list ve iradeci olabilir. Kuşku götürmez bir biçimde Marx'ın determinizminden ve materyalizminden epey uzaklaşmış bir sosyalizmdir bu! Böyle idealist bir sosyalizm, millete yönelmek üzere sınıftan vazgeçtiği anda, bizi ütopyaya götürür. Millet, bilhassa savaş zamanında, yüksek bir milli dayanışma seviyesini göz ardı edemez. Milletin tümü için sosyalizme izin veren tek ekonomik sistem, üretimciliktir ve işçiler milletin gerçek ruhu olduklarından sendika orada başat bir rol oynar. Kendi adına Lanzillo, yaklaşık bir buçuk yüzyıldır ortalığı kasıp kavuran kapitalizm ve demokrasi tarafından dayatılan toplumsal krizi bitirecek evrensel devrimci çözümün savaşın ta kendisi olduğunu iddia eder.[101] İtalyan devrimci sendikacılığı, o zamanlar, Maurras'nın fikirlerinin, Vico ve Proudhon'un anlayışlarının, Bergson ve James'in felsefelerinin, Pareto'nun sosyolojisinin ve aynı şekilde o dönemde tin ve güç istencine vurgu yapan bütün düşüncelerin bir araya geldiği bir ideolojiyi formüle etmek üzeredir.[102] Bu sendikacılığı Sorel'in dünya görüşüne bağlayan anti-materyalizm, Lanzillo'nun şu beyanında kendi ifadesini bulacaktır: "Savaş, *yaşamı gerçekleştirmenin yolunun yaşama karşı gelmek ve onu inkâr etmek* anlamına geldiğini kanıtlamıştır."[103]

Bu yaşam anlayışı, Sorel tarafından tanımlanan ahlaki devrimden ödünç alınan toplumsal özgecilik türü ve irade alıştırması ile at başı gider. Bir tek bunlar toplumun bir parçasını oluşturur, üretir, toplumun iyiliğine katkı yapar ve kendilerini adamaya hazırdırlar. Kuşkusuz üreticiler ekonomik bir kategoridir; fakat var olmak için, demokrasi yönetiminde ve kapitalist sistemde olduğundan daha üstün bir seviyeye kendilerini taşıyacak kimi ahlaki özelliklere ihtiyaçları vardır.

Böylece Lanzillo, sosyalizmin başarısızlığı ile yenilgisi arasındaki ilişkilere daha da yakından eğilerek, kapitalizm ile sosyalizm arasındaki ilişkilerin uzun bir analizine girişir ve şöyle bitirir:

> "Sosyalist hareketin çöküşünün etkilerini belirtmek için, sosyalist mücadelenin yapısını yerle bir eden eylemsizliğin:
> 1. Sosyalist partilerin varlığına ve gelişimine;
> 2. Sosyal mevzuata;
> 3. Proletaryada, kendi iktidarının idealist ve iradeci bir vizyonunun olmayışına"[104]

bağlı olduğu söylenebilir.

101. A. Lanzillo, La disfatta del socialismo, a.g.y., s. 13.
102. A.g.y., s. 28.
103. A.g.y., s. 33-34.
104. A.g.y., s. 96.

İlk iki madde, sendikacılığın yüzyıl başından beri sürdürdüğü anti-reformist çarpışma doğrultusunda belirir; üçüncüsü, savaş öncesinde ve savaş boyunca ortaya çıkan sendikacılığın, sosyalist ve Marksist geçmişiyle ilişkilerini koparmak üzere olan idealist boyutuyla ilgilidir. Lanzillo için, savaş, sosyalizmin kurduğu her şeyde çatlaklar yaratmakla kalmamış, aynı zamanda onun kuramsal temellerini de yok etmiştir.[105] En nihayetinde bir devrim, reformist sosyalizmin pederşahi ilkeleriyle donandığı zaman başarılı olamaz. Enternasyonalizm sonuçları –tarafsızlık ve pasifizm– itibariyle bir devrimci kapasite yoksunluğunun tezahüründen başka bir şey değildir.[106] Savaş, halkı fedakârlığa itebilecek kolektif bir tutkudur; onu pratik hususlar ve ekonomik doğrulamalarla donatmaya çalışmak gerekmez. Savaş,

> "bütün sınıfları aşkın bir ideal aracılığıyla tek bir küme halinde bir araya getirerek, sınıf ayrımının en belirgin ve en dramatik taraflarını ortadan kaldırmıştır ve en yüce fedakârlık olan ölümü bile göze alabilir".[107]

Lanzillo, kapitalizmin materyalizmi kadar sosyalizmin materyalizmini de reddeder. Eşitlik ilkesini de inkâr eder. Bu noktada Pareto'nun çıkarımlarına katılır ve çöküşle tek başına mücadele edebileceğini ve toplumda yeni bir ahlaki canlanma yaratabileceğini düşündüğü bir elitin –bu durumda sendikacı bir elit– zaruriyetinde ısrar eder.[108] *La défaite du socialisme* adlı kitabında Lanzillo, evrimini devrimci sendikacılığın evrimine benzettiği etik bir milliyetçiliği, sosyalizmin materyalist enternasyonalizmine tercih eder. Ona göre, reformist sosyalizm ile finansal kapitalizm arasında kurulan *modus vivendi*, [uzlaşma] sosyalizmi bir çıkmaza sürüklemiştir. Çıkmazdan kurtulmanın en güzel ve aslında tek yolu olan savaşın ilk nedeni budur. Bu savaş, savaşı kabul edip, kendini ona adamakla en yüksek noktasına erişecek olan değişimin taşıyıcı değerlerinin, temel olarak anti-materyalist değerlerin su yüzüne çıkmasına şahit olacaktır. Lanzillo, bir halkın –burada İtalyan halkı– bir kez bu

105. A.g.y., s. 123-124.
106. A.g.y., s. 169.
107. A.g.y., s. 198-199. Lanzillo burada, sonradan faşist ideolojide önemli olacak unsurların bir bileşimini yapar. Halkın birliği ve materyalizmin en yüksek olumsuzlamasıyla sembolize edilen aşkın bir ideale doğru yürüyüş: ölüm
108. A.g.y., s. 259. Pareto'nun elitler kuramının, özellikle Lanzillo ve genel olarak da devrimci sendikacılık üstündeki etkisi ortadadır. Geleceğin "serbest üreticiler toplumunun" özü olarak gördükleri sendika algıları, sendikaların elitler kuramını hesaba katmalarına olanak tanır. Böylece sendikalara, kısa vadede, bu oluşumların, iktidarın rejim tarafından baskıcı kullanımına şiddetle karşılık verebilecek toplumsal elite dönüşeceği ana kadar, devrimci proletaryan elitlerin rehberlik edeceğini iddia edeler. Bu yeni elit, burjuvazinin yerini alacak ve toplumu bir ahlaki ve ekonomik yenilenme sürecine götürecektir.

yola girdikten sonra, artık eski duruma dönmesinin mümkün olmayacağına inanmıştır: O zaman herkes savaş trajedisiyle haşır neşir olacak ve toplumun buna neden olan hataları tekrar edebilmesi için ödenecek bedel yüksek olacaktır.

Lanzillo'nun argümanı sendikacılar tarafından paylaşılmakla kalmayıp, 1919'da faşist hareketi kuracak olanlar tarafından da geliştirilecektir.[109] Bununla birlikte, yalnızca devrimci savaş kuramını ve ahlaki ve toplumsal bir dönüşümün gerekliliği üstüne genel idealist ilkeleri açıkladığından, Lanzillo'nun *Syndicalisme national* [Milliyetçi Sendikacılık] adlı kitabı, üstünde pozitif bir ideolojinin ve onun politik programının yükselebileceği bir platform yerine geçemez. Kuşkusuz, savaş, devrimci sendikacılığın kimi hipotezlerini –reformist sosyalizmin başarısızlığı, milletin önemi, fedakârlık duygusunun gerekliliği– teyit etmiş ama yeni krizlerin yükünü ikiye katlamıştır. Avrupa çatışmasının yabana atılmayacak bir tarafı, en azından başlarda, devrimci savaş tezlerine hak verir görünen, Rusya'daki 1917 olaylarında yatar.[110]

Fakat, aslında savaş, milletin tarihsel süreçteki ana karakterini onaylayacaktır. Savaş aynı zamanda, devletin toplumu disiplin altına alma, ekonomiyi denetleme, savaşı yönetme kapasitesini de ispatlamıştır. Milli çıkar için çalışan, sömürüye ve spekülasyona karşı çıkan bu devlet, baştan çıkarıcı bir yüz takınabilir. Deneyim göstermiştir ki, sendikacılar bu tip bir kurumun savaş sonrası İtalya'sında yönetimi eline geçirmesine kabul edecektir.[111]

Savaşın gerçekten devrimci olabilmesi için, sonuçları arasında bazı toplumsal iyileşmeler barındırmalıdır. De Ambris, 1917'den başlayarak "Köylülere Toprak"[112] sloganını ortaya atmıştır. O günden beri, savaş patlak verdiğinde bunun en ağır yüküne katlananın köylüler –ülkenin en önemli toplumsal grubu– olduğuna dikkat çeker. Cepheye gönderilen askerlerin %80'ini oluşturduklarını düşünür. Avusturya-Almanya ilerlemesini bedenleriyle durduran bunlardır. Kadavralarından, İtalya'yı koruyan bir siper inşa etmişlerdir. Tek başına bu hakikat bile, İtalyan toprağındaki, bizzat onların ve atalarının yüzyıllardır çalıştığı bu top-

109. Emilio Gentile, Mussolini'nin, ilk defa Ocak 1918 yayımlanan ve birkaç ay içinde yeni baskısı yapılan Lanzillo'nun kitabını kesinlikle okuduğunu iddia eder. Bkz. E. Gentile, *Le origini dell'ideologia fascism*, Bari, Laterza, 1975, s. 76.
110. Bkz. 101 no'lu not.
111. N. Fiore, "Dalla guerra al socialismo nazionale", *L'Internazionale*,9 Şubat 1919, s. 1. Bu makalede yazar, Labriola'yı, savaş ekonomisinden barış ekonomisine geçişi kolaylaştırmak ve özel çıkarlar karşısında milli çıkarı savunmak için devletin ekonomiye müdahalesinin belli bir derecede taraftarı olarak zikreder. Bu dönemde, Labriola yalnızca büyük sendikacı liderlerden biridir. Bununla birlikte hareketin entelijansiyasının önemli figürlerinden biri olarak görülür.
112. A. De Ambris, "La terra ai contadini", *L'Internazionale*, 1 Mayıs 1917, s. 1.

raktaki haklarını gösterir. Vatanın asker-köylülerine bir borcu vardır, vaktiyle uğruna kanlarını akıttıkları ve her zaman akıtacakları toprağı onlara geri vererek bu borçtan kurtulmalıdır.[113]

Savaşın son yılı boyunca, sendikacılar, köylülerin durumunun savaşa katılma heyecanlarını azaltacağından korkar. Üstelik onları, genel olarak milli bilinçten tamamen yoksun sayarlar. Milli bilinç, Parma gibi tarım dünyasının bu tip bir bilinci az çok geliştirdiği güçlü sendikal yapılanmanın olduğu yerlerde mevcuttur. Bu yüzden sendika, milli aidiyet duygusunu sağlayabilir. Bunu kırsal alanda o kadar iyi ve hızlı bir şekilde başaracaktır ki, köylülere toprak verilmesi yönünde mücadele edecektir: "Köylüleri millete bağlamak için onlara toprak vermek gerekir."[114] İtalya zaten vardır, şimdi İtalyanları yaratmanın vaktidir. Milliyetçi çağrışım burada ortaya çıkar. Sendikacılar köylülere toprak verecek bir yasanın, İtalya için sürdürdükleri ateşli mücadelelerini teşvik edeceği inancındadır.[115] Toprak dağıtımı meselesi, De Ambris'nin savaştan sonra sunacağı kısmi kamulaştırma programında önemli bir yer tutacaktır.

Çatışmadan çıkarken, sendikacılar İtalya'yı etkisi altına ekonomik krizin kökten bir çözüm gerektirdiğini düşünür. Fakat onlar için bu çözüm, üretim sistemini ortadan kaldırmamalıdır.[116]

Unutmayalım ki ideal üretimci, aslında bir üretim artışına, milletin güçlendirilmesine, mülk sahipleri ve yöneticilerin yanında, işçilerin aktif pay almasına olanak tanıyan bir örgütlenmeye, sanayinin ve milli faaliyetin diğer kesimlerinin yönetimine çağrı yapıyordu.[117] Fakat mademki savaş, der De Ambris, "Köpekbalıklarına" rezilce kâr sağlama imkânı tanımıştır, makul bir ortalamanın üzerindeki her kârın bir yatırım fonuna aktarılması gerekir. Bu para, bütün sektörlerde, özellikle terhis olanlara, savaş gazilerine, savaşta ölen askerlerin ailelerine yönelik istihdam yaratımı için kullanılacaktır.[118] 1919'da yayımladığı program milli sendikacılığın üretimci anlayışı çizgisindedir.

De Ambris, savaş harcamalarından kaynaklı borç artışının neden olduğu finansal krize klasik ve normal çözümün vergilerin artırılma-

113. A.g.y.
114. A. De Ambris, "La terra ai contadini", *L'Internazionale*, 24 Kasım 1917, s. 1.
115. Mesele İtalyan Parlamentosu'nda tartışılmıştır. Bkz. "Un progetto di legge in favore dei contadini", *L'Internazionale*, 1 Aralık 1917.
116. O. Zuccarini, herhangi bir ekonomik sistemin kapitalist sistemde daha fazla sürüp sürmeyeceğinin hiçbir kanıtı olmadığını iddia etmişti. Bkz. O.Zuccarini. "La Revolution future, la propriété de l'État", *Pagine Libere*, 15 Mart 1920, s. 61.
117. Bu *autogestion* biçimi UIL tarafından, fabrika işgallleri sırasında, 1920 krizine karşı çare olarak önerilmiştir. CGL'ye gelince, başka uzlaşma biçimleri tercih edecektir. Bkz. "Il Consiglio Nazionale delle Unione Italiana del Lavoro esamina l'agitazione dei metallurgici", *L'Internazionale*, 8 Eylül 1920, s. 1.
118. A. De Ambris, "I sovraprofitti e la guerra", *Il Rinnovamento*, Anno I, C. 1, 1918, s. 228.

sına bağlı olduğunu bilir. Fakat o zaman, diye dikkat çeker, daha ağır bir şekilde çalışmak zorunda kalacak olanlar cepheden dönen askerler olacaktır; vatanı savunmak için en yüksek bedeli ödemek zorunda kaldıkları gibi ekonomik krizden çıkmak için de yükün büyük kısmını üstlenmek zorunda kalacaklardır. Üstelik vergiler, savaşa gitmeyen fakat bundan epey yarar sağlayanlar tarafından elde tutulan devlet bonolarının faizlerini karşılamaktan başka bir şeye yaramaz. Aslında borç, basit bir vergi yükü artışının silinebilmesi için epey önemlidir. Hem ekonomi bilimine hem de ahlak kurallarına havale edilen böyle bir argüman, De Ambris'nin şu sonucu çıkarmasına neden olacaktır:

> "Böyle bir perspektifte, üretici kitlelerin siperlerin rezaletini sonsuza dek sürdürmekten başka bir şey yapmayan bir sefaletle yaşamaktansa, serüven mutlu sona kavuşmasa bile, devrimden vazgeçmeyi tercih edeceklerini düşünmek aşırı kötümser bir yorum değildir."[119]

De Ambris gibi birçok milliyetçi-sendikacının düşüncesine göre, kapitalist üretim sistemini ortadan kaldırsa bile onun yerini daha iyi bir üretim sistemi ile dolduramayacak Bolşevik tarzı bazı devrimci fanteziler yerine kısmi bir kamulaştırma programı olası tek çözümdür. Sendikacı kuramcı, sermayeyi vergilendirmek ister, emeği değil: Uygulamalar milletin ihtiyaçlarına göre yapılacaktır. Kısmi kamulaştırma, spekülatif sermayeyi hedef almalı, sermayeyi doğrudan doğruya üretime yatırım yapmaktan alıkoymamalıdır; zira işsizliği çoğaltmaktan kaçınmak gerekir.[120] Bu, sermayenin yerine hiçbir şeyin konulamayacağı anlamına gelir: Devrimci sendikacılar uzun bir süredir bunu biliyorlardı!

Kısmi kamulaştırmanın sınırları ne olacaktır? De Ambris, bu soruya yanıt vermek için borçları, kendisine tanıdık gelen bir yöntem gereği iki kısma ayırır: savaşı finanse etmek adına, Hazine bonoları ve yükümlülükleri ile birlikte kapitalistlerden kaynaklı borç ve zafer uğruna canlarını veren askerlere karşı ülke tarafından üstlenilmesi gereken borç. De Ambris'nin gözünde, bu ikincisi, kimi alacaklıların talep ettiği 90 milyar liretten çok daha önemlidir: "Daha iyisi olmadığı için, finansal olarak hesaplanması gereken bu ahlaki borç, bir an için dahi inkâr edilemeyecek kadar kutsaldır."[121]

---

119. A. De Ambris, "I rimedi eroici", *Il Rinnovamento,* 15 Nisan 1919, s. 200.
120. A. De Ambris, "Le classi dirigenti al bivio. O autoespropriazione parziale o bolscevismo", *Battaglie dell'Unione Italiana del Lavoro,* 1 Mayıs 1919, s. 1-2.
121. A. De Ambris, "I limiti dell'espropriazone *neccesseria*",*Il Rinnovamento,*31 Mayıs 1919, s. 226.

Devletin ahlaki borcunu ödemesi söz konusu değildir; o halde savaş sırasında halka verdiği vaatleri yerine getirmeli ve aynı zamanda en acil sosyo-ekonomik problemleri çözmeye çalışmalıdır. Pek seçeneği yoktur: Mümkün olan tek yol asitin demirde yarattığını üretimde yaratan finansal sermayenin kısmi kamulaştırılmasıdır. Bu kamulaştırma, tarım sektöründe olduğu kadar sanayi sektöründe de gerçekleştirilmelidir.[122] Böylelikle, üretimci ekonomi felsefelerine ve teşvikçilerin rolünü hesaba katma iradelerine sadık olan milliyetçi sendikacılar, yeni bir özel mülkiyet düzenlemesini, asalaklar olarak tanımladıklarının dışında, üretici saydıklarını kollayan bir yeniden dağıtımı talep etmekten çekinmezler. Zaman zaman özel mülkiyete son vermek de söz konusu gibi görünür. Böylelikle milli sendikacılık, yüzyıl başının devrimci sendikacılığından çok daha ileri gider. Ekonomi anlayışı itibariyle pazar güçlerinin dinamiğine, değişimin ve devrimin teknik-ahlaki boyutuna bu kadar vurgu yapan devrimci sendikacılığın, politikaya merkezi bir yer veren ve temel direklerinden biri kısmi kamulaştırma tasarısı olan politik bir programı temsil eden bir milli sendikacılığa nasıl dönüştüğü böylelikle anlaşılır.[123] Politikanın bu önceliği, faşizme geçişin kanallarından birini temsil eder.

Bu program, üretimi artırmak amacıyla hazırlanmıştır ve onu üstlenen bütün taraflara –işçilere, teknisyenlere, yöneticilere ve mülk sahiplerine– yarar sağlamalıdır. Herkesin onu isteyerek kabul etmesi gerekir. Devletin ve halkın sanayinin yönetimine katılacağının altını çizer. Böylelikle, üretimin bütün aktörleri arasında uzlaşma sağlanacak, vergilerde indirim ve belki de işçilerin kârdan pay almaları söz konusu olacaktır. Üstelik eğer devlet ve komünler şirketlerin yönetimine katılırlarsa, kapitalist yönetim tarzında yaygın dolaylı ilişkileri temsil eden felç edici bürokratik prosedürler otomatik olarak basitleşecektir.

De Ambris, 9 Haziran 1919'da Milano Porta Romana okulunda toplanan faşist yöneticilere bu programı sunmuştur. Mussoli'nin himayesinde[124] gerçekleşen bu buluşma, faşistlere yeni bir şey getirmez. Aslında, 1919 Haziran'ında yayımlanan programlarının sosyo-ekonomik içeriği,

122. Kısmi tarım kamulaştırması, kullanılmayan toprakların örgütlü tarım işçilerine aktarılması anlamına gelir. Aslında, "köylülere toprak" sloganını bu şekilde anlamak gerekir. Bu yeniden dağıtımdan öncelikli olarak savaşta ölenlerin aileleri ve siperlerdeki eski mücadeleciler faydalanmalıdır. Kamulaştırılan mal sahiplerinin tazmin hesabı, toprağın savaştan önceki ederinden hesap edilmelidir. Bu tazminin devletin mallarıyla gerçekleştirilmesi yerinde olur.

123. De Ambris, sanayinin işleyişini takip etmek ve gerektiğinde uyarmak amacıyla, yönetim kurullarında, işçiler ile devlet temsilcilerini işbirliğine götürecek bir uzlaşmadan –politik anlamda– bahseder. Bkz. a.g.y., s. 229.

124. O zamanlar, Milano Birliklerine sola ait olarak bakıldığına dikkat çekelim; Bu, De Ambris, Panunzio ve Mussolini gibi adamların yakınlığını açıklar. Bu konuda ve *Il* Rinnovamento ile faşistler arasındaki ilişkiler hakkında, bkz. R. De Felice, *Mussolini il rivoluzionario*, a.g.y., s. 515-519.

De Ambris'nin kısmi kamulaştırma tasarısının neredeyse tamamen yeniden üretiminden başka bir şey değildir.[125] Programın diğer bölümleri UIL tarafından savunulan kavramları da ödünç alır.[126] Böylelikle, ordu millet (*Nazione Armata*) hakkındaki madde, De Ambris'e, Olivetti tarafından 1914'te ortaya atılan sloganın içerdiği kavramları hatırlatır: "Halka silah!"[127] De Ambris, 1921'de onları birbirine yaklaştıran ideolojik bağları Faşistlere hatırlatmaktan kaçınmayacaktır.[128]

1919 ve faşist politik hareketin kuruluşunu takip eden dönem boyunca, milli sendikacılık ve faşizm, bütün müdahaleci solun ortak ideolojik alanında bulacaklardır kendilerini. Her ikisi de Bolşevik karşıtı tavrı benimser, kendi savaş deneyimlerinden aynı dersleri çıkarır ve İtalya'yı krizden çıkarmak ve diğer güçler arasında ona düşen yeri vermek için hemen bir şeyler yapmak gerektiğine inanırlar. De Ambris aynı tarihte, UIL'nin genel sekreteri olmasa da,

> "*Fasci di Combattimento*'ya katılmak isterdim. Bütün eylemlerini kabul edilebilir bulduğumdan değil; eksiklerine ve hatalarına rağmen, bugün yönetici sınıfların yetersizliğine ve toplumsal-tarafsızlık yanlısı 'demagogculuğa' karşı güçlü bir şekilde başkaldıran tek politik hareket oldukları için"[129] diyecektir.

Kısacası, 1919'dan başlayarak, sendikacılar ve faşistler toplumsal değişim ve bunu gerçekleştirme yolları konusunda aynı düşünceleri paylaşırlar. Her ikisi de üretimci ve milliyetçidir. Öte taraftan, "kızıl senelerin", milli sendikacılığın yöneticilerini İtalya'da devrimin yakın bir gelecekte mümkün olmadığına ikna ettiği gerçeği üzerinde durmak gerekir. Üstelik, anti-maksimalist çizgileri, onları, ülkeyi etkileyen grev dalgasının, ekonomik olarak güçlü ve dolayısıyla rekabet edebilir bir İtalya istemeyen yabancı güçlerin bir oyunu olduğu sonucuna götürür. Bu sendikacılar için liberal sistem iflas halindedir; fakat komünist tehdit aynı derecede ciddiye alınmalı ve "Bolşevik *birliği* aşmak ve şiddete dayalı devrimci tutumlarını düzeltmeye mecbur bırakmak için inanç-

125. Gerçekte, De Ambris'nin "zorunlu kamulaştırma" adını verdiği şeye, faşistler "kısmi kamulaştırma" der.
126. "La constituzione dell'Unione Italiana del Lavoro", *L'Internazionale*, 29 Haziran 1918, s. 1.
127. A.O. Olivetti, "Le armi al popolo", *Pagine Libere*, 15 Aralık 1914.
128. A. De Ambris, "La terra ai contadini", *L'Internazionale*, 24 Aralık 1921, s. 21. Bu cümleler, sendikacılar ile faşistler arasındaki bir tartışmadan alınmıştır, De Ambris, 1919'da devrimci sendikacılarınkine benzer bir tavır takınmışlarken, faşistlerin tarım meselesi hakkında bu denli görüş değiştirmelerine şaşırır.
129. A. De Ambris, "Sempre piu die mai sindacalisti", *Il Rinnovamento*, 15 Temmuz 1919, s. 297-298.

larında sağlam bir grup insan tarafından önlem alınmalıdır".[130] Alceste De Ambris gibi biri milli sendikacılığın, ötekiler arasında bir aktör olan işçi sınıfına önemli bir rol tahsis etmeyeceğini bilir fakat eğer devrimci acze düşmeksizin bütünsel bir çözüme ulaşmak isteniyorsa bundan kaçınamayacağını düşünür. Aslına bakılırsa, müdahaleci solun bütün güçlerinin, kısmi kamulaştırma, silah bırakma ve bir Kurucu Meclis çağrısını destekleyen minimum bir ortak program etrafında birleşmesi kaçınılmazdır.[131] De Ambris, bu çeşit önerileri ortaya attığında, faşizmi, İtalya'yı selamete kavuşturabilecek realist solun bir kanadı olarak görür. Gerçekten de, 1919'da faşizm solda yer alıyorsa, bunun nedeni milli sendikacılık karşısında ideolojik bağımsızlığının olması ve kimi çarpışmalarda kendini solun yanında bulmuş olmasıdır. De Ambris, Fiume macerası baş gösterdiğinde Mussolini'den, faşizmin tezlerinden ve eylem yöntemlerinden uzaklaşacaktır.

Milli sendikacılık, devrimci sendikacılığın "ekonomist" kuramlarının çiçek açtığı güzel günlerden beri, yani bu hareket doğrudan eylem yoluyla devrime çağrı yaptığından beri uzun bir yol kat etmiştir. Sendikacılık ideologları ve yöneticileri, işçi sınıfının, ne burjuvazinin savaşçı ruhuna ne de onun üretim sürecini yönetme kapasitesine sahip olmadığına ikna olduklarında ve savaşın toplum üzerinde bütünleştirici bir etkisinin olduğunu düşündüklerinde, mümkün olan tek çözümü ilan ederler: Politika, değişim için kaçınılmaz bir faktördür. Bu yüzden, üretimci sanayileşme yolundaki bir toplumun problemlerine daha fazla uyarlanan ve sınıftan çok millete adanan yeni bir tür politik yapılanma yaratmanın gerekliliğini hissederler.[132] Politikanın önceliği bu noktada aşikâr olur.

Sergio Panunzio, 1919 Mart'ında, hem mülkiyet hem de üretim problemini çözmeyi umduğu kendi "Eylem Programı"nı sunar. Bu program, özel mülkiyeti ortadan kaldırmış bir devletin toprağın, fabrikaların ve her türlü üretim aracının kullanım hakkını (*utenza*) üretim yapabilen mülk sahiplerine bıraktığı, korporatist bir model çerçevesinde örgütlenen bir toplum önerir. Fikir, mülkiyet hakkını –aslında, üretmek ve kâr sağlamak için kullanım hakkını– üretme eylemi ile birleştirmeyi içerir. Asalaklar olarak tarif edilen üretmek istemeyenler, üretim sürecinden atılmakla kalmayıp mülkiyet haklarından da yoksun bırakılmalıdır.[133]

130. "Scioperi... bolscevichi", *L'Internazionale*, 19 Nisan 1919, s. 1.
131. "Cronache politiche" I comandamenti dell'ora: prima agire", *Il Rinnovamento*, 15 Ekim 1919, s. 583-584.
132. Devlet bürokrasisi ile sendikanın sınıf çıkarları arasındaki çelişkiyi aşmak için önerilen çözüm hakkında, A. Ciattini, "L'Evoluzione economica", *Battaglie dell'Uniorie Italiana dell Lavoro*, 5 Nisan 1919. Bu makalede, yazar, devlet ya da sendikal mülkiyetten ayırdığı milli mülkiyetten bahseder.
133. S.Panunzio, "Un programma *d'azione*",*Il Rinnovamento*, 15 Mart 1919.

Ardından Panunzio, politik yapıların yeniden örgütlenişini tanımlamaya çalışır. Sosyo-ekonomik ölçütlere göre kurulan parlamentolarla koordinasyon halinde, sabit bir görevler ayrımına uygun olarak işleyen, sınırlı ve aristokratik bir merkezi Parlamento'nun oluşturulmasını önerir. Bu dağıtımın işlemesi için,

> Madde 5- Nüfusu "organik" sınıflar halinde örgütlemek,
> Madde 6- Sınıfları korporasyonlar halinde örgütlemek,
> Madde 7- Toplumsal çıkarların idaresini korporasyonlara aktarmak gerekir.[134]

Korporasyonlardan oluşan organik sınıf, bireysel liberalizmi alaşağı etmek ve kolektivist sınıf sosyalizmini peşinen engellemek gibi ikili bir hedefi olan, politik bir sistemin omurgasıdır. Panunzio'nun korporatist programı, üretim ve mülkiyet hususunda tahkim ve tahsis haklarını devlet için saklı tutarak yetkilerini önemli ölçüde artırırken, özel mülkiyete saldırmayı ihmal etmez. Milli sendikacılığın, devrimci sendikacı modelinin sadece idari işlevlerine indirgenmiş devletinden uzaklaştığına bir kez daha şahit oluruz. Yeni şemada devlet, merkezi bir politik kategoridir. Faşist harekete dönüşmek üzere olan şeye gelince, Panunzio 1918'de zaten şunları yazmıştır:

> "Beş yıl gecikmeli de olsa, olağanüstü bir tarihsel savaş deneyimini içeren tek toplumsal hareket olan Mussolini'nin milli sendikacılığı, kuşkusuz çağın bir özelliği ve bana göre düsturudur."[135]

Panunzio, işçi sendikacılığından ayrı olarak, işçileri, mülk sahiplerini, memurları, iş adamlarını, köylüleri ve üretime katılan herkesi bir araya getiren bütünleyici bir sendikacılık ister.[136] Herkesin bir sendika-korporasyon üyesi olduğu gün, millet, bir tek kendi kişisel kazançlarıyla ilgilenen bireylerden değil, sendikalardan oluşacak demektir. Korporatist politik yapı, bilhassa devlet ile sendika arasındaki ilişkilerin önemine işaret etme işlevini görür.[137]

Panunzio tarafından hazırlanan model, politik temsil sistemi olarak klasik temsili içerir; bununla birlikte, Agostino Lanzillo tarafından *Il Popola d'Italia*'da yayımlanan ve korporatist bir sistem önerisi yapılan

134. A.g.y., s. 89.
135. S.Panunzio, "Progettismo", *Il Rinnovamento,* Anno I, C. 11, 1918, s. 488.
136. S.Panunzio, "La rappresentanza di classe", *Il Rinnovamento,* 15 Ağustos 1919, s. 398-399.
137. Panunzio yüzyılın ilk on yılının sonuna doğru bu temsil şekli konusunda yazmıştı. S.Panunzio, La *persistenza del diritto (Discutendo di Sindacalismo e di Anarchismo),* Pescara, Casa Editrice Abruzzese, 1909, s. 240.

iki makaleden alıntı yapmaya özen gösterir.[138] Aslında Lanzillo'nun şeması, politik hakların, korporasyonlar halinde örgütlenmiş üretici yurttaşlar tarafından uygulanmasını öngörür. Alt Meclis tarafından seçilen Senato, genel çıkar ve devlete bağlı meseleleri tartışacak ve karara bağlayacakken, Alt Meclis'in doğrudan doğruya korporasyonlara ilişkin problemleri tartışıp karara bağlamayı üstleneceği iki meclisli bir sistem önerir. De Ambris, Lanzillo ve sendikacılığın öteki kuramcıları tarafından tanımlanan milli sendikacılığın yeni ideolojisi, ekonomik üretim ile politik temsili bu şekilde karşı karşıya getirir:

> "Sendikalar üretimi düzenleyeceklerdir; onların üstündeki resmi olarak toplumsal Cumhuriyet adına tanımlanmış yeni yasama kurumları, milli sentezin ifadesi ve koruyucusu olacaklardır."[139]

4. CARNARO SÖZLEŞMESİ'NDEN FAŞİST SENDİKACILIĞA

Carnaro Sözleşmesi, 8 Eylül 1920'de, Fiume Naipliğini düzenleme amaçlı anayasal metne hizmet etmek için Kumandan Gabriele D'Annunzio tarafından resmen ilan edilmiştir.[140] Bu belge, D'Annunzio'nun, Fiume Kurtuluş Ordusu Kumandanının Sivil İşler Sekreteri olarak tayin ettiği De Ambris tarafından kaleme alınmıştır.[141] D'Annunzio, tasarıyı yayımlanmadan önce görmüş, bir iki biçimsel düzeltme yapmış fakat metnin içine daha çok kendi felsefi-estetik yaşam görüşünü katmıştır.[142]

Fiume girişiminin Milli sendikacılık açısından ikili bir işlevi vardır. Girişim, milli devrimi hızlandırmaya ve Bolşevik tarzı bir devrim eğilimlerini ortadan kaldırmaya uygun katalizörlerden biridir. Üstelik, Fiume'de başlatılan rejim, devrimci sendikacı özerklik, üretim, komünalizm ve korporatizm ilkelerine –yukarıda adı geçen sendikacı-milliyetçi programda sunulan bütün ideolojik unsurlara– yaslanan bir Cumhuriyette millet olarak yaşamak isteyen bir topluma model olabilir. D'Annunzio'nun girişiminin güçlü irredantist eğilimlerini gözden kaçırmayan De Ambris, Fiume'de yaratılan durumun ne kadar kolay şekil-

138. Bkz. A.Lanzillo, "Contro l'elezionismo democratico", *Il popolo d'Italia,* 21 Mayıs 1919, va aynı yazardan, "Rappresentanza integrale", *Il popolo d'Italia,* 23 Mayıs 1919. Bu makaleler S.Panunzio'da genişçe alıntılanır, "La rappresentanza di classe", a.g.y., s. 406.
139. "Sulla via del sindacalismo", *L'Internazionale,* 24 Nisan 1920, s. 1.
140. M.A. Ledeen, *The First Duce. D'Annunzio at Fiume,* a.g.y., s. 171.
141. De Ambris ve Carnaro Sözleşmesi hakkında, R. De Felice, *Sindacalismo rivoluzionario e fiumanesimo...,* a.g.y., ve aynı yazardan, *La Carta del Carnaro nei testi...,* a.g.y.
142. Gösterişin mistiğe karıştığı, D'Annunzio tarafından tanıtılan bu yeni tarz politika hakkında, G.L. Mosse, "The Poet and the Exercise of Political Power", *Yearbook of Comparative and General Literature,* no: 22, 1973.

lendirilebilir olduğunu ve doğru davranmayı bilmek şartıyla, devrimci meyvenin çabucak olgunlaşmasına olanak tanıyabileceğini görür. Nihayet, Fiume'deki olayların gelişiminin İtalya'daki devrimci süreç üstünde ancak pozitif bir etkisinin olabileceğini düşünür.[143]

Fiume, müdahaleci sol ile müdahaleci sağ arasında bir çatışma alanı yaratır. Sosyalistlerin, liberallerin ve Katoliklerin buna etkisi hemen hemen hiç yoktur. D'Annunzio'nun lejyonerlerine, toplumsal değişimi hızlandırmayı umut eden, milliyetçi eğilimli pek çok radikal katılır. Hem liberalizmi hem de demokratik sosyalizmi reddeden bu kişiler arasında, milli sendikacılık tohumunu ekmek isteyen De Ambris de bulunmaktadır. Bu yüzden, D'Annunzio ve İtalyan Hükümeti arasındaki görüşmelerin başarısız olmasının ardından, kentin devrimci olanaklarıyla ilgili bir durum değerlendirmesi yapmak üzere Fiume'e gelir. Yanında Mussolini'ye ait bir zarf ve içinde, faşist liderin, şaire, Roma'ya yürümemesi öğüdü bulunmaktadır. De Ambris, 13 Ocak 1920 tarihinde kendisini Fiume Komutanlığı Sivil İşler Sekreterliğine getiren D'Annunzio tarafından yeniden çağrılır ve Milano'ya geri döner.[144]

De Ambris'nin, D'Annunzio'nun eylemi karşısındaki yerinde tavrı, izole bir kişinin tavrı değildir. Milli sendikacılık ve genel olarak müdahaleciler, milliyetçi ve devrimci gerekçeler öne sürerek, onu desteklemek için yapabilecekleri her şeyi yapar.[145] Ne var ki sendikal-milliyetçi ideolojinin mesajını Carnaro kıyılarına taşıyacak olan De Ambris'dir. Kendi ifadesine bakılırsa, Carnaro Sözleşmesi adını alacak metni kaleme aldığı yer orasıdır ve bununla ilgili olarak şunları söyleyecektir:

> "Gerçek anlamda, metni hazırlayan benim; fakat bu, Kumandanın rehberliği ve yönetimi altında gerçekleşti. Ben yalnızca onun politik düşüncesini büyük bir sadakat ve adil bir anlayışla yorumlamaya çalıştım."[146]

Sözleşmenin ilanının ardından, De Ambris, "*Fiume*" dramının III. Perdesinin başladığını bildirmek için D'Annunzi'ya yazar; fakat bu son

143. Bu konuda bkz. R. De Felice, *Sindacalismo rivoluzionario e fiumanesimo*, a.g.y., s. 63-64.
144. A.g.y., s. 65-66 ve *Mussolini il rivoluzionario*, a.g.y., s. 552-553.
145. Fiume ile ilgili olarak milliyetçi sendikacılığın konumu hakkında, bkz. "L'Unione Italiana del Lavoro, la questione di Fiume", *L'Internazionale*, 8 Mayıs 1919, s. 1; "Fiume", *L'Internazionale*, 2 Nisan 1919, s. 1 ve "Cronache Politiche. L'impresa di Fiume", *Il Rinnovamento*, 15 Ekim 1919, s. 575-576.
146. De Ambris'nin, 13 Mayıs 1920 tarihinde D'Annunzio'ya yazdığı bir mektuptan alınmıştır; bkz. R. De Felice, *Sindacalismo rivoluzionario e fiumanesimo*.... A.g.y., s. 183-184. Bu beyanat De Ambris ile D'Annunzio arasında gerçekleştirilen *modus operandi*'yi anlamamıza izin verir. Bunun söylenmesi ve yazılmasına rağmen, öyle görünüyor ki De Ambris'nin, bilhassa orada tanımlanan korporatist yapı açısından, Carnaro Sözleşmesi'ne katkısı önemlidir. Kumandanın, De Ambris'nin sendikacı-milliyetçi modelin özü konusunda ikna olduğunu da ekleyelim.

perde Roma'da temsil edilecektir.[147] Bu sözleşme, milli sendikacılığın korporatist üretimciliğinin D'Annunzio'nun felsefi fikirleri ve estetizmi ile uyum içinde olduğu politik bir belgedir.[148] Bu iki düşüncenin büyük bir uyumsuzluk yaşamadan uzlaşmasının nedeni her birinin politikanın farklı boyutlarıyla ilgilenmesidir. Bu farklı alanlar ekonomik yapılar ve kültürel yapılardır. Üstelik her ikisi de yabancılaşma meselesini, devrimci sendikacılık ve radikal milliyetçiliğin analizlerinde benzer olanı dikkate alma esasına göre ele almayı denerler. Bu ortak gövde, bütün bir millete yayılan toplumsal bir özgeciliği, liberal ve Marksist değerleri aynı anda reddeden bir anti-materyalizmi, nihayet devrimin iradeci ve tanım gereği estetik bir anlayışını –dine ve yerleşik politikaya tamamen yabancı geçinen anlayış– içerir. Korporatizm, üretimcilik ve emeğe verilen önem Carnaro Sözleşmesi tarafından yönetilmeye aday bir toplumda birey ile devleti ayıran mesafeyi –yani yabancılaşmayı– bertaraf etme eğilimindedir. Aynı şekilde üretici ile içinde yaşadığı ve çalıştığı ekonomik yapı arasındaki ayrım da ortadan kalkacaktır. Korporasyon, üretici ile devlet arasında bir köprü fakat aynı zamanda üretimi yapılandırabilecek ve düzenleyebilecek yapıdır. Emek aynı zamanda anayasal bir görev ve bir haktır. İnsan üretmelidir; anayasa, insanı güvence altına almayı, bu görevin yerine getirilmesinin araçlarını ve olanaklarını üstlenir. Fiume Anayasasının, bireye –kapitalist egoizm ve sosyalist bürokratizm bir kez aşıldıktan sonra– serbestçe üretme, yaratma ve yaşamdan faydalanma izni verecek koşulları sağladığı varsayılır. Bu yüzden sözleşmenin IX. maddesi, devleti, her zaman daha yüksek bir maddi ve manevi seviyeye ulaşmak için halkın çabalarını birleştirme arzusundan kaynaklı ortak iradenin sonucu ve kurumsal merhalesi olarak tanımlar.[149] Bu zenginlik ve iktidar tipini yaratacak olan üreticiler, Fiume'un bütün haklara sahip yurttaşlarından başkası olmayacaktır.[150]

De Ambris, mülk sahiplerini tek bir korporasyonda birleştiren bir model inşa eder. Korporasyonların kendini yönetme eğilimlerini sınırlandırmak ister. Sahip olmanın, mal sahiplerinin genel ihtiyaçlara tam

147. Bu mektubun tarihi 18 Eylül 1920'dir. Bkz. a.g.y., s. 209.
148. Metnin iki versiyonu –De Ambris'nin ve D'Annunzio'nunki– arasındaki karşılaştırma ve De Felice'in onun eserinin girişinde yaptığı açıklamalar bu noktayı hiçbir şüpheye yer bırakmadan doğrular. R. De Felice, *La Carta del Carnaro net testi...*, a.g.y.
149. A.g.y., s. 45.
150. Carnaro Sözleşmesi, hükümetin yasama iktidarından ve seçimden sorumlu olduğu iki senato öngörüyordu, biri yirmi yaşında ve daha büyük bütün yurttaşlar, diğeri yalnızca korporasyon üyeleri, üreticiler tarafından seçilmeliydi. Bu üreticiler iki seçime de katılabildikleri için, bundan onların tek başlarına bütün politik haklardan yararlandıkları sonucu da çıkıyordu.

olarak yanıt vermeyen bir öncelikler ölçeğini kullanmalarının önüne geçeceğini bilir.[151] Sözleşme tarafından sağlanan yerel otonomi ve getirdiği bütün demokrasi garantilerine rağmen, bu belge her şeyden önce toplumun milliyetçi ve organik bakış açısını ifade eden bir belgedir. Bu "Anayasa"nın ortaya koyduğu mekanizmalar, kitlelerin, üreticilerin bütünleşmesine doğru giden politik bir çağa uyarlanmasını talep eder. Sanayileşmeyi kolaylaştırmaya ve bir kitle politikasına yol açmaya aday bu korporatizm, daha sonra faşizm tarafından daha devletçi ve daha otoriter bir versiyonuyla benimsenecektir.

Milliyetçi-sendikacı bakış açısından, Carnaro Sözleşmesi, hem toplumsal hem de milli meselenin çözümüdür. Korporasyonların başat konuma gelmesiyle yeni üreticiler sınıfı, kendini otomatik olarak devletle özdeşleşmiş bulur. Bu nedenle sınıf ile devlet –işçi sınıfı ve burjuva devlet– arasında varolan çıkar çatışmaları, özel mülkiyet haklarının ortadan kalkmasına neden olmaksızın yok olma noktasına gelir.

Sözleşme, yalnızca Fiume kentinin İtalyanlığını değil, aynı zamanda devrimci statüsünü de açıkça beyan eder. İtalyan hükümetinin böyle bir karışıma güven duymamak için türlü nedenleri vardır. Öncelikle D'Annunzio'nun eyleminin uluslararası etkileri yüzünden ve aynı zamanda Fiume'un –bütün liberal demokrasi düşmanları için bir sembol olan– bütün devrimci eğilimleri bir araya toplayamayacağı ve cesaretlendiremeyeceği korkusundan. 20 Aralık 1920 tarihinde, Giolitti, bu şartlarda Carnaro Sözleşmesi'ne tasarı aşamasını aşına şansı bırakmayarak Fiume Naipliğine son verir.

Faşist İtalya'nın başvuracağı model olarak Fiume "Anayasası"nı görenlerin pek çoğu faşist hareketten –özellikle müdahaleci soldan– gelenlerdir. Bununla birlikte, yüzyıl başında soldan gelen faşistlerin izleyecekleri, milli sendikacılığa dönüşen bu devrimci sendikacılık, devletin çekici hale geldiği süreçte solacaktır. Faşizm, 1920'nin sonlarından başlayarak, sağa doğru kaymaya başlar. D'Annunzio'nun Fiume'daki başarısızlığından ve Giolotti ile sendikalar arasında gerçekleşen anlaşmadan sonra, kuramsal olarak hâlâ müdahaleci sol arasında yer alan faşizm, sosyalist sola şiddetle saldırır.[152] O zamandan başlayarak, düşman öncelikle sosyalizm olacak, milli sendikacılığın kurucu babalarının, Fiume

151. Kuşkusuz, faşizm kendi korporatist modelini milliyetçi sendikacılıktan almıştır. Fakat De Ambris tarafından önerilen, demokratik, aşağıdan denetlenen, otonomiye yer veren modeli, otoriter, yukarıdan denetlenen ve otonomiye hiç yer vermeyen Alfredo Rocco'nun modelinden ayırmak gerekir.

152. Burada, 21 Kasım 1920'de Bologna'da ve 20 Aralık 1920'de Ferrara'da gerçekleşen olaylardan bahsetmek istiyoruz. Faşist gruplar sosyalist düşmanlarına karşı ateş etme ve öldürmeye kadar giden şiddet eylemlerinde bulunmuştur.

Naipliği'nin ve müdahaleci solun korumaya çalıştığı bu hassas denge kesin olarak bozulacaktır.

Bu evrimin bilinciyle, De Ambris, faşizmin Burjuvazi tarafından manipüle edilen devrim karşıtı bir araca dönüşmekte olduğunun çok geçmeden farkına varmıştır. Bunu D'Annunzio'ya da iletir.[153] Olivetti farklı bir sonuç çıkarır: Pek çok sendikacı gibi o da, faşizmin toplumsal fikirlerini karakterize eden ufak tefek şeyler ve iç çelişkilerin, onun ideolojisini henüz iyi tanımlayamamasından kaynaklandığına ikna olmuştur.[154] Kısacası orada bir gençlik hastalığı söz konusudur. Faşizmin güçlenmesini iyi yansıtan böyle bir analiz, milli sendikacılık saflarında yavaş yavaş bölünmeler yaratacaktır. Mesela Panunzio, eğer İtalya proleter bir millet talep ederse, artık sınıflar arasında hiçbir iç mücadelenin kabul edilir olmayacağını iddia eder. Devrimci sendikacı refleksleri daima uyanık olan De Ambris, sınıflar arasında tek bir mücadelenin mükemmel bir üretim tarzına götürebileceği yanıtını vermek için sabırsızlanacaktır.[155] Panunzio, ahlak yüksekliğinin sınıf mücadelesini tam anlamıyla gölgede bırakacağı etik bir devrim anlayışı içinde yer alırken, De Ambris, bir "serbest üreticiler toplumu" vizyonunun doğduğu sosyo-ekonomik analize geri döner.

Faşizme katılan milli sendikacılık liderlerinden ve faşist sendikacılığın kurucularından biri olan Edmondo Rossoni, anti-sosyalist tepkiye, İtalya'nın kurtuluşu için gerekli bir aşama olarak bakar.[156] Bununla birlikte, ona göre, milliyetçilik görev için yeterli olmayacaktır; Rossoni aynı zamanda milli sendikacılığın toplumsal fikirlerini savunmaya devam eder. Sendika liderleri faşizmin yaşadığı uyuşmazlıkları tanır ve bunlardan yarar sağlamaya çalışır. De Ambris, milli sendikacılığa katılmaları için hareketin "sosyalist olanlarına" ve solcu militanlara acil çağrı yapar.[157] Bazı sendikacılar uzun süre, faşizmin en sonunda, ilk çıkışlarına rehberlik eden sol ilkelere geri döneceğini ümit etmeye devam edecektir.[158]

Faşizmin tavır ve eylemlerinin "gerici" tarafına rağmen, bazıları –Olivetti gibi– kitlelerin faşizmin nihai yönelimine etki edebileceğine inan-

153. R. De Felice, *Sindacalismo rivoluzionario e fiumanesimo...*, a.g.y., s. 246-247.
154. A.O. Olivetti, "Rinnovare!", *Pagine Libere*, Temmuz 1921.
155. A. De Ambris, "Il nostro Nazionalismo", *L'Internazionale*, 15 Ekim 1921, s. 1.
156. E.Rossoni, "Fascismo e movimento sindacale", *L'Internazionale*, 14 Mayıs 1921, s. 4.
157. A. De Ambris, "Rispondendo all'Ordine Nuovo", *L'Internazionale*, 20 Ağustos 1926.
158. Bkz. "Il fascismo giudicato dai capi fascisti"de geçtikleri şekilde, Cesare Rossi'nin –eski devrimci sendikacı, faşist hareketin milliyetçi sekreteri– Benito Mussolini'nin ve diğer faşist liderlerin sözleri, *L'Internazionale*, 19 Eylül 1921, s. 2'de Mussolini'den şunları alıntılar: "Faşizm, işçiler için terörle aynı anlama gelir, bir grup iş adamı ve politikacı faşizmi kendi çıkarlarıyla bir tutmuştur." *L'Internazionale*'nin editörleri tarafından hatırlatılan bu tarz bir alıntı, faşizme ve onun yöneticilerinden bir kısmına bağladıkları umutlar ve şüpheler konusunda çok şey söyler.

mak ister: "Faşizm muhafazakâr olmak istiyor fakat en sonunda devrimci olacak."[159] De Ambris, kendi adına, faşizmin iki yüzünün karıştırılmamasını ister: biri, tarım işçileri arasındaki her türlü örgütlenme arzusunu bastırmaktan başka isteği olmayan toprak sahiplerinin faşizmi, yani tarımsal olanı, diğeri, eski savaşçılardan oluştuklarından, tanımı gereği kentsel ve devrimci olan faşizm, yani 1919'da ön faşizmin canlı kuvvetlerini temsil eden faşizm. İlki –en kötüleri– yalnızca ekonomik ve muhafazakâr güdülerle hareket ederken, diğeri, öğrenci ruhunu, fedakârlık ve savaş deneyimini temsil eder, ideal ve vatanseverlikle yanıp tutuşur. De Ambris, muhafazakârlığın, nasıl yavaş yavaş idealizmin yerini aldığını görür, tıpkı milliyetçiliğin giderek burjuvalaştığını gördüğü gibi.[160] Faşizmin bu iki "yüzü" tezi, *Pagine Libere* tarafından ve özellikle de, bu bölünmeyi, faşizmin, Fiume'de tanımlanan ilkelerini göz ardı etmek üzere olması ve ötekiler gibi politik bir formasyon haline gelmesi olgusuyla açıklayacak olan E. Ferrari tarafından sürdürülecektir. Bu sürecin son aşaması, ön faşizmin önemli inançlarından biri olan sendikal ekonomi ilkesine tamamen zıt bir eylem olan, sendikaların parti aygıtının politik denetimine bağlanması olacaktır.[161]

Faşizmle yol arkadaşlığı, sendikacılık saflarında her zaman aynı heyecan ya da aynı hoşgörü ile karşılanmamıştır. Faşizmin iktidara yükselmesi öncesinde azınlık konumunda olan Alceste De Ambris, tıpkı Labriola ve Leone'un özgün devrimci sendikacılık anlayışlarına bağlı olması gibi, Mazzinienci geleneğe derin bir biçimde yerleşmiş olarak kalır. İki Napolili ekonomist de –Labriola'nın Sorel'in fikirleriyle flörtüne rağmen– Marx'ın revizyonunda tasarladıkları ve sundukları şekildeki devrimci sendikacılığın temel ekonomik doğasına bağlı kalacak, De Ambris gibi, iktidardaki faşizme karşı çıkacaklardır.

1922'de, faşizm iktidara geldiğinde, De Ambris ve grubu muhalefete geçer. De Ambris sonunda köşesine çekilecektir.[162] Libya savaşının ardından devrimci sendikacılığı terk eden, ardından bağımsız sosyalist olarak Parlamento'ya seçilen ve 1920'de (krizlerin ve fabrika işgallerinin senesi) Giolitti yönetiminde Çalışma Bakanlığı'nı kabul eden Labriola, faşizme karşı çıkacak ve o da sürgüne gidecektir. 1935 senesinin sonuna, Etiyopya savaşına kadar İtalya'ya geri dönmeyecektir. Onun gözünde

159. A.O. Olivetti, "Nel labirinto", *Pagine Libere*, Mayıs-Haziran 1922, s. 163.
160. A. De Ambris, "Il fascismo al bivio", *La riscossa dei Legionari Fiumani*, 12 Şubat 1922. Bu makale, R. De Felice tarafından *Sindacalismo rivoluzionario e fiumanesimo*'ya alınmıştır.
161. E.Ferrari, "Trincerismo, comunismo e fascismo", *Pagine Libere*, Temmuz 1922.
162. De Ambris, Fransa'da sürgün olduğu sırada, korporatizm hakkında teorilerini ortaya koymak için bir kitap yazmıştır. Eser, ancak ölümünden sonra yayımlanır. A. De Ambris, *Dopo un ventennio. Il Corporativismo*, Bordeaux, Augusto Mione Editore, 1935.

bu savaş da, Libya girişiminde sezinlediği idealleri sürdürüyordu: işçi emperyalizmi ve İtalya'nın çıkarlarının savunulması.[163] Enrico Leone'ye gelince, sosyalizme dönecek ve faşizmle olan bütün uzlaşmaları reddedecektir. Faşist dönemin büyük bir kısmını bir psikiyatri hastanesinde geçirmiş olması, mücadelesinin hangi biçimi alacağını kestirmeyi zorlaştırır.[164]

Devrimci sendikacı muhaliflerin en ünlüsü Alceste De Ambris olacaktır. 1919 ve 1920 seneleri boyunca Mussolini ve Faisceau'lara [Faşist Birlikler] sıkı sıkıya bağlanmış ancak Fiume girişimi sırasında faşist liderin tutumu onu hayal kırıklığına uğratmıştı. Üstelik De Ambris, bundan, Mussolini'nin milli sendikacılık ideallerine ihanet etmekte olduğu ve giderek sağa kaydığı sonucunu çıkarmıştı.[165] Bu, sendikacılığın, De Ambris'nin açıkça telaffuz ettiği şekildeki, "ekonomist" vizyonunun, milliyetçiliği ancak üretimcilik için gerekli sınırlar içinde kabul etmesi demektir. Bu vizyon, Labriola ve Leone'nin kuramlarından pek çok şey ödünç alır ve Mazzinici toplumsal adalet ve milli kimlik geleneği çizgisinde yer alır. Dalbi, Laceria, Ferrari ve Lucchesi gibi diğer sendikacılar, 1920'den sonra, faşizm açık bir biçimde sol karşıtı olup ve şiddete başvurduğunda, De Ambris'nin muhalefetine ortak olacaklardır. Bir süre sonra, işçi bileşeninin, hareketin sosyalist olanları ile tutucu olanları arasında yalnızca bölünmeye neden olacağını düşündükleri kadar, faşist sendikacılığın pozitif bir tarafını da temsil edebileceğine inanan yine aynı kişilerdir.

Bununla birlikte, devrimci sendikacılığın büyük isimleri arasında yer alan bu kişiler ancak bir azınlığı oluşturur. Göz önündeki bütün öteki kuramcılar ve militanlar faşist hareketin kurucu sert çekirdeğini oluşturur. Cesare Rossi, Faisceau'ların yardımcı genel sekreteri, Edmondo Rossoni faşist sendika Merkezi'nin kurucusu olacaktır.[166] Ferrare'nin saygıdeğer işçi lideri Michele Bianchi, Mussolini'nin yakın çevresindendir. 1921'de Milli Faşist Parti'nin genel sekreteri, 1922'de Mussolini ile birlikte parti yönetimini paylaşmayı deneyen dörtlüden biri olur. Bianchi, 1924'te, faşist partiden milletvekili olacak, 1929'da Bayındırlık Bakanı olarak hükümete girecektir.[167] İtalyan işçi hareketinin bu önemli

163. Labriola hakında, bkz. D. Marucco, Arturo Labriola e il sindacalismo nvoluzionario italiano, a.g.y., XIV. Bölüm ve sonuç.
164. Leone'nin bir biyografisi için, A. Andreassi, "Leone, Enrico", F.Andreucci, T.Detti, *Il movimento operaio, Dizionario Biografico, 1851-1943,* C. III, Roma, Editori Riuniti, 1977, s. 88-92.
165. Mussolini D'Annunzio'ya karşı tavrı ve Fiume hakkında, R.De Felice, *Mussolini il Rivoluzionario,* a.g.y., XIII. Bölüm.
166. Bu adamların güzergahları konusunda daha fazla ayrıntı için, D.D. Roberts, *The Syndicalist Tradition and Italian Fascism,* a.g.y., s. 14-15.
167. *Dizionario Enciclopedico Italiano,* Istituto della Enciclopedia Italiana,1970, C. II, s. 266.

şahsiyetinin ardından, Paolo Mantica, Ottavio Dinale, Tullio Masotti ve Umberto Pasella gibi kişiler faşizmin kadrolarına dahil olacaktır.

Arturo Labriola'nın dışında, devrimci sendikacılığın ilk plandaki kuramcıları ateşli bir şekilde faşizme atılırlar. İlk sırada, *Pagine Libere*'nin yöneticisi, *Manifesto dei sindacalisti*'nin yazarı, hareketin önde gelen ideologlarından olan Angelo O. Olivetti vardır. Milli Korporasyonlar Konseyi'nin üyesi ve 1925'te bir Anayasa reformu önermeyi üstlenen komisyonun on sekiz üyesinden biri olacaktır. Faşist Perugia Fakültesi'nde ders verir. Yahudidir. 1931'deki ölümü, radikal yasaların işlediği faşist İtalya'yı görmesine engel olacaktır.[168]

Sosyalist, devrimci sendikacı ve ardından milliyetçi-sendikacı olan Sergio Panunzio, 1924'te faşist temsilcidir. PNF'nin yönetimine katılır ve o da Milli Korporasyonlar Konseyi'nin üyesi olacaktır. Fakat faşizm onu daha çok korporatizmin kuramcısı olarak tanır. Rocco ve Gentille ile birlikte, faşist partinin belli başlı ideologlarından biri olarak sivrilir. Perugia Siyasal Bilimler Fakültesi'nde, Paolo Orano ile birlikte ders verir.[169] 1910-1911 yıllarında Panunzio gibi *La Lupa*'nın başyazarı olan Orano, işe sosyalist olarak (1905'e kadar *Avanti!* ekibinin bir üyesiydi) başlamıştı; ardından devrimci sendikacılığa, sonra milli sendikacılığa ve nihayet faşizme geçer. Bariz bir anti-semittir. 1924 ve 1925'te, *Il popolo d'Italia*'nın Roma temsilcisi olur. 1939'da Kraliyet senatörü olacaktır.[170]

Sorel'in en sadık İtalyan takipçisi olan Agostino Lanzillo, 1914'ten itibaren Mussolini'ye katılmış, o tarihten itibaren de *Il popolo d'Italia*'ya yazmayı bırakmamıştır. Bu eski devrimci sendikacı, 1919 Mart'ında, Milano'da, Faisceaux'ların kuruluşu esnasında yine Mussoli'nin yanındadır. Ardından faşist temsilci olarak Parlamento'ya girecek ve Milli Korporasyonlar Konseyi'nin üyesi olacaktır.[171]

Burada Alman Robert Michels'in adı yeniden anılmalıdır: Yüzyılın üçte biri boyunca İtalya'yla kurduğu ilişkiler, İtalyan faşizmine götüren fikir hareketleri içinde aldığı yer, zikrettiklerimiz arasında ona özel bir yer bahşeder. 1902'de PSI'ya kaydolur; aynı zamanda SPD üyesidir; bu da ona her iki tarafın kongrelerine katılma izni verecektir. İtalya'daki devrimci sendikacılar hareketine katılır ve *Avanguardia Socialiste* ile *Il*

168. D.D. Roberts, The Syndicalist Tradition..., a.g.y., s. 13-14.
169. İtalyan faşizminin bazı çağdaşları faşist korporatizmin oluşturulmasında Panunzio'nun etkisine dikkat çekmiştir. Bu konu hakkında, bkz. H. Mathews, *The Fruits of Fascism*, N.Y., Harcourr Brace and Co., 1943, s. 151-153; M. Prelot, *L'Empire fasciste: les origines, les tendances et les institutions de la dictature et du corporatisme italiens*, Paris, Recueil Sirey, 1936, s. 72-83 ve L. Rosenstock-Franck, *L'Economie corporative fasciste en doctrine et en fait: ses origines historiques et son Evolution*, Paris, J. Gamber Akademi Yay., 1934, s. 10.
170. *Dizionario Enciclopedico Italiano*, Istituto della Enciclopedia Italiana, 1970, C. VIII, s. 593.
171. A.g.y., C. VI, s. 688.

Divenire sociale'de yazar. İlk defa 1911'de Almanya'da yayımlanan *Les partis politiques* adlı eseri, sosyalizmin sendikacı-devrimci eleştirisinden kurtulamaz. Labriola gibi o da proletarya emperyalizmini desteklemiştir. 1925'te, Sorel ve Pareto'nun analitik kategorilerine başvurarak, Pisacane ve Garibaldi'den faşizme kadar, İtalya'nın aynı toplumsal ve milli ideolojiyi sürdürdüğünü ispatlamaya çalıştığı *Sozialismus und Fascismus in İtalien*'i yayımlar. 1929'da, Perugia'da eğitmenliğe başlar. Bir yıl önce, 1936'daki ölümüne kadar üyesi kalacağı PNF'ye kayıt yaptırmıştır.[172]

Burada son bir soru yanıtını bekler: Faşizmin kurulmasına katılan ve kendilerinin ya da bu rejimin ölümüne kadar bu rejime sadık kalacak olan devrimci sendikacılar ile hareketi felakete sürükledikten sonra sürgüne gidene kadar geride mücadele edenler arasındaki ayrım hangi ölçütlere göre yapılmalıdır? Üretimci ideolojinin içeriği sorgulanmadığı sürece, etik bir devrime yandaş olanlar, Leone ya da Labriola gibi ekonomi analizi yazarlarıyla ya da De Ambris gibi bir sosyalizm-milliyetçilik sentezi hazırlamak isteyen fakat milletin yerini sınıfın almasını reddeden sendikacılarla yan yana durabilir. Fakat seçim vaktinde, etik ve iradeci bir toplumsal değişim anlayışından yana olanlar, ekonomik analize artık yalnızca ikincil bir önem atfeder; bu kişiler elitlerin başat rolüne inanır ve iradeyi, değişimin itici gücü sayar.

Milli sendikacılık, 1920'ye kadar, ancak iki eğilimi, ekonomist ve "yapısalcı" eğilim ile etik devrimci eğilimi kabul edebilmişti. Fakat aynı yıl patlak veren krizler –Fiume olayı ve fabrika işgalleri– hareketi, üretimciliğin öncelikli olarak sendikalılara mı, yoksa millete mi faydalı olduğuna karar vermeye iter; sağ, sola karşı mücadelesine çoktandır başlamış, sağlam müttefiklerin yardımını almış ve faşizmin anti-sosyalist ve eylemci kanadıyla anlaşmaya varmıştır; bu mücadelenin iki amacı vardır: yalnızca PSI'yı değil, işçi örgütlerini de ortadan kaldırmak.

Bu ikinci amaç, sendikacıları ikiye bölmüştür: Bir yanda De Ambris gibi, uzun süre anti-sosyalist ve PSI karşıtı olan ama bunun yanında ne işçilere ne de işçi örgütlerine muhalefet edenler; diğer yanda ise Sorelci bir etik devrim anlayışında olan entelektüeller grubu vardır. Bunlar uzun süredir sosyalist Marksist analize ve onun materyalist etkilerine mesafe almışlardır. İşçi sınıfı yerine, milleti tercih etmişlerdir: toplumsal değişim sürecinin rehberliğinin eylemci elitlere emanet edildiği iradeci bir milleti tercih etmişlerdir. Onlar için, sosyalizmin devrimci ruhu

172. G.M. Bravo, "Michels, Robert", F. Andrucci ve T. Detti, *Il Movimento Operaio italiano*, a.g.y., C. III, s. 451-460.

tamamen ortadan kalkmış, materyalizmin başardığı tek şey partiyi ve işçi örgütlerini zehirlemek olmuştur. Olivetti bize, sınıf bilinci fikrinin yerini etik-milli bir vizyonla doldurmayı nasıl anlamamız gerektiğini açıklar. 1921'in ilk yarısı boyunca kaleme alınan *Manifesto dei Sindacalisti*'sinde şunları bildirecektir:

> "Üretici, ahlaki özgürlüğünü fethederek ve bütün görevini yerine getirerek, her şeyden önce milli ve ahlaki bir devrim olan toplumsal devrimi gerçekleştirecektir."[173]

Olivetti, sınıf problemleri ile milli problemler arasındaki hiyerarşi hakkında hiçbir şüpheye mahal bırakmaz:

> "Millet, sınıfların üstündedir ve her türlü sınıf niteliği, milli gerçekler karşısında silinmelidir."[174]

Olivetti, sendikacılığın, halkın ahlaki kumaşını iyileştirmeye yönelik aristokratik bir doktrin, halkın hiç durmadan kendini aşma iradesi ve gücünü ondan alacağı doktrin olmasını ister.

Böylelikle devrimci idealizm, tarihsel materyalizmin yerini almış, etik değişim, ekonomik determinizmin görevini üstlenen iradeci –De Ambris'nin üretimciliğinin bir özelliği– ekonomik değişimin yerine geçmeye başlamıştır. Devrimci sendikacılık, yüzyıl başından, sosyalist-Marksist aile hareketlerinden biri olarak ilk adımlarını attığı dönemden itibaren, uzun bir yol kat etmiştir. Labriola ve Leone'nin ilk on yıl boyunca önerdikleri şekildeki bir Marksist ekonomi revizyonu aşamasını geçmiş, doğrudan eylem yöntemini ve kitlelerin devrimci seferberliğini seçmiştir.[175] Sorel, hem sendikacılık hakkındaki ilk düşünceleri hem de şiddet, seferber edici mit ve tinsel devrim hakkındaki fikirleriyle bu hareketi etkileyecektir. Devrimci sendikacılar 1910'da geleneksel sosyalizmle bağlarını zaten koparmış ve proletaryanın devrimci fail görevi görmekte yetersiz olduğuna ikna olmuşlardır. Bu arada, Corradini ve Viana gibi radikal milliyetçilerle fikir takasını da sürdürmüşlerdir. Daha sonra üretimci ve iradeci olurlar, bu da onlara, liberalizme ve demokrasiye karşı benzer bir küçümsemeyi paylaşacakları yeni milliyetçilerle karşılaşma fırsatı verir.

---

173. A.O. Olivetti, "Il Manifesto dei Sindacalisti", *Pagine Libere*, IV-V, 1921, s. 159.
174. A.g.y., s. 158.
175. Leone tarafından girişilen Marx'ın ekonomi kuramlarının revizyonu konusunda şiddetle bir Willy Gianinazzi okuması tavsiye ediyoruz, *Enrico Leone, socialiste, revisionniste et syndicaliste révolutionnaire italien au tournant du siecle (1894-1907)*, yayımlanmamış doktora tezi, Paris Üniversitesi VIII, Vincennes, 1984.

Kuşkusuz, yeni milliyetçilerin tersine, bütün devrimci sendikacılar sosyalizm için bastırılmaz bir nefret duymazlar. Bu nefretin nedenleri ve niyeti aynı değildir. Kimileri bu nefrete Parti'den sonra tutulur, kimileri sosyalizmin düşüncesiyle bile savaşır. Bununla birlikte, hepsi rasyonalist materyalizme karşı durur. Hiçbir ortak projeyle veya açık bir politik alışverişle sonuçlanmasa bile, milliyetçilerle sendikacılar arasında ideolojik "diyaloğun" kurulması, fikirler çerçevesinde, yeni ve gerçek anlamda devrimci bir bütün oluşturan bu ortak paydada gerçekleşir. Sonraki aşama, devrimci genel grevin yerini alacak olan seferber edici bir mit arayışı aşamasıdır. Bu, millet kavramının tarihin standart ölçüsü olarak araya girdiği dönemdir. Libya savaşı ve Birinci Dünya Savaşı, millet fikrinin sendikacı analizle bütünleşmesinde bir katalizör görevi görür. Böylelikle savaş, devrimci bir faktör olarak kendi rolünü ispat eder ve sendikacılık, entegral ve milliyetçi bir nitelik kazanır. Sonuç olarak, Birinci Dünya Savaşı'ndan doğan, De Ambris, Lanzillo, Panunzio, Orano ve Olivetti tarafından hazırlanan ön faşizme, yani 1919-1920 senelerine ideolojik tanımlarını ve programını veren milli sendikacılıktır.

Beşinci Bölüm

Mussolinici Kavşak: Marksizmin Eleştirisinden Milliyetçi Sosyalizme ve Faşizme

1. DEVRİMCİ SENDİKACILIĞIN YÖRÜNGESİNDE

Bugün artık Benito Mussolini'nin tarihsel önemi üzerinde durmanın hiç gereği yok; aynı şekilde, lider vasıflarına, fırsatçılığına, faşist hareketin yükselişinde aldığı role geri dönmenin gereğinin olmayışı gibi. Buna karşın, az incelendiği için, bugün yanlış anlaşılan ya da üstünde durulmayan şey, savaş sonrasında mevcut rejimin yıkılmasına çağrı yapan İtalyan devrimcileri (sendikacı entelektüeller ya da liderler) arasında işgal ettiği merkezi yerdir. Savaştan çıkarken, sağ-sol alternatifini reddederek iktidarın karşısına dikilen yeni devrimci hareketin bütün eğilimleri kendisine yönelir.

Sosyalist Parti'den, devrimci sendikacılıktan eski solcu arkadaşları, aynı şekilde bir lider arayışı içindeki milliyetçiler ve bir Condottiere* arayışındaki fütüristler, Avanti! dergisinin bu eski yöneticisi etrafında toplanır. Mussolini, İtalyan goşist ve milliyetçi muhalefete, Fransız meslektaşlarında her zaman eksik olan şeyi sağlar: Soldan gelen bir lider, partilerin bütün politik mekanizmalarına alışkın bir sosyalist fakat aynı zamanda bir konformizm karşıtı, karizmatik bir önder, gaddar ve acımasız bir yönetici, bir Arturo Labriola ya da bir Marinetti'ye, hatta bir Michels ya da bir Mosca'ya hitap edebilecek, bir Pareto ya da bir Croce tarafından hoşgörüyle, hatta bir miktar hayranlıkla karşılanabilecek denli entelektüel bir şef.

* Condottiere: Ortaçağ ve Rönesans'ta İtalyan şehir devletleri için savaşan paralı askerlerin lideri. (y.h.n.)

1912'de İtalyan Sosyalist Partisi'ni içeriden fetheden, 1914'te sosyalist gençlik kadar Gramsci tarafından da partinin tartışılmaz lideri olarak görülen Mussolini 1919 Mart'ında, devrimci sendikacılar, fütüristler ve solun diğer muhaliflerinin bir araya geldiği faşist hareketin kurulmasına başkanlık eden kişidir de.[1] Mussolini bu adımı şiddetli bir heves ya da fırsatçılığa çevirmez. Bir faşisti hazırlayan, ne savaş sonrası konjonktürdür ne de savaşın kendisi bu dönüşümün kaynağıdır. Aslına bakılırsa, Mussolinici tutum, entelektüel bir evrimin, savaş öncesi hakim olan ve savaşla hiç ilgisi olmayan Avrupa ve İtalya gerçekliğinin farkına varılmasının sonucudur. Şimdi bu yolu yeniden oluşturmak yerinde olacaktır.

Politik faaliyetinin ilk zamanlarından başlayarak, Mussolini'nin evrimi, devrimci sendikacılığın izinde gerçekleşir. Temmuz 1902 ile Kasım 1904 arasında İsviçre'de sürgündedir; önce oradaki İtalyan Sosyalist Partisi'nin haftalık dergisi *L'Avvenire del Lavoratore*'la, ardından New York'ta yayımlanan yine haftalık bir dergi olan *Il Proletario* ile birlikte çalışır. 1903 Ekiminde, Lozan'da yaşadığı ve muhtemelen Pareto'nun derslerini izlediği sırada, Arturo Labriola'nın *Avanguardia Socialista*'sında yazmaya başlar. Bu gazeteye verdiği ilk makale, meşhur Fransız anarşist Sébastien Faure'un Lozan'da verdiği iki konferansa ilişkindir.[2] Bu dönemde fikirleri henüz olgunlaşmamıştır. Anarşizme karşı sempatisi vardır[3] fakat en sonunda devrimci sendikacılığın tezlerini tercih eder. Nisan 1904'te, İsviçre İtalyan Sosyalistler Kongresi'ne katılır ve orada Kongre başkanı olarak seçilen Angel Oliviero Olivetti ile karşılaşır. Kararlı bir şekilde anti-reformist saflarda yerini alır ve görüşlerini, Temmuz ayında *Avanguardia Socialista*'da yayımlanan, İtalya'da parlamenter demokrasinin şiddetli bir eleştirisinde ifade eder.[4] Eylül 1904 tarihli genel grev öncesinde, en saf sendikacı devrimci geleneğe uygun olarak, sınıf mücadelesinin savunuculuğunu yapar.[5]

---

1. Ulusal çapta bir sosyalist yönetici olan Mussolini hakkında, P.Melograni, "The Cult of the Duce in Mussolini's Italy", *Journal of Contemporary History*, 11 (1976), s. 225. Bu dönemde Gramsci bile ona "önderimiz" diyordu; D. Settembrini, "Mussolini and the Legacy of revolutionary Socialism", *Journal of Contemporary History* 11(1976), s. 251. Gençler tarafından, Sosyalist Parti'nin en üst yöneticisi olarak bakılan Mussolini hakkında, bkz. G. Gozzini, "La Federazione Giovanile Socialista tra Bordiga e Mussolini (1912-1914)", *Storia Contemporanea*, Şubat 1980, s. 103-104; A. Bordiga, *Storia della sinistra comunista*, C. I, Milano, 1964, s. 68, R. De Felice, "Presentazione", *Utopia*, Milan, Feltrinelli, reprint, s.d., s. XI, not 11 ve A. Tasca, *I primi died anni del PCI*, Bari, 1971, s. 87-88, a.g.y., Mussolini'nin Sosyalist Parti içindeki yeri hakkında, bkz. Daha az objektif olmakla birlikte başka bir tanıklık D. Grandi, *Il mio paese, Ricordi autobiografici*, a cura di R. De Felice, Il Mulino, Bologne, 1985, s. 65.
2. B. Mussolini, *Opera Omnia*, Edoardo ve Duilio Susmel, Floransa, La Fenice, 1972, C. 1, s. 9-10, s. 30 ve s. 46-47. *(Opera Omnia* bundan böyle O.O. diye anılacaktır.)
3. A.g.y., s. 36. Ayrıca R. De Felice, *Mussolini, il rivoluzionario*, a.g.y., s. 33.
4. A.g.y., s. 59-60.
5. B. Mussolini, "La crisi risolutiva", *Avanguardia Socialista*, 3 Eylül 1904, O.O., C. I, s. 70-71.

Fakat bu genç devrimcinin yalnızca politik kaygıları yoktur. *Avanguardia Socialista*'da, biri 4 Ağustos gecesine, diğeri Ferdinand Lassalle'ın hatırasına olmak üzere, tarihsel iki makale yayımlar.[6] Aynı zamanda Vilfredo Pareto'nun öğretisine de eğilir; zira onun elitler kuramı, hem Mussolini üzerinde hem de bütün devrimci sendikacıların düşüncesinde iz bırakacaktır. Bu yüzden Mussolini, Lozanlı profesör tarafından hazırlanan kuramsal modele dayanarak, kendini İtalyan sendikacılığının analizine verir.[7]

Entelektüel açıdan oldukça zengin olan bu formasyon dönemi, askerlik hizmetini yapmak üzere doğum yeri Romagne bölgesindeki Forli'ye geri dönmesiyle, 1904 Aralığında son bulur. Mart 1905'teki izni sırasında -annesi ölmek üzeredir- *Avanguardia Socialista*[8] için son bir makale yazar. Kuşkusuz silah altındayken daha fazlasını yapamaz: Politik bir yayına katılma izni yoktur ve bu da Arturo Labriola'nın dergisiyle ilişkisinin sonu olur.

Devrimci sendikacı çevrelerdeki faaliyeti ona yeni ufuklar açarken, düşünce güzergâhını da kesin bir biçimde belirleyecektir. Bu andan itibaren ve Birinci Dünya Savaşı'nın ertesine kadar, Arturo Labriola ve Enrico Leone'nin otoritesini kabul eder ve önünde eğilir. Bu yıllar, aynı zamanda Pareto sosyolojisine derin bir saygı duyduğu yıllardır. Büyük İtalyan akademisyenin kendi üzerindeki etkisi, bilhassa İsviçre sürgünü esnasında, devrimci sendikacılık kuramcıları aracılığıyla, hem doğrudan hem de dolaylı olmuştur. Sınıf mücadelesi ilkesinin elitler kuramı ile kaynaşmasını sorgulamadan kabul eder. Mussolini devrimci proletaryada, sendikalarda biçimlenen ve burjuva elitinin yerini almasıyla - tıpkı bu elitin, Fransız Devrimi zamanında soylular ve ruhban sınıfının yerini alması gibi- son bulacak olan yeni bir toplumsal elit görür:

> "Vilfredo Pareto'nun elitler kuramını hatırlıyor musunuz? Muhtemelen orada modern zamanların en olağanüstü sosyoloji anlayışı söz konusudur ve bize tarihin bir egemen elitler dizisinden başka bir şey olmadığını öğretir."[9]

Mussolini, İtalya'daki siyasal ve toplumsal krizi, burjuva çöküşüyle, iktidardaki elitin ülkeyi yönetme ve sorunlarıyla başa çıkma yetersizliği

6. B. Mussolini, "Intorno alla notte del 4 Agosto", *Avanguardia Socialista*,30 Temmuz 1904 ve "Per Ferdinando Lassalle (nel 40 anniversario della sua morte)", *Avanguardia Socialista*, 20 Ağustos 1904, O.O., C. I, s. 61-68.
7. B. Mussolini, "Birey ve toplum", *Avanguardia Socialista*, 14 Ekim 1904, O.O., C. I, s. 74.
8. B. Mussolini, "La morta gora (confessioni d'un deputato)", *Avanguardia Socialista*, 11 Mart 1905, O.O., C. I, s. 94-97.
9. B Mussolini, "Intermezzo polemico", *La Lima*, 25 Nisan 1908, O.O., C. 1, s. 128.

ile açıklar. Bu burjuva çürümesi, inişe geçmekten vazgeçmeyen reformist sosyalizmi de aynı oranda etkiler.[10]

Kendine saygı duyan her devrimci gibi, Mussolini de kendisini Marksist sayar. Marx'ta "sosyalizmin en büyük kuramcısını"; Marksizmde "sınıf devrimlerinin bilimsel öğretisini"[11] görür. Fakat bu genç militanın kendisi Marksist bir kuramcı değildir. Marksizm ona, öncelikle Arturo Labriola ve Leone, ardından Sorel vasıtasıyla, gözden geçirilmiş ve değiştirilmiş bir biçimde ulaşır. Yazılarında öteki etkiler de ortaya çıkar: Rosa Luxemburg başta olmak üzere, Guesde ve Jaurès.[12] Dönemin ideolojik tartışmalarının bütün önemli meseleleri hakkında ifade ettiği fikirler, ister enternasyonalizm ister militarizm, savaş, sınıf mücadelesi veya genel grev söz konusu olsun, sayısız başka sosyalist entelektüel tarafından vurgulananlardan hiç farklı değildir.[13]

Sosyalist parti üyesi olduğu zamanlarda bağlı olduğu Marksizme bugün verilen tanım ne olursa olsun, bu meselelere yaklaşımının, öncelikli olarak sınıf mücadelesi kuramına ve sosyalist devrimin ilerlemekte olduğuna dair inancıyla belirlendiği tartışma götürmezdir. Uluslararası sosyalist harekete ve Sosyalist Enternasyonale bağlılığını açıkça ifade etmekten asla çekinmez. Başka herhangi bir sosyalist militan gibi, mili-

10. B. Mussolini, "L'attuale momento politico (considerazioni inattuali)", *La Lima,* 18 Nisan 1905, O.O., C. I, s. 119 ve s. 121.

11. Vero Eretico (Mussolini'nin takma ismi), "Socialismo e socialisti" La *Lima,* 30 Mayıs 1908, O.O., C. 1, s. 142.

12. Mussolini'nin etkilendiği isimler hakkında, bkz. E.Santarelli, "Socialismo rivoluzionario e "Mussolinismo "alla vigilia del primo conflitto europeo", *Rivista Storica del Socialismo,* no: 13-14, Mayıs-Aralık 1961. Mussolini'nin kendine has Marksist düşünceleri ve onların Sorel'in fikirleriyle bağlantıları, Nietzsche, devrimci sendikacılık, anarşizm, v.s. hakkında bkz. J.S. Woolf, "Mussolini as Revolutionary", *Journal of Contemporary History,* C. I, no: 2, 1966, s. 190. Sorel'in Mussolini üstündeki ideolojik etkisi hakkında, S. Romano, "Sorel e Mussolini", *Storia Contemporanea* C. 15, no: l, 1984. Rosa Luxemburg'un Mussolini üstündeki etkisi konusunda, D. Settembrini, "Mussolini and the Legacy...", a.g.y., s. 250-251. Marksizmin İtalya'daki revizyonu hakkında, bkz. E. Santarelli, *La Revisione del Marxismo in Italia,* a.g.y. Bu mesele bugün harareterle tartışılıyor.

13. Kimileri Mussolini'nin hiçbir zaman sosyalist ya da gerçek bir sosyalist olmadığını iddia eder. Böyle bir iddia, Mussolini'nin yazıları kadar militan faaliyetini de *a priori* es geçmek demektir. Hiç kuşkusuz bu genç devrimci 1910'a doğru bir gün faşist olacağını bilmiyordu. Fikirlerinin tarihsel değerini ve o sıralardaki tavrını reddetmek için hiçbir neden yoktur. Bu tartışmaya bir örnek, Vivarelli'nin, R. De Felice'nin büyük çalışmasına yönelttiği eleştiridir. Vivarelli, bu çalışmayı, Mussolini'nin açıklamalarını ve yazılarını ciddiye aldığı için eleştirir, kesin olan, bunun, Mussolini'nin başarısının gizini ortaya çıkarmanın en iyi yolu olmasıdır; bkz. R. Vivarelli, "Benito Mussolini dal socialismo al fascism" *Ilfallimento del liberalismo. Studi sulle originidel fascismo,* Bolonya, *Il* Mulino, 1981, s. 108-109; öncelikle *Rivista Storica italiana*'da yayımlanmıştır, Naples, 1967, C. 79. Vivarelli aynı zamanda Mussolini sosyalizminin Marksist içeriğinden de şüphe duyar. Bu görüş, başka bir araştırmacı tarafından da desteklenmiştir: N.Tranfaglia "Dalla neutralita italiana alle origini del fascismo: tendenze attuali della storiografia", *Dallo stato liberate al regime fascista, Problemi e ricerche,* Milano, Fetrinelli, 1981, s. 87. Yelpazenin diğer ucundaki A J. Gregor, tam tersine, faşizmin, klasik Marksizmin bir versiyonu olduğunu iddia eder, bu fazla akla yatkın değildir; bkz. AJ. Gregor, *Young Mussolini and the Intellectual Origins of Fascism,* a.g.y., s. XI.

tarizmin, kapitalizmin sonuçlarından biri olduğunu, savaşın ise iktidarı muhafaza etmek ve proletaryadan maksimum fayda sağlamak için burjuvazinin kullandığı araçlardan biri olduğunu iddia eder.

Mussolini, yabancı burjuvazi ile İtalyan burjuvazisi arasında hiçbir ayrım yapmaz.[14] Corradini, 1910 Aralığında, Milliyetçi Partiyi kurduğu zaman, burjuvazinin çöküşünü geciktirmeyi hedefleyen iki eğilim olarak saydığı İtalyan milliyetçiliği ile militarizmini aynı şiddetle suçlamakta tereddüt etmeyecektir.[15] Bu iki akımın önüne geçmek amacıyla, proletaryanın sosyalist dayanışmasına çağrı yapar. Savaşı önleyecek olan "burjuva ve demokrat pasifizmi" değil, enternasyonalist sosyalizm olacaktır.[16] Savaşa ve militarizme karşı mücadele, o zamanlar sosyalizm adına mücadelesinde Mussolini'nin en kararlılıkla yürüttüğü çalışmalardan biriydi; gazetecilik ve politik faaliyetini en çok bu mücadeleye adamıştı.

Mussolini, yüzyılın ilk senelerinden başlayarak, enternasyonalci kongrelerin atmosferini ve onların anti-militarist kararlarını zaten göklere çıkarmıştı. 1903'te, 1871 sonrasını, enternasyonalizmin militarizmi gölgede bıraktığı düşsel bir dönem olarak tanımlıyordu. Parisli işçileri Ren ötesinin işçileriyle el ele vermeye iten çoşku sonucunda savaş Avrupa'da imkânsız hale gelmişti. Savaş patlak vermek üzere olsa dahi, diye ekliyordu, proletarya tepki göstermeden ölüme gitmeyi reddedecekti: Jules Guesde'nin öğretilerini uygulamaya geçirecek ve yalnızca toplumsal devrimin başlangıcı olacak bir genel grev başlatacaktı.[17]

Dahası eğer proletarya savaşa engel olmayı başaramazsa, ne olursa olsun kendi devrimci amaçlarını kullanmak ve iktidarı genel grev yoluyla ele geçirmek için her şeyi yapacaktır. Bu anlayış ne özgün ne de yenilikçidir. Mussolini, zamanının sosyalist çevrelerinde olukça yaygın olan bir fikri sürdürmekten başka bir şey yapmaz.[18] Proletaryanın vatanı yoktur çünkü hiçbir vatandan çıkarı olmamıştır dediğinde de sosyalist çizgidedir. O halde, proletaryanın iç savaşın başlatılmasını hızlandırmak için savaştan yararlanması tamamen normaldir.[19] En nihayetinde bu, dönem açısından oldukça sıradan ve olağan bir durumdur.

---

14. B. Mussolini, "La Crisi", *L'Avvenire del Lavoratore,* 11 Şubat 1909, O.O., C. II, s. 7.
15. B. Mussolini, "Nazionalismo", *La Lima,* 17 Aralık 1910; *La Lotto di Classe*'da imzasız olarak çıkmıştır, 10 Aralık 1910, O.O., C. III, s. 280-281.
16. 17 Kasım 1912'de, Milano'da, Avrupa güçlerinin Balkanlar'a müdahalesine karşı Mussolini tarafından gerçekleştirilen bir konuşmadan alınmıştır, B. Mussolini, "Contro la Guerra", *Avanti!,* 18 Kasım 1912, O.O., C. IV, s. 234.
17. B. Mussolini, "Sport di coronati", *Il Proletario,* 29 Haziran 1903, O.O., C. 1, s. 32.
18. Bu bölüm, imzasız yayımlanmıştır; Mussolini'ye atfedilmiştir "La Guerra?", *La Lotto di Classe,* 30 Eylül 1911, O.O., C. IV, s. 74.
19. B. Mussolini, "II proletariato ha un interesse alle conservazioni delle patrie attuali?", *L'Avenire del Lavoratore,* 1 Temmuz 1909, O.O., C. II, s. 170.

İtalya, Eylül 1911'de Libya savaşına girdiğinde, Mussolini'nin düşünceleri bunlardır. O zamanlar Sosyalist Parti'nin Forli bölüm sekreteridir. Fikirleriyle uyumlu bir şekilde, savaşa karşı genel bir grev başlatmayı dener.[20] Sonuç tam bir başarısızlık olur. Tutuklanır ve bir yıl hapse mahkûm olur. Mart 1912'de serbest bırakıldığında –cezası beş buçuk aya indirilmiştir– artık önemli bir şahsiyettir. Parti içinde çabucak önemli bir figür haline gelir ve Temmuz 1912'de Reggio d'Émilie'de toplanan Kongre'den galip çıkan devrimci bir akıma öncülük eder.[21] Bu durumun iki önemli sonucu olur: Reformistlere karşı mesafeli bir tutum alınır ve Mussolini aynı senenin kasım ayında *Avanti!*'nin başyazarı olarak tayin edilir.

Mussolini, Libya savaşına karşı eylem günlerindeki başarısız girişiminden asla unutamayacağı bir ders çıkarmıştır: Grev hareketini engellemekle suçladığı reformist sosyalistlere karşı acımasız bir şekilde savaşmak gerekliydi. Reformistlere karşı rövanşın gecikmediğini biliyoruz. Reformistler aracılığıyla Mussolini proletaryanın tarihsel görevini hakkıyla yerine getirme kapasitesinden ciddi şüphe duymaya başlar. Bu konuda, Sorel, Michels ya da İtalyan ve Fransız devrimci sendikacılar gibi düşünür. Fakat, Sorel gibi asla sosyalist bir parti içinde mücadele etmeyen ya da muhalif bulunup reddedilen bu kişilerin tersine, örgüt, Mussolini için en güzel geleceği tahsis etmiştir. Bu, onun güzergâhında en ilginç ve en önemli merhalelerden biridir. Partisi ona zirveye doğru bir kraliyet yolu açmış, sağdaki düşmanlarını bertaraf etmiş, partiyi en radikal konumlara çekebilecek yöneticilerden biri olarak ortaya çıkmışken, Mussolini, sosyalizmin geleneksel fikirleriyle ağır bir kopma sürecine girer. Bu süreç, aynı zamanda onu faşizme kadar götürecek ideolojik bir dönüşümün yoludur da.

Yazılarında başka etkiler görülse bile, devrimci sendikacılık kuramcılarının etkisi tartışılmazdır. 1909'da, kendi Marksizminin, Almanya'da tanıdığı özgün Marksizm değil, Sorel tarafından gözden geçirilmiş bir Marksizm olduğunda ısrar eder.[22] Bu yüzden, Paolo Orano'yu zikrettikten sonra, Marksizmin sendikacı eleştirisinin tümünü onaylamakta hiçbir güçlük çekmemiştir:

---

20. Gregor, Mussolini'nin Libya meselesi konusundaki tavrının taktik nedenlerden kaynaklandığını ve Sosyalist Parti içindeki yerini sağlamlaştırmaya yönelik olduğunu iddia eder; A.J. Gregor, *Young Mussolini..*, a.g.y., s. 128.

21. R. De Felice, *Mussolini il rivoluzionario*, a.g.y., s. 110. M. Degl'Innocenti, *Il socialismo italiano e la guerra di Libia*, a.g.y.

22. B. Mussolini, "Lo sciopero generate e la violenza", *Il Popolo*, 25 Haziran 1909, O.O., C. II, s. 167.

"Marx'ın 'sosyalist eleştirileri' ile birlikte, onun ekonomi kuramının kimi kavramlarının hatalı olduğunu kabul ediyoruz; fakat bu bizi, Marksizmin iflasını ilan eden kuşkucular korosuna dahil etmez."[23]

İtalyan devrimci sendikacılığı üzerinden edinilen entelektüel bagaja –elitler kuramı ve Marksizmin "sosyalist eleştirisi"– Sorel'in eserinden çıkarılan bilgi eklenir. Pareto, Arturo Labriola ve Leone'yle birlikte, Sorel, Romagnalı ateşli devrimci için başka bir ilham kaynağı olur:

"Şiddet kavramına gelince, diye yazar Haziran 1908'de, mütevazı fikirlerim, Georges Sorel'in 29 Mayıs tarihli Turin *La Guerre Sociale*'nin son sayısında yayımlanan makalesi ile onaylanmış oldu."[24]

Bir yıl sonra, İtalyanca'da henüz yayımlanan *Réflexions sur la violence*'ın farkına varır: Bu eserin epey yetersiz kaldığını ve iyi yapılandırılmış bir modelden uzak olduğunu anlar; fakat içeriği konusunda hiçbir çekincesi yoktur. Yalnızca şiddet, yalnızca demokrasiyle göğüs göğüse mücadele, proletaryanın tarihsel misyonunu yerine getirmesine olanak tanıyacaktır. Mussolini, Sorel'de, Marksizmin Almanya'da maruz kaldığı suiistimallere karşı iyileştirici bir panzehir görür.[25]

Mayıs 1919'da, devrimci sendikacılık hakkındaki makalelerinin en önemlisini yayımlayacaktır. Söz konusu olan, Giuseppe Prezzolini'nin bir eserinin (*La teoria sindacalista*) tanıtım yazısıdır. Bu makalede, kendisini "beş yıldır sendikacı"[26] olarak tanımlar. Devrimci sendikacılık fikirlerini benimsediği 1904 senesine kadar gidip, ilk militanlık senelerinin anlamını içtenlikte ortaya sererken, "ustamız" diyerek seslendiği Sorel'e iç titreten bir selam göndermeyi ihmal etmez. Ona göre, *Réflexions*'un yazarının devrimci sendikacılığa etkisi, Bergson'un yarattığı etkiden çok daha önemlidir. Onun gözünde Sorel, Marx ile sendikacılık arasında gerçek bir köprüyü temsil eder; Fransız düşünür gibi, şiddette, tarihsel bir zorunluluk, iktidardaki burjuvaziye karşı tek mücadele silahını görür.[27]

Fakat Forlili militan yalnızca Sorel'in otoritesini kabul etmez. Devrimci sendikacılığın öteki entelektüel liderlerini de onurlandıracaktır: Robert Michels'i, Paolo Orano'yu ve bilhassa, daha önce sözünü etti-

23. B. Mussolini, "Socialismo e socialist!", *La Lima*, 30 Mayıs 1908, O.O., C. I, s. 143.
24. B. Mussolini, "Per finire", *La Lima*, 6 Haziran 1908, O.O., C. I, s. 147.
25. B. Mussolini, "Lo sciopero generate e la violenza", a.g.y., O.O., C. 11, s. 163-168. L'ouvrage parait en volumes chez Laterza en 1909.
26. B. Mussolini, "La teoria sindacalista", *Il Popolo*, 25 Mayıs 1909, O.O., C. II, s. 124. Prezzolini'nin eseri Naples'de yayımlanmıştır, Perella, 1909.
27. A.g.y., s. 127.

ğimiz gibi, onda hem büyük bir kuramcıyı hem de yüzünü umut veren bir geleceğe dönmüş bir siyasi lideri, Turati'ye kafa tutabilecek tek adamı gördüğü Arturo Labriola'yı.[28] Enrico Leone'ye gelince, o, Mussolini için olağanüstü bir kuramcıdır. *Il Sindacalismo*'nun yazarına duyduğu hayranlık, faşist hareketin yükseldiği zamanlarda bile azalmayacaktır. Mussoini'nin, ona karşı ilk kez atağa geçmesi için, 1920 Ağustos'unda Varşova karşısında Sovyet saldırısının başarısız olmasını beklemek gerekecektir. Leone o zaman Bolşeviklerin tarafında yer almıştır, faşizmin lideri için bu artık kabul edilebilir değildir.[29]

Burada bir kez daha devrimci sendikacılar için *praxis*'in öneminin altını çizmek yerinde olur. Bu konuda, Mussolini'nin kendini onlardan biri gibi saymasının pek çok nedeni vardır. *L'Avenir socialiste des syndicats*'nın yazarına bu denli hayranlık duyuyorsa, bunun nedeni:

> "Marx'ın eserinin, Sorel tarafından bir kuram ya da bilim olarak değil bir tavsiye ve pratik olarak, görülmesidir."[30]

Aslında bu dönemdeki bütün devrimci sendikacılar gibi, Mussolini de 1909-1910'a doğru, proletaryanın devrimci kapasitesinden şüphe duymaya başlar. Sendikacılığın bir düşünce sistemi olarak mükemmel olduğunu söyler; fakat kuramı zafere eriştirebilecek taburlardan yoksundur. Sendikacılığın basit bir entelektüel ve edebi tür olmasından kaçınmak isteniyorsa, bu taburları hazırlamak ve onları eğitmek gerekir.[31]

Mussolini ile devrimci sendikacılar arasındaki ilişkilerin doğasını iyi anlamak için, önemli bir gerçeği akılda tutmak gerekir: Bu eski eğitmen her şeyden önce bir siyaset adamı ve gazetecidir. Yutarcasına okuyan, çok yazan, Nietzsche ve Bergson'la ilgilenen, Alman ozan Klopstock'ı seven kültürlü bir gazetecidir.[32] Bununla birlikte, kuramcı olmak gibi bir iddiası yoktur. Kendini, bir Arturo Labriola'nın, bir Leone'nin, bir Orano'nun, bir Panunzio ya da bir Robert Michels'in yanında baş tacı

28. Bkz. Mussolini'nin makaleleri: "Fra libri e riviste", *Il Popolo*, 4 Eylül 1909, O.O., C. 11, s. 248-249; "Andrea Costa in un libro di Paolo Orano", *La Lotto di Classe*, 21 Ekim 1910, O.O., C. III, s. 97; "Il socialismo degli avvocati", *La Lotto di Classe*, 25 Haziran 1910, O.O., C. III, s. 122; "Ministerialismo", *La Lotto di Classe*, 21 Mayıs 1910, O.O., C. III, s. 95; "Dopo il Gongresso di Milano", *La Lotto di Classe*, 29 Ekim 1910, O.O., C. III, s. 253; "L'attuale momento politico e partiti politici in Italia", O.O., C. III, s. 284.
29. B. Mussolini, "Varsavia e il "Pus" Triestino", *Il Popolo d'Italia*, 22 Ağustos 1920, O.O., C. XVI, s. 155.
30. B. Mussolini, "La teoria sindacalista", a.g.y., s. 127.
31. A.g.y., s. 128.
32. Örneğin bkz. B. Mussolini, "La poesia di Klopstock *dal* 1789 al 1795", *Pagine Libere*, 1 Kasım 1908 ve "La filosofia della forza. (Postille alla conferenza dell'on. Treves)", *Il Pensiero romagnolo*, 29 Kasım 1908, 6 Aralık 1908, 13 Aralık 1908, O.O., C. I, s. 174-184.

edilebilecek biri olarak görmez. Aslında, sendikacı kuramcılar çevresi, bütün üst düzey entelektüeller, meslekten pek çok akademisyen, bu militana gerçek yeteneklerini sergileyebileceği bir alan bırakmaz. Üstelik kendisi, hayranlık duyduğu ve yarışa girme niyetinin olmadığı, işçi mücadelelerinin gerçek kahramanları olan De Ambris kardeşler, Corridoni ya da Michele Bianchi gibi sendikacı bir lider de değildir. Yüzyılın ilk on yılının büyük mücadelelerine katılmamıştır. Askerlik hizmetini 1905-1906'da yapmış, devrimci sendikacılığın militan faaliyeti doruk noktasındayken, ne 1907'de Ferrara'da ne de 1908'de Parma'da bulunmuştur. Bu kişilerin Sosyalist Parti'yi içerden fethetmek için gösterdiği çabaya ortak olmaz ve 1907 Ferrara Kongresi'nden çıkarken, Parti'nin artık bir gelecek sunmadığı sonucuna vardıklarında, onları takip etmez.

Fakat bu sendikacı liderlerin ve entelektüellerin tersine, Mussolini, Parti'yi, İtalyan sosyalizminin yerine koymanın bir öneminin olmadığına inanır. Proletaryanın otonom örgütlerinin Mesihsel erdemlerine inanmaktan epey erken vazgeçer. Partinin aşırı solcu militanı, reformizmle ateşli bir biçimde savaşan Mussolini, devrimci sendikacılığı olağanüstü eylem aracı olarak görür. Proleter şiddet ve göğüs göğüse sınıf mücadelesi kuramı, kendi sosyalizm anlayışına mükemmelen yanıt verir. Bununla birlikte Parti'den kopmanın doğru olduğuna inanmaz. Devrimci sendikacılarla yaşanan ve yalnızca taktiksel sorunlara dayanan ilk anlaşmazlık noktası budur. Zira Sorelciler tarafından hazırlanan ideolojik gövdeyi asla sorgulamaz. Hızla Forli kısım sekreteri olur ve kendi özel gücünü kullanacağı alanı keşfetmekte gecikmez. Eşsiz bir örgüt adamı olan bu şaşırtıcı taktikçi, Sosyalist Parti'nin kendisine verdiği olanaklardan sonuna kadar faydalanır. Hızla yükselir ve kendini sendikacılığın büyük isimleriyle yüz yüze bulduğunda, artık devrimci solun lideridir. Parti'nin ele geçirilmesinde ustaları başarısız olacak fakat kendisi Parti'nin içeriden fethedilmesinde başarılı bir lider olacaktır.

Gerçekten de, savaştan önceki beş yıl boyunca, Mussolini ile onun entelektüel ustaları arasında bir etkileşimin geliştiğine şahit oluruz. Trablusgarp seferi de dahil olmak üzere, acil politik tercihler söz konusu olduğunda, ilişkiler, çatışmalı, sıklıkla da tartışmalara mahal verir niteliktedir. Parti'yi terk eden ya da istifa etmeye zorlanan devrimci sendikacılar, Mussolini'nin şüpheli olarak nitelendirmekte hiç güçlük çekmediği tavırlar alırlar. Bu kişiler, milliyetçileri fütüristlerle kaynaştırmamışlar mıdır? Klasik sömürge deneyimi olan Libya savaşını desteklememişler midir? Kuşkusuz, genel grevi uygun görürler; fakat aynı zamanda, genel seçim hakkını denemekte de tereddüt etmezler. Mussolini, tutarsız bulduğu bir tutumu sarsmakta hiç güçlük çekmemiştir.

Partiyle dışarıdan savaşan, milliyetçi sağ ile çabucak sıkı fıkı olan ve onların en berbat emperyalist zırvalarını destekleyen bu "goşistlere" karşı haklı mücadelesini sosyalist konsensüs içinden sürdürür. Bununla birlikte, sendikacı doktrin karşısında entelektüel bağımsızlığından asla vazgeçmez. Zaten bu da, İtalyan-Türk savaşının ertesinde ve bilhassa 1913'ün sonunda, *Utopia* dergisini kurduğu andan itibaren devrimci sendikacılık kuramcılarıyla entelektüel işbirliğini sürdürmekte neden hiç zorluk çekmediğini açıklar. Aslında, Parti'de tam bir yükseliş içinde olan devrimci solun bu güçlü adamının, savaştan önceki seneler boyunca Parti dışında kamp kuran muhaliflerle sürdürdüğü ilişkiler çok da samimi değildir.

Mussolini, bu tavra uygun olarak, Kasım 1909'da, devrimci sendikacılara karşı ilk saldırısını yaptığında, doktrini kurcalamaktan çekinmez. Tam olarak suçladığı, uzun vadede gönüllü olarak amaçlarını paylaştığı bu isyankârlardır. Devrimci sendikacılığı, edebi amatörlüğe batmış, ağırlaşmış olarak görmek istemez.[33] Onların tavizlerine karşı başkaldırır ve Action française'in müttefiki olmakla suçladığı *Réflexions*'un yazarına yönelik eleştirilerini sürdürür:

> "Georges Sorel'i uzun zamandır tanıyoruz. Bu inzivaya çekilmiş kitap kurdunun devrimciliğine asla inanmıyoruz. Onun sendikacılığı bir gericilik hareketinden başka bir şey değildir."[34]

Yine başka bir yerde:

> "Bir zaman gelmiş, düzenbaz *Resto del Carlino*'nun azimli işbirlikçisi olmuştur(...) Sorel'e karşı yöneltilen boş ve yapmacık suçlamasının (aynı şekilde, mesela Légion d'Honneur'a pek bir önem verir) ne abartılı olduğuna ne de temelden yoksun olduğuna inanmaya başlıyorum" der.[35]

1910 Aralığında, basit bir biçimde Sorel vakasını şunları söyleyerek özetler:

> " 'Usta' kesin olarak Eski Rejim'in ve gücün hizmetine girmiştir."[36]

---

33. B. Mussolini, "Giovanni Giolitti", *Il Popolo,* 12 Ekim 1909, O.O., C. II, s. 259 ve "Vecchiaia", *La Lotto di Classe,* 2 Temmuz 1910, O.O., C. III, s. 130.
34. B. Mussolini, "L'ultima capriola", *La Lotto di Classe,* 26 Kasım 1910, O.O., C. III, s. 272.
35. B. Mussolini, "Da Guicciardini a... Sorel", *Avanti!,* 18 Temmuz 1912, O.O., C. IV, s. 171.
36. B. Mussolini, "Fine stagione", *La Lotto di Classe,* 17 Aralık 1910, O.O., C. III, s. 289. Lanzillo, Mussolini'nin çevresindeki en sadık faşistlerden biri olarak ortaya çıkacaktır (metinde Fransızca *Ancien Regime*).

Ardından, devrimci sendikacılığın politika sahnesinde yerine getirdiği işlev üzerinde durarak sözlerini şöyle sonlandırır:

> "Sendikacılık bugün, milliyetçiliğin, fütürizmin, mistisizmin, savaş yapanların ve kilise nüfuzunun hizmetindedir: Ara sıra toprak sahipleri birliğinin (*Agraria*) hizmetine girdiği de olur, tıpkı Paolo Orano'nun, Georges Sorel'in ya da Labriola'nın konferanslarının grevleri kırmaya (*crumireschi*) çağıran makaleleri gibi."[37]

Mussolini bununla yetinmez. Hararetle bütün öteki devrimci sendikacılara saldırır.[38] Yalnızca Leone ve De Ambris gibi, 1911'deki Trablusgarp seferine karşı çıkanlar bu saldırılardan payını almayacaktır.[39] Fakat Alceste De Ambris'nin, Nisan 1913'te meclise girmeye karar vermesiyle yeniden hiddetlenecektir.[40] 1913 Ekim-Kasım seçim heyecanına kapılan devrimci sendikacılığın dört kuramcısını aşağılayacak ne kadar ağır söz varsa bir anda söyler. Bossi'nin seçim görevlisi olan Olivetti, Ferrara'da Michele Bianchi adına kampanya yürüten Enrico Leone, Alceste De Ambris, Ottavio Dinale gibi dostlarının bütün seçim çalışmalarını destekleyen Paolo Orano ve Arturo Labriola da seçimlerde aday olmuşlardır![41]

Bu dörtlü, üyeleri kışkırtarak Parti'ye karşı sürdürdükleri mücadelenin yanı sıra 1912'nin sonunda, bu defa Genel İş Konfederasyonu'nunda yeni bir bölünmeye neden olur. Hepsi bu kadar değildir: Mussolini, hasımlarının, grev silahını kötü kullandıklarını fark eder. Söz konusu seneler boyunca girişilen bütün grev hareketleri kötü sonuçlanmış ve kaçınılmaz bir şekilde proletaryayı aşağılayıcı ödünlere yol açmıştır.[42] Bu noktada bir kez daha, Mussolini'nin, uygarlığın kurtuluşu için savaşa atılmakta tereddüt eden, sırf kendi kalelerinde örgütlenen kahraman bir proletaryanın devrimci erdemlerine artık inanmadığı hakikati üstünde

37. B. Mussolini, "Fine stagione", a.g.y., s. 291.
38. Bkz. *La Lima*'nın editörü Paolo Orano'ya karşı polemik, B. Mussolini, "Nel mondo dei Rabagas", *La Folla*, 18 Ağustos 1912, O.O., C. IV, s. 191.
39. A. De Ambris, "Noi e il Partito Socialista. In guardia contro l'illusione", *L'Internazionale*, 27 Temmuz 1912, s. 1.
40. Mussolini-De Ambris tartışması hakkında, B. Mussolini, "La candidatura De Ambris", *Avanti!*, 13 Nisan 1913, O.O., C. V, s. 153; A. De Ambris, "I nostri casi personali. La storia di una fuga - Dedicate a Benito Mussolini ed a tutti glieroi della sua forza", *L'Internazionale*, 18 Nisan 1913, s. 1; B. Mussolini, "Personalia", *Avanti!*, 19 Nisan 1913, O.O., C. V, s. 153; A. De Ambris, "Punto ebasta", *L'Internazionale*, 3 Mayıs 1913.
41. B. Mussolini, "L'atteggiamento del sindacalismo verso le eleaioni", *Avanti!*, 25 Ekim 1913, O.O., C. V, s. 335.
42. B. Mussolini, "Lo sciopero generale di protesta contro l'impresa di Tripoli. Constatazioni", *La Lotta di Classe*, 30 Eylül 1911, O.O., C. IV, s. 61.

durmak gerekir.[43] Batı Avrupa sosyalist partilerinin bütün üye militanları gibi, işçinin de bir yurttaş olduğunu asla unutmaz. İşte bu yüzden, politik genel grevin temsil ettiği bu silahı terk etmek söz konusu olmayacaktır.[44] O halde Mussolini'nin, Parti'yi, muhaliflere karşı, birkaç yıl önce Lagardelle karşısında Jules Guesde'nin harcadığı aynı enerjiyle savunması tamamen mantıklıdır. Oldukça anlaşılır bir metinde, kendisini devrimci sendikacılıktan ayıran şeyi açıklar. Asıl neden, diyecektir,

> "ekonomik örgütlerin devrimci kapasitesine yönelik kuşkuculuğumdur. Sendikacılığın işe yaramaz sosyalist Parti'nin üstüne bina edilmesidir. Ben, tam tersini düşünüyorum. Fakat sendikacılık, bu son on yıl boyunca, devrimci bir sosyalizmin görmezden gelemeyeceği tam bir doktrin ve işçi deneyimi bütünü yaratmıştır".[45]

Aslında, Mussolini 1914'te bu satırları yazarken, başka bir gerçeği ortaya çıkarır. Sendikacılar epeydir, Sorel'in rüyasını gördüğü bu Mesihsel gücü proletaryada görmeyi bırakmış, proletarya yoluyla evrensel bir yenilenme umudunu terk etmişlerdir. Mussolini, proletaryanın uygarlığı kurtarma mitini yeşertmeyi reddederek, yalnızca hakikatlerin farkına varmıştır. Devrimci sendikacıları kendilerini hayali bir dünyaya hapsettikleri için eleştirerek, kavga etmeye kışkırtır.

Doğrusu, müphem bir gelecek hakkında rüyalara dalmaktan uzak olan sendikacılar, bir hayli pragmatik davranmışlardır: kilitli bir kapıyı açmaya çalışırlar. Yalnızca bir fırsat beklemez, bunu yaratmak için ellerinden gelen her şeyi yapar, ayaklanma girişimlerini çoğaltırlar. Kimse hangi grevin gerçek patlamaya neden olacağını bilemez. Pazarlık ve uzlaşmaların, ihanetlerle rekabet ettiği politik yaşamın rezilliklerinden uzaklaşmak için her yol mübahtır. Fünye, Trablusgarp seferinde olduğu kadar herhangi bir grev de çekilebilir. Başka bir deyişle, devrimci sendikacıların gözünde, yabancı bir grev ya da bir emekçi başkaldırısı, *gerekli değişikliklerin yapılması koşuluyla*, aynı ölçüde faydalı olabilir.

Mussolini ile sendikacı önderler arasındaki uyuşmazlığın temeli tam da burada yatar. Onları sorumsuzlukla suçlayan sosyalist lider, tamamen haksız değildir. Ona göre, bütün fırsatlar her zaman iyi bir fırsat demek değildir. Gerçekten de, 1913 yazı boyunca, Corridoni liderliğinde kötü hazırlanmış Milano genel grevi ağır bir yenilgiye uğrar.

43. B. Mussolini, "Il Congresso di Modena", *Avanti!*, 24 Kasım 1912, O.O., C. IV, s. 237. Modene Kongresi 23 ve 25 Kasım arasında gerçekleşmiştir.
44. B. Mussolini, "Lo sciopero generale di protesta contro l'impresa di Tripoli. Constatazioni", *La Lotta di Classe*, 30 septembre 1911, O.O., C. IV, s. 61. B. Mussolini, "Lo sciopero generale di protesta contro l'impresa di Tripoli. Constatazioni", a.g.y., s. 61.
45. B. Mussolini, "Replica a Graziadei", *Il Giornale d'Italia*, 6 Temmuz 1914, O.O., C. VI, s. 244.

Parti'nin temennilerinin aksine, Mussolini eleştirilerine rağmen Lombardie demircilerini desteklemiş, mücadeledeki işçilerden dayanışma istemiştir.[46] Fakat grev sona erdikten sonra, bu yeni yıkımın sorumluluğunu taşıyan Unione Sindicale Italiana –CGL'nin devrimci sendikacı muhalefeti– ile hesabını görmekte gecikmez.[47] Filippo Corridoni ile olan tartışma 1914'ün ilk aylarına kadar devam eder.[48] Fakat sıklıkla şiddetli bir ton içeren bu ihtilaf, her ikisinin de birbirine duyduğu saygıyı azaltmaz. 1914 Temmuz'undaki Kızıl Hafta'da da, müdahaleci hareket sırasında da yine birlikte çalışacaklardır.

Mussolini'nin devrimci sendikacıları ilişkilendirdiği problemlerin doğası böyledir. Bu dönemde, Fransa'dakinden çok daha kolay küfür edilen İtalya'da zaten çok yaygın olan ağız dalaşlarına rağmen, bu çatışmalı ilişkiler, konjonktürel politik ve stratejik bir tartışmanın sınırlarını geçmez. Mussolini, nefret dolu bu dört sene boyunca devrimci sendikacılık ilkelerine asla saldırmaz. Marksizmin anti-materyalist revizyonu, rasyonalizm karşıtı ve vitalizm yönleriyle beraber, düşüncesinin bir kazanımı olarak kalır. Aynı şekilde, politik ve toplumsal faaliyetin motoru olarak şiddet ve mitler kuramı asla sorgulanmamıştır. Bu sert polemikçide, düşünce sistemi olarak sosyalizme karşı tek kelime bulunmaz. Devrimcilerin savaşın ilk ayları boyunca kolaylıkla birleşmelerinin nedeni budur. Burada, Corridoniyle tartışmaya girdiği anda bile, Mussolini'nin, *Utopia*'nın –sayfalarını büyük ölçüde devrimci sendikacılık kuramcılarına açan bu konformizm karşıtı derginin– yayınına çoktan başladığını belirtelim. Şurası bir gerçek ki, 1914 Haziran ayı itibariyle birbirlerine karşı takındıkları tavır, tartışmanın stratejik noktalara yoğunlaştığını gösteriyordu. Devrimci sürecin başlatılmasında hangi fırsatın daha uygun olduğunu bilmek gerçekten mümkün değildi.

Mussolini, ilk gösteriler patlak verdiğinde ve gazetenin *La Settimana rossa* [Kızıl Hafta] adını vereceği bu günlerin ilk grevleri başladığında, zamanın geldiğini düşünür. O sırada hakim olan olağanüstü gerilimli atmosfer şüphesiz birçokları için geçerlidir. Parti'nin resmi olarak karşı çıkmasına rağmen, Mussolini şevkle çarpışmaya atılır. Onun için bu, gerçek bir isyanın başlangıcı anlamına gelmektedir.[49] Fiziksel cesareti ile tanınan –pek çok kereler düelloda dövüşmüştür– devrimci so-

46. B. Mussolini, "Metallurgici proclamano lo sciopero generale", *Avanti!*, 19 Mayıs 1913, O.O., C. V, s. 160-161.
47. B. Mussolini, "Lo sciopero generale", *Avanti!*, 8 Haziran 1913, O.O., C. V, s. 170 ve "Sciopero conservatore", *Avanti!*, 15 Ağustos 1913, O.O., C. V, s. 258.
48. B. Mussolini, "Dopo lo sciopero alle "Miani e Silvestri". Una lettera dell'Unione Sindacale", *Avanti!*, 26 Şubat 1914, O.O., C. VI, s. 103-108.
49.B. Mussolini, "La settimana rosa", *Utopia*, 15-31 Temmuz 1914, s. 242, O.O., C. VI, s. 256.

lun lideri, Milano sokaklarında gözü pek bir şef olmasıyla da tanınır. Düzen güçlerini göstericilerle karşı karşıya getiren meydan çatışmalarında yumruğunu kullanırken polis tarafından tartaklanan ve yerlerde sürüklenen Mussolini, Alceste'nin erkek kardeşi Amilcare De Ambris, Flippo Corridoni ve Cesare Rossi'nin kendi bedenlerini onun için kalkan yaptıklarını görür. Sosyalist lider ile sendikacı önderler arasındaki ilişkilerde yeni bir etaba girilir. Bununla birlikte, kitle hareketinin anlamı konusunda sendikacılarla uzlaşmış olsa bile, CGL tarafından verilen grev bırakma kararına boyun eğer. Milano sokaklarına inen herkes gibi, seferberliğin boyutlarına şaşırmış ve orada büyük gelecek fırsatları görmüştür. 1914 Haziran'ında, iktidardaki elitleri devirme vaktinin geldiği sonucuna varır.

Fakat, Avrupa krizi baş gösterir ve bu fikirlerin olgunlaşmasına ya da en azından uygulanmasına fırsat vermez. Parti'nin resmi konumunun muhafızı olan Mussolini, devrimci savaş anlayışlarına sadık olan ve Alceste De Ambris'nin yönetiminde müdahale lehinde büyük bir kampanya başlatan "goşistlerin" baskısına son bir kez direnir.[50] Bu yeni muhalefet birkaç haftadan fazla sürmeyecektir. Benito Mussolini, 1914 sonbaharında, açık açık ve hiçbir kuşku duymadan, devrimci sendikacılara teslim olur. 18 Ekim 1914'te, *Avanti!*'de "aktif ve katılımcı bir tarafsızlık"[51] lehine "mutlak tarafsızlığın" terk edilmesini salık veren bir makale yayımlar. Makaledeki önerisi Parti yönetimi tarafından ertesi gün reddedildiğinden, o günün akşamı istifa eder. Birkaç gün sonra müdahaleci ajitasyonu sürdüren sendikacı liderlerin saflarına resmen katılır.

Hiç kuşkusuz Mussolini kendini bir hevese kaptırmamıştır. Görevlerini ve Parti'nin başındaki stratejik konumunu hemen terk etmesi, devrimci sendikacılıkla kolaylıkla bütünleşmesi, aslında uzun bir sürecin sonucudur. Aslında Mussolini, Trablusgarp seferi ile Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı arasında militan faaliyetini sürdürürken kendi evriminin ikinci evresini başlatan gerçek bir entelektüel kriz yaşar, bu evreden çıkarken de yeni doğan faşizmin başına geçmek üzere Sosyalist Parti'nin devrimci solunun yönetimini terk ettiği görülecektir.

1 Ekim tarihinde, Milano'da yeni bir örgüt yaratılır: Uluslararası Devrimci Eylem Birliği. Birlik 5 Ekim'de "İtalya Emekçilerine" yönelik bir manifesto yayımlar. Bundan böyle, toplumsal devrim milli devrimden geçecektir:

---

50. B. Mussolini, "Hervé promette", *Avanti!*, *26* Eylül 1914, O.O., C. VI, s. 370 ve "Intermezzo polemico", *Avanti!*, 8 Ekim 1914, O.O., C. VI, s. 381-385; "Fra la paglia e il bronzo", *La Patria. Il Resto del Carlino,* 13 Ekim 1914, O.O., C. VI, s. 390.
51. *Avanti!* 18 Ekim 1914, O.O., C. VI, s. 393-403.

"Biz, ustalarının öğretisine sadık kalan devrimciler, milli devrim aşamasından geçmeden milli devrimlerin sınırlarını aşmanın mümkün olmadığına inanıyoruz... halkların dil ve ırk tarafından biçimlendirilmiş kendi doğal sınırlarında yaşamını sürdürmediği yerde, milli meselenin çözüme kavuşmadığı yerde sınıf hareketinin normal gelişimi için gerekli olan tarihsel iklim var olamaz."[52]

Bu metin, devrimci sendikacılık liderlerinden oluşan "Girişim Komitesi"nin üyeleri tarafından imzalanmıştır. İmza veren isimler arasında, Corridoni, Michele Bianchi, Amilcare De Ambris, Olivetti, Cesare Rossi ve Libero Tancredi (nam-ı diğer Massimo Rocca) gibi isimler göze çarpar. Michele Bianchi faşist milliyetçi Parti'nin genel sekreteri olmadan önce, 1915'te, müdahaleci Fasci'ler hareketinin genel sekreteri olacaktır. Milliyetçi sosyalizm, böylelikle sosyal bir gerçeklik kazanır. Büyük bir devrimci savaş boyutuna ulaşması istendiği için savaş lehine yapılan ajitasyon, faşizmin doğum belgesi olarak anlaşılmalıdır.

Mussolini, o sıralar hâlâ *Avanti!*'nin yöneticisidir. İç İşleri Bakanlığı'nın 13 Ekim tarihli bir raporunda, Milano valisinin "bulanık suda balık avlamak niyetiyle" savaş isteyen "vatansızlar" olarak tanımladığı milliyetçi sosyalistlerin saflarına katılmak için on beş gün bekleyecektir. Söz konusu "vatansızlar", Milano Fascio'sunun yönetici Komitesi'nin militanlarıdır: Corridoni, Olivetti, Dinale, Masotti, Ciardi, Mantica, Rocca ve Rossi.[53] Uluslararası Devrimci Eylem Birliği'nin "Roma emekçileri ve devrimcilerine" çağrısı 21 Kasım 1914'te başlatılacaktır. Metin, Francesco Pucci, Paolo Mantica, Agostino Lanzillo ve Nicolo Francello tarafından imzalanmıştır.[54]

Birliğin kuruluşu, Mussolini'nin Sosyalist Parti'yle kopmasından önce gerçekleşir. Devrimci solun liderinin milliyetçi sosyalistlere katılmasıyla olaylar hızlanır. Mussolini derhal yeni örgütün başına geçer. Ünlüdür ve ikinci dereceden bir yerle yetinecek adam değildir. Tek potansiyel rakibi olan Filippo Corridoni de olağanüstü bir kişiliktir. Fakat bu büyük sendikacı önder, *Avanti!*'nin eski yöneticisinin eşsiz "*politikacı*" maharetine sahip değildir. Parti'den istifa edişinden yalnızca dört hafta sonra, son sayısı 15 Aralık 1914'te çıkan *Utopia*'dan nöbeti devralan *Il Popolo d'Italia*'yı çıkarmaya başlar. Yeni gazetenin haber bürosunda, eski *Avanti!* ve *Utopia*cılarla birlikte sabık hasımlar da bulunur. Devrimci sendikacılık, Lanzillo, Dinale, Panunzio, Mantica, Poledro

52. "Ai lavoratori d'Italia", *Pagine Libere*, 10 Ekim 1914, s. 37.
53. R. De Felice, *Mussolini il rivoluzionario*, a.g.y., s. 272.
54. A.g.y.

gibi militanlarca temsil edilir. Çok geçmeden faşizm, müdahaleci solun potasında dönüşüme uğrayacaktır.

Trablusgarp seferinden geçip "Kızıl Hafta"ya varıncaya kadar, yüzyılın ilk senelerinin büyük grevlerinden beri mücadele eden bu kişiler, statükoyu yıkmak için her şeyi yapmışlardır, kurulu düzeni yıkmak adına her yolun –genel grev ya da dış savaş– mübah olduğunu düşünen bu kişiler için büyük Avrupa yangını bir kurtuluş olarak görülür. Mayıs 1915'te –meşhur "Aydınlık Mayıs"– İtalya savaşa girer. 31 Ağustos'ta Mussolini *bersaglieri* alayına katılır.

İzleyen üç yıl boyunca devrimci faaliyetleri büyük oranda aksayacaktır. Cephede, hastanede ya da yaralarını iyileştirdiği nekahet dönemindedir. Bununla birlikte, yazma ya da kendini ifade etme fırsatını asla kaçırmaz. Ateşkesle birlikte, gerçek hasmından kurtulur: Corridoni cephede öldürülmüştür.[55] Ne Alceste De Ambris ne de İtalyan askeri yıllıklarında çavuş Mussolini'den daha fazla yer edinen gerçek kahraman Gabriele D'Annunzio faşist hareketin liderliğinde onunla boy ölçüşemez.

2. SOSYALİST BİR MİLİTANIN ENTELEKTÜEL KÖKENİ

Mussolini'nin entelektüel evriminin ilk belirtileri, İtalya'nın Libya savaşına girmesini engelleme amaçlı yapılan 1911 grevi esnasında ortaya çıkar. Mussolini'nin örgütlü proletaryanın tarihi biçimlendirme yetersizliği yüzünden derin bir hayal kırıklığı yaşadığını hatırlıyoruz. Bu hayal kırıklığı güçlenerek devam eder; 1914 Kasım'indaysa hayal kırıklığını düzeltmek imkansızlaşır. Zaten iki yıl önce, savaş-devrim ilişkisiyle ilgili analizi yeniden tartışma konusu yapmaya başlamıştır. O sıralar yalnızca Marksist söz dağarcığından ödünç alınmış bir terminolojisi vardır; esas argümanı, birkaç yıl önce "sosyalizmin en büyük kuramcısı" olarak tanımladığı Marx'ın düşüncesinden farklı kaynaklara dayanır. Yaklaşımı, yalnızca daha önce ortaya atılan meselelerde değil, giderek yeni görünürlük kazanan meselelerde de farklılaşmaya başlamıştır.

Avanti!'nin yönetimini ele geçirmek üzereyken, Avrupa ülkelerinin Balkanlara müdahalesi olasılığına karşı protestoda bulunmak üzere Milano'ya gelen Enternasyonal toplantısında şunları ifade eder: "Başka bir yanılsama daha çöktü. Daha düne kadar kendimizi avuttuğumuz bir yanılsama; Avrupa ülkeleri arasında artık hiç savaş çıkmayacağına bizi ikna eden bir yanılsama."[56] Mussolini'nin, Avrupa gerçekliğini net bir biçimde ortaya koyan bu düşüncesi, o zamanlar Enternasyonal'e

55. Bkz. Mussolini'nin, sendikacı liderin anısına yazdığı iç titreten itaf: "Celebrazione della Pace", *Il Popolo d'Italia,* 13 Kasım 1918, O.O., C. XI, s. 480-481.
56. B. Mussolini, "Contro la Guerra", a.g.y., s. 232.

verdiği gerçek değeri gösterir. Aynı konuşmada şunları da ekler: "Keşke savaşın önden gidip devrimi hazırladığı doğru olsaydı! Oysa bu bir yanılsama, bir aldatmaca."[57] Savaşın, devrime götüren yol olmadığı inancının Mussolini'de iyice yer edinmesinin nedeni "savaşın (zaten) olmayan devrimci duyguyu yaratamayacağına inanmasıdır. Tam tersine, bu duygu daha önce var olmadığı zaman, savaş ancak onu bastırır, boğar".[58] Mussolini, sosyalist bir buluşmaya uygun düşecek şekilde, proletaryadan, Avrupa'da her türlü savaş eğilimini engellemesini mümkün kılacak ahlaki güçleri bir araya getirmesini dileyerek, konuşmasını bitirir. Fakat her şeye rağmen savaşın çıkması ihtimaline karşı onu kendi yararına kullanmayı bilir. Muhtemelen çok sayıda insanı aniden dehşete düşürmeme kaygısı yüzünden sosyalist inançlar karşısındaki bu ödün, 1911 grevi ertesinde, işçi sınıfının, savaşı toplumsal devrime dönüştürme yeteneği konusunda Mussolini'nin duymaya başladığı kaygıları gizlemeyecektir.

Bununla birlikte Mussolini, bu dönemde, enerjisini, İtalya'nın çıkarlarına ters, hatta zararlı bulduğu Üçlü İttifak'ın oluşturulmasını engellemeye verecektir. Bu andan itibaren hiç bilmediğimiz bir argümana ayrıcalık tanır: İlk defa, en önemli olanın bütün İtalya'nın çıkarı olduğunu söyler. İtalya'nın, Avusturya ve Almanya'nın arkasından gitmesini yasaklayan tam da bu milli çıkardır. Artık uluslararası proletaryanın çıkarları veya İtalyan proletaryasının çıkarları söz konusu değildir: Önce İtalya![59] Böylece, yöneticilerinin entrikalarıyla Avusturya ve Almanya'ya bağımlı kalmış İtalya'nın, ihanete uğramış bir milletin sözcülüğünü yapmaya karar verir. Elbette terminoloji de değişir. 1912'nin sonundan itibaren yayımladığı makalelerde, "*Proletariato*"nun yerini, artık "*popolo*" [halk] ve "*nazione*" [millet] gibi terimlerin aldığı görülür. Mussolini, bu ikameyi, halk ve millet kavramlarının Proletarya kavramını da içerdiği olgusu ile açıklar.[60] Yine aynı dönemde, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndaki İtalyan azınlığın sorunlarına yakın ilgi göstermeye başlar. Bu konu hakkındaki argümanı sosyalist bir terminolojiye dayansa da, bakış açısı çoktandır milliyetçi bir yan anlamla belirlenmiştir.[61] Aslında, savaş öncesindeki bu yıllar boyunca, Mussolini, yavaş yavaş Ortodoksluktan uzaklaşmayı sürdürür. Millet, giderek proletaryanın yerini alır. Başlangıçta bu terminoloji değişikliği güçlükle fark edilir; fakat savaş tehditleri giderek belirginleştikçe, ihtiyatlı sözcüklerin sayısı giderek azalırken, ideolojik kıvırmalar daha az dolambaçlı bir hale gelir.

57. A.g.y., s. 234.
58. A.g.y., s. 235.
59. Mussolini'ye atfen. "Dinnanzi al fano compiuto", *Avanti!*, 9 Aralık 1912, O.O., C. V, s. 12.
60. Mussolini'ye atfen. "Dopo il fatto compiuto", *Avanti!*, 10 Aralık 1912, O.O., C. V, s. 14.
61. "Dinnanzi al fatto compiuto", a.g.y., s. 12.

Bu evrimin en görünür işareti, Mussolini'nin, ilk sayısı 22 Kasım 1913'te satışa sunulan kendi dergisi *Utopia*'yı çıkarmaya karar vermesidir.[62] Parti sözcüsü ve baskın kişiliği ile başka bir platforma –eski gazetesinin yayın yönetmeni değil midir?– sahip olmak istemesi şaşırtacaktır. Üstelik Mussolini, bu hareketin anormalliğinin farkındadır. Kararının hiçbir surette herhangi bir ideolojik uyumsuzluk ya da bir "düşünce krizi" şeklinde yorumlanmaması gerektiğini belirtmekte sabırsızdır.[63] Derginin tanıtım makalesinin ilk satırlarından başlayarak, sadakatle hareket etmeye özen gösterir: "Bütün sosyalist doktrinler içinde en organik sistem olan Marksizmde, her şey tartışmaya açık olabilir fakat hiçbir şey iflas etmez."[64] Bu beyanın en önemli yeri hiç kuşkusuz "her şey tartışmaya açık olabilir" (*tutto è contro-verso*) ifadesidir. Hakikat tektir; fakat onun yorumu, işçi hareketini fraksiyonlara bölmüştür. O zaman Mussolini, Avrupa sosyalizminin sert bir eleştirisine başlamak için hangi yorumun en iyi ve en açık olduğunu yanıtlama fırsatından yararlanır. Onun düşüncesine göre, uluslararası sosyalizmin krizi, reformizmin başarısız oluşuna ve pozitivist felsefenin bunalımına bağlıdır. Ardından, kendi partilerinin iktidara katılımını destekleyen ve böylece her türlü anti-militarist kavgayı engelleyen reformist yöneticileri ya da Almanya'daki gibi, hatırı sayılır bir askeri bütçeyi resmen onaylamaya kadar giden yöneticileri suçlayarak devam eder.[65] Bu yüzden "sosyalizmin, devrimci bakış açısından bir revizyonunu" talep etmek gerekli ve acildir: *Utopia*'nın kendini adadığı görev budur. Mussolini'nin Marksizmden uzaklaşmaya başladığı bir sırada, "sosyalizmin devrimci bir revizyonu"na –devrimci sendikacılığın gelecek güzel günlerini hazırlayan formül– çağrı yapması ilginçtir! Bu slogan tesadüfen aklına gelmemiş İtalyan ya da Fransız olsun, devrimci sendikacıların entelektüel güzergâhında her zaman mevcut olmuştur.

Mussolini'nin sesini duyurma arzusu, *Utopia*'nın ikinci sayısında yayımladığı makalede daha iyi anlaşılır. Bu makalede, sosyalist olsun olmasın, "Gençlere", kendi etrafında bir araya gelmelerini öneren bir çağrı yapar.[66] Şu halde, yeni derginin yönelimi, yalnızca ideolojik meselelere başka bir açıdan bakmak değil, sosyalist olmayan solcuları da toplamaktır. Gerçekten de, *Utopia* ile birlikte, tamamen sola ait olmayı talep ederken, ille de sosyalist olmak istemeyen bir devrim anlayışının doğduğuna şahit olunur. Başında Mussolini olsa bile, *Avanti!* böyle bir

62. *Utopia* Dergisi "Rivista Quindicinale del Socialismo Rivoluzionario Italiano" şeklinde kendini gösterir.
63. B. Mussolini, "Al Largo", *Utopia*, 22 Kasım 1913, s. 1.
64. A.g.y., s. 1.
65. A.g.y., s. 2.
66. B. Mussolini, "Ai Giovani", *Utopia*, 10 Aralık 1913, s. 28.

dili asla kabul etmeyecektir. Kendi *La Voce* gazetesinde onu kutlayan Prezzolini bunda yanılmaz ve *Utopia* dergisini, kendisi olmayı, ya da Mussolini'nin ifadeleriyle, daha fazla "kendisi" olmayı seçen bir adamın eylemi olarak sunar. 15 Ocak 1915'te Mussolini Prezzolini'ye teşekkür eder ve bu değerlendirmenin doğru olduğunu söyler.[67] Bununla birlikte, hakikatin yalnızca bir tarafını içerdiğini eklemeyi ihmal etmez. Zira, diyecektir, epey önemli bir metinde,

> "...bir yerde, bir partinin neredeyse her zaman bana ait olan kolektif düşüncesini temsil ediyorum. Burada, partinin ortalama düşüncesine uygun olup olmadığını hesaba katmadan, kendi düşüncemi, dünya görüşümü [*Weltanschauung*] temsil ediyorum. Başka bir yerde emre 'itaat' eden, buna karşın emirle 'tartışmaya giren' bir askerim. O halde, iki şeyden biri: ya artık asker değilim ya da artık emir söz konusu değil. Gerçek şu ki, tıpkı Kilise'de hakikat veya sapkın düşünce hakkında tartışılamayacağı gibi, bir orduda da 'emirler' tartışılmaz. Nietzsche'nin ortaya attığı gibi, hakikat bir kadın gibidir ve bu kadının da kuşkusuz mahremi vardır. Onu ansızın herkese göstermek mümkün değildir, tavsiye edilmez: Gizlice ve sessizce ortaya çıkarmak –ona karanlıkta sahip olmak– bir kez alıştıktan sonra herkese tanıtmak gerekir".[68]

Utopia'ya atfettiği işlev budur: Partiden bağımsız olarak, kendini özgürce ifade etmesini sağlayan bu aykırı düşünceye imkân tanımak. Bu, canla başla girişilmesi gereken "sosyalizmin revizyonunun" dayanağı olmalıdır. Yeni bir türün devrimci güçleri onun etrafında bir araya gelecektir. Bu amaçla genç kuşağa çağrıda bulunur ve onları sosyalist düşüncenin yeni bir yorumunu gerçekleştirmeye teşvik eder.[69] Ocak 1914'ten itibaren, devrimci sendikacılığınkine çok yakın bir argüman kullanarak, Marksizme karşı gelecekteki saldırısının ana hatlarını da belirlediği, düzenli bir saldırı başlatır.

Mussolini işe, olması gerektiği gibi –ve kendisinden önceki bütün revizyonistlerin yaptığı gibi– kapitalizmin kesinlikle bir çöküş evresine girmediğini ve toplumu iki sınıfa ayrılmış olarak temsil eden Marksist vizyonu kabul etmediğini iddia etmekle başlar. Bu vesileyle kendisi için yeni olan bir unsuru araya sıkıştırır: Sosyalizm, der, insan davranışındaki psikolojik faktörleri hesaba katmamıştır. Sonuç olarak kuram ile tarihsel gerçeklik arasında çelişki olup olmadığını sormak yerinde olur.[70]

67. B. Mussolini, "L'impresa disperata", *Utopia*, 15 Ocak 1914, s. 1-5.
68. A.g.y., s. 1-2.
69. Krş. Mussolini'den Prezzolini'ye 25 Mart 1914 tarihli bir mektup, *Utopia*'nın sunumunda, R. De Felice tarafından aktarılmıştır, a.g.y., s. IX.
70. B. Mussolini, "L'impresa disperata", a.g.y., s. 3-5.

Mussolini'nin, Arturo Labriola'nın *Avanguardia Socialista*'sıyla birlikte çalıştığı zamanlardan beri, devrimci sendikacıların kamu alanında derinleştirmekten vazgeçmediği bu soru, 1914'e doğru, ani bir skandal yaratmadan sorulabilir. Deneyimli bir politikacı olarak Mussolini, daha ileri gitmekte ihtiyatlı davranır. Devrimci sendikacılıktan eski dostlarına hemen çağrıda bulunur. Parti çizgisinden bariz bir sapma tehlikesinin her zaman söz konusu olacağı büyük ideolojik tartışmalarda, kimseden korkmadıklarını, kaybedecek hiçbir şeylerinin olmadığını bilir. Elbette bu tarz tartışmalarda mükemmel olduklarını da bilir.

Sergio Panunzio bu mücadeleye katılanlardandır. Ferrareli profesör kendi fikirlerinin dergi yöneticisininkiyle örtüştüğünü belirtmekten geri durmaz.[71] Onunla birlikte, kendini hemen sosyalizmin anti-materyalist revizyonu içinde bulur:

> "Sosyalizm, materyalizm değil, idealizmdir ve eğer doğruysa, sosyalizm ütopyadır. Mussolini'nin kendisi, sosyalizmin, bilimi talep ettiği ölçüde bir yanlışa dönüştüğünü bilir."[72]

devam eder: "Devrimci felsefe materyalist olamaz".[73] Bu öncüllerden doğan sonuç çok açıktır: Sosyalist Parti eğer devrimci arzusundan vazgeçmek istemiyorsa, idealist bir felsefede karar kılmalıdır. Ardından, bir kez daha, kendisinin Mussolini ile hemfikir olduğunun altını çizerek şöyle der:

> "Tarihten, bütün devrimci hareketlerin mutlakiyetçi, gerici, hoşgörüsüz olduklarını öğreniyoruz: Evet, jakobenleri kastediyoruz zira jakobenizm düşüncenin kesin bir anıdır."[74]

Sonuç olarak,

> "... daha ileri gidiyoruz: Mussolini'nin pozisyonu, bir taraftan, hâlâ partide kalan reformistler ve realistler için bir tehlike –ama ne tehlike!– oluştururken; bir taraftan biz parti dışında yer alan sendikacılar için, anlaşmazlıkların sessizlikle ya da en fazla mırıldanarak geçiştirilmeyeceği ve çok geçmeden patlamayla son bulacağı bir vaattir".[75]

71. S.Panunzio, "Il lato teorico e il lato pratico del socialismo", *Utopia*, 15-31 Mayıs 1914, s. 200-205.
72. A.g.y., s. 201.
73. A.g.y.
74. A.g.y., s. 203.
75. A.g.y.

Bu gelişme, 1914 baharında Mussolini'nin etrafında birleşmiş bu kişileri Sosyalist Parti'yle karşı karşıya getiren ideolojik tartışmanın anlamını iyi açıklar. Yıllardır resmi sosyalizmin dışında kamp kuran devrimciler de şimdi *Utopia* ekibindedir. Bundan böyle bu kişiler, Marksizmin anti-materyalist bir revizyonunun gerekliliği adına, Turati'nin "merkeziyetçileri" kadar "Bolşeviklere" de karşı çıkacaktır. Oysa Marksizmin materyalist-bilimsel yorumu o zamanlar İtalyan sosyalizminin bütün eğilimleri için ortak payda teşkil ediyordu.

Aslında bu aykırı düşüncede yeni bir şey yoktur. Bununla birlikte, bu düşünce artık yalnızca muhaliflere ait bir düşünce değildir: Panunzio sayesinde, Sosyalist Parti'nin en güçlü şahsiyeti bu düşünceyi desteklemeyi ve yaymayı üstlenir. Oysa Panunzio için, gelecekteki devrim, Marksist tipte bir devrim olmayacaktır. O ve arkadaşları uzun zamandır proletaryayı devrimci bir güç olarak görmez. Devrim, der Panunzio, jakoben bir devrim olacak ve Mussolini tarafından yönetilecektir. Mayıs 1914'teyizdir.

Mussolini için *Utopia* ekibi, jakoben bir devrimin entelektüel liderini çıkaracak bir eritme potası olmalıdır. Jakoben tanımlaması milliyetçiliği, halka çağrıyı, tehlikedeki vatanın savunusunu da içermesi ölçüsünde tamamen yanlış değildir. *Utopia* çalışanları arasında, bir taraftan Bordiga, Angelo Tasca, Karl Liebknecht, bir taraftan Arturo Labriola, Panunzio, Lanzillo, Leone, Massimo Rocca gibi isimlerin varlığı dikkat çeker. Kurulu düzenin topyekûn reddi, sosyalist partilerin ideolojisinin ve yöntemlerinin acımasız eleştirisi, bu aktivist entelektüeller ekibi için ortak paydayı oluşturur. Bütün bu adamlar devrimin tek başına gerçekleşmeyeceğine ikna olmuşlardır. Fakat önemli bir noktada ayrılırlar: Birileri kapitalizmi ortadan kaldıracak bir devrim yapmak isterken, diğerleri, tam tersine, kapitalizmin sürmesi gerektiğine inanır ve özel mülkiyete dokunmak istemez. Komünist partilerin gelecekteki kurucuları –İtalya'da Bordiga ve Tasca, Almanya'da Liebknecht– ile faşist hareketin gelecekteki kurucuları –Mussolini, Panunzio, Lanzillo, Rocca– arasında ayrım çizgisini teşkil edecek olan bu hattır.

Utopia'nın bütün kurucularının devrimci aşırı solda yer almasına rağmen bu iki devrimci grup arasındaki farklar, 1913 Kasım ayından itibaren belirginleşir. Zira hepsi ya Sosyalist Parti üyesidir ya da radikalizm nedeniyle buradan ihraç edilenler gibi devrimcidirler. Fakat nihai amaç konusunda olduğu gibi, kurulu düzenin yerine geçecek olan rejimin doğası konusunda da görüşleri ayrılır. Zaman geçtikçe bu farklılıklar derinleşir: *Utopia*'nın son sayılarındaki imza sahiplerine bakıldığında devrimci sendikacıların sayısının giderek çoğaldığı göze çarparken,

parti üyelerinin sayısı azalır. Birbirlerine karşı tavır alışları, daima hem radikal hem de devrimcidir; fakat "devrimci revizyonist" akım açık bir şekilde üstünlüğü ele geçirir. Marksizmin anti-materyalist revizyonu, böylelikle ilan edilmemiş devrimci bir akımı besler; başlangıçta özgüllüğü farkedilmeyen bu akım ancak belli bir süre ardında göze çarpacaktır. *Utopia*'nın yayımlanmasından on yıl sonra, liberal tarihçi, keskin gözlemci Luigi Salvatorelli şunları kaydetmekten geri durmayacaktır:

> "Halka ait ve demokratik kaynakların dışında, iktidarın ele geçirilmesinin ötesinde, 'sol' bir tabiat atfedebileceğimiz ve atfetmek zorunda olduğumuz tam bir faşizan gösteri dizisiyle karşı karşıyayız. Fakat, sol sözcük dağarcığına rağmen, bu eylemler daima 'sağın' gerçekleriyle sonuçlandırılır."[76]

Mussolini'nin düşüncesi, savaşın hemen öncesinde bu şekilde evrimleşir ve giderek güçlenir. Genel grevin başarısız olması, Mussolini'nin yeniden devrimci sendikacılara yanaşacağı bir düşünme dönemini açar: Devrimci olmaya devam eder hatta hiç olmadığı kadar devrimcidir fakat bu arada Marksizm anlayışını da derin bir biçimde değiştirmiştir. Öte taraftan, giderek proletaryanın ataletinin, buna karşın milliyetçiliğin gücünün bilincine varır. 1914 Ocak'ında, Corradini'nin yandaşları tarafından İtalya için talep edilen Trieste şehri konusunda milliyetçilerin görüşlerini paylaşmıyorsa, artık fikirleri, Sosyalist Parti'nin geleneksel fikirlerinden ayrıldığı içindir.[77]

Sosyalist liderlerin en prestijlilerinin düşüncesinde gerçekleşen bu evrimin farkına sağda da varılır. Mussolini tarafından 1914 Nisan'ında ılımlı sağcı gazete *Il resto del Carlino*'ya verilen bir mülakat, ona layık olduğu değeri vermiştir. Gazete şöyle yazar:

> "Sağda, bütün dürüst çabalarımızı ortaya seren bizler, benzer bir çabanın, aynı ahlaki kaygıları taşıyan ve aynı ideallerle harekete geçen aynı kuşaktan insanlar tarafından solda da girişilmesine ilgisiz kalamayız."[78]

Ateşkes ertesinde, aynı gazete, sayfalarını büyük oranda Georges Sorel'e açacaktır.

Mussolini tarzı sosyalizmi geçersiz kılan temel gelişme meşhur "Kızıl Hafta"nın başarısız olmasıdır. 7 Haziran 1914'te Ancona'da savaş

76. L. Salvatorelli, *Nazionalfascismo*, Turin, Einaudi, 1977 (1. Basım, 1923),s. 70.
77. B. Mussolini, "Sulla Breccia", *Avanti!*, 9 Ocak 1914, O.O., C. VI, s. 35-40. E. Lazzeri, "Italiani e Slavi a Trieste", *Utopia*, 30 Ocak 1914, s. 50-54.
78. "Per la concordia ma contro i blocchi", *La Patria - Il resto del Carlino*, 26 Nisan 1914, O.O., C. VI, s. 152, krş. Gazetenin sayfa altına düştüğü notlar.

karşıtı gösteriler patlak verdiği sırada, Mussolini, kendi şüphelerine ve 1911 deneyimine rağmen, rejimi yıkmak için genel grevi kullanma zamanının geldiğini düşünür. Dolayısıyla gerçek bir silahlı ayaklanmaya hazırdır. Bu umutlar kısa sürelidir. Dört gün sonra Milano'da yaptığı bir konuşmada, başarı şansı olmayan bir greve son vermeyi telkin edecektir: Kurulu düzenin temel direği olan resmi sosyalizm, devrimci mekanizmanın işlemesine asla izni vermeyecektir. Fakat aynı zamanda, bir devrimin gerekliliği ve imkânına olan inancını da ifade eder: "Kızıl Hafta" Sosyalist Parti ve sendikalarının hatası yüzünden başarısız bir devrim olmuştur. Bu devrim -ya da neredeyse devrim- "havanın fazla elektrikli" olması yüzünden kaçınılmaz hale gelmişti. Yazık ki büyük bir devrime karşı beslenen yarı Mesihsel umut, sosyalist liderler ve dolaylı olarak da öteki Avrupa sosyalist partileri tarafından ihanete uğramıştır. Fakat bu yalnızca bir ertelemedir: "İtalya'nın bir devrime ihtiyacı vardır ve onu gerçekleştirecektir!"[79]

1914 Temmuz'unda ifade edilen bu inanç, klasik Marksist şemada artık yer bulamaz. Mussolini için böyle bir arzu, derin bir psikolojik ihtiyacı temsil eder: "Kızıl Hafta"ya ayrılan *Utopia*'daki makalesi bütünüyle bu inanca dayanır. Ortalık toz duman olmuştur: Uygun şartların bir araya geleceği gün, buharlar çıkaran İtalyan kazanı patlayacaktır. Devrimci süreç artık Avrupa sosyalizmine bağlı değildir. Bu, sosyalist liderin nasıl şevkle müdahaleciliğe ve milliyetçiliğe atıldığını da açıklar. Önce milliyetçi sosyalizme, ardından faşizme götüren bu yoldaki ilk adım, Mussolini'nin, savaş arifesinde sosyal-demokrasiyle entelektüel anlamda kopmasıyla atılır.

> " 'Modern' uluslararası sosyalizm, anlamdan yoksun bir evredir. Bütün milletlerin, aforoz cezası altında kendilerini uyarlamak zorunda kaldıkları, sosyalist bir Kutsal Kitap'tan başka bir şey değildir. Her millet kendi sosyalizmini biçimlendirmiştir. Sosyalist hareket üzerindeki Alman hegemonyası dönemi son bulmak üzeredir. Alman sosyalistlere karşı güvensizlik artıyor. Bugün Almanya'da ne yapılıyor? Gazetelerde ve dergilerde, sosyalist parlamenter grubu Reichstag'da mı toplansın, yoksa tam tersine, imparatorluk bildirimiyle dönem sonunda burayı terk mi etsin sorusuna hararetle yanıt aranıyor. Elbette genel grevden de bahsediliyor. Fakat kim bahsediyor? "Radikaller" (devrimci sosyalistler). Genel grevi yeniden hatırlatan, sosyalizm içindeki konformistlerin keskin eleştirilerini esirgemedikleri bir Polonya yahudisi olan Rosa Luxemburg'dan başkası değil."[80]

79. B. Mussolini, "La Settimana rossa", *Utopia*, 15-31 Temmuz 1914, s. 241-252.
80. A.g.y., s. 250.

Böylece, Mussolini'nin siyasi düşüncesi savaş arifesinde tam olarak olgunlaşır. Sosyalist Parti'nin sol kanadının adanmış lideri, toplumsal ve milli hakikatlerin Marksist açıklamasının doğası hakkında, kendini, oldukça şematik bir biçimde sorgular. Bu düşüncenin Ortodoksluğundaki çatlaklar derinleştiği ve çoğaldığı sırada savaş patlak verir: Mussolini'nin, sosyalist enternasyonalizmin yarattığı bu yanılsamadan bahsetmesinden, Alman sosyal-demokrasisini aşağılamak istemesinden, gözlerimizin önünde, Michels'in birkaç yıl önce ifade ettiği sayısız taşlamalardan birini canlandırdığını düşünebilirdik. Mussolini, silahlar çekilmeden önce, demokratik sosyalizmin, enternasyonalist ifade tarzının, parti yöneticilerinin gözler önüne serdiği eylem yetersizliğinin eleştirisinde, devrimci sendikacılara katılır. "Kızıl Hafta", bu birikimin sonunda bardağı taşıran son damla olur. Hiç kuşkusuz "Kızıl Hafta", geleneksel sosyalizmin matem çanını çalan son laboratuvar deneyidir.

1914 Ağustos'unda, Mussolini'nin düşüncesindeki evrim, çoktandır geri dönüşü olmayan bir yola girmiştir. Son üç ya da dört barış senesi boyunca aşındırılan geleneksel Marksist düşünceler, bundan böyle ölmüş ve gömülmüş bir geçmişe aittir. Mussolini'nin öngördüğü üzere –tıpkı bir Michels ya da bir Panunzio'nun da bekledikleri gibi– Enternasyonal'in iflasıyla birlikte, ayakta kalan yalnızca millet olmuştur. Dolayısıyla bundan böyle kumandayı ele alacak olan, milli çıkardır ve *Avanti!*'nin yöneticisi artık kendi politikasını milli çıkarın ışığı altında belirleyecektir.[81]

1911 anti-militarist kampanyasının başarısız oluşundan itibaren kuluçkaya yatan derin entelektüel krizin sonucu budur. Mussolini, proletaryanın ve onu temsil eden örgütlerin devrimci erdemlerine olduğu kadar, enternasyonalizme olan inancın yitirilmesine de yol açan yeni gerçekliklerin üstünde durarak, Marksizmi revizyona tabi tutmuştur. Yavaş ve aşamalı olan bu evrim, düşmanlıkların başlamasıyla hızlanır.

---

81. Mussolini'nin ideolojik krizi ile mutlak tarafsızlıktan müdahaleciliğe geçişi arasındaki ilişki hakkında, A.Balabanoff, *Ricordi di una socia-lista*, Rome, De Luigi, 1946, s. 63-68; J.A. Thayer, *Italy and the Great War; Politics and Culture, 1870-1915*, Madison, University of Wisconsin Press, 1964, s. 266 ve R. De Felice, *Mussolini il rivoluzionario*, a.g.y., s. 287.
Pek çokları İtalya'nın savaşa girmesini faşist devrimin başlangıcı sayar. Bunlar arasında elbette faşistler fakat aynı zamanda sayısız araştırmacı da bulunur. Müdahaleci azınlığın, faşist hareketin öncüsü olduğu doğrudur; fakat bütün müdahaleciler faşist olmayacaktır. Bu tez hakkında, B. Mussolini, "23 Marzo", *Il Popolo d'Italia*, 18 Mart 1919, O.O., C. XII, s. 310; L. Salvatorelli, *Nazionalfascismo*, a.g.y., s. 27; R. Cantalupo, *La classe dirigente*, Milan, Alpes, 1926, s. 25-27; A. Tasca, *Nascita e avvento del fascismo*, Bari, Laterza, 1974, s. 12; A. Lyttelton, *The Seizure of Power*, Londres, Weidenfeld and Nicholson, 1973, s. 3; N. Tranfaglia, *Dallo stato liberale...*, a.g.y., s. 53.

Ağustos ayının ikinci yarısında *Avanti!*'nin yöneticisi, anlamlı müstear ismi "arayan adam" olarak imzaladığı bir makalede Enternasyonale karşı şiddetli bir saldırı başlatır. Makale, *Utopia*'ya gönderilmiştir. Mussolini düşmanlıkların baş göstermesinden tek bir ders çıkarır: Sosyalizm, dünyanın gözü önünde, millette çözülmektedir.[82]

Kuşkusuz, Fransa ve Almanya'nın sosyal-demokrat partileri, reformist sendikaları tarafından rehberlik edilen işçi sınıfları, burjuva hükümetlerinin çağrısına tereddütsüz yanıt verir: Hiç çekinmeden ve fazla kuşkulanmadan çarpışmaya atılan onlar olacaktır. Bu koşullarda, başarısız olmuş iki genel grev girişiminin lideri olan Mussolini için, bu tarz başka bir deneyime atılmanın söz konusu olmayacağı açıktır.[83] Ona yalnızca olayları kaydetmek düşer: "Ortodoks" ya da "reformist" çağrışımlı olsa da, klasik sosyalizmin dağılma süreci tamamlanmıştır.

1914 Ekim'inde, devrimci sendikacılar Massimo Rocca ve Tullio Masotti, İtalyan sosyalizminin liderine seslenir ve müdahalecilerin saflarına katılmanın gerekliliğinin bilincinde olan politikacı Benito Mussolini'yi *Avanti!*'nin yöneticisi –parti çizgisini savunmaktan sorumlu resmi şahsiyet– ile karşı karşıya getiren çatışmaya son vermeye davet ederler.[84] Pek yakında kendisinin yanında faşist hareketin kurucularından biri olacak zatın eleştirilerine yanıt veren Mussolini, bir entelektüel açmaz içinde olduğunu itiraf eder. Fakat sosyalist lider her şeyden önce bir eylem insanıdır ve bu vicdan muhasebesinden en kısa sürede pratik sonuçlar çıkarır: Ülkenin savaşa muhtemel müdahalesi "kayıtsız şartsız milli bakış açısından"[85] incelenmelidir. Oysa ona göre hiç şüphe yoktur: Bu devasa çatışmadan galip çıkacak Fransız-İngiliz ittifakı olacaktır. Ne demokrasi, özgürlük ve adalet için verilen bir mücadele vardır ortada ne de Avrupa toplumunu değiştirmek için bir çaba

82. Arayan adam, "Note di guerra", *Utopia*, 15 Ağustos-1 Eylül 1914, s. 306.

83. R. De Felice, Mussolini'nin, müdahalecilerin tavrını destekleme kararının "savaş yoluyla devrim" anlayışından etkilendiğini düşünür; R. De Felice, *Mussolini il rivoluzionario*, a.g.y., s. 288-361. Bu yorum, 1914'te, Mussolini'yi devrimci sol eğilimli bir adam sayan Renzo De Felice'in yaklaşımı ile açıklanır. De Felice, Mussolini'nin, Caporetto çarpışmasına kadar "uyuyan *(dormiente)* bir sosyalist ama yine de bir sosyalist" olarak kaldığını düşündüğünden daha da ileri gider, a.g.y., s. 392. Bu tartışma hakkında, N. Tranfaglia, *Dallo stato...*, a.g.y., s. 80-88; R. Vivarelli, *Benito Mussolini dal socialismo...*, a.g.y., s. 77-97 ve M. Isnenghi, *Il mito della grande guerra*, a.g.y.

84. Libero Tancredi (nam-ı diğer Massimo Rocca), "Il direttore *dell'Avanti!* smascherato. Un uomo di paglia", Lettera aperta a Benito Mussolini, *La Patria -IIResto del Carlino*, 7 Ekim 1914, O.O., C. VI, s. 501-503 ve T. Masotti, "Da Mussolini al direttore *dell'Avanti!*", *L'Internazionale*, 10 Ekim 1914. Ayrıca, Fiume olayında önemli bir rol oynayacak olan denizciler sendikası sekreteri Guiseppe Giulietti'nin Mussolini'ye gönderdiği telgraf: *Il Popolo d'Italia*, 15 kasım 1914, O.O., C. VII, s. 10.

85. B. Mussolini, "Intermezzo polemico", *Avanti!*, 8 Ekim 1914, O.O., C. VI, s. 383.

söz konusudur. Yalnızca iki emperyalist gücün çatışması söz konusu olduğundan, İtalya'ya daha güçlü olanın yanında durarak kendi milli çıkarlarını geliştirmek düşer.[86]

Sosyalist Parti'den ihracından ve meşhur gazetesi *Il Popolo d'Italia*'nın 15 Kasım 1924'te kurulmasından önceki bütün bu uzun hazırlık boyunca milliyetçilik –fakat yeni bir tip milliyetçilik– Mussolini'nin düşüncesine hakim olur. Onun gözünde, sosyalizmin milliyetçiliğin gücünü ve doğasını anlamaktaki başarısızlığı körleşme ve dogmatizmden başka bir şey değildir. Enternasyonalizmin fiyaskosunun nedeni de milli meseleyi hesaba katmamasıdır.[87] Günümüzün gerçekliği, "milletlerin, insan ilerleyişinde bir etabı, henüz aşılmamış bir etabı temsil ettiğini" göstermemiş midir?

Biraz daha ileride, şunları ekler:

> "Milliyet duygusu diye bir olgu vardır, bu inkâr edilemez! Eski yurtseverlik karşıtlığı artık geçerli değildir; Marx ve Engels başta olmak üzere, sosyalizmin fenerleri yurtseverlik üstüne sizi dehşete düşüren sayfalar yazmışlardır!"[88]

İşte bu yüzden,

> "yarının sosyalist eleştirisi, millet ile sınıf arasında güçlü bir denge bulmaya çabalayacaktır".[89]

Bundan böyle Mussolini'nin hazırladığı yeni sosyalizm, milliyetçi sosyalizmden ibaret olacaktır. Somut politik tercihleri yöneten bu yeni sosyalizmdir. Bütün müdahalecilik meselesi, toplum yaşamında milli duygunun ve kimliğin ağırlığının Mussolinici algısında gizlidir. Bununla birlikte, Marksist analizin bütünüyle çöküşüyle ortaya çıkan milli olgunun farkında olan Mussolini'nin kafasında, toplumsal reformlara doğru giden bir yürüyüş olarak tasarlanan sosyalizmin hiçbir şekilde terk edilmediğini belirtmek gerekir. Böylelikle milliyetçi sosyalizm, hem politik bir hareket hem de faşizme geçişin gerçek bir safhası, ideolojik bir eğilim olarak gelişir.

---

86. B. Mussolini, "Un accordo anglo-franco-russo per la discussione delle condizioni di pace", *Avanti!*, 7 Eylül 1914, O.O., C. VI, s. 360.
87. B. Mussolini, "Dalla neutrality assoluta alla neutralita attiva ed operante; Nazioni e internazionale", *Avanti!*, 18 Ekim 1914, O.O., C. VI, s. 400-401; "La situazione internazionale e l'atteggiamento del partito", *Avanti!*, 11 Kasım 1914, O.O., C. VI, s. 427.
88. B. Mussolini, "La situazione internazionale e l'atteggiamento del partito", a.g.y., s. 428.
89. Mussolini tarafından *La Patria-Il resto del Carlino* gazetesine verilen mülakat, 11 Kasım 1914, O.O., C. VI, s. 431.

3. MİLLİYETÇİ SOSYALİZM

Mussolinici milliyetçi sosyalizm kuramı, aşama aşama gelişir ve Marksizmin revizyonu süreciyle uyumlu olarak evrimleşir. Fakat bu evrim, her zaman olduğu gibi dönemin gerçekliklerine uygun olarak gerçekleşir: Ritmi, 1914 kışından başlayarak hızlanacaktır. Başlangıçta, Mussolinici milliyetçi sosyalizm Marksizmin anti-materyalist revizyonuna bağlıyken yavaş yavaş kendi özgünlüğünü kazanır. Otonom bir fenomen haline gelen Mussolinicilik, bir çeşit "mikser"e konulup, asıl bileşenlerinin her birinden epey farklı bir bütün üretmeye katkıda bulunan farklı unsurların bir çeşnisinden ibarettir. Bizzat Mussolini bu süreçte büyük bir rol oynamıştır.

Bu nokta üstünde durmak önemlidir. Mesela yerleşik bir fikrin temsilcisi olan R. Vivarelli gibi önemli bir araştırmacının düşündüğünün tersine, Mussolinici milliyetçilik, klasik milliyetçilikten belirgin bir biçimde ayrılır.[90] Mussolini, geleneksel bir milliyetçi değildir, alışılmış milliyetçi taleplerini benimsemez. Savaş sonrasının toprak ve sınır problemleriyle ilgili olarak, Yugoslavya Devleti'nin kurulmasına verdiği destekle kendini gösteren ve milliyetçilerinkinden dikkat çekecek ölçüde farklılaşan bir yöntem hazırlar. Savaş sonrasında, Mussolini Fiume seferine yönelik, Gabrielle D'Annunzio'nun kabine şefi ve özel yardımcısı Alceste De Ambris'nin açık tepkisine neden olan bir ilgisizlik gösterecektir. Zira, Kumandanın ve adamlarının sadakatlarını eleştirmesine rağmen, gerçekte "İtalyan Carnaro Naipliği" davasını bırakacaktır. Zaten bu da, Eylül 1920'de Naiplik Anayasası'nı yayımlayacağı zaman, De Ambris'nin, anayasa taslağını bütün öteki İtalyan gazete yöneticilerinin gözleri önünde sergilemeden önce neden Mussolini'ye gönderme zahmetine katlanmadığını açıklar. Mussolini, *Il Popolo d'Italia*'da bundan şikâyet edecek fakat tavrını değiştirmeyecektir. Üç aydan az bir süre sonra Rapallo Anlaşmasını onayladığını ifade edecektir. Fiume olayı, aralık sonunda, Mussoli'nin D'Annunzio ve De Ambris'ye hiçbir yardımı dokunmaksızın çözülecektir. Faşizmin lideri için amaç yalnızca iki hasımdan kurtulmak değildir. Kuşkusuz, Mussolini hem meslekte başarılı olmanın yollarını iyi bilen bir politikacı hem de gerçeklerin farkında olan bir liderdir: İtalya'nın yeni bir savaş aracına sahip olmadığını bilir.[91] Fakat –asıl önemli olan budur– asla basit ve şovence bir milliyetçiliği kullanmaz. Çok daha karmaşık bir modeli izler. Aynı

90. R. Vivarelli, a.g.y., s. 97-105.

91. Bkz. Mussolini'nin makaleleri: "Cio che rimane e cio che verra", *Il Popolo d'italia,* 13 Kasım 1920, O.O., C. XVI, s.5. "Mezzi e fini", *Il Popolo d'Italia,* 16 Kasım 1920, O.O., C. XVI, s. 14-15. "Lettera di B. Mussolini a De Ambris, Milano, 31 Ağustos 1920", R. De Felice, *Sindacalismo rivoluzionario e fiumanesimo,* a.g.y., s. 311.

şekilde, devrimci Sol'un eski yöneticisi, De Felice'in düşündüğü gibi, Kasım 1916'dan itibaren milliyetçilerle yakınlaşan sıradan bir sosyalist değildir.[92] Esasında, bu evrim çok daha önce başlamıştır ve milliyetçi sosyalizmin oluşumunun, yani bütün bir toplumda saptayabileceğimiz kolektif amaçların yeni ve bütünleyici bir vizyonunun önemli bir tarafını oluşturmaktadır.

Mussolinici yöntem ilk zamanlar milliyetçiliği sosyalizmin hizmetine sunulan bir araç gibi sunar: Mademki emekçilerin uluslararası dayanışması milli rekabetlerden dolayı uygulanır, mademki milli sorunu devrimci itkileri engeller, o halde toplumsal devrimin yolu milli sorunların çözümünden geçer.[93] Devrim hâlâ nihai hedef olarak kalır ve Mussolini milliyetçilik ile sosyalizm arasında herhangi bir çelişki olmadığını göstermeye çalışır. Bu amaçla, Blanqui tarafından verilen örneği sık sık kullanacaktır: XIX. yüzyılın bütün devrimcilerinin üstadı Blanqui, burjuva sağı teslim olmaya hazırken vatanı savunmak için halka çağrı yapmamış mıdır?[94]

Vatanseverlik ile sosyalizmin mükemmel bir şekilde uyumlu olduğu dönemlerdir. Bu şekilde 1915 senesinin başına kadar gidilecektir: Avrupa savaşına müdahale, millete ve sosyalizme yarayacaktır. Bununla birlikte, Mussolini'nin düşüncesinde bir yön değişikliği fark edilir: Savaş, artık devrimle örtüşmemektedir ve devrim getirecek bir genel grev de söz konusu değildir. Şimdi devrimin kaderini tayin edecek olan, belirsiz bir geleceğe havale edilen savaşın sonuçlarıdır.[95]

Mayıs 1915'te, İtalya'nın savaş ilanından birkaç gün sonra ortam sertleşir. Sosyalist Parti'den ihraç edilen Mussolini ve ekibi kendi gazetelerini çıkarır ve kendilerini özgürce ifade eder. Hedefleri artık reformist liderler değil, kurucu babaların kendisidir; yani her zaman Alman vatanıyla özdeşleşmekle ve daima onların çıkarları için çalışmış olmakla suçladıkları Marx ve Engels. Bundan böyle her ikisi de Almanya ve Bismarck diplomasisinin destekçileri olarak temsil edilir. Alman sosyaldemokrasisi de farklı bir yol tutmamıştır: Patlak veren savaşı onlar da istemiştir ve halkı savaş içinde aktif bir rol almaya ahlaken hazırlamak için her şeyi yapmıştır.[96] Marx ve Engels'e karşı saldırılar 1915 senesi boyunca şiddetlenir: Olağanüstü politik hayvan Mussolini, yaş tahtaya

92. R. De Felice, *Mussolini il Rivoluzionario*, a.g.y., s. 344.
93. B. Mussolini, "La necessita de l'intervento", *Il Popolo d'Italia*, 6 Aralık 1914, O.O., C. VII, s. 66;"Per la liberta dei popoli per l'avvenire de l'Italia" *Il Popolo d'Italia*, *17* Aralık 1914, O.O., C. VII, s. 80; "II dovere dell'Italia." *Il lavoro di Genova*, 30 Aralık 1914, O.O., C. VII, s. 107.
94. B. Mussolini, "E nostra!, *Il Popolo d'Italia*, 18 Mart 1915, O.O., C. VII, s. 264-267.
95. B. Mussolini, "Audacia", *Il Popolo d'Italia*, 15 Kasım 1914, O.O., C. VII, s. 5-6.
96. B. Mussolini, "Il "pericolo inaudito"", *Il Popolo d'Italia*, 29 Mayıs 1915, O.O., C. VIII, s. 6; "Kamarad", *Il Popolo d'Italia*, 10 Haziran 1915, O.O., C. VIII, s. 11-15.

basmaz. Deyim yerindeyse tasmasından kurtulmuş gibidir. Onu dinlediğinizde, bu savaşın sorumluluğunu birileri üstlenecekse, bunların Marx, Engels ve her zaman Bismarck ve Hindenburg'la ittifak halinde olan Alman sosyalistleri olduğu hissine kapılırsınız.[97] Uluslararası plandaki başarısızlığı ortaya çıkan ve Panjermenizmin araçlarından biri olarak sunulan Marksizme karşı bu saldırılar, çabucak sistemin bütünsel eleştirisine dönüşür.

Hiç kuşkusuz bundan böyle sınıf mücadelesi ilkesi savunulmayacak, proletaryaya yönelik övgüler, tıpkı İtalyan burjuvazisine yöneltilen sert eleştiriler gibi, tek bir kritere göre paylaştırılacaktır: karşılıklı vatanseverlikleri. Proletarya övgülere layıksa eğer, üstünlüğünü vatanın iyiliği için çalışma kapasitesiyle kanıtladığından dolayıdır.[98]

Milliyetçi sosyalizmin klasik temaları bunlardır. Kendisinden öncekiler, bu yola sonradan girecek olanlar ve "proleterler" kategorisini "üreticiler" kategorisi ile değiştiren devrimci sendikacılar gibi, Mussolini de, "asalak" olarak tanımladığı bir burjuva fraksiyonundan tiksinmeye devam eder. Kendisini daima bir devrimci sayar.[99] Fakat devrimin tabiatı, anlamı ve amaçları değişmiştir. Gelecek devrim bundan böyle yalnızca milli ve anti-Marksist bir devrim olacaktır; fakat ne olursa olsun bir burjuva devrimi değil. Renzo De Felice'nin düşündüğünün tersine, Mussolini 1915'te artık "uyuyan bir sosyalist"[100] değil, milliyetçi, antiliberal, anti-Marksist ve kuşkusuz devrimci bir sosyalist, şimdiye kadar bilinmeyen tipte bir devrimcidir.

Bu da onun, Reich'ın müttefikleri ve İtalyan vatanının düşmanları olan Lenin ve Bolşevizme karşı sert muhalefetini açıklar. Lenin, 1870'in Alman vatanseveri Marx'ın eserini izlemekten başka bir şey yapmamıştır ve Bolşevik Devrimi, Alman militarizminin bir uzantısından başka

---

97. B. Mussolini, "Marx e... Hindenburg", *Il Popolo d'Italia,* 28 Ağustos 1915, O.O., C. VIII, s. 18,4-185.

98. B. Mussolini, "Popolo e Borghesia", *Il Popolo d'Italia, 12* Temmuz 1915, O.O., C. VIII, s. 71-73.

99. Bu konumu desteklemek için, birkaç örnek anılabilir:

1. Mussolini'nin yurtsever devrimci saydığı Blanqui'ye yaptığı gönderme ("È nostra", a.g.y., s. 264 267).
2. Mussolini, 15 Kasım 1914'te yayıma başlayan *Il Popolo d'Italia*'yı kurmasıyla, aynı zamanda politik de olan diğer iki hareketin, "Fasci autonomi d'azione rivoluzionaria" ve "Fasci d'azione internazionalista" nın birleşimi olan "Fasci d'azione rivoluzionaria"yı ortaya atar (11 Aralık 1914). Devrimci amaçların hizmetinde olan bu hareket, devrimci olarak temsil edilir.
3. Mussolini,1917 Aralığında yayımlanan "Trincerocrazia" makalesinde, iktidarın yeni bir elit tarafından ele geçirilmesinden açıkça bahseder ve bu tutumu 1789 Fransız Devrimi öncesindeki Fransız burjuvazisininkiyle karşılaştırır. B. Mussolini, "Trincerocrazia", *Il Popolo d'Italia,* 15 Aralık 1917, O.O., C. X, s. 140.

100. R. De Felice, Mussolini il Rivoluzionario, a.g.y., s. 392.

bir şey değildir.[101] Lenin ya da Ekim Devrimi'ni sevinçle karşılayan Alman sosyalistler, düşman sayılsalar da, İtalyanlar sosyalistler haindir.[102] Bu nakarat, 1915'in başlangıcından itibaren Mussolini tarafından tekrar edilir:[103] Kaiser'e boyun eğen İtalyan sosyalistler, ülkelerini, Avrupa'yı ve dünyanın geri kalanını cümbüşe teslim ederler.[104] İktidara gelen Mussolini bundan başka bir şey söylemeyecektir.

Bununla birlikte, Mussolini'nin Ekim Devrimi'ne aşırı muhalefeti, basit bir biçimde, Rusya'nın Almanya'ya karşı girdiği savaşta geri çekilmesinden kaynaklanmaz. Mussolini'nin Bolşevizmi toptan reddi, iktidarın Bolşevikler tarafından ele geçirilmesinden daha eskilere gider ve yalnızca stratejik ihtiyaçlarla ilgili değildir. Mussolini, Marksist bir devrim olarak Rus devrimini reddeder. Onu sağa sürükleyen, De Felice'nin düşündüğü gibi, ne Ekim Devrimi ne de Caperotto bozgunudur.[105] Mussolini, Marksizmi, bir anda ve yıkıcı olayların şokuyla değil, uzun yıllar arşınlanan bir güzergâhın sonunda terk eder: İtalyan Sosyalist Partisi'nin en güçlü şahsiyetinin, sayesinde, kendini Marksizmden yalıttığı entelektüel ve politik dişli, Libya savaşı sırasında çoktan harekete geçmiştir. Devrimci sendikacıların rotasına çok yakın olan bu süreç, çok geçmeden kendi sosyalizm ile milliyetçilik sentezine bağlanır.

---

101. Mussolini'nin, Fransız ve Alman sosyalizmi için aynı şey geçerli değilken, Rus sosyalizmi hakkında fazla bir şey bilmediği, pek de ilgi göstermediği ortaya çıkmaktadır; Bunun nedeni, muhtemelen Rusçasının olmayışıdır. Y. de Begnac, *Palazzo Venezia, Storia di un regime* ,Roma, La Rocca, 1951, s. 360. Mussolini'nin, Lenindense Kerensky'i desteklemesinin nedeni, ilkinin, Bolşevik devrimin başarısıyla birlikte ülkesini savaştan çekmesi, ikincisinin, Şubat devrimine rağmen mücadeleye devam etmesi gerçeğinde yatıyor olabilir. Bkz. B. Mussolini, "Bandiere rosse", *Il Popolo d'Italia,* 5 Temmuz 1917, O.O., C. IX, s. 26-28; "Avanti il Mikado!", *Il Popolo d'Italia,* 11 Kasım 1917, O.O., C. X, s. 41; "La pace dell'infamia", *Il Popolo d'Italia,* 4 Aralık 1917, O.O., C. X, s. 111; "La maniera dolce", *Il Popolo d'Italia,* 7 Aralık 1917, O.O., C. X, s. 122; "Il patto della schiavitii", *Il Popolo d'Italia,* 19 Aralık 1917, O.O., C. X, s. 149-150; "La social-democrazia: I complici di Ludendorff", *Il Popolo d'Italia,* 14 Mars 1918, O.O., C. X, s. 385; "L'hanno voluto!", *Il Popolo d'Italia,* 21 Mart 1918, O.O., C. X, s. 393.

102. B. Mussolini, "Marx e... Hindenburg", a.g.y., s. 185, "Da Stiirmer a Lenine", *Il Popolo d'Italia,* 25 Temmuz 1917, O.O., C. IX, s. 74. Mussolini, sosyalistlere (Bolonya'da) karşı faşist şiddeti haklılaştırmak için, Sosyalist Parti'nin Rus ordusunun İtalyan topraklarında konuşlanan bir parçası olduğunu ve faşistlerin de yabancı bir orduya karşı savaşı sürdürmekten başka bir şey yapmadıklarını iddia edecektir: B. Mussolini "L'eccidio di Palazzo d'accursio", *Il Popolo d'Italia,* 23 Kasım 1920, O.O., C. XVI, s. 25.

103. B. Mussolini, ",Al bivio", *Il Popolo d'Italia,* 30 Ocak 1915, O.O., C. VII, s. 158.

104. B. Mussolini, "Il tacco sul verme", *Il Popolo d'Italia,* 2 Eylül 1915, O.O., C. VIII, s. 194;"Lettera aperta a Vandervelde", *Il Popolo d'Italia,* 20 Temmuz 1915, O.O., C. VIII, s. 92-96.

105. Tranfaglia, De Felice'nin çalışmasıa olan eleştirisinde, Mussolini'yi sağa itenin, De Felice'nin iddia ettiği gibi yalnızca Caporetto krizi değil, aynı zamanda Lenin'in iktidara gelmesi olduğunu da belirtir. N.Tranfaglia, *Dallo stato liberale..,* a.g.y., s. 88. Bu konuda, Vivarelli De Felice'denseTranfaglia'yla aynı fikirdedir; R. Vivarelli, *Il dopoguerra in Italia e l'avvento delfascismo, 1918-1922,* Naples, Istituto Italiano pergli studi Storici, 1967, s. 231.

Mussolini'nin gözünde, Marksizm önce iç cephede başarısız olur: Ne proletaryanın sınıf bilinci ne onun iç tutarlılığı ne de sosyalist partiler tarafından sürdürülen politika, Marksist analize uygun düşer. Sınırlar içinde bir dizi yenilginin ardından, Marksizm en sonunda uluslararası planda çöker: Mussolini'nin düşüncesinde savaş sonrası tarihinin aldığı anlam budur.

Artık klasikleşen bir tutum uyarınca, Mussolinici milliyetçi sosyalizm, kapitalizmin sürerliğinin tanınmasını içerir. *Utopia*'nın yöneticisi, açık yüreklilikle şunları ifade eder:

> "Kapitalizm, yani modern milletlerin ekonomi-politik sistemi, bize kendi gerçekliğini sunuyor. Kapitalist sistem çeşitlilik içerir ve çok yönlüdür. Eylem halinde olan bir gerçeklik söz konusudur. Sosyalistler bir dönem çok ağır bir hatanın kurbanı oldular. Kapitalizmin miadını doldurduğunu düşündüler. Oysa kapitalizm hâlâ bir u dönüşü yapabilir. Onun değişimler dizisi de henüz son bulmamıştır. Kapitalizm bize, öncelikle ekonomik olmak üzere, bin bir çehreli bir hakikat sunar."[106]

Uzun zaman devrimci sendikacılar tarafından geliştirilen ve son sözü verili ekonomik düzeni savunmak olan bu fikir, şu anda, faşizme götüren zincirin bir halkası, milliyetçi sendikacılık için çıkış noktası görevi gören düşüncenin ta kendisidir.

Mussolini, 1917 Ağustos'unda, savaş sonrasının ana hatlarını belirler. Kaygılarının başında, İtalyan toplumunun ekonomik gelişimini hızlandırmakla kalmayıp, İtalya'yı büyük güçlerin seviyesine yükseltecek olan modernleşme gelir. Slav ülkeleri, tıpkı Akdeniz'in doğusu gibi, İtalya için doğal bir genişleme alanı teşkil eder. Bu amaçla, bu ülkelerdeki Alman ekonomik ve politik etkisini kırmak, Avusturya İmparatorluğu'na karşı Slav bağımsızlık eğilimlerini desteklemek gereklidir.[107]

Proletaryaya, bu sanayileşme ve ekonomik büyüme sürecinde önemli bir görev düşer. Artık bu noktada, hiç kuşkusuz proletarya devrimi değil, milli dayanışma söz konusudur: Milletin ve proletaryanın çıkarı birbirine denk düşer.[108] Mussolini bireysel çıkarın tanımını milli çıkara vardırıncaya kadar genişletir: Eski sosyalist lider, devrimci sendikacılar tarafından hazırlanan sosyalist milliyetçi sentezin daha ötesine

106. B. Mussolini, "L'impresa disperata", a.g.y., s. 3. B. Mussolini, "Divagazioni pel centenario", *Il Popolo d'Italia,* 7 Mayıs 1918, O.O., C. XI, s. 46; "Novita", *Il Popolo d'Italia,* 1 Ağustos 1918, O.O., C. XI, s. 243.

107. B. Mussolini, "Grecia e Greci", *Il Popolo d'Italia,* 16 Ağustos 1915, O.O., C. III, s. 170; "L'ora dei popoli", *II Popolo d'Italia,* 16 aout 1917, O.O., C. IX, s. 117; "L'adunata di Roma", *Il Popolo d'Italia,* 7 Nisan 1918, O.O., C. X, s. 434-435.

108. B. Mussolini, "Patria e tena", *II Popolo d'Italia,* 16 Kasım 1917, O.O., C. X, s. 55-57

geçer. *Pagine Libere* ve *Divenire Sociale* çevresinden gelen devrimci sendikacılarda, işçinin çıkarı, kolektif eylemin nihai hedefi ve millet buna ulaşmak için tek araçken, Mussolini'nin öncelikler sıralaması tamamen tersine dönmüştür.[109]

Mussolini 1 Mayıs 1918 vesilesiyle Rusya olaylarına tepki gösterir. Ona göre Sovyet devrimi, proletaryanın politik alanda olduğu kadar ekonomi alanında da başarısız olmasının kanıtıdır. Lenin'in devrimcileri, proletaryanın yönetme yeteneğinin olmadığını ve yönetmeye layık olmadığını tüm dünyaya gösterecektir. Çoğunluğu oluşturması, proletaryaya hiçbir özel hak vermez: İktidar kalabalıklara değil, en iyilere aittir. Proletaryanın iyi hazırlanmış ve bir biçimde arındırılmış bir fraksiyonunun, yönetici elit rolünü oynamaya layık olduğunun ortaya çıkacağı bir gün gelebilir. Ancak durum şimdilik bu değildir. İşte bu yüzden milli sosyalizm ile milli sendikacılığın kurmak istedikleri rejim, eşitlikçi bir rejim olmayacak ve yine bu yüzden herhangi bir mülkiyet kamulaştırılması söz konusu olmayacaktır. Yeni ekonomi, büyümeye, etkinliğe ve kitlelerin "üretkenliğine" yöneltilmiş olacaktır. Son derece hiyerarşik hale getirilen bir rejim güçlü bir elit aracılığıyla yönetilen bir toplumu kuşatarak ülkeyi ilerleme yoluna sokacaktır.[110]

Fransa ve İtalya'nın Sorelcileri uzun zamandır az çok aynı ilkeleri vaaz eder: Kapitalizme alternatif olabilecek bir seçenek olmadığı gibi elitlerin yönetimine alternatif bir rejim de yoktur. Demokrasi, devrimci sendikacılar için bir küçümseme konusundan başka bir şey değildir; sosyologlar, hukukçular ve iktisatçılar, insanların kendi kendilerini yönetme kapasitelerine her zaman şüpheyle yaklaşmışlardır. Zaman geçtikçe bu fikirler en aşırı boyutlara ulaşır: Milliyetçi sendikacılıkla beraber üretimcilik kuramı, Marksizme tam anlamıyla karşıt bir tez oluşturacaktır. "Milliyetçi proletarya kavramı" bile, "üreticiler" kavramı ile değiştirilmek üzere terk edilir. Üreticiler bütün sınıflardan gelir, toplumun bütün tabakalarında bulunur ve yeni İtalya'yı temsil eder. Ülkenin modernleşmesini ve geleceğini teminat altına alan onlardır. Eski ustaları ekonomist Arturo Labriola ve Enrico Leone gibi –aslında, ekonomik problemler üstüne bu denli düşünen ve çoğu az gelişmiş Mezzogiorno'dan gelen İtalyan devrimci sendikacılığının bütün entelektüelleri gibi– Mussolini de İtalya'nın gecikmişliğinin son derece farkındadır. Ekonomik anlamda güçsüz bir İtalya, daha güçlü komşular için

109. P. Orano, Il fascismo, voll: Vigilia sindacalista dello stato corporative, Rome, Pinciana, 1939, s. 12, s. 304-310.

110. B. Mussolini, "Variazioni su vecchio motivo. Il fucile e la vanga", *Il Popolo d'Italia,* 1 Mayıs 1918, O.O., C. XI, s. 35.

sonsuz bir avdır: Devrim fikrinin yerini bundan böyle "yenilenme"[111] almıştır. Oysa yenilenme sınıfların işbirliğini gerektirir. Bu fikir giderek Mussolini'nin düşüncesine hakim olur. Üretimciliğin temel direklerinden olan "işbirliği" düşüncesi, korporatizmin temel bir unsuru haline gelir. Modernleşmenin önemli bir aracı olan sınıfların işbirliği, toplumsal reformlara da ihtiyaç duyar. Fakat bu toplumsal politikanın, bundan böyle, sistemin iyi işlemesini ve emekçinin millete karşı kusursuz sadakatini teminat altına almaktan başka amacı yoktur.[112]

O halde, De Felipe'nin düşündüğü gibi, Mussolini'yi kapitalizmin savunusuna iten, olası bir Bolşevik salgınından korku ya da İtalya'da komünist bir devrimle karşı karşıya kalma zorunluluğu değildir.[113] Şüphesiz Mussolini, İtalya'nın olası bir Bolşevikleşmesini engellemekte oldukça kararlıdır fakat üretimci kuramın kaynağında yer alan komünist tehlike değildir. Üretimcilik, Mussolini ile devrimci sendikacıların birleşmesinden itibaren gelişir: Mussolini, Ocak 1914'ten itibaren, çoktandır İtalyan sosyalizminin tartışılmaz lideri olduğu sırada, kapitalist sisteme desteğini ilan etmiştir.[114] Aynı yılın ekim ayında, ülkeyi büyük güçler arasına sokmak amacıyla, sanayiyi, tarımı, taşımacılığı modernleştirmenin ve bütün İtalyan ekonomisinin üretim kapasitesini artırmanın gerekliliği üstünde durur. Bunlar ancak kapitalist sistem çerçevesinde ulaşılabilen –devrimci sendikacılar da uzun süredir bunu destekler– hedeflerdir.

Düşmanlıkların sonunda, Mussolini ve çevresindekiler, özellikle devrimci sendikacılar ve fütüristler, milliyetçi sendikacılıkla birlikte, *üçüncü bir yolun*, daha yeni çökertilen bir Marksizm ile ahlaki ve politik kusurları aşikâr olan bir liberalizm arasında hummalı bir şekilde aranan bu yolun açıldığına ikna olmuşlardır. Hegelci Marksizmin iyi bir öğrencisi olarak Mussolini, iki zıtlığın sentezinden bahsetmeyi sever: sınıf ve millet. Faşist hareketin kurulmasının ertesinde sonsöz olarak "sınıf hiçbir surette milleti içermez, bütün sınıfları kucaklayan milletin yanında yerimizi alıyoruz" diyecektir.[115]

---

111. B. Mussolini, "Orientamenti e problemi", *Il Popolo d'Italia,* 18 Ağustos 1918, O.O., C. XI, s. 282-284; "Il sindacalismo nazionale per rinascere!" *Il Popolo d'Italia,* 17 Kasım 1918, O.O., C. XII, s. 11-14.

112. B. Mussolini, "Andante incontro al lavoro che tornera dalle trincee", *Il Popolo d'Italia,* 9 Kasım 1918, O.O., C. XI, s. 469-472; "La nostra costituente", *Il Popolo d'Italia,* 14 Kasım 1918, *O. O.,* C. XII, s. 3-4.

113. R. De Felice, Mussolini il rivoluzionario, a.g.y., s. 465.

114. B. Mussolini, "L'impresa disperata", a.g.y., s. 3.

115. B. Mussolini, "Per intenderci. In tema di" Constituente", *Il Popolo d'Italia,* 7Aralık 1918, O.O., C. XII, s. 53. üçüncü yol olarak milliyetçi sendikacılık ideolojisi hakkında, E. Gentile, *Le Origini dell'ideologia fascista,* a.g.y., s. 76-90.

Mussolini, faşist programa dönüşecek olan şeyin ekonomik ve toplumsal temellerini attıktan sonra, politik düşüncelerine nokta koyar. Fransız Devrimi'ne, Carnot'ya ve Napolyon'a başvurarak, Rusya'daki devrimden dersler çıkararak, vatanın savunusunun ve ilerlemesinin, tıpkı iyi anlaşılmış bir devrim gibi –Fransız Devrimi ya da Rus Devrimi'nin ilk evresi gibi– yurtsever ve milletin savunmasından yana olan bir diktatör gerektirdiği sonucuna ulaşır.[116] Temmuz 1917'de bu tarz bir devrimin doğası, anlamı ve hedefleri hakkında, lafı dolandırmadan şunları söyleyecektir:

> "Devrim kaos demek değildir, düzensizlik değildir, tıpkı kimi ülkelerin salak aşırılık yanlılarının inandığı gibi toplumsal yaşamın bütün faaliyetlerine ya da köşe bucağına el atmaz; daha üstün bir düzeni, daha düzeyli bir alanın politik, ekonomik ve ahlaki bir sistemini temsil ettiği zaman devrimin ancak bir anlamı ve tarihsel bir önemi vardır. Eğer bu olmazsa, devrim gericilik demektir, Vendée* demektir. Devrim başka bir disiplinin yerine geçen bir disiplin, başka bir hiyerarşinin yerini alan bir hiyerarşidir."[117]

Mussolinici düşünce, Rus Devrimi gerçekleştiği sırada kesin biçimini almaya başlar. Hiç kuşkusuz bu büyük hareket Mussolini'nin zihninde öteden beri vardı. Düşüncelerinin Rusya'da cereyan etmekte olan şeye karşı konjonktürel bir tepki olduğunu düşünmek gereksizdir. İktidarın Lenin tarafından ele geçirilmesinin ardından uygulamaya konan fikirlerin esası, 1917 Ekim'inden çok daha önceleri Mussolini'nin zihninde filizlenmiştir. Fakat zaman geçtikçe ve uluslararası durum değiştikçe eski sosyalistin düşüncesi de değişir. Eski dostlarıyla 1917 Ekim'inde başlayan şiddetli bir tartışmaya giren Mussolini kararlıdır:

> "Fakat vatan inkâr edilemez! Her şeyden önce, özellikle yaşamı pahasına mücadeleye girdiği bir zamanda vatana ihanet kabul edilemez. Kim ki vatan der, disiplin der aslında; kim ki disiplin der, otoritenin, görevlerin ve zihniyetlerin hiyerarşisini ortaya koyar. Bu disiplinin özgürce kabul edilmediği ve zorunluluğunun anlaşılmadığı yerde, gerekirse şiddet yoluyla, gerekirse Birinci Cumhuriyet zamanındaki Romalıların en kritik zamanlarında uygulamaya koyduklarına benzer bir diktatörlük aracılığıyla onu benimsetmek gerekir."[118]

Savaş, gerçek bir milli yeniden doğuşu, eşi görülmemiş bir farkındalığı, çökmekte olan politikacıları ve içi boşalmış ideolojileriyle birlikte

116. B. Mussolini, "Viva Kerensky!", *Il Popolo d'Italia,* 26 Temmuz 1917, O.O., C. IX, s. 77-78.
* Fransız Devrimi esnasında Katolik kilisesinin etkisi altında kalarak devrim karşıtı bir ayaklanma çıkaran bölgenin adı. (y.h.n.)
117. A.g.y., s. 78.
118. B. Mussolini, "La tenda", *Il Popolo d'Italia,* 11 Ekim 1917, O.O., C. IX, s. 251.

eski dünyayı silip süpürmenin tarihsel fırsatını yaratmalıdır. Bu hayırlı temizlik yeni elitlerin hakikati olacaktır: Milli bir proletarya[119]; fakat bilhassa, siperlerden çıkan "yeni ve... yarının İtalyası'nı yönetecek', bütün bir geleceğin bağlı olduğu zıtların bu kaynaşmasına başkanlık edecek daha iyi bir elit:[120]

> "Masumane bir biçimde, eski zihinsel şemalarına umutsuzca saplanıp kalanlar ne kadar şaşırtıcılar. Treni kaçırıyorlar. Tren kaçıyor ve onlar, yüzlerinde şaşkınlık ve öfke arasında gidip gelen bir ifadeyle trene bakıyor. Cumhuriyet, demokrasi, radikalizm, liberalizm sözcüklerinin sosyalizm gibi anlamı yok artık. Gelecekte bir anlamları olacak; fakat bu, milyonlarca '*ritornati*' nin [cepheden dönen askerler] ona atfedeceği anlam olacak. Bu anlam bambaşka olacak. Bu, anti-Marksist ve mesela milli bir sosyalizm olabilecek. Siperlerden dönen milyonlarca emekçi, anti-tezin sentezini gerçekleştirecek: sınıf ve millet."[121]

Bütün bunlar, iktidarın Lenin tarafından ele geçirilmesinin ardından ya da Kerensky hükümetinin düşüşünü izleyen ilk haftalar boyunca söylenir; yine bütün bunlar, yalnızca çarın düşmesinden önce değil, ilk Alman keşif erinin Belçika sınırını geçmesinden bile önce, konformizm karşıtı sol çevrelerde olgunlaşan fikirlerin sonucundan başka bir şey değildir. Kaynağı, savaş öncesini araştırmaktan ibaret olan bu fikirler, savaş esnasında ve savaş dolayısıyla biçim alır ve güçlenir. Faşist ideoloji, organik ve mantıklı bir biçimde gelişir; Mussolini'nin politik eylemine yön veren bu ideolojidir.

Unutmayalım ki, Mussolini savaştan çok önce giderek resmi sosyalizmden uzaklaşıyorsa da, devrimci eğilimlerini pek terk etmez. Değişen, tıpkı konusu gibi, devrimin anlamı ve amacıdır. Mussolini devrimci sendikacılardan kapitalizme dokunmamak gerektiğini öğrenmiştir; 1914 Ağustos'undan önce, genel grevlerin başarısız olmasının ardından, Batı Avrupa proletaryasının devrim yapamayacağını anlamıştır. Güneyde azgelişmişliğin, kuzeyde Alman parasına bağlılığın, çürümenin ve kartellerin boyunduruğu da demek olan, kurulu düzenin boyunduruğunu kırmak isteyen kim olursa olsun, Parlamento'yu ve idareyi, orduyu ve Kilise'yi, siyasi partileri ve reformist sendikaları halkı sömürme makinesinin dişlileri olmaktan kurtararak ıslah etmek isteyen kim olursa olsun, şüphesiz bir devrim fakat *başka* türde bir devrim yapmak zorundadır.

---

119. B. Mussolini, "Fra il secreto e il pubblico", *Il Popolo d'Italia,* 14 Aralık 1917, O.O., C. X, s. 139.
120. B. Mussolini, "Pace tedesca, mai! Nelle trincee non si vuole la pace tedesca. Una lettera di B. Mussolini", *Il Popolo d'Italia,* 27 Aralık 1916, O.O., C. VIII, s. 272; "Trincerocrazia", a.g.y., s. 140-142.
121. B. Mussolini, "Trincerocrazia", a.g.y., s. 141-142.

Bununla birlikte, mülk sahiplerine karşı sistemli bir muhalefetin artık uygun olmadığı çabucak anlaşılır: Proletaryanın geleceği, üretici burjuvanınkine bağlıdır. Mussolini, Alceste De Ambris'nin ateşkesten önceki son aylarda öne sürdüğü üretimci ilkeleri memnuniyetle karşılar.[122] Müdahaleciliğe damgasını vuran bu milliyetçi birliğin izinde, Lanzillo tarafından ortaya atılan "sürekli toplumsal ateşkes" sloganını benimser.[123] Fakat aynı zamanda, devrimci sendikacılığın nihai hedefinin, proletaryanın, üretim sürecinde burjuvazinin onun yerini almasına rıza göstermesi olarak kaldığını unutmaz. Milli zenginliğin en büyük payını proletaryaya vermek ister ve emekçi dünyasının çıkarlarının daha çok göz önünde tutulmasını sağlamak amacıyla barış konferansına doğrudan bir işçi katılımını da uygun bulur.[124]

Mussolini ile devrimci sendikacılar arasındaki ilişkiler savaşın son aylarında yeniden güçlenir. Aslında, Sosyalist Parti ile yeniden bağlantı kurmayan *Avanti!*'nin eski yöneticisi, kendisine uygun politik bir araç tasarlamaya çalışır. Büyük bir müdahaleci sol koalisyonu oluşturmaya uğraşır.[125] Bianchi, Lanzillo, Rocca ve Dinale de onunla birlikte koşturur. Mussolini, gözünü 1918 Temmuz'unda sosyalistlerin hakimiyetindeki CGL'ye destek olmak için devrimci sendikacılar tarafından kurulan UIL'ye (Unione Italiana del Lavaro) diker. Aynı zamanda hiç tereddüt etmeden Panunzio'nun İtalyan yayılmacı ve irredantist hedeflerine yakın durur;[126] irredantizmde olağanüstü bir politik seferberlik aracı görür ve bunu kullanmaktan çekinmez. Onun için irredantizm, müdahaleci solun devamını, bir "kitlesel zafer"[127] ile sonuçlanmasını görmeyi istediği bu "kitlesel savaşın" bir mührünü teşkil eder. Aynı şekilde, bütün bir halkın ayaklandığı bu savaş, toplum yaşamında, zenginler ve yoksullar arasındaki ilişkilerde derin değişiklikler yaratmadan sona eremez. Halk, mevcut durumun 1914 Ağustos'undaki gibi kalması için savaş yapmamıştır, diyecektir, 16 Mart 1919'da, Franchi-Gregorini fabrikasını işgal eden ve üretimci ilkeye sadık kalarak her şeye rağmen çalışmaya ara vermeyen Dalmine metal işçilerine.[128]

---

122. B. Mussolini, "Dopo quattro anni", *Il Popolo d'Italia,* 12 Mayıs 1918, O.O., C. XI, s. 54-55.
123. B. Mussolini, "Il trattato di pace e le classi lavoratrici", *Il Popolo d'Italia,* 19 Kasım 1918, O.O., C. XII, s. 16.
124. A.g.y.
125. B. Mussolini, "Per intenderci...", a.g.y., s. 53.
126. B. Mussolini, "La "pentapoli" italiana", *Il Popolo d'Italia,* 22 Kasım 1918, O.O., C. XII, s. 22.
127. B. Mussolini, "Il Maddaleni", *Il Popolo d'Italia,* 5 Mart 1919, O.O., C. XII, s. 268. "Pro Fiume e Dalmazia", *Il Popolo d'Italia,* 15 Ocak 1919, O.O., C. XII, s. 144-145.
128. R. De Felice *Il Popolo d'Italia*'nın, grevcilerin üretimci ilkelere sadakati yüzünden, Dalmine grevinden uzun uzadıya bahseden tek gazete olduğunun altını çizer. R. De Felice, *Mussolini il Rivoluzionario,* a.g.y., s. 503.

Faşist hareket, Dalmine söylevinden sekiz gün sonra Milano'da kurulur. 21 kişilik hazırlık toplantısındaki yedi kurucu arasında, üç eski sosyalist (Mussolini, Ferrari ve Ferradini) ile iki sendikacının (Michele Bianchi ve Mario Giampaoli) varlığı dikkat çekicidir. 23 Mart'ta Saint-Sépulcre Meydanı'nda, Marinetti'nin de katılığı faşizmin kurucu toplantısı gerçekleşir.[129] Mussolini yeniden UIL'nin yanında yer alır: Onların üretimci düşüncelerini (savaş boyunca birikmiş yasa dışı zenginliklere el konulması gibi) benimser. Programı, haklı olarak, milliyetçi sendikacılığın programıdır.[130]

Başlangıçta, faşist ideolojinin temellerini kuran, tartışılmaz bir biçimde devrimci sendikacılığın entelektüel mirasıdır. Sendika kurallarının siyasi bir partiye üye olmasını engellediği UIL'nin genel sekreteri Alceste De Ambris, bunun altını çizmekten geri durmaz. De Ambris, 9 Haziran 1919'da, daha önce gördüğümüz gibi, meşhur kısmi kamulaştırma programını hareketlerinin resmi programıyla bütünleştiren Milanolu faşistlerin önünde bir konferans yapar. UIL genel sekreterinin, konferansın ardından söz verdiği Mussolini şunları söyleyecektir:

> "İtalyan milleti büyük bir aile gibidir. Kasalar boş. Kim doldurabilir? Biz mi? Ne ev ne araba ne banka ne maden ne toprak ne fabrika ne para sahibi olan biz mi? Gücü yeten, ödemelidir. Gücü yeten, ödemek zorundadır... Herkes için fedakârlık zamanı gelmiştir. Kanını vermeyen parasını verecektir."[131]

İtalya tarafından talep edilen topraklar meselesi açısından olduğu kadar İtalyan toplumunun iç meseleleri açısından da, yeni doğan faşizme ideolojik içeriğini veren, devrimci sendikacılıktır. Kısmi kamulaştırma konusunda De Ambris, Fiume, Dalmine konusunda da Olivetti, Mussolini'nin benimsediği düşünceleri aynen tekrarlar. Haziran 1919 faşist programı, *Il Rinnovamento* ve *l'Internazionale*'de daha evvel yayımlanan komünalist ve bölgeselci ilkeleri de içinde barındırır.[132]

---

129. A.g.y., s. 506.

130. "Atto di nascita del fascismo", *Il Popolo d'Italia,* 24 Mart 1919, O.O., C. XII, s. 327.

131. B.Mussolini, "Per l'espropriazione del caphale", *Il Popolo d'Italia,* 10 Haziran 1919, O.O., C. XIII, s. 177.

132. Bkz. Mussolini'nin izleyen yazıları: "Il discorso di Dalmine" *Il Popolo d'Italia, 21* Mart 1919,0.O. C. XII, s. 334. "Per l'espropriazione del capitale", a.g.y., "Via di Versaglia", *Il Popolo d'Italia,* 3 Haziran 1919, O.O., C. XIII, s. 171-173 ve "Atto di nascita del fascismo", a.g.y., faşistler burada, Mart 1919 tarihli orijinal programları ile UIL'inki arasındaki benzerlikleri kabul eder. Aslında faşistler, yalnızca Alceste De Ambris'nin kısmi kamulaştırma programının uygulanmasını değil, aynı zamanda sekiz saatlik iş günü, minimum ücret ve UIL programının içerdiği toplumsal reformların hepsini talep eder. "Silahlı milleti" ilgilendiren madde, dikkat çekici bir biçimde, 1914'te, halka ("Le armi al popolo", *Pagine Libere,* 15 Aralık 1914) silah dağıtılmasını isteyen Olivetti'ninkinden etkilenmiştir. R. De Felice'in Haziran 1919 tarihli faşist programının tam metni yoklanabilir, *Mussolini il rivoluzionario,* a.g.y., s. 742-743.

Bununla birlikte, fabrika işgallerinin yılı olan 1920 senesinde İtalyan iç krizi dramatik boyutlara ulaşır. Eski sosyalist solda olduğu kadar, milliyetçi sağda da bu krizin radikal bir çözüm yaratacağı fikri olgunlaşır. Solda, komünist bir çözüm söz konusuyken, sağda, mal sahiplerinin çıkarlarını sorgulayan her türlü reformun reddedilmesi baskın gelir. Liberaller ise Giolittici geleneğe uygun olarak bir tür uzlaşmaya can atar. Faşizmi sarmalayan, bir birleşme ve bütün bir milleti kurtarma hareketi talep eden müdahaleci sol, toplumsal bir devrimin gün yüzüne çıkmasına izin vermek istemediği gibi, zenginlerin emekçileri ezmesini de reddeder.

Artık yarım önlemler vakti değil, bir seçim yapma vaktidir. Faşizm 1920 yazında, devrimci sol köklerini yavaş yavaş terk etmeye başlar. Mussolini, işçilerden, millet adına, sanayicilerden istediği benzer fedakârlıkları ister.[133] Sonuç olarak, üretimcilik her şeyin önüne geçer. Milli çıkar, sosyalizme karşı savaşı gerektiriyorsa modernleşme, ekonomik büyüme ve ülkenin dünyadaki yerini alması işçi örgütlerinin ezilmesini gerektiriyorsa toplumsal patlamanın, ancak iç savaşla ve dolayısıyla milli felaketle son bulacak bir toplumsal devrimin önüne geçmek için toprak sahiplerini desteklemek gerekiyorsa, faşizm, bütün bir burjuvazinin savunmasını yapmak zorundadır. Yalnızca olayların baskısına değil, aynı zamanda epey güçlü bir iç mantığa boyun eğen bu evrimin bitiminde, Kasım 1921'de kurulan faşist milliyetçi parti, artık ne 1914'ün ilk Faisceaux'larına ne de 1919'unkilere benzeyecektir. Köklerine sıkı bir biçimde bağlı olan elitist hareketten, büyük bir kitle partisi oluşacaktır. Bu dönüşüm yüzyılın başındaki sosyalist partilerin dönüşümünü hatırlatır: Sağcılığa kırılan dümen, başarının bedelidir. Kendini iktidara hazırlayan bütün siyasi partiler gibi, faşizm de orta yolcu davranır. Böylelikle hareket, iktidarın ele geçirilmesinin arifesinde, Saint-Sépulcre meydanında ortaya çıkandan epey farklı bir görünüm alır.

Gerçekte, 1919-1920'de, devrimci sendikacılar ve Mussolini'yi takiben partiyi terk eden sosyalistler, hareketin çekirdeğini oluşturur. Bu kişiler ön faşizmin merkezinde, politikanın tek profesyonelidirler ve paha biçilemez deneyimleri vardır. Bu kişiler sendikacı dönemlerinden, devrimci ruhlarını ve elitlerin etkin gücüne olan inançlarını getiriyorlardı. Hiç şüphesiz onlar için, atıl kitleleri Avrupa çatışmasına sürükleyen bir azınlığın kararıydı, demokrasiyi zorlayan, devrimci bir avangardın iradesiydi. Doğru yoldayken duraklamanın hiçbir nedeni yoktu. Fakat bu sendikacı önderler sonunda hakikatin farkına varmak zorunda kalırlar: Sürüler onların peşinden gitmez. Kasım 1919 seçimleri bunu kanıtlayacak ve Mayıs 1920'de, hareketin ikinci Kongresi es-

133. B. Mussolini, "Patria e fazione", *Il Popolo d'Italia*, 16 Haziran 1920, O.O., C. XV, s. 40.

nasında, Cesare Rossi bundan pratik sonuçlar çıkaracaktır: Proletaryayı sosyalizmden ayırmayı istemek nafiledir.[134] Bu, düşmanlıkların başlamasından epey önce ortaya atılan ilk fikrin her zamankinden daha değerli olduğu anlamına gelir: Eğer devrim yapmak isteniyorsa, gereken manevra gücünü proletaryadan başka yerde aramak gerekir.

Milletin, proletaryanın yerini almak zorunda olduğu fikri, Ağustos 1914'ten çok önceki bir tarihe aittir. Fakat savaş, devrimci sendikacılar, milliyetçiler ve fütüristler tarafından bu denli yüceltilen şu fedakârlık ve özveri okulu, yeni bir enerji, umut ve hınç birikimi yaratacaktır. Mussolini'nin seslendiği, yalnızca itaat etmeyi değil, aynı zamanda kumanda etmeyi de öğrenen bu kişilerdir. Sosyalist gazete *Il Popolo d'Italia*, 1918 Ağustos'unda, "mücadelecilerin ve üreticilerin gazetesine" dönüşür. İki yıl sonra faşizm, yüzünü muharip birliklerin komutanlarına, bilhassa baskın gruplarına, meşhur *arditi**'lere komuta eden kişilere çevirir. Bu genç subaylar bundan böyle hareketin giderek değişmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Bir süre sonra tarımcı faşizminin gelişmesi, bu evrimi daha da belirginleştirecektir. 1920-1921 senelerinde, hareketin genişlemesi ve dönüşmesi, daha önceleri çok az politize olmuş kimi küçük burjuva tabakalarının seferberliğiyle büyük ölçüde desteklenecek,[135] böylelikle sağa kayış devam edecektir.

Fakat, devrimci sendikacılık ya da Sosyalist Parti'yle hiçbir ilgisi olmayan unsurlara doğru sürekli kayma halindeki bu süreç, yalnızca faşizmin toplumsal bileşimlerine müdahale eden değişimlerden değil, hareketini partiye, büyük bir hükümet partisine dönüştürmeyi hedefleyen Mussolini tarafından alınan bir karardan da kaynaklanır. Deneyimli bir politikacı olarak, zamanının İtalya'sında geleneksel toplumsal güçlere karşı hiçbir şey yapılamayacağını iyi bilir: ordu, bürokrasi, yargı, iş çevreleri, Kraliyet Sarayı ve Kilise. Devrimci solun eski lideri, devrimcilerin bozgunundan gereken dersi almıştır: Fabrika işgalleri Fiume çılgınlığından çok daha başarılı olmamıştır. Bir Sovyet Cumhuriyeti rüyası, Carnaro Sözleşmesi'ni silip süpüren aynı rüzgârla sürüklenmiştir. Bu yüzden iktidarın gerçek merkezlerini oluşturmaya başlar.

Diğer taraftan Mussolini, 1921 seçimlerinin ve barış Paktı'nın –sosyalistlerle mütareke– ertesinde, "sol" ile "sağ", çiftçiler, kasabalılar ile

134. A.Lyttelton, *The Seizure of Power. Fascism in Italy, 1919-1922*, a.g.y., s. 46-47. Lyttleton'un eseri dışında, bu dönemde, Renzo De Felice ve A J. Gregor'un yukarıda adı geçen çalışmaları. Fransızca'da, P. Milza'nın *Les fascismes*, a.g.y., *ile* S. Romano'nun olağanüstü kitabı *Histoire de l'Italie du Risorgimento a nos jours*, Paris, Seuil, 1977 bulunmaktadır. Faşizm konusunda, Romano'nun sonucu benimkinin zıttıdır: "İktidardaki faşizm, bilhassa ilk evrede, diye yazar, ne ideolojik ne de politik bir programdır. Daha çok bir sezgidir (s. 181).

* İtalyan ordusu içinde daha sonra faşist kara gömleklilere dönüşecek olan elit birlik. (y.h.n.)

135. A. Lyttelton, *The Seizure of Power*, a.g.y., s. 67, aktaran A. Lanzillo.

"taşralılar", "politikacılar" ile "askerler" arasında patlak veren uyuşmazlıklarla uğraşmak zorunda kalır. Askerler, faşist baskın birliklerini kimin denetleyeceğini bilmek ister. Mussolini'nin liderliği, bu eğilimler, lobiler ve talepler atmosferinde sıkı bir sınamadan geçer: Dino Grandi ve Venetolu faşistlerin bölge şefi Pietro Marsichi tarafından yönetilen normalleşme karşıtları, parlamenter politikanın dışında büyük bir devrimci hareket ister.[136] Mussolini'ye karşı D'Annunzienci gizemciliği kullanırlar. Hareketin, politik boşluğu doldurabilecek, saygıdeğer bir partiye olabildiğince çabuk dönüşmesinin bir başka önemli nedeni de budur ve bu dönüşüm Ekim 1922'de gerçekleşir.

İktidarın Mussolini tarafından fethi, bir darbenin sonucu değil, aylar süren bir sürecin meyvesidir. Bu süreç, devletin, şiddet ve faşist entrika karşısında geri çekilmesi ile değil, anlayışla, faşistlerin, politik sınıfın, entelektüel ve kanaat önderi çevrelerinin geniş bir kesiminde ve genel olarak toplumsal elitler içinde kazandıkları sempatiyle mümkün olabilmiştir. İster sanayi merkezlerinde, kırsal alanlarda, liselerde, üniversitelerde yapılsın ister eski askerler arasında yapılsın faşist ajitasyon yerleşik otoriteye karşı sorun çıkarmaz: Verili güç dengeleri, bu ajitasyonu istediği anda durdurabilecek durumdadır. "Roma'ya Yürüyüş" adlı bu grotesk seferin hazırlayıcıları açısından da aynı şey geçerlidir. Kötü donanımlı, yetersiz beslenmiş, yağmura çamura batmış faşistler eğer karşılarında direnme niyeti olmayan politik bir otorite bulmamış olsalardı iyi örgütlenmiş ve iyi kumanda edilen düzen güçleri karşısında hiçbir başarı elde edemezdi. Başka bir deyişle, söz konusu 28 Ekim 1922 tarihinde, birilerinin sorumluluk almaya istekli olması ve faşizme geçit vermemeyi istemesi gerekirdi. Tıpkı, 1921 ve 1922 seneleri boyunca, Roma'da, birilerinin faşist girişimleri kolayca engelleyen azimli bölge valilerini desteklemeye cesaret etmesinin gerekli olması gibi.

Eylemlerdeki kararlılık eksikliği, ne devletin zayıflığından -kumanda kolları kullanıldığında iyi sonuç verir- ne de Mussolini'nin manevra kapasitesinden kaynaklanır. Bu olağanüstü profesyonelin görevini mükemmelen yerine getirdiği doğrudur. Eski sosyalist lider, İtalyan parlamenter demokrasisinin temsil ettiği bu şaşırtıcı ve garip bataklık içinde suda balık gibi yüzer. Faşist hareket, Alpler'in ötesindeki politika oyununun kurallarından kaçamaz: Mussolini, kendi iktidarının dayanaklarının muhtemel bir çöküşünün üstesinden gelmelidir. Kendisine yönelik D'Annuzio'nun temsil ettiği tehlikeyi etkisizleştirmeli ve anti-faşist bir cephenin oluşmasını ne pahasına olursa olsun engellemelidir. Bu

136. A.g.y., s. 72-75.

güçlüklerin arka planında, politik ve toplumsal elitlerin, faşist ideoloji tarafından derin bir şekilde sindirilmesi yatar.

Zira, İtalya'da liberal demokrasinin çökmesi, bir irade eksikliğine ve rejimin baskılara dayanma kapasitesine olan güvensizliğine dayanıyorsa da, bu çöküşte faşizmin uyandırdığı saygınlık da etkili olur. Politik sınıfın merkezinde ve entelektüeller arasında, *squadriste** yöntemlerden hoşlanmayanların sayısı az değildir; fakat faşizmin kimi hedefleriyle, ideolojisinin kimi taraflarıyla özdeşleşenlerin sayısı daha da fazladır. Bu, ilk etapta, Kralın, Mussolini'yi liberal *establishment* adına rejimin krizine son vermeye davet etmesini, ikinci etapta da faşist liderin iktidarda kalma yeteneğini açıklar.

Aslında, iktidara gelmesini izleyen ilk iki yıl boyunca olduğu gibi, 30 Ekim 1922 öncesinde de, Mussolini'nin durumu oldukça istikrarsızdır. En azından bazı anlarda, faşist maceranın son bulmasına ramak kalır. İlk fırsat 1922 Temmuz'unda ortaya çıkar: Sosyalistlerin desteğiyle antifaşist birliğin büyük bir hükümet oluşturma ihtimali belirginleştiğinde Giolitti'nin, *Tribuna* gazetesi yöneticisine gönderdiği bir mektup bu son enerji patlamasını hoyratça bastıracaktır. Bu andan itibaren, faşistlerin iktidara katılıp katılmayacağını tartışmak söz konusu değildir; artık soru, önemli görevler mi talep edecekler, yoksa hükümet içinde daha az görünür bir yerle mi yetinecekler[137] sorusudur.

Faşistleri yerlerinden etmek için ikinci bir fırsat, iki yıl sonra ortaya çıkar. 30 Mayıs tarihli meşhur söylevi, faşistlerin tepkisini çeken sosyalist vekil Matteotti'nin 10 Haziran 1924'te katledilmesi çok ağır bir krize yol açar. Matteotti'nin karakteri ve cesareti efsanevidir. Başkentin tam ortasında öldürülmesi büyük tepki yaratır. Tepkiler sonucu hükümet başkanı bile paniğe kapılır ve cinayete duyulan öfke ılımlı faşist bakanları bile sarsar. Liberallerin Kralla birlikte bir müdahalesi, hiç şüphesiz Mussolini'yi yerinden etmeye yetecekti; fakat Giolitti'nin dostları faşist liderin yerini korumasını isteyecek kadar faşizme meyilliydiler.

Bununla birlikte en anlamlı olan, ülkenin en ileri gelen entelektüeli ve İtalyan kültürünün dünyadaki en ünlü temsilcisi Benedotte Croce'nin tavrıdır. Croce, bu kritik zamanda, faşizmin her şeye rağmen pek çok iyiliklerde bulunduğunu ve düşmesi için çalışmanın hiçbir işe yaramayacağını düşünür. Tam tersine, der Croce, ona aklileşme ve normalleşme evrimini tamamlama fırsatı vermek gerekir. Senatör Croce, 26 Haziran'da Mussolini hükümetine güvenoyunu verir.[138] Rejimin (gerçek

* Sosyalist hareketleri yıldırmak için kurulmuş yarı askeri sokak milisleri çetesi. (y.h.n.)
137. A.g.y., s. 81.
138. A.g.y., s. 243.

doğası artık göz ardı edilemez) özellikle savunmasız olduğu bir zamanda, zamanının en meşhur Avrupalılarından birinin yaklaşık iki yıldır iktidarda olan ve iğreç bir suçun sorumlusu sayılan bir çırak-diktatör lehine havaya kalkmış eli anlamlıdır. Bu el, liberal demokrasinin erdemlerine olan inancını epeydir kaybetmiş, olabildiğine hassas ve kültürlü Avrupalı entelektüellerin gözünde faşizmin temsil ettiği sorunsalın mükemmel bir simgesidir.

4. DEVLET VE DİKTATÖR: MİLLİYETÇİ SOSYALİZMDEN FAŞİZME

Faşist ideolojinin en önemli bileşenleri arasında yer alan devlet kavramı, en son şekil alacak unsurdur. Bunun nedenleri tarihsel olduğu kadar, ideolojiktir de. Hiç kuşkusuz savaş yapan politikacılar kuşağı, devletin şimdiye kadar şüphe duyulan gücünü keşfeder. Diğer yandan, Marksizmden gelenler –bu Marksizm, Sorelciler tarafından gözden geçirilmiş ve yeniden düzenlenmiş bir Marksizm bile olsa– giderek yalnızca politik iktidardan çıkarılabilecek yaygın bir kullanıma kendilerini uyarlar. Devrimci sendikacılık otoriteye geniş yer veriyor, demokrasiyi küçümsüyordu; fakat entelektüel bagajında devlet terörü bulunmuyordu. Bu, faşistlerin, tıpkı komünistler gibi, iş başında öğrendikleri bir yönetim tekniğidir. Bunda, savaş deneyimi belirleyici olmuştur: Devletin müdahale kapasitesinin pratik olarak sınırsız olduğu öğrenilir.

Bununla birlikte, devletin en önemli işlevlerinin sınırlandırılmasına ilişkin olarak, başka alanlarda olduğu gibi bu alanda da süreklilik devam eder. Faşist hareketin müttefiklerine dönüşen devrimci sendikacılığın entelektüel ustaları gibi, Mussolini de, kendi devlet anlayışını kapitalizm vizyonu üstüne kurar. Yalnızca özel mülkiyetten kuşkulanmaz, aynı şekilde, Sorel ile Arturo Labriola'nın eğitimini özümsemiş olduğundan, devleti ekonomik işlevlerinden kurtarmak ister. "Devlet 'üretici' olmamalıdır; çünkü devlet diyen, zorunlu olarak bürokrasi der; oysa bürokrasi üretimci karşıtı ve tanımı gereği asalaktır. Devlet ekonomik hayatın devam etmesine engel çıkarmamalıdır",[139] der, Temmuz 1919'da. Onun için, ekonomik ve politik alanlar farklı alanlardır. Mussolinici analiz, devletin kendisiyle özdeş kalabileceğini ve rejimin kökten bir biçimde değişeceğini görmek açısından yeterince rafinedir.[140] Onun için önemli olan, kapitalizmin özel bir politik rejim doğurmadığını göstermektir.[141]

139. B. Mussolini, "Chi possiede, paghi!", *Il Popolo d'Italia*, 6 Temmuz 1919, O.O., C. XIII, s. 224.
140. P. Birnbaum, *La Sociologie de l' État*, Paris, Fayard, 1982, s. 84.
141. B. Mussolini, "Dilemma: collaborate o perire", *Il Popolo d'Italia*, 1 Nisan 1920, O.O., C. XIV, s. 390.

Bundan, kapitalist uygarlığın ekonomik taraflarının tümünü koruyarak, politik liberalizmi, kendi politik özgürlük, insan hakları değerleriyle (burjuva değerlerdir bunlar) birlikte elden çıkarmanın mümkün olduğu sonucu çıkar. Mussolini'yi, Ocak 1921'de, eyleminin ilkelerini –bütün bir faşist dönem boyunca artık değişmeyecek olan ilkeler– ortaya koymaya götüren budur:

> "Devlet mümkün ve makul olan bütün denetimleri uygulamalı fakat her türlü ekonomik yönetim biçiminden vazgeçmelidir. Bu onun işi değildir. Kamu hizmetleri bile bir tek onun tekelinde olmamalıdır."

Biraz daha ileride,

> "faşizmin devlet konusundaki tavrı, özetle şöyledir: Ekonomik-tekelci devlete karşı mücadele, milletin güçlerinin geliştirilmesi açısından kaçınılmazdır; politik-hukuki devlete yeniden dönmek gerekir; zira onun gerçek işlevleri orada yatar. Başka bir deyişle, politik devleti güçlendirmek ve ekonomik devleti giderek tamamen yıkmak gerekir" der.[142]

Mussolini, Haziran 1921'de Parlamento'da gerçekleştirdiği ilk konuşmada, iki formülde topladığı bu ilkeler üstünde yine durur:

> "Fakat size hemen söyleyeyim: bütün gücümüzle kamulaştırma ve ortak kullanım girişimlerine karşı çıkacağız."

Buna karşın,

> "Devleti, saf ve tek hukuki-politik ifadesine indirgemeliyiz".[143]

İktidara gelmesini izleyen seneler boyunca, bu devlet kavramı fazla değişmese de, kendini iyiden iyiye belli eder. "Hukuk devleti ve politik devlet" fikri, 8-11 Kasım tarihli Roma Kongresi'nde faşist milliyetçi Parti'nin kuruluşu sırasında geliştirilmiştir. Devlet, milli politikanın tartışmasız tek egemenlik kaynağı olarak tasarlanır; devlette korporatizmin ilk somut unsurları bulunur.[144] Bu, Mussolini'nin, faşist partinin

142. B. Mussolini, "Il fascismo nel 1921", *Il Popolo d'Italia,* 7 Ocak 1921, O.O., C. XVI, s. 101-102.
143. B. Mussolini, "Il primo discorso a la cameri dei deputati", *Atti del parlemento Italiano,* Camera dei deputati, Sessione 1921. Prima della XXVI legislatura. Discussioni, C. I, Rome, Tipografia della Camera dei deputari, 1921,s. 89-98, O.O., C. XVI, s. 442 ve s. 445.
144. B. Mussolini, "Il programma fascista", O.O., C. XVII, s. 216-223; D. Grandi, "Le origini e la missione del fascismo", Bologne, Cappelli, 1922, R.De Felice, *Autobiografia del fascismo,* Bergame, Minerva Italica, 1978, s. 138 ve "Programma e statuti del Partito Nazionale Fascista", O.O., C. XVII, s. 334-340.

ideolojik ilkelerine dayalı, yarının devletinin temsil edeceği şeyin ana hatlarını ifade edeceği andır. Bir kez daha, iki büyük gurusu ve yol arkadaşı Arturo Labriola ile Enrico Leone'ye başvurur. "Sendikacı yazar" der Kasım 1921'de Leone'ye seslenirken, "faşizmin, varolan bir devletin yerini almaya meyleden potansiyel bir devlet olduğunu"[145] anlamıştır. Aslında devrimci sendikacılığın kuramcısı, ne gelecekteki devrimin doğası ne de onun yaratacağı sonuçlar konusunda fazla kuşku duymaz. Bu noktada, Leone gibi entelektüeller, kısa bir süre için Mussolini'nin hasmı gibi görünen Dino Grandi de dahil olmak üzere, diğer politik önderlerle uzlaşırlar.[146]

Mussolini'ye göre, faşist devlet anlayışı, referans yaptığı terimleri üstlenmesi bakımından komünist anlayıştan farklılık göstermez: Millet, sınıfın yerini almıştır. Devlet merkeziyetçi ve üniter olmalıdır.[147] Faşist anlayışta devlet, "milletin yasal açıdan vücut bulmuş halidir",[148] fakat yalnızca yasal. Bu ilkeler, 1912 Aralık tarihli "Milliyetçi Faşist Parti Program ve Tüzüğü'nde" öngörülmüştür ve esasen *La Lupa*'nın ya da Proudhon Çevresi'nin sosyalist-milliyetçi sentezinin benzeri bir anlayışı sergiler.

Devrimci sendikacıların yüzyılın ilk senelerinde yayımlanan çalışmaları ile Mussolini'nkiler arasında dikkate değer bir devamlılık vardır. Benzer bir devamlılık, Mussolini'nin *Utopia*'da ve 1922 Ocak ayında yeni partinin ideolojik ilkelerinin içeriğini belirlemek amacıyla kurulan *Gerarchia*'daki yazılarının özünü karakterize eder.[149] Ekonomik alanda "tekelci devlete" muhalefet gibi, elitist, otoriter tema ve ilkeleri, Kasım 1921 tarihinde ilan edilen faşist milliyetçi Parti'nin yeni yönetiminin daha önce dikkatini çekmişti.[150] Şimdi faşizm, devlet krizine karşılık vermek için kendini yeterince donanımlı hisseder. Mussolini'nin *Gerarchia*'daki makalesinin yayımlanmasından birkaç hafta sonra, Giaccomo Lumbroso, faşist derginin başka bir sayısında aynı fikirleri geliştirir: Parti, iktidarın ve devletin faşistleştirilme girişiminin sorumluluğunu

145. B. Mussolini, "Primo: vivere!", *Il Popolo d'Italia,* 18 Kasım 1921, O.O., C. XVII, s. 252.
146. "O [faşizm], kendi içinde gelecekteki devletin tohumlarını yavaş yavaş büyütür", D. Grandi, "Le origini e la missione del fascismo", a.g.y., s. 138.
147. B. Mussolini, "Per la vera pacificazione", *Atti...,* a.g.y. C. III, 1-22 Aralık 1921, s. 1975-1981, O.O., C. XVII, s. 295. Ulus mit ive onun faşist ideoloji içindeki rolü hakkında, B. Mussolini, "Nel solco delle grandi filosofie. Relativismo e fascismo", *Il Popolo d'Italia, 22* Kasım 1921, O.O., C. XVII, s. 269; M.Rocca, *Il primo fascismo,* Roma, G.Volpe, 1964,s. 50-51; C. Rossi,"La critica alia critica del fascismo", *Gerarchia,* 25 Nisan 1922,s. 190.
148. "Programma e statuti del partito...", a.g.y., s. 334-350.
149. Örneğin, bkz. Mussolini'nin önemli makalesi, "Stato, anti-Stato e Fascismo", *Gerarchia,* 25 Haziran 1922, s. 295-300.
150. "Il manifesto della nuova direzione del PNF.", O.O., C. XVII, s. 271-272.

alma iradesini ilan eder.[151] Bütün bir 1922 yazı ve sonbaharı boyunca, Mussolini ve adamları, yürürlükteki rejimi tasfiye etme ve demokrasiye olduğu kadar sosyalizme de kesin çözüm olacak bir sistemle değiştirme isteklerini duyurur.[152] Mussolini'nin, 20 Eylül 1922'de Udine'de, 4 Ekim'de de Milano'da açıkladığı iki meşhur söylev-programın içeriği bundan ibarettir.[153] Bunlar, Mussolini'nin kendi birliklerini Roma'ya yürümeye çağıracağı Naples söylevine girizgâh oluşturan iki başlangıç tiradıdır.

Mussolini'nin hükümet yönetimine aday gösterilmesinin öncesinde, felsefe profesörü ve Gentile'nin öğrencisi Camillo Pellizzi, *Gerarchia*'da, başlamak üzere olan büyük anti-materyalist devrimin kavramsal çerçevesini sunar:

> "Faşizm, yani tarihsel materyalizmin pratik yadsınışı ve dahası, demokratik bireyciliğin, Aydınlanmacıların rasyonalizminin yadsınışı olan faşizm, gelenek, hiyerarşi, otorite ve tarihsel ideale yönelen bireysel fedakârlık ilkelerinin bir ifadesidir. Aydınlanmacıların, pozitivistlerin ve faydacıların aklının, soyut ve ampirik bireyselliklerinin karşısında, (insanın, milletin ve insanlığın) karşıt ruhani ve tarihsel kişilik değerinin pratik ifadesidir."[154]

Böylelikle faşizm felsefesi, iktidarın ele geçirilmesinden önce tam olarak hazırlanmış olur. Bu felsefede, uzun sürede olgunlaşmış bir

151. G.Lumbrozo, "Lo Stato contro lo Stato", *Gerarchia*, 25 Haziran 1922, s. 378-381.

152. B. Mussolini, "Ai fascisti romani", *Il Popolo d'Italia*, 3 Ağustos 1922, O.O., C. XVIII, s. 330-331; aynı zamanda bkz. Mussolini *Il Mattino*, a.g.y., s. 349. Mussolini *Il Mattino*'da, Milano'da, faşist parlamenter grubu, Fascilerin merkez Komitesi, PNF yönetimi ile Korporasyonlar Konfederasyonunu bir araya getiren buluşma sırasında ifade ettiği fikirlere geri döner. Mussolini buluşmayı, herkesin üzerinde uzlaştığı noktaları belirterek açacaktır:
1) Faşizm devlet olmalıdır.
2) Faşizm kendi çıkarlarını ya da takipçilerininkini savunmak için değil, devletin çıkarlarını korumak için devlet olmalıdır.
3) Devlet olmak için, faşizmin iki yolu vardır: yasal seçim yolu ve daha yasal olan, isyan yolu (15 Ağustos 1922). B. Mussolini, "La situazione politica", *Il Popolo d'Italia*, 15 Ağustos 1922, O.O., C. XVIII, s. 351-352.

153. B. Mussolini, "L'Azione e la dottrina fascista dinnanzi alle necessity storiche della nazione", *Il Popolo d'Italia*, 21 Eylül 1922, O.O., C. XVIII, s. 411-421 ve "Dal malinconico tramonto liberale all'aurora fascista della nuova Italia", *Il Popolo d'Italia*, 5-6 Ekim 1922, O.O., C. XVIII, s. 434-439. Faşist ideolojinin etkileri, belli bir anda, daha önce faşist harekete katılanların düşüncesini tek bir kaynak açısından belirlemez. Bu yüzden, Giovanni Gentile ve Alfredo Rocco'da bu ideolojinin izini taşıyan fakat partiye daha sonra katılacak olan adamlar görülebilir. Bkz. Emilio Gentile, *Le origini del ideologia fascista*, a.g.y., s. 349-353 ve 377-385; F. Gaeta, *Il nazionalismo italiano*, Bari, Laterza, 1981, s. 249.

154. C.Pellizi, "Idealismo e Fascismo", *Gerarchia*, 25 Ekim 1922, s. 571. Liberal idealizm ile faşizmi birleştirmeye yeltenen Pellizi hakkında, E. Gentile, *Le origint dell'ideologia fascista*, a.g.y., s. 335-340; Gherardo Casini, "Classici, Romantici e scettici del pensiero fascista", *La Rivoluzione Fascista*, 18 Mayıs 1924; ek, s. 449-450.

sentezde, Fransız-İtalyan devrimci sendikacılığının gerçekleştirdiği, Marksizmin anti-materyalist ve anti-rasyonalist revizyonuna bağlı entegral milliyetçiliğin bütün unsurlarını tanıyabiliriz. Bu anlamda, Mussolini'nin politik eylemi, Lenin'in ya da Leon Blum'unkinden daha kaba bir pragmatizmin, bayağı bir fırsatçılığın sonucu değildir. Aslında, iki savaş arası İtalyan rejiminin hakikatleri, Mussolini ve adamlarının, XX. yüzyılda, liberal bir demokrasi rejimine son verecekken benimsedikleri ilkelerin sadık bir uygulaması olacaktır.

İtalyan faşizmi, şimdi net bir biçimde gördüğümüz gibi, farklı fakat birbirine yakın katkıların ürünüdür. Bu noktada, milliyetçi hareketin en önemli ideolojik katkısının, iktidarın ele geçirilmesinden önce olgunluğuna eriştiğini de belirtmek yerinde olur. *La Lupa*'nın sentezinin ardından Alfredo Rocco'nun katkısı gelir. 1925 Ocak ayından 1932 Temmuz'una kadar Adalet Bakanlığı yapan, Corradini'nin her zaman saygıyla yad ettiği bu üstün nitelikli milliyetçi hukukçu, faşizmin kodlanmasında ve ilkelerinin yasal tedbirlere çevrilmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Onun devlet anlayışı ve totaliter yapıdaki anti-demokratik fikirleri pratik olarak 1914'te oluşmuştu ve meselenin İtalyan uzmanları bunu uzunca bir süredir bilmektedir.[155] Corradini'nin mirasçısı Rocco da bundan erkenden etkilenecektir. Milliyetçi Birliğin kurucusu, vasat yazar fakat cevval hatip görevini tamamlamıştır. Devletin faşistleştirilmesi sırasında artık söylevlere vakit yoktur; zira kalabalıklara nutuk çeken şimdi Duçe'dir. Rejimin ihtiyaç duyduğu şey, milliyetçi ve faşist ilkelerin kodlanması ve onların hükümet yasaları ve yapılarına çevrilmesidir. Bunu yapmak için Alfredo Rocco'dan iyisi yoktur. Mussolini ile Rocco'nun fikirleri, 1914 senesinin ilk aylarından Kasım 1921'deki faşist milliyetçi Parti'nin kuruluşuna kadar hep aynı yönde hareket etmiştir. Devrimci sendikacılar ve fütüristlerin işbirliğiyle 1919 Mart'ında Mussolini tarafından kurulan *Fasci di combatimento*'lar ve Corradini'nin Milliyetçi Birliği'nin üyeleri ancak bu tarihte yeni hareketi ortaya sürebilmişlerdir. Mistik ve organik bir millet öngörüsü, toplumun birey karşısında önceliğine mutlak onay, liberal demokrasinin, onun kurumsal ilkelerinin ve değişik yüzlerinin toptan reddedilmesi, Alfredo Rocco'nun düşüncesinin özünü oluşturuyordu.[156] Farklı bakış açılarından gelen iki kişi için ortak bir ideolojik payda yaratacak her şey bu fikirlerde mevcuttu. Devletin önceliğini kesin olarak sağlama almak için,

155. P. Ungari, Alfredo Rocco e l'Ideologia giuridica delfascismo, Brescia, Morcelliana, 1974.
156. A. Rocco, *Scritti e discorsi politici*, C. 1, Milan, Giuffré, 1938, s. 60-61. Rocco'nun demokrasi ve bireycilik hakkındaki fikirleriyle ilgili olarak, E. Gentile, *Il mito dello Stato nuovo dall'antigiolittismo alfascismo*, Bari, Laterza,1982, s. 173-174. "Milli Devlet" kavramı hakkında, Gentile ve Rocco, F. Gaeta, *Il nazionalismo italiano*, a.g.y., s. 43-44.

geriye yalnızca, Mussolini'nin uygun gördüğü halk egemenliği ilkesini devletin egemenliği ilkesi ile değiştirmek kalıyordu.[157]

Bütün bir 1922 yazı ve sonbaharı boyunca, *Gerarchia*'nın çalışanları faşizmin felsefi ilkelerini somut terimlere çevirmeye çalışırlar: Hiçbir siyasi parti, kendi politikasının hedeflerini ve bunlara ulaşma yollarını daha açık bir biçimde ifade etmemiştir. Şimdiye kadar, demokrasiye saldırıya hazırlanan devrimci bir hareket tarafından bundan daha açık politik bir tartışma sürdürülmemiştir. Mussolini'nin Konsey Başkanlığı eşiğini geçmesinden önce, yalnızca genel ilkeler ifade edilmekle kalınmayıp, gerçek bir hükümet programı da ortaya konmuştur.[158] Faşist parti bir kez iktidara geldikten sonra, iyi politika öngörüsünü hayata geçirmek için devletin bütün idari kollarından yararlanacaktır. Duçe, sayısız güçlükle karşı karşıya kalacağı ve her zamanki hoyratlığı ve kararlığı ile faşist diktatörlüğü oturtmaya çalışacağı sırada, Camillo Pellizzi, büyük 1924 krizi gibi bir dönemde bile işler haldeki devrimin yapısını şöyle belirtecektir:

> "Şimdilik devleti, ne bir birey-yurttaş örgütü ne de tarih boyunca tamamlanmış olacak bir yarı-sözleşme gibi tasarlıyoruz. Fakat, bu kurumu tanımlamak ille de gerekliyse, onu baskın bir tarihi *şahsiyetin* somutlaşmış hali, bir mitin gerçekleşmesi için kullanılan toplumsal bir araç olarak tanımlardık. O halde devlet, sabit bir gerçeklik değil, belli tarzda kendi devamlılığına sahip çıktığı sürece hareket adını alabilecek dinamik bir süreçtir; eski

157. A. Rocco, "Mussolini Uomo di Stato", *Mussolini e il fascismo*, Roma, 1929, *Scritti e discorsi...*, a.g.y., C. III, s. 1145. Bazıları, faşizm yoluyla temsili demokrasi ve parlamenter sistem baskısında, halkın doğrudan yönetiminin ifadesini, yani halkın egemenliği ifadesini görüyordu. G.L.Mosse *International fascism: New Thoughts and New Approaches*, Londra, Sage Publications, 1979, s. 2.

G. Bottai, Mussolini'yi faşizmi deforme etmekle suçlamıştır. Ona göre hata, faşizmin ilkelerinde ya da faşist yöntemde değil, Mussolini'nin bu ilkeler ve bu yöntemden yarattığı şeydedir; G. Bottai, *Vent'anni e un giorno*, Milano, Garzanti, 1977, s. 54, 55-62.

De Felice'nin, faşizmin, 1789 Devrim'inin ilkelerini uyguladığı iddiasını kabul etmek güçtür. R. De Felice, *Intervista sulfascismo, a cura diM.A. Ledeen*, Bari, Laterza, 1975, s. 100-106. De Felice için, faşizm, Talmon'un "Totaliter Demokrasi" kavramıyla tanımladığı ve sol ile ilişkilendirdiği akıma aittir (J.L. Talmon, *The Origins of Totalitarian Democracy*, Londra, Seeker and Warburg, 1952). De Felice'nin söylediği şeyden, faşizmin sağcı bir radikalizm olmadığına dikkat çektiği sonucu çıkar. Bununla birlikte ve De Felice'nin kullandığı, Talmon tarafından uydurulan kavramın anlamına rağmen, bu kavram aslında *La Democratic totalitaire*'in yazarıyla çelişir. Aslında De Felice, İtalyan faşizmini "totaliter demokrasilere", yani sol totalitarizmlerine benzeterek Alman Milliyetçi sosyalizmi ile İtalyan faşizmi arasında bir ayrım yaparken, Talmon Nazizm ile faşizmi, radikal sağa yerleştirdiği aynı kategoriye dahil eder; J.L.Tamon, *The Myth of the Nation and the Idea of the Revolution*, a.g.y., Bu arada, Fransız Devrimi'nin ilkelerinin uygulanmaya konması konusunda, Talmon'un Renzo De Felice'ninkinden oldukça farklı bir anlayışa sahip olduğunu da belirtelim.

158. Volt (Fani Ciotti), "Il concetto sociologico dello stato", *Gerarchia*, 25 Ağustos 1922, s. 422-428; ayrıca, Volt, "Vilfredo Pareto e il fascismo", *Gerarchia*, 25 Ekim 1922, s. 600 ve aynı sayıda: G. Lumbrozo,"La Genesied i fini del fascismo", s. 590.

mitlerin diyalektik ve trajik birliği olmadan bir mitin yenilenmesi mümkün olamaz.

...Bu sözcük, yani devlet, bizim anlayışımıza uyarlanamaz; bizim olmayan-devletimizde, yasa ilk mitin değil, nihai mitin işlevidir; nihai hedef de, yalnızca eski mitlerin yeni bir bütünü olabilir."[159]

Politikanın bu mitik anlayışı ya da tarihin motoru olarak mitin gücüne bu inanç, dünyanın faşist bir öngörüsünün atar damarını oluşturur. Aslında, her şey bundan kaynaklanır. Bununla birlikte faşizm, ilkelerinin uygulanmasında, iktidara gelen her politik hareket gibi, sayısız dirençle karşılaşır: Zafer ânı, zorunlu olarak uzlaşmaların ânıdır da.

Bu noktada faşizm, iktidara gelen başka herhangi bir hareketten ayrılamaz. Mussolini, mevcut toplumsal güçlerle uzlaşır, devletin ve toplumun faşistleşme süreci bütün bir 20'li yıllara yayılır. Aşılması gereken engeller muazzamdır ve diktatörlüğün dayatılması tuzaklarla doludur. Faşizmin etkisi arttıkça sosyalist-devrimci miras güç kaybeder. İktidardaki faşizm, tam olarak 1910 yılının devrimci sendikacılığına değil, 1919 yılının faşizmine benzeyecektir. Duçe de, on yıl sonra, artık 23 Mart tarihli söylevini hatırlamakta güçlük çekecektir. Fakat iktidardaki Bolşevizm, Kış Sarayı'nın düşmesinden on yıl önce, Plékhanov, Trotsky ve Lenin'i meşgul eden fikirlerin uygulamaya konması demek değil midir? Verili gerçekliklerle uzlaşma olgusu, milliyetçi faşist Parti'nin ideolojik takviye olmaksızın iktidara geldiği anlamına gelmez. Doğru olan tam tersidir. Mussolini ve adamlarının, siyasi eylemlerinin başlangıcından itibaren, ulaşılacak hedefler konusunda çok açık bir öngörüsü vardır. İktidara, liberalizme ve Marksizme tamamen alternatif bir seçenek olacak, tutarlı bir ideolojik bütünle donanmışlardır. Liberal demokrasinin yerine kurmak istedikleri yapı anlayışları, büyük bir tutarlılığın eseridir ve hiç vakit kaybetmeden eyleme geçerler. Aslında olgunlaşmış faşizm, savaştan önce biçim alan unsurlardan oluşmuş, savaş boyunca ve ateşkesi izleyen on yıl içinde tamamen sağlamlaştırılmıştır.

Hiç kuşkusuz, faşizm devlete dönüştükçe, onun sendikacı-devrimci mirasına karşı gösterilen dirençler, milli olan ile toplumsal olan arasındaki dozu büyük oranda değişikliğe uğratır: Demokrasinin faşizmin bütün bileşenlerinde yarattığı kutsal korkuya iyiden iyiye yaslanan Mussolinici diktatörlük, sonuç olarak sosyalist kökenli bütün unsurların sürgün edildiği bir rejimin ürünüdür. Fakat 30'lu yılların Mussolinici rejimi, *La Lupa* ya da Proudhon Çevresi'nin ideolojik sentezine,

159. C. Pellizzi, *Problemi e realta del fascismo*, Floransa, Vallecchi, 1924, s. 21.

Marksizmin esaslarıyla karşılaştırılan Stalin rejiminden daha yakındır. Faşizmin evrimi, Roma'ya yürüyüşten on yıl önce, eşi görülmemiş tipte –anti-liberal, anti-materyalist ve anti-Marksist– bir devrimin başoyuncularının belirlediği ilk hedeflere bağlı olarak, 20'li seneler boyunca gerçekleşir: politik, ahlaki ve manevi bir devrim, bütün bir millet için devrim.

Sonsöz
Faşizmin Gizli Çekiciliği

İktidarın fethi öncesinde, İtalyan faşizminin ideolojik gövdesi, kökenlerinin devrimci ve konformizm karşıtı kimi izlerini hâlâ taşımaktadır. Savaş sonrası krizlerle zaten epey sarsılan bir kamuoyunun insanların ve fikirlerin boyuna değişip durmasıyla yönünü şaşırdığı 20'li yılların başındaki belirsizlik büyük boyuttadır. Tepkilerin karmaşıklığını ve kesin hakikatlerin paramparça olmasına şahit olan bir kuşağın entelektüel kargaşasını herkesten daha iyi temsil edecek olan yine Sorel'dir. 1919 Eylül'ünde, Sorel *Réflexions*'un dördüncü basımının ardından, meşhur "Lenin İçin"i yayımlar. Ekim Devrimi "burjuva demokrasilerini" yıkmak için yeni bir şansın ortaya çıktığı anlamına gelir.[1] On sekiz ay sonra, başka bir devrimci güç, demokrasiye karşı saldırıya geçer: "Faşistler, düşüncelerime başvurmakta tamamen haksız sayılmazlar" der Sorel, "zira onların sahip olduğu güç, şiddetin zaferini çok açık bir biçimde ispat eder."[2]

O tarihlerde faşizmi kurmaya çalışan bütün muhalifleri –fütüristleri, Sorelcileri ve milliyetçileri– birleştiren şey bu şiddet kültüdür: Bütün bu konformizm karşıtları, kurulu düzenin ve egemen estetik anlayış benzeri yerleşik ideolojilerin reddi çerçevesinde bir araya gelir. Sorel ve Marinetti birbirlerine çok yakındır; aynı etkiler altında kalır, sıklıkla da aynı kaynaklardan yararlanırlar. Kuşkusuz Marinetti, Marksist ve anar-

1. G. Sorel, "Pour Lénine", in Reflexions sur la violence, a.g.y., s. 454.
2. G. Sorel, *Lettere a un amico d'Italia*, Bologne, Capelli Editore, 1963, s. 306-307; Missirolli'nin 16 Nisan 1921 tarihli mektubu. Devamı da epey ilginç: "Bana öyle geliyor ki, hükümet onları çok güçlü bulacak ve zulmedecek; burjuvazi, bu tarz bir iktidar yarışını kabul etmeyecektir: Turati'nin dostlarıyla uzlaşmak *faşistlerle* uzlaşmaktan daha kolay olacaktır."

şist öğretilerden, *Art nouveau*, Jugendstil, Die Brücke gibi öncü hareketlerin estetik kuramlarından, yeni şiir sanatından etkilenmiştir. Fakat fütürizmin kurucusunun fikirleri, düşünceleri Sorel'inkini de kesin bir biçimde biçimlendiren Nietzsche'nin, Bergson'un ve William James'in izlerini taşır.[3]

Yaşam atılımı [élan vital] felsefesiyle ve bu felsefeden türeyen kavramlarla –maddenin dinamizmi ve sürekliliği, psişik durumların süresi, içgüdünün şaşmazlığı, sezginin mantıksal zekâ üstündeki önceliği ve özellikle saf algıya atfedilen rol– Marinetti'yi en fazla etkileyen Bergson olmuştur, diye yazar Noémie Blumenkranz. Marinetti, aynı zamanda Nietzsche'ye ve daha sonraları, Papini'nin 1905'te İtalyan düşünce dünyasına tanıttığı William James'in pragmatizmine fazlasıyla bağlanacaktır. James, Marinetti'yi, düşüncenin tabi kılındığı eylem anlayışıyla ve eylemin verili gerçeklik karşısında sunduğu pratik imkânlar aracılığıyla belirlenen hakikat anlayışıyla etkiler.[4] Bu anlayışta, Sorel'in de susuzluğunu giderdiği derin kaynaklar bulunmaktadır.

XX. yüzyılın ilk senelerinin Avrupa'sında, Sorelcilik ve fütürizm, devrimci akımın iki yüzünü temsil eder. Olağanüstü bir öncü kültür olan fütürizm, Sorelciliğin lanetlediği değerlere karşı saldırıya geçecektir. Fakat politik başkaldırı içinde yer alan başka öncü hareketlerin tersine, fütürizm, Marinetti sayesinde, sözcüğün tam anlamıyla politik bir güç haline gelir.[5] Hiç şüphesiz Sorelci devrimci sendikacılık, radikal milliyetçilik ile fütürizmin sentezi ya da basit duygudaşlıkların ürünü değildir ve dil ve temayül benzerlikleri ile sınırlanamaz. Bu sentez, oldukça önemli bir temel üzerine kurulur. Fütürizmin, pasifist anarşizmden çok, kendisi için değerli olan eylem ve şiddet mitlerini bulduğu anarko-sendikalist akımı kendine yakın bulmasını anlamakta hiçbir güçlük çekmeyiz, diye not eder Giovanni Lista. Mesela Marinetti, anarşistlerin ütopyacı rüyalarından, onların "korkaklığın kardeşi olan tatlı şefkat"[6]lerinden nefret eder. Bu konuda, Sorel ve öğrencileriyle bütünüyle uzlaşır. Zira, yüzyılın ilk on yılı boyunca, mücadeleye, şiddete ve geleceğe davet eden formülleri yankı bulur ve doğal olarak *Avanguardia Socialista*, *Il Divenire Sociale* ya da *Pagine Libere* gibi dergilerde yazılıp çizilmeye devam edilir. Marinetti, Ottavio Dinale'nin önce İsviçre'de, ardından 1907'den itibaren Milano'da yayımladığı, sendikacı-devrimci izler taşıyan anarşist dergi *La Demolizione* ile aktif işbirliği içindedir.

3. N. Blumenkranz, "Bir kahramanlık manzumesi. Marinetti estetiği", *Presence de Marinetti*, a.g.y., s. 49.
4. A.g.y., s. 50.
5. G.Lista, "Marinetti ve anarko sosyalistler", a.g.y., s. 69.
6. A.g.y., s. 72.

Dinale'nin dergisi, 15 Mart 1909'da Fütürizmin Kuruluş Manifestosu'nu yayımlar ve fütürist hareketin ilk yılından itibaren iki düşünür arasında sıkı ilişkiler kurulur. Unutmayalım ki Dinale, devrimci sendikacılığın önemli figürlerinden ve ilk köylü birliklerinin örgütleyicilerindendir. Mussolini'nin dostudur ve genç sosyalist lider üstünde az da olsa etkisi vardır. *La Demolizione* dergisinin yeni dizisi Ocak 1910'da çıkar; belli başlı destekçileri arasında, Marinetti, Paolo Orano, Alceste De Ambris, Luigi Fabbi bulunur.

Kendi çıkardığı *Poesia* dergisinin yayımına yeni son veren Marinetti'nin o sırada devrimci sendikacı derginin finansmanına yardımcı olması muhtemeldir. Şubat 1910'da, şiddet dinini yeniden ilan eder:

> "Dünyanın tek temizliğini, büyük coşku ve cömertlik ateşini, ırkların o olmadan tembel bir egoizm, görgüsüzlük, düşünce ve irade fukaralığı uykusuna yattığı o asil kahramanlık banyosunu, savaşı seviyor ve yüceltiyoruz."[7]

Bir ay sonra, geleceğin taşıyıcısı olan şiddet adına, fütürist başkaldırıyı Sorelcilerin devrimci istekleriyle birleştirecek ortak bir cephenin yaratılmasını salık verdiği, Nietzscheci retorikle yoğrulmuş bir metni *La Demolizione*'de yayımlayarak önemli bir adım atar. Bu metin, Marinetti düşüncesinin yalnızca Nietszcheci tarafını değil, aynı zamanda Sorelci taraflarını da resmeder: İtalyan yazar, gelecek fikrine, mutlak bir mit, dolayısıyla da evrim için gereken eylemin kendi içinde yaratıcı bir imgesi gibi bakar.[8]

Sorel gibi, Marinetti de hiçbir yeni toplum tasarısı çizmez. Devrimci eylemden doğacak olan dünya hakkında hiçbir şey söylemez. Her iki durumda da Walter Benjamin'in formülüne göre doğrudan doğruya faşizme çıkan "politikanın estetikleştirilmesi" düzeyine varılmıştır. 16 Mart 1910 manifestosu, diye not eder G. Lista, bu açıdan oldukça açıklayıcıdır:

> "Kardeşler, kahramanlar, yangınlar çıkaran alevlerimizin ışığında ilk ve son kez kendimizi görüyoruz! Bir vatan istiyoruz, güçlü ve büyük bir vatan istiyoruz. Ya sonra? Olağanüstü idealinizle yanıp tutuştuğunuzu hissettiğinizde içgüdüsel olarak üstünüzde bir silah taşıdığınızı hayal etmiyor musunuz? Aranızdan hiç kimse kendini yaklaşan bir çarpışmanın askeri gibi hissetmiyor mu? Bir gün gelip de çocuklarınızın, onları Estetiklerin en büyüğünden –çılgına dönmüş ve tepeden tırnağa silahlı taburların estetiği– uzak yetiştirdiğiniz için sizi suçlamayacaklarından gerçekten emin misiniz?[9]

7. A.g.y., s. 76.
8. A.g.y.
9. A.g.y., s. 77.

Marinettici milliyetçilik patlaması, devrimci sendikacıların evriminin önüne geçmiştir. Dinale'nin dergisi, *Nos Ennemis communs* [Ortak Düşmanlarımız] başlıklı bu son manifestonun yayımlanmasının ardından, artık Marinetti'nin yazdıklarını yayımlamaz ve İtalyanca'ya henüz çevrilen *Mafarka le futuriste* [Fütürist Mafarka] romanının ihtiyatlı bir eleştirisiyle yetinir. Bununla birlikte, birkaç hafta sonra, Mayıs 1910'da, *La Demolizion*, "devrimci bir partinin kurulması" hakkında bir anket başlatır. Bir kez daha, İtalyan devrimci sendikacılığının krizine çare bulmak söz konusudur.[10] Fakat daha önemlisi, konformizm karşıtı bazı aşırı sol çevrelerin, geleneksel olarak egemen olan vatanseverlik karşıtlığından uzaklaşmaya ve Hervé'nin anti-militarist aşırılığını reddetmeye başlamış olmasıdır. Bu kişiler, vatan fikrinin seferber edici gücünün bilincine varmaya başlar ve onu proletaryanın ve devrimin hizmetine sunmak isterler.

Devrimci sendikacılık içinde "milliyetçi devrimci" eğilim belirmeye başladığı anda, Marinetti "şiddetin güzelliği ve gerekliliği" üstüne bir dizi konferans vermeye ve Piemento seçim bölgesinden meclise girmek için nabız yoklamaya karar verir. Zira bu bölgede, *Il Tricolore* dergisinin etrafında bir milliyetçi-devrimci sendikacı ittifakını salık veren politik bir akım doğmuştur. Marinetti, konferansını Napoli'de, Milano'da ve Alceste De Ambris'nin, devrimci sendikal hareketin organı olan, *L'Internazionale* dergisini çıkardığı Parma'da gerçekleştirir. De Ambris, Marinetti'nin konferans metinlerinin neredeyse tamamına yakınını basarak, "bu olağanüstü güzel şiddet ilahisine", "İtalyan kabristanının ortasındaki"[11] bu güzel yaşam davetine saygılarını sunar. Esasen bu konferans, savaşın övgüsünü yapar, bir vatan ilahisi vaaz eder, reformist demokrasinin dar ve bayağı faydacılığını suçlar ve nihayet "anarşistlerin yıkıcı hareketini", genel grevi ve devrimi yüceltir.[12]

Marinetti'nin konferans turları sona erdiğinde, *La Demolizione* dergisi yayımını durdurur. İki ay sonra, Ekim 1910'da, Paolo Orano haftalık *La Lupa*'yı çıkarır. Yine Ekim 1910'da, konformizm karşıtı çevrelerde başka bir girişim doğar ve bu girişim *Associazione nazionale d'Avanguardia*'nın kurulmasına vesile olur. Marinetti kurucu üyelerden biridir. Son olarak, aynı yılın Aralık ayında Corradini'nin başını çektiği *Associazione Nazionale Italiana* kurulacaktır. Marinetti, sonradan İtalyan Milliyetçi Partisi olacak bu yeni örgüte katılır ve pek çok açıdan, o

10. A.g.y.
11. A.g.y., s. 78. Marinetti 1919'da yayımlanan eser *Democrazia futurista*'daki konferans metnini yeniden basmıştır.
12. A.g.y., s. 82.

sırada kurulu düzeni yıkmak için örgütlendiğini gördüğümüz ayaklanmacılar ve muhalifler arasında bağlantı görevi görür.

Marinettici devrimci tasarı, Sorelcilerin milliyetçilikten kopma eğilimi gösterdikleri bir dönemde ortaya koydukları devrimci iradeye dayanır. Aslında Marinetti, Latin Avrupa'nın tek gerçek yıkıcı gücünü devrimci sendikacılık ve milliyetçilikte bulur. O halde hiç şüpheye mahal yoktur: Ağustos 1914 patlamasından seneler evvel, faşist sentez çoktan şekillenmiştir. Pek çokları için bu yeni estetik, faşizmin çekim gücünü olduğu kadar, muğlâklığını da açıklar. Hiç kuşkusuz, bütün fütüristler faşist olmayacaktır: Marinetti, Kasım 1924'ün sonunda, hareketin çeşitli parçalara ayrılmasının ve sosyalist karşıtı, kilise karşıtı ve monarşi karşıtı müdahalecilikte kendisini takip eden bazı dostlarının faşist angajmanı reddetmesinin nedenlerini açıklamak için İtalyan fütüristlerini bir araya getiren bir toplantı tertip edecektir.[13]

Rus fütüristlerine gelince, Marinetti'nin merhametli koruması altında, ülkelerindeki devrimci sarsıntıya katılırlar. Bariyerin diğer tarafında, fütürist olmamakla birlikte yazdığı eser Marinetti'den bariz izler taşıyan bir Malévitch, devrimci dönemin tam ortasında faşizmin en önemli kurucularından birini savunmakta tereddüt etmez. 1923'te, 1909 Fütürist Manifestosu'ndan pek çok alıntı yapacaktır. Malévitch, 1929'da, fütürist bir Ukrayna dergisinde dizi halinde yayımlanan didaktik eseri *Le Nouvel Art*'ta [Yeni Sanat] açıkça Marinetti'ye göndermede bulunacaktır.[14] Sanatsal isyan hareketinin yaratıcıları ve destekleyicileri olan ve siyasi çarpışma içinde yer alan her ikisi için de, esas olan, yerleşik sisteme ölümcül bir darbe vurma fırsatı yakalamaktır.

Marinetti, savaştan önceki dört yıl boyunca çok seyahat eder ve neredeyse hiç dinlenmez. Konferanslara mitingler eklenir ve Libya savaşı lehine çoşkulu mücadelesi Edirne Kuşatması sırasındaki çoşkusundan aşağı kalmaz. Uzun süren 1914-1915 çalkantısı boyunca, her yere gidip bütün gösterilere katılmıştır. İtalya, katılmak istediği savaşı ilan etmek üzeredir. Cepheden yaralanmış olarak ve madalyalarla dönecektir. Herkes cesaretli ve çok yetenekli bir subay olduğu konusunda hemfikirdir.

En yetenekli fütüristlerden bazıları savaşta ölür. Aralarında mimar Sant'Elia ve ressam Boccioni vardır. Pek çokları, *Arditi* birliklerinin çekirdeğini oluşturan meşhur "Ölüm Kâşifleri" saflarında da olmak üzere, seçkin müfrezelerde cesurca çarpışmıştır. Hepsi, ülkeyi ilgilendiren olaylarla ilgili görüş bildirme hakkının olduğu duygusu içindedir. Fakat

13. G. Lista, *Marinetti et lefuturisme. Études, documents, iconographie,*Giovanni Lista tarafındanbir araya getirilen ve sunulan, Lozan, L'Age d'Homme, 1977, s. 25.
14. J.-C. Marcadé, "Marinetti et Malevitch", *Presence de Marinetti,* a.g.y., s. 250-251.

savaş sonrası büyük isyan hareketini başlatacak olanlar Vittorio Veneto savaşının kahramanları olmayacakdır: Faşizmin fütürist safhası, iktidarı ele geçirilme dönemine kadar uzanmaz. Bununla birlikte, 20'li yıllar boyunca faşizmin giderek alacağı muhafazakâr yapıya rağmen, Marinetti, Mussolini'ye sonuna kadar bağlı kalacaktır. Önce Etiyopya, ardından Rusya askeri seferlerinin gönüllüsü, *Mots en liberté futuriste*'in yazarı, Duçe'nin zafer şarkısını söylemeye devam edecektir.[15]

Haziran 1914'te, Blast dergisinin Londra'da yayımlanmasıyla, fütürizme bağlı başka bir öncü hareketin, vortisizmin resmi doğuşu ilan edilir. Terimi borçlu olduğumuz kişi, Londra sanat yaşamını bir anaforla birleştiren Ezra Pound'dur. Bu kavramı, daha sonra Wyndham Lewis'in sanatının özgüllüğünü tanımlamak için kullanacaktır.[16] Vortisizm, modernizm ile faşizmin itici gücü arasındaki benzerliklerin doğasını açıklamaya katkıda bulunur. Amerikalı sürgün Ezra Pound'un İngiltere'deki ve ardından 1925'te İtalya'daki kariyeri iyi bilinir. XX. yüzyıl şiirinin en etkili ve en tartışmalı figürlerinden biri olan ve bugün çağdaş edebiyatın büyük bir ismi olarak dünya çapında tanınan Pound, İkinci Dünya Savaşı boyunca faşizme ve Nazizme hizmet eden propaganda yayınlarıyla meşhur olur. İhanet suçu nedeniyle mahkûm edilen, daha sonra bir Amerika'da akıl hastanesine kapatılan Pound, 1958'de İtalya'ya geri dönecektir.[17]

1931'de Hitler'e dalkavukluk eden bir eserin yazarı,[18] yazar ve ressam Wyndham Lewis ise İkinci Dünya Savaşı öncesinde eleştirel olmayan bir anti-nazizme sığınmaya karar verse de, gelecekteki şansölyenin övgüsünü yapmaya kadar götürdüğü inançlarını asla inkâr etmeyecektir. Amerikan kökenli olan ve İngiltere'ye göç eden Lewis, yüzyılın ilk yarısının en yaratıcı Britanyalı yazarlarından biridir.[19] Kuşkusuz Marinetti, Drieu ve Brasillach gibi kendisini angaje faşist bir entelektüel olarak görmez. Fakat, Nazizmin temsil ettiği materyalist, burjuva ve Marksist karşıtı bu isyan fenomeninin canlılığından, enerjisinden ve gücünden etkilenen dava adamı ve modernist entelektüelin somut bir örneğidir.

Aslında, Lewis için Nazizm, öncelikli olarak komünizme bir yanıttır ve ırk anlayışı, sınıf fikrine karşı iyi bir panzehirdir. Onun gözünde Hitlerci program, Avrupa'daki bütün yönetici sınıfların dikkate alma-

15. J. Joll, *Intellectuals in Politics*, a.g.y., s. 150-175.
16. L.Veza, "Marinetti ve vortisizm" *Presence de Marinetti*, a.g.y., s. 277.
17. En yeni inceleme H.Carpenter'a aittir, "This is Ole Ezra speaking, Ezra Pound's Wartime Broadcasts from Rome", *Encounter*, Haziran 1988, s. 3-15. Carpenter, Pound'ın, Londra'da, Faber and Faber'den *A Serious* Character ismiyle çıkacak yeni bir biyografisinin yazarıdır.
18. W. Lewis, *Hitler*, Londra, Chatto and Windus, 1931.
19. F. Jameson, *Fables of Aggression. Wyndham Lewis, the Modernist as Fascist*, Berkeley, University of California Press, 1979, s. 6-14.

sı gereken bir mesajdır; zira bu program Avrupalı olmayan dünyanın yaydığı tehlike karşısında Eski Kıta'nın mükemmel bir savunma planını oluşturur. Öte taraftan Lewis, Nazi ideolojisinde çok önem verdiği birkaç tema bulur: burjuva ve parlamenter demokrasiden nefret, paradan ve bankadan tiksinti, gençlik kültü. Sınıf mücadelesi hakkındaki görüşlerini ve burjuva kültürüne duyduğu küçümsemeyi 1957'deki ölümüne kadar hiçbir zaman terketmedi. Hitler'in kişiliği hakkındaki değerlendirmesini ileride değiştirecek dahi olsa –bunun için 1939 senesini beklemesi gerekecektir– Lewis, faşizmin –faşizm ile nazizmi her zaman ayırmaz– muhalefet güçlerinin *statu quo* karşısında kullanabileceği en yerinde ve en mükemmel devrimci tavır olduğundan en küçük bir şüphe duymayacaktır.[20]

Fütürizm ve vortisizm kesinlikle iki farklı harekettir. Tarzları ve kimi inançları onları sıklıkla çatışmaya da götürecektir. Gerçi vortisistler, özelikle 1914 Haziran'ından sonra, fütürizme iyiden iyiye mesafe almaya çalışırlarken, Marinetti sayesinde geniş kitlelerce tanınan fütürizmden yararlanmayı da denerler. Böylelikle, Marinettici büyük gösterilere, fütürist eğlence ve törenlere katılırlar. Fütürizm ile vortisizm arasındaki farklılıkların politik düşünce planında önemli etkileri olmamıştır. Bununla birlikte, yazar, ressam ve müzisyen çevrelerinin dışında, 1914'te, fütürist şiddeti, vortisist zorbalıktan ayıran şeyin gerçekten önemli olduğunu düşünen ender sayıda kimse için, farklılıkların olmadığını düşünmek tamamen hatalı olacaktır. Şiddet, diye yazar Laurette Veza, tutku, heyecan, ataklık, coşkunluk demektir; zorbalık ise ilkel sertliktir. Zorbalıktan daha az saf olan şiddet, içinde empatiyi barındırır. Oysa, filozof ve sanat eleştirmeni T.E. Hulme ile birlikte, Lewis ve Pound, empati fenomenini reddetmişlerdir.[21] Tam olarak izleyicinin ve okuyucunun duygularına hitap etmeyi reddettikleri ölçüde primitif oldukları ortaya çıkar. Vortisistler, fütürist önsezinin karşısına içgüdüyü çıkarır.

Vortisizm kendisini enerji olarak sunar, yalınlığa ve sadeliğe eğilimi ifade eder. Bu yönüyle, yüzeysel, romantik, abartılı, dokunaklı ve duygusal olarak nitelendirdiği fütürizme karşı çıkar. Lewis ve Pound, Marinetti'yi, romantizmi yüzünden eleştirir. Konuya aşina olanlar için kabul edilebilir bütün bu nedenler yüzünden ve de kendi özgüllüklerini göstermek istemenin doğal arzusuyla, 1914 Haziran'ında Lewis ve Pound, Marinetti ile kopuşlarını resmileştirmeye karar verir.

Bu faklılıklara rağmen, fütürizm ve vortisizm birbirine çok yakın iki hareketmiş gibi görünür. Her ikisi de çöküşe, skolastik felsefeye, kalıpla-

20. A.g.y., s. 179-185.
21. L. Veza, "Marinetti et le vorticisme", a.g.y., s. 279.

ra tabi tutulmuş estetiğe, isteksizliğe ve genel gevşemeye karşıdır. Fütürizm ve vortisizm aynı parolayı kullanır; *enerji* ve hedefi aynıdır: İtalya ve İngiltere'yi uyuşukluğundan, estetik cüzamdan kurtarmak, kayıtsız bir kuşağın duyarlılığını şiddet yoluyla yenilemek.[22]

Vortisizme İtalyan fütürizminin bir yan ürünü olarak bakılamasa da, Marinetti'nin fikirlerinin büyük etkisi, yayılmacı emelleri, konferans turları, sınırsız enerjisi olmadan, kendi manifestolarını, dergisini ve kendi sergilerini üreten bir İngiliz vortisist hareketi ne filizlenebilir ne de hareketin devamı mümkün olabilirdi.[23] Marinetti'nin Londra'da verdiği ilk konferans 1910 Mart tarihlidir. İkiyüzlü iffet anlayışlarını ve züppeliklerini bir yana atarak, İngilizlerin vatanseverliğini ve özgürlük aşklarını göklere çıkarmıştır. Aynı senenin Nisan ayında Britanya başkentine yeniden gelir, ardından, bir sonraki yıl, bu kez İtalya ve Libya meselesini konuşmak üzere bir daha gelir. 1912 Mart'ında, Boccioni, Carrà ve Russolo'nun eşliğinde Marinetti Sackville Gallery'de gerçekleşen ilk fütürist sergi vesilesiyle yine Londra'dadır. Orada da bildik yurtseverliğini ve milliyetçiliğini ilan etmiştir. İki yıl sonra, 1914 ilkbaharında yeniden Thames kıyılarına gelir; Lewis onu "Zamanımızın Cromwel'i"[24] diyerek selamlar.

Bu coşku uzun sürmez. Gerçekten de Lewis, İngiliz sanatçıları İtalyan olmayan bir sancak altında toplamak için yeni bir karşı saldırı başlatır. Yine 1914 ilkbaharında Rebel Art Center'ı kurar ve Haziran'da fütürizmle hiç ilgisi olmayacak bir hareket kurmaya karar verir.[25] Bununla birlikte, fikirler tarihi açısından iki sanatçı arasında patlak veren uyuşmazlıkta gerçekten önemli olan, milli hassasiyetlerden çok daha önemli olan iki farklı unsurun bulunmasıdır.

İlk etapta, fütürizm zamandan kaçamaz, hareketin ismi bile zamanda yer almasını gerektirir. 1928'de, zaman ve Batılı insan hakkında yazmaya girişen Lewis, fütüristlerin, "zaman felsefesinin inançlı takip-

22. A.g.y., s. 278-279.
23. G.-G. Lemaire, "Vortisizmin ilerlemesi: Fütürizmin İngiltere'deki iniş çıkışları", *Wyndham Lewis et le vorticisme. Cahierspour un temps*, Paris, Centre Georges Pompidou, Pandora Editions, 1982, s. 11.
24. L. Veza, "Marinetti ve vortisizm", a.g.y., s. 280.
25. G.-G.Lemaire, "Vortisizmin ilerlemesi", a.g.y., s. 14-15. *Wyndham Lewis et le vorticisme*, a.g.y., seçkisinde bu İngiliz yazar-ressamın bazı önemli metinleri, özellikle aralarında heykeltraş Henri Gaudier-Brzeska ve Ezra Pound'un imzasının bulunduğu (s. 24-27), hareketin "Manifestosu" bulunacaktır. "Yaşasın Vortex"te, Lewis Marinetti'yle hesabını görür: "Otomobilcilik [Marinetticilik] canımızı sıkıyor" (s. 20). Yine "Notre Vortex"e başvurulacaktır (s. 29-31), "Yaşam önemli bir şeydir" (s. 33-35) ve "Modernleşme melodramı" (s. 57-60). Böylelikle A. Hamilton'da bazı özet açıklamalar bulunabilecektir, *L'Illusion fasciste*, Paris, Gallimard, 1973, s. 301-304. Zamanında epey faydalı olan bu eser bugün elbette aşılmıştır. Buna karşın, George L. Mosse'nin katkısı "Fascism and the intellectuals", SJ. Woolf, *The Nature of Fascism*, Londra, Weidenfeld and Nicholson, 1968, s. 205-225, bütün önemini muhafaza eder.

çileri olduğunu söyleyerek, peygamberleri Marinetti'den, saf kan bir Bergsoncu"[26] diye bahseder. Marinetti'nin bir diğer özelliği, bütün bir kültürel geçmişle bağını koparmış bir gelenek düşmanı olmasıdır. Vortisistler, onu bir romantik, bir empresyonist sayar. Kendi adına Ezra Pound, tıpkı devrimci klasisizmin gerçek kuramcısı T.E. Hulme gibi, kültürel mirasa daima bağlı kalacaktır. Aslında bu farklılıklar pek de önemli değildir çünkü siyasi fikirler düzleminde hiçbir geçerlilikleri yoktur. Marinetti ve Pound sonuna kadar faşist kalacak ve daha az angaje ve daha öngörülü olan Wyndham Lewis, fikirlerinin bir tekini bile asla inkar etmeyecektir. Bergsoncu fütürist Marinetti ile vortisist gelenekçi Pound, politik, estetik ya da ahlaki bütün konularda benzer bir ret ve kin geliştirirler. Vortisist ve fütüristler her bakımdan öncü devrimcilerdir: Vortisistler gelenekselci ve "klasik", fütüristler ise iflah olmaz romantiklerdir. Hepsi, meşhur *Reflexions*'un "klasik" ve gelenekçi yazarının, şu diğer devrimcinin benimsediği şiddeti göklere çıkarır. Hulme'un *Réflexions sur la violence*'ı İngilizce'ye çevirme girişimini üstlenmesi tesadüf değildir. Hulme; Lewis ve Pound'un ve aynı zamanda faşizmin diğer iki yol arkadaşı, W. B. Yeats ve T. S. Eliot'un da gurusu olmuştur.

1917 Eylül'ünde 34 yaşında savaşta öldürülen Thomas Ernst Hulme sıradışı bir kişiliktir. Hocalık vasfını Sokrates ve Platonla karşılaştırmak –arkadaşı meşhur heykeltıraş Jacop Epstein'in yaptığı gibi– abartılı olsa bile kuşkusuz bu genç filozof, Henri Bergson'un ifadesiyle "ilginç ve önemli eserler yaratmaya"[27] muktedirdir. Hulme'u, kuşağının en etkili zekâlarından biri ve zamanının entelektüel çevresinin önde gelen bir figürü olarak tanımlayan mevcut biyografisi, zamanın Anglo-Amerikan çevrelerinde epey yaygın olan bir inancı yeniden üretir görünmektedir.[28] Kuşkusuz Hulme özgün bir düşünür değildir, bu anlamda kendisi bir düşünce sistemi yaratmamıştır; fakat kişiliğinin gücü sayesinde olağanüstü bir düşünce taşıyıcısıdır. Yüzyıl başında Londra entelektüel yaşamında iz bırakan kim olursa olsun, onun etkili kişiliğine atıfta bulunmadan edemez.[29] Bergson'un *Introduction à la métaphysique*'i [Metafiziğe Giriş*] ile Sorel'in *Réflexions sur la violence*'ının çevirmeni olan ve XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarındaki anti-entelektüelizm fel-

26. W. Lewis, *Time and Western Man*, a.g.y., s. 281.
27. T.E. Hulme, *Speculations, Essays on Humanism and the Philosophy offirt* (Edite par H.Read), Londra, Routledge and Kegan Paul, 1954 (1. Basım 1924), s. VIII ve s. X.
28. A.R. Jones, *The Life and Opinions of T.E. Hulme*, Londra, Victor Golancz, 1960, s. 15.
29. T.E. Hulme, *Further Speculations*, Sam Hunes, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1955, s. VIII-XIV.
* *Metafiziğe Giriş*, Çev. Atakan Altınörs, Paradigma Yay., 2012-12. (y.h.n.)

sefesiyle ilgilenen Hulme, T.S. Eliot'a göre yeni bir ruh halinin, yani XX. yüzyılın öncüsüdür.[30]

Hulme'un düşüncesinin merkezinde, hümanizme, insani yetkinliğe ve *ilerleme* düşüncesine şiddetli bir saldırı yer alır. En sert eleştirilerini, "her şeyin temelinde gördüğü şeylere getirir: insan doğasının şu soyut kavramları" ve varoluşun bütün değerlerin kaynağı olduğu ya da olmak zorunda olduğu fikri.[31] Hulme, Rönesans ruhuna ve sanatına –Donatello, Michelangelo, Marlowe– cephe alır; onun için bu dönem, sırası geldiğinde yeni bir psikoloji ve yeni bir antropolojinin, Descartes'ın, Hobbes'un ve Spinoza'nınki gibi bir etiğe ve fazlasıyla kuru bir politikaya kavramsal çerçevelerini verecek olan zararlı felsefeyi besleyecek dönemdir. Kuşkusuz Hulme, bu hümanizmanın belli bir çekicilikten faydalandığını ve kahraman kökenlerinin olduğunu inkâr etmeyecektir. Fakat bu hümanizma, yalnızca "duygusal ve faydacı bir romantizme" yol açacak ve "uzun ya da kısa vadede, Rousseau ile sonuçlanabilecektir. Benzer bir evrim sanat alanında da gerçekleşir: Hümanizmin Rousseau'ya götürmesi gibi, Michelangelo da Greuze'e götürür".[32] Hulme, Rousseau'yu ne kadar küçümsemişse Pascal'ı da o kadar beğenmiştir. Hümanizm onun için yanlış olanı, anti-hümanist anlayış doğru olan şeyi temsil eder. Neyse ki, diye düşünür, hümanist dönem sona ermek üzeredir. "Bir anti-hümanist tavrın uyanışı" ve "insanın belli mutlak değerlere bağlanması"[33] söz konusu olduğunda, hümanizm yerle yeksan olur.

Hulme, insan doğasının hümanist anlayışının, bireyin yetkinleşebileceğine ve ilerlemeye yönelik inancın karşısına, ilk günah fikrine, insanın düşüşüne ve üstün değerlerin varlığına dayalı din anlayışını çıkarır.[34] İşte bu yüzden romantizme karşı savaş açar: Romantizmin ve Fransız Devrimi'nin kökeninde Rousseaucu birey anlayışı yatmaktadır. Rousseau XVIII. yüzyılın insanlarına "insanın özü itibariyle iyi" olduğunu, "sonsuz olasılıklarının" olduğunu ve tüm kötülüklerin kökeninde "kötü yasalar"ın bulunduğunu öğretmiştir. Bu baskıcı düzenin yıkılması sonsuz ilerleme perspektifleri açabilecektir. Klasisizm ise tam tersi bir anlayışla tanımlanır: "İnsan, doğası hiçbir surette değişmeyen son derece sabit ve sınırlı bir hayvandır. Bu insan doğasının kötü özelliklerini yalnızca gelenek ve örgüt aracılığıyla yok edebiliriz."[35] Hulme

30. T.S.Eliot, *The Criterion*, C. 11, 7 Nisan 1924, s. 231-232, A.R. Jones, *The Life and Opinions of T.E. Hulme*, a.g.y., s. 14.
31. T.E. Hulme, *Speculations*, a.g.y., s. 58 ve s. 47.
32. A.g.y., s. 60-62.
33. A.g.y., s. 55-57, ayrıca s. 31.
34. A.g.y., s. 68-71, ayrıca s. 256.
35. A.g.y., s. 116-117.

bu konuda Maurras'nın, Lassere'in ve Action française çevresinin tavırlarını ve tanımlarını benimser. Romantikler insanın sonsuzluğuna, klasikler onun sınırlarına inanır.[36] Genç filozof böylece, politik disiplini ve devlete itaati de içeren, sıkı bir dini disiplinin gerekliliğine karar verir. Hulme, bireyin kişiliğinin kendiliğinden bir gelişime doğru yönelmek zorunda olduğu ilkesini reddeder. Böyle bir anlayış, etik değerleri bireysel arzular ve duygular gibi, öznel ve dolayısıyla da egoist unsurlardan türettiği için etik değerlerin doğasına zarar verir. Hümanist tutumun mantıksal sonucu olan bu anlayış, romantizme götürür. Anti-hümanist uyanış, Action française'in bu terime verdiği anlamla, "klasik" denilen ilkeleri takip eden edebiyat kadar, toplumun dönüşümüyle de anlam bulur. Thomas Hulme'un, savaştan önceki yıllarda Yeats, Pound, Lewis ve Eliot'a hediye ettiği kavramsal çerçeve budur. Hepsi hümanist geleneği reddedecek, hepsi demokrasiye karşı şiddetle ayaklanacaktır.[37]

Bergson'un sezgici felsefesinin takipçisi[38] Hulme, Sorel'in öneminin hemen farkına varır. Londra avangard çevrelerinde itibarlı bir isim olmaya başladığı sıralarda, *Réflexions*'un büyük tezlerini çoktan özümsemişti. Hiç kimse, şiddet kuramcısının fikirler tarihinde işgal ettiği yerin bu kadar doğru ve bu kadar yerinde bir tanımını vermemiştir: "Antidemokrat bir devrimci, her türlü rasyonalizmi ve her türlü göreceliği reddeden, 'asla kaybolmayacağını' bildiği dindeki mistik unsura değer veren, modernizm ve ilerlemeden küçümseme ile bahseden ve *onur* gibi bir kavramı en ufak bir hayalciliğe mahal vermeden kullanan mutlak bir etikçi."[39] Aynı şekilde Wyndham Lewis'e göre "Georges Sorel, bütün bir çağdaş siyasal düşüncenin anahtarı", "benzeri olmayan karakteristik bir figürdür".[40]

T. S. Eliot da, Hulme'u, aynı terimler çerçevesinde tanımlayacak ve onu, geçen yüzyılın eklektik, hoşgörülü ve demokratik düşüncesinin uzağında, "klasik, [bir] muhafazakâr ve [bir] devrimci"olarak tasvir edecektir.[41] Yan yana yerleştirilmiş bu iki güçlü portre, bize faşizmin özünün genel bir anlayışını verir.

---

36. A.g.y., s. 114 ve 117-120, ayrıca s. 255-256.
37. J. R. Harrison, The Reactionaries. Yeats, Lewis, Pound, Eliot, Lawrence: A Study of the anti democratic Intelligentsia, New York, Schocken Books, 1967, s. 30-33.
38. Özellikle *Speculations*'da, a.g.y., s. 173-214. 143-169. sayfalarda Bergson'un sanat kuramı hakkında bir deneme bulunacaktır. Ayrıca, "Notes on Bergson" T. E. Hulme, *Further Speculations*, a.g.y., s. 28-63.
39. A.g.y., s. 250.
40. W. Lewis, *The Arts of Being Ruled*, Londra, Chatto and Windus, 1926, s. 128; ayrıca Sorel ve Berth hakkında s. 407-409
41. H. R. Jones, *The Life and Opinions of T.E. Hulme*, a.g.y.'de aktaran, T. S. Eliot, s. 14.

Hulme, bu yeni devrimin ana karakteridir. Sorel'de Hulme'un ilgisini çeken, *Réflexions*'un derin anti-hümanist, anti-rasyonalist ve anti-demokratik içeriği, pesimizmi ve klasisizmidir. Üstelik Sorel'in, işçi sınıfını iki yüzyıllık eski burjuva ideolojisi olan demokrasiden koparmaktaki maharetinin de farkına varmıştır.[42] İnsana yönelik pesimist kavrayış, "toplumsal değişimin, septik ve rasyonel bir etiğin alanına girmeyen nitelikler gerektiren kahramanca bir görev olduğu"[43] inancına dayanır. Böylelikle, Hulme için, Sorel'in istediği yenilenme, sıkı bir rasyonalizm açısından, izafi olduğu için irrasyonel görünen bir etikle sonuçlanabilir. "Bu anti-tezin klasik yapısı" der, "Sorel'in fikirlerinin tuhaf tarafını hemen bertaraf eder."[44]

Böylelikle, Sorelci devrimin anlamı açık bir biçimde ortaya çıkar. Hulme, Sorel tarafından ortaya atılan argümanın özünün *Le Procès de Socrate*'ta zaten bulunduğunu anlar; ancak onun demokrasi karşıtlığı yalnızca Dreyfus Olayı'nın ertesinde açıkça kendini gösterir. Çünkü *Réflexions*'da söz konusu olan kişiler ve olaylar, İngiliz ve Amerikalı okura karanlık gelebilir; fakat Hulme eserin evrensel değerinde ısrar eder. Nihayet Hulme, Sorel ile Action française arasındaki uyumun konjonktürel değil, *Réflexions*'un yazarının düşüncesinin temelleri ile ilişkili olduğunu anlamıştır; Sorel, sınıf mücadelesi ve proleter şiddet yoluyla klasik düşüncenin bir yeniden doğuşunu daima umut etmektedir. Sorel'le birlikte, der Hulme, entelektüel sahneye egemen olan pasifist, hedonist ve rasyonalist fikirler sistemi bastırılmış olacaktır. Hulme, liberal demokrasi karşısında düş kırıklığına uğramaya başlayan herkes için, Marx'tan beri en dikkate değer yazarlardan biri olarak gördüğü Sorel'in bir kurtarıcı olarak ortaya çıktığını iddia ederek bitirir.[45]

Siyasi düşünce alanına dönük ilgisi ve *Speculations* adı altında bir araya getirilen deneme seçkisiyle değerlendirdiğimizde, Thomas Hulme, hem anti-rasyonalist tartışmanın kuramcısı hem de hedonizmin, faydacılığın ve liberal demokrasinin yıkıcısı olarak Sorel'i yüceltmek adına her şeyi yapmıştır. Sorel'in, diğerleri gibi Marksist bir kuramcı değil, bir süre sonra faşist adını alacak olan yeni bir düşüncenin doğumunun habercisi, Avrupa'da neredeyse her yerde örgütlenmek üzere olan kültürel başkaldırının ilk ve en önemli başoyuncularından biri olduğunu çok çabuk fark etmişti.

42. A.g.y., T. E. Hulme, Speculations, a.g.y., s. 251-252 ve 254.
43. A.g.y., s. 257.
44. A.g.y., s. 258.
45. A.g.y., s. 254 ve s. 258-260.

Bu düşünce, faşist hareketin liberal demokrasiyi gerçek anlamda tehdit etmeye başlamasından çok daha önceleri Avrupa'da kendini hissettirecektir. Oswald Mosley'in British Union of Fascists'inin sayısal zayıflığı ve siyasi güçsüzlüğü iyi bilinmektedir. Fakat bugün, Lewis, Pound, Eliot, Lawrence ve Yeats'in XX. yüzyıl kültürü üstündeki önemli etkisini kim inkâr edebilir? Zira XX. yüzyılın başında kültürel isyan, politik isyanın önüne geçer. Tıpkı liberal ve burjuva "çöküş"ün reddi gibi, dünyayı XVIII. yüzyılın kötü atmosferinden temizleme ve farklı disiplin biçimlerini –klasisizm ve milliyetçilik– ilan etme arzusu, Avrupa'nın en önemli edebi ve artistik öncülerden bazılarını aynı ruhta birleştirir. Yüzyıl başının bu fikir hareketinde Sorel'in yeri, hiç kuşkusuz Marksist kurama katkısı yüzünden değil, daha çok faşizmin ortaya çıkışındaki kültürel başkaldırıda aldığı rol sebebiyle dikkat çekici bir biçimde ortaya çıkar. Aslında vortisistler kadar fütüristlerin, devrimci sendikacıların ve milliyetçilerin taarruzunu besleyen, yaratıcı ahlak şiddeti kültüdür.

Öte taraftan, demokrasinin küçümsenmesi, tartışılmaz bir biçimde kitle toplumunun yüksek kültüre rehberlik edemeyeceği korkusunu besler. Bu noktada, belli bir kütürel elitizm biçimi, Pareto, Mosca ve Michels'in vaaz ettiği elitler kuramının sesi olur. Aslında, vortisist ve fütürist avangard, yeni toplumsal bilim kuramlarında mantıklı bir dayanak bulur ve kaygıları, devrimci sendikacıların elitizmiyle mükemmelen uyum sağlar. Devrimci sendikacıların atıl ve örgütsüz kitlelere karşı duyduğu küçümseme, sayılar kanunu, demokrasi, aynı şekilde azınlıklar, şiddet ve doğrudan eylem kültü devrimci sendikacıları, yeni bir dünyanın doğumunu ilan eden yazarların, ressamların, mimar ve müzisyenlerin doğal müttefiki arasına sokar.

Her biri kendi meşrebince ve kendi ağırlığı ölçüsünde bu kültürel ve siyasi devrime, faşizmin temsil ettiği bu milliyetçi devrime katkıda bulunan bütün bu bileşenler, Birinci Dünya Savaş'ından önceki son seneler boyunca zaten oluşturulmuştur. Aşırı pasifizm, anti-militarizm, enternasyonalizm, tehdit ettiğine şahit olduğumuz bu yangına karşı ahlaki seferberlik yolu üstündeki son engelleri teşkil ederler şimdi. Bunlar, Gustave Hervé'nin sayesinde yıkılan engellerdir.

Hervé'nin zaferi, bugün bize anlaşılmaz gelebilir. Fransızların kolektif hafızasında o, *Le Canard enchaîné* tarafından savaşın tam ortasında organize edilen meşhur bir "yarışmanın" galibi olarak kalmıştır. Hervé'ye o zamanlar "Fransa'nın ilk propagandacısı" unvanı atfedilmişti. Barrès ikinci sıradaydı. Marne çarpışmasından ateşkese dek aşırı kışkırtıcı fanatizmi, 20'li yıllarda faşist bir kliğin başındaki beceriksiz çabaları, 1936'daki Kurtarıcı'ya meşhur çağrısı –"İhtiyacımız olan Pétain'dir"–

önemli bir ayrıntıyı gizlemiştir: Hervé, yüzyılın ilk senelerinde, Avrupa solunun büyük bir figürüdür.

Anti-militarizm ve enternasyonalizmin habercisi olan angajmanı, her türlü sınamadan geçmiştir. Hayatının pek çok senesini basın suçları yüzünden cezaevinde geçirir. Dava uğruna hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan XIX. yüzyıl devrimcilerinin soyundandır. Fakat bu profilin arkasında tehlikeli bir megaloman bulunmaktadır. Yine de, bu sınırsız özverili militan imgesi, "Hervéizm"i sosyalizm için ve burjuva devletine karşı tavizsiz mücadelenin sembolü yapmaya yarar. Jaurès tarafında idare edilen SFIO içinde çok sayıda parti yöneticisinin onun için duyduğu güvensizlik ve nefrete rağmen, militanların gözünde popüleritesi giderek artan bu goşist tahrikçi, hesaba katılmak zorundadır. Şubat 1921'de, Marcel Sembat, Santé'den çıkmasına yardımcı olması için ona vekillik koltuğunu teklif eder. Parlamento dışında mücadele ilkesine sadık kalan Hervé, gerçek bir devrimciye yaraşmadığını düşündüğü bu uzlaşma çözümünü kesinlikle reddeder.[46] Aynı yılın 14 Temmuz'u vesilesiyle, basın suçundan mahkûm edilen ötekilerle birlikte salıverilir. Hapisten çıkan Hervé'nin manşetlerdeki sözü şu olur: "Hepinize lanet olsun!"[47]

1912 yazında, militarist ve yurtseverlik karşıtı kampanyanın başında yer alması beklenen Hervé işte böyle bir figürdür. 26 aylık hapis cezasının bitiminde, önemli bir makale yazar ve düşüncesinde değişen üç önemli noktayı hatırlatır; grubu şaşkındır. Öncelikli olarak Sosyalist Parti ile dayanışmayı vaaz eder: Bundan böyle herkesin, Fransız sosyalizminin gücüne yönelik inancı azaltabilecek tartışmalardan kaçınması gerekir. Ardından, Parti'yi, eşitlikçi bir cumhuriyetin hazırlanmasında bizzat CGT kadar faydalı gördüğünü ilan eder. Bu yaklaşımı, Hervé'yi sendikal hareket ile Parti arasındaki "kinin ortadan kalkmasını" talep etmeye götürecektir. Başka bir ifadeyle, parlamenter sistemin, burjuva demokrasisinin ve "Marianne III"ün yeminli düşmanı olan uzlaşmaz devrim, sosyal-demokrasiyi koşulsuz benimser. Son olarak "devrimci militarizm"le ilgili, üçüncü açıklama gelir: Hervé, sosyalistleri, günü geldiğinde devrimin aracı haline getirmek amacıyla, orduyu içerden fethetmeye davet eder.[48] Açıkçası, dostlarına, yurtseverlik karşıtlığı ve militarizm karşıtlığından vazgeçmeyi ve milletle bütünleşmeyi salık verir. Daha doğrusu Hervé, SFIO'nun geleneksel tutumundan yana tavır alır.

46. *La Guerre sociale*, 17-23 Ocak, *14* Şubat 1912. Bu konuda ayrıca, la Maurice Rottstein'in yayımlanmamış tezi, *The Public Life of Gustave Hervi*, New York University, 1956, s. 100.
47. *La Guerre sociale*, 1-16 Temmuz 1912.
48. G. Hervé, "En sortant de la Conciergerie", *La Guerre sociale*, 24-30 Temmuz 1912.

La Guerre sociale'ın yöneticisi, Eylül sonunda, kendi grubundan bazılarının kazan kaldırması karşısında, düşüncesini netleştirir. Wagram Tiyatro'sunda büyük bir toplantı düzenler. İhanet diye bağıran bir dinleyici kitlesi karşısında –karşılıklı suçlamalarla– yeni pozisyonunu açıklar; anarşistlere saldırır, Sosyalist Parti ile derin bir uyumu vaaz eder ve yurtseverlik karşıtlığının yeni bir tanımını vererek sözlerini sonlandırır: "Vatansever olmayan! Kafa karıştırıcı sözcük, belirsiz sözcük, öldürücü sözcük!" Hervé kendi yurtseverlik karşıtlığının burjuva yurduna duyulan nefretten başka bir şeyi temsil etmediğini ve mücadelesini yurtseverlik yağmacılarına karşı sürdürdüğünü ifade eder.[49]

O halde, iki yıl sonra savaş patlak verdiğinde, Hervé'nin, şovenizm ozanı Déroulède'i gölgede bıraktığını görmek veya onun, o zamanlar ancak bir Léon Daudet'den beklenebilecek türden bir Marksizm nefretiyle kavrulduğunu keşfetmek şaşırtıcı olmasa gerektir. Gustave Hervé, *La Guerre sociale*'ı *La Victoire*'a çevirdiği sırada savaş şoku altında hareket etmez. Uzun yılları almış bir süreçtir söz konusu olan. Böylelikle Hervé, 1919 Temmuz'unda milliyetçi bir sosyalist Parti kurar.[50] Aynı zamanda Jaurès'nin katili Villain'in avukatı da olan, Isère bölgesinin Guesdist eski vekili Alexandre Zévaès'e katılır. Zévaès o zamanlar bir kliğin, 1910'da, SFIO'nun "Marksist" yapısına karşı muhalefet eden bir gruptan gelen Sosyalist Cumhuriyetçi Eylem'in başındadır.[51]

Fakat Hervé'nin o güne kadarki en olağanüstü ve anlamlı başarısı, Jean Allemane'ın harekete katılmasıdır. 2 Ağustos 1919'da, *La Victoire*, eski komüncünün, "işçi sınıfını gerçek çıkarları konusunda aydınlatmak" ve ona "bu çıkarların milletin çıkarlarıyla birleştiğini"[52] ispat etmek için "sosyalistlerin milliyetçi falanjına katılmayı" kabul ettiğini bildiren bir mektup yayımlar. 1890'da Devrimci Sosyalist İşçi Partisi'nin kurucusu, genel grev yanlısı, anti-militarist Allemane, 1894'te orduya hakaretten iki yıl hapse mahkûm olmuştur. Bu merkeziyetçilik karşıtı,

---

49. G.Hervé, "Ordunun Fethi" ve "Tutkulu bir dram", *La Guerre sociale*, 2-8 Ekim 1912.
50. Krş. Hervé'nin *La Victoire*'daki 7, 8, 9, 10, 11, 12 Temmuz 1919 tarihli yazıları ve 13, 16, 17 ve 20 Ağustos 1919 tarihli sayılarda Alexandra Zévaès'inkiler.
51. G. Hervé, "Zévaès ve Milliyetçi Sosyalist Parti", *La Victoire*, 4 Ağustos 1919; A. Zévaès, "Milliyetçi Sosyalist Parti", a.g.y., 17 Ağustos 1919; ayrıca bir broşür, *Le Parti socialiste national, Doctrine et but*, Paris, Cumhuriyetçi ve Reformist Fransız Propaganda Komitesi Yay., 1919.
52. Jean Allemane'ın mektubu, G.Herve", "PSN ve Almanya'nın katılımı", *La Victoire*, 2 Ağustos 1919. Ayrıca G.Herve", "Vive le Parti socialiste national!", *La Victoire*, 5 Ağustos 1919. Her şeye rağmen önemli ve anlamlı olan bu hakikat, Allemane'ın biyografilerini yoksayar. Ne Jean Maitron'un *Dictionnaire du Mouvement ouvrier*'sinde C. X, s. 130-134, ne de Sian Reynolds'un yayımlanmamış tezi, *La Vie de Jean Allemane*'da *(1843-1935)* University de Paris VII, 1981, s. 359-371 söz konusudur. İki biyografiden, savaşın arifesinde fikir ayrılığına düşüldükten sonra, Almanya'nın Kutsal Birliği onayladığı ve genç Komünist Partisine sempatiyle baktığı anlaşılır.

ilk önce ateşe atılacaklar arasında yer alan bu Dreyfusçu, kahraman zamanların bu tanığı, militan yaşamını savaş öncesinde terk ettiği zaman, Fransız sosyalizminin büyük figürlerinden biri olmuştur. Hervé ile yakınlaşması, düşüncelerindeki değişim, faşizmin doğuşu ve yükselişi anlaşılmak isteniyorsa çok manidardır.

Hervé, Roma'ya yürüyüş zamanlarında, "benim cesur yol arkadaşım Mussolini"[53] şarkısını herkese duyurmak için elinden ne gelirse yapar. Faşizm için duyduğu heyecan hiçbir zaman azalmaz. "Oldukça tehlikeli bir olay" olduğunu söylediği Matteotti'nin katli esnasında bile "Mussolini'ye bağlı kalmayı"[54] sürdürür. Bütün iki savaş arası dönem boyunca, Fransa için İtalyan deneyiminden örnek alınan güçlü bir rejim istemeye devam edecektir.[55]

Entelektüellerin, polemikçilerin ya da sosyalist politikacıların kuramı besledikleri ve faşist hareketin saflarını genişlettikleri süreç, iki savaş arası boyunca devam edecektir. Yine bu bakımdan, Birinci Dünya Savaşı gerçek bir sınır olarak algılanmamalıdır. Zira yöntem modernleştirilip, 20'li ve 30'lu yılların gerçeklerine uyarlanmış olsa da, değişmeden kalır: Savaştan önceki gibi, yapılagelen Marksizmin anti-materyalist revizyonunu tamamlamak ve geliştirmekti. Değişen yalnızca laboratuvar koşullarıdır.

İlk revizyonistler kuşağı, artık inanmadıkları için, proletaryanın devrimci erdemlerini sorgulamışlardı. Siperlerden çıkan kuşak ise aynı soruyu sormaz. Kuşkusuz, pek çok bakımdan, 20'li ya da 30'lu yılların muhalifleri olan ilk kuşak, "devrimci revizyonistler" tarafından kat edilen yolu yeniden alacaklardır. Tıpkı onlar gibi Marksizmin anti-materyalist revizyonuna demirlemiş özgün çözümler sunacaklar, onlar gibi demokrasiden nefret edecek, onlar gibi korporatizm soslu bir milliyetçi sosyalizm vaat edeceklerdir. 1912-1922 yılları arasında, Michels, Panunzio, Dinale, Lanzillo, Olivetti, Bianchi ya da Rossini, sosyalizm ile milliyetçilik sentezinin tam olarak neyle sonuçlanacağını bilmezlerken, yeni revizyonistler, uzun süren faşist rejim deneyimleri ile onları çoktan geride bırakmıştır.

20'li ve 30'lu yıllar boyunca, Marksizmin anti-materyalist revizyonuna girişen bütün bu kuramcılar arasında, Henri De Man en önemli-

53. G.Hervé, "Faşistler ve "Faşizm Dersi", *La Victoire* 28 Ekim ve 1 Kasım1922.

54. G.Hervé, "Faşizmin Sınavı", *La Victoire, 22* Haziran 1924. Ayrıca "Faşizme Övgü", a.g.y., *27* Aralık 1924.

55. Örneğin krş. G.Hervé, "Dictature! Dictature! ve "Une République avec un chef!", *La Victoire,* 19 Şubat ve 15 Kasım 1924 ve broşürler: *La République autoritaire,* Paris, *La Victoire,* 1925, et *C'est Pétain qu'il nous faut,* Paris, *La Victoire,* 1936. *La Victoire,* o zamanlar kendini "otoriter Cumhuriyet'in ve Petain Cephesi'nin bir organı, sosyalist-milli bir gazete" olarak tanımlar.

sidir. Alman eğitiminden gelmiş olmasına rağmen, Fransız-İtalyan Sorelciliğinin en eski mirasçısıdır. İki savaş arasında, henüz bir liseliyken başkalarından çok daha fazla sosyalizmin içinde yer alan bu Flaman büyük burjuva, Ren ötesi sosyal-demokrasi ekolünde yetişmiş başka bir konformizm karşıtı, Robert Michels tarafından başlatılan geleneği takip eder. Onun güzergâhı özel bir değişiklik gösterir zira herhangi biri değildir. Belçika İşçi Partisi'nin başkan yardımcısı Émile Vandervelde'in 1938'deki ölümünün ardından Başkan olan De Man, epey tartışılmış olsa da, dönemin en büyük kuramcılarından biridir. Çağdaşları arasında yalnızca Gramsci ve Lukács, ondan üstün olduğunu iddia edebilir. Oysa, onun evrimi, ardı ardına verdiği kuramsal eserlerinden anlaşılacağı gibi, faşizmin devrimci sendikacı kurucularının evriminden çok fazla değişiklik göstermez. Hatta, sonucu itibariyle, bu evrim diğerlerinden hiçbir değişiklik göstermez.

Mussolini yanılmamıştır. Marksizmin anti-materyalist revizyonunda gerçek bir dönüm noktası olan *Au-delá marxisme* [Marksizmin Ötesinde] adlı kitabın İtalyanca çevirisi yayımlandığı zaman, İtalyan devrimci solunun eski lideri, Belçikalı sosyalist militana eseriyle yakından ilgilendiğini bildiren bir mektup gönderir. Ona göre bu eleştiri, "Marksizm de '*bilimsel*' olarak kalan şeyi" yerle bir etmiştir. Mussolini'ye göre korporatif örgüt ve sermaye ile emek arasındaki yeni ilişkiler, yazarın ekonomik çıkarların anti-tezinden çok sınıf mücadelesinin asıl nedeni olarak gördüğü psikolojik mesafeyi"[56] bertaraf eder. Avanti!'nin eski yöneticisi kendi çevresinin sendikacı-devrimcileri gibi bu yeni revizyonist dalganın doğasını ve önemini hemen anlar. Yeni sosyalist kuşağı –Gramsci ve Lukács o sırada komünisttir– temsil eden en parıltılı eserin faşizme paha biçilmez bir destek sağladığını bilir. Bu destek, savaşın ertesinde Marksist kurama ve sosyalist militanlığa katılan insanların vereceği destektir

De Man yanıtında, *Au-delá du marxisme* kitabı ile faşist yöntem arasındaki benzerlik ilişkisini ustalıkla göstermeye çalışan Duçe'yi yanılgıdan kurtarmaya yeltenmez. Tam tersine, niyetini hiçbir biçimde gizlemeyerek, faşizmde olumlu olarak gördüğü tarafları ortaya koymaya hazırdır:

> "Tekrar ediyorum, coşkun bir nesnel bilgi kaygısıyla, hiçbir önyargının, yaratıcısı olduğunuz öğretisel ve politik eseri, günü gününe okuyarak takip etmeme engel olmayacağını bilmenizi isterim. [...] Tam da sizin gibi 'cephe

56. B. Mussolini'den H. De Man'a, "Henri De Man'ın mektupları", *Écrits de Paris*, no: 184, Temmuz Ağustos 1960, s. 79-80. Bu mektup 21 Temmuz 1930 tarihlidir.

kuşağına' ait olan ve yine sizin gibi Georges Sorel'in fikirlerinden etkilenen biri olarak, zihnimi hiçbir yaratıcı güç gösterisine kapatmıyorum, tam da bu yüzden faşist eserin kimi organizatör taraflarına hak vermekten korkmuyor, tutkulu bir ilgiyle dersini takip ediyorum."[57]

Burada De Man, tamamen bilinçli bir biçimde Sorel'in hatırasına seslenir, *Réflexions sur la Violence*'ın uzun vadeli etkisinde ısrar eder ve İtalyan faşizminin liderine kendi anlayışını bütün açıklığı ile aktarır. Zira Henri De Man, niyetlerini hiçbir zaman gizlememiştir. "Döndüğüm yer konusunda hiç kimse şüphe duymasın" diye yazar 1919'da, "ben onun adını Marksizmin revizyonu koyacağım."[58] Birkaç sene sonra, okuyucuya en meşhur eserini tanıtırken daha da nettir: De Man, 20'li yılların sonunda, sadece "Marksizmin tasfiyesini"[59] önerir. POB'un eski başkanı, 1941'de Brüksel'de yayımlanan *Après coup*'da, on beş yıl önceki asıl amacına döner: Marksizmin köklerine yani "ekonomik determinizmine ve rasyonalist bilimciliğine" saldırarak Marksist sistemi [60]devirmek.

De Man, bundan böyle klasik biçimde davranır. İşe, artı değer kuramına ve Marksist "sınıf bilinci"[61] kavramına saldırmakla başlar, ardından ekonomik ve toplumsal ilişkilerde hiçbir biçimde yapısal değişiklik içermeyen bir sosyalizm anlayışı ortaya atar. Bu yeni sosyalizm versiyonu, sömürü fikrinin özgün bir kavrayışına dayanır. Marksizmin bu revizyonunun, faşist felsefe ve onun pratiğinin oluşturulmasında oynayacağı rolün anlaşılması açısından önemi büyüktür. "Sömürü kavramı ekonomik değil, etiktir" iddiasında bulunur De Man;[62] sosyalizm, burjuva egoizmiyle, materyalizmi ve işçi hedonizmini kullanarak mücadele edemeyecektir.[63] Sömürünün ekonomiye değil, etiğe bağlı olduğu fikri, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ve sonra yükselişteki faşist felsefeye dahil olur.

Aslında bundan tek bir önemli sonuç çıkabilir: Eğer sömürü ekonomik değil, psikolojik bir fenomense, eğer sınıf ilişkileri de öznel bir duygudan kaynaklanıyorsa, ekonomik ve toplumsal problemlerin çözümü de psikolojik düzene aittir. Aslında De Man'da, psikolojik, duygusal ve yaşamsal sorunlar, ekonomik meselelere üstün gelir: Estetik, insan-

57. H.De Man'dan Mussolini'ye mektup, 23 Ağustos 1930, *Écrits de Paris,* a.g.y., s. 81.
58. H.De Man, La *Leçon de la guerre,* Bruxelles, Peuple, 1920, s- 9.
59. H. De Man, *Au-dela du marxisme,* Paris, Seuil, 1974, s. 35.
60. H. De Man, Après *Coup,* Bruxelles, Toison d'Or, 1941, s. 191.
61. H. De Man, *Au-dela du marxisme,* a.g.y., s. 327-331 ve s. 350.
62. A.g.y., s. 329
63. H. De Man, *L'Idée socialiste, suivi du Plan de Travail* (Almanca Çev. H.Corbin ve A. Rbpeynikoy), Paris, Grasset, 1935, s. 435.

ların yaşamında en az ekonomi kadar önemli bir yer tutar. Emekçilerin psikolojik ihtiyaçlarını giderirsek yapısal sorunlarla uğraşmak zorunda kalmayız: Bu analizin somut hedefi tam da budur.[64] Önemli meselelerin kültürel, duygusal ve yaşamsal bir düzen oluşturduğu inancına kök salan faşist yöntem budur. Faşist devrim, kişisel motivasyonların doğasına yönelik böylesi bir kavrayışa dayanır. Sonuç olarak faşizm, ekonomik yapılarda hiçbir şeye dokunmaksızın, insanların yaşamını derin bir biçimde değiştirilebileceği inancındadır. Mademki insani motivasyonlar yaşamsal düzene aittir, mademki hesaba katılan gerçek yaşam seviyesi değil, "öz değerlendirme içgüdüsü" ya da "toplumsal bir aşağılık kompleksi"dir, mademki bundan böyle söz konusu olan, bireyin üretim sisteminde işgal ettiği yer değil, saygınlığıdır,[65] o halde sistemin temellerine hiçbir biçimde dokunmadan bir devrim yapılabilir.

İnsanların içinde derin bir eşitsizlik arzusunun var olduğuna dayalı açık seçik ifade edilen bir elitizm ve en az onun kadar belirgin bir itaat arzusu, Henri De Man'ın "dürtüler kuramı"nın doğal sonuçlarıdır. Devamı pek de sürpriz sayılmaz: Kapitalizmin yapılarına, özel mülkiyete, kâr kavramına, genel anlamda pazar ekonomisine dokunmak söz konusu değildir. De Man büyük bankalara, finansın büyük efendilerine, "hiperkapitalizm" adı altında tanımladığı büyük sermayeye saldırır. İşçi sınıfının "finans sermayesinin" bütün kurbanlarıyla bir ittifakını ve "orta sınıfları büyük bankaların hiperkapitalizmine karşı isyana"[66] sürükleyebilecek bir birleşmeyi vaaz eder. Biraz farklı ifade edilse de, bu, tam da "asalaklara" karşı isyan halindeki bütün "üreticiler"den kurulu ittifakın bir versiyonudur. Bu gidişat, solun, yüzyılın ilk yıllarından itibaren faşizme doğru en büyük göç yollarından birini oluşturur.

Nihayet, belli bir korporatizm övgüsünün ardından[67] "güçlü devlet"[68] fikri gelecek, De Man 1938'de kendi formülünü açıkça ifade edecektir: "Gelecekte, biri diğerinin koşulu olan, sosyalist bir düzen kadar otoriter bir devlet kurmak için de daha kararlı olmak gerekecek."[69] Henri De Man'ın evrimi, Belçika İşçi Partisi Başkanı'nın, 28 Haziran 1940'ta, sosyalist militanlardan Nazi zaferini kabul etmelerini ve buna yeni bir dünyanın inşa edilmesinin çıkış noktası olarak bakmalarını istediği bir

64. Z. Sternhell, *Ni droite ni gauche*, a.g.y., 4. Bölüm.
65. H. De Man, *Au-de là du marxisme*, a.g.y., s. 68, s. 145-146, s. 192.
66. H. De Man, "P.O.B.'un Noel Kongresi'nde Konuşma", *Chantiers coopératifs*, 21 Mart 1934.
67. H. De Man, *Corporatisme et socialisme*, Paris-Bruxelles, Labor, 1935, s. 4-35.
68. H. De Man, "Planisme et réformisme", *La Vie socialiste*, *22* Aralık 1934. De Man'ın Devlet anlayışı konusunda, *Au-dela, du marxisme*, a.g.y., s. 120-121, s. 180-185.
69. H.De Man, *Après-coup*, a.g.y., s. 302.

Manifesto yazacağı zaman, oldukça mantıklı bir şekilde son bulacaktır. Bu metin, tam bir faşist edebiyat klasiğidir.[70]

Benzer bir evrim, Marcel Déat'nın yol göstericiliğinde, neo sosyalist çevrelerde ve farklı alanlardan gelen Doriotcular arasında da gerçekleşmiştir. Bu çevrelerde, "Marksist düşüncenin", "insanın ve tarihin materyalist" anlayışının şiddetli bir eleştirisi söz konusudur. Marksizm, "insanlık dışı ve iğrenç olduğundan işçi hareketini kısırlaştırmıştır". Aynı şekilde, neo sosyalist genç kuşağın en iyi temsilcilerinden olan Georges Roditi de, "bilimsel kadercilik, hiyerarşik duygu eksikliği, kişilerde bireysel nitelikler yaratma ve kullanma yetersizliği" yüzünden Marksizmi eleştirir ve onun karşısına "sosyalist ve milliyetçi ruh halini"[71] çıkarır. De Man'ın ardından, "neolar", Marx'ın karşısına çıkardıkları Proudhon'a, Sorel'e ve Péguy'ye başvurur ve "Marx öncesi Fransız sosyalizminin kurucu düşüncesini", "düzen ve sorumluluk" fikirlerini, "kahraman sosyalizmi" ve "Nietzscheci sosyalizmi"[72] salık verirler. De Man gibi, "neolar" da "anti-kapitalist" ittifaka dayalı, otoriter ve korporatist bir milli devrim kuramını önerir.[73] Kuşkusuz o zamanlar bu öneri çok

70. "POB'un bir Manifestosu", *La Gazette de Charleroi*, 3 Temmuz 1940, s. 3. "Savaş, sözde demokrasiler olan parlamenter rejim ve kapitalist plütokrasinin iflasına neden olmuştur. İşçi sınıfları ve sosyalizm için, bir felaket şöyle dursun, eskimiş bir dünyanın bu çöküntüsü bir kurtuluştur. Maruz kaldığımız bütün bu bozgunlar, acılar ve hayal kırıklıklarına rağmen, halkın arzularını özetleyen iki gerekçe ortadadır: Avrupa barışı ve toplumsal adalet. Barış, egemen uluslar ile hasım emperyalizmlerin özgür anlaşmasından çıkmamıştır. Silahlarla birleştirilmiş, ekonomik sınırlarla belirlenecek bir Avrupa'dan çıkacaktır. Toplumsal adalet, sözde demokratik fakat finansal güçlerin ve meslekten siyasetçilerin egemen olduğu bir rejimden, giderek her cesur girişim, her ciddi reform konusunda yeteneksiz olan bir rejimden çıkmamıştır. Devlet otoritesinin mülk sahibi sınıfların ayrıcalıklarını zayıflatmak ve işsizliğin yerine herkes için zorunlu çalışmayı getirmek konusunda epey güçlü olan bir rejimden çıkacaktır. [...] O halde faaliyetlerinize devam edin; fakat Belçika İşçi Parti'sinin politik rolüne tamamlanmış olarak bakın. Bu rol verimli ve görkemli olmuştur; ancak artık sizi başka bir görev bekler. Milletin bütün canlı güçlerini, tazeliğini, eski mücadelecilerini tek bir partide, Kralına sadakatle ve Emeğin Egemenliğini gerçekleştirme iradesiyle bağlı, Belçika halkının partisinde bir araya getirecek milli bir diriliş hareketine girişmeye hazırlanın."

71. G.Roditi, "Neo Marksizmden neo sosyalizme", *L'Homme nouveau*, no: 14, 1 Mart 1935. Ocak 1934'ten 1937'e kadar yayımlanan Neo sosyalist derginin yöneticisi Roditi, Roma'da 1935 senesi 19-23 Mayıs tarihlerinde toplanan Korporatizm konulu Fransız-İtalyan Kolokyumunun öncülerinden biridir. Bu toplantıya Fransız tarafından özellikle Emmanuel Mounier, Robert Aroh, Paul Marion ve Jean de Fabregues, İtalyan tarafından Roma valisi G Bottai, Tarım Bakanı E. Rossoni, Korporasyonlar Bakanı L. Razzo, Faşist Kültür Enstitüsü'nün yöneticisi A. Marpicati, sayısız Korporasyon ve faşist üniversite yöneticisi katılır. Fransız entelektüel gençliğinin bir kısmının ruh halini ortaya koyan, bu kolokyuma müdahalelerin esası, Michela Nacci ve Albertina Vittoria tarafından yayımlanmıştır: "Convegno Italo-Francese di Studi Corporativi, Roma 1935", *Dimensioni*, 11. yıl, no: 40-41, Eylül-Aralık 1986, s. 30-118. Bu seçki Michela Nacci'nin olağanüstü bir çalışmasından önce gelir: "Intelletuali Francesi et Corporativismo fascista", s. 6-29.

72. G.Roditi, "Neo sosyalizmin ölümü ya da doğumu", *L'Homme nouveau*, 1 Eylül 1935 (özel sayı).

73. Z. Sternhell, *Ni droite, ni gauche*, a.g.y., 5. Bölüm

yeni değildir. Daha önce İtalyanlar, sınıflar ve milli dayanışma bütünlüğü içinde "üreticiler" ile "asalaklar" arasında net bir ayrım yapılmasını istemişti.

Bu noktada, her zaman iyi anlaşılmayan bir açıklama üzerinde durmak gerekir. Neo sosyalizmin, Fransa'da böylesine canlı bir tepkiye neden olması, De Man'ın, partisi POB'un –parti üyelerinin Marksizmin De Man tarafından yapılan revizyonunun kendilerini nereye götürdüğünü anlamaz görünmekten başka seçeneği yoktu– içinde dahi bu kadar şüphe uyandırması, 30'lu senelerin demokratik ve reformist sosyalizminin Marksizmi hâlâ reddetmemiş olmasıyla açıklanabilir. Bu tarihsel gerçeğin görmezden gelinmesi ya da yanlış anlaşılması bizi anakronizme sürükler.[74] Söz konusu senelerin sosyalizmi, Marksist analiz ilkelerini –bütün ayrıntılarıyla olmasa da temel ilkeleri– uygular. 30'ların sosyalizminin komünist partilerin sekterliğine ve onların totaliter yöntemlerine karşı ayaklandığı da olur; ancak Marksizmi reddetmez. Tam tersine, bu kriz dönemi boyunca, İtalya, Almanya ve Avusturya'daki sosyalist hareketler yıkıldığında, Blum başta olmak üzere Fransız sosyalistleri Marksizme olan sadakatlerini pekiştirir. Yüzyılın başında, tıpkı bir Antonio Labriola ya da bir Rudolf Hilferding'in, bir Jaurès ya da bir Max Adler'in kendi Marksizm yorumlarını önerip sistemi iyileştirmeye ve modernleştirmeye çalıştıkları gibi, bir Gramsci ya da bir Lukács, bir Blum ya da bir Vandervelde –o zamanlar Sovyetler Birliği'nde uygulanan komünizm konusundaki çekincelerine rağmen– son güçleriyle kendilerine başka bir sosyalizmin sunulmasını reddederler.[75]

---

74. Bu, 800 sayfalık bir yergide Michel Brelaz'nın başına gelen şeydir, *Henri De Man: Une autre idée du socialisme*, Geneve, Antipodes, 1985, son cümleleri bütünün anlamını iyi ifade eder. "İşte bu çağın kumandanı" der, ekonomist Nicholas Georgescu-Roegen'den alıntı yaparak: "Türünü kendin gibi seveceksin." De Man'ın sosyalist düşünceye verdiği anlam budur. Bu anlamla, yarının dünyasının sosyalist olacağını ya da olmayacağını iddia edebiliriz." (s. 736.) Gerisi aynı türdendir. Henri De Man'ın eserinin bu yorumunun gizlediği naifliğe ancak gülünebilir. Yeri gelmişken şunu da söylemek gerekir ki, bu kitap 1933'te kalır. Fakat bu önemli değildir: Brélaz, De Man'ı, 1970 ve 1980 yıllarının sosyal-demokrasisinin ışığında ele alır: Maurice Duverger'nin 1978 Temmuz'unda *Le Monde*'da yayımlanan bir makalesi ve Alain Touraine'in 1980'de çıkan *L'Après-socialisme*'i referans olarak kullanılacaktır. Hiç şüphesiz De Man'ı bir Gramsci, bir Lukacs, bir Otto Bauer, hatta bir Blum ya da bir Vandervelde'nin ışığında okumak daha doğal ve araştırmanın temel kurallarına daha uygun olacaktır. Bu, bu yüzyılın sosyalizmini De Man'la telafi etmekle meşgul olan M. Brélaz'nın gözünden kaçacak bir ayrıntıdır. Krş. Peter Dodge'nin çalışmları *Beyond Marxism, The Faith and Works of Hendrik de Man*, La Haye, Martinus Nijhoff, 1966 ve *A Documentary Study of Hendrik De Man, Socialist Critic of Marxism*, Princeton, Princeton University Press, 1979, içerdiği biyografik ayrıntıların dışında ve boyutlarına rağmen M. Brélaz'nın kitabı ağırlığını ortaya koyamıyor.

75. L. Blum, *L'CEuvre de Leon Blum*, Paris, Albin Michel, 1954, C. III, C. II, s. 543-546, s. 548, s. 550, s. 580-581. Leon Blum'un Paris Kongresi'ndeki konuşması, *La Vie socialiste*, 20 Temmuz 1933, s. 53 ve L. Blum, "İktidar Problemi", *Le Populaire*, 13 Temmuz 1933. Ayrıca "Toptan İktidar" ve "İktidarın Ölçüsü", *Le Populaire* 14 ve 15 Temmuz 1933. Aynı zamanda "neo sosyalizm" terimini ortaya atan ve Fransız sosyalizminin resmi tezini sunan Jean Lebas'nın yayınla-

Fakat iki tip devrimin –"klasik" sosyalistlerin ve "neo"ların devrimi– girdiği bu yarışta, Avrupa entelijansiyası büyük anti-materyalist devrimden yana meyleder. Seçim vakti geldiğinde, liberal ve demokratik Avrupa'nın, adı geçen entelektüeller arasında büyük bir inanmış taraftar grubu bulamamasının nedeni budur. Faşizmin büyük gücü, bu kopma ideolojisinin yarattığı –sıklıkla bilinçsiz– çekime dayanır. Bu, aynı zamanda, faşizmin savaş sonrası krizlerle açıklanamayacağını da gösterir.

Bu krizler, elverişli bir ortamın yaratılmasını hızlandırmış belki de kışkırtmıştır; ama bu krizler hiçbir şekilde faşizm kadar güçlü bir ko-

---

rına da başvurulabilecektir : *Le socialisme, but et moyen, suivi de la refutation d'un ntosocialisme*, Lille, 1931; J.Zyromski "Marcel Déat'nın sosyalist perspektifleri" hakkında", *L'Etudiant socialiste*, no: 6, Mart 1931, s. 1-4. Dönemin ruhunu anımsamak için, burada, SFIO solunun liderlerinden biri, Jean Zyromski'nin Leon Blum'un iki önemli metnini hatırlattığı bölümü uzunca alıntılamak yerinde olur :

"*Sosyalist anlayışın devrimden* başka bir şey olamayacağına, *katastrofik hipotezin devrimci inanç* demek olduğuna giderek daha çok inanıyorum. Sosyalizme yürümek bir geçişler, evreler, barışa ve yasallığa eklenmiş reformlar dizisi şeklinde gerçekleşmeyecektir. Sosyalizme ayrılmamacasına bağlı olan devrim fikri, Blum tarafından *Radicalisme et Socialisme*'de derin bir biçimde ortaya çıkarılmıştır:

"*Radikalizm yalnızca bir dizi yavaş ve sürekli reform tahayyül ederken, biz, toplumsal dönüşümün birbirine eklenmiş bir dizi reformun sonucu olabileceğini düşünüyoruz. Günden güne, mevcut toplumun sınırlar dahilinde ıslah edildikten sonra, kesin ve kararlı bir eylemle bunun kalbinde ve özünde olan ilkelere girişmek gerekecektir.*

Başka bir deyişle, mevcut mülkiyet rejiminden, farkedilmeyecek bir aşamalar dizisiyle yeni rejime geçilebileceğini düşünmüyoruz. Bir gün kendimizi sonsuz bir çözümler seçeneği karşısında bulacağımıza inanıyoruz. Eşiği atlamakta kararlıyız..." -biraz daha ileride, Blum *"Proletarya diktatörlüğünün sosyalist kuramı, mantıklı ve zorunlu olarak, bizim devrimci anlayışımızdan çıkmıştır"*, sonucuna varacaktır.

"Aslında Blum, bu metinde Tours konuşmasında (1920) yer alan ana temalardan birini sürdürmekten başka bir şey yapmıyordu:

"*Devrim, geleneksel Fransız sosyalizmi için, özel mülkiyete dayalı ekonomik bir rejimin kolektif ya da ortak mülkiyete dayalı bir rejime dönüşmesidir, tam olarak anlamı işte budur.*

Devrimi yapan bizzat bu dönüşümdür ve bir tek o, bu sonuca uygulanacak bütün araçlardan bağımsızdır.

Devrim, çok daha fazlası anlamına gelir. Özel mülkiyet düzeninden tamamen farklı bir ekonomi rejimine geçişin, kapitalist toplumun farkına varılamaz ard arda gelen reformlar ve değişikliklerinin dizisinin sonucu olmayacağı anlamına gelir.

Devrimin ilerleyişi kapitalist toplumun evrimiyle paraleldir. O halde dönüşüm, kapitalist toplumun maruz kaldığı belli belirsiz değişimlerle, hissedilmez bir biçimde hazırlanacaktır. Fakat devrim fikri, bizim anlayışımıza göre, sanırım şudur: bu paralelliğe rağmen, öncesinde elde edilmiş olacak değişiklikler ve hafifletmeler ne olursa olsun, mülkiyet durumundan bir diğerine geçiş, belli belirsiz değişiklikler ve sürekli evrimle değil, verili bir anda, esas meseleye, bizzat mülkiyet rejimine gelineceğinde, bir sürerlik kesintisi, mutlak ve kesin bir değişim gerekecektir.

Devrim sözcüğünden başka bir şey de anlıyoruz, o da, politik iktidarın fethinin gerekli fakat yeterli olmayan şartı olarak, bizzat devrimin başlangıcı olan bu sürerlik kesintisidir. Öğretimizin kökeninde bu yer alır. Biz sosyalistler, mülkiyetin devrimci dönüşümünün ancak siyasi iktidarı fethedeceğimiz zaman gerçekleşebileceğini düşünüyoruz."

"Sosyalizmin devrimci inancını paylaşmaya devam ediyoruz. Blum'un bahsettiği kesin ve kararlı eylem, burjuvazinin politik kamulaştırması, iktidarın fethi, merkezi otoritenin, devletin ele geçirilmesidir."

Son olarak J.-B. Sévérac'tan, "Marcel Déat'nın *Perspectives socialistes*'i üstüne düşünceler" okunabilir, *La Bataille socialiste*, no: 41, Ocak 1931.

puş ideolojisini ortaya çıkaramazdı. Konjonktürel ya da olaylara dayalı açıklama, ancak abesle iştigaldir. Kimi Alman bilim çevrelerinde, Bolşevik tehlike, bugün hem Nazi ideolojisini hem de pratiğini açıklamak açısından bir kilit noktası teşkil eder.[76] Faşizmi, fırsatçılık, kariyerizm ya da manipülasyonla açıklama çabaları daha da şaşırtıcı zırvalıklarla son bulabilir.

Faşizmin iyi bir şekilde kavranması, onun öncelikli olarak kültürel bir fenomen olarak algılanmasını gerektirir. Faşizm, kitap boyunca gördüğümüz üzere, demokratik, liberal ve Marksist rasyonalitenin derhal reddi anlamına gelmektedir. Faşizm, toplumun mekanik ve faydacı bir şekilde açıklanmasına karşı çıkar, yüzyıl başının isyancıları tarafından, entelektüellerin ve tacirlerin Aydınlanma değerlerini dayatan ahlak anlayışına göre ifade edilen ilkeler bütününe saldırır. Bu yüzden örneğin Mussolini'nin 1932'deki kendi faşizm tanımında, faşizm "XIX. yüzyılın materyalist ve zayıf pozitivizmine"[77] karşı bir isyan olarak görülür. Drieu La Rochelle, 1940'ta "Fransa rasyonalizm tarafından yerle bir edilmiştir"[78] dediğinde aynı şeyi kastediyordur. *Gilles*'in yazarı böylelikle, bir önceki kuşağın karanlık kehanetlerini sürdürmekten başka bir şey yapmaz.

Fakat faşizm, yalnızca verili olanın eleştirisi değildir: Alçakça materyalist olan bir uygarlığın yıkıntıları üstünde kahraman bir uygarlığın kurulduğunu görme arzusunu ifade eder. Yeni, eylemci ve dinamik bir insanı biçimlendirmek ister. Özgün faşizm, oldukça belirgin bir modern karakter içerir, gelecek estetiğini bütün bir entelektüel kuşağın imgelemine aktarır. Bu modernizmde, faşizmin, kendini yüzyıl başındaki burjuva dünyasında sıkışmış hisseden bir gençlik üstünde yarattığı çekimin en büyük nedenlerinden biri yatmaktadır. Modernizm zorunlu olarak her türlü klasisizm biçimini dışlamaz: Aynı anda hem Descartes ve kuşağını yerin dibine batırmak hem de Pascal'ın sert ve kahraman yüzyılına övgüler düzmek burjuva kültürüne karşı bu olağanüstü çabanın yüzlerinden biridir ancak.

Faşist ideolojinin elitist bileşeni, onun çekim gücünün başka bir önemli nedenidir. Nietzsche ve Pareto, soylu niteliklerin toplumun bü-

76. En çarpıcı örnek, elbette Ernst Nolte'unkidir. Yukarıda adı geçen klasik bir eserin yazarı, kimi çalışmaların-çıkardıkları şu ya da bu sonuçla mutabık olunamasa da- onu saygıya zorladığı bu titiz tarihçi, ters etkiler yüzünden, bu yaklaşımın kimi iddialarının güçlükle ciddiye alınabildiği bir polemikçiye dönüşmüştür. Krş. *Devant l'Histoire* seçkisine katkıları. *Les documents de la controyerse sur la singularité de l'extermination des Juifs par le régime nazi*, Paris, Cerf, 1988, s. 188-189.

77. B. Mussolini, La doctrine dufascisme, Edition definitive des ceuvres et discours de Benito Mussolini, op. cit., s. 65.

78. P. Drieu La Rochelle, *Notes pour comprendre le siecle*, Paris, Gallimard, 1941, s. 171. Ayrıca a.g.y., Kaplan, *Reproductions of Banality*, a.g.y., s. 92.

tün tabakalarında temsil edildiğini göstermişlerdir. Göz önüne alınan bireyin zihinsel yapısıdır, sosyal durumu değil. Kendini yetenekli ve saygın hisseden her birey, doğal seleksiyon yasası yardımıyla, toplum yönetiminde payı olan bu elitin bir parçasını oluşturur. Bir elit, üretim sürecindeki konumu ile belirlenen bir kategori değildir, yalnızca bir ruh halini ifade eder. Zaten Sorel'de de "sınıf" kavramı, sanayi proletaryasının tümünü değil, yalnızca her türlü fedakârlığa hazır olan eylemci eliti kapsıyordu. Bu özgecilik kültü, çoğunluğun iyiliği için kendini feda etme, bu yüzyıl başının insanları arasında bugün tahayyül etmekte zorlandığımız bir yer tutar. Bireyin topluma hizmet etmek için dünyaya geldiği ve yaşamın maddi olmayan değerler adına bir mücadele olduğu düşüncesi, o zamanlar her yerde, özellikle de entelektüel çevrelerde yaygın inanışlardır. Fakat tam olarak yerleşmeleri için savaş sonrasını beklemek gerekecektir.

Yüzyılın ilk seneleri boyunca, verili gerçekliğin ortaya koyduğu engellerin iradeyle, inançla ve mitle kırılabileceği fikri de olgunlaşır. Bilinçlerin biçimlendiricisi olan seferber edici enerji mitinin eğitici işlevi hemen ortaya çıkar. Aslında, dönemin neredeyse bütün büyük siyasi anlayışları, sınıf ve millet kavramları da dahil olmak üzere, mitler açısından algılanmaya başlanır. Aynı biçimde, tarihsel materyalizme karşı başkaldırı, mitin tarihte işgal ettiği yerin farkına varılışından bağımsız düşünülemez. Bu başkaldırı, Marksist ekonominin eleştirisi ile başlar ve Marksizme, yapısını tamamen değiştirecek unsurların dahil edilmesiyle devam eder. Bu revizyondan çıkarken, Marksizm, köklerinden yalnızca eylemciliği muhafaza eder. Bu revizyonun, milliyetçi ve fütürist aktivizmle kolaylıkla bağ kurmasının nedeni budur. Böylelikle bu buluşmadan doğan sentez, XIX. yüzyılın son yıllarında, erken milliyetçi sosyalizm tarafından taşınan bir arzuya kavramsal çerçevesini verecektir. O vakitler yarım yamalak ifade edilen bir duygudan ibaret olan şey de, bir inanca dönüşür: Sosyal meselenin anahtarı sınıf mücadelesi değil, milletin organik birliğidir. Önce ön faşizmin, ardından faşizmin kuramcılarını korporatizmi benimsemeye, sonra geliştirmeye götüren neden bu düşünce olmuştur.

Bilindiği gibi korporatizm, XIX. ve XX. yüzyılların kesişme noktasında yer alır. Korporatizm Action française çevrelerinde çokca tartışılmıştır. Aslında, toplumsal bir ideal olarak, bütün bir XIX. yüzyıl boyunca asla gözden düşmemiştir. Soldan gelen ilk faşist kuşak tarafından benimsenmiş, genişletilmiş ve geliştirilmiş, milliyetçilerin isteklerine de mükemmelen yanıt vermiştir. Sovyet devriminin ekonomik iflasına alternatif olarak modern, kolay uygulanabilir, cesur bir çözüm olan

korporatizm çıkarılır. Korporatizm, geniş nüfus tabakalarına, yaşamın değiştiği ve sosyo-ekonomik yapılara dokunmaya gerek duyulmaksızın bütün yükselme ve katılım fırsatlarının açıldığı duygusunu vermeyi başaran bir rejimin ana unsurlarından birini oluşturur. İktidardaki faşizm, ekonomik ve toplumsal sorunları, her şeyden önce psikolojik meselelerine indirgemeyi başarır. Toplumu bir bütün olarak yönetmek, kendi çıkarlarını vatanınkilerle bir tutmak, aynı kahramanca değerler inancı içinde iletişim kurmak, kolektif yaşama, oy pusulasını bir oy sandığına atmaktan çok daha fazla yoğunlukta katılmak demektir.

İşte bu yüzden siyaset tarzı faşizmde önemli bir rol oynar. Fakat – burası önemlidir– tarz, yalnızca hareketin ideolojik özünü ifade eder, somut ifadelerle ona eylemci değerini verir ve burjuva değerlerine olan horgörüsünün bir kanıtıdır. Yine onda, basit bir çözüm değil, kitlelerin bir ideolojinin hizmetinde oluğu bir seferberlik aracı söz konusudur. Bu hem elitist hem eşitlikçi konformizm karşıtı tarz, daimi değer olarak şiddet kültünü ifade eder. Faşizmin kavurucu söz dağarı, burjuva çevresinin kavramları ve alışkanlıklarına karşı sonu gelmez saldırıları, yoldaşlık ve ekip ruhu kültü, elbette öncü modernistleri fakat aynı zamanda, Marksist çözümü bütünüyle reddederek kurulu düzenden vaçgeçen bütün genç entelektüel kitlesini kendine çeker. Bütün bu kuşak için, faşizm, doğum ve para kaynaklı ayrıcalıklara değil, Brasillach'ın açıkça gösterdiği gibi, takım ruhuna dayanan bir kültürün var olabileceğinin kanıtı olarak kendini kabul ettirmeye gelmiştir.

Duyguların ve içgüdülerin, enerjinin, arzunun ve birincil kuvvetlerin bu isyanı, toplumun bütünlüğünün garantisi olan bu yeni değerler arayışı, bu materyalizm reddi, pek çok Avrupalının düşüncesini harekete geçirir; ona nüfuz eder ve etkiler. Freud bile Mussolini'de bir kültür kahramanını görecektir.[79] Mussolini, 1933'te psikanalizin kurucusunun gözünde "bir kültür kahramanı" olabiliyorsa, Croce neden 1924'te ona karşı oy kullanacak ve neden Pirandello, 1929'da açılışı yapılan İtalyan Akademisi'nde kendisine teklif edilen yeri reddecektir? Kuşkusuz Croce 1925'te harekete geçecek ve Manifestolar savaşını başlatacaktır: Faşizme karşı meşhur Aydınlar Manifestosu, iktidarın ele geçirilmesinin kritik senelerinde her şeye rağmen rejime verdiği desteği gizlemez. Croce, İtalyan faşizmini ve faşizmin tarihinin kimi dönemlerindeki kendi tavrını açıklamakta her zaman güçlük çekecektir. 1924 güven

79. 1933'te, Freud kendi eserlerinden birini şu ithafla Duçe'ye göndermiştir: "From an old man who greets in the Ruler the Hero of Culture", E.Jones, *Sigmund Freud, Life and Works*, C. 3, *The last phase*, 1919-1939, Londra, The Hogarth Press, 1957, s. 192-193, ayrıca K.D. Bracher, *The Age of Ideologies*, a.g.y., s. 97. Hastalarından birinin babası Mussolini'nin bir arkadaşıdır, Freud'a eserlerinden birini Duçe'ye göndermesi için ısrarda bulunmuştur.

oylamasından yirmi yıl sonra, oldukça sıradan bir argümanla yetinir: Mussolini, "özgür ve medeni bir İtalya"[80]nın yakasına yapışmış, "cahil, akılsız, zavallı bir mahlûktan" başka bir şey değildir. Burada, Nazizmin, bir Meinecke ya da bir Ritter tarafından yapılan *post-mortem* açıklamalarının çok uzağında değilizdir...

Ancak hakikat, basit bir hareketle savuşturulmak için fazla çetrefillidir. Şüphesiz, Croce gibi düşünürler başlangıçta faşizmde pozitif bir faktör görmeselerdi, Mussolini, başkanlık sarayı Quirinal'in eşiğinden dahi geçemezdi. Fikir tarihçisi, Croce'nin 1925'e kadarki tutumlarını karakterize eden tereddütleri, çelişkileri ve belirsizlikleri görmezden gelemez ya da ihmal edilebilir sayamaz. Aynı meseleler Vichy rejimi konusunda da belirgindir. Emmanuel Mounier gibileri yeni rejimle işbirliğini (onun durumunda, 1941 Ağustos'una kadar) kabul etmiş olmasalardı, Vichy rejimi Almanları fazla uğraştırmaksızın kendini bu kadar kolay benimsetip ardından Almanların da pek beklemediği bir şeye dönüşebilir miydi? Tam tersine, Croce'nin İtalya'da, Mounier'nin Fransa'daki tutumu istisnalar yaratmamıştır. Bu istisnalar basit bir biçimde bu sempatizan beklentisinin en belirginleri arasındadırlar ve bu beklentide, ne zaman liberal düzene karşı bir başkaldırı hareketi iktidara karşı saldırıya geçse, aydınlanmış düşünce dünyası kendine bir yer bulur. Diğer ülkelerde olduğu gibi bu ülkede de, o sırada yaygın bir ruh halinin sonuçlarından biri olan "hoşgörü" söz konusudur. Hiç kuşkusuz, ülkelerinin entelektüel yaşamındaki yerleri açısından, Croce ve Mounier karşılaştırılamaz. Fakat her iki düşünürün tavrı, kimi gecikmelerin yeni rejimlerin sağlamlaştırılmasında oynadığı rolü kanıtlar. Kimi önemli düşünürlerin tavrındaki her biri kendi zamanında karakteristik olan bu belirsiz hatlar –her türlü kuşkunun ötesinde isteyebileceğimiz– kafa karıştırıcıdır. Faşizme İtalya'da iktidara gelme ve ardından konumunu sağlamlaştırma, Fransa'da Vichy rejimine yerleşme izni veren şeyi anlamak için sözünü ettiğimiz belirsiz hatların incelenmesi gereklidir. Her biri kendi tarzınca, ikinci bir faşizmi ya da ikinci bir Vichy'yi mümkün kılacak bütün unsurları ortaya çıkarmaya çalışan bir kişi için, böyle bir çalışma kaçınılmazdır; zira faşist İtalya'yı ya da "Fransız Devleti"ni yaratan ideologların veya militanların eylemleri üzerine yapılmış bir çalışma kadar aydınlatıcı olurdu böylesi bir çalışma.

İki savaş arasının gerçeklikleri bir bütün oluşturmaz. 20'li ve 30'lu yılların İtalyan kültürü, anti-faşist Croce tarafından olduğu kadar Gentile, Marinetti ve Pirandello tarafından da sadakatle temsil edilir ve anti-faşist Croce, senatör Croce kadar İtalyan entelijansiyasının temsilcisi

80. B. Croce, *Scritti e discorsi politici* (1943-1947) C. 1, Bari, Laterza, 1963, s. 28-29.

değildir. O halde Almanya adına konuşacak olan, yalnızca, Mann kardeşlerin temsil ettiği meşhur Nazi karşıtları değil, aynı zamanda Spengler, Moeller van den Burck, Ernst Jünger, Heidegger, Gottfried Benn ve Arnolt Bronnen'dir. Gide'in ve Camus'nün, Sartre ve Malraux'nun Fransa'sı, aynı zamanda Maurras ve Drieu, Brasillach ve Céline'in Fransa'sıdır.[81]

Mesele ne zaman rasyonalizm karşıtlığına gelse, Avrupa kültürünün bu iki çelişkili fakat reel tarafı şiddetle ortaya çıkar. Bu yüzden burada

81. Fransız faşizminin ortaya koyduğu problemler, bilhassa Fransız entelektüelleri arasında faşist eğilim söz konusu olduğunda, şu son yıllarda yoğun bir tartışmanın konusunu oluşturur: bu bağışlanmaz bir tevazu eksikliği gibi görünse de, *Ni droite, ni gauche*'daki sunuşta kesinlikle hiçbir değişikliğe gitmediğimi itiraf ediyorum. Zaten şimdi bu sunuş, XX. Yüzyıl Fransız tarihinde anti-semitizmin ağırlığını iyi ortaya koyan, Pierre Birnbaum'un son kitabıyla önemli ölçüde desteklenmiştir *(Un mythe politique: la "Republique juive"*, Paris, Fayard, 1988). Faşizm yalnızca İtalya'yla bir tutulamayacağı gibi, anti-semitizm de Almanya ile sınırlanamaz. Fransa, şeylerin eski düzeninin bu yıkıcı ideolojilerinin yükselişinde, ilk elden bir rol oynamıştır.Tarih yazımı açısından iki önemli makale, *Ni droite, ni gauche*'un neden olduğu rapor, tartışma ve polemik yığını içinde ortaya çıkan meselelerin bilançosunu veriyor. Antonio Costa-Pinto'nun denemesi, "Fascist ideology revisited: Zeev Sternhell and his critics", *European History Quarterly*, 16 (1986) ve *Journal of Modern History*'de çıkacak Robert Wohl'un "Zeev Sternhell's *Ni droite, ni gauche* reconsidered" söz konusudur. Tartışmanın, Fransız entelektüel çevresi açısından hedefleri Wohl tarafından Fransız faşizmine ayrılan eserlerde açıkça ortaya konmuştur: Pierre Milza, *Fascisme français, Passé et Présent*, Paris, Flammarion, 1987. Dürüst olmak bu sentezde esastır, seneler süren bir tartışmaya işaret etmekten başka arzusu yoktur. Pierre Milza, ele aldığı çalışmaların ruhunu zedelemeden problemleri dürüstçe ortaya koyar. Her zaman bir dinginlik yakalayamayan bir tartışma için bu zaten fazladır. Aslında Milza, bütün bir Fransız tarihçi kuşağının ve "kapalı" biri olarak temsil edilen kendinin başarısızlığının tespitini yapar; bu kuşak, "temelde Rene Remond'un etrafında toplanan ve bilhassa Paris X-Nanterre Üniversitesi ve Politik Araştırmalar Enstitüsü'nün çağdaşçı tarihçilerini içerir. "Fransız akademi tarihi" adına konuşan bu ekip için, "ancak önemsiz bir Fransız faşizmi söz konusudur (s. 8). Başka bir deyişle, bu tarihçilerin, René Remond'un onlara öğrettiği şeyin ötesine gidemeyecekleri ortaya çıkmıştır. Aslında, der Pierre Milza, yirmi beş yıl ve pek çok kitap boyunca, meslektaşları ve kendisi en iyiyi yapmaktan ya da basit bir biçimde Saint-Guillaume sokağının müsade ettiği uzlaşmanın dışında başka bir şey yapmaktan vazgeçmiştir.
Son olarak iki yeni kitabı belirtelim. Aynı bakış açısıyla yazılan ve R. Rémond'un *Les Droites en France*'ında ele alınan temaları tekrarlayan Philippe Burrin'den *La Derive fasciste, Doriot, Déat, Bergery, 1933-1945* (Paris, Seuil, 1986). Bununla birlikte bir tespit gereklidir: Burrin'in kaynakçası, sanırım on beşe yakın farklı arşiv kaynağı ortaya koyuyor. Bir eserin okumasına onun kaynakçasıyla başlayan araştırmacı kim olursa olsun onu bir şölen bekliyor. Çünkü bu alanda, ister Ulusal Arşivler ister Emniyet Müdürlüğü söz konusu olsun, Fransız resmi kaynaklarının yetersizliği iyi bilinir.
Burrin'in kitabının IX. Bölümünü, PPF'ye ayırdıklarından birini ele alalım. Hareketin istihdamı, organizasyonu, finansı, iç meseleleri ya da sosyo-profesyonel profili hakkında yepyeni bir şeyler bekliyoruz ancak düş kırıklığı hat safhada. Hakikat, Burrin'in kendisinden önce gelen (özellikle Wolfe) yazarlarda ya da zamanın basınında- biraz vicdan sahibi her araştırmacının daha önceden didik didik ettiği- ya da nihayet özellikle basında yer alan küpürler içeren arşiv dosyalarında okuduğu şeyi sürdürdüğüdür (s. 276-286 ve ilgili notlar). Kuşkusuz, Burrin bunu bir keşif olarak sunma niyetiyle, şu ya da bu "katkı" arşivi referansı ile "kaplamak"tan ibaret olan tekniği kullanacak ne tek ne de ilk kişidir. Bergery'nin Herriot'nun desteklediği bir yazar olduğunu "keşfetmek" için Kaliforniya'ya kadar gitmek gerekli değildi (s. 31 ve not 6, s. 461). Robert Soucy'nin eserine gelince, *Fascism in France, The first wave* (New Heaven, Yale University Press, 1986), bugüne kadar farkına varılmamıştır. Haklı olarak.

son bir gözlem zorunludur. Esasında, insan davranışında irrasyonel faktörlerin ağırlığını kabul eden, dar ve kaba bir materyalizmi reddeden, çorak ve sık sık sarsılan bir pozitivizmi istemeyen bir tutum ile yalnızca anti-rasyonel olanı göz önünde bulunduran tutum arasındaki büyük ayrımı her zaman akılda tutmak gerekir. Aklın hüküm sürmediği bir alanın varlığını kabul edip bu alanın sadece aklın araçlarıyla keşfedilemeyeceğini ileri sürmek ayrı şeydir; Akıl karşıtlığının entelektüel ve politik sömürüsü ise başka bir şeydir.

Bize bir taraftan bir Heidegger, bir taraftan bir Jaspers, bir taraftan Ezra Pound, Wyndham Lewis, D.H. Lawrence, T.S. Eliot ya da W.B. Yeats ve bir taraftan Joyce bahşeden işte bu farklılıktır. Aynı farklılık Sorel, Barrès, Montherland, Drieu ya da Brasillach'ı, Gide ve Anatole France'tan ayırır. Hepsi farklı toplumsal eleştiri biçimleri uyguluyor, entelektüalizm ve pozitivizmin suiistimalleri hakkında en ciddi çekinceleri ifade ediyor, demokrasinin acizliklerine yanıp yakılıyor ve insan faaliyetindeki irrasyonel faktörlerin varlığını ve toplumsal yaşamdaki rollerini kabul ediyorsa da, hepsi faşizmi benimsemez.

Zira bir düşüncenin, insan davranışındaki irrasyonel bileşeni tanıması, derhal faşist olarak damgalanmasına yetmez. Fakat bu farkındalığa gerçek bir sistem payesi verilirse, rasyonalizm, materyalist denilen düşünce sistemlerinin temeli olarak görülüp reddedilirse, o zaman faşizme doğru giden yol sonuna kadar açılır. *Anti-rasyonalizm,* politik bir araca, kitlelerin bir seferberlik aracına ve liberalizme, Marksizme ve demokrasiye karşı bir savaş makinesine dönüştüğü zaman, anti-rasyonalizm, yoğun bir kültürel pesimizmle birleştiği zaman, bariz bir şiddet ve etkin elitler kültüyle at başı gittiği zaman, faşist düşünce kaçınılmaz bir biçimde vücut bulur.

DİZİN

1848 Devrimi 67

A
Adler, Friedrich 32, 33, 34, 39, 55, 71, 334
Adler, Max 32, 33, 34, 39, 55, 71, 334
ahlak 47, 55, 96, 98, 103, 165, 217, 239, 246, 255, 326, 336
aktivizm 138, 160
Alman sosyalizmi 132, 155, 294
Almanya 16, 27, 28, 30, 32, 35, 37, 44, 47, 60, 70, 76, 77, 89, 110, 155, 163, 190, 198, 218, 228, 234, 238, 244, 259, 270, 271, 281, 282, 285, 287, 289, 292, 294, 328, 334, 340
Ammon, Otto 24
anarşizm 142, 143, 181, 268
anti-materyalizm 21, 22, 242
anti-rasyonalist 17, 18, 69, 82, 109, 218, 310, 325
anti-semitizm 16, 116, 173, 340
anti-sosyalist 29, 44, 213, 255, 259
Anytus 56, 99
apokaliptik 72, 75, 79, 82, 84, 88
Apollon 121, 167
artı değer 35, 36, 62, 63, 71, 73, 137, 140, 197, 198, 201, 331
Asheri, Maia 11
atom birey 142
Avangard sanatlar 21
Avanti 48, 50, 154, 181, 184, 193, 234, 258, 265, 269, 270, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 286, 288, 289, 290, 294, 300, 330
Aydınlanma felsefesi 26
Aydınlık Mayıs 280

B
Bakunin, M. A. 134, 208, 241
Barbé 130
Barrès, Maurice 23, 24, 25, 55, 109, 115, 123, 326, 341
basitçilik 142
Batı Avrupa sosyalizmi 27
Bauer, Otto 32, 33, 34, 39, 334
Bebel, August 30, 155
belirsiz ilerleme 102
Benjamin, Walter 316
Bensimhon, Georges 11
Bergson 42, 55, 56, 70, 86, 87, 88, 89, 101, 104, 117, 143, 150, 169, 170, 242, 271, 272, 315, 322, 324
Bernstein 29, 30, 31, 32, 38, 39, 60, 61, 64, 69, 70, 72, 81, 82, 95, 110, 127, 130, 137, 151, 155, 160, 180, 198, 205
Berth, Édouard 38, 53, 58, 98, 106, 110, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 137, 138, 139, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 183, 204, 206, 208, 324
beyaz muhafızlar 207
Bianchi, Michele 150, 154, 185, 194, 207, 236, 257, 273, 275, 279, 300, 301, 329
bireycilik 18, 19, 310
Birinci Dünya Savaşı 13, 17, 46, 180, 238, 261, 278, 329, 331
Bismarck, O. E. L. 29, 44, 94, 115, 292, 293

biyolojik determinizm 16, 23
Blumenkranz, Noémie 315
Boccioni, Umberto 318, 321
Bolşevik Devrimi 293
Bolşevizm 128, 213, 312
Bracher, Karl Dietrich 14, 17, 338
Brasillach, Robert 16, 319, 338, 340, 341
Brunetière, Ferdinand 89, 101
burjuva çöküşü 21
burjuva ruhu 98
burjuva sınıfı egoizmi 26
burjuvazi 41, 44, 74, 77, 78, 91, 92, 107, 111, 159, 166, 185, 203, 204, 205, 213, 219, 220, 222, 225, 227, 228, 233, 269, 314

C-Ç

Carnaro Sözleşmesi 193, 195, 240, 251, 252, 253, 254, 303
Ciardi 194, 279
Comte, Auguste 56, 89, 150
Condorcet 56, 102
Condottiere 193, 265
Coradini, Enrico 25
Corridoni, Filippo 48, 122, 150, 185, 188, 190, 191, 207, 211, 228, 231, 236, 237, 273, 276, 277, 278, 279, 280
Croce, Benedetto 13, 35, 36, 37, 38, 58, 69, 107, 110, 117, 129, 197, 199, 205, 208, 265, 305, 338, 339

D

D'Annunzio, Gabriele 20, 193, 240, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 280, 291
Daudet, Léon 103, 328
De Ambris, Alceste 48, 122, 150, 185, 186, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 207, 211, 212, 213, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 239, 240, 241, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 261, 273, 275, 278, 279, 280, 291, 300, 301, 316, 317
Déat, Marcel 130, 142, 166, 333, 335, 340
değer 14, 15, 31, 35, 36, 37, 43, 62, 63, 69, 70, 71, 72, 73, 79, 81, 83, 90, 93, 95, 137, 139, 140, 153, 158, 197, 198, 201, 202, 230, 308, 324, 325, 331, 338
demokrasi 17, 19, 21, 26, 28, 30, 31, 40, 41, 44, 45, 46, 53, 55, 56, 61, 67, 68, 74, 99, 102, 107, 110, 113, 114, 120, 133, 134, 138, 148, 151, 152, 153, 159, 161, 164, 168, 175, 187, 208, 242, 254, 289, 299, 310, 311, 325, 326, 330
demokrat pasifizmi 269
Déroulède, Paul 24, 109, 328
Descartes 37, 56, 99, 101, 102, 104, 124, 135, 166, 167, 323, 336
devlet 26, 46, 57, 67, 94, 95, 138, 142, 143, 144, 146, 147, 152, 153, 173, 174, 175, 187, 188, 189, 193, 195, 199, 204, 219, 224, 229, 230, 233, 244, 246, 247, 249, 250, 253, 254, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 332
devrimci eğitim 86
devrimci felsefe 343
devrimci mit 213
Devrimci sendikacılık 95, 141, 143, 144, 145, 173, 176, 185, 188, 191, 196, 203, 213, 217, 231, 232, 234, 237, 240, 260, 271, 279, 306, 317
dış savaş 280
Dinale, Ottavio 132, 154, 155, 194, 207, 258, 275, 279, 300, 315, 316, 317, 329
Dionysos 121, 167
doğal hukuk 22, 26, 56, 100, 103
doğal hukuk kuramı 22, 26, 103

doğrudan eylem 72, 146, 158, 160, 181, 194, 204, 206, 212, 221, 235, 237, 249, 260, 326
doktrin 60, 86, 96, 103, 210, 260, 274, 276
doktrinal 30
Donatello 323
Dreyfus Olayı 23, 61, 71, 74, 112, 117, 127, 151, 173, 325
Drieu La Rochelle, Pierre 111, 135, 319, 336, 340, 341
Drumont, Edouard 23, 24, 116
Duçe 49, 136, 310, 311, 312, 319, 330, 338
Durkheim, Emile 28

E
egoizm 94, 160, 199, 253, 316
Ekim Devrimi 294, 314
ekonomik özgürlük 201
élan vital 315
Eliot, T. S. 322, 323, 324, 326, 341
emek 81, 196, 203, 330
Emekçiler Cumhuriyeti 209, 210
emek-sermaye 196
Engels, Friedrich 23, 29, 30, 33, 39, 61, 62, 63, 64, 66, 75, 130, 134, 140, 155, 205, 290, 292, 293
entegral deneyim 89
entelektüalist 84, 105, 124
enternasyonal 344
enternasyonalist sosyalizm 269
enternasyonalizm 26, 218, 234, 235, 236, 268, 326
Erfurt Programı 29, 30
etik 20, 24, 38, 46, 60, 61, 96, 162, 173, 209, 232, 238, 240, 241, 243, 255, 259, 260, 324

F
faşist düşünce 15, 21, 341
faşist felsefe 17, 331
faşist ideoloji 18, 305, 308
faşistleşme 23, 312
faydacılık 56, 94, 107, 150
Felice, Renzo de 13, 14, 15, 191, 193, 233, 240, 247, 251, 252, 253, 255, 256, 257, 266, 268, 270, 279, 283, 288, 289, 291, 292, 293, 294, 297, 300, 301, 303, 307, 311
Ferri, Enrico 69, 80, 81, 106, 154, 181, 182, 224
Forli 49, 267, 270, 273
Fovel, Massino 220
France, Anatole 15, 57, 60, 77, 112, 135, 136, 151, 340, 341
Fransız Devrimi 18, 23, 24, 53, 84, 94, 107, 123, 190, 238, 267, 293, 298, 311, 323
Fütürist Manifesto 19
Fütürizm 320, 321

G
genel grev 38, 48, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 94, 95, 105, 153, 160, 164, 180, 182, 183, 184, 188, 189, 190, 193, 203, 206, 207, 210, 212, 213, 217, 219, 225, 232, 235, 237, 238, 239, 266, 268, 269, 280, 289, 292, 328
Gentile, Emilio 14, 15, 47, 136, 170, 244, 297, 309, 310, 339
Gide, Andre 340, 341
Gramsci, Antonio 59, 208, 266, 330, 334
Gregor, A. James 14, 15, 54, 203, 268, 270, 303
Griffuelhes, Victor 131, 148, 149, 208
Gropius, Walter 135
Guérin, Jules 24, 116
guesdist 59

H
halk idaresi 27
Hartmann, Eduard von 99, 100, 101
Heidegger, Martin 340, 341
Hervé, Gustave 111, 122, 156, 173, 188, 218, 220, 221, 229, 235, 278, 317, 326, 327, 328, 329

Hilferding, Rudolf 32, 33, 34, 35, 37, 55, 71, 334
Hitler, Adolf 14, 17, 319, 320
Hobbes, Thomas 22, 104, 323
Homeros 97, 99
homo economicus 199, 209
Hulme, T. E. 320, 322, 323, 324, 325

I-İ
ırkçılık 16
iç savaş 25
idealizm 59, 142, 158, 225, 260, 309
İkinci Dünya Savaşı 13, 25, 319
imge sistemleri 42, 84
İngiliz faydacılığı 67
İngiliz vortisizmi 21
insanlık dini 345
işçi demokrasisi 147
işçi emperyalizmi 222, 257
işçi sınıfı 73, 77, 93, 115, 145, 166, 194, 209, 223, 224, 227, 237, 254
İtalya 15, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 25, 26, 28, 31, 32, 34, 37, 43, 44, 46, 47, 48, 58, 67, 76, 77, 108, 127, 128, 129, 132, 143, 150, 153, 154, 155, 157, 163, 164, 167, 176, 179, 180, 182, 183, 184, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 198, 203, 204, 209, 218, 219, 222, 223, 224, 225, 227, 228, 234, 237, 238, 239, 240, 241, 244, 245, 248, 249, 252, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 266, 267, 268, 270, 277, 278, 280, 281, 285, 286, 287, 288, 290, 291, 292, 295, 296, 297, 301, 303, 305, 318, 319, 321, 334, 339, 340
İtalyan Carnaro Naipliği 291
İtalyan faşizmi 310, 311

J
Jakoben 23, 285
James, William 14, 15, 54, 56, 101, 106, 121, 242, 315
Jaurès, Jean 31, 33, 49, 50, 56, 59, 64, 69, 72, 77, 81, 94, 100, 106, 110, 122, 127, 130, 131, 132, 138, 151, 152, 163, 168, 198, 268, 327, 328, 334

K
Kalvinizm 99
Kanlı Hafta 27
Kant 22, 60, 137
kapitalist kaçınılmazlık 65, 74
Kartezyencilik 42, 101, 102, 105
Kautsky, Karl 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 39, 40, 59, 63, 69, 81, 88, 106, 127, 130, 152, 155, 156, 208
Kızıl Hafta 190, 212, 232, 277, 280, 286, 287, 288
kilise 23, 54, 68, 139, 142, 275, 318
kişisel egoizm 160
Kolakowski, Leszek 71, 100
komün 345
Komünist Manifesto 27, 219
konformizm 19, 21, 22, 32, 34, 39, 48, 49, 57, 108, 112, 113, 114, 153, 173, 179, 265, 277, 299, 314, 317, 330, 338
korporatizm 18, 142, 251, 254, 256, 329, 332, 337, 338

L
Labriola, Antonio 36, 37, 38, 39, 58, 59, 62, 69, 81, 110, 127, 199, 205, 206, 208, 334
Labriola, Arturo 31, 40, 47, 49, 71, 106, 134, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 152, 153, 154, 155, 157, 172, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 202, 203, 204, 207, 209, 210, 211, 212, 217, 218, 219, 220, 223, 224, 225, 226, 227, 229, 230, 231, 233, 235, 237, 244, 256, 257, 258, 259, 260, 265, 266, 267, 268, 271,

272, 275, 284, 285, 296, 306, 308
Lafargue, Paul 35, 36, 59, 60, 62, 106
Lagardelle, Hubert 44, 110, 111, 117, 120, 121, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 141, 144, 145, 147, 148, 149, 151, 152, 153, 154, 157, 158, 159, 163, 169, 182, 183, 206, 208, 276
Lamour, Philippe 135
Lanzillo, Agostino 47, 128, 132, 183, 194, 196, 205, 206, 207, 208, 211, 221, 237, 240, 241, 242, 243, 244, 250, 251, 258, 261, 274, 279, 285, 300, 303, 329
Lapouge,Vacher de 24
Latin Marksizmi 25, 37
Latin milliyetçiliği 25
Lawrence, D. H. 324, 326, 341
Le Bon, Gustave 41, 44, 46, 91, 101, 116, 170, 208
Leibnitz, W. G. 153
Lenin, V. İ. 32, 33, 37, 56, 71, 111, 117, 128, 293, 294, 296, 298, 299, 310, 312, 314
Leone, Enrico 47, 49, 108, 134, 139, 153, 154, 179, 181, 184, 185, 187, 189, 194, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 212, 217, 228, 230, 233, 256, 257, 259, 260, 267, 268, 271, 272, 275, 285, 296, 308
Lewis, Wyndham 21, 319, 320, 321, 322, 324, 326, 341
liberal demokrasi 21, 28, 31, 41, 45, 110, 113, 254, 325
liberalizm 14, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 25, 42, 53, 66, 67, 68, 135, 151, 175, 200, 201, 223, 297, 299
liberal sosyalizm 71
liberistler 67, 139
liberizm 230
Libya savaşı 189, 219, 224, 227, 228, 232, 235, 261, 294, 318
Liebknecht, Karl 30, 32, 69, 285
Linz, Juan 14
Lista, G. 20, 21, 315, 316, 318
Locke, John 103, 104
Lukács, György 330, 334
Luxemburg, Rosa 32, 34, 37, 38, 39, 71, 77, 127, 130, 155, 156, 268, 287

M

Makedon Falanjı 112
maksimum hedonist 198, 200, 209
Malévitch, K. S. 318
Maltusçuluk 171
Manchesteryan 39
Man, Henri De 15, 137, 142, 166, 322, 329, 330, 331, 332, 333, 334
Mantica, Paolo 47, 185, 189, 194, 207, 208, 210, 228, 229, 230, 231, 233, 258, 279
Marco, De Viti De 181
Marinetti, F. T. 19, 20, 21, 135, 265, 301, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 339
Marinettici milliyetçilik 317
Marksist ekonomi 36, 37, 73, 138, 197, 198, 199, 260
Marksist praksis 19
Marlowe, Christopher 323
Marr, Wilhelm 24
Marsichi, Pietro 304
Martov, J. O. Z. 32
Marx, Karl 22, 23, 27, 29, 30, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 53, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 73, 75, 78, 79, 81, 82, 84, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 101, 106, 107, 127, 129, 130, 134, 137, 138, 139, 140, 151, 158, 159, 168, 169, 181, 187, 195, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 205, 208,

209, 210, 219, 230, 241, 242, 256, 260, 268, 271, 272, 280, 290, 292, 293, 294, 325, 333
Masotti, Tullio 134, 194, 228, 229, 233, 258, 279, 289
materyalizm 21, 22, 27, 59, 94, 172, 242, 284, 338
Mazzini, Andrea Luigi 87, 241
Menşevikler 32
Michelangelo 323
Michels, Robert 31, 45, 46, 47, 54, 55, 122, 131, 132, 134, 148, 149, 153, 155, 156, 157, 158, 161, 162, 163, 166, 167, 170, 179, 181, 206, 208, 220, 258, 259, 265, 270, 271, 273, 288, 326, 329, 330
militarizm 187, 218, 219, 268, 326, 327
militer ruh 346
milli emperyalizm 222
Milliyetçi Birlik 26
milliyetçi hareket 45, 72, 114
milliyetçilik 18, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 45, 108, 112, 114, 118, 168, 170, 171, 175, 176, 188, 222, 223, 225, 226, 228, 237, 240, 241, 255, 259, 290, 291, 292, 294, 315, 317, 326, 329
milliyetçi sosyalizm 25, 170, 217, 290, 291, 295, 329, 337
mit 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 91, 99, 160, 180, 206, 207, 211, 213, 217, 231, 235, 237, 239, 260, 261, 308, 316
modernizm 319, 324
Mosca, Gaetano 47, 184, 208, 265, 326
Mosse, George L. 12, 14, 15, 251, 311, 321
Mussolinici tutum 266
Mussolini, Benito 14, 15, 17, 18, 23, 48, 49, 50, 54, 128, 129, 171, 174, 189, 190, 191, 193, 194, 203, 212, 231, 233, 244, 247, 249, 250, 252, 255, 257, 258, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 316, 319, 329, 331, 336, 338

N

Napolyon 42, 84, 87, 110, 224, 298
nasyonal sosyalizm 16
Nazizm 35, 311, 319
Nettl, Peter 34, 38
Nietzsche 42, 55, 61, 101, 150, 151, 167, 172, 208, 225, 268, 272, 283, 315, 336
Nolte, Ernst 14, 17, 336

O-Ö

olasıcılık 94
Olivetti, Angelo Oliviero 47, 48, 49, 120, 122, 133, 134, 188, 189, 191, 194, 198, 204, 206, 207, 208, 212, 224, 225, 226, 227, 229, 230, 231, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 248, 255, 256, 258, 260, 261, 266, 275, 279, 301, 329
optimizm 56, 100, 104, 143
Orano, Paolo 47, 49, 122, 132, 133, 134, 154, 155, 181, 184, 188, 189, 191, 194, 204, 206, 207, 208, 210, 211, 219, 220, 224, 226, 227, 229, 230, 231, 235, 240, 258, 261, 270, 271, 272, 275, 296, 316, 317
ortodoks 34
ortodoks Marksist 27, 58, 81
özel mülkiyet 65, 176, 247, 254
özyönetim 37, 38, 193

P

Pan-Alman Ligi 24
Panunzio, Sergio 47, 48, 122, 132, 133, 134, 154, 159, 194, 196, 206, 207, 208, 234, 236, 237,

240, 241, 247, 249, 250, 251, 255, 258, 261, 272, 279, 284, 285, 288, 300, 329
Papini, Giovanni 220, 315
Pareto, Vilfredo 28, 35, 36, 42, 46, 47, 48, 62, 116, 149, 170, 172, 184, 198, 199, 205, 208, 242, 243, 259, 265, 266, 267, 271, 311, 326, 336
parlamenter-liberal-burjuva 206
Parma 184, 185, 186, 191, 210, 211, 236, 245, 273, 317
Parvus, A. I. H. 32, 34, 37
Pascal, Blaise 56, 89, 104, 106, 124, 166, 167, 323, 336
pasifizm 26, 243, 326
Payne, Stanley G. 14, 15
Péguy, Charles 49, 50, 109, 120, 165, 220, 333
Perikles 97
pesimizm 45, 96, 99, 123, 167, 170
Plekhanov, Gheorghi 31, 32
politik felsefe 346
Pouget, Emile 148, 149, 208
Pound, Ezra 21, 319, 320, 321, 322, 324, 326, 341
pozitivist vülgerleşme 101
pozitivizm 17, 28, 56, 89, 99, 150, 171
pozitivizm karşıtlığı 28
praksis felsefesi 38
Prezzolini, Giuseppe 220, 271, 283
proletarya 25, 26, 31, 32, 43, 44, 55, 65, 70, 71, 73, 74, 92, 93, 95, 113, 138, 146, 157, 164, 166, 173, 183, 187, 202, 203, 220, 225, 227, 228, 230, 259, 269, 276, 295, 296, 299
proletaryan 25, 41, 61, 111, 118, 122, 243
proletarya ruhu 74
proleter egoizmi 26
proleter millet 26, 232
proleter sosyalizm 94, 201
proleter şiddet 47, 92, 93, 94, 221, 223, 325
Proudhon, Pierre Joseph 46, 64, 65, 69, 104, 111, 118, 119, 120, 121, 128, 129, 130, 133, 134, 139, 142, 143, 145, 150, 151, 160, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 176, 205, 206, 208, 242, 308, 312, 333
Proudhon Çevresi 69, 111, 118, 119, 120, 121, 128, 129, 130, 133, 139, 168, 169, 170, 173, 308, 312
Psichari, Ernest 165
psikolojik atomlar 147

R
Racca, Vittorio 67
Racheli, Mario 194
Radek, Karl 32, 34
rasyonalizm 24, 25, 56, 84, 100, 101, 102, 104, 106, 123, 142, 150, 209, 277, 325, 336, 340, 341
reformist sosyalistler 347
reformist sosyalizm 159, 182, 187, 243
Reich 14, 293
Renan, Ernest 55, 85, 165
Renda, Antonio 194
Renner, Karl 32, 34
revizyonizm 16, 30, 31, 41, 42, 43, 44, 47, 69, 76, 137
Ritter, Gerhard 13, 14, 339
Rivain, Jean 113, 114
Robespierre, Maxmilien 94, 100
Rocca, Massimo 194, 204, 207, 228, 279, 285, 289, 294, 300, 308
Roma Bankası 228, 229
Rossi, Cesare 194, 207, 236, 255, 257, 278, 279, 303
Rousseau, J. J. 53, 56, 72, 92, 99, 104, 114, 123, 142, 165, 168, 323
Rubel, Maximilien 53, 71

S-Ş
sanayi kapitalizmi 146
savaş 13, 16, 17, 21, 24, 25, 26, 28, 31, 34, 37, 40, 41, 42, 45, 46, 49, 55, 71, 72, 73, 81, 85, 90,

92, 93, 94, 95, 100, 106, 110, 119, 121, 122, 128, 135, 137, 138, 141, 147, 150, 154, 156, 158, 160, 161, 167, 171, 187, 188, 189, 190, 204, 208, 212, 213, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 225, 226, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 250, 256, 257, 261, 265, 266, 268, 269, 275, 278, 279, 280, 281, 287, 288, 289, 291, 292, 295, 299, 300, 301, 303, 306, 310, 312, 319, 323, 328, 329, 330, 335, 337, 339, 341
Schönerer, Georg von 24
Sembat, Marcel 327
sendikacı-devrimci düşünce 144
sendikacılık 11, 18, 31, 37, 40, 41, 45, 46, 47, 48, 49, 72, 73, 88, 95, 103, 111, 112, 114, 133, 135, 136, 141, 142, 143, 144, 145, 149, 158, 163, 164, 165, 168, 170, 173, 176, 179, 181, 185, 188, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 203, 205, 206, 209, 210, 211, 212, 213, 217, 220, 222, 223, 225, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 243, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 261, 267, 268, 270, 271, 274, 276, 277, 279, 295, 297, 303, 306, 315, 317, 318
sendikacı-milliyetçi ideoloji 192
sendikal-milliyetçi sentez 347
sera rejim 144
serbest piyasa 196
sermaye 195, 196, 203, 204, 221, 330
Settembrini, Dominico 14, 266, 268
Séverac, J. B. 134
sınıf asalaklığı 27
sınıf bilinci 92, 145, 203, 218, 219, 260, 295, 331
sınıf liberalizmi 40
sınıf mücadelesi 26, 29, 32, 41, 61, 66, 73, 79, 84, 90, 100, 105, 138, 148, 149, 151, 156, 159, 196, 217, 221, 239, 268, 273, 293, 325, 337
Simmel, Georg 28
Sokrat 96, 97, 98, 99, 104, 105, 150, 167
Sorelci Dionysozim 167
Sorelci revizyonistler 48
Sorel, Georges 22, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 137, 138, 139, 143, 145, 149, 150, 151, 160, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 179, 180, 183, 184, 187, 194, 197, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 218, 220, 221, 226, 242, 256, 258, 259, 260, 268, 270, 271, 272, 274, 275, 276, 287, 306, 314, 315, 316, 323, 324, 325, 326, 331, 333, 337, 341
Sorelyen mit 160
sosyal Darvincilik 23, 28
sosyal demokrat 69, 78, 81, 89, 106
sosyalist devrim 40
sosyalist-milliyetçi 48, 114, 120, 121, 128, 133, 154, 158, 173, 308
Sosyalist Parti 30, 39, 48, 60, 77, 131, 132, 137, 154, 155, 158, 194, 211, 234, 265, 266, 270, 273, 278, 279, 284, 285, 286,

287, 288, 290, 292, 294, 300, 303, 327, 328
sosyalist saflık 206
sosyopolitik hücre 145
Spengler, Oswald 101, 110, 340
Spinoza, Baruch 323
Stalin 313
Stöcker, Adolf 24
sürekli devrim 37, 44
Sznadjer, Mario 11
şiddet 21, 24, 30, 36, 38, 41, 42, 45, 47, 48, 53, 75, 91, 92, 93, 94, 95, 114, 123, 149, 155, 161, 172, 206, 207, 209, 221, 223, 224, 254, 260, 271, 273, 277, 298, 304, 314, 315, 316, 317, 320, 321, 324, 325, 326, 338, 341

T
Talmon, Yaakov 5, 14, 15, 209, 311
Tancredi, Libero 189, 228, 236, 279, 289
tarafsızlık 149, 233, 239, 243, 248, 278
tarihsel materyalizm 347
tarihsel zorunluluk 34, 69
Tasca, Angelo 266, 285, 288
teknoloji devrimi 27
toplumsal gerçeklik 80, 81, 84, 239
toplumsal kutuplaşma 27, 78, 84, 92
toplumsal sözleşme 22
Treitschke, Heinrich von 24
Trotsky, L. D. B. 32, 34, 71, 312
Turati, Filippo 31, 47, 81, 106, 153, 180, 181, 198, 224, 272, 285, 314

U-Ü
ulus 26
Utopia 48, 212, 233, 234, 241, 266, 274, 277, 279, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 289, 295, 308
üretici elitler 209
üretimcilik 226, 253, 257, 296, 302

V-W
Valois, Georges 16, 69, 113, 114, 115, 118, 121, 128, 129, 130, 133, 135, 168, 169, 170
Vandervelde, Émile 81, 294, 330, 334
varlık 24, 45, 71, 142, 143, 162, 238
vatan dini 24
Veza, Laurette 319, 320, 321
Vichy polisi 16, 35
Vico, Giambattista 80, 242
Vivarelli, R. 268, 289, 291, 294
Voltaire 56, 99, 101, 103, 123, 167, 169
vortisizm 319, 320, 321
Weber, Max 23, 28, 112

Y
yaratıcı şiddet 207
Yeats,W. B. 322, 324, 326, 341
yurt 21, 114, 218, 220, 223
yurtseverlik 21, 109, 111, 187, 218, 219, 220, 232, 290, 327, 328

Z
Zévaès, Alexandre 328
Zunino, Pier Giorgio 14, 15

İsrailli bir tarihçi ve dünyanın önde gelen faşizm uzmanlarından biri olan Zeev Sternhell, en önemli çalışması olarak nitelendirilebilecek *Faşist İdeolojinin Doğuşu* adlı bu kitabında, faşist ideolojinin köklerini ve faşist hareketin gelişimini büyük bir titizlikle irdeleyerek, deyim yerindeyse faşizmin ve faşist hareketin soyağacını çıkarıyor. Bunu yaparken, gerçek beşiği dediği Fransa'daki doğumundan, İtalya'da, 1914'ten itibaren milliyetçiler ve fütüristlerle birleşip palazlanmasına, sırtını dayadığı toplumsal mitlere, yarattığı psikolojik ve ahlaki zıtlıklara kadar, faşizmin bütün gelişim aşamalarını gözler önüne seriyor. Ayrıca Sternhell, Sorel'in başı çektiği Marksizmin anti-materyalist ve antirasyonalist revizyonunu masaya yatırıyor ve kaygıları ekonomik olmaktan çok etik ve ahlaki olan böyle bir revizyonun neden olduğu tartışmaların ışığında, militan faşizmin pek çok siyasi ve entelektüel temsilcisini -Mussolini, Valois, Mosley, José Antonio Primo du Rivera- olduğu kadar faşizme organik olarak bağlı olmayan siyasetçileri, özellikle de Nietzsche, Sorel, Barrès, Labriola, Pareto, Corradini gibi düşünürleri tek tek irdeliyor.

Zeev Sternhell'e göre faşizm, kendi özerk varlığı ve düşünsel bağımsızlığı içinde, liberalizm ve Marksizm, demokrasi ve pozitivizm gibi yerleşik sistemlere karşı olan, bir kopma ideolojisidir; milliyetçilik ile Marksizmin anti-materyalist revizyonunu birleştirerek, yeni ve kendine özgü toplumsal bir kültürün temellerini atar. Hem toplumsal hem de birey karşıtı bir kültürdür bu.

Bu bağlamda, faşizmi temelde kültürel bir fenomen olarak ele alan Zeev Sternhell, böylece, iki savaş arasına sıkışıp kalmış gibi duran söylemlerin bugünü anlamamıza ne denli yardımcı olduğunu da gösteriyor okura.

607015
AYR

AYRINTI YAYINLARI • "AĞIR" KİTAP
ISBN: 978-975-539-688-0
9 789755 396880

27 TL